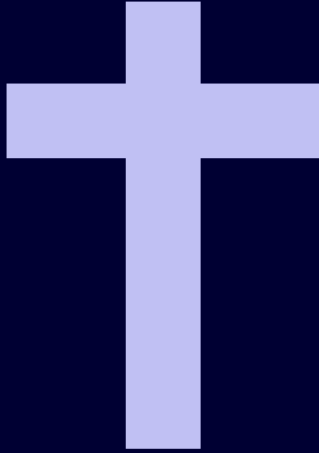

Nongan Hiyan

Portions of the Holy Bible in the Nali Language of Papua New
Guinea

Nongan Hiyan
Portions of the Holy Bible in the Nali Language of Papua New
Guinea
Buk Baibel long tokples Nali long Niugini

copyright © 2008, 2012, 2020 PNG Bible Translation Association

Language: Nali

Translation by: PNG Bible Translation Association

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-07-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 4 Jun 2022
1c7cf377-af27-5ad9-9abb-06ab9a468be4

Contents

MATTIU	1
MAK	68
LUK	109
ACTS	179
TITUS	245
PHILEMON	249

**Mattiu
Nongan Hiyan
Mattiu Iratuluwiy
English: Matthew
Tok Pisin: Matyu
Nongan Imu**

Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy ara puk sih iho mu iy-ata hu puk mahaahiu (Mattiu, Mak, Luk, pe Yohanes), mepo huratiyani hu melit mepo irayah iya kili Yesu tandrohongan iro kol pwan. Puk iye ara itiyani hu melit hurayah iro mwonen Mariya imwalahiy iyata Yesu, pe titiye ara iro manau ipoo hutingundru Yesu imat. Pwen itiyaniy tehe Yesu isatine paiwe, pe itali ndramiran hu pe iyau iya kol paingan yang.

Melit sih namandran Mattiu nakipwainganiy, ara tehe toro: Yesu ara iho ndruwa melit masih mepo Ngindrai kintandrangan koluw kinna, pe yihu kantatuluwiy ita hu puk hutora Tapaniu Saken.* Ngindrai irandrangan tehe andre kipwandrisa ndramat hamou para kisa, pe kisopwat hu Yisrayel kamui kasa kili yiy, pe puk iye, ara nakipwainganiy tehe Yesu, ara yiy ndramat ara ko. Titiye soyon ita nondriya puk Mattiu iratuluwiy, ara hupwainganiy tehe nongna hu poropet mepo hu kanpohowei koluw kinna, ara irayah mannan iro mwonen lenge Yesu. Animei ita 1:22-23 pe 2:4-6 pe 2:14-15 pe 2:23 pe 4:13-16 pe 8:16-17 pe 12:15-21 pe 13:34-35 pe 21:2-5 pe 21:16 pe 26:24 pe 26:31 pe 26:54 pe 27:6-10.

Pe melit handra namandran puk Mattiu iwong iya aliy yi, ara kolo king Ngindrai, ndre kolo king para kol paingan yang. Nondriya mbulya Yesu, Ngindrai

pakirayah king ndrokongan ata hu ndramat masih, pe inamiliy para hu ndramat masih hu koro ndruwa namiliwan.

Nongan mayimindra niwen, mepo Yesu ipohowei, ara iripo nondriya puk iye. Nongan handra niwen imu, ara ita sapta 5-7, pe itiyani nongan Yesu ipohowei iro ndrita ngondron sih. Nongan aro, ara ipwaingani kultuwayi hu ndramat, mepo huho ndruwa kultuwayi Ngindrai. Pe nongan niwen lundra, ara ita sapta 10. Pe nondriya nongan aro, ara Yesu iyki nongan iya kili ndramiran hu, iya hu melit para hu kambusiy, kiro mwonen nondriya hu lang mepo hu nakaya pohowe nongna Yesu, kiya kili hu ndramat.

Pe nongan niwen tindra, ara ita sapta 13. Yesu ipohowe hu nongan pwandritiye para kipwaingani kultuwayi kolo king Ngindrai kiya kili hu ndramat. Pe nongan niwen haandra, ara ita sapta 18. Yesu ipohowe nongan iya kultuwayi hu ndramat, para hu koro tehe ndramiran imwonen. Pe nongan niwen yimindra, ara ita sapta 24-25. Yesu iwong iya hu melit mepo andre karayah kiro mwonen Lang Nakiyahapwen.

Puk iye ara kintiyani ngala hiyeh ndrokongan iratuluwiy pwi. Hapeko ngala puk iye, ara ipa, ***“Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy.”*** Pwen nimnim para aliy, ara tehe Mattiu iratuluwiy, ndramat mepo para poya takis (sapta 9:9-13).

Ngala tumbu Yesu hu

¹ Aro, ara ndromwoya ndrayer Yesu Kristus. Yiy, ara iyau ndrayer Tepit, pe Tepit, ara iyau ndrayer Apraham.

² Apraham, ara tama Yisak, pe Yisak, ara tama Yakop,

* :: Eng: Old Testament; TP: Olpela Kontrak o Olpela Testamen

pe Yakop, ara tama Yutah, pe nalin hu.

³ Pe Yutah, ara tama Peres hilu Serah, pe tina hilu, ara Tamar. Pe Peres, ara tama Hesron, pe Hesron ara tama Ram.

⁴ Pe Ram, ara tama Amminatap, pe Amminatap, ara tama Nahson, pe Nahson, ara tama Salmon,

⁵ pe Salmon, ara tama Powas, mepo tinan, ara Rahap.

Pe Powas, ara tama Opet, mepo tinan ara Rut.

Pe Opet, ara tama Yessi,

⁶ pe Yessi, ara tama King Tepit.

Pe Tepit, ara tama Solomon, pe tina Solomon, ara yiy mepo nambuyu Uriyah mamu.

⁷ Solomon, ara tama Rehopowam, pe Rehopowam, ara tama Apiyah, pe Apiyah, ara tama Asa.

⁸ Pe Asa, ara tama Yehosapat, pe Yehosapat, ara tama Yehoram, pe Yehoram, ara tama Ussayah,

⁹ pe Ussayah, ara tama Yotam, pe Yotam, ara tama Ahas, pe Ahas ara tama HeseKayah,

¹⁰ pe HeseKayah, ara tama Manasseh,

pe Manasseh, ara tama Amon, pe Amon, ara tama Yosayah.

¹¹ Pe Yosayah, ara tama Yekoniyah iyapolo nalin hu. Pe tandrohongan ara, yihu para Pabilon, ara huwiri hu Yisrayel huya mawen kolo hu pe huya huro pahandra hu Pabilon.

¹² Pe iyamulan para huya huro pahandra hu para Pabilon:

Yekoniyah, ara tama Seyaltiyel, pe Seyaltiyel, ara tama Seruppapel,

¹³ pe Seruppapel, ara tama Apiyut, pe Apiyut, ara tama Eliyakim,

pe Eliyakim, ara tama Asor,

¹⁴ pe Asor, ara tama Satok,

pe Satok, ara tama Akim,

pe Akim, ara tama Eliyut,

¹⁵ pe Eliyut, ara tama Eleyasar,

pe Eleyasar, ara tama Mattan,

pe Mattan, ara tama Yakop,

¹⁶ pe Yakop, ara tama Yosep. Pe Yosep, ara nambuyu Mariya mepo imwalahiy ta Yesu, mepo hupohowe yiy Kristus.

¹⁷ Pwen pe ndromwoya ndraye Apraham hu iya matne King Tepit, ara songui pe haamou. Pe ndromwoya ndraye Tepit hu iro kili yiy pe iya matne yihu Yisrayel huya huro pahandra hu para Pabilon, ara songui pe haamou. Pe ndromwoya ndraye hu mepo huya huro pahandra hu para Pabilon isa matne Kristus, ara songui pe haamou i.

Mariya imwalahiy ta Yesu Kristus.

¹⁸ Iye ara titiye ta Mariya imwalahiy ta Yesu Kristus. Pe irayah toro: tina Yesu, Mariya, ara hu kansokomburani yiy pwen para kiwiri Yosep. Hapeko hilu kannu wule mapu, pe hu ndramat husa yirowei tehe Mariya mapundriyan pwen imin. Pe Mariya mapundriyan, ara iyau pwoke ta Mwoiwan Haiyan. ¹⁹ Pe Yosep, ara ndramat hamou imwonen, pe mbuwalin para kipwaingani nambuyun, pe Mariya kiwiri masirai kiya aliy kiro mbulmara hu ndramat. Pwen ilohongani para kitali Mariya nokule ko.

²⁰ Pwen Yosep iro lohonge ndron iya aliy, pe angelou hamou ata Yapan isarayah isa kili yiy iho nondriya nihinih, pe ipa, "Yosep, noru Tepit, wou mbuna ahandrundru para awiri Mariya kiya wum tehe nambuyum. Ahalingiy, mbunah ita ndriyan, ara Mwoiwan Haiyan iykiy. ²¹ Pe yiy andre kimwalahiy ta mbunah kamai hamou, pe andre apohowe ngalan

kiya Yesu,† paratesah, yiy andre kisopwat ndramiran hu para hu kasa mawen hu pakut mwomwan tahu.”

²² Melit masih aro irayah mannan tehe Yapan kinpwai pwen iyau kili poropet toro: ²³ “Ahalingiy, pihindrahin hamou mepo kinna sura kamai mapu, ara andre kimwalahiy ta mbunah kamai hamou, pe andre kapohowe ngalan kiya Immanuwel.”‡ Ndroiyi ngalan Immanuwel, ara ipa toro: “Ngindraira ara iripo sura tou.”

²⁴ Pwen Yosep isapoyoi, pe imbusi tesah mepo angelou ta Yapan kinpwandrandrahaniy kinna kili yiy. Pe iwiri Mariya iya seu iya nambuyun. ²⁵ Hapeko Yosep, ara kinmatin kinna sura yiy pwi, ipoo imwalahiy ta norun kamai. Pe Yosep ipohowe ngalan, ara Yesu.

2

Hu ndramat lohongai waison iro kili hu, ara husa nime Yesu

¹ Pe Mariya imwalahiy ta Yesu iro kol ngawan Petlehem, ita nondriya kol namandran hape Yutiya. Pe iro mwonen Herot iro king,* hu ndramat hayah lohongai waison iro kili hu, ara huyau te kup, pe husa Yerusalem. ² Pwen husok, hupa, “King tahu Yutah mepo tinan kinmwalahiy kinnatan ara, ita aleheh? Yowu nime piriy tan iho kup,† pe yowu sa, ara para kayatohun kiya kili yiy.”

† **1:21:** Iya nongna kol Hipuruw, ngalan Yesu, ara pakihisoule tehe nongan iye, Yapan ara ndramat para kisopwat hu ndramat. Pe ngalan Yesu, ara iyau nongna kol Krik. Pe iya nongna kol Hipuruw, ara ngara hu kapohowe ngalan Yosuwa. TP: Long tok Hibru nem Jisas em i klostu wankain olsem dispela tok, “Bikpela em i man bilong kisim bek ol manmeri.” Nem Jisas yet em i kam long tok Grik. Long tok Hibru ol i kolim olsem, Josua. † **1:23:** Anime Yisayah (Isaiah) 7:14. * **2:1:** King Herot ara iro nimnim iya kol Yutiya. Herot iro tehe king, hapeko yiy ara iro pahandra king para Rom. King ara, ara hupohowe yiy “Sisar”. TP: Dispela King Herot em i bosim Judia wantaim ol arapela distrik i stap klostu long Judia. Herot em i stap king, tasol em i stap aninit long bikpela king bilong ol Rom, em dispela king ol i kolim Sisar. † **2:2:** piriy mepo ingas; Eng: star when it rose

³ Pe iro mwonen king Herot ihilong nongan aro, pwen lohongan ara ikairut, iyapolo yihu para Yerusalem masih i. ⁴ Pwen iyoh hu pris huhohin ta hu pris masih, iyapolo hu namandran para hinuwani nongan para pwahanou, ara husa harong. Pe isok hu para hape aleheh tina Kristus andre kimwalahiy tan. ⁵ Pwen husomwi yiy, hupa, “Yiy ita Petlehem nondriya kol namandran hape Yutiya. Poropet kintatuluwiy pwen kinna, ara ipa toro:

⁶ “Wawu ndramira Petlehem, tora pwan para Yutah, wawu, mbuna akapa ndre ngala wawu pwi ita mwalinga hu kol para Yutah, paratesah, andre pohon hamou kiyau kili wawu, pe yiy andre kipwokarani ndramiro hu para Yisrayel.”

⁷ Pwen Herot iyoh hu ndramat lohongahu waison para kup ara, kokohon opu, para pakipahas kiya piriy ara isarayah sehe lang ndrokongan. ⁸ Pwen ipwandrisa hu huya Petlehem pe ipwai iya kili hu, ipa, “Akaya pe akayatele nokulani mbunah ara. Pe kapa akankahi yiy pwen, pwen akasanese ndraingo. Pwen pe yo, ara andre kuya tohun kiya kili yiy i.”

⁹ Yihu hilingi nongna king ihipwen, pwen huyau. Pe piriy mepo hu kannime ingas te kup, ara iye mu tahu ipoo iya kuw iho hape aleheh mepo mbunah ara,

iro aliy. ¹⁰ Pe iro mwonen hunime piri, ara hupwes naman-dran iya. ¹¹ Pwen husarayah husa seu, pe hunime mbunah iyapolo tinan Mariya, pe hutukuruhu iya pwan, pe hutohun iya kili yiy. Pe hurehe hu ndropwahu pe huiki hu yukyuk tehe kolt, pe paura para kambusi kosumwan ngononhon layin kaliy, pe ndraikeyi mangononhon layin. ¹² Pwen Ngindrai ipwandrandrahani hu iho nondriya nihinih, para mbuna hu kamui kaya kili Herot. Pwen pe humui huyayau sai hasai yi, pe huya kolo hu.

Yosep hu huwop huya Yisip

¹³ Hu ndramat lohongai waison iro kili hu ara hu kannau, pwen angelou hamou ta Yapan iyarayah iya kili Yosep iho nondriya nihinih, pe ipa, "Atine, awiri mbunah kiyapolo tinan pe akawop kaya Yisip. Ayen ara, kipoo kuwong kisa kili wou, paratesah, Herot, ara andre kiten mbunah ara, para kitingundrun." ¹⁴ Pwen pe iho makohuping opu, Yosep ihilak o, iwiri mbunah iyasura tinan, pe huyau huya Yisip. ¹⁵ Pe iya iro manau aliy ipoo Herot imat. Melit aro, irayah mannan tehe Yapan kinpwai pwen iyau kili poropet toro: "Yo uyoh noru kamai isa mawen Yisip."†

¹⁶ Pwen Herot isayirowei tehe yihu ndramat lohongahu waison ara, ara hu kanpakarawani yiy. Pwen ndrinan ilokuh, pe ipwandrandrahani hu ndramat para katingundru hu mbunah kamai para nondriya kol ngawan Petlehem, mepo hayou tahu iho pahandra hayou maluwoh.

Ndroiyi lohongai para Herot isok hu ndramat lohongahu waison iya sehe lang ndrokongan hunime piri, ara para pakitingundru hu mbunah mepo tinahu imwalahiy tahu iho nondriya lang ara. ¹⁷ Pwen sehe melit mepo Ngindrai kinpwai pwen kinna kili poropet Yeremayah, ara kintayah mannan toro:

¹⁸ "Ngasa ndriyang irayah, iyasura payandriyang naman-dran iya ita nondriya kol ngawan Ramah.

Rahel itarang turut iyata norun hu,

pe mbuwalin para karambumbuni yiy,

paratesah, norun hu konto pwi."§

Yosep hu humui husa Nasaret

¹⁹ Pe Herot imat ihipwen, angelou ta Yapan iyarayah iya kili Yosep iho nondriya nihinih iro Yisip. ²⁰ Pe ipwai, ipa, "Atine, awiri mbunah kiyapolo tinan, pe akamui akaya pwene hu Yisrayel. Paratesah, hu mepo hu pakatingundru mbunah ara, ara hu kammat."

²¹ Pwen pe itine, iwiri mbunah iyapolo tinan pe humui huya kol namandran iya Yisrayel. ²² Hapeko Yosep, ara kinhilong tehe Arkelawus, ara iwiri ndrohonoku taman Herot pe iro king iro kol Yutiya.** Pwen pe inoh para kiya aliy. Hapeko angelou ipwandrandrahani yiy iho nondriya nihinih, pe iya kol namandran hape Kaliliy. ²³ Pe iya pe ikuw iye kol ngawan Nasaret. Pwen pe sehe melit mepo hu poropet kanpwai, ara kintayah mannan toro: "Andre hu kapohowe yiy ndramira Nasaret."

† 2:15: TP: Animei ita Hoseya (Hosea) 11:1

§ 2:18: TP: Animei ita Yeremayah (Jer.)

31:15 ** 2:22: Iro mwonen Herot imat, yihu Rom hutaingani hu kol namandran masih atan mwalinga norun hu kamai. Pe Arkelawus ara irayah king para kol malkol namandran hape Samariya pe Yutiya, pe yiy iro tehe king ara hayou masongui. TP: Taim King Herot i dai, ol Rom i tilim kantri bilong en namel long ol pikinini man bilong en. Arkelaus em i kamap king bilong distrik Samariya na distrik Judia, na em i stap king inap 10-pela yia.

3

Yohanes Ndramat Para Paptais imwaniyani saya Yesu

¹ Pe iho nondriya hu lang ara, Yohanes Ndramat Para Paptais is-
arayah, pe iro pohowe nongan iya
kili hu ndramat iro nondriya kol
ndrohoyin para kol namandran
hape Yutiya. ² Pe yiy iro pwai, iro
pa, “Akarapaiwani ndriya wawu,
paratesah, kolo king para kol
paingan yang ara kinsa pakeh.”

³ Yohanes, ara yiy ndramat mepo
poropet Yisayah kinwong pwen
kinna tan toro:

“Ngasa mbulukoyu hamou ita yoh
iyau kol ndrohoyin, ita pa,
‘Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro
mwonen.’”

⁴ Pe koyau ta Yohanes, ara
husoruwei iyau yomu kamel,
pe kondrei irakayani kundrayin,
ara humangsaniy iyau kapilo
mbulmwakau. Pe anandrinan
ara hu kaspou pe kunan para
yangiy. ⁵ Pe hu ndramat huya
kili yiy ara huyau Yerusalem pe
Yutiya masih, pe hu kol masih
mendreheh para pakeh ndran
Yortan. ⁶ Pe huya pohopoh iya
hu pakut mwomwan tahu iya
ngawan, pwen isumuluwani hu
iya Ndran Yortan.

⁷ Hapeko iro mwonen inime hu
ndramira Parisiy pe hu Satyusiy
soyon husa hape aleheh mepo iro
sumuluwani hu ndramat iro aliy,
pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu
ndraye hu mwat mapairahu!
Hiyeh kinpomwane kinsa kili
wawu, pe apakawop kaya mawen
ndrinalokuh ta Yapan mepo itapo
isa? ⁸ Pe kapa akantapaiwani
ndriya wawu ndrokonan, pwen
kultuwayi wawu kipwaingani
kaipisa wawu tehen aliy i. ⁹ Pe
wawu mbuna akahaterena wawu
pe akapa, ‘Araham ara tumbu
yowu.’ Yo upwai isa kili wawu
tehe, iyau kili hu pat aripo,

Ngindrai ilahiy para kimbusi hu
karayah hu tumbu Araham. ¹⁰ Pe
semen kapereu, ara kinna pwen
ita ndroiyei kei, pe hu kei masih
mepo hu konhoppwai hiyan pwi,
ara andre katihihu kaya pwan pe
kapiyani hu kaya nondriya mwan.

¹¹ Yo urupo sumuluwani wawu
iya ndran, ara ipwainganiy
tehe wawu kantapaiwani ndriya
wawu. Hapeko ndramat hiyeh
nakisa kamulan, ara pwoke
tan pwokeyan pe iho hin kili
yo. Pe hatna pwelekan, ara
kunlahiy para kutaliy pwi. Yiy
andre kisumuluwani wawu kiya
Mwoiwan Haiyan pe kiya mwan.
¹² Pe yiy iya ndrohona ponokuleya
wit, pe imbultuwe suweleya pwan
tan ita niman, para kisuwali
pwisi wit kiya mawen, pe andre
kimbultani sangi wit tan, kiya
nondriya kaisowan. Hapeko
pwisi wit, ara andre kitimwiy
kiya mwan mepo kinoho mat pwi
masih.”

Yohanes isumuluwani Yesu

¹³ Iro mwonen lang ara, Yesu
iyau Kaliliy pe iyarayah iya Ndran
Yortan, para Yohanes kisumu-
luwani yiy. ¹⁴ Hapeko Yohanes,
ara pakipa pwi kiyatan, pe ipa,
“Hiyan para wou asumuluwani
yo, paratapeh pe wou apasa kili
yo?”

¹⁵ Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa;
“Konan; mahapo ambusi tesah
kunpwai kinsa kili wou. Talu kam-
busi kultuw imwonen aro, para
kirayah mannan tehe Ngindrai
inamiliy.” Pwen Yohanes iho
ndruwa nongna Yesu.

¹⁶ Pe kinsumuluwani Yesu kinna
ndran, pwen isa paingan, pe hape
pwi ko, kol paingan yang, ara
ite, pe inime Mwoiwa Ngindrai
isa pwan mwensen tehe nombuwe
pai hamou, pe iya ndrita Yesu.
¹⁷ Pe ngasa mbulukoyu hamou
iyau kol paingan yang isa, ipa,

“Aro, ara Noru mepo ndriyo imbuluhi yiy. Yo upwesani yiy naman-dran iya.”

4

Sinai inohonou Yesu

¹ Pwen iro mwonen ara, Mwoi-wan Haiyan iluwani Yesu iya kol ndrohoyin, para Sinai kinohonou yiy. ² Pe Yesu, ara iyuh anan-drinai iho nondriya lang mahaan-gui pe ping mahaangui, pwen iyamulan imundrui. ³ Pe ndra-mat para nohonou yiy ara isa kili yiy, pe ipa, “Kapa wou Noru Ngindrai ndrokongan, apwandran-drahani hu pat aro, pe kapaiwani hu para karayah ndrinnanohun.”

⁴ Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen kinna, ara ipa toro: ‘Taleh ta ndramat andre kinyau anandrinai o, ara pwi, hapeko ngara kawiri taleh kiya hu nongna Ngindrai masih mepo ngara kiyau pohon.’”

⁵ Pwen Sinai iwiri Yesu iya kol namandran haiyan, pe iyki yiy iya iro tine payandroha yumwa to-tohun namandran mepo paingan masih. ⁶ Pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa wou Noru Ngindrai ndrokongan, pwen apiyani wou aya pwan. Paratesah, pwayan kinpwai pwen toro:

‘Yiy andre kipwandrandrahani hu angelou tan,
pe andre hu kasopwari wou kiho nima hu,
pwen pe andre antuwani ndrikam kinna pat sih pwi yoh.’**”

⁷ Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan handra yi, ara ipa toro: ‘Wou mbuna anohonou Yapan, Ngindrai atam.’†”

⁸ Pwen porosih i, Sinai iwiri yiy iya ngondron sih mepo paingan

masih, pe ipwaingani hu kol namandran iya, tahu king masih kene para kol pwan masih iyapolo nonowahu. ⁹ Pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa atukuruhu kiya pwan, pe atohun kisa kili yo, pwen hu melit masih kene aro, ara andre kuiki hu kasatam.”

¹⁰ Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Sinai! Aya mawen kili yo! Paratesah pwayan, ara kinpwai pwen toro: ‘Atohun kiya kili Yapan Ngindrai atam, pe aro pahan-dra yiy hamou opu.’‡”

¹¹ Pwen Sinai itali Yesu, pe hu angelou husa pe husopwat yiy.

Yesu irandroiya mbulyan para pohoweya nongan

¹² Pe iro mwonen Yesu ihilong tehe yihu kaniyki Yohanes kinna nondriya kou, pwen yiy imui iya kol namandran hape Kaliliy. ¹³ Pwen itali Nasaret, pe iya pe ikuw iro kol ngawan Kaper-nawum, ita ngilse Ndran Makaiye Kaliliy. Kapernawum, ara ita pwene hu Sepulun pe Naptali. ¹⁴ Pwen pe nongan mepo Ngindrai iwong iya poho poropet Yisayah, ara irayah mannan, ipa toro:

¹⁵ “Yihu ndramat para pwan Sepu-lun pe pwan Naptali,
pe sai iya yau te ndras ngilse ndrokomatne Ndran Yortan,
yihu ndramat ara, para kol namandran hape Kaliliy, mepo pwenehu Ndramira Lah,§—

¹⁶ yihu ndramat ara, mepo hutora lokuhan,
ara hu kannime nganan namandran.
Pe yihu hiyeh hutora lokuhan mepo hukowu ta Ngindrai, ara nganan kinlengani hu.”**

* **4:6:** TP: Anime ita Puk Waliy (Psalm) 91:1 pe 12 Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:16
Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:13
Animei Yisayah (Isaiah) 9:1-2

† **4:7:** TP: Animei ita Nongan para

‡ **4:10:** TP: Animei ita Nongan para

§ **4:15:** Eng: Gentiles ** **4:16:** TP:

17 Iro mwonen lang ara iya, Yesu ara iro pohowe nongan iya kili hu ndramat, ipa toro: “Akarapaiwani ndrriya wawu, paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara kinsa pakeh.”

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

18 Pwen porosih aro, Yesu iro tokai pwaki Ndran Makaiye Kaliliy, pe inime hilu ndramat malmou hilnali hilu; hamou, ara Simon, ngalan handra yi, ara Pita, pe nalin Andruw. Hilro piye kahu iya ndran makaiye, paratesah, hilu ara ndramat para poya ni. 19 Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu kasa koho ndruwo, pe andre kuhunuwani walu para alkarayah ndramat para poya ndramat.” 20 Pwen indrou pwi ko, hilu tali kahu ta hilu pe hilu ho ndruwa Yesu.

21 Pe Yesu iropo iya, pe inime hilu ndramat malmou hilnali hilu yi. Hilu ara NdraSepetiy malmou, Yamis pe nalin Yohanes. Hiluro nondriya ndroi hakou iyapolo tama hilu Sepetiy, pe huro soro hu kahu tahu. Pwen Yesu iyoh hilu, 22 pe hape pwi ko, hilu tali tama hilu pe ndroi, pe hilu ho ndruwa Yesu.

Yesu Isopwoyani Hu Ndramat Mepo Humwa

23 Yesu iya yau nondriya kol namandran hape Kaliliy, pe iro hinuwani hu ndramat iro hu yumwa totohun tahu, pe iro pohowe nongan hiyan para kolo king Ngindrai. Pe isopwoyani hu ndramat masih humwa iya hu mwamwa handra-handra, pe hu masih hiyeh humbuyei. 24 Pwen nola Yesu, ara ingau iya kol Siriya masih, pe hu ndramat huwiri hu mepo humwa iya mwamwa handra-handra, pe hu mepo huro nondriya ngandran, pe hu mepo payit isilihuhu masih, pe hu mepo melit ngara

kilowayani hu, pe hu mepo mandrahu imat, ara hu masih kene husa kili Yesu pe isopwoyani hu. 25 Pe hu ndramat soyo-soyon iya para Kaliliy, pe para kol namandran hape Tekapolis, pe para Yerusalem, pe Yutiya, pe hu kol hora haroh para Ndran Yortan, ara huho ndruwa Yesu.

5

Nongan iwong iya Lomwes

1 Pwen iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyo-soyon iya husa mbultere hu, pwen iya paingan ngondron sih, pe impwan aliy. Pe ndramiran hu husa kili yiy.

2 Pe ihinuwani hu, ipa toro:

3 “Lomwes ita kili hu mepo tanahu tehe menmenahu pwi iya melit para mwoiwahu, paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara atahu.

4 Lomwes ita kili hu mepo hutora tang iya payandriyang, paratesah, Ngindrai andre kirambumbuni hu.

5 Lomwes ita kili hu mepo huiki hu huya pwan, paratesah, andre hu kawiri kol pwan masih kiya mbukenan hu.

6 Lomwes ita kili hu mepo hu mundrui pe koyu hu isapak iya kultuw imwonen, paratesah, andre Ngindrai kimbusiy pe hu kahamosuhu.

7 Lomwes ita kili hu mepo koyuhu ngara kisikirani hu ndramat, paratesah, Ngindrai andre koyun kisikirani hu.

8 Lomwes ita kili hu hiyeh ndrriyahu howen, paratesah, andre yihu kanime Ngindrai.

9 Lomwes ita kili hu mepo hu ngara karamwanye mwalinga hu ndramat para ndrriya wayis kirayah,

paratesah, andre kayoh hu,
ara hu noru Ngindrai.

¹⁰ Lomwes ita kili hu mepo hum-
busi kultuw imwonon pe hu
ndramat ngara karandroy-
ani hu kiya aliy,
paratesah, kolo king para kol
paingan yang, ara atahu.

¹¹ Lomwes ita kili wawu hiyeh
wawu topo kili yo, pe, tunan
ara ko, pwen hu ndramat ngara
kapwasimiri wawu, pe karan-
droyani wawu, pe karasusut hu
nongan pwasoyou handra-handra
pwassin kisa kili wawu.

¹² Akapwes, pe pwesai ara
kiro manau, paratesah, kenne
wawu namandran iya, ara ita kol
paingan yang. Paratesah, yihu
kantandroyani hu poropet huho
mu kili wawu tehen aliy i.

Ndras pe ngana wawu

¹³ Wawu, ara tehe ndras para
kanyai iripo kol pwan. Hapeko
kapa ndras kankanan kiya pwi,
pwen tehen tapeh pe andre kanan
kimui paiwe? Ndras tehen tora,
ara mbulyan pwi, andre hu ndra-
mat karahaliy kiya ngawan, pe
andre hu kangastoro kiya ndritan.

¹⁴ Wawu, ara tehe ngana kol
pwan. Akalohonganiy, wawu,
ara tehe kol hakol namandran ita
ndrita ngondron sih, mepo kin-
lahiy para kikohon pwi. ¹⁵ Pe hu
ndramat konho tolmwani paisui
pe kaikiy kiro pahandra pwelekei,
ara pwi, andre hu kaikiy kiro tine
kakan, pe paisui ara, nganan an-
dre kilengani hu ndramat masih
tora nondriya seu. ¹⁶ Pwen tehen
tora kopu, akapwaingani ngana
wawu kilenganiy kiro mbulmara
hu ndramat, pe andre hu kanime
kultuw hiyan tawawu, pe hu ka-
hari Tama wawu iyera kol paingan
yang.

*Yesu isa, ara para kimbusi non-
gan para pwahanou kirayah man-
nan*

¹⁷ Pe wawu mbuna akapa ndre
yo usa, ara para kurapiyani
nongan para pwahanou, pe
nongan atahu poropet. Yo kunsu,
ara para kurapiyani nongan
para pwahanou pwi yoh, hapeko
usa, ara para kumbusiy kirayah
mannan. ¹⁸ Yo upwai ndrokonan
isa kili wawu, konan kapa kol
paingan yang pe kol pwan kimun,
hapeko hape nongan sahin para
nongan para pwahanou, ara
andre kinimun pwi. Pe hape
ngana nongan hu kantatuluwiy,
ara andre kinna yohun pwi,
kipoo hu melit masih karayah
mannan. ¹⁹ Pe kapa ndramat
hamou kindrihisani nongan hape
mendreheh para nongan para
pwahanou aro, pe kihinuwani hu
ndramat hayah pe hu kambusiy
ihisoule ko tehe imbusiy, pwen
ndramat ara, ngalan andre kiya
mendreheh masih kiro nondriya
kolo king para kol paingan yang.
Hapeko kapa hiyeh kiro tokuyani
hu nongan para pwahanou pe
kiro hinuwani hu ndramat kiya
aliy, andre ngalan kiyahin kiya
namandran masih kiro kolo king
para kol paingan yang. ²⁰ Pwen
tehen tora ko upwai isa kili wawu,
kapa kultuwayi wawu imwonon
kintamwaitini kultuwayi hu
ndramat para hinuwani nongan
para pwahanou pe hu Parisiy pwi,
ara andre wawu kanlahiy para
akaya nondriya kolo king para kol
paingan yang pwi.

*Lohongai para mbuna atingun-
dru ndramat*

²¹ Wawu kanhilingiy tehe
nongan para pwahanou kinpwai
pwen kinna kili hu tumbu wawu
hu koluw kinna, ipa toro: 'Mbuna
atingundru ndramat kimat, pe
kapa hiyeh kitingundru ndramat
hamou kimat, ara andre kiro tine
nongan.' ²² Hapeko upwai isa
kili wawu: kapa ndramat hamou

ndrinan kilokuh kiyata nalin, yiy andre kiro tine nongan. Pe ndramat hiyeh kipwati nalin, pe kipwai, kipa, 'Lohongam pwi!', ara andre kiro tine mbulmara hu Sanhetrin.* Pe ndramat hiyeh kipwai kiya kili ndramat hamou, kipa, 'Wou tehe ngou!', ara pakeh nakiya nondriya kol mwomwan mepo mwan ita yat aliy.

²³ Tehen tora ko, kapa wou nayaiki yukyuk tam kiya pere tuntun, pe alohonganiy tehe mwalinga walu nalim ita, ²⁴ pwen atali yukyuk tam kiye ndron ngilse pere tuntun, pe amui aya kili nalim pe alkaranwane walu kimu na. Pwen amui aya pe ayaiki yukyuk tam.

²⁵ Kapa ndramat hamou kirakokowai kiyapolo wou pe pakiyki wou kiya nongan, ara mawalu koho ndron sai, pwen ahaleh pe aramwane kiyasura yiy. Matisan ndramat ara, kiyki wou kiya nima ndramat para tamwaniye, pe ndramat para tamwaniye kiyki wou kiya kili makundrayin, pe makundrayin kipiyanu wou aya nondriya kou. ²⁶ Upwai ndrokonan isa kili wou, tehe wou andre ansa ngawan nondriya kou pwi, kipoo aiki sombule pat masih mepo hu kanpwai kinsa kili wou para aikiy.

Lohongai para pilah

²⁷ Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna, ipa toro: 'Mbuna apo pilah.'[†] ²⁸ Hapeko yo upwai isa kili wawu toro: Kapa kamai hamou kinime pihin hamou, pe lohongan inamiliy para kipo memeng kiyapolo yiy, ara kamai ara kinpo pilah pwen kinna lohongan. ²⁹ Pwen pe kapa maram mot kimbusi wou pe ayos aya pakut

mwomwan, ara hiyan para atangi-hiy, pe apiyaniy kiyau. Kapa sangim hape kitali nombuwem, ara mwomwan, hapeko kapa nombuwem masih hu kapiyaniy kiya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy, ara mwomwan masih. ³⁰ Pe kapa nimam mot kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan, ara hiyan para asondritiy pe apiyaniy kiyau. Kapa sangim hape kitali nombuwem, ara mwomwan, hapeko kapa nombuwem masih hu kapiyaniy kiya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy, ara mwomwan masih.

Lohongai para yesou imut

³¹ Nongan para pwahanou, kinpa toro: 'Kapa sehe ndramat pakitali nambuyun kiyau, hiyan para kiratuluwi nongan para yesou kimut, pe kiykiy kiya kili nambuyun.'[‡] ³² Hapeko upwai isa kili wawu: sehe ndramat hiyeh kitali nambuyun, pe pihin tan kinpo pilah pwi, pwen ndramat ara, ara indrihisani nongan para pwahanou para yesou. Paratesah, kapa pihin tan kiya wiri kamai hamou, pwen pihin ara, ara ipo pilah. Pe kamai hiyeh kiyesou kiya kili pihin hamou i, mepo nambuyun kintali yiy, ara indrihisani nongan para pwahanou para yesou, pe ipo pilah i.

Lohongai para tandrangan

³³ Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna kili hu tumbu wawu hu koluw kinna, ipa toro yi: 'Mbuna arandrangan kiya paingan, pe kiyamulan anto ndruwa nongnam pwi; hapeko aro ndruwa tesah mepo antandrangan pwen kinna kili Yapan.'[‡] ³⁴ Hapeko upwai isa kili wawu: wawu mbuna akarandrangan;

* 5:22: Yihu Sanhetrin ara yihu poh huhohin iyata hu Yutah masih. Pe yihu ara humu iya tamwaniye, pe nongan para pwahanou. † 5:27: Rakuhuye (Exodus) 20:14 ‡ 5:31: Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 24:1

mbuna akarandrangan kiya kol paingan yang para kipwokeyani nongna wawu, paratesah, kol paingan yang, ara ndrohonoku pwanpwan ta King Ngindrai. ³⁵ Pe wawu mbuna akarandrangan kiya kol pwan para kipwokeyani nongna wawu, paratesah, kol pwan, ara ndrohonoku ndrika Ngindrai. Pe wawu mbuna akarandrangan kiya Yerusalem para kipwokeyani nongna wawu, paratesah, Yerusalem, ara kol namandran ata King Namandran Masih. ³⁶ Pe wawu mbuna akarandrangan kiya paya wawu para kipwokeyani nongna wawu, paratesah, wawu kanlahiy para kambusi kompaya wawu kirayah kolou ndre lokuran, ara pwi. ³⁷ Pe kapa akasomwiy ndrokonan, pwen akasomwiy, pe akapa pwi, ara pwi. Pe tesah wawu pakapo suran kiramwaitini nongan aro, ara iyau kili Sinai.

Lohongai para mbuna akapo soiwi mwomwan ta hamou

³⁸ Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna, ipa toro: 'Kapa hamou kirapwasingi mara hamou, ara wawu karapwasingi maran i, pe kapa hamou kiranonoke yaha hamou, ara wawu karanonoke yahan i.' ³⁹ Hapeko upwai isa kili wawu: wawu mbuna akapo soiwi mwomwan ta hu ndramat mepo humwisnani wawu. Pe kapa hiyeh kihisuli kaipam mot, pwen apaiwani haroh i kiya kili yiy. ⁴⁰ Pe kapa ndramat hamou pakiwiri wou oro tine nongan para kiwiri koiwem, ara atali ndroham kiya suran i. ⁴¹ Pe kapa ndramat hamou kirakekeyani wou para arakai sura yiy ndrohonga kilomita\$ sih, ara arakai aya sura yiy kiropo kiya

manau kiya ndrohonga kilomita maluwoh. ⁴² Pe kapa hiyeh kisok wou kiya melit handra, ara aikiy. Pe hiyeh pakisa popo kili wou, ara mbuna apa pwi kiyatan.

Lohongai para ndriya wawu kimbuluhi hu hiyeh mepo humwisnani wawu

⁴³ Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna, ipa toro: 'Ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou,** pe amwisnani yoyou atam mepo imwisnani wou.' ⁴⁴ Hapeko upwai isa kili wawu: ndriya wawu kimbuluhi hu hiyeh mepo humwisnani†† wawu, pe akatohun kiya kili Ngindrai, para Ngindrai kitoholi hu hiyeh mepo hu tandroyani wawu. ⁴⁵ Pwen andre wawu karayah noru Tama wawu iyera kol paingan yang. Paratesah, yiy imbusi mwandrai tan ingas pe nganan ilengani hu ndramat hurakultuw mwomwan, pe hu ndramat hurakultuw hiyan kene; pe imbusiy pe mbulou indrut iya kili hu ndramat imwonen, pe hu ndramat kanmwonen pwi. ⁴⁶ Pe kapa ndriya wawu kimbuluhi hu mepo ndriyahu imbuluhi wawu, pwen andre akawiri kenne wawu tapeh? Hu ndramat para poya takis, ara hu ngara kambusi kultuw tehen tora yi. ⁴⁷ Pe kapa wawu karawulohani nali wawu hu kopu, pwen tesah wawu tora mbusiy, ara andre kiramwaitini hu hayah tapeh? Hu ndramat tanahu ta Yapan pwi, ara ngara hu kambusiy tehen aliy i, ndre? ⁴⁸ Pwen aiki ndriyam topwei kiya kultuwayi Yapan, tehe Tama wawu iyera kol paingan yang, ara iyki ndriyan topwei isa kili tou.

§ 5:41: Eng: one mile   ** 5:43: Mbulya Hu Pris (Leviticus) 19:18   †† 5:44: Hu hiyeh huratuluwi nongan isa mulan, ara hupa, 'Atoholi hiyeh mepo iten anam, pe ambusi hiyan kiya kili hiyeh imwisnani wou.'

6

Lohongai para yukyuk iya kili hu hiyeh mepo hundroisiy

¹ Mara wawu kiro, wawu mbuna akapwaingani hu kultuwayi wawu imwonen kiya mbulmara hu ndramat para hu kanime. Kapa wawu kambusiy tehen tora, pwen andre wawu kanwiri kenne wawu ita kili Tama wawu iyera kol paingan yang, ara pwi.

² Pwen pe kiro mwonen naiki yukyuk kiya kili hu hiyeh mepo hundroisiy, ara mbuna apwandrisa hamou kirandrah kimu, para kipwaingani tesah nambusiy, tehe hu ndramat para pwandrandraman ngara hu kambusi kiro nondriya hu yumwa totohun pe hu sai para hu ndramat kasikiye hu. Upwai ndrokongan isa kili wawu, hu ndramat tehen tora, ara kennehu, hu kanwiry topwei.

³ Hapeko kiro mwonen naiki yukyuk kiya kili hu hiyeh mepo hundroisiy, ara nimam kamou mbuna kipahasani tesah nimam mot ita mbusiy. ⁴ Pe tesah naikiy, ara aikiy kokohe ko. Pwen Tamam andre kinime tesah aikiy kokohe, pwen andre kiyki kennem.

Lohongai para totohun

⁵ Pe kiro mwonen wawu nakatohun, ara wawu mbuna akambusiy tehe hu ndramat para pwandrandraman ngara kambusiy. Paratesah, yihu namiliy para hu koro tine nondriya hu yumwa totohun, ndre koro tine ngilse hu payango sai, pe katohun, para hu ndramat kanime hu pe kasikiye hu. Upwai ndrokongan isa kili wawu, hu ndramat tehen tora, ara kennehu hu kanwiry topwei.

⁶ Hapeko kiro mwonen wou natohun, ara asong aya nondriya suwem sahin, pe awari papai, pe

atohun kiya kili Tamam kokohe ko. Pwen Tamam kinime tesah ambusiy kokohe, pe andre kiyki kennem. ⁷ Pe kiro mwonen wawu nakatohun, ara wawu mbuna akapwasosohou o mwaihei, tehe hu ndramat tanahu ta Yapan pwi, paratesah, hupa ndre kapa hu kawong soyon, pwen andre Ngindrai kihilingi hu. ⁸ Pwen pe wawu mbuna akarayah tehe yihu, paratesah, mapu akansok Tama wawu, ara kinpahasani tesah wawu ndroisiy.

⁹ Pwen pe akatohun toro:

Tama yowu ayera kol paingan yang,

Ngalam ara haiyan.

¹⁰ Yowu tohun tehe kultuwayi kolo king tam kisa yelan,

pe namiliwam kirayah mannan kiro kol pwan,

kihisoule ko tehe ita kol paingan yang.

¹¹ Lang nepo ahang yowu anandrinai, anowu para lang sih tehe sih.

¹² Pe atali hu pakut mwomwan towu,

tehe yowu ngara katali hu pakut mwomwan

tahu ndramat mepo

hu ngara kambusi pakut mwomwan kisa kili yowu.

¹³ Pe mbuna aluwani yowu kaya nondriya nohonou,

hapeko asopwat yowu kasa mawen kili Sinai.*

Paratesah, kolo king, pe pwoke namandran, iyapolo nonowa nganam,

ara masih atam, pe andre kinto-kinto. Ndrokongan.

¹⁴ Akahalingiy, kapa wawu katali pakut mwomwan tahu hiyeh mepo humbusi pakut mwomwan isa kili wawu, pwen andre Tama wawu iyera kol

* **6:13:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre nongan sahin iye 'Paratesah, kolo king, pe pwoke, iyapolo nonowa nganam, ara masih atam, pe andre kinto-kinto. Ndrokongan.', ara Mattiu kintatuluwiy pwi. Hapeko iyamulan, hamou isa ratuluwi sura nongan aro.

paingan yang, ara andre kitali hu pakut mwomwan tawawu yi.
¹⁵ Hapeko kapa wawu kantali hu pakut mwomwan tahu ndramat pwi, pwen Tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kintali hu pakut mwomwan ta wawu pwi yi.

Lohongai para kayuh anandrinai

¹⁶ Kiro mwonen wawu pakayuh anandrinai, ara mbulmara wawu mbuna kilomwa, tehe hu ndramat para pwandrandraman ngara kambusiy. Yihu ngara kambusi mbulmarahu kilomwa, para kiyin-ganiy kiya kili hu ndramat, para hu kanimei tehe yihu, ara huro yuh anandrinai. Upwai ndrokonan isa kili wawu, kennehu, ara hu kanwiriy topwei. ¹⁷ Hapeko kiro mwonen wou apayuh anandrinai, ara atumwi ndraikeyi kiya payam, pe asungani mbulmaram. ¹⁸ Pwen tehen tora ko, andre an-pwainganiy kinna kili hu ndramat tehe wou oro yuh anandrinai, ara pwi. Hapeko Tamam mepo anho nime yiy pwi, ara yiy hamou opu andre kipahasaniy. Pe Tamam, ara ita nime tesah ata mbusi kokohe, pwen andre kiyki kennem.

Wawu karawurani hu melit lahayan kenne namandran para kol paingan yang

¹⁹ Pe wawu mbuna akarawurani hu melit lahayan kenne namandran para kol pwan, mepo selei andre kiseleyaniy, pe andre hu kamwiyih kaya mwomwan masih, pe hu ndramat para pahana, ara andre hu katumbuwe papai, pe hu kaya pe hu kapahanowei. ²⁰ Hapeko wawu karawurani hu melit lahayan kenne namandran para kol paingan yang, mepo selei kinwenei para kiseleyaniy pwi, pe ngara hu konho muyih pwi, pe hu ndramat para pahana hu kanwenei para katumbuwe papai, pe kaya pahanowe hu pwi.

²¹ Paratesah, hape aleheh mepo menmena wawu mwayih ita aliy, ara ndriya wawu andre kiro aliy yi.

²² Mara ndramat ara tehe paisui para nombuwe ndramat. Kapa maram kiro hiyan, ara nombuwem masih andre kipep kiya nganan. ²³ Hapeko kapa maram kiro mwomwan, pwen andre nombuwem masih kilokuh topwei. Pe kapa nganan ita nondriyam kilokuh, pwen lokuhan ara, ara namandran iya, ita kili wou!

²⁴ Ndramat hamou kinlahiy kiro pwandrendres ta hilu namandran malmou, ara pwi. Yiy andre kihimwisnani hamou pe kinamili hamou, ndre andre welen kiso kiyata hamou, pe welen kimai kiyata hamou. Wawu kanlahiy para karayah pwandrendres ta Ngindrai, pe pwandrendres para menmena kol pwan kene, ara pwi.

Mbuna akalohonge soyon

²⁵ Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu, lohonga wawu mbuna kimwa kiya mipwan tawawu; kiya tesah wawu andre kayan, ndre kiya tesah wawu andre kayin; ndre nombuwe wawu, kiya tesah wawu nakasuluye wawu kiya aliy. Mwoiwa wawu, ara iramwaitini anandrinai, pe nombuwe wawu, ara iramwaitini koyau, ndre? ²⁶ Akayirowe hu norukan hu hora woh yang, yihu konhohas, pe hu konhobo anandrinai pwi, pe hu konho mbultere anandrinai kinna kaisowa hu pwi yi, hapeko Tama wawu iyera kol paingan yang, ngara kihang hu anandrinai. Pe wawu ndramat, ara wawu ho hin iya, iyata hu norukan, ndre? ²⁷ Hiyeh tawawu kapa lohongan kimwa, ara ilahiy para kiposura lenge mwoiwan kiya niwen hape?

²⁸ Pe paratapeh lohonga wawu imwa iya koyau? Akayirowe hu nonou hu tora lek piyang

tapeh. Yihu konhopo mbulen pwi, pe hu konho mangse koiwehu pwi. ²⁹ Hapeko upwai isa kili wawu, tehe nowiya nosa Solomon masih lahayani iya, ara kintamwatinini lahaya hu nonou iye pwi yoh. ³⁰ Pwen kapa Ngindrai ngara kinowi hu ndromwindriu para piyang tehen tora, mepo topo lang nepo ko, pe kiya moh, ara andre kapiyani hu kaya nondriya mwan, pwen wawu pahasaniy ndrokonan tehe Ngindrai andre kinowi wawu kiramwaitini nowiya hu nonou ara, ndre? Wawu tana wawu tehe ara ndrokonan, konan kapa wawu tora pwotisingi lohonga wawu hape kopu. ³¹ Pe lohonga wawu mbuna kimwa, pe akapa, 'Andre yowu kaini tesah?' ndre 'Andre yowu kaimwi tesah?' ndre 'Andre yowu kasuluye yowu kiya tesah?' ³² Yihu ndramat mepo hukowu ta Ngindrai, ara yihu ngara kanimanga hu melit masih tehen tora. Hapeko melit masih wawu ndroisii, ara Tama wawu para kol paingan yang kinpahasaniy pwen. ³³ Hapeko wawu katele kolo king Ngindrai kimu, pe kiyasura kultuwayin imwonen, pwen hu melit masih kene aro, ara andre kihang wawu yi. ³⁴ Pwen tehen tora ko, lohonga wawu mbuna kimwa kiya tesah para moh, paratesah, lohongai para moh, ara ita lang moh. Lang sihsih, ara ma nopwaran para aliy.

7

Mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat

¹ Wawu mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat, pwen pe andre Ngindrai kintasusut nongan kimui tehen aliy opu kisa kili wawu pwi. ² Paratesah, Ngindrai andre kirasusut nongan kisa kili wawu, ara andre kihisoule ko,

tehe wawu ngara karasusut nongan kiya kili hu ndramat. Pe sehe nongan pwahanou ngara apiyani kiya kili hu ndramat, ara andre Ngindrai kipiyanini nongan ara ko, kimui kisa kili wawu yi.

³ Paratesah, pe ngara aro nime konu kei hape ita mara nalim hamou, pe akowu tehe kei hamwat ita maram? ⁴ Tehen tapeh apa pwai kiya kili nalim, apa, 'Nakute konu kei ita maram,' hapeko akowu tehe kei hamwat ita maram mbukenam? ⁵ Wou ndramat para pwandrandraman! Wou ate kei hamwat ita maram kiyau kimu na, kihipwen, pwen andre alahiy para atuluwani nokulani konu kei ata nalim, pe atei.

⁶ Pe wawu mbuna akaiki hu memelit haiyan kiya kili hu mwi. Pe wawu mbuna akapiyani hu sowiy lahayani* tawawu, kiya kili hu puw. Kapa akambusiy tehen tora, matisan hu kangastoro ndrita hu melit ara, pe karahatuwe hu, pe andre hu kapaiwani hu, pe kawisi wawu pe karamumuruwe wawu.

Akasok pe akaten pe akarakirikiri

⁷ Akasok pe andre kaikiy kisata wawu, akaten pe andre akaya kahiy, akarakirikiri papai pe andre papai kite kisa kili wawu. ⁸ Paratesah, hiyeh kisok, ara andre kiwiri, pe hiyeh kiten, ara andre kiya kahiy, pe hiyeh kiralikiri papai, ara andre papai kite kiya kili yiy.

⁹ Hiyeh tawawu, kapa norun kisok ndrinnanohun, andre kihang yiy pat sih? Pwi yoh. ¹⁰ Pe kapa kisok ni hamou, andre kihang yiy mwat hamou? Pwi yoh! ¹¹ Pe kapa wawu tana wawu topwei para wawu kaiki hu yukyuk mwayih kiya kili noru wawu hu,

* 7:6: Eng: pearls

konan wawu ndramat ngara kambusi kultuw mwomwan, pwen tehen tora ko, Tama wawu ita kol paingan yang, ara andre kihang hu yukyuk hiyan kiramwaitini hu melit hiyan ta wawu, kiya kili hu mepo hu ngara kasok yiy! ¹² Pwen pe sehe kultuw wawu namiliy para hu ndramat kambusiy kisa kili wawu, hu kultuw tehen tora ko, ara wawu kambusiy kiya kili hu. Pe iye ara ndroiya nongan para pwahanou, pe ndroiya nongna hu poropet.

Karam indrupep pe karam maihan

¹³ Akasong akaya karam indrupep. Paratesah, karam para sai iyapwen te kol mepo hu ndramat andre kawiri ngandran kintokinto, ara maihan, pe sayan, ara waison; pe hu ndramat soyon, ara ngara hu kayasong aliy. ¹⁴ Hapeko karam para sai iyapwen te kol para taleh, ara indrupep, pe sayan ara ngandrahan; pe hu ndramat noye kopu, ngara hu kayasong aliy.

Kei pe mbuwan

¹⁵ Pe mara wawu kiro ta hu poropet pwasoyou. Yihu andre karapihiye hu tehe hu sipsip, pe kasa kili wawu; hapeko ndrokonan para aliy, nondriyahu, ara tehe hu mwiya puyap. ¹⁶ Wawu andre kayirowe hu, ara kiya kultuwayihu. Yihu ndramat konoho rih mbuwa ndrinali kiho porokulun, ndre konoho rih sakei kiho poropalan, ara pwi. ¹⁷ Pwen tehen tora ko, kei masih hiyan, ara huppwai pe sangihu hiyan. Pe kei masih mwomwan, ara huppwai pe sangihu mwomwan. ¹⁸ Kei hiyan kinohoppwai pe sangin mwomwan, ara pwi. Pe kei mwomwan kinohoppwai pe sangin hiyan, ara pwi. ¹⁹ Pe hu kei masih mepo hu konhoppwai hiyan pwi, ara andre katihihu pe

kapiyani hu kaya nondriya mwan. ²⁰ Pwen tehen tora ko, andre akayirowe hu poropet pwasoyou, ara kiyau kultuwayihu ko.

²¹ Wawu mbuna akapa ndre hu mepo hu ngara kayoh yo: ‘Yapan, Yapan,’ ara andre hu kasong kaya kolo king para kol paingan yang. Pwi yoh! Hapeko hu ndramat mepo ngara hu koro ndruwa namiliwa Tomo ita kol paingan yang, ara yihu kopu andre kasong kaya aliy. ²² Pwen kiro mwonen lenge tamwaniye, hu ndramat soyon, ara andre hu kapwai, kapa toro: ‘Yapan, Yapan, iyau ngalam, yowu wong tehe hu poropet; pe iyau ngalam, yowu rapiyani hu payit; pe iyau ngalam, yowu mbusi hu ndraikiya pwoke soyon.’ ²³ Pwen andre kupwai ngawan kiya kili hu, kupa toro: ‘Yo ukowu ta wawu. Wawu ndramat para takultuw mwomwan, akaya mawen kili yo!’

Ndramat lohongan waison para puliya seu, pe ndramat lohongan waison pwi para puliya seu

²⁴ Pwen tehen tora ko, hiyeh ihilingi nongno pe itokuyaniy, ara tehe ndramat mepo lohongan waison pe ipuli suwen iro ndrita pat. ²⁵ Pe mbulou indrut, pe ndran irah, pe nohai imum pwokeyan pe iyahawan iya seu, hapeko seu kinuwuh pwi, paratesah, isoye ngara ndruw para seu tan iya mbulun iya, pe iro ndrita pat. ²⁶ Hapeko hiyeh mepo ihilingi nongno, pe kintokuyaniy pwi, ara yiy tehe ndramat mepo lohongan waison pwi, pe ipuli suwen iro ndrita kolkolai. ²⁷ Pe mbulou indrut, pe ndran irah, pe nohai imum iya pwokeyan pe iyahawan iya seu, pe seu iwuh pe imaloibe masih.”

²⁸ Pe iro mwonen Yesu iwong hu nongan aro ihipwen, hu ndramat soyon mepo huro hilingi yiy, ara hulohonge ndrit iya hinonou

tan. ²⁹ Paratesah, kinwong tehe ndramat hamou para hinuwani nongan para pwahanou tahu pwi, hapeko iro wong tehe ndramat mepo nongnan nopwaran.

8

Ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

¹ Pwen iro mwonen Yesu itali ngondron, pe ilai isa pwan, ara hu ndramat soyo-soyon iya huhu ndruwan.* ² Pe ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy, ara isa pe itukuruhu iro mbulmaran, pe ipa, “Yapan, kapa welem kiso, alahiy para ambusi yo kurayah howen kiya mbulmara Ngindrai.”†

³ Pwen Yesu niman iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe ipa, “Wele iso. Arayah howen!” Pwen hape pwi ko, mwamwa kawa mepo iro kili ndramat ara, ara itali yiy.‡ ⁴ Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Mbuna aya nese ndrainga hamou, hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo Mose kinpwandrandrahanij para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai.

Pe andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.”§

Lohongai ndrisiyon ata naman-dran tahu ndram

⁵ Pe iro mwonen Yesu iya nondriya kol ngawan Kapernawum, ndram hamou mepo ihohin tahu ndram masangat,** ara isa kili yiy pe isok Yesu para kisopwat yiy. ⁶ Pe ipa, “Yapan, ndramat para poya mbulyo ara mandran kinmat, pe iyera seu, pe ita nondriya ngandran namandran.”

⁷ Pe Yesu ipwai iya kili ndramat ihohin iyata hu ndram masangat ara, ipa, “Andre kuya pe kusopwoyani yiy.”††

⁸ Pe ndramat ihohin tahu ndram, ara isomwiy, ipa, “O Yapan, toimwam. Mbuna ambusi wou angandrah. Yo kunna hiyan para alahi asa nondriya suwe pwi. Hapeko hiyan para apwatisingi nongan opu, pe ndramat para poya mbulyo, andre kirayah hiyan. ⁹ Upwai tehen toro, paratesah, yo ara ndramat hamou uta pahandra namandran hamou ihohin isato, pe hu ndram hayah

* **8:1:** Anime nongan ita Mattiu 5:1; TP: Lukim tok i stap long Mattiu 5:1 † **8:2:** Yihu para Yutah, nongan pwahanou tahu ipa, kapa ndramat hamou mwamwa kawa, ndre hu neken handra-handra kiro kili yiy, ara kinto hiyan kinna mbulmara Ngindrai pwi. Pe kapa mwamwa tan ara kihipwen, pwen andre kiya nime pris hamou. Pe kapa pris kinime tehe yiy kinna hiyan, ara andre yiy kipa, ndramat iye, ara kintayah howen kinna mbulmara Ngindrai. Animei ita Mbulya Hu Pris (Leviticus) 13:14; TP: Ol Juda i gat lo i tok, sapos wanpela man o meri i gat sik lepra o kain sik olsem, em i kamap doti long ai bilong God. Na taim em i ting dispela sik bilong en i pinis, orait em i mas i go lukim ol pris. Na sapos ol pris i lukim em i orait pinis, bai ol i tok, dispela man o meri i kamap klin pinis long ai bilong God. Lukim Wok Pris 13:14.

‡ **8:3:** Nongan para pwahanou tahu Yutah ara ipa toro, kapa aiki nimam kiya kili ndramat mepo mwamwa kawa iro kili yiy, ara wou i, andre arayah mwomwan kiya mbulmara Ngindrai. Hapeko iro mwonen Yesu iyki niman iyahatek iya kili ndramat ara, ara yiy mbukenan kintayah mwomwan pwi. Yiy isopwoyani mwamwa ata ndramat ara ihipwen, pe ndramat ara irayah howen; TP: Wanpela lo bilong ol Juda i tok olsem, sapos yu putim han long man i gat sik lepra, bai yu tu yu kamap doti long ai bilong God. Tasol taim Jisas i putim han long dispela man em yet

i no kamap doti. Nogat. Em i mekim sik bilong dispela man i pinis, na man i kamap klin. § **8:4:**

Eng: priest ** **8:5:** Eng: centurion; TP: kepten bilong 100 soldia †† **8:7:** Yihu ndramira Yutah, ara yihu konhopo kanna suwe hu Ndrāmira Lah pwi, paratesah, hupa matisan hu kaya pe hu karayah mwomwan kiya mbulmara Ngindrai. Anime Aposel 10:28. Hapeko Yesu ara lohongan kinimwa kinna lohongai ara pwi. Yiy ara ipa andre kiya nondriya seu ata ndramira Rom ara; TP: Ol Juda i no save go long haus bilong ol man bilong ol arapela lain, long wanem, ol i ting dispela bai i mekim ol i kamap doti long ai bilong God. Lukim Aposel 10:28. Tasol Jisas i no wari long dispela. Nogat. Em i tok olsem em bai i go long haus bilong dispela man bilong Rom.

topo pahandro yi. Kapa kupwai kiya kili hamou, kupa, 'Aya,' pwen andre kiya; pe kapa kupwai kiya kili hamou yoro, kupa, 'Asa,' pwen andre kisa. Pe kapa kupwai kiya kili ndramat para poya mbulyo, kupa, 'Ambusiy iye,' pwen andre kimbusiy."

¹⁰ Pwen iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, ilohonge soyon, pe ipwai iya kili hu ndramat mepo huho ndruwan, ara ipa toro: "Upwai ndrokonan isa kili wawu, kunnime ndramat hamou iripo Yisrayel mepo kinpwotisingi lohongan ndrision tehe ndramat aro, ara pwi. ¹¹ Pe upwai isa kili wawu, tehe hu ndramat soyon iya andre hu kayau te kup pe rai^{‡‡} kasa, pe andre hu kampwan ndrohonokuhu koro yon kasura Apraham, Yisak, pe Yakop koro nondriya kolo king para kol paingan yang. ¹² Hapeko hu ndramira kolo king ara, ara andre kipiyan hu kayau kaya kol mawen lokuhan, mepo andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu."

¹³ Pwen Yesu ipwai iya kili ndram ihohin iyata hu ndram masangat ara, ipa, "Ayau! Anpwotisingi lohongam pwen, pwen pe andre kirayah tehen aliy." Pwen iro mwonen paramwandrai ara, ndramat para poya mbulyan ara, ingoh.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

¹⁴ Pe iro mwonen Yesu isong iya nondriya seu ta Pita, pwen inime nossu Pita iye matin yokyok pe mandran ara ingandrah. ¹⁵ Pwen Yesu iyki niman iyahatek iya niman opu, pe mandran mepo iro ngandrah, ara ingoh. Pwen itine pe ipo mbulyan.

¹⁶ Pwen kol iro piyah pe huwiri hu ndramat soyon mepo hu payit

huro ndritahu, ara husa kili Yesu. Pe irasses hu payit huyau iya nongan handra kopu, pe isopwoyani hu ndramat masih mepo humwa.

¹⁷ Tehen tora ko, nongan mepo poropet Yisayah kinpwai, ara kintayah mannan:

"Yiy isoli hu mwamwa torou, pe ikuni hu nopwaran torou."

Yesu iwong iya lohongai para koho ndruwan

¹⁸ Pe iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyon iya husa rakayani yiy, pwen ipwatisingiy iya kili ndramiran hu para hu kasingondriti ndran makaiye kaya haroh. ¹⁹ Pwen ndramat hamou para hinuwani nongan para pwahanou, ara isa kili yiy, pe ipa, "Ndramat para hinonou, hape aleheh naya aliy, ara andre kuho ndruwan."

²⁰ Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Yihu mwiw puyap, ara mangarehu, pe hu norukan para wohowoh, ara mayumwahu. Hapeko Noru Ndramat, ndrohonokun para matiliu, ara pwi."

²¹ Pe ndramiran hamou i, ara ipwai iya kili yiy, ipa, "Yapan, atali yo kuya roni tomo kimu na."

²² Hapeko Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Oho ndruwo, hu ndramat para kimat, ara hu koro roni ndramirahu mbukenahu mepo humat."

Nohai namandran imaito iya nongna Yesu

²³ Pwen Yesu ihis iya nondriya ndroi hakou pe ndramiran hu huho ndruwan. ²⁴ Pwen indrou pwi ko, pe nohai namandran imum iya ndrita ndran makaiye, pwen pe nowei iro talon iya nondriya ndroi. Hapeko Yesu, ara iye matin. ²⁵ Pe ndramiran hu huya kili yiy pe huhungini yiy, pe hupa, "Yapan! Asopwat tou! Worou nakayuh ara!"

^{‡‡} 8:11: Eng: east and west

²⁶ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Lohonga wawu ndrision, ara hape kopu. Paratapeh pe wawu tora noh turuwe wawu?” Pwen itine, pe ipomate nohai pe nowei, pe hilmaito.

²⁷ Pwen ndramiran hu, ara lohongahu indrap pe husok, hupa, “Aripo sehe ndramat ndrokonan? Pwen pe nohai pe nowei hilu hilingi nongnan i!”

Yesu irasses hu payit huro ndrita ndramat malmou

²⁸ Pwen Yesu iyarayah iya haroh para ndran makaiye, pakeh pwene hu Katara. Pe hilu ndramat malmou mepo payit iro ndrita hilu, ara hilyau hu ngare hu ndramat kanmat pe hilsa pohonani yiy. Pe hilu ngara karambumbungas, pe hamou kinhopo kinna yau sai ara, ara pwi. ²⁹ Pwen hilpalngai, hilpa, “Noru Ngindrai, wou apapo tesah kisa kili yowu yeh? Paratapeh pe asa iye? Asa para naiki ngandran kisa kili yowu, ma lang kintayah mapu, ndre?”

³⁰ Pe lang ara, hu puw hayoi soyon iya ara huro mwanan hape kili hu, pe huro namnam. ³¹ Pe hu payit hurakamam iya kili Yesu, hupa, “Kapa narasses yowu kayau, ara apwandrisa yowu kaya ndrita hu puw.”

³² Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akaya!” Pwen o, hu payit ara, ara hutali hilu pe husa mawen pe huya ndritahu puw. Pwen hu puw hayoi mwaniye ara, ara huwop turut hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya nondriya ndran makaiye pe huya mat. ³³ Pwen hu ndramat para hangna puw ara, ara huwop huya nondriya kol ngawan, pe huya tiyani melit masih kintayah, pe tesah kintayah kili hilu ndramat malmou mepo

payit iro ndrita hilu ara. ³⁴ Pe hu ndramat masih para kol ngawan ara, ara husa pohonani Yesu, pe iro mwonen hunime yiy, hurakekeyani yiy para kitali kolohu.

9

Yesu isopwoyani ndramat hamou mepo mandran imat

¹ Pe iyamulan Yesu ihis iya nondriya ndroi hakou, pe isingondriti ndran makaiye iya haroh, pe isa kolon imwonen.* ² Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou iye matin ndrita pasup, mandran, ara imat. Pe iro mwonen inime lohongahu ndrision, pwen ipwai iya kili ndramat mepo mandran imat ara, ipa, “Noru, ndriyam kipwoke; kuntali hu pakut mwomwan atam.”

³ Pwen hu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro wong mwalingahu mbukenahu, hupa, “Ndramat iye ara ita pwasisiman ana Ngindrai.”

⁴ Pe Yesu, ara tanan lohongahu pwen; pe isok hu, ipa, “Paratapeh pe wawu tora lohongani hu lohongai mwomwan tora, ita ndriya wawu?” ⁵ Tesah waison eh, para kupa, ‘Kuntali hu pakut mwomwan tam,’ ndre kupa, ‘Atine pe arakai?’ ⁶ Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan, para kitali hu pakut mwomwan. Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara, ipa, “Atine, awiri nokum, pe ayau aya suwem.” ⁷ Pwen ndramat ara, itine pe iyau iya suwen. ⁸ Pe iro mwonen hu ndramat soyon, ara hunime melit aro kintayah, pwen lohongahu ikairut; pe huhuri ngala Ngindrai, hiyeh iyki

* **9:1:** Kolo Yesu tandrohongan ara, ara Kapernawum, Animei ita Mattiu 4:13; TP: Ples bilong Jisas long dispela taim em Kaperneam. Lukim Mattiu 4:13

pwoke nopwaran tora iya kili hu ndramat.

Yesu iyoh Mattiu

⁹ Pe Yesu iyau iropo iya, pwen ime ndramat hamou ngalan Mattiu iro mipwan ndrohonoku poya takis. Pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Oho ndruwo!” Pwen Mattiu itine, pe iho ndruwan.

¹⁰ Pe iyamulan Yesu iya namnam iya suwe Mattiu, pe hu ndramat soyon para poya takis pe hu ndramat pakut tahu mwomwan, ara husa pe huro namnam iyasura Yesu pe ndramiran hu. ¹¹ Pe iro mwonen hu Parisiy hunimei tora, pwen husok hu ndramira Yesu, hupa, “Paratapeh pe ndramat para hinuwani wawu, ara iripo namnam iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan?”

¹² Pe iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pwen ipa, “Yihu ndramat mepo mwamwa kili hu pwi, ara andre hu kanna nime hu ndrokta pwi, hapeko hu mepo humwa, hu ara kopu andre hu kaya nime ndrokta. ¹³ Pwen akaya pe akakahi ndroiya nongan iye: ‘Unamili koisirai; ara ihohin iya kultuw para yukyuk.’ Paratesah, yo kunsu para kuyoh hu ndramat kultuwai hu imwonen pwi, hapeko usa, ara para kuyoh hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan.”

Yihu sok Yesu iya lohongai para kayuh anandrinai

¹⁴ Pwen hu ndramira Yohanes ara husa pe husok Yesu, hupa, “Yowu pe yihu Parisiy, ara ngara

kayuh anandrinai, hapeko paratapeh pe ndramiran hu, ara hu konho yuh anandrinai pwi?”

¹⁵ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou, pwen tehen tapeh, andre ndriya yowen hu koro poru, ma iro ndron kili hu? Hapeko lang itapo isa, kapa hu kawiri mbukena kowase yesou ara kiyau, pwen andre hu kayuh anandrinai.

¹⁶ Pe ndramat hamou kinho sorowe koyau hasai howen, kiyasura ndrihiyap hasai saken, ara pwi. Paratesah, koyau howen, ara andre kindrohomiwiri koyau saken ara, pe andre kindrohomiwiri, pe kiramurumwut masih. ¹⁷ Pe hu ndramat konho songorani wain howen kiya pwisi wain saken, ara pwi. Kapa hu kambusiy, pwen wain andre kitaluwe pwisi wain saken ara, pe wain andre kimuw, pe pwisi wain andre kiya mwaihei opu. Pwen iya lohongai ara ko, hu ndramat ngara kasongorani wain howen ara kiya nondriya pwisi wain howen, pe andre melit malndra kene koro hiyan.”†

Mbunah pihin hamou imat, pe pihin hamou imwa

¹⁸ Pe Yesu iro wong manau, pe pohon hamou isa tukuruhu isa mbulmaran, pe ipa, “Noru pihin mahapo ko kinmat. Hapeko asa pe aiki nimam kiya ndritan, pwen andre kisa mwalen.” ¹⁹ Pwen Yesu itine pe iho ndruwan iya, pe ndramiran hu tehen aliy i.

²⁰ Pwen iro mwonen ara, pihin hamou mepo mwamwa ndrai iro

† 9:17: Hu Yutah ngara katingundru meme, pe kasorowe kapilon, pe kapilo meme ara, ara andre kirayah tehe pwisi wain, para kasongorani wain kiya aliy. Pe kiro mwonen hu kasongorani wain kiya kapilo meme ara, ara hu ngara kaikiy kiro ndrangan niwen hape, para kanan kiya ngahan. Pwen kiro mwonen ara, ara wain ngara kirapwalani kapilo meme kipe. Pwen kapa wain howen kiya pwisi wain saken pe wain kirapwalaniy, ara andre kapilo meme ara, kirahis. TP: Ol juda i save kilim meme, na kisim skin bilong en na samapim, bai dispela skin i kamap olsem bikpela jak bilong pulimapim wain long en. Taim ol i putim nupela wain long ol dispela skin, ol i save larim i stap longtaim liklik, bai em i kamap gutpela wain i gat pait. Na long dispela taim wain i save solap na em inap long brukim ol olupela skin i drai pinis.

kili yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh, ara isa pakeh ndruwa Yesu, pe iyki niman iyahatek iya payango koiwen. ²¹ Paratesah, ipwai iya kili yiy mbukenan, ipa, “Kapa nimo kiyahatek kiya payango koiwen opu, andre kungoh.”

²² Pwen Yesu ipaiwani yiy pe inime pihin ara, pe ipa, “Noru, lohongam ndrision, ara imbusi wou antayah hiyan.” Pe iro mwonen paramwandrai ara ko, pihin ara, iya hiyan.

²³ Pwen iro mwonen Yesu isong iya nondriya seu ta pohon ara, inime hu ndramat soyon iya, ara hurora kuwah, pe huro lossou. ²⁴ Pwen ipa, “Akaya mawen, mbunah pihin ara, ara kinmat pwi, hapeko ita matin.” Hapeko huhaisani yiy. ²⁵ Pe hupwandrisa hu ndramat hu kannan ngawan, pwen Yesu iya nondriya seu pe niman iya mbultuwe nima mbunah pihin ara, pe isa tine. ²⁶ Pe nola tesah mepo Yesu imbusiy ara, ara ingau kol namandran hape ara topwei.

Yesu isopwoyoni ndramat malmou mara hilu iyoh, pe ndramat hamou pohon imum

²⁷ Pwen Yesu iro tokai iropo iya, pe hilu ndramat malmou mara hilu iyoh, ara hilho ndruwan, pe hilu yoh, hilpa, “Noru Tepit, koyum kisikirani youlu.”[†]

²⁸ Pe Yesu kinna nondriya seu, pwen hilu ndramat malmou mepo mara hilu iyoh ara, ara hilsa kili yiy. Pe isok hilu, ipa, “Walu pwo-tisingi lohonga walu tehe ulahiy para kumbusi melit iye, ndre

pwi?” Pe hilu somwi yiy, hilpa, “Ehe, Yapan.”

²⁹ Pwen niman iyahatek iya mara hilu, pe ipa, “Iyau lohongai ndrision ta walu ko, andre kirayah tehen aliy kisa kili walu.” ³⁰ Pwen mara hilu ileu, pe Yesu ipwandrandrahani hilu pwokeyan, ipa toro: “Hamou mbuna kipahasani tesah kintayah aro.” ³¹ Hapeko hilyau pe hilya tiyani titiye ta Yesu, pe ingau kol namandran hape masih ara.

³² Pe iro mwonen hilu ndramat malmou ara, hilropo hilya, ndramat hamou mepo payit iro ndritan pe pohon imum, ara huwiri yiy isa kili Yesu. ³³ Pe iro mwonen Yesu kinrasses payit kinna mawen, pwen ndramat mepo pohon imum ara, ara iwong. Pe hu ndramat, ara huro lohonge soyon, pe hupa, “Melit tehen toro, ara konho nimei kirayah kiro Yisrayel pwi.”

³⁴ Hapeko hu Parisiy, hupa, “Ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta payit mepo yapane hu payit masih.”

Yihu ndramat para poya mbulen ara noye ko

³⁵ Pe Yesu, ara iya yau hu kol ngawan pe hu kol mendreheh masih, pe iro hinuwani hu ndramat iro nondriya hu yumwa to-tohun tahu, pe iro pohowe nongan hiyan para kolo king Ngindrai. Pe isopwoyoni hu neken handra-handra pe hu mwamwa handra-handra.

³⁶ Pe iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyon iya, pwen koyun isikirani hu, paratesah, lohongahu imwakaikai, pe huiki koisariy, tehe hu sipsip mepo ndramat para

[†] **9:27:** Yihu Yutah hu pahasaniy tehe ndramat mepo Ngindrai kintakiniman para kisopwat hu ndramat tan, ara andre kiyau ndraye Tepit. Pwen hilu ndramat mepo mara hilu kinyoh ara, ara hilpwo-tisingi lohonga hilu tehe Yesu ara ndramat mepo yihu Yisrayel huro longe. Pwen hilu yoh Yesu, hilpa, “Noru Tepit.” TP: Ol Juda i save olsem, dispela man God i makim bilong kism bek ol manmeri bilong en, em bai i kam long lain bilong King Devit. Tupela aipas i bilip olsem Jisas em dispela man tasol ol Israel i bin wetim, na tupela i kolim Jisas olsem, “Pikinini Bilong Devit.”

pwokereyahu, ara pwi. ³⁷ Pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Anandinai soyon iya, ara hu kaniman pwen hutora piyang, hapeko hu ndramat para poya mbulen, ara noye ko. ³⁸ Pwen pe akatohun kiya kili Yapan, mepo mbukena piyang, para kipwandrisa hu ndramat para poya mbulen, para hu kayapo mbulen kaya nondriya pingen.”

10

Yesu ipwandrisa hu Songui pe Lumou

¹ Pwen Yesu iyoh ndramiran hu songui pe lumou huya kili yiy pe iyki pwoke nopwaran iya kili hu para hu karasses hu payit, pe para hu kasopwoyani hu ndramat masih mepo humwa, pe hu neken handra-handra iro kili hu.

² Pe iye, ara ngala hu aposel songui pe lumou: Imu, ara Simon, mepo ngalan handra yi ara Pita, pe nalin Andruw, Yamis noru Sepetiy pe nalin Yohanes, ³ Pilip pe Partolomeu, Tomas pe Mattiu mepo ndramat para poya takis, Yamis NdraAlpeyus pe Tattayus, ⁴ Simon mepo ndramat hamou para kili hu Selot,* pe Yutas Yiskariyot mepo iyamulan iratuni Yesu.

⁵ Yihu songui pe lumou aro, ara Yesu ipwandrisa hu para hu kaya, pe ipomwanye iya kili hu, ipa: “Wawu mbuna akaya kili hu Ndramira Lah, pe mbuna akaya nondriya kol hakol para Samariya.† ⁶ Hapeko wawu kaya kili hu ndrayer Yisrayel, mepo hu kansongsin tehe hu sipsip. ⁷ Akaya, pe akoro pohowe

nongan aro: ‘Kolo king para kol paingan yang, ara kinsa pakeh.’ ⁸ Pe akasopwoyani hu ndramat humwa, pe akahangini hu ndramat kanmat kasa tine, pe akasopwoyani hu mepo mwamwa kawa ita kili hu, para hu karayah howen. Pe akaresses hu payit kaya mawen kili hu ndramat. Pwoke mepo akanwiriy, ara kennen pwi; pwen pe apakasopwat hu ndramat, ara kennen pwi yi. ⁹ Wawu mbuna akapo sombule kolt, ndre sombule silwa, ndre sombule kopa‡ kiro ndropwa sombule pat tawawu pe akaya. ¹⁰ Pe wawu mbuna akasap ndropwa kunkun, pe mbuna akapo susura koiwe wawu, ndre susura hatna pweleka wawu, ndre kapo nes sih kiyapolo wawu. Paratesah, ndramat ngara kipo mbulen, ara andre kiwiri hiyan kiyau aliy.

¹¹ Pwen sehe kol ngawan ndre sehe kol mendreheh wawu nakaya nondriyan, ara akaten ndramat hamou pahalan kiro ara, pe akoro suwen kipoo akatali kol ara. ¹² Pe kiro mwonen wawu nakasong kaya nondriya seu, ara akarawulohani hu ndramira seu ara. ¹³ Pe kapa hu para seu ara, hu karawulohani wawu, akapwai para lomwes para ndriya wayis kiro sura hu. Pe kapa hu kantawulohani wawu pwi, pwen akawiri lomwes para ndriya wayis tawawu kimui. ¹⁴ Pe kapa hamou kintawulohani wawu pwi, ndre kinhilingi nongna wawu pwi, pwen akaratolohani kohu pweleka wawu kiro mwonen wawu nakatali seu ara ndre kol ngawan ara. ¹⁵ Yo upwai

* **10:4:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou † **10:5:** Pe iye ara nongan luhin para nondriya hu nongan mayimihin niwen, mepo Yesu ipohowe iripo puk para Mattiu. Nongan iye, ara ita 10:5-42, pe iwong iya hu melit andre karayah kili ndramiran hu kiro mwonen hu kapohowe nongna Ngindrai kiya kili hu ndramat; TP: Dispela em i namba 2 bilong ol 5-pela longpela toktok Jisas i autim long buk Mattiu. Dispela toktok i stap long 10:5-42, na em i tok long ol samting bai i kamap long ol disaipel taim ol i laik autim tok bilong God long ol manmeri. ‡ **10:9:** Eng: gold, silver, copper coins

ndrokonan isa kili wawu, kora nopwaran para kol ara, ara andre kiramwaitini nopwaran para Sotom pe Komorra, kiro mwonen lang para tamwaniye.

¹⁶ Yo nakupwandrisa wawu tehe hu sipsip para akaya mwalinga hu mwi y puyap. Pwen pe lohonga wawu kipahas tehe hu mwat, pe akoro mwonen tehe hu pai.

¹⁷ Pe wawu koro hinehes kiyata hu ndramat, andre hu karatuni wawu pe kaiki wawu kaya nongan koro mbulmara hu pohon para kol, pe andre hu kamwiri wawu koro hu yunwa totohun tahu. ¹⁸ Tunan yo kopu, andre hu kaluwi tarahani wawu kaya mbulmara hu yapane hu kol namandran iya, pe kaya mbulmara hu king. Pwen tehen tora ko, andre wawu katiyani tiyeyo kiya kili hu, pe kiya kili hu Ndramira Lah. ¹⁹ Hapeko kiro mwonen yihu kambultuwe tahatini wawu, para wawu koro tine nongan, ara lohonga wawu mbuna kimwa kiya sehe nongan para wawu nakapwai, ndre wawu nakawong tapeh. Kiro mwonen paramwandrai ara, Ngindrai andre kiyki nongan para wawu kapwai. ²⁰ Paratesah, andre wawu kanwong pwi, hapeko Mwoiwa Tama wawu, ara andre kiwong kiyau poho wawu.

²¹ Pe hilu ndramat malmou hilu nali hilu, ara andre hamou kiratuni hamou para hu ndramat katingundrun kimat. Pe tama mbunah hamou, ara andre kimbusiy tehen aliy kiya kili norun i. Hu mbunah andre hu karasingat ana tamahu pe tinahu, para hu ndramat katingundru hilu kamat. ²² Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu. Hapeko sehe ndramat kiro tine pwokeyan, kipoo lang nakiyahapwen, ara andre

Ngindrai kisopwat yiy. ²³ Pe kiro mwonen hu pakarandroyani wawu koro kol hakol, akawong kaya hakol. Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe wawu andre kanlahiy para kasalti topwe hu kol masih kene para Yisrayel mapu, kipoo andre Noru Ndramat kisa.

²⁴ Ndramat mepo ngara kiwiri hinonou, ara kinhohin kili ndramat mepo iro hinuwani yiy pwi. Pe ndramat para poya mbulen, ara kinhohin ta namandran tan pwi. ²⁵ Hiyan para ndramat iro wiri hinonou, ara kirayah tehe ndramat iro hinuwani yiy. Pe hiyan para ndramat para poya mbulen kirayah tehe namandran tan. Pe kapa hu kapohowe tama seu ara, Peelsepul,§ pwen andre ngala yowen hu masih kene ara, ara andre kiya pwalngengei o mwaihei!

²⁶ Pwen pe wawu, ara mbuna akanoh tahu ndramat ara. Paratesah, sehe melit mepo kantamburuhiy, ara andre karehei. Pe sehe melit mepo ita kohon, ara andre kisa yelan ngawan. ²⁷ Pe tesah upwai isa kili wawu kiro lokuhan, ara akapohowe kiro ngana lang. Pe tesah mepo ndrainga wawu ihilingiy iro mwalinga wawu ko, ara akapwaharai kiho payandroha hu seu. ²⁸ Wawu mbuna akanoh ta hu mepo hulahi y para katingundru nombuwe wawu, hapeko kanlahiy para katingundru mwoiwa wawu pwi. Hapeko akanoh ta Ngindrai opu, yiy mepo ilahi y para kipwalngani mwoiwa wawu pe nombuwe wawu kene, kiya nondriya ngat mepo mwan ita yat aliy. ²⁹ Wawu pahasan y tehe norupep malmou, ara andre hu ndramat kapo pehei kiyata hilu kiya sambule pat hambut, ndre? Hapeko kinlahi hamou ta hilu norupep ara, kimat pe Tama

§ 10:25: Greek: *Beelzebul* or *Beelzeboul*; Peelsepul, ara ngala Sinai handra. Animei ita Mattiu 12:22-28. TP: Belsebul em narapela nem bilong Satan. Lukim Mattiu 12:22-28.

wawu kikowu, ara pwi. ³⁰ Pe tehen aliy opu, hu kompai hutora paya wawu, ara Tama wawu kindromwahu topwei. ³¹ Pwen pe wawu mbuna akanoh, wawu ho hin iya, iyata hu norupep soyon.

³² Pe hiyeh ngara kiwong ngawan kiro mbulmara hu ndramat tehe yiy ndramiro, ara andre kuwong ngawan kiro mbulmara Tomo kiro kol paingan yang tehe yiy ndramiro yi. ³³ Pe hiyeh ngara kipwai tehe ikowu to kiro mbulmara hu ndramat, ara andre kupwai tehe ukowu tan, kiro mbulmara Tomo kiro kol paingan yang i.

³⁴ Wawu mbuna akapa ndre usa kol pwan, ara para kuiki ndriya wayis kiya mwalinga hu ndramat. Pwi yoh! Kunsa para kuiki ndriya wayis pwi, hapeko usa, ara para kusaiki tahatai. ³⁵ Paratesah, usa, ara para kumbusiy, pe 'mbunah kamai andre kihingas ana taman,

pe andre mbunah pihin kihingas ana tinan,

pe andre mbuyunorun kihingas ana mbuyungundran.

³⁶ Pe hu ndraisih ta ndramat hamou, ara andre hu karayah hu ndramat para kamwisnani yiy.**

³⁷ Pe hiyeh ndriyan imbuluhi yo, hapeko ndriyan imbuluhi taman ndre tinan iya namandran iya isato, ara kinlahiy para kirayah ndramiro pwi. Pe hiyeh ndriyan imbuluhi yo, hapeko ndriyan imbuluhi norun kamai ndre norun pihin iya namandran iya isato, ara kinlahiy para kirayah ndramiro pwi. ³⁸ Pe hiyeh kinwiri kei ton-drih tan pe kinho ndruwo pwi, ara kinlahiy para kirayah ndramiro pwi. ³⁹ Pe hiyeh neren kiya mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe tunan yo kopu kitali mwoiwan,

pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan.

⁴⁰ Pe yiy hiyeh irawulohani wawu, ara irawulohani yo. Pe yiy mepo irawulohani yo, ara irawulohani yiy mepo ipwandrisa yo. ⁴¹ Pe Ngindrai andre kiyki kenne hiyeh kapa kipokere poropet hamou. Pe andre kiyki kenne ndramat ara, kihisoule ko tehe kenne poropet hamou. Pe Ngindrai andre kiyki kenne hiyeh kapa kipokere ndramat hamou imwonen. Pe andre kiyki kenne ndramat ara, kihisoule ko tehe kenne ndramat hamou imwonen. ⁴² Pe kapa hiyeh kimbusi melit mendreheh, tehe kiyki ndran wawen hape kiya kili hamou tahu mbunah mendreheh aripo, paratesah, mbunah aro, ara ndramiro hamou, pwen upwai ndrokongan isa kili wawu, Ngindrai, ara andre koyun kinmayit kennen pwi.”

11

Yesu pe Yohanes Ndramat para Paptais

¹ Yesu ipomwanye iya kili ndramiran hu songui pe lumou ihipwen, pwen itali kol ara, para kiya hinuwani hu ndramat pe kiya pohowe nongan kiya nondriya hu kol ngawan para Kaliliy.

² Yohanes, ara iro nondriya kou, pe iro mwonen ihilong hu melit Kristus iro mbusiy, pwen ipwandrisa ndramiran hu ³ para hu kaya pe kaya sok yiy, hu kapa, “Wou ndramat mepo Ngindrai kintandangan para kisa ara, ndre yowu koro sohoni hamou hira ndron i?”

⁴ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akamui pe akaya nese ndrainga Yohanes kiya sehe melit wawu hilingiy pe wawu nimei. ⁵ Yihu mepo marahu iyoh, ara hunimnim. Pe yihu mepo ndrikahu mwomwan, ara hu topo rokai.

** 10:36: Mikah (Micah) 7:6

Pe yihu mepo mwamwa kawa iro kili hu, ara huya howen. Pe yihu mepo ndraingahu iyui, ara ndraingahu ileu. Pe yihu mepo humat, ara hutine paiwe. Pe yihu mepo hundoisiiy, ara huhulingi nongan hiyan. ⁶ Pe ndramat mepo ipwotisingi lohongan isa kili yo pe lohongan kinhindrundru pwi, ara lomwes kiro kili yiy.”

⁷ Pe hu ndramira Yohanes huropo huyau, pwen Yesu iwong iya kili hu ndramat soyon iya, iyata Yohanes, pe ipa toro: “Wawu yau iya kol ndrohoyin para kaya nime tesah? Parah hakou mepo nohai ita mbuiwaniy? ⁸ Kapa pwi, pwen wawu ya para kaya nime tesah? Ndramat hamou mepo isuluye yiy iya koyau lahayany? Pwi! Yihu mepo husuluye hu iya koyau lahayany, ara hutora nondriya suwe hu king. ⁹ Pwen wawu ya ndra para kaya nime tesah? Para kaya nime poropet hamou, ndre? Ehe! Pe yo upwai isa kili wawu tehe yiy poropet hamou, pe mbulyan ara ihou i. ¹⁰ Yohanes ara yiy ndramat ara, mepo pwayan kinpwai pwen, ipa toro:

‘Yo andre kupwandrisa ndramat para sapiya nongno, kiho mu kili wou,
pe andre kiramwaniyani meresayam.’

¹¹ Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, mwalinga hu ndramat mepo hu pihin hu kanmwalahiy kinna tahu, ara hamou kinho-hin kili Yohanes Ndramat para Paptais, ara pwi. Hapeko sehe ndramat mepo ngalan pwi, kiro kolo king para kol paingan yang, ara yiy ihohin iyata Yohanes.

¹² Iro lenge Yohanes Ndramat para Paptais isarayah, isa matnen ma-

hapo, kolo king para kol paingan yang, ara iropo isa iyapolo pwoke pwokeyan, pe hu ndramat para pwoke pwokeyan, ara hu hinonou para kambultuwei.* ¹³ Paratesah, yihu poropet masih pe nongan para pwahanou i, ara huro pohowe nongna poropet, ipoo isa matne lenge Yohanes isarayah. ¹⁴ Pe kapa lohonga wawu kilahiy para kipwotisingiy, Yohanes, ara yiy poropet Eliyah, mepo pwayan kinpwai para andre kisa ara. ¹⁵ Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.

¹⁶ Yo andre kuranonoye hu ndramat hasap para mahapo tehen tapeh? Yihu ara tehe hiyeh hu yi? Yihu, ara tehe hu mbunah ngara kampwan koro nondriya hu ndroho pehei, pe ngara kayoh kiya kili hu hayah, hu kapa toro:

¹⁷ ‘Yowu, yowu ra ndramiya wawu,[†]
hapeko mbuwali wawu
ndraniiyai;

yowu pwandreundreu,
hapeko mbuwali wawu para akarang mali wawu.’

¹⁸ Paratesah, Yohanes isa, pe kinho namnam soyon pwi, pe kinho yin wain pwi. Hapeko hupa, ‘Payit ita ndritan.’ ¹⁹ Hapeko Noru Ndramat isa pe iro namnam, pe iro yin wain, pe hupa, ‘Akanime yiy! Yiy ara komkom, pe ndramat para kuimwa wain.[‡] Yiy ara kowase hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan.’ Hapeko yihu hiyeh huwiri lohongai waison ta Ngindrai, ara hupwainganiy tehe lohongan, ara ndrokongan masih.”

Toimwahu para hu kol mepo hu kantapaiwani ndriyahu pwi

* **11:12:** Nongan aro, ara kinileu hiyan pwi; TP: Tok Grik i no klia tumas long dispela lain.

† **11:17:** Eng: We played the flute for you; TP: Mipela i winim mambu bilong yupela ...

‡ **11:19:** komkom—ndramat para namnam soyon; Eng: a glutton and a drunkard; TP: em i man bilong kaikai planti tumas, na em i man bilong dring planti wain tumas

20 Pwen Yesu ipomate hu ndramat para kol hayah, mepo imbusi hu ndraikiya pwoke tan hitun iro aliy, paratesah, yihu kantapaiwani ndriyahu pwi. Pe ipa, ²¹ “O wawu ndramira kol Korasin! O wawu ndramira kol Petsaita! Toimwa wawu. Nopwaran namandran ita ndrita wawu. Kapa ndramat hamou kinna kol malkol Tayar pe Siton, pe kinmbusi hu ndraikiya pwoke kiro aliy tehe kinsarayah kinsa kili wawu pwen, ara andre hu kantapaiwani ndriyahu pwen ndrukoluw kinna, pe andre hu kansuluye hu pwen kinna koyau para koisirai, pe andre hu kantumwi hu pwen kinna palam i, para kipwainganiy tehe hu kantapaiwani ndriyahu. ²² Hapeko upwai isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwaniye, koran nopwaran wawu nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran tahu para Tayar pe Siton. ²³ Pe wawu para Kapernawum, wawu pakasikiye wawu kaya paingan yang, ndre? Pwi yoh. Wawu andre kaya pwan masih ndrohonoku hu ndramat kanmat. Kapa ndramat hamou kinna kol Sotom, pe kinmbusi hu ndraikiya pwoke kiro aliy tehe kinsarayah kinsa kili wawu pwen, pwen kol ara, ara andre kinto, kipoo kisa matnen lang nepo. ²⁴ Hapeko upwai isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwaniye, kora nopwaran wawu nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran para kol Sotom.”

Wawu masih kasa kili yo, pe andre kuiki ngohongoh kisa kili wawu

²⁵ Pe iro mwonen lang ara, Yesu ipa, “Tomo, urawuloh isatam, Yapanane kol paingan yang pe kol pwan, paratesah, wou ankulani hu melit aro kene, kinna kili hu

mepo lohongahu waison, pe hu mepo huwiri hinonou soyon. Pe wou, ara anpwaingani hu melit ara, kinna kili hu mbunah mendreheh. ²⁶ Ehe, Tomo, iye ara tesah hiyan mepo anamiliy para kirayah.

²⁷ Melit masih, Tomo kiniyki hu topwei kansa kili yo. Hamou kinpahasani Norun pwi, Taman opu ipahasani yiy; pe hamou kinpahasani Taman pwi, Norun opu ipahasani yiy. Pe hu mepo Norun inamiliy para kiyingani Taman kiya yelan kiya kili hu, ara yihu ara ko, hupahasani yiy.

²⁸ Akasa kili yo, wawu ndramat mepo mandra wawu ipalat, pe kona wawu nopwaran, pe andre kuiki ngohongoh kisa kili wawu. ²⁹ Pe talu kakuni pulukuwo, § pe awiri hinonou kiyau kili yo. Paratesah, kultuwayi ara waison, pe ngara kuiki yo kusa pwan. Pe andre mwoiwam kiwiri ngohongoh. ³⁰ Paratesah, pulukuwo, ara waison, pe kono, ara mwakin opu.”

12

Yesu ara Yapanane lang Sapat

¹ Iro mwonen lang Sapat sih, Yesu iyasura ndramiran hu huyayau ndraipinge wit hambut. Pe ndramiran hu, ara humundrui pe huro rih hu mbuwa wit pe huro yan. ² Pe iro mwonen hu Parisiy hunimey, pwen hupwai iya kili Yesu, hupa, “Animey! Ndrampiram hu, ara humbusi melit mepo nonombun para kambusiy kiho nondriya lang Sapat.”

³ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime titiye ta Tepit iyapolo ndramiran hu mepo humundrui ara, ndre pwi? ⁴ Tepit, ara isong iya nondriya yumwa Ngindrai, pe iwiri ndrinnanohun mepo haiyan;

pwen yiy pe ndramiran hu, ara huiniy. Ndrinanohun ara, ara nonombun para hu kayan; hapeko hu pris opu andre hu kayan. ⁵ Pe wawu kannime titiye ara pwi, ndre? Pe wawu kannime pwi yi, ita nongan para pwanou, ara ipa hu pris hu koropo mbulen kiro nondriya yumwa totohun kiho nondriya lang Sapat, ndre? Hapeko mbulen mepo hu ngara kambusiy, ara imwonen, pe nonombun pwi. ⁶ Pwen pe upwai isa kili wawu, tehe yiy mepo ihohin iya, iya yumwa totohun namandran, ara iripo. ⁷ Kapa wawu kanpahasani ndroiyo nongan iye, 'Unamili koisirai; ara ihohin iya kultuw para yukyuk,' pwen wawu ara kanlahiy para karasusut nongan kiya kili hu ndramat mepo kanmbusi hapesah mwomwan pwi. ⁸ Paratesah, Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat."

⁹ Yesu itali kol ara, pe iyau iya nondriya yumwa totohun tahu, ¹⁰ pe ndramat hamou iro aliy, ara niman imat. Hu ndramat hayah huro ten sai para hu kaiki Yesu kiya nongan, pwen pe husok yiy, hupa, "Nonombun para kasopwoyani ndramat kiro nondriya lang Sapat, ndre pwi?"

¹¹ Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Kapa hamou tawawu ma sipsip tan hamou, pe kiyos kiya ngat kiho nondriya lang Sapat, ara andre kiluwi yiy kisa ngawan, ndre pwi? ¹² Pwen ndramat hamou, ara iho hin iya, iyata sipsip hamou, ndre? Tehen tora ko, hiyan para kambusi kultuw hiyan kiho nondriya lang Sapat, pe nonombun pwi."

¹³ Pwen ipwai iya kili ndramat ara, ipa, "Amwaniyani niman." Pwen imwaniyani niman, pe niman irayah hiyan tehe niman hakai yi. ¹⁴ Hapeko hu Parisiy, ara

huya ngawan pe humburi nongan para katingundru Yesu.

Ndramat para poya mbulen mepo Ngindrai kintakiniman pwen

¹⁵ Yesu isapahas iya tesah hu Parisiy hu pakambusiy kiya kili yiy, pwen itali kol ara, pe iyau. Pe hu ndramat soyon iya huhu ndruwan, pe isopwoyani hu ndramat masih, mepo mwamwa iro kili hu pe hungoh. ¹⁶ Pe ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyani yiy. ¹⁷ Pe hu melit aro hurayah, ara para kimbusi nongna Poropet Yisayah kirayah mannan, ipa toro:

¹⁸ "Iye ara ndramat para poya mbulyo mepo kuntakiniman.

Yiy iyeh ndriyo imbuluhi yiy pe upwes iyatan; pe andre kuiki Mwoiwo kiya ndritan,

pe andre kipohowe nongan para tamwaniye kultuw imwonen, kiya kili hu ndraye ndramat masih.

¹⁹ Pe andre kintakokowai pe kinpalgai pwi,

pe hamou andre kinhilingi mbulukoyun kiho hu payango sai, ara pwi.

²⁰ Pe parah hakou mepo ipuyui, ara andre kintumbuwei pwi,

pe mwan mepo nakimonon, ara andre kinsumatei pwi, kipoo kimbusi kultuw imwonen kiramwaitini kultuw masih kene.

²¹ Pe iya ngalan opu, hu ndraye ndramat masih, andre hu kapwotisingi lohongahu kaya kili yiy, pe koro longe sopwat tan itapo isa."*

Yesu pe Peelsepul

²² Pwen huwiri ndramat hamou payit iro ndritan, mepo pohon imum pe maran iyoh. Pe Yesu

* 12:21: Yisayah (Isaiah) 42:1-4

isopwoyani ndramat ara iya hiyan, pe ilahiy para kiwong pe kinimnim. ²³ Pe hu ndramat masih, ara lohongahu indrap, pe hupa, “Ndramat aro, ara yiy noru Tepit, mepo andre kisopwat hu ndramat kamui ara, ndre?”

²⁴ Hapeko iro mwonen hu Parisiy huhulingi nongan aro, pwen hupa, “Ndramat iye ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta Peelsepul opu, payit mepo yapane hu payit masih.”

²⁵ Yesu kinpahasani lohongahu, pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hu ndramira king para kol hakol hu kamasilpat kaya malpat, pe hu kahangas mwalinga hu mbukenahu, pwen kolo king ara, andre kiya mwaihei o. Pe kapa hu ndramat para kol hakol, ndre hu ndraisih, hu kamasilpat kaya malpat, pe hu kahangas mwalinga hu mbukenahu, pwen hu ndramira kol ara, ndre hu ndraisih ara, ara andre hu kanlahiy para koro tine pwokeyan pwi. ²⁶ Pwen kapa Sinai kirasses Sinai, ara yiy mbukenan kinmasilpat. Pe andre kolo king tan kiro tine pwokeyan tapeh? ²⁷ Pe kapa kurasses hu payit kiyau pwoke ta Peelsepul, pwen yowe wawu hu ngara karasses hu payit kiyau pwoke ta hiyeh? Pwen pe hu yowe wawu mbukena wawu, andre hu kapwainganiy tehe nongna wawu ara, ara kinmwonen pwi. ²⁸ Hapeko kapa kurasses hu payit, kiyau pwoke ta Mwoiwa Ngindrai, pwen pwoke para kolo King Ngindrai, ara kinsa kili wawu pwen.

²⁹ Hiyeh ilahiy para kisong kiya nondriya suwe ndramat hamou pwokeyan, pe kiya kuni hu menmenan? Hamou kinlahiy pwi! Hapeko kapa kiwasi tiriya ndramat pwokeyan ara namu, pwen andre kilahiy para kiya pe kilokhi topwe menmena ndramat ara.

³⁰ Pe hiyeh mepo kinto sura yo pwi, ara andre kirasingat ano. Pe hiyeh mepo kinho mbultani hu ndramat pwi, ara ngara kirasumbuwani hu. ³¹ Pwen pe upwai isa kili wawu tehe hu pakut mwomwan masih, pe hu nongan masih para pwasisiman, ara Ngindrai ilahiy para kitali hu pakut mwomwan ara. Hapeko hiyeh kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, ara andre Ngindrai kintali pakut mwomwan tan ara, ara pwi. ³² Pe hiyeh kipa nongan sahin para kipwasisiman ana Noru Ndramat, ara Ngindrai ilahiy para kitali pakut mwomwan tan ara. Hapeko hiyeh kipa nongan sahin kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, andre Ngindrai kinlahiy para kitali pakut mwomwan tan ara, ara pwi, kiro nondriya lang mahapo, ndre kiho nondriya lang itapo isa.

³³ Kapa kei hakou ara hiyan, pwen sangin ara hiyan; pe kapa kei hakou ara mwomwan, pwen sangin ara mwomwan. Paratesah, ngara kayirowe kei hakou hiyan ndre mwomwan, ara kiyau sangin. ³⁴ Wawu noru mwat mairan, wawu ndramat mwomwan, andre kawong nongan hiyan tapeh? Tesah ipep ita ndriya ndramat, ara poho ndramat ngara kipohowei. ³⁵ Ndramat hiyan, ara andre kiyingani kultuw hiyan mepo kiyau mbulkura ndriyan. Pe ndramat mwomwan, ara andre kiyingani kultuw mwomwan mepo kiyau mbulkura ndriyan. ³⁶ Hapeko upwai isa kili wawu, tehe hu ndramat masih andre koro tine nongan, kiho nondriya lang para tamwaniye, kiya hu nongan masih mwomwan mepo hu kanpwai o mwaihei. ³⁷ Paratesah, kiyau hu nongnam opu, andre Ngindrai kipohowe wou ndramat imwonen, pe kiyau hu nongnam opu, andre Ngindrai kiyki konam kisa ndritam.”

Kaipisa titiye ta poropet Yonah

³⁸ Pwen hu Parisiy hayah pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara hupwai iya kili yiy, hupa, “Ndramat para Hinonou, yowu nakanime kaipisa ndraikiya pwoke handra kiyau kili wou.”

³⁹ Pe isomwi hu, ipa, “Hu hasap mepo kultuwayihu pwassin pe hu kantali Ngindrai, ara yihu ngara kasok kaipisa ndraikiya pwoke. Hapeko yihu andre kannime kaipisa hapesah pwi; kaipisa poropet Yonah kopu andre hu kanimei. ⁴⁰ Paratesah, Yonah ara iro nondriya ndriya ni hamou namandran, lang maroyoh pe ping maroyoh. Pwen tehen tora ko, Noru Ndramat andre lang maroyoh pe ping maroyoh kiro mbulu pwan. ⁴¹ Pe kirahihini lang para tamwaniye, yihu ndramira kol Ninipe andre hu kasa koro tine, pe kasopwat nongan para tamwaniye, pe katiyani titiye mwomwan tahu hasap para mahapo, pe andre hu karasut nongan kiya kili hu. Paratesah, yihu kanhilingi nongna Yonah pe hu kantapaiwani ndriyahu; hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Yonah. ⁴² Pe kiro lang para tamwaniye, Kwin para Tolau andre kisa, pe andre kitiyani titiye mwomwan tahu hasap para mahapo, paratesah, yiy iyau mbusungo kol pwan isa para kisa hilong lohongai waison ta Solomon. Hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Solomon.

⁴³ Pe kiro mwonen mwoiwa payit hamou kisa mawen kili ndramat hamou, ara andre kiya hu kol ndrohoyin para kiya ten noku ngohongoh. Hapeko andre kiten ndrit. ⁴⁴ Pwen andre kipa, ‘Yo andre kumui kuya seu mepo kuntaliy mamu ara.’ Pe kiro mwonen kiyarayah, ara andre kinimei tehe

seu ara, ara iro ko mwaihei, pe yihu kanpwasiliy kinna hiyan pe iro mwoimwoi. ⁴⁵ Pwen imui iya pe iya wiri hu payit manandrtimou i huya sura yiy; hu payit ara, ara kultuwayihu pwassin masih iramwaitini yiy. Pe husong huya nondriya seu ara, pe huyen aliy. Pe iyamulan para aliy, ara mipwan ata ndramat ara, ara kintewihiy pwi masih, pe iramwaitini mipwan tan para mamu. Yihu hasap pwassin para mahapo aro, ara andre kirayah tehen tora ko kiya kili hu yi.”

Tina Yesu pe nalin hu

⁴⁶ Pwen pe Yesu iro wong ndron iya kili hu ndramat soyon ara, pwen tinan pe nalin hu, ara husa pe huro tine ngawan para hu nakawong kiya kili yiy. ⁴⁷ Pwen hamou inese ndrainga Yesu, ipa, “Tinam pe nalim hu, ara hutora tine ngawan pe hu nakawong kisa kili wou.”

⁴⁸ Hapeko Yesu isomwi ndramat mepo inese ndraingan ara, ara ipa, “Hiyeh ara tino, pe hiyeh hu ara nali hu?” ⁴⁹ Pwen isuwe ndrampirah hu, pe ipa, “Tino pe nali hu, ara yihu aripo. ⁵⁰ Paratesah, sehe ndramat ngara kimbusi namiliwa Tomo ita kol paingan yang, ara yiy nali, pe yiy pisu, pe yiy tino.”

13

Nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya peke wit

¹ Iro mwonen lang ara ko, Yesu itali seu iya ngawan pe iya pe impwan ngilse ndran makaiye.

² Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa rawure pe hurahakowan. Pwen iya pe ihis iya nondriya ndroi hakou pe impwan aliy, pe hu ndramat masih, ara huro tine pwaki leng. ³ Pwen itiyani hu titiye soyon, iya kili hu iya nongan pwandritiye. Pe ipa, “Ndramat hamou para mbulya piyang

iya piye hu peke wit tan. ⁴ Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken para aliy, ara hulon huro sai. Pe hu norukan husa pe huiniy topwei. ⁵ Pe hu tiken i, ara hulon huro ndrita pwan sosolou, mepo pwan soyon kinto aliy pwi. Pe indrou pwi ko, husa-hambunet, paratesah, pwan kinna hangoh mbulun pwi. ⁶ Hapeko iro mwonen mwandrai ingas, ara ngandraha mwandrai itimwi hu peke wit ara, pe huwayiu, paratesah, ngondrohu kansin hiyan pwi, pe humang. ⁷ Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei maporon, pwen hu malkei maporon, ara hulek iya-sura hu peke wit ara, pe huraimwani hu pe humang. ⁸ Pe hu peke wit tiken i, ara hulon huya ndrita pwan hiyan, pe hulek pe huppwai, pe sangihu ihon iya soyon iya, tehe peke wit sih iyki peken masangat ndre manongui ndre matingui. ⁹ Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.”

¹⁰ Pe ndramiran hu husa kili yiy pe husok, hupa, “Paratapeh atawong iya kili hu ndramat iya hu nongan pwandritiye?”

¹¹ Pe isomwi hu, ipa, “Lohongai kokohon para kolo king para kol paingan yang, ara Ngindrai kiniykiy kinsa leu kinsa kili wawu, hapeko yihu, ara pwi. ¹² Paratesah, sehe ndramat mamenman, ara andre kipo suran. Hapeko yiy mepo menman pwi, konan hape sohoan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy. ¹³ Pwen tehen tora ko, urupo wong hu nongan pwandritiye iya kili hu:

‘Ngara hu koro nime, hapeko tehe hu kannime pwi;
pe ngara hu koro hilingiy,
hapeko tehe hu kanhilingiy

pwi, pe lohongahu kanileu pwi.’

¹⁴ Pe nongan sahin ta poropet Yisayah, ara irayah mannan isa kili hu ndramat aripo, ara ipa toro: ‘Lang masih wawu andre koro hilingiy, hapeko lohonga wawu, ara andre kinileu pwi. Pe lang masih andre wawu koro nime, hapeko tehe wawu kanyirowei pwi.

¹⁵ Paratesah, ndriya hu ndramat aripo, ara kanpwoke, pe ndraingahu, ara pakeh kayui, pe marahu, ara kanpwasi. Matisan marahu kanime, pe ndraingahu kahalingiy, pe lohongahu kaleu, pe hu karapaiwani ndriyahu pe hu kasa kili yo, pe andre kusopwoyani hu.’*

¹⁶ Hapeko lomwes, ara ita mara wawu, paratesah, mara wawu ita nime. Pe lomwes, ara ita ndrainga wawu, paratesah, ndrainga wawu ita hilingiy.

¹⁷ Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, tehe hu poropet soyon pe hu ndramat soyon hu mwonen, ara hunamiliy tisingiy para hu kanime tesah mepo wawu topo nime, hapeko hu kannime pwi. Pe ndraingahu inamiliy tisingiy para hu kahalingi tesah mepo wawu topo hilingiy, hapeko yihu kanhilingiy pwi.

¹⁸ Pwen pe akahalingi mbulndroiya nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya wit. ¹⁹ Hiyeh mepo ihilingi nongan hiyan para kolo King Ngindrai, pe lohongan kinileu kinna aliy pwi, ara Sinai isa pe ilohi nongan iro ndriyan iya mawen kili yiy. Lohongai para peke wit mepo ilon iro sai, ara ndroiya aro ko. ²⁰ Hu peke wit mepo hulon huro pwan sosolou, ara tehe ndramat mepo ihilingi nongan, pe hape pwi ko ipwes

* 13:15: Yisayah (Isaiah) 6:9-10

iya aliy. ²¹ Hapeko ngondron, ara kinsin hiyan pwi, pe kinto ndran-gan niwen pwi. Pe tunan nongna Ngindrai, hu ndramat huiki nop-waran iya ndritan pe hu karan-droyani yiy, pwen pe indrou pwi ko, lohongan ndrison, ara itali yiy. ²² Pe hu peke wit mepo hulon huro mwalinga hu malkei maporon, ara tehe ndramat mepo ihilingi nongna Ngindrai, hapeko ilohongani mipwan hiyan para lang nepo, pe melit soyon para kol pwan ara ipakarawani yiy, pwen pe iraimwani nongna Ngindrai, pe kinippwai pwi. ²³ Pe hu peke wit mepo hulon huro pwan hiyan, ara tehe ndramat mepo ihilingi nongna Ngindrai, pe lohongan ileu iya aliy. Pe wit ara ippwai, pe iyki peken iya masangat ndre manongui ndre matinggi.”

Nongan pwandritiye para hu ndromwindriu mwomwan

²⁴ Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro: “Kolo king para kol paingan yang, ara tehe ndramat hamou ipiye peke wit hiyan iya pingin. ²⁵ Hapeko iro mwonen hu ndramat masih huro matin, yoyou tan isa pe ipiye peke ndromwindriu mwomwan iya mwalinga hu wit tan pe kinnau. ²⁶ Pe iro mwonen hu peke wit husahambunet pe hu pakappwai, hu ndromwindriu mwomwan, ara husarayah huro surahu yi.

²⁷ Pwen hu ndramat para poya mbulya mbukena piyang, ara huya kili yiy, pe hupa, ‘Naman-dran, wou apiye hu peke wit hiyan opu iya pingem, ndre? Pwen paratapeh pe hu ndromwindriu aripo, ara hu topo lek iye?’

²⁸ Pe isomwi hu, ipa, ‘Yoyou hamou ara imbusi aro.’ Pe hu

ndramat para poya mbulyan hu-sok yiy, hupa, ‘Wou anamiliy para yowu kaya pe kaloli hu?’

²⁹ Pe isomwi, ipa, ‘Pwi! Paratesah, matisan akorolo hu ndromwindriu mwomwan, pe andre akaloli hu wit kayapolon i. ³⁰ Konan, maldra kene koro lek kiyawule, kipoo kiya rahihini lang para poya wit. Kiro mwonen lang ara, yo andre kupwai kiya kili hu ndramat para poya wit toro: Andre akaloli hu ndromwindriu kimu, pe akawasi hapus-hapus kayawule para katimwi, kihip-wen akambultani wit pe akawiriy kisa nondriya kaisowa anandrinai to.’ ”

Nongan pwandritiye malhin para mbuwa mastet, pe para Yis

³¹ Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro: “Kolo king para kol paingan yang, ara tehe peke mbuwa mastet sih mepo ndramat hamou iwiriy pe iya hasiy iya pingin. ³² Konan peke mbuwa mastet ara mbuskau masih, iya peke mbuwa hu kei masih, hapeko kiro mwonen kilek, ara andre kirayah namandran pe kiramwait-ini anandrinai masih para piyang pe kirayah kei hakou. Pwen pe hu norukan ngara hu kasa pe kapun yumwahu koho ndrاندran.”

³³ Pe Yesu itiyani nongan pwan-dritiye handra yi iya kili hu, ipa toro: “Kolo king para kol paingan yang ara tehe yis mepo pi-hin hamou isuluyaniy iya palawa soyon iya,[†] kipoo yis ara kisilihi palawa masih.”

³⁴ Yesu ipohowe nongan masih aro iya kili hu ndramat soyon ara, ara iya nongan pwandritiye ko. Iro pohowe nongan masih iya kili hu, ara kintali nongan pwan-dritiye pwi. ³⁵ Pwen pe nongan

[†] 13:33: Tehe 27 kilo

mepo poropet Yisayah kinpwai, ara irayah mannan toro:

“Andre kuwong kiya nongan pwandritiye ko.

Andre kutiyani hu melit mepo hutora kohon ndrukoluw kinna, tandrohonga kol pwan irayah.”

Yesu itiyani ndroiye nongan pwandritiye para ndromwindriu mwomwan

³⁶ Pwen Yesu itali hu ndramat soyon ara, pe isong iya nondriya seu. Pe ndramiran hu husa kili yiy, pe hupa, “Apwaingani ndroiye nongan pwandritiye para hu ndromwindriu mwomwan ita piyang kisa leu kisa kili yowu.”

³⁷ Pe isomwi hu, ipa, “Yiy mepo ipiye peke wit hiyan, ara yiy Noru Ndramat. ³⁸ Pe piyang, ara kol pwan, pe hu peke wit hiyan, ara hu ndramira kolo King Ngindrai. Pe peke ndromwindriu mwomwan, ara hu ndramira Sinai. ³⁹ Pe yoyou mepo ipiye hu peke ndromwindriu mwomwan, ara Sinai. Pe lang para poya anandrinai, ara lang nakiyahapwen. Pe yihu mepo nakapo anandrinai, ara hu angelou.

⁴⁰ Pwen andre hu kaloli hu ndromwindriu mwomwan, pe andre hu katimwi hu kaya mwan. Pe tehen aliy opu, andre kirayah kiro mwonen lang para kol pwan nakiyahapwen. ⁴¹ Noru Ndramat andre kipwandrisa hu angelou tan kaya, pe kawiri hu hiyeh tora kolo King Ngindrai, mepo hu ngara kambusi hu pakut mwomwan karayah, pe hu masih mepo ngara kandrihisani nongan. ⁴² Pwen hu angelou andre kapiyani hu kaya nondriya noku mwan ngandrahan iya. Pe andre hu koro ara, pe koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu. ⁴³ Pwen pe kiro mwonen lang ara, andre hu ndramat imwonen,

ara andre nganahu karayah tehe ngana mwandrai koro nondriya kolo king ta Tamahu. Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.

Nongan pwandritiye para melit mepo kennen namandran

⁴⁴ Pe kolo king para kol paingan yang, ara tehe melit mepo kennen namandran ikohon ita pwan hambut. Pe iro mwonen ndramat hamou iya nimei, pwen ikulaniy paiwe. Pwen iyau iyapolo pwe-sai, pe ipopehei iya menmenan masih, pe iwiri singayai para aliy, pe isowani pwan ara.

⁴⁵ Pwen nakupwai porosih i, kolo king para kol paingan yang, ara tehe ndramat hamou para poya pehei mepo ita ten hu sowiy lahayen kennen namandran.†

⁴⁶ Pe iro mwonen iya kahi sih, mepo kennen ihohin iya, ara iya pe iyapo pehei iya menmenan masih, pe iwiri singayai para aliy, pe isowani sowiy lahayen kennen namandran ara.

Nongan pwandritiye para kahu hamou

⁴⁷ Pwen nakupwai porosih i, kolo king para kol paingan yang, ara tehe kahu hamou mepo hupiyaniy iya ndran makaiye, pe ilokihi hu ni handra-handra.

⁴⁸ Pe iro mwonen kahu ara ipep, hu ndramat para poya ni, ara huluwiy iya paingan leng. Pwen humpwan pe hulokihi hu ni hiyan, huya nondriya hu ndrop, pe hupiyani hu ni mwomwan huyau. ⁴⁹ Pe tehen aliy opu, andre kirayah kiro mwonen lang para kol pwan nakiyahapwen. Hu angelou andre hu kasa pe hu kahirani hu ndramat pwassin kaya mawen kili hu ndramat imwonen. ⁵⁰ Pwen hu angelou andre kapiyani hu kaya nondriya noku mwan ngandrahan iya.

† 13:45: Eng: fine pearls

Pe andre hu koro ara, pe koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.”

⁵¹ Pe Yesu isike hu, ipa, “Lohonga wawu ileu iya hu melit masih kene iye, ndre pwi?” Pe husomwi yiy, hupa, “Ehe.”

⁵² Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “TeHEN tora ko, sehe ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, mepo kinwiri nongan pomwanye para kolo king para kol paingan yang, ara tehe mbukena seu hamou, mepo iwiri hu memelit kennen namandran huro mbulkura suwen husa ngawan, hu melit howen pe saken kene.”

Poropet hamou hu kanhaiyani yiy pwi

⁵³ Pwen iro mwonen Yesu ipohowe hu nongan pwandritiye aro ihipwen, itali kol ara pe iyau.

⁵⁴ Pwen imui iyarayah iya ndrohokolon imwonen, pe iro hinuwani hu ndramat iro nondriya yumwa totohun tahu, pe huro lohonge ndrit. Pe husok, hupa, “Ndramat aripo iwiri lohongai waison pe pwoke para kimbusi hu ndraikiya pwoke aro, ara iyau aleheh? ⁵⁵ Yiy noru ndramat para puliya seu, ndre? Pe ngala tinan, ara Mariya, pe nalin hu, ara Yamis, Yosep, Simon, pe Yutas, ndre? ⁵⁶ Pe pisun hu masih, ara huro surarou, ndre? Ndramat iye iwiri hu melit masih aro, ara iyau aleheh?”

⁵⁷ Pwen hu ndramat ara welehu imai tan. Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Poropet hamou kapa kiro ndrohokolon ndre kiro sura yowen hu, ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi.”

⁵⁸ Pe yiy kinmbusi hu ndraikiya pwoke soyon kinto kol ara pwi, paratesah, yihu kanpwotisingi lohongahu pwi.

14

Herot itingundru Yohanes Ndramat para Paptais

¹ Nondriya hu lang ara, Herot, pohon para kol Kaliliy, ara ihilong titiye ta Yesu. ² Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Aro ara Yohanes Ndramat para Paptais! Yiy kinsa tine paiwe! Pwen ndroiyan ara ko, hu ndraikiya pwoke, ara hutora tayah kili yiy.”

³ Mamu kinna, Herot ara kinpwandrisa hu ndramat, pe hu kanmbultuwe tahatini Yohanes pe kanwasi yiy, pe kaniyki yiy kinna nondriya kou, paratesah, Herot ara kinwiri nambuyu nalin Pilip, ngalan Herotiyas, iya nambuyun.

⁴ Pe Yohanes, ara ngara kipomate Herot, kipa, “Wou anwiri pihin ara, hapeko nongan para pwahanou, ara ipwai tehe nonombun para awiri yiy.” ⁵ Pe Herot, ara pakitingundru Yohanes, hapeko inoh tahu ndramat, paratesah, hupa ndre Yohanes ara poropet hamou.

⁶ Iro lang para hu kalohongani lang mepo tina Herot imwalahiyan, noru Herotiyas pihin isa pe iho ndran mbulmarahu. Pe Herot ara ipwes iya ndraniyan naman-dran iya. ⁷ Pwen irandrangan pe ipwatingiy iya kili yiy tehe andre kiyki tesah mepo inamiliy pe isok yiy iya aliy. ⁸ Pwen Herotiyas iyki lohongai iya kili norun pihin, pe pihin ara, ipwai, ipa, “Aiki paya Yohanes Ndramat Para Paptais, kiya pwelekei sih pe kisa kili yo.”

⁹ Pwen king ihilingi nongan aro, pe ndriyan ipworu. Hapeko kintandrangan pwen iro mbulmara hu ndramat mepo kinpwanos hu husa namnam iyapolo yiy. Pwen pe ipwatingiy tehe tesah mepo pihin ara isok yiy iya aliy, ara hu kaikiy opu kiya kili yiy. ¹⁰ Pwen ipwai iya kili ndramat hamou para kipwai kiya kili hu ndram para

hu kaya sondriti koyu Yohanes iro nondriya kou. ¹¹ Pe huhuri payan, iro ndrita pwelekei sih, pe huikiy iya kili pihin ara. Pwen ikuniy iya kili tinan. ¹² Pe hu ndramira Yohanes husa pe huhuri nombuwen pe huyaroniy. Pwen pe huya nese ndraingaya Yesu.

Yesu itaingani anandrinai iya ana hu ndramat mayipou (5,000)

¹³ Pe iro mwonen Yesu ihilong tesah kintayah kili Yohanes, pwen itali kol ara, pe ihis ndroi nokule ko, pe iyau iya kol hape lohoyain. Pe hu ndramat soyon iya huhulong, pe hutali hu kol ngawan pe hurukai huho ndruwan. ¹⁴ Pwen Yesu ituh ndroi iya pwan, pe inime hu ndramat soyon iya, hu kansa mbultere hu huro. Pe koyun ara isikirani hu pe isopwoyoni hu tahu mepo humwa.

¹⁵ Pe kol iro piyah pe ndramiran hu husa kili yiy, pe hupa, "Kol aripo ara ndramat aliy pwi, pe mwandrai nakiya lai ara. Apwandrisa hu ndramat hu kayau, pwen pe andre hu kaya hu kol mendreheh pe hu kaya sou hayah anandrinahu."

¹⁶ Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Kinlahiy para hu kayau pwi. Akahang hu hapesah para hu kayan."

¹⁷ Pe husomwi yiy, hupa, "Ndri-nanohun mayimah pe ni malmou opu iripo kili yowu."

¹⁸ Pe Yesu ipwai, ipa, "Akawiriy kisa kili yo aripo." ¹⁹ Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat para hu kampwan ndrita ndromwindriu. Pe yiy iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara, pe maran itandras iya kol paingan yang, pe itoholiy, pwen iramburingi ndrinanohun ara. Pe iykiy iya kili ndramiran hu, pe hutainganiy iya kili hu ndramat. ²⁰ Pe hu ndramat masih kene, ara huyan pe isihi hu. Pwen ndritikehu mepo iro ndron, ara hunihiy iya

hu ndrop mandropwa songui pe luhah. ²¹ Pe ndromwoya hu kamai mepo hunamnam ara, ara iho tehe mayipou (5,000). Hu pihin pe hu mbunah, ara kanndromwa hu pwi.

Yesu irikai ndrita ndran

²² Hape pwi ko, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, para hu kahis kaya nondriya ndroi pe hu koro mu kili yiy kaya haroh. Pe yiy iro ndron, pe ipwai iya kili hu ndramat para hu kalon. ²³ Pe hu ndramat ara, ara hu kannau, pwen yiy hamou opu ingas iya ngondron sih pe iya tohun. Pe iro mwonen kol iro piyah, yiy hamou opu iro ariya. ²⁴ Pe ndroi, ara kintali leng pwen, pe kinna mwanan hape ndrokolo ndran makaiye. Pe nowei, ara iro mbuiwani ndroi, paratesah, nohai imum te ngondroi isa.

²⁵ Pe lang iro mbungahiy, pe Yesu, ara iya pe ihorokai ndrita ndran makaiye iropo iya kili hu. ²⁶ Hapeko ndramiran hu hunime yiy iro tokai ndrita ndran makaiye, pwen hunoh turuwehu. Pe huwayeh iyapolo nohowai, hupa, "Mwomwoyou hamou yohou."

²⁷ Hape pwi ko, Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu mbuna akanoh! Aripo yo kopu; ndriya wawu kipwoke."

²⁸ Pita isomwi yiy, ipa, "Yapane, kapa ara wou, pwen apwai kisa kili yo para kurukai ndrita ndran kusa kili wou."

²⁹ Pe Yesu ipwai, ipa, "Asa." Pwen Pita itali ndroi iya pwan ndrita ndran, pe irikai iropo iya kili Yesu.

³⁰ Hapeko Pita inime nohai, pwen pe inoh pe iro somun. Pwen iyoh pwokeyan iya kili Yesu, ipa, "Yapan, asopwat yo!"

³¹ Hape pwi ko, nima Yesu iyah iya, pe isoli Pita, pe ipwai iya kili yiy, ipa, "Wou lohongam ndrision

hape kopu. Paratesah pe lohongam ihindrundru?"

³² Pwen iro mwonen hilu his hilya nondriya ndroi, nohai ara imaito. ³³ Pwen hu ndramat huro nondriya ndroi, ara huhuri ngalan, pe hupa, "Ndrokonan masih, wou ara Noru Ngindrai."

³⁴ Pwen yihu singondriti ndran makaiye huya haroh, pe husarayah husa kol hakol mendreheh ngalan Kennesaret. ³⁵ Pe hu ndramat para kol ara, ara huyirowe Yesu, pwen hu pwanos nongan iya kene hu kol mepo huro pakeh. Pe huwiri ndramirahu masih kene mepo humwa, husa kili Yesu. ³⁶ Pe hurakamam iya kili yiy, para kipa hiyan para hu ndramat humwa, ara nimahu ko kiyahatek kiya payango koiwen. Pwen hu masih mepo nimahu iyahatek iya kili yiy, ara hungoh topwei.

15

Yesu iwong iya tesah ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai

¹ Pwen hu Parisiy hayah pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huyau Yerusalem, pe husa kili Yesu pe husok yiy, hupa, ² "Paratesah, pe ndramiram hu, ara hundrihisani kultuwayi tumburou hu? Kiro mwonen yihu nakanamnam, ara yihu konho sungani nimahu pwi!"

³ Hapeko Yesu isomwi hu, ipa, "Pe paratesah pe wawu ho ndruwa kultuwayi wawu mbukena wawu, pe wawu ndrihisani nongan para pwahanou ta Ngindrai?" ⁴ Paratesah, Ngindrai kinpa, "Wou ahaiyani tamam hilu tinam,"* pe 'hiyeh kiten ana taman ndre tinan, ara andre katingundrun kimat.'† ⁵ Hapeko

wawu, ngara wawu kapa, "Kapa ndramat hamou kiwong kiya kili taman ndre tinan, kipa, "Tesah yo pakusopwat walu kaliy, ara yukyuk mepo kunhaiyaniy para kuikiy kiya kili Ngindrai," ⁶ pwen ndramat ara mbuna kihaiyani taman hilu tinan kiya aliy.' Pwen tehen tora ko, wawu ngara karanuhuyani kultuwayi tumbu wawu hu, pe wawu mbusi nongna Ngindrai, ara irayah tehe nongan mwaihei o. ⁷ Wawu ndramat para pwandrdraman!

Yisayah ipwai imwonen pe ipwainngani kultuwayi wawu toro:

⁸ 'Yihu ndramat aro, ara hu haiyani yo iyau poho hu ko, hapeko ndriyahu, ara ita mawen kili yo.

⁹ Yihu tora hari ngolo, hapeko ara mwaihei opu; paratesah, hu hinonou tahu pe pwahanou tahu, ara iyau lohonga ndramat opu.'‡

¹⁰ Pwen Yesu iyoh hu ndramat soyon ara husa kili yiy, pe ipa, "Akahalingiy, pe lohonga wawu kileu. ¹¹ Sehe melit isong iya poho ndramat, ara kinlahiy para kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi, hapeko sehe melit mepo iyau pohon isa ngawan, ara kopu ilahiy para kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai."

¹² Pwen ndramiran hu husa kili yiy pe husok, hupa, "Wou akowu, tehe hu Parisiy huhulong nongan aro, pe imbusi welehu imai, ndre?"

¹³ Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Sehe kei mepo Tomo ita kol paingan yang kinhasiy pwi, ara andre kaloliy mangondron. ¹⁴ Akatali hu. Yihu ara ndramat para luwani hu ndramat, hapeko marahu iyoh. Kapa ndramat hamou maran iyoh kiluwani ndramat hamou maran

* 15:4: Rakuhuye (Exodus) 20:12 † 15:4: (Isaiah) 29:13

Rakuhuye (Exodus) 21:17 ‡ 15:9: Yisayah

iyoh i, ara hilu malmou kene andre hilkayos kaya nondriya ngat.”

¹⁵ Pe Pita ipwai, ipa, “Apwain-gani ndroiya nongan pwandriye ara, kisa leu kisa kili yowu.”

¹⁶ Pe Yesu isok hu, ipa, “Lohonga wawu ita nun manau, ndre? ¹⁷ Pe lohonga wawu kinileu pwi, ndre? Sehe melit isong poho ndramat, ara iya pura ndramat, pwen kamulan andre kisa ngawan nombuwen. ¹⁸ Hapeko sehe melit mepo isayau poho ndramat, ara iyau ndriya ndramat. Hu melit ara kopu ngara kimbusi ndramat kiya pwalan kiya mbulmara Ngindrai. ¹⁹ Hu lohongai pwassin mepo iro ndriya ndramat pe isa ngawan, ara tehen iye: lohongai para katingundru ndramat, lohongai para kapo pilah, lohongai para kapahana, nongan pwasoyou para tamwaniye, pe kultuw para karasusut nongan pwasoyou kiya kili ndramat. ²⁰ Hu melit tehen aro, ara ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai. Hapeko kapa ansungani nimam pwi pe anamnam, ara kinlahiy para kimbusi wou arayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi.”

Pihi Kenaan hamou mepo lohongan ndrision

²¹ Pwen Yesu itali kol ara, pe iya kol namandran hape mepo irakayani kol malkol Tayar pe Siton. ²² Pe pihi Kenaan hamou para kol ara, ara isa kili yiy pe iwayeh, ipa, “Yapan, Noru Tepit, koyum kisikirani yo! Noru pihin, ara payit ikohis ita ndritan pe ngara kipwalngani yiy.”

²³ Pe Yesu kinsomwi nongan handra pwi. Pwen pe ndramiran hu husa kili yiy pe hurakokowani yiy, hupa toro: “Apwandriya yiy kiya mawen; paratesah yiy ara ita waiyani yoholai ndrubarou.”

²⁴ Hapeko Yesu isomwiy, ipa, “Ngindrai ipwandriya yo usa, ara para kuya kili hu sipsip para Yisrayel opu, mepo hu kansongsin.”

²⁵ Hapeko pihin ara, ara isa pe itukuruhu iya pwan mbulmara Yesu, pe ipa, “Yapan, asopwat yo!”

²⁶ Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Kinna hiyan para kawiri anandri-nahu mbunah pe kapiyaniy kiya anahu mwiy, ara pwi.”

²⁷ Pe pihin ara, ipa, “Yapan, ara ndrokonan; hapeko hu mwiy, ara ngara hu kayan konkonu anandri-nai mepo ngara kilon keyau ata namandran tahu yi.”

²⁸ Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Nam, lohongam ndrision ara namandran iya! Tesah mepo ansok, ara anwiry pwen.” Pe norun pihin, ara ingoh iro mwonen paramwandrai ara.

Yesu itaingani anandrinai iya ana hu ndramat mahaapou (4,000)

²⁹ Pwen Yesu itali kol ara, pe iyerokai ngilse Ndran Makaiye Kaliliy. Pwen iya paingan ngondron sih pe impwan aliy.

³⁰ Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa kili yiy. Huwiri hu ndramat mepo ndrikahu mwomwan, pe hu ndramat mepo marahu iyoh, pe hu ndramat mepo ndruihu ikou, pe hu ndramat mepo pohohu imum, pe hu ndramat mepo mwamwa handra-handra yi iro kili hu, pe husaiki hu huro pakeh ngondroka Yesu. Pe isopwoyani hu huya hiyan. ³¹ Pe hu ndramat ara, huro lohonge ndrit iro mwonen hunime hu ndramat pohomum ara huro wong, pe ndruihu ikou, ara hurayah imwonen, pe ndrikahu mwomwan, ara huro tokai, pe marahu iyoh, ara hunimnim. Pwen huhuri ngala Ngindrai para Yisrayel.

³² Yesu iyoh ndramiran hu husa kili yiy, pe ipa, “Koyu isikirani

hu ndramat aripo. Hu topo sura yo lang maroyoh pwen, pe hapesah para hu kayan, ara pwi. Yo mbuwali para kupwandrisa hu kayau o mwaihei mamundruwahu, matisan marahu kayapalau pe hu kayayos kaya sai.

³³ Pe ndramiran hu hupwai iya kili yiy, hupa, “Kol aripo ndroisan, pe andre tukapo anandrinai kiro hape aleheh para kaikiy kiya ana hu ndramat soyo-soyon aripo?”

³⁴ Pe Yesu isok hu, ipa, “Ndri-nanohun ita kili wawu, ara masahayeh?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Ndri-nanohun manandrtoyoh, pe noru ni lumou opu iripo.”

³⁵ Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyo-soyon iya ara, para hu kampwan ndrita pwan.

³⁶ Pwen iwiri ndrinnanohun manandrtoyoh pe hu ni ara, pe irawuloh ihipwen, pwen iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu. Pe hutainganiy iya kili hu ndramat. ³⁷ Pe yihu masih ara hunamnam pe isih hu. Iyamulan ndramiran hu hulokihi ndritikehu iya hu ndrop mandropwa andritihat. ³⁸ Pe ndromwoyahu kamai mepo hunamnam, ara mahaapou (4,000). Pe hu pihin pe hu mbunah, ara kanndromwa hu pwi. ³⁹ Pe Yesu ipwandrisa hu ndramat soyon ara, huyau ihipwen, pwen ihis iya nondriya ndroi, pe iyau iyapwen te kol Makatan.

16

Hupwai para Yesu kimbusi kaipisa pwoke

¹ Hu Parisiy pe hu Satyusiy husa kili Yesu, para hu pakanohonou yiy, pe husok yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang kiya kili hu.

² Pe Yesu isomwi hu, ipa. “Iro mwonen kol iro piyah, wawu ngara kapa, ‘Lang andre kiya

hiyan, paratesah, yang ara ilam.’

³ Pe kiya mandroulang ara wawu ngara kapa toro: ‘Lang nepo, ara andre mbulou manohayan, paratesah, yang ara ilam pe mara kol ilokuh.’ Pwen wawu pahasaniy para karanonoye nimnim para mara kol, hapeko akanlahiy para karanonoye hu kaipisa hu lang para mahapo pwi. ⁴ Hu hasap mepo kultuwayihu pwassin, pe hu kantali Ngindrai, ara yihu ngara kasok kaipisa pwoke. Hapeko yihu andre kannime hapesah pwi, kaipisa poropet Yonah kopu andre hu kanime.” Pwen Yesu itali hu pe iyau.

Yis tahu Parisiy pe Satyusiy

⁵ Pwen huyarayah huya haroh para ndran makaiye, pe ndramira Yesu hu, ara koyuhu imayit para kapo ndrinnanohun. ⁶ Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mara wawu kiro. Akoro rapapahan kiya yis tahu Parisiy pe Satyusiy.”

⁷ Pwen huro panguluwaniy mwalingahu, pe hupa, “Matisan ita wong tehen toro, paratesah, worou kanpo ndrinnanohun pwi.”

⁸ Pe Yesu ara ipahas iya tesah huro wong iya aliy, pe ipa, “Wawu ndramat para lohongai ndrision hape kopu, paratapeh pe wawu tora panguluwaniy mwalinga wawu tehe ndrinnanohun pwi? ⁹ Lohonga wawu kinileu mapu ko? Wawu lohongani ndrinnanohun mayimbut iya anahu ndramat mayipou, pe iyasura hu ndrop masahayeh wawu nihi ndritiken, ndre pwi? ¹⁰ Ndre wawu lohongani hu ndrinnanohun manandrtipai iya anahu ndramat mahaapou, pe iyasura hu ndrop masahayeh wawu nihi ndritiken, ndre pwi? ¹¹ Pwen paratapeh pe lohonga wawu kinileu mapu ko yeh. Yo ara uwong isa kili wawu, ara kinna ndrinnanohun pwi, hapeko para akoro rapapahan

kiya yis tahu Parisiy pe Satyusiy.”
 12 Pwen lohongahu isa leu tehe Yesu iro wong iya kili hu, ara para hu kapenani hu kiya yis mepo ngara kaikiy kiya ndrinnanohun, ara pwi, hapeko iwong, ara para hu kapenani hu kiya hinonou tahu Parisiy pe tahu Satyusiy.

Pita ipwai tehe Yesu ara Kristus

13 Pwen Yesu isa kol naman-dran hape Sisariya Pilipai, pe isok ndramiran hu, ipa, “Hu ndramat, hupa ndre Noru Ndramat, ara hiyeh?”

14 Pe husomwi yiy, hupa, “Yihu hayah, ara hupa Yohanes Ndramat para Paptais, pe hu hayah, ara hupa Eliyah, pe hu hayah tahu yi, ara hupa Yeremayah ndre hamou tahu poropet para koluw.”

15 Pe Yesu isok hu, ipa, “Pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?”

16 Pwen Simon Pita, ara ipa, “Wou, ara Kristus —ndramat mepo Ngindrai kintakiniman para kisopwat hu ndramat—wou ara Noru Ngindrai mepo yiy mwalen.”

17 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Lomwes, ara ita kili wou, Simon NdraYonah. Ndramat hamou kinpwainganiy kinsa kili wou pwi, hapeko Tomo ita kol paingan yang, ara yiy opu kinpwainganiy.”
 18 Pe yo upwai isa kili wou tehe wou, ara Pita,* pe kiro ndrita pat iye, yo andre kupuli sios† ato, pe poho karam para kolo kimat, ara andre kinlahiy para kiramwaitini sios ta Ngindrai pwi.
 19 Yo andre kuiki hu kiy‡ para kolo king para kol paingan yang kisa kili wou. Pwen tesah awasiy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kinwasiy. Pe kapa tesah ataliy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kintaliy.”

20 Pe Yesu ipwandrandrahaniy iya

kili ndramiran hu, para hu mbuna kaya tiyaniy kiya kili hamou tehe yiy ara Kristus.

Yesu iranonoye iya kimat tan

21 Pe iro mwonen lang ara iya, Yesu iro ranonoye iya kili ndramiran hu tehe andre kiya Yerusalem, pe kiya nondriya hu nopwaran soyon kiro nima hu yapane kol, pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Pe andre hu katingundrun pe kiro mwonen lang maroyoh, andre kitine paiwe.

22 Pwen Pita iwiri yiy iya pwakin pe iro pomate yiy, iro pa, “Yapan, ara pwi! Melit ara, andre kintayah kili wou pwi yoh!”

23 Pe Yesu ipaiwani yiy iya kili Pita, pe ipa, “Sinai, asaya ndruiwo! Wou ndramat para apasingori yo. Wou anto ndruiwa lohonga Ngindrai pwi, hapeko ata ndruiwa lohonga ndramat opu.”

24 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Kapa sehe ndramat pakiho ndruiwo, ara andre kipa pwi kiya tan mbukenan, pe kikap kei tondrih tan, pe kisa kiho ndruiwo. 25 Paratesah, hiyeh neren kiya mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe tunan yo kopu kitali mwoiwan, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan. 26 Kapa ndramat hamou kiwiri hu memelit para kol pwan masih kiya mbukenan yiy, pe kiyamulan kimat pe kitali mwoiwan, pwen andre melit masih kene ara, andre kisopwat yiy tapeh? Sehe melit ndrokongan ndramat hamou ilahiy para kiykiy, para kisuliyani mwoiwan kimui? 27 Pe Noru ndramat andre kisa kiyasura

* 16:18: Ndroiyi nongan para ngalan Pita, ara ipa “pat” † 16:18: Eng: church; “sios” ara hu ndramat masih mepo hu pwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai ‡ 16:19: Eng: keys

nonowa ngana Taman, pe kiya-sura hu angelou tan i. Pwen andre kiyki kenne ndramat hamou-hamou kiho ndruwa sehe melit mepo yiy kinmbusiy. ²⁸ Upwai ndrokongan isa kili wawu, tehe hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu kanime Noru Ndramat kisa tehe King.”

17

Nombuwe Yesu ipiy

¹ Pwen lang manonoh ihipwen, pe Yesu iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes nali Yamis, pe iluwani hu huya ngondron sih paingan, pe yihu kopu, huya huro aliy. ² Pe huya huro ara, pe nombuwe Yesu ipiy iro mbulmarahu. Pe kom-buyen, ara ngannganan iya tehe mwandrai, pe koiwen ara nganan pallen tehe ngana lang. ³ Pwen iro mwonen ara, Mose pe Eliyah hilsarayah hilsa mbulmarahu, pe hilro wong iyasura Yesu.

⁴ Pe Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Yapan, hiyan para yowu koro iye. Kapa welem kiso, andre kupuli yopai matiwm —hawum atam, hawum ata Mose, pe hawum ata Eliyah.”

⁵ Pe iro wong manau pe kokom hasai nganan iya, ara isa pe iramburuhi hu. Pe yoholai sahin iyau kokom, ipa, “Iye ara Noru mepo ndriyo imbuluhi yiy; pe yo upwes iyatan namandran iya. Akahalingi yiy!”

⁶ Pe iro mwonen ndramiran hu huhulingi nongan aro, ara hunoh turuwehu pe huyos te mbulmarahu iya pwan. ⁷ Hapeko Yesu isa, pe niman iyahatek iya kili hu, pe ipa, “Akatine; wawu mbuna akanoh.” ⁸ Pwen mara hu itandras, pe yihu kannime hamou pwi; Yesu ko iro.

⁹ Pe hurolai ngondron huropo husa pwan, pe Yesu ipwatisingiy iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna

akatiyani sehe melit mepo wawu kannimei kiya kili hamou, kipoo Noru Ndramat kitine kimat.”

¹⁰ Pe ndramiran hu husok yiy, hupa, “Paratapeh pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ngara hu kapwai, tehe Eliyah andre kisa kimu?”

¹¹ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Ndrokongan para aliy, ara Eliyah kisa pe andre kiramwaniyani hu melit masih kene. ¹² Hapeko upwai isa kili wawu tehe, Eliyah, ara kinsa pwen, hapeko yihu kanyirowe yiy pwi. Pe humbusi melit masih mepo hulohonganiy para kambusiy kiya kili yiy. Pwen tehen tora ko, andre hu kaiki Noru Ndramat kiya nondriya ngandran.” ¹³ Pwen ndramiran hu, ara lohongahu isa leu tehe yiy iro wong iya kili hu, ara iyata Yohanes Ndramat para Paptais.

Yesu isopwoyani wihou hamou payit iro ndritan

¹⁴ Pwen iro mwonen yihu sarayah husa kili hu ndramat soyon, pe ndramat hamou isa pe itukuruhu iro mbulmara Yesu. ¹⁵ Pe ipa, “Yapan, koyum kisikirani noru kamai. Yiy ngara kilohori yiy, pe ngara kiya nondriya ngandran namandran iya. Pe lang hitun ngara kiyos kiya nondriya mwan ndre kiya nondriya ndran. ¹⁶ Pe uwiri yiy iya kili ndramiram hu, hapeko yihu kanlahiy para kasopwoyani yiy pwi.”

¹⁷ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “O wawu hasap para mahapo, ara wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalaiheh pe andre kuro sura wawu ko? Pe maporosahayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara, kisa kili yo iye.” ¹⁸ Pe Yesu ipomate payit ara, pe payit itali mbunah ara; pe iro mwonen payit itali yiy o, ingoh.

¹⁹ Pwen pe hu ndramira Yesu husa kili yiy nokule ko, pe husok yiy, hupa, “Paratapeh pe yowu kanlahiy para karasses payit ara, kiyau pwi?”

²⁰⁻²¹ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah, wawu pwotisingi lohonga wawu, ara hape ko. Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, kapa lohongai ndrisiyon tawawu ara mendreheh tehe peke mbuwa mastet sih, pwen wawu lahiy para akapwai kiya kili ngondron iye, akapa, ‘Atali iye pe aya yoro’, pwen andre kises. Pe melit masih, ara andre wawu kawenei para akambusiy.”*

²² Pwen Yesu iyasura ndramiran hu husa wule husa kol naman-dran hape Kaliliy. Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Andre hu karatuni Noru Ndramat, pe hu kaiki yiy kiya nima hu ndramat. ²³ Pe andre hu katingundrun kimat, pe kiro mwonen lang toyoh andre kitine paiwe.” Pe ndramiran hu huhulingiy pe ndriyahu iporu.

Takis para yumwa totohun namandran

²⁴ Pe iyamulan Yesu iyapolo ndramiran hu huyarayah huya kol Kapernawum, pe hu ndramat para poya takis mepo ngara hu kapo takis para kisopwat yumwa totohun namandran, ara husa kili Pita pe husok, hupa, “Ndramat para hinonou ta wawu, ngara kiyki takis para yumwa totohun namandran, ndre pwi?”

²⁵ Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Ehe, ngara kimbusiy.”

Pe iro mwonen Pita isong isa nondriya seu, Yesu iwong imu, ipa, “Simon, wou alohonganiy tapeh? Yihu king para kol pwan, ara yihu ngara kapo takis kiyau kili hu

noruhu mbukenahu, ndre kiyau kili hu ndramat hayah i?”

²⁶ Pe Pita isomwi Yesu, ipa, “Andre hu kapo takis kiyau kili hu ndramat hayah.”

Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Pwen, hu noruhu, ara andre hu kanyuk takis pwi. ²⁷ Hapeko matisan tukambusi hu, pe welehu kaya mai; pwen pe aya ndran makaiye pe aya piye kou. Pwen ni mepo akowiy imu ara, awiriy pe atipe pohon, pe andre anime sombule pat para takis, ilahiy ndramat mal-mou. Awiriy pe ayaikiy kiya kili hu ndramat para poya takis, para sowa takis atatalu.”

18

Hiyeh ara ihohin iya, ita nondriya kolo king para kol paingan yang

¹ Pe iro mwonen paramwandrai ara, hu ndramira Yesu, ara husa pe husok yiy, hupa, “Hiyeh ndrokongan, ara ihohin iya, ita kolo king para kol paingan yang?”

² Pwen iyoh mbunah hamou mendreheh isa, pe iyki yiy iro tine mwalingahu. ³ Pe Yesu ipwai, ipa, “Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, kapa akantapihiye wawu pe akantayah tehe hu mbunah mendreheh pwi, pwen andre akanlahiy para akasong kaya kolo king para kol paingan yang, ara pwi. ⁴ Pwen tehen tora ko, kapa hiyeh kiyki yiy kiya pwan tehe mbunah iye, ara ihohin iya, ita kolo king para kol paingan yang.

⁵ Pe hiyeh kirawulohani mbunah hamou mendreheh tehen iye kiya ngolo, ara irawulohani yo. ⁶ Hapeko kapa hiyeh kimbusi hamou tahu mbunah mendreheh iye, mepo ipwotisingi lohongan isa kili yo, para kiyos kiya pakut mwomwan, ara iya hiyan para hu

* **17:20-21:** Hu ndramat hayah mepo hupahas iya nongna Ngindrai, ara hupa ndre nongan sahin i, iripo sura nongan iye yi. Pe nongan ara ipa: v. 21 “Kultuw para katohun pe kiyau anandrinai opu ara ilahiy para karasses payit tehen tora. Sai hasai hira ndron, ara pwi.”

kandrüyani pat sih namandran kiho koyun, pe kapiyani yiy para kimut pe kiyuh kiya mbulu mwekeu.

⁷ Toimwa hu ndramat para kol pwan, nopwaran ita kili hu, iyau hu melit mepo ngara kambusi hu ndramat kayos kaya pakut mwomwan! Hu melit tehen tora, ara andre hu kasa. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo imbusiy, pe hu melit tehen tora hurayah! ⁸ Kapa nimam ndre ndrikam kimbusi wou, pe ayos aya pakut mwomwan, pwen asondritiy pe apiyaniy kiyau. Iya hiyan masih para awiri taleh kinto-kinto, kiyapolo nombuwem mwomwan ndre ndrikam mwomwan. Matisan nimam malkai pe ndrikam malkai kiro hiyan, hapeko hu kapiyani wou kiya mwan mepo kinoho mat pwi. ⁹ Pe kapa maram sih kimbusi wou, pe ayos aya pakut mwomwan, ara hiyan para atangihiy pe apiyaniy kiyau. Iya hiyan masih para awiri taleh kinto-kinto, kiyapolo maram sih o. Matisan maram malwoh kiro hiyan, hapeko hu kapiyani wou kiya nondriya ngat mepo mwan ita yat aliy.

Nongan pwandritiye para sipsip isongsin.

¹⁰⁻¹¹ Ndriya wawu mbuna kiyai hu mbunah mendreheh* iye. Paratesah, yo upwai isa kili wawu tehe hu angelou tahu, ara lang masih ngara hu koro mbulmara Tomo ita kol paingan yang.†

* **18:10-11:** Iya nongna kol Krik, nongan ara ipa, “hu mbunah mendreheh iye” (iripo nongan aro pe ita v. 6 pe v. 14 i.) ara iyawule tehe nongan ita Mattiu 10:42, “hu ndramat o mwaihei tora, ara hutora surahu ndramiro yi.” Yesu kinwong kinna kili hu mbunah o, ara pwi. Yiy iwong iya kili hu ndramiran hayah i. TP: Long tok Grik, dispela tok “ol dispela liklik pikinini” (long dispela lain na long lain 6 na lain 14 tu), em i wankain olsem tok i stap long Matyu 10:42, “ol dispela manmeri nating i stap long lain disaipel bilong mi.” I luk olsem Jisas i no tok long ol pikinini tasol. Em i tok long ol arapela disaipel bilong en tu. † **18:10-11:** Iya hu puk hayah para koluw, nongan sahin i ita, pe ipa toro: v. 11 Noru Ndramat isa para kisopwat hiyeh isongsin.

Eng: Some manuscripts 11 The Son of Man came to save what was lost. ‡ **18:15:** Hu puk hayah para koluw, ara hupa “kultuw mwomwan” opu, pe hu kanpa “isa kili wou”, ara pwi.

§ **18:16:** Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 19:15

¹² Wawu lohonganiny tapeh? Kapa ndramat hamou masipsip tan masangat, pe hamou tahu kiyasongsin, pwen tehen tapeh? Andre kitali hu androsongui pe androsomou hu koro ngondron, pe kiyaten hamou mepo iyasongsin, ndre? ¹³ Pe kapa kiya kahiy, yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hu androsongui pe androsomou, ara ipwesani hu ihomwak o, hapeko kapa sipsip mepo iyasongsin ara kimui, ara andre kipwes namandran iya. ¹⁴ Tehen tora ko, Tama wawu iyera kol paingan yang, ara mbuwalin para hamou tahu mendreheh iye, kiyasongsin pe kitali yiy.

Nalim kimbusi kultuw mwomwan kisa kili wou

¹⁵ Kapa nalim hamou kimbusi kultuw mwomwan kisa kili wou,‡ ara aya, pe apwaingani mwomwan atan, kiho mwalinga walu kopu. Pwen kapa kihilingi wou, ara hiyan; anwiri nalim kinimui. ¹⁶ Hapeko kapa mbuwalin para kihilingi wou, pwen awiri ndramat hamou ndre malmou i, hilkaya suram; pwen “titiye para tamwaniye masih ara, ara ndramat malmou ndre matimou, ara andre hu karayah ndramat para kapwokeyani nongan.”§ ¹⁷ Pe kapa kihimbuwalin para kihilingi hu, apwai kiya kili hu ndramat para sios. Pe kapa kinhilingi nongnahu pwi yi, pwen aro nime yiy, ara tehe ngara aro nime ndramat hamou mepo tanan

ta Yapan pwi, pe tehe hamou ndramat para poya takis.

¹⁸ Pwen upwai ndrokongan isa kili wawu, tesah akawasiy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kinwasiy. Pe tesah wawu kataliy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kintaliy.

¹⁹ Pe nakupo sura nongno yi, tehe kapa walu malmou koro kol pwan, lohonga walu kiro handra ko pe alkasok hapesah, ara andre Tomo ita kol paingan yang kimbusiy tehen aliy opu kisa kili walu. ²⁰ Pe kapa hilu malmou ndre hu matimou hu kasa rawurehu kiya ngolo, ara utasura hu.”

Nongan pwandritiye ta ndramat para poya mbulen mepo koyun kinsikirani hu ndramat pwi

²¹ Pwen Pita isa kili Yesu pe isok, ipa, “Yapan, maporosahayeh imwonen andre kutali hu pakut mwomwan ta nali mepo imbusiy isa kili yo? Matisan kiya maporoandrtisap?”

²² Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Upwai isa kili wou, tehe maporoandrtisap pwi; hapeko maporoandrtingui pe andrtisap.

²³ Pwen kolo king para kol paingan yang, ara tehe king hamou nakiramwanye nahanah tan kiya polo hu ndramat para poya mbulyan. ²⁴ Pe iro mwaniye nahanah tan, pe huwiri ndramat hamou nahanah tan iramwaitini mapwesi** isa kili yiy. ²⁵ Pe ndramat ara kinlahiy para kipo soiwi nahanah tan pwi. Pwen namandran tan ipwatisingiy tehe yiy, nambuyun, norun, pe menmenan masih kene, ara andre kapo pehei kaliy para kipo soiwi nahanah tan.

²⁶ Pwen ndramat para poya mbulen ara, ara itukuruhu iya

mbulmaran, pe irakamam iya kili yiy ipa, ‘Alonge hape na, pwen andre kupo soiwi melit masih kimui.’ ²⁷ Pwen namandran tan, ara koyun isikirani ndramiran para poya mbulyan ara. Pwen itali nahanah tan iyau o mwaihei, pe itali ndramiran ara iyau.

²⁸ Hapeko iro mwonen ndramat para poya mbulen ara iya ngawan, pwen iya kahi ndramat hamou para poya mbulen iyawule, mepo nahanah tan iro kili yiy ara masangat.†† Pe imbultuwe tahatini yiy pe niman indrek koyun pe irakekeyani yiy, ipa, ‘Apo soiwi nahanah tam iripo kili yo!’

²⁹ Pwen ndramat para poya mbulen ara, ara itukuruhu iya kili yiy pe irakamam, ipa, ‘Alonge hape na, pwen andre kupo soiwin kimui.’

³⁰ Hapeko yiy ara mbuwalin. Pwen pe iwiri ndramat para poya mbulen hamou ara, pe iyaiki yiy iya nondriya kou para kiro ara, kipoo kiyki nahanah tan. ³¹ Pwen pe hu ndramat para poya mbulen hayah i, ara hunime tesah kintayah, pe ndriyahu isin naman-dran iya. Pwen huya kili naman-dran tahu pe huya tiyani melit masih mepo kintayah ara.

³² Pwen namandran ara iyoh ndramat para poya mbulyan ara, isa nondriyan. Pe ipa, ‘Wou pwassi ndramat para poya mbulen! Yo kuntali nahanah tam masih, paratesah, arakamam isa kili yo.’ ³³ Koyu isikirani wou, pwen tehen aliy opu, paratesah, pe koyum kinsikirani ndramat mepo walu ropo mbulen iyawule, ara pwi? ³⁴ Pe namandran tan ndrinaran ilokuh, pe iyki yiy iya nima hu ndramat para memerani kou, para hu kaiki nopwaran kiya

** 18:24: Ndromwoya nahanah ara, ara namandra-namandran iya, tehe K10,000,000 (Greek: ten thousand talents; Eng: millions of dollars, or perhaps more than ten million kina).

†† 18:28: Ndromwoya nahanah ara, ara mendreheh o.

kili yiy, kipoo, kiyki nahanah tan topwei.

³⁵ Pwen pe kapa ngara atali hu pakut mwomwan ata nalim, kiyau ndriyam imwonen, pwen tehen tora ko, Tomo ita kol paingan yang andre kimbusiy tehen aliy opu, kisa kili wawu hamou-hamou.”

19

Lohongai para yesou imut

¹ Pwen Yesu ipohowe nongnan aro ihipwen, pe itali kol naman-dran hape Kaliliy, pe iya kol namandran hape Yutiya, ita haroh para Ndran Yortan. ² Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara huho ndruwan, pe isopwoyani hu iro hape ariya.

³ Pwen hu Parisiy hayah husa kili yiy para kanohonou yiy. Pwen husok, hupa, “Nongan para pwanou ta Ngindrai, ara ipa hiyan para ndramat hamou kitali nambuyun kiya sehe lohongan?”

⁴ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime Nongna Ngindrai mepo kinpwai pwen, kinpa, ‘Koluw-koluw kinna, Ngindrai imangsani hu ndramat malpat—kamai pe pihin,’ ndre pwi? ⁵ Pwen Ngindrai ipwai, ipa, ‘Pwen tunan ara ko, andre kamai kitali taman hilu tinan, pe hilu pihin tan andre karayah hapat, pe nombuwe hilu kirayah hamou o,’ ndre? ⁶ Pwen pe tehen tora ko, hilu konto tehe malmou pwi; nombuwe hilu kintayah hamou o. Pwen tesah mepo Ngindrai kiniykiy kinna wule, ara ndramat mbuna kimbusi mwalinga hilu kimut.”

⁷ Pe hu Parisiy husok, hupa, “Pwen paratapeh pe Mose ipwandrandrahaniy, tehe ndramat hamou andre kiratuluwi nongan para yesou kimut, pe kiykiy kiya kili pihin tan, pe kirasse pihin tan kiyau?”

⁸ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Mose ipa hiyan para akatali pihin ta wawu hu, paratesah, ndriya wawu ara ipwoke. Hapeko koluw-koluw kinna, ara tehen tora pwi.

⁹ Yo upwai isa kili wawu, kapa sehe kamai kitali pihin tan, pe kiya yesou kiya kili pihin hamou, ara imbusi kultuw para pilah. Hapeko, kapa pihin tan kinpo pilah kimu, pwen tunan ara ko, ilahiy para kitali pihin tan, pe mwomwan, ara kinto kili yiy pwi.”

¹⁰ Pwen hu ndramira Yesu, ara hupwai iya kili yiy, hupa, “Kapa ara ndroiya lohongai para kamai pe pihin kayesou, pwen hiyan masih para kona yesou.”

¹¹ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yihu ndramat masih andre hu kanlahiy para hu kapa hiyan kiya nongan iye pwi. Hapeko iya hiyan, iya kili hu ndramat opu mepo Ngindrai kiniyki nongan ara. ¹² Pe hu ndramat hayah, ara tinahu imwalahiy tahu, pe namiliwa pihin, ara kinto kili hu pwi. Pe hu hayah tahu, ara hu ndramat hurasangi hu, pe namiliwa pihin, ara kinto kili hu pwi yi.* Pe hu hayah i, ara mbuwaliyu para kayesou, paratesah, hunamiliy para hu koro ko para poya mbulya king para kol paingan yang. Pe hiyeh ilahiy para kipa hiyan kiya nongan iye, ara kipa hiyan.”

Hu mbunah mendreheh pe Yesu

¹³ Pwen huwiri hu mbunah mendreheh huya kili Yesu para niman kiya ndrita hu, pe kitoholi hu. Hapeko ndramiran hu, ara hupomate hu mepo huwiri hu mbunah huya kili yiy.

¹⁴ Pe Yesu ipwai, ipa, “Wawu katali hu mbunah kasa kili yo, pe wawu mbuna akakaituwe hu. Paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara atahu ndramat tehe hu mbunah aro.” ¹⁵ Pe iyki

* 19:12: Eng: eunuch

niman iya ndritahu, pe itoholi hu ihipwen, pwen itali hape ara, pe iyau.

Ndramat hamou menmenan soyon

¹⁶ Pwen ndramat hamou isa kili Yesu pe isok yiy, ipa, “Ndramat para hinonou, yo andre kumbusi sehe kultuw hiyan, pwen pe andre kuwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

¹⁷ Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Paratesah, pe wou asok yo iya melit hiyan? Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan. Kapa nawiri taleh kinto-kinto, pwen oho ndruwa hu nongan para pwahanou ata Ngindrai.”

¹⁸ Pe ndramat ara, ipwai, ipa, “Hu sehe nongan para pwahanou eh?”

Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “ ‘Mbuna atingundru ndramat kimat, pe mbuna apo pilah, pe mbuna apahana, pe mbuna apwandrandraman, ¹⁹ pe aranhuyani tamam hilu tinam, pe ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.’ ”

²⁰ Pe ndramat ara ipwai, ipa, “Yo ngara kuho ndruwa hu nongan para pwahanou masih ara; pe tesah hira ndron para andre kumbusiy yi?”

²¹ Pe Yesu isomwi, ipa, “Kapa wou anamilyi para narayah imwonen masih tehe Ngindrai inamilyi, ara ayapo pehei kiya hu melit tam masih, pe awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata hu ndramat mepo hundoisiy, pe andre awiri hu melit mwayih kennen naman-dran, ita kol paingan yang. Khipwen, asa oho ndruwo.”

²² Pe iro mwonen ndramat aro ihilingiy, iyau iyapolo ndriya pworu, paratesah, menmenan, ara hitun iya.

²³ Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, tehe ingandrah para ndramat hamou menmenan soyon kisong kiya nondriya kolo king para kol paingan yang. ²⁴ Pe upwai isa kili wawu paiwe, tehe ingandrah para kamel hamou kisong kiya ngara kannih sih, hapeko ingandrah masih, para ndramat hamou menmenan soyon, kisong kiya nondriya kolo King Ngindrai.”

²⁵ Pe iro mwonen ndramiran hu huhulingi nongan aro, ara lohongahu indrap namandran iya, pe husok, hupa, “Kapa tehen tora, pwen andre hiyeh ndrokongan kilahiy para kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

²⁶ Pe Yesu maran itis tahu, pe ipa, “Hu ndramat, ara kanwenei pwi, hapeko Ngindrai, ara iwenei para kimbusi melit masih kene.”

²⁷ Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Yowu kantali hu melit masih para yowu koho ndruwam! Andre yowu kawiri tesah hiyan kiyau aliy yeh?”

²⁸ Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, tehe kiro lang para melit masih hu nakarayah howen, kiro mwonen Noru Ndramat kirompwan ndrohonoku mipwan ta king tan, mepo nonowan iya, ara wawu mepo ngara akoho ndruwo, ara andre wawu kampwan sura yo, koro ndrohonoku pwanpwan ta king songui pe luwoh, pwen andre wawu karayah ndramat para tamwaniye, pe akaramwane nongan tahu ndrayer hu Yisrayel songui pe lupat. ²⁹ Pe tunan yo ko, sehe ndramat mepo kitali suwen, ndre nalin, ndre pisun, ndre taman, ndre tinan, ndre norun, ndre pingen, ara andre kiposura melit tan maporosangat, pe andre kiwiri taleh kinto-kinto. ³⁰ Hapeko hu ndramat soyon hutora mu,

ara andre hu kaya mulan; pe hu ndramat soyon hutora mulan, ara andre hu kaya mu.

20

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen iya pinge wain

¹ Kolo king para kol paingan yang, ara tehe mbukena pwan hamou mepo iyau iya ngawan makohuping, para kiyapo hu ndramat para hu kayapo mbulen kaya pinge wain tan. ² Yiy ipa hiyan para kisowani hu, kiya kenne ndramat hamou-hamou para lang sih sesek. Pwen ipwandrisa hu huya nondriya pingan.

³ Pe paramwandrai ara iho tehe mandrosih, pe iya ngawan pe inime hu ndramat hayah, ara huro tine ndrohupah pe hu kanmbusi hapesah pwi. ⁴ Pe ipwai iya kili hu, ipa, 'Wawu yi, ara akayapo mbulen kaya pinge wain to, pe andre kusowani wawu, ara kiwene mbulya wawu ko.' ⁵ Pwen pe huyau huya.

Pe paramwandrai iho ndrokolo lang, pe namandran ara iyau iya, pe paramwandrai iya iho tehe maroyoh, pe iyau iya paiwe yi, pe imbusiy tehen aliy opu, tehe mamu kinmbusiy.

⁶ Pe iya piyahon, paramwandrai iho tehe mayimah, pwen iya ngawan, pe inimei tehe hu hayah i, ara huro tine ko mwaihei. Pe isok hu, ipa, 'Paratapeh pe lang sih sesek wawu topo tine ko mwaihei?'

⁷ Pe husomwi yiy, hupa, 'Parate-sah, hamou kinsa sok yowu para kayapo mbulen pwi.' Pwen ipwai iya kili hu, ipa, 'Kiya, wawu yi, akayapo mbulen kaya pinge wain to.'

⁸ Pwen kol ipiyah pe mbukena pinge wain, ara ipwai iya kili ndramat mepo imu iya pohomara

mbulyan ara, ipa, 'Ayoh hu ndramat para poya mbulen hu kasa, pe aiki kenne hu kiya kili hu. Aiki kenne hu mepo husa mulan kimu na, pwen aiki kenne hu mepo husa mu.'

⁹ Pwen hu ndramat para poya mbulen mepo husapo mbulen piyahon, paramwandrai iho tehe mayimah, ara hamou-hamou tahu iwiri kennen, ara tehe kenne ndramat para lang sih sesek. ¹⁰ Pwen pe yihu mepo namandran iwiri hu husapo mbulen imu, ara husa pe koyu hu isosoyo, pe hupa ndre sowahu andre kihohin. Hapeko hamou-hamou tahu, ara iwiri kennen tehe ata ndramat hamou ngara kipo mbulen para lang sih sesek. ¹¹ Pe iro mwonen huwiri kenne hu, ara hurakokowai ana mbukena pwan ara. ¹² Pwen hupa, 'Hu ndramat mepo husapo mbulen mulan, ara hupo mbulen iho nondriya paramwandrai sih opu. Hapeko aniyki kennehu, ara ihisoule ko tehe kenne yowu, mepo yowu po mbulen ngandran iya, pe mwandrai isingiy yowu.'

¹³ Pe isomwi hamou tahu, ipa, 'Kowase, yo kunpakarawani wawu pwi. Talu pa hiyan para apo mbulen, pe kusowani wou kiya kenne ndramat para lang sih sesek, ndre? ¹⁴ Kiya, awiri kennem pe ayau. Unamiliy para kuiki kenne ndramat mepo isa mulan, ara kihisoule ko tehe kunuikiy pwen kinsatam. ¹⁵ Yo ara mbukena singayai, pe tesah unamiliy para kumbusiy kaliy, ara andre kumbusiy opu. Yo pahalo ko, pwen pe wou amaimai ano, ndre?'

¹⁶ Pwen pe hu hiyeh hutora mulan, ara andre hu kaya mu, pe hu hiyeh hutora mu, ara andre hu kaya mulan."

Yesu iranonoye paiwe tehe andre kimat

17 Pwen Yesu iropo iya paingan Yerusalem, pe iwiri ndramiran hu songui pe lumou huya pwakin hape, pe ipwai iya kili hu, ipa, 18 “Akahalingiy! Worou nakaya paingan Yerusalem, pe andre hu karatuni Noru ndramat kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Pe andre hu kaiki yiy kiya nongan, pe kamburi nongan para katingundrun kimat, 19 pe andre hu kaiki yiy kiya kili hu Ndramira Lah, para hu kapwasimiri yiy pe kamwiri yiy, pe karapaingi yiy kiya kei tondrih. Pe kiro mwonen lang toyoh, ara andre kisa tine paiwe.”

Tina ndramat malmou iwong iya kili Yesu

20 Pwen tina noru Sepetiy kamai malmou, ara isa kili Yesu iyapolo norun hilu, pe itukuruhu iya pwan mbulmaran pe isok melit kili yiy.

21 Pe Yesu isok yiy, ipa, “Wou anamili sehe melit?”

Pe tina hilu ipa, “Apa hiyan para hamou ta noru hilu kamai malmou iye, ara hamou kimpwan kiyapwen te nimam mot pe hamou kiyapwen te nimam kamou kiro kolo king tam.”

22 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kowu tesah wawu tora sok iya aliy ara. Walu lahiy para kayin kiya pweniu mepo pakeh nakuyin kiya aliy?”

Pe hilsomwiy, hilpa, “Youlu lahiy.”

23 Pwen pe Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, “Ndrokonan tehe walu andre kayin kiya pweniu mepo nakuyin kiya aliy. Hapeko para walu kampwan kapwen te nimo mot ndre kamou, ara yo kunlahiy para kusomwi walu pwi. Hu ndrohonoku pwanpwan ara, ara atahu mepo Tomo kinmwaniyaniy pwen.”

24 Pe iro mwonen ndramiran hu songui ara, huhulingi nongan aro, ara ndrinahu ilokuh ta hilu malmou mepo hilnali hilu ara.

25 Pwen Yesu iyoh hu masih husa wule kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pahasaniy tehe hu yapane hu Ndramira Lah, ara ngara hu karandrokomat ana ndramirahu, pe hu pohon tahu, ara ngara hu karakekeyani hu, iyapolo pwoke nopwan, para hu koho ndruwa nongnahu.

26 Hapeko mbuna kirayah tehen aliy mwalinga wawu. Hiyeh tawawu pakirayah namandran, ara andre kirayah ndramat para poya mbulya wawu.

27 Pe hiyeh ta wawu pakimu ta wawu masih, ara andre kirayah ndramat para pwandrendres tawawu ko mwaihei, 28 iro mwonen tehe Noru Ndramat kinsa, ara para hu ndramat kasopwat yiy pwi; hapeko yiy isa, ara para kisopwat hu ndramat, pe para kiyki mwoiwan para kikonuhi hu ndramat soyon hu kamui.”

Yesu isopwoyani mara hilu ndramat malmou iyoh iya hiyan

29 Pe iro mwonen Yesu iyapolo ndramiran hu, ara hu nakatali Yeriko, hu ndramat soyon iya huho ndruwan. 30 Pe hilu ndramat malmou mara hilu iyoh, ara hilrompwan ngilse sai, pe iro mwonen hilu hilingi Yesu iropo isayau, pwen hilu yoh, hilpa, “Yapan, Noru Tepit, koyum kisikirani youlu!”

31 Pe yihu ndramat ara, ara huhulingi hilyoh, pe hupomate hilu para hilu kamun opu. Hapeko hilu wayeh iya namandran iya, hilpa, “Yapan, Noru Tepit, koyum kisikirani youlu!”

32 Pwen Yesu iro tine, pe iyoh hilu pe isok, ipa, “Walu namiliy para kumbusi tesah kisa kili walu?”

³³ Pe hilu somwiy, hilpa, “Yapan, youlu namiliy para mara youlu kileu.”

³⁴ Pwen Yesu koyun isikirani hilu, pe iyki niman iyahatek iya mara hilu. Pe hape pwi ko, mara hilu ileu, pe hilu ho ndruwan.

21

Yesu iya nondriya Yerusalem

¹ Pe Yesu iyapolo ndramiran hu, huropo husa pakeh Yerusalem, pe husarayah husa kol Petpake iro Ngondron para hu Holip. Pwen Yesu ipwandrisa ndramiran malmou, ² pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Walū kaya kol mendreheh yoho mu kili walū, pe hape pwi ko, andre walū kanime tongkiy hamou hu kanwasiy pwen ita, iyapolo norun ita ndrahasan. Alkalombuli hilu pe alkaluwi hilu kasa kili yo. ³ Pe kapa ndramat hamou kipa hapesah kisa kili walū, alkapwai kiya kili yiy tehe, Yapan inamiliy, pe hape pwi ko, andre kipwandrisa hilu kasa.”

⁴ Melit aro irayah para nongan mepo poropet kinpwai, andre kirayah mannan, ipa toro:

⁵ “Akapwai kiya kili hu ndramat para kol namandran Sayon, akapa,

‘Akanime, King tawawu itapo isa, nakisa kili wawu.

Kultuwayin waison, pe itampwan ndrita tongkiy hamou, ita ngaplani noru tongkiy hamou.’*”

⁶ Pwen ndramiran malmou, ara hilyau, pe hilya mbusi tesah mepo Yesu kinpomwane pwen kinna kili hilu. ⁷ Pe ndramiran hilu, hilu luwi tongkiy iyapolo norun hilsa, pe hilpwalani hu koyau ta hilu iya ndrita tongkiy malmou ara, pe Yesu iya impwan ndrita hilu.

⁸ Pe hu ndramat soyon iya, ara hupwalani hu koyau tahu huye

ndrita sai. Pe hu hayah tahu yi, ara husondriti hu ndrandra hu kei, pe humwaniani hu huye ndrita sai. ⁹ Pe hu ndramat soyon mepo huhu mu kili yiy, pe hu hiyeh huhu ndruwan, ara huwayeh, hupa, “Hosanna, kahari ngala Noru Tepit!”

“Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan!”†

“Hosanna, kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih!”

¹⁰ Pe iro mwonen Yesu isong iya nondriya Yerusalem, yihu ndramat masih kene para kol naman-dran ara, ara pwesai namandran iya iwiri hu, pe huro sok, hupa, “Aripo hiyeh?”

¹¹ Pe hu ndramat soyon ara, ara husomwi hu, hupa, “Aripo, ara Yesu, yiy ara poropet para kol ngawan Nasaret ita nondriya kol Kaliliy.”

Yesu iro yumwa totohun namandran

¹² Pe Yesu isong iya nondriya kowa yumwa totohun naman-dran, pe irasses hu ndramat huropo pehei, pe huro sousou nondriyan. Pe itipiyani hu keyau tahu ndramat huro sulye sombule pat, pe itipiyani hu pwapwai tahu mepo huropo pehei iya hu pai. ¹³ Pwen pe ipwai iya kili hu, ipa, “Pwayan kinpwai tehe, ‘Suwe, ara hu ngara kapohowei yumwa totohun.’ Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para pahana.”

¹⁴ Pe Yesu iro yumwa totohun namandran, pe hu ndramat mara hu iyoh, pe hu ndramat ndrikahu mwomwan, ara husa kili yiy pe isopwoyani hu huya hiyan. ¹⁵ Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara hunime hu kinima

* 21:5: Sekarayah (Zechariah) 9:9 † 21:9: Puk Waliy (Psalm) 118:26

pwoke mepo imbusiy. Pe hunime hu mbunah, ara huro wayeh iro nondriya kowa yumwa totohun namandran, huro pa, “Hosanna, kahari ngala Noru Tepit,” pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara hundrangis.

¹⁶ Pe husok Yesu, hupa, “Wou ahalingi sehe melit hu mbunah iye hutora pwai, ndre pwi?”

Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime nongan iye pwi, ndre? ‘Yau poho hu mbunah mendreheh pe hu mbunah malaman, ara Ngindrai kintakinimahu para hu kahari ngalan.’‡”

¹⁷ Pe Yesu itali kol namandran Yerusalem, pe iyau iya kol ngawan Petaniy, pe iya marisih iro aliy.

Kei pik imang

¹⁸ Pe makohuping opu, Yesu iropo imui nakiya kol namandran, pe imundrui. ¹⁹ Pe inime kei pik^S hakou iro ngilse sai, pe iya pakeh aliy, hapeko kinnime mbuwan pwi, yowin opu iro aliy. Pwen Yesu ipwai iya kili kei ara, ipa, “Wou andre anippwai paiwe pwi!” Pe hape pwi ko, kei ara imang.

²⁰ Pwen iro mwonen ndramiran hu hunimei, ara huro lohonge ndrit. Pwen pe husok, hupa, “Teheh tapeh pe kei pik ara, hape pwi ko imang?”

²¹ Pe Yesu isomwi, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa akapwotisingi lohonga wawu, pe lohonga wawu kinhindrundru pwi, pwen sehe melit mepo kintayah mahapo, ara andre kintayah kinna kili kei pik o, ara pwi, hapeko ilahiy para akapwai kiya kili ngondron iye, akapa, ‘Aya pe ayapiyani wou aya nondriya ndras,’ pwen andre kirayah tehe wawu pwai.

²² Pe kapa akapwotisingi lohonga wawu pe akatohun, pwen andre akawiri sehe melit mepo wawu sok iya aliy.”

Husok Yesu iya pwoke nopwaran iro kili yiy

²³ Pe Yesu isong iya nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe iro hinuwani hu ndramat. Pe iro hinuwani hu ndron, pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane hu ndramat, ara husa kili yiy. Pe husok yiy, hupa, “Wou awiri pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa kili wou?”

²⁴ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike wawu kiya sok sok sahin. Pe kapa akasomwi yo, pwen andre kupwai kisa kili wawu, hape aleheh uwiri pwoke nopwaran aro iyau aliy, pe urupo mbusi hu melit aro. ²⁵ Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat, pe wawu pa ndre kultuw para paptais ta Yohanes ara, ara iyau aleheh? Iyau kol paingan yang, ndre iyau kili ndramat opu?”

Pe huro panguluwaniny mwalingahu ko, huro pa, “Kapa, tukapa, ‘Yau kol paingan yang,’ pwen andre kisok, kipa, ‘Pwen teheh tapeh pe lohonga wawu kinpwotisingi nongnan pwi?’ ²⁶ Hapeko kapa tukapa, ‘Yau kili hu ndramat,’ pwen andre tukanoh tahu ndramat, paratesah, hu masih ara hupa ndre Yohanes ara yiy poropet hamou.”

²⁷ Pwen pe husomwi Yesu, hupa, “Yowu tana yowu pwi.”

Pwen isomwi hu, ipa, “Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi yi, iyau hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit aro.”

Nongan pwandritiye ta ndramat hamou manorun malmou

‡ 21:16: Puk Waliy (Psalm) 8:2 § 21:19: Eng: fig; TP: fik

28 “Wawu lohongani tapeh? Ndramat hamou iyen, pe manorun kamai malmou. Pwen iya kili hamou na, pe ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Noru, lang nepo, ayapo mbulen aya pinge wain.’

29 Pe norun isomwiy, ipa, ‘Pwi; andre kunna pwi,’ hapeko iyamulan ipaiwani lohongan pe iya.

30 Pwen ndramat ara, iya kili norun hamou i, pe ipwai tehen aliy opu iya kili yiy. Pe norun isomwiy, ipa, ‘Ehe, Tomo, andre kuya,’ hapeko kinna pwi.

31 Pwen hiyeh ta hilu malmou ara, ara imbusi namiliwa taman?”

Pe hupa, “Yiy imu ara.”

Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokongan isa kili wawu, hu ndramat para poya takis, pe hu pihin para payango sai, ara hu tora song imu kili wawu tora po iya kolo King Ngindrai.

32 Paratesah, Yohanes isa kili wawu, ara para kipwaingani sai para kultuw imwonen kisa kili wawu, pe wawu kanpwotisingi lohonga wawu kinna nongnan pwi. Hapeko hu ndramat para poya takis, pe hu pihin para payango sai, ara hupwotisingi lohongahu. Pe wawu kannime hu melit ara pwen, hapeko wawu kanpaiwani lohonga wawu pe kanpwotisingi lohonga wawu kinna nongnan pwi.”

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen

33 “Akahalingi nongan pwandritiye handra aro yi: Mbukena pwan hamou iyen, pe ihisi pinge wain hambut. Pe irahakowa piyang ara, pe ipaltani kupwiy sih para haliya mbuwa wain. Pe ipuli seu hawum sohun niwen para hu ndramat keyen aliy, para kamemerani piyang. Pwen iyki piyang aro iro kili hu ndramat hayah para poya mbulya piyang, para hu koro nimnim, pe kapo mbulen kiya aliy. Pe yiy ara

iyau iya, pe kinhora tokai tan. 34 Pwen pakeh lang para rihiya wain irayah. Pe mbukena pwan ara ipwandrisa ndramiran hu, huya kili hu mepo huropo mbulen iya piyang, para hu kaya wiri mbuwa wain, ita piyang hasui tan, kisa kili yiy.

35 Pwen hu mepo huropo mbulen iya piyang ara, ara humbultuwe tahatini hu ndramat mepo ipwandrisa hu. Pe hamou, ara hurayi yiy iya mwomwan, pe hamou hutingundrun, pe hamou i, ara husolpwa yiy iya pat. 36 Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya mbulyan hayah i, mepo ndromwoyahu ihohin iyata hu para mamu. Pe humbusiy ihisoule ko, iya kili hu. 37 Pe iyamulan masih, ipwandrisa norun kamai iya kili hu. Pe ipa, ‘Andre hu karanuhuyani noru.’

38 Hapeko iro mwonen hu ndramat huropo mbulen iya piyang, ara hunime norun, pwen hamou ipwai iya kili hamou, hupa, ‘Iye ara norun, soiwi taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih. Kiya, tukatingundrun, pe tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan worou.’

39 Pwen pe huwiri yiy pe hu soyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutingundrun imat.

40 Pwen pe kapa mbukena piyang ara kisa, ara andre kimbusiy tapeh kiya kili hu ndramat para poya mbulen ara?”

41 Pwen husomwi yiy, hupa, “Yiy andre kipwalngani hu, pe kirutngundru hu ndramat mwomwan ara, hu kamat topwei. Pe andre kiyki piyang ara, kiya kili hu ndramat para poya mbulya piyang hayah i, mepo kiro mwonen lang para rihiya wain, ara andre hu kaiki hasui kiya tan.”

42 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kannime nongan iye mepo ita Nongna Ngindrai pwi, ndre?”

‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowaniy, ara kintayah pat para sotuna seu.’**

Yapan kinmbusi melit aro kintayah,
pe ara mwayih iya, iya mara tou.’

⁴³ Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu, tehe kolo King Ngindrai, ara andre Ngindrai ki-wiriy kiya mawen kili wawu, pe kiykiy kiya kili hu ndramat, mepo andre yihu kambusiy kihisingin.

⁴⁴ Ndramat hiyeh kiyos kiya ndrita pat aro, ara andre kimwalulut. Pe kapa pat ara kiyos kiya ndrita ndramat hamou, ara andre ki-rapisa yiy.”

⁴⁵ Pwen iro mwonen hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu Parisiy, ara huhulingi hu nongan pwandritiye ta Yesu, pwen husa yirowei tehe yiy iro wong tora, ara itiyani hu. ⁴⁶ Pwen huro ten sai para hu kambultuwe tahatini yiy, hapeko hunoh tahu ndramat soyon ara, paratesah, hu ndramat hupa ndre yiy ara poropet hamou.

22

Nongan pwandritiye para kowase yon para yesou

¹ Pwen pe Yesu itiyani nongan pwandritiye paiwe yi, ipa toro: ² “Kolo king para kol paingan yang, ara tehe king hamou ihikule yiy iya kowase yon ta norun kamai nakiyesou. ³ Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya mbulyan, para hu kaya pwai kiya kili hu ndramat mepo kinpwanos hu para hu kasa kowase yon, hapeko yihu ndrhihsaniy para hu kasa.

⁴ Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya mbulyan hayah i, ara ipa, ‘Akayapwai kiya kili hu mepo kunpwanos hu para hu kasa ara, tehe yo kunponokulani

anandrina kowase yon to pwen. Hu mbulmwakau pe hu kan ato mepo sangihu imuh, ara kanitngundruhu, pe hu melit masih, ara kinmwoimwoi o iripo. Wawu kasa kowase yon para yesou.’

⁵ Hapeko hu kaniyki lohongahu kinna nongna hu ndramat para poya mbulyan pwi, pe huyau —hamou para kiyapo mbulya piyang, pe hamou, ara para kiyapo mbulyan para kipo singayai. ⁶ Pe hu masih humbultuwe tahatini hu ndramat para poya mbulya king, pe hurandroyani hu pe hutingundruhu. ⁷ Pwen king ndrinan ilokuh, pe ipwandrisa hu ndram huya, pe hupwalngani topwe hu ndramat para tingundruya ndramat ara, pe hutimwi kol namandran tahu.

⁸ Pe ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan, ipa, ‘Yon para kowase yesou ara kinmwoimwoi iripo, hapeko yihu mepo upwanos hu, ara hu kantewihiy para hu kasa pwi. ⁹ Pe akaya hu payango sai, pe akapwanos hu mepo akanime hu, para hu kasa kowase yon.’ ¹⁰ Pwen hu ndramat para poya mbulyan, ara huya hu payango sai, pe hurawure hu ndramat masih mepo hulahiyy para hu kakahi hu, hu hiyan pe hu mwomwan kene. Pe yumwa yesou, ara ipep iyata hu ndramat ara.

¹¹ Hapeko iro mwonen king isa nondriyan para kinime hu ndramat mepo hupwanos hu ara, ara iyirrowei tehe ndramat hamou iro ariya, kinsuluye yiy kinna koiwe yesou pwi. ¹² Pwen isok, ipa, ‘Kowase, paratapeh asa nondriyan iye, pe ansuluye wou kinna koiwe yesou pwi?’ Pe ndramat ara inun o iro.

¹³ Pwen king ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan, ipa, ‘Akawasi tiriyyi niman pe ndrikan,

** 21:42: Puk Waliy (Psalm) 118:22-23

pe akasoyau kiya tan kiya ngawan kiya nondriya kol lokuhan, mepo ngara hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.’

¹⁴ Akahalingiy, Ngindrai kinpwanos hu ndramat soyon, hapeko irakinima hu hayah opu.”

Kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

¹⁵ Pwen hu Parisiy huya ngawan pe humburi nongan para hu karatuni Yesu kiya nongnan. ¹⁶ Pe hupwandrisa hu ndramira Parisiy hayah huyapolo hu ndramat hayah para kili Herot, pe huya kili Yesu, pe hupa, “Ndramat Para Hinonou, yowu pahasaniy tehe wou, ara ndramat para nongan ndrokongan opu, pe ngara ahanuwani hu ndramat kiya meresaya Ngindrai kiho ndruwan nongan ndrokongan. Pe wou anhoyos kinna nima hamou pwi, paratesah, wou anoho hire hu ndramat pwi. ¹⁷ Pwen apwai kisa kili yowu na; lohongam tapeh? Hiyan para yowu kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?”

¹⁸ Hapeko Yesu ara kinyirowe lohongai para pwakekeriu mwomwan tahu, pe ipa, “Wawu ndramat para pwandrandraman, paratapah pe wawu pakanohonou para karatuni yo? ¹⁹ Akapwaingani sombule pat mepo ngara kayuk takis kiya aliy kisa kili yo.” Pwen huwiri sombule pat hambut iya kili yiy. ²⁰ Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Aripo sumwoiwa hiyeh, pe ngala hiyeh iripo aliy?”

²¹ Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”

Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Pwen pe akaiki tesah ta Sisar kiya kili Sisar, pe tesah ata Ngindrai kiya kili Ngindrai.”

²² Pe iro mwonen huhulingi nongan aro, pe lohongahu indrap. Pwen hutali Yesu pe huyau.

Yesou iro lang para hu ndramat hu katine kimat

²³ Iho nondriya lang ara ko, hu Satyusiy, mepo hupa ndre hu ndramat kanmat pwen, ara andre hu kantine paiwe pwi, ara husa kili Yesu iyapolo soksoh sahin.

²⁴ Pwen hupa, “Ndramat para hinonou, Mose kinpwai kinsa kili yowu, tehe kapa ndramat hamou kiyesou, hapeko kinpo norun hamou pwi, pe kimat, andre nalin kisoli paranawe nalin, pe kipo hamou mbunah kiya soiwi nalin.

²⁵ Hu ndramat manandrtimou hu nalihu huye mwalinga yowu. Yiy ndrohan ara iyessou pe imat, pe kinpo norun pwi. Pe nambuyun ihou pe nalin iwiri yiy. ²⁶ Pe irayah tehen aliy opu iya kili mundruwa ndrohan, pe parahara mundruwa ndrohan, pe hu manandrtimou kene. Hu masih ara huwiri pihin ara, pe noruhu pwi ko, pe humat topwei. ²⁷ Pe iyamulan masih pihin ara, ara imat i. ²⁸ Pwen pe kiro mwonen lang para hu ndramat kasa tine paiwe, pwen pihin ara, ara andre kirayah nambuyun hiyeh ndrokongan, paratesah, hu manandrtimou kene ara, ara hamou-hamou tahu iwiri pihin ara tehe nambuyun?”

²⁹ Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kanpwotisi nongan, paratesah, wawu kanpahasani hu Nongna Ngindrai pe pwoke ta Ngindrai pwi. ³⁰ Kiro mwonen hu ndramat hu kasa tine paiwe, ara yihu andre kanyesou pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi yi. Yihu andre hu koro ko tehe hu angelou tora kol paingan yang. ³¹ Hapeko iya lohongai para hu ndramat kanmat pe kasa tine paiwe—wawu kannime tesah mepo Ngindrai kinpwai kinsa kili wawu pwi, ndre? ³² Ipwai, ipa, ‘Yo urupo Ngindrai ta Apraham, pe urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo

* 22:32: Rakuhye (Exodus) 3:6

Ngindrai ta Yakop.’* Akanimeil! Yiy ara Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apraham, Yisak pe Yakop.”

³³ Pe iro mwonen yihu ndramat soyon ara, huhulingi nongan aro, lohongahu, ara indrap iya hinonou tan.

Sehe nongan para pwahanou ihohin?

³⁴ Pe iro mwonen yihu Parisiy huhulingiy tehe Yesu iyki tamum iyata hu Satyusiy, pwen yihu Parisiy hurawurehu. ³⁵ Pwen hamou tahu mepo lohongan iman iya nongan para pwahanou, ara inohonou Yesu iya soksok sahin, ipa toro: ³⁶ “Ndramat para hinonou, sehe nongan para pwahanou, ara ihohin iya, ita nondriya hu nongan para pwahanou masih?”

³⁷ Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “ ‘Ndriyam kimbuluhi Yapan Ngindrai tam kiya ndriyam masih kene, pe kiya mwoiwam masih kene, pe kiya lohongam masih kene.’ ³⁸ Nongan para pwahanou sahin aro, ara iya mu pe ihohin iya, ita nondriya hu nongan para pwahanou masih. ³⁹ Pe nongan para pwahanou luhin para aliy i, ara ipa toro: ‘Ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou, tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.’ ⁴⁰ Nongan para pwahanou malhin aro, ara ihohin iya, pe nongan ara, ara ndroiya Nongan para Pwahanou pe Nongna hu Poropet masih.”

Kristus ara yiy noru hiyeh?

⁴¹ Pwen iro mwonen hu Parisiy hurawure hu huro harong, Yesu isok hu, ipa, ⁴² “Wawu lohongani tapeh iyata Kristus? Yiy ara noru hiyeh?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Noru Tepit.”

⁴³ Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Tehe tapeh ndrokongan pe Mwoiwan Haiyan iwong iyau poho Tepit, pe Tepit ipohowe Kristus, ara ‘Yapan’? Akanimeil, Tepit, ara ipa toro:

⁴⁴ Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,

“Asampwan kapwen te nimo mot, kipoo kuiki hu hiyeh huhingasi wou, ara hu kaya pahandra ndrikam.” †

⁴⁵ Pwen pe kapa Tepit iyoh yiy ‘Yapan,’ pwen tehe tapeh pe ilahiy para kirayah norun?” ⁴⁶ Pe kinlahi hamou tahu kisomwi nongna Yesu aro, ara pwi. Pe iro matne lang ara iya, yihu hindrundru para hu kaso- sok Yesu kiya nongan sahin paiwe pwi.

23

Nongan manandrithin para toimwa hu ndramat

¹ Pwen pe Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon pe ndramiran hu, ipa toro: ² “Yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe hu Parisiy, ara ngara hu kahanuwani wawu iya tesah mepo Mose kintatuluwiy. ³ Pwen tehe tora ko, wawu kahalingi nongnahu, pe akoho ndruwa hu melit masih mepo hupwai para akambusiy. Hapeko wawu mbuna akambusi sehe melit yihu ngara kambusiy. Paratesah, yihu ngara konho ndruwa tesah mepo ngara hu kapohowei, ara pwi. ⁴ Yihu ngara kawasi hu tasusu nopwaran, pe ngara hu kaikiy kiro ndrita pwese hu ndramat. Hapeko yihu mbukenahu, ara yihu mbuwalihu para kaiki ndrakupwenimahu hakip para kasopwat hu, ara pwi.

† 22:44: Puk Waliy (Psalm) 110:1

⁵ Melit masih hu ngara kambusiy, ara para hu ndramat kanime. Yihu ngara kasokomburani pwenah para totohun kiya namandran, pe ngara hu kambusi komu koiwehu para totohun, kiya niwen pe kiho liuliu. ⁶ Pe ngara hu kanamiliy para korompwan ndrohonoku pwanpwan hiyan koro hu yon, pe kampwan hu pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy i, tora nondriya hu yumwa totohun. ⁷ Hu ndramat aro, ara hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro hu ndroho pehei, pe hu ndramat kapohowe hu 'Ndramat para Hinonou.'

⁸ Hapeko hu ndramat mbuna kapohowe wawu 'Ndramat para Hinonou,'* paratesah, Naman-dran tawawu ara hamou opu, pe wawu masih, ara wawu nali wawu. ⁹ Pe wawu mbuna akapohowe hamou iripo kol pwan 'tama yowu,' paratesah, Tama wawu, ara hamou opu, pe iyera kol paingan yang. ¹⁰ Pe mbuna akapohowe hamou tawawu 'Ndramat para hinonou,'† paratesah, Kristus, yiy hamou opu, ara Ndramat para Hinonou tawawu. ¹¹ Pe yiy mepo ihohin masih kili wawu, ara andre kirayah ndramat para poya mbulya wawu. ¹² Pe hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan kiya pwi. Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.

¹³⁻¹⁴ Wawu ndramat para hin-

uwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwan-draman! Wawu wari papai para kolo king para kol paingan yang iro mbulmara hu ndramat. Pe wawu mbukena wawu, ara konhosong kanna nondriyan pwi. Pe yihu mepo hunohonou para kasong kaya nondriyan, ara wawu ngara kapenani hu, para hu mbuna kasong kaya nondriyan.‡

¹⁵ Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwan-draman! Wawu ngara karakayani ndras pe kol pwan masih, para katele ndramat hamou opu para kirayah ndramira wawu. Pe kiro mwonen kiyki ndriyan para kiho ndruwa wawu, ara wawu ngara kambusi yiy, pe kultuwayin kiramwaitini kultuw mwomwan tawawu maporolusap, pe kirayah ndramat hamou para kiya mwonen kiya ngat mepo mwan itayat aliy.

¹⁶ Wawu ndramat para luwani hu ndramat, hapeko mara wawu iyoh, toimwa wawu! Wawu ngara kapwai, kapa, 'Kapa hamou kiran-drangan kiya yumwa totohun namandran, ara tehe melit o mwai-hei opu. Hapeko kapa hiyeh kiran-drangan kiya kolt para yumwa totohun namandran, ara tesah iran-drangan iya aliy, ara andre kiro ndruwa nongnan tehe kinpwai.'

¹⁷ Wawu tehe ngou pe mara wawu iyoh! Tesah ihohin, eh? —kolt

* **23:8:** Eng: Rabbi † **23:10:** Eng: Teacher ‡ **23:13-14:** Yihu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan sahini, ara ipa toro: ¹⁴ Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwan-draman! Wawu ngara kapokoiwani hu menmena hu pihinaiu topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya. Eng: Woe to you, teachers of the law and Pharisees, you hypocrites! You devour widows' houses and for a show make lengthy prayers. Therefore you will be punished more severely. TP: Yupela saveman bilong lo na yupela Farisi, yupela lukaut. Yupela i man bilong tupela maus. Yupela i save trikimi ol meri, man bilong ol i dai pinis, na stilim haus bilong ol. Na yupela i save giaman long mekim ol longpela prea. Long taim bilong kot, yupela bai i kisim bikpela hevi moa. Lukim Mak 12:40.

ara, ndre yumwa totohun naman-dran mepo imbusi kolt ara irayah haiyan? ¹⁸ Wawu ngara kapwai, kapa, 'Kapa hamou kirandrangan kiya pere tuntun, ara tehe melit o mwaihei opu. Hapeko kapa hiyeh kirandrangan kiya yukyuk kiro pere tuntun, ara tesah iran-drangan iya aliy, ara andre kiro ndruwa nongnan tehe kinpwai.' ¹⁹ Wawu ndramat mara wawu iyoh! Tesah ihohin, eh?—yukyuk, ndre pere tuntun mepo imbusi yukyuk irayah haiyan? ²⁰ Pwen tehen tora ko, hiyeh kirandrangan kiya pere tuntun, ara irandrangan iya aliy, pe iya melit masih iro ndritan i. ²¹ Pe yiy hiyeh kirandrangan kiya yumwa totohun namandran, ara irandrangan iya aliy, pe iya ngala Ngindrai mepo ngara kiyen aliy yi. ²² Pe yiy hiyeh kirandrangan kiya kol paingan yang, ara irandrangan iya ndrohonoku pwanpwan ta Ngindrai, pe iya kili Yiy mepo iyerampwan aliy.

²³ Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kataingani melit sih nondriya ndrokoyirayi masongui para melit mendreheh tehe parahiy, koyo, pe hu melit kankanahu layin handra-handra. § Hapeko wawu kanndrihisani hu melit namandran para nongan para pwahanou mepo huhohin masih—tehe lohongai para tamwaniye hiyan, pe lohongai para koisirai, pe kultuw para weleso. Hiyan para wawu koro ndruwa hu kultuw hiyan naman-dran tehen tora, pe koyu wawu mbuna kirut hu melit mendremendreheh ara yi. ²⁴ Wawu ndramat para luwani hu ndramat, hapeko mara wawu iyoh! Wawu

ngara karahi mwalsing hamou kiho suw, hapeko wawu konho nime kamel hamou kiho suw pwi. Pwen o, ngara wawu kandrimiy.

²⁵ Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kasungani ngawan para pweniu pe pwelekei, hapeko nondriyan, ara ipep iya mwolou pe kultuw para akapwesani wawu mbukena wawu. ²⁶ Wawu Parisiy para marayoh! Akasungani nondriya pweniu pe pwelekei kimu na, kihipwen, pwen andre ngawan para aliy yi, ara andre kiya howen.

²⁷ Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu, ara tehe hu pohomara ngat mepo hutumwi kohoh pallen iya aliy. Nimiyan para ngawan, ara lahayen iya, hapeko nondriyan, ara ndruwi hu ndramat pe melit masih pwalan ipep ita aliy. ²⁸ Pwen tehen aliy opu, ngawan tawawu, ara wawu ya yingani wawu iya kili hu ndramat tehe imwonen. Hapeko nondriya wawu, ara ipep iya pwandrandraman pe kultuw pwassin.

²⁹ Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kara hu ngat para tona hu poropet, pe wawu ngara kanowi hu ngat tahu ndramat imwonen. ³⁰ Pe wawu ngara kapa, 'Kapa yowu koro nondriya hu lang ta tumbu yowu hu, ara andre yowu kansopwat yihu para katingundru hu poropet pwi.' ³¹ Pwen wawu kanpwain-gani wawu tehe wawu, ara tumbu yihu ndramat mepo hu tingundru

hu poropet. ³² Kiya, hiyan, akapo sura pakut mwomwan ta tumbu wawu hu, kipoo kiya hapwen topwei!

³³ Wawu mwat! Wawu mwat hayoi mapaira wawu! Wawu andre kawop kasa mawen kora kultuw mwomwan tapeh? Kora mwomwan tawawu, ara andre kiyki wawu kaya ngat mepo mwan itayat aliy. ³⁴ Pwen pe tunan ara ko, yo andre kupwandrisa hu poropet, pe hu ndramat lohongahu waison, pe hu ndramat para hinuwani wawu, ara hu kasa kili wawu. Yihu hayah tahu, andre wawu katingundruhu, pe karapaingi hu kaya kei tondrih. Pe yihu hayah i, ara andre akamwiriyani hu koro nondriya hu yumwa totohun, pe akoho san hu, pe andre hu koho wop kol hakol kaya hakol. ³⁵ Pwen hu ndramat masih mepo hu kanitindingru hu ndramat kultuwayihu imwonen, pe ndreyehu kinimuw iripo kol pwan, ara koran andre kiro ndrita wawu—iro ndreye Apel, yiy ndramat imwonen, pe isa matne ndreye Sekarayah NdraPerekayah, yiy mepo wawu tingundrun iro mwalinga yumwa totohun namandran pe pere tuntun, ara andre wawu kakuni korahu topwei. ³⁶ Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe kora melit masih kene mwomwan aro, ara andre kisa kona wawu hasap para mahapo.

³⁷ O Yerusalem, Yerusalem! Wawu mepo wawu ngara katingundru hu poropet, pe hu ndramat mepo Ngindrai ipwandrisa hu husa kili wawu, ara ngara akasolpwa hu kiya pat: Lang hitun ara ndriyo inamiliy para kurawurani noru wawu hu kasawule, tehe tutut pihin hamou ngara kipwokarani norun hu koro pahandra kapenen. Hapeko

wawu ngara kahambuwali wawu. ³⁸ Akahalingiy, kolo wawu, ara kinna mwomwan pe kinna marakah. ³⁹ Paratesah, yo upwai isa kili wawu tehe andre akannime yo paiwe pwi, kipoo akapa, ‘Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.’**,”

24

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

¹ Pwen Yesu itali yumwa totohun namandran, pe iro tokai nakiyau. Pe ndramiran hu husa kili yiy pe huwiri lohongan iya yumwa totohun namandran, pe hu wum mepo huro kene aliy. ² Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu tora nime hu melit masih kene aro, ndre? Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pat sih andre kinye ndron ndrita sih pwi. Hu pat masih kene aro, andre hu katipiyani hu topwei kaya pwan.”

³ Pwen Yesu impwan Ngondron para hu Holip, pe ndramiran hu husa kili yiy nokule ko, pe hupa, “Apwai kisa kili yowu, sehe lang ndrokonan andre hu memelit masih mepo anpwai ara andre karayah? Pe sehe kaipisa melit andre kipwaingani lengem para nasa, pe para kol pwan nakiyahapwen?”

⁴ Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Mara wawu kiro, matisan ndramat hamou kipakarawani wawu. ⁵ Paratesah, yihu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe andre hu kapa, ‘Yo ara Kristus,’ pe andre hu kapakarawani hu ndramat soyon. ⁶ Pe andre wawu kahalingi nola hu pahun, pe hu nguluwa hu pahun, hapeko nere wawu mbuna kihilim. Hu melit tehen tora andre hu karayah,

** 23:39: Puk Waily (Psalm) 118:26

hapeko lenge kol pwan nakiya-hapwen, ara mapu. ⁷ Pe hu ndraye ndramat hayah, andre hu kapo pahun kiya kili hu ndraye ndramat hayah i; pe hu ndramira kolo king para hu kol hayah, ara andre kapo pahun kaya kili hu ndramira kolo king para hu kol hayah i. Pe hu song pe hu nunuw namandran iya, ara andre hu karayah koro hu kol hakol-hakol. ⁸ Hu melit masih aro kene, ara andre karayah kimu na, tehe pihin hamou ihingotou para nakimwalahiy.

⁹ Pwen andre hu kambul-tuwe tahatini wawu para karandroyani wawu, pe katingundru wawu kamat. Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat para kol pwan masih kene, ara andre hu kahangasi wawu. ¹⁰ Pe kiro mwonen lang ara, yihu ndramat soyon, andre hu katali lohongai ndrison sato. Pe andre hamou kiratuni hamou, pe hamou kihingasi hamou. ¹¹ Pe hu poropet pwasoyou andre hu karayah, pe kapakarawani hu ndramat soyon iya. ¹² Pe kultuw para kanamili hamou-hamou mwalinga hu ndramat hitun, ara andre kissau, paratesah, kultuw pwassin iripo po iya namandran iya. ¹³ Hapeko sehe ndramat mepo kiro tine pwokeyan, kipoo kiya matne lang kiyahapwen, ara andre Ngindrai kisopwat yiy. ¹⁴ Pe nongan hiyan para kolo King Ngindrai iye, ara andre kapohowei kisalti kol pwan masih, tehe titiye to kiya kili hu ndraye ndramat masih kene, pwen lang para kol pwan nakiyahapwen andre kisa.

¹⁵ Pwen pe kiro mwonen wawu kanime melit mwomwan, mepo poropet Taniyel kinpohowei koluw kinna, ara kiro tine nondriya Wum Sahin Haiyan ita nondriya yumwa totohun namandran ta Ngindrai—melit pwalan masih mepo andre kipwalngani yumwa

totohun namandran’—hiyeh kinime nongan ara, ara lohongan kileu—¹⁶ pwen yihu mepo hutora kol namandran hape Yutiya, ara hu kawop kaya hu ngondron. ¹⁷ Pe sehe ndramat mepo kiro payandroha suwen lang ara, ara mbuna kilai kiya pwan, pe kiya nondriya suwen para kiyapo handra melit tan kisa ngawan. ¹⁸ Pe sehe ndramat mepo kiro pingan lang ara, ara mbuna kimui para kiyapo koiwen. ¹⁹ Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu mepo hutora hisuwe noruhu malaman, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriya hu lang ara. ²⁰ Akatohun tehe wowop tawawu, ara mbuna kisarah kiro mwonen lenge nowou ndre kiho lang Sapat. ²¹ Paratesah, lang ara, andre nopwaran namandran iya kirayah. Pe nopwaran ara, ara andre kinhisoule tehe nopwaran masih mepo kintayah pwen, ara pwi—iro mwonen kol pwan irayah, ipoo isa matnen mahapo. Pe kiyamulan, nopwaran tehen tora, ara andre kintayah paiwe kihisoule tehen aliy, ara pwi. ²² Pe kapa Ngindrai kinsondriti hu lang para hu nopwaran ara kinna mulai pwi, ara andre hamou kinto mwalen pwi. Hapeko ilohongani hu mepo kinpirani hu pe kintakinimahu pwen, pwen pe isan nowen, ara iya mulai. ²³ Pe kiro mwonen lang ara, kapa ndramat hamou kisa pe kipwai kisa kili wawu, kipa, ‘Akahalingiy! Kristus iripo iyel!’ ndre kipa, ‘Kristus ita yoro!’ pwen lohonga wawu mbuna kipwotisingi nongnan. ²⁴ Paratesah, hu kristus pwasoyou, pe hu poropet pwasoyou, ara andre hu kasarayah; pe andre hu kambusi hu kaipisa pwoke namandran, pe hu kinima pwoke yi, para hu kapakarawani hu mepo Ngindrai kintakinimahu

pwen —kapa ilahiy para hu kambusiy tehen aliy. ²⁵ Akanime! lang mapu kinsa, pe yo kunpwai mamu kinsa kili wawu.

²⁶ Pwen pe kapa hamou kipwai kisa kili wawu, kipa, ‘Akanime! Yiy iyoro kol ndrohoyin,’ wawu mbuna akaya; ndre kapa kipa, ‘Yiy ita nondriya seu sahin ita nondriya seu aro,’ pwen mbuna akapwotisingi lohonga wawu kiya aliy. ²⁷ Paratesah, kiro mwonen ngara akanime kamit kikamiriy kiyau kup, pe ngannganan kilenganiy kiya toton kiya rai, pwen pe lang para Noru Ndramat nakisa, ara andre kirayah tehen aliy opu. ²⁸ Hape aleheh mepo paramuw kirahis kiro aliy, ara andre hu mondrtoi kahalun kaya aliy.*

²⁹ Kiya ndruwa lenge hu nopwaran ara kahapwen, pwen hape pwi ko,

‘mwandrai andre kilokuh,
pe walah andre kiniyki nganan pwi,
pe hu piriy andre kayos kayau yang kasa pwan,
pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu.’†

³⁰ Pe kiho nondriya lang ara, ara kaipisa Noru Ndramat andre kisarah kiho paingan yang. Pe hu ndraye ndramat para kol pwan masih, ara andre hu karang malihu. Pe andre hu kanime Noru Ndramat kisa kiho ndrita hu kokom para yang, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan namandran. ³¹ Pe ndrah andre kiro tang namandran iya, pe Noru Ndramat andre kipwandrisa hu angelou tan, pe andre hu karawurani hu mepo kintakinimahu pwen atan, hu kayau hu mbusungo kol pwan mahaasai, pe kiro yang haroh kiyandrekiya haroh.

³² Akapo lohongai kiyau nongan pwandritiye para kei pik toro: Kiro mwonen ndrاندran kituhuruh pe kiyki kaimbuwen, ara akapahasaniy, tehe lang para mwandrai nakising, ara kinsa pakeh. ³³ Tehen tora ko, kapa akanime hu melit masih kene aro koro tayah, ara akapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara kinsa pakeh, pe ita poho karam. ³⁴ Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndraye ndramat hasap para mahapo aro, ara andre hu masih kanmat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei. ³⁵ Kol paingan yang pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu nongno, ara andre kanhipwen pwi.

Ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai pwi

³⁶ Hapeko ndramat hamou kinpahasani sehe lang, ndre sehe paramwandrai hu melit aro kene nakarah, ara pwi. Pe Norun pe hu angelou hutora kol paingan yang, ara hukowu i. Taman hamou opu, ara ipahasaniy. ³⁷ Pe sehe kultuw mepo ngara hu koro mbusiy kiro lenge Nowah, ara andre kirayah kihisoule ko, kiro mwonen lang mepo Noru Ndramat nakisa. ³⁸ Paratesah, tandrohonga hu lang mepo non kintah mapu, ara yihu ndramat huro namnam, pe huro yin ndran, pe huro yesou, pe huro sokombut yesou, ipoo iya lang mepo Nowah isong iya nondriya ndroi. ³⁹ Pe hu kanyirowe sehe melit mepo pakeh nakirayah, ara pwi, ipoo non irah pe isurahi hu masih huya mawen. Pwen lang para Noru Ndramat nakisa, ara andre kirayah tehen aliy opu. ⁴⁰ Hilu ndramat malmou

* **24:28:** Hape aleheh mepo nombuwe tesah imat iro aliy, ara andre hu pihinan kahalun kaya aliy. Eng: Wherever there is a carcass (remains of a dead body), there the vultures will gather.

† **24:29:** Yisayah (Isaiah) 13:10; 34:4

andre hilu koro piyang; Ngindrai andre kiwiri hamou, pe hamou andre kiye ndron. ⁴¹ Hilu pihin malmou andre hilu koro puluw palawa para ndrinnanohun; Ngindrai andre kiwiri hamou, pe hamou andre kiye ndron.

⁴² Pwen tehen tora ko, mara wawu kiro, paratesah, sehe lang Yapan nakisa kiya aliy, ara wawu kowu. ⁴³ Hapeko lohonga wawu kileu kiya nongan aro: kapa mbukena seu kinpahasanij pwen kimu, iya sehe paramwandrai ndramat para pahana nakisa, ara andre mbukena seu ara kiro poyoi; pwen suwen ara andre kinlahiy para hamou kitumbuwei pe kiya nondriyan pwi. ⁴⁴ Pwen ndroiyn ara ko, wawu yi, ara akoro hinehes, paratesah, Noru Ndramat nakisa, ara andre kiho nondriya paramwandrai mepo wawu kowu para nakisa kiya aliy.

⁴⁵ Pwen, sehe ndramat para poya mbulen mepo maran pahalan pe lohongai waison iripo kili yiy, ara andre namandran tan kiyki mbulen kiya kili yiy? Namandran tan andre kiyki ndramat tehen tora, para kiro nimnim kiyata hu ndramat para poya mbulen kiro nondriya suwen, pe para kiro hang hu anandrinai kiho mwonen paramwandrai para yukuya anandrinai. ⁴⁶ Hiyan masih kapa ndramat para poya mbulen ara, ara namandran tan kimui kisa, pe kinimei tehe yiy iropo mbulyan. ⁴⁷ Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe namandran tan andre kiyki yiy kiro nimnim kiya hu menmenan masih kene. ⁴⁸ Hapeko kapa ndramat para poya mbulen, ara kultuwayin pwassin, pe kipanguluwanij kiyatan mbukenan, kipa, 'Namandran to, ara ita mawen ndrangan niwen iya pe kinsa mapu,' ⁴⁹ pe iya pe iro tandroyani susuran hu para poya mbulen, pe

iya iro namnam pe iro yin ndran iyapolo hu ndramat para kuimwa ndran, ⁵⁰ pwen namandran ta ndramat para poya mbulen ara, ara andre kisa kiho nondriya lang mepo ikowu iya aliy, pe kiho nondriya paramwandrai mepo kinpahas kinna aliy pwi. ⁵¹ Pe andre namandran tan kiringi yiy kiya mendre-mendreheh, pe kiyaiiki yiy kiya polo hu ndramat para pwandrandraman, kiya kol mepo andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.

25

Nongan pwandritiye tahu pihindrahin masongui

¹ Kiro lang ara, kolo king para kol paingan yang, ara tehe hu pihindrahin masongui mepo huwiri hu paisui makakan tahu, pe huyau huya para kaya pohonani ndramat para nakiyesou. ² Pe hu mayimou tahu, ara lohongahu waison pwi; pe hu mayimou tahu, ara lohongahu waison. ³ Pe yihu mepo lohongahu waison pwi, ara huwiri hu paisui makakan tahu, hapeko hu kanwiri ndraikei para aliy kinnasurahu pwi. ⁴ Pe yihu mepo lohongahu waison, ara huwiri ndraikei iro hu pwisi ndraikei iyasura hu paisui makakan tahu. ⁵ Pe ndramat para nakiyesou ara, ara kinsa kileh pwi. Pwen marahu pihindrahin ara, inun pe humatin.

⁶ Pwen iho ndrokolo put, ndramat hamou iyoh, ipa, 'Ndramat para nakiyesou, ara itapo isa! Akasa ngawan para kaya pohonani yiy!'

⁷ Pwen hu pihindrahin masih ara husa poyoi, pe hu mwaniyani hu paisui makakan tahu. ⁸ Pwen yihu mepo lohongahu waison pwi, ara hupwai iya kili hu mepo lohongahu waison, ara hupa, 'Ahang yowu hape ndraikei tawawu na; paisui towu, ara hu nakamat.'

⁹ Pe hu pihindrahin lohongahu waison ara, ara husomwiy, hupa, 'Pwi yoh! Andre kinlahi wawu pe yowu kene, ara pwi. Akaya kili hu mepo hu tora po pehei iya ndraikei pe akasou hayah tawawu mbukena wawu.'

¹⁰ Hapeko iro mwonen huropo huya, para hu nakaya sou ndraikei, ndramat para nakiye-sou, ara kinsarayah pwen iro. Pe hu pihindrahin mepo hu kanmwaniyani hu pwen huro, ara husong huyapolo yiy huya nondriya suwe yon para yesou. Pe hu para seu ara, huwari papai.

¹¹ Iyamulan hu pihindrahin lohongahu waison pwi ara, ara husa, pe hupa, 'Namandran! Namandran! Atipe papai kili yowu!'

¹² Hapeko isomwi hu, ipa, 'Upwai ndrokonan isa kili wawu tehe ukowu tawawu.'

¹³ Pwen tehen tora ko, mara wawu kiro, paratesah, wawu kowu sehe lang ndre sehe paramwandrai Yapan tawawu nakisa.

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen huwiri singayai

¹⁴ Pwen nakupwai paiwe yi, kolo King Ngindrai ita kol paingan yang, ara tehe ndramat hamou iyen, pe iyau iya kinhora tokai tan. Pe iyoh hu ndramat para poya mbulyan husa pe iyki menmenan iya nima hu. ¹⁵ Pwen iyki singayai mapuyimingui pe ndromwan iya kili hamou, pe iyki singayai mapulungui pe ndromwan iya kili hamou, pe iyki mapusongui pe ndromwan iya kili hamou.* Pe iyki singayai ara, ara ilahi pwoke para mbulyahu hamou-hamou. Pwen iyau iya tokuyan. ¹⁶ Pwen yiy hamou mepo kinwiri singayai tehe mapuyimingui ara, ara hape pwi ko, iyapo mbulen iya aliy, pe

iposuran irayah mapuyimingui yi. ¹⁷ Pwen yiy mepo iwiri singayai tehe mapulungui ara, ara tehen aliy opu, ipo mbulen iya aliy, pe iposuran irayah mapulungui yi. ¹⁸ Hapeko yiy mepo iwiri singayai tehe mapusongui ara, ara iya pe ira ngat iya mbulu pwan, pe ikulani singayai ta namandran tan iro aliy.

¹⁹ Pe namandran tahu ndramat para poya mbulen, ara iya iro ndrangan niwen iya, pwen imui isa pe imwaniye lohongai para singayai mepo iykiy iya nimahu ara. ²⁰ Pwen ndramat mepo kinwiri singayai mapuyimingui ara, ara isaikiy iyapolo mapuyimingui mepo ipo suran ara, pe ipa, 'Namandran, animei na! Wou aiki mapuyimingui isa nimo, pe uyapo mbulen iya aliy, pe uposuran irayah mapuyimingui yi.'

²¹ Pe namandran tan isomwi yiy, ipa, 'Wou ndramat hiyan pe ndramat para weleso! Mbulyam hiyan! Wou apo mbulen iya melit noniy, pwen andre aro nimnim kiya hu melit soyon. Asa pe talu kapwes kawule!'

²² Pwen ndramat mepo iwiri singayai mapulungui ara isa yi, pe ipa toro: 'Namandran, animei na! Wou aiki mapulungui isa nimo, pe uyapo mbulen iya aliy, pe uposuran irayah mapulungui yi.'

²³ Pe namandran tan isomwi yiy, ipa, 'Wou ndramat hiyan pe ndramat para weleso! Mbulyam hiyan! Wou apo mbulen iya melit noniy, pwen andre aro nimnim kiya hu melit soyon. Asa pe talu kapwes kawule!'

²⁴ Pwen ndramat mepo iwiri singayai mapusongui ara, ara isa, pe ipa, 'Namandran, upahasaniy tehe wou ara ndramat hamou ngandrahan, mepo ngara ayapo anandrinai mepo anhoahas pwi. Pe wou

* 25:15: K5,000 (50,000 moni) ... K2,000 (20,000 moni) ... K1,000 (10,000 moni)

ngara ayambultani peke anandrinai mepo anhopiye pwi. ²⁵ Pwen onoh pe uya kulani singayai ara iro mbulu pwan, Animei na, singayai tam iye.'

²⁶ Hapeko namandran tan isomwi yiy, ipa, 'Wou ndramat para welemai pe kultuwayim pwassin! Pwen pe wou anpahasaniy tehe yo ngara kupo anandrinai mepo ndramat hamou ihisiy, pe ngara kumbultani anandrinai mepo ndramat hamou ipiye peken. ²⁷ Pwen hiyan para aiki singayai to kiya nondriya yumwa singayai, pwen lang mepo nakumui kusa, ara andre kuwiri suran kiyapolon i.'

²⁸ Pwen pe namandran tan ipwai, ipa, 'Akawiri singayai kiya mawen kili yiy, pe akaikiy kiya kili yiy mepo atan mapusangat. ²⁹ Paratesah, hiyeh mamenmenan, ara andre Ngindrai kipo sura menmenan, pe atan, ara andre kihon kiya soyon iya. Hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy. ³⁰ Pe akasoyau kiyata ndramat para poya mbulen mepo ndrineren soyon ara, ara kiya ngawan, pe kiya nondriya kol lokuhan, mepo andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.'

Sopat para hu sipsip pe hu meme

³¹ Pwen kiro mwonen Noru Ndramat nakisa kiyapolo nonowa nganan, pe hu angelou masih kene hu kasapolo yiy, ara andre kimpwan ndrohonoku mipwan tan, kiyapolo nonowa ngana kol paingan yang. ³² Pe hu ndrayer ndramat para kol masih kene, ara andre hu kasa rawurehu koro mbulmaran, pe andre kisopat hu ndramat kaya malpat, tehe ndramat hamou para pwokereya hu sipsip, ngara kisopat hu sipsip kaya mawen kili hu meme. ³³ Pe

andre kiyki hu sipsip kaya pwen te niman mot, pe hu meme kaya pwen te niman kamou.

³⁴ Pwen King andre kipwai kiya kili hu mepo huya pwen te niman mot, kipa, 'Wawu mepo Tomo iripo toholi wawu, ara akasa pe akasawiri kolo king, mepo Ngindrai kinmwaniyaniy pwen ata wawu, tandrohonga imangsani kol pwan irayah.

³⁵ Paratesah, yo umundrui pe wawu hang yo hapesah para kuyan. Pe koyu isapak pe wawu hang yo hapesah para kuyin. Pe yo ara tehe lah hamou, pe wawu wiri yo uya nondriya suwe wawu.

³⁶ Pe yo koiwe pwi, pe wawu hang yo koyau; pe yo umwa pe wawu sa pe wawu pwokarani yo. Yo uro nondriya kou, pe wawu sa koyum yo.'

³⁷ Pwen hu ndramat hu mwonen, ara andre hu kasomwi yiy, hu kapa, 'Yapan, yowu nime wou amundrui, pe yowu hang wou anandrinai, kahaleh? Ndre koyum isapak, pe yowu hang wou hapesah para ayin, kahaleh? ³⁸ Pe yowu nime wou tehe lah hamou, pe yowu wiri wou asa nondriya suwe yowu, kahaleh? Ndre wou androisi koyau, pe yowu hang wou koyau, kahaleh? ³⁹ Pe yowu nime wou amwa, ndre aro nondriya kou, pe yowu sa koyum wou, kahaleh?'

⁴⁰ Pe King andre kisomwiy, kipa, 'Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, sehe melit wawu mbusiy iya kili nali hu aro, mepo ngalahu pwi masih, ara wawu mbusiy isa kili yo.'

⁴¹ Pwen King andre kipwai kiya kili hu mepo huya pwen te niman kamou, kipa, 'Akaya mawen kili yo; Ngindrai kiniten ana wawu. Wawu kaya nondriya mwan mepo andre kinto-kinto, mepo Ngindrai kinmwaniyaniy pwen ata Sinai pe hu angelou tan. ⁴² Paratesah, yo

umundrui pe wawu kanhang yo hapesah para kuyan pwi. Pe koyu isapak, pe akanhang yo hapesah para kuyin pwi. ⁴³ Yo tehe lah hamou, pe wawu mbuwali wawu para kusa nondriya suwe wawu. Yo undroisi koyau, pe wawu kanhang yo koyau pwi. Yo umwa, pe uro nondriya kou, pe wawu kansa pwokarani yo pwi.’

⁴⁴ Pe andre hu kasomwi yiy, hu kapa, ‘Yapan, yowu nime wou amundrui, ndre koyum isapak, ndre wou lah hamou, ndre androisi koyau, ndre amwa, ndre aro nondriya kou, pe yowu kansopwat wou pwi, kahaleh?’

⁴⁵ Pe andre kisomwi, kipa, ‘Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, sehe melit akanmbusiy kinna kili hu mepo ngalahu pwi masih aro pwi, ara akanmbusiy kinsa kili yo pwi yi.’

⁴⁶ Pwen hu ndramat aro, ara andre hu kaya mawen pe kawiri kora nopwaran mepo andre kinto-kinto. Hapeko yihu ndramat imwonon, ara andre hu kawiri taleh mepo andre kinto-kinto.”

26

Humburi nongan para katingundru Yesu

¹ Pe iro mwonen Yesu iwong iya hu melit masih kene aro ihipwen, pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, ² “Wawu pahasaniy, tehe lenge Pasopa, ara lang maluwoh o hira ndron—pe Noru Ndramat, ara andre hu kaiki yiy kiya nimahu ndramat para hu kapaingi yiy kiya kei tondrih.”

³ Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol, ara husa rawurehu husa nondriya suwe pris ihohin ta hu pris masih kene, ngalan Kayapas. ⁴ Pe huro mburi nongan pe huro ten lohongai kokohe para kambultuwe tihatini Yesu pe katingundrun.

⁵ Pe hupa, “Hapeko mbuna tukambusiy kiro nondriya Yon, matisan hu ndramat karambumbuwat pe karahatai.”

Pihin hamou itilingi ndraikeyi iya paya Yesu iro kol Petaniy

⁶ Pwen Yesu iro kol Petaniy, iro nondriya seu ta ndramat hamou mepo ngara hu kapohowe yiy, Simon ndramat para Mwamwa Kawa. ⁷ Pe pihin hamou isa kili yiy iyapolo pwisi ndraikeyi sih mepo ndraikeyi mangonohon layin iro aliy, pe kenne ndraikeyi ara, ara namandran iya. Pe Yesu iyeroh ngilse keyau, pe pihin ara, ara itilingi ndraikeyi ara iya payan.

⁸ Pwen iro mwonen ndramiran hu, hunimey, ndrinhahu, ara ilokuh. Pe husok, hupa, “Paratesah pe itilingi ndraikeyi mangonohon layin ara, ara iya mwaihei opu?” ⁹ Ndraikeyi mangonohon layin aro, ara ilahiyy para kapopehei kiya aliy kiya singayai namandran, pe kaiki singayai para aliy kiya kili hu ndramat mepo hundoisyy.”

¹⁰ Pe Yesu iyirowe tesah mepo huro wong iya aliy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratapeh pe wawu tora wong ana pihin aro? Yiy, ara imbusi kultuw hiyan iya isa kili yo.

¹¹ Yihu ndramat mepo hundoisyy, ara andre hu koro polo wawu lang masih, hapeko yo, ara andre kunto polo wawu waiye pwi. ¹² Pihin aro itilingi ndraikeyi mangonohon layin aro isa mondoro, ara imbusiy para kimwaniyani yo para toniyo. ¹³ Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, hape aleheh nondriya kol pwan masih mepo hu kaya, pe hu kapohowe nongan hiyan aro kiya aliy, pwen tesah pihin aro kinmbusiy, ara andre hu katiyani tiyeyan, pe kalohongani yiy.”

Yutas ipa hiyan para hu katingundru Yesu

14 Pwen hamou tahu Songui Pe Lumou—mepo hupohowe ngalan Yutas Yiskariyot—ara iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, 15 pe isok, ipa, “Wou andre aiki tesah kisato kapa kuratuni Yesu, pe kuiki yiy kisa nima wawu?” Pwen pe husomwi yiy, pe husowaní yiy iya sombule silwa matingui. 16 Pe iro lang ara iya, Yutas iro ten sehe sai hiyan para kiyki Yesu kiya nimahu.

Pasopa ta Yapan

17 Iro nondriya lang imu para Yon para Lang Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi, hu ndramira Yesu husa kili yiy pe husok, hupa, “Wou anamiliy para yowu karamwanianí anandrinai tam para ayan kiro lenge Pasopa, kiro hape aleheh?”

18 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akaya nondriya kol namandran, pe akaya kili ndramat aro, pe akapwai kiya kili yiy, akapa, ‘Ndramat para Hinonou ipa toro: Pakeh nakisa rahihini lenge ara. Pe yo nakulohongani lenge Pasopa kiyapolo ndramiro hu koro suwem.’ ” 19 Pwen pe ndramiran hu humbusiy tehe Yesu kinpomwanye kinna kili hu, pe humwanianí hu melit para Pasopa.

20 Pwen kol ipiyah, pe Yesu iyeroh ngilse keyau, iyapolo hu Songui pe Lumou. 21 Pe huro namnam manau pe ipwai, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hamou tawawu andre kiratuni yo.”

22 Pe ndriyahu ara ipworu namandran iya, pe hamou iro pwasohi nongna hamou iya kili Yesu, huro pa, “Yapan, andre yo, ndre?”

23 Pwen Yesu ipwai, ipa, “Yiy mepo kintaimani niman kinna nondriya pwelekei sura yo, ara

andre kiratuni yo. 24 Noru Ndramat, ara andre kiyau ndruwa nongan tehe pwayan kinpwai, pe kintiyani tiyeyan. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre kiratuni Noru Ndramat! Iya hiyan masih iyata ndramat ara, kapa tinan kinmwalahiy kinna tan pwi.”

25 Pwen Yutas, ndramat mepo nakiratuni Yesu ara, ara ipa, “Ndramat para Hinonou, andre yo, ndre?”

Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”

26 Pe iro mwonen huro namnam, Yesu iwiri ndrinanohun pe itoholiy, pe iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu, pe ipa, “Akawiriy pe akainiy; iye ara nombuwe.”

27 Pwen iwiri pweniu wain sih, pe irawuloh iya kili Ngindrai, pe iykiy iya kili hu, pe ipa, “Wawu masih kene, akayin kiyau aliy. 28 Iye ara ndreye para tapaniu,* mepo utilingiy para kisopwat hu ndramat soyon, para kitali hu pakut mwomwan tahu. 29 Yo upwai isa kili wawu, kiro mahapo kiya, andre kunyin kiyau ndruru mbuwa wain iye paiwe pwi, kipoo kuyin kiyasura wawu kiya nimnim howen kiro nondriya kolo king ta Tomo.”

30 Pe hupowaliy sahin ihipwen, pwen huyau huya Ngondron para hu Holip.

Yesu iranonoye tehe Pita andre kipa tehe ikowu tan

31 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa,

“Nepo kiping, tunan yo ko, andre wawu masih kene kahandrundru pe akatali yo. Paratesah, pwayan kinpwai pwen, kinpa toro:

‘Andre kutingundru ndramat para pwokereya hu sipsip,

* 26:28: Hu puk tiken hupa “tapaniu howen”

† 26:31: Sekarayah. (Zechariah) 13:7

pe andre hu sipsip kama-sumbuwe.†

³² Hapeko kamulan kutine, ara andre kuro mu kili wawu kuya Kaliliy.”

³³ Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Konan kapa tunan wou, pe yihu masih kene aro hu kahandrundru, hapeko yo, andre kunhindrundru satam pwi.”

³⁴ Pe Yesu ipwai iya kili Pita, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wou, tehe nepo kiping, pe tutut kintang mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu to.”

³⁵ Pe Pita ipwai, ipa, “Konan kapa kumat kiyasura wou, hapeko andre kunpwai tehe ukowu tam, ara pwi yoh.” Pe ndramiran hu masih, ara hupwai iyawule tehen aliy yi.

Yesu itohun iro Ketsemani

³⁶ Pwen Yesu iyau iyapolo ndramiran hu huya pinge holip hape, mepo hupohowe! Ketsemani. Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Akorompwan iye, pe yo kuya yoro kuya tohun.” ³⁷ Pe iwiri Pita iyapolo NdraSepetiy malmou huyapolo yiy. Pe iro hingorowe ngandran, pe ndriyan ara iroporu. ³⁸ Pwen pe yiy ipwai iya kili hu, ipa, “Ndriyo, ara iporu namandran iya, pe pakeh tehe pakumat. Akoro iye kiyapolo yo, pe mara wawu kiro.”

³⁹ Pe iya hangoh hape mendreheh, pe iyos te kombuyen iya pwan pe itohun, ipa, “O Tomo, kapa ilahiy, pwen awiri pweniu iripo kili yo aro kiya mawen. Hapeko mbuna kiho ndruwa namiliwo, konan; oho ndruwa namiliwam.”

⁴⁰ Pwen imui iya kili ndramiran hu matimou, pe inime hu huro matin. Pwen pe ipwai iya kili Pita, ipa, “Wawu kanlahiy para mara wawu kiro, pe akoro memere kiyapolo yo kiho paramwandrai sih o, ndre? ⁴¹ Mara wawu kiro pe

akatohun, pwen pe andre wawu kanyos kanna nondriya nohonou pwi. Weleso ita mwoiwa wawu, hapeko nombuwe wawu, ara imbuyei.”

⁴² Pwen iya mawen poroluwoh i, pe itohun, ipa toro: “O Tomo, kapa kinlahiy para awiri pweniu iripo kili yo aro kinna mawen pwi, andre kipoo kuimwiy, hiyan, oho ndruwa namiliwam.”

⁴³ Pwen imui isa, pe inime hu kanmatin paiwe yi, paratesah, marahu inun. ⁴⁴ Pwen itali hu huro, pe iyau iya mawen porosih i, pe iya tohun porotoyoh i, pe iho ndruwa totohun tan para mamu ko.

⁴⁵ Pwen imui iya kili ndramiran hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu tora matin pe tora ngoh manau, ndre? Akanime! lang kinsa pakeh pe Noru Ndramat, ara yihu nakaratuni yiy kiya nimahu ndramat pakut tahu mwomwan. ⁴⁶ Akatine, tukayau! Akanime! Ndramat nakiratuni yo, ara kinsa!”

Humbultuwe tahatini Yesu

⁴⁷ Pwen Yesu iro wong manau, pe Yutas, hamou tahu Songui pe Lumou, ara isarayah. Yiy iyapolo hu ndramat soyon iya husa iyasura hu semela pahun niwen pe hu parakei. Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane hu ndramat, ara hupwandrisa hu husa. ⁴⁸ Pe ndramat mepo nakiratuni yiy, ara kinpomwane kinna kili hu kinna kaipisa melit handra, pe ipa toro: “Ndramat mepo nakurahunghung kiya kili yiy, ara yiy ara kopu; akambultuwe tahatini yiy.” ⁴⁹ Pe Yutas iya mwonen iya kili Yesu pe irawulohani yiy, ipa, “Yoping, Ndramat para Hinonou!” Pwen irahunghung iya kili yiy.

⁵⁰ Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Kowase, ambusi tesah mepo asa iya aliy.” Pwen hu ndramat ara,

huhulun husa kili Yesu, pe hupwahatini yiy, pe humbultuwe tahatini yiy.

⁵¹ Pwen o, susuya Yesu hamou, ara niman iya semela pahun tan, pe iluwiy isa ngawan, pe isondriti ndrainga ndramat para pwandrendres ta pris ihohin ta hu pris masih kene, ara imut.

⁵² Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Aiki semelam kimui kiya nokun. Paratesah, hu mepo hupo pahun iya semen, ara andre hu kamat kiya semen. ⁵³ Wou akowu tehe ulahiy para kuyoh kiya kili Tomo, pe kihilingi yo, pe porosih o, andre kipwandrisa hu angelou soyon mepo ndromwoyahu iramwaitini mapuandrtingui pe lupou (72,000),[‡] ndre? ⁵⁴ Hapeko kapa kumbusiy tehen tora, pwen Nongan Haiyan ta Ngindrai mepo kinpwai tehe andre kirayah tehen toro, ara andre kirayah mannan tapeh?”

⁵⁵ Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon iya, ipa, “Yo ngara kuya mu kili hu ndramat para kangas marapahun, pwen pe wawu sa iyapolo hu semela pahun niwen, pe hu parakei para kasa mbultuwe yo, ndre? Lang masih ngara kurompwan nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe ngara kuro hinuwani hu ndramat, pe wawu kansa mbultuwe tahatini yo pwi. ⁵⁶ Hapeko hu melit masih aro, ara irayah para hu nongna hu poropet mepo kantatuluwiy, ara karayah mannan.” Pwen hu ndramira Yesu ara hutali yiy pe huwop topwei.

Yesu iro tine mbulmara hu Sanhetrin

⁵⁷ Pwen yihu mepo humbultuwe tahatini Yesu, ara huwiri yiy iya suwe Kayapas, yiy pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe hu ndramat para hinuwani nongan

para pwahanou, pe hu yapane kol, ara hu kansa rawurehu pwen huro aliy. ⁵⁸ Pe Pita, ara iho ndruwa Yesu, hapeko iho ndron mwanan hape. Pe iya tusuye iya kowa yumwa pris ihohin. Pwen isong iya nondriyan, pe impwan iyapolo hu makundrayin, para kinime tesah nakirayah.

⁵⁹ Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, iyasura hu Sanhetrin masih tahu Yutah, ara huro ten lohongai pwasoyou iya tesah Yesu kinmbusiy; pwen pe tunan ara ko, andre hu kalahiy para katingundrun kimat. ⁶⁰ Pe konan hu ndramat soyon para tasusut nongan pwasoyou iya kili Yesu, ara husa, hapeko yihu Sanhetrin, ara huten lohongai ndrit.

Pwen iyamulan hilu ndramat malmou hilsa, ⁶¹ pe hilpa, “Ndramat aro ipa, ‘Yo ulahiy para kuloiwani yumwa totohun namandran ta Ngindrai, pe kiho nondriya lang maroyoh o, andre kupuliy paiwe.’”

⁶² Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara itine pe ipwai iya kili Yesu, ipa, “Wou andre asomwiy, ndre pwi? Aripo sehe titiye mepo hu ndramat aro topo ratuni wou iya aliy?” ⁶³ Hapeko Yesu ihun o iro.

Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ipwai iya kili yiy, ipa, “Yo upwatisingiy isa kili wou, para arandrangan kiya ngala Ngindrai mwalen—kiya, apwai ndrokonan kisa kili yowu, wou ara Kristus, Noru Ngindrai, ndre pwi?”

⁶⁴ Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Tehe anpwai ara. Hapeko upwai isa kili wawu masih kene toro: Lang itapo isa kamulan, wawu andre kanime Noru Ndramat kirompwan kiyapwen te nima Ngindrai mot, mepo yiy Pwokeyan Masih, pe andre

[‡] 26:53: Eng: twelve legions

kisa kiho ndrita hu kokom para yang.”

⁶⁵ Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ile koiwen pe, ipa, “Yiy kinpwasisiman ana Ngindrai! Paratesah andre tukaten hu ndramat para kapwokeyani nongan i? Akanime! Wawu kanhilingiy mahapo tehe kinpwasisiman ana Ngindrai. ⁶⁶ Wawu lohonganiny tapeh?”

Pe husomwiy, hupa, “Yiy ilahiy para kimat kiya nongnan ara.”

⁶⁷ Pwen husokombunuhi mbulmaran, pe hu hukuwani mbu-timahu pe hurayi yiy iya aliy. Pe hayah tahu, ara huhusili yiy. ⁶⁸ Pe hupa, “Kristus, kapa wou poropet hamou, pwen apwai: hiyeh iripo rayi wou eh?”

Pita ipa ikowu ta Yesu

⁶⁹ Pwen Pita iyempwan ngawan, nondriya kowa suwe pris ihohin, pe pihin hamou para poya mbulen isa kili yiy, pe ipa, “Wou aro sura Yesu para Kaliliy yi.”

⁷⁰ Hapeko Pita ipwasarahaniy iro mbulmarahu masih, ipa, “Ukouw sehe nongan atapwai.”

⁷¹ Pwen pe iyau iya poho mara karam para kowa seu ara, pe pihin hamou i inime yiy pe ipwai iya kili hu ndramat huro ara, ipa, “Ndramat aro ara iro sura Yesu para Nasaret.”

⁷² Pe Pita irandranan pe ipwasarahaniy paiwe, ipa, “Yo ukowu ta ndramat ara.”

⁷³ Iyamulan hape yi, yihu mepo huro tine ara, ara huya kili Pita, pe hupa, “Pe wou ara hamou tahu yi, paratesah, mbulukoyum, ara iyingani wou.”

⁷⁴ Pwen iten anan pe irandranan iya kili hu, ipa, “Yo ukowu ta ndramat ara!” Pe hape pwi ko, tutut irang.

⁷⁵ Pwen Pita ilohongani nongna Yesu mepo kinpwai, kinpa, “Tutut kintang mapu, andre apwai maprotisap tehe akowu to.” Pwen

iyau iya ngawan pe iya rang turuwe yiy.

27

Yutas mbukenan indrusuwan

¹ Pwen makohuping o, hu pris masih mepo huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane hu ndramat, ara humburi lohongai para katingundru Yesu kimat. ² Pwen huwasi yiy pe huluwani yiy iya mawen, pe huyaiki yiy iya kili Pailat, yiy mepo pohon para kol namandran iya ara.

³ Pe iro mwonen Yutas, mepo kintatuni Yesu, ara inime tehe hu kanmburi lohongai para kaiki koran kiya ndrita Yesu, pwen hingorowan iramari yiy iya naman-dran iya, pe iyaiki sombule silwa matingui ara, imui iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol. ⁴ Pe ipa, “Yo kunmbusi pakut mwomwan, paratesah, yo kintatuni ndramat mepo kinmbusi handra mwomwan pwi.”

Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Ara handra lohonga yowu pwi; kinna konam ara.”

⁵ Pwen pe Yutas ihindikirani singayai ara, ara iya nondriya yumwa totohun namandran, pe iyau. Pwen iyau iya mawen, pe iya ndrusuwan.

⁶ Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, ara hulokihi hu sombule silwa ara, pe hupa, “Nongan para pwahanou ipwai tehe singayai aro, ara kenne ndreye ndramat mepo kanitingundrun ara. Pe nonombun para kaikiy kiya ndrohonoku singayai para yumwa totohun.” ⁷ Pwen humburi lohongai para kawiri singayai ara, pe karapaya pwan ta ndramat para peneya kohoi, para kirayah ndrohonoku tona hu ndramat para mawen. ⁸ Pwen tehen tora ko, pwan hape ara, hu ngara kapohowe ngalan ara Ndroho Ndrohondroi, iro tandrohongan ara, ipoo

isa matnen mahapo. ⁹ Pwen non-gan mepo poropet Yeremayah kin-pwai kinna, ara kintayah man-nan, ipa toro: “Huwiri hu som-bule silwa matingui, kenne mepo yihu ndramira Yisrayel kaniyki para sowa ndramat ara, ¹⁰ pe huwiri singayai ara, pe hurapaya pwene ndramat para peneya ko-hoi, tehe Yapan kinpwandrandra-haniy kinsa kili yo.”

Yesu iro tine mbulmara Pailat

¹¹ Pe Yesu iro tine mbulmara Pailat, pe Pailat isok yiy, ipa, “Wou king tahu Yutah, ndre?”

Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe an-pwai ara.”

¹² Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol, ara hu tasusut nongan iya kili Yesu, hapeko kinsomwi hu pwi.

¹³ Pwen Pailat isok yiy, ipa, “Wou anhilingi titiye soyon mepo hutora tasusut isa kili wou pwi, ndre?”

¹⁴ Hapeko Yesu kinsomwi handra nongan mepo huro tasusut iya kili yiy, ara pwi masih —pe imbusi Pailat irapayan ndrit.

¹⁵ Kiro mwonen Yon Para Pa-sopa nondriya hayou sih tehe sih, Pailat ngara kitali ndramat hamou kiro nondriya kou kisa ngawan. Hu ndramat masih ngara hu karakinima sehe ndra-mat mepo hunamiliy para kisa ngawan, pwen Pailat andre kitali ndramat ara.

¹⁶ Iro lang ara, ndra-mat hamou iro kou, ngalan Parap-pas,* kultuwayin ara mwomwan masih, pe hu ndramat hupahas iyatan. ¹⁷ Pwen pe iro mwonen hu ndramat soyon hu kansa rawurehu, Pailat isok hu, ipa, “Wawu namiliy para kutali hiyeh ta hilu malmou aro kisa kili wawu, Parappas ndre Yesu mepo hupo-howe yiy Kristus?”

¹⁸ Pailat ipa-hasaniy tehe huiki Yesu iya niman, paratesah, humaimai anan.

¹⁹ Pailat, ara irompwan manau ndrita pwapwai ndrohonoku tamwaniye, pe nambuyun ip-wanos nongan iya kili yiy, ipa toro: “Wou mbuna ambusi hapesah kiya kili ndramat mepo kinmbusi handra mwomwan pwi ara, paratesah, yo unihyani yiy lang nepo ko, pe imbusi yo uhun-goruwe ngandran namandran iya.”

²⁰ Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol, ara hurakekeyani hu ndramat soyon para hu kasok Pailat para kitali Parappas, pe kipwai para hu katin-gundru Yesu.

²¹ Pwen Pailat isok hu, ipa, “Hiyeh ata hilu malmou aro wawu namili para kutali yiy kisa kili wawu?”

Pwen husomwiy, hupa, “Parap-pas.”

²² Pe Pailat isok, ipa, “Pwen, yo andre kumbusi tapeh kiya kili Yesu, mepo hupohowe yiy Kris-tus?”

Pe hu masih husomwiy, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”

²³ Pe Pailat isok, ipa, “Paratesah? Yiy imbusi sehe kultuw mwom-wan?”

Hapeko hupalngai namandran iya, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih.”

²⁴ Pe Pailat, ara ipahasaniy tehe andre yihu kanhilingi yiy pwi. Hapeko huro tambumbuwat pe hu pakarahatai. Pwen iwiri ndran pe isungani niman iro mbulmarahu, pe ipa, “Ndreyen andre kinto nimo pwi! Kinna kona wawu ara!”

²⁵ Pe hu ndramat masih hu-somwiy, hupa, “Ndreyen, ara kinna kona yowu pe ndrayer yowu hu.”

²⁶ Pwen itali Parappas iya kili hu Yutah. Hapeko ipwai para hu ndram kamwiriyan Yesu, pe iyki

* 27:16: Ngalan handra yi ara Yesus Parappas; Eng: Jesus Barabbas; TP: Jisas Barabas

yyi iya nimahu para hu karapaingi yyi kiya kei tondrih.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

²⁷ Pwen hu ndram ata kapman, ara huwiri Yesu iya nondriya suwe kapman, pe hu ndram para pahun masih husa rahakowan. ²⁸ Pe huhutasak iya koiwen, pe husuluye yyi iya koyau laman hamou. ²⁹ Pe huwiri malkei hamou maporon, pe hurakayaniy tehe kasapai ta king, pwen huikiy iya payan. Pe huiki nes sih iya niman mot, pe hutukuruhu huro mbulmaran, pe hupwasimiri yyi, hupa, “O yapane yowu, wou king tahu Yutah!” ³⁰ Pe husokombunuhi yyi pe huwiri nes ara, pwen huti payan ken iho ken. ³¹ Hupwasimiri yyi ihipwen, pwen hutali koyau laman ara isa mawen kili yyi, pe husuluye yyi iya koiwen mbukenan. Pwen huluwani yyi iya iya mawen, para hu kaya rapaingi yyi kiya kei tondrih.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

³² Pwen huropo huya ngawan pe hupohonani ndramat hamou para kol namandran Sairini, ngalan Simon. Pe hurakekeyani yyi para kikuni kei tondrih ta Yesu. ³³ Pe husa hape aleheh mepo hopohowe Kolkota, (mbulndroiyyi nongan ara, ara ipa, Ndroho Ndruiw Paya Ndramat). ³⁴ Pe huhang Yesu wain, mepo kansulyaniy kinnapolo ndran ngahan, para kiyin, hapeko ihingoruwe kanan, pe mbuwalin para kiyin. ³⁵ Pe hu kantapaingi yyi kinna kei tondrih ihipwen, pwen hunonoyou satu para karahihiri koiwen.† ³⁶ Pe hurompwan ara, pe huro memerani yyi. ³⁷ Pe huratuluwi nongan para koran, pe huikiy iho ndrita payan, ara ipa toro: “ARO, ARA YESU, KING TAHU YUTAH.” ³⁸ Pe hilu ndramat malmou para pahana, ara hurapaingi hilu hilho

polo yyi, hamou iyapwen te niman mot, pe hamou iyapwen te niman kamou. ³⁹ Pe hu ndramat huropo husayau, ara hupwasimiri yyi, pe hupatumbuye payahu iyatan, ⁴⁰ pe huro pa, “O, wou mepo apa andre aloiwani yumwa totohun namandran, pe kiho nondriya lang maroyoh o, andre apuliy paiwe, kiya, asopwat wou mbukenam! Kapa wou Noru Ngindrai, pwen asapwan kei tondrih!”

⁴¹ Pwen tehen aliy opu, hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara hupwasimiri yyi. ⁴² Pe hupa, “Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para kisopwat yyi mbukenan pwi! Yiy, ara King tahu Yisrayel! Mahapo ko, kisapwan kei tondrih, pwen andre tukapwotisingi lohonga rou kiya kili yyi. ⁴³ Lohongan ipwotisingi Ngindrai, pwen mahapo Ngindrai kisopwat yyi, kapa kinamili yyi. Paratesah, kinpwai, kinpa, ‘Yo Noru Ngindrai.’ ” ⁴⁴ Pwen tehen aliy opu, hilu ndramat para pahana mepo hurapaingi hilu iya kei tondrih hilho polo yyi, ara hiluro hindringndring anan.

Yesu imat

⁴⁵ Pe paramwandrai iho ndrokololang, pwen kol ilokuh ipoo iya piyahon, pe paramwandrai iya iho tehe maroyoh. ⁴⁶ Pe paramwandrai iya iho tehe maroyoh, pe Yesu iwayeh pwokeyan iya, pe ipa, “Eli, Eli, lama sapaktani?”—Nongan aro, iya nongna kolon, ara ipa toro: “Ngindrai to, Ngindrai to, paratesah antali yo?”

⁴⁷ Pe iro mwonen yihu hayah huro tine pakeh ara huhulingiy, pwen hupa, “Yiy ita yoh Eliyah.”

† 27:35: Puk Waliy (Psalm) 22:18

48 Hape pwi ko, hamou tahu ingap iya, pe iwiri nanmam. Pe itaimaniy iya wain susuwen, pe iwasiy iya kou sih, pe ihiriy iya kili Yesu para kiyin. 49 Pe hu masih tahu, ara hupa, “Kiro tahandren tora. Tukoro pe kanimei na, matisan Eliyah kisa pe kisopwat yiy.”

50 Pwen Yesu iwayeh pwokeyan paiwe, pe itali mwoiwan iyau pe imat.

51 Iro mwonen paramwandrai ara ko, ndrhiyap namandran iho ndrungak nondriya yumwa totohun namandran, ara ilen iya maltoh. Ilen iho paingan, pe isandrek isa pwan. Pe kol pwan inunuw, pe hu pat ara humbuterenging. 52 Pe hu ngat sou para tona ndramat, ara hute, pe nombuwe hu ndramat haiyan soyon mepo hu kanmat, ara husa tine paiwe. 53 Pe husa ngawan ngarehu, pe iyamulan para Yesu isa tine paiwe, yihu ndramat ara, ara huya nondriya kol namandran haiyan Yerusalem, pe huyarayah huya kili hu ndramat soyon.

54 Pe iro mwonen ndram mepo ihohin tahu ndram masangat, pe hu mepo huro memerani Yesu, ara hunime nunuw, pe hu melit masih kantayah, pwen hunoh turuwehu, pe hupa, “Ndrokonan masih, yiy Noru Ngindrai!”

55 Pe hu pihin soyon huro ariya, pe huro ndron mwanan hape pe huro nimnim. Hu pihin ara, huho ndruwa Yesu huro Kaliliy pe husa, para hu kapwokere yiy. 56 Pe iro mwalinga hu pihin ara, ara Mariya para Maktala, pe Mariya tina Yamis hilu Yosep, pe tina NdraSepetiy malmou.

Huiki nombuwe Yesu iya ngat

57 Pwen kol iro piyah, pe ndramat hamou menmenan soyon para kol Aramatiya, ngalan Yosep, ara isa. Pe yiy kintayah ndramira Yesu hamou. 58 Pe iya kili Pailat,

pe isok para kiwiri nombuwe Yesu, pwen Pailat ipwatingiy iya kili hu ndram para hu kaiki nombuwe Yesu kiya kili Yosep. 59 Pe Yosep iwiri nombuwe Yesu, pe isumwai iya koyau hamou howen, 60 pe iyaikiy iya nondriya ngat sou howen atan mbukenan mepo kinsoyei pwen iro. Pe itiriyani pat sih namandran iya, pe iwari pohomara ngat ara, iya aliy, pwen iyau. 61 Pe Mariya para Maktala iyasura Mariya hamou i, ara hilrompwan iyapwen haroh para ngat ara.

Hu ndram huro memerani ngat

62 Pwen Lang Para Ponokule Sapat ihipwen, pe iya lang sih i, hu pris huhohin ta hu pris masih kene pe hu Parisiy, ara huya kili Pailat. 63 Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Namandran, yowu lohonganij tehe ndramat para pwandrandraman ara, ara mapu kinmat, yiy ipa, ‘Lang maroyoh kihipwen, andre kusatine paiwe.’ 64 Pwen pe apwatingi nongan para koro memerani ngat, kipoo kiya lang maroyoh. Matisan ndramiran hu, ara hu kasa, pe kapahanowe nombuwen, pe hu kapwai kiya kili hu ndramat tehe yiy kintine paiwe. Pwandrandraman aro, ara andre kiramwaitini pwandrandraman para mamu.”

65 Pe Pailat isomwi hu, ipa, “Akawiri hu ndram pe akaya mbusi sehe melit mepo wawu lahiy para kambusiy, para akoro memerani ngat kiya hiyan.”

66 Pwen pe huya singori ngat para tona ndramat ara, pe hurapairani kinima songot iro pat, pe huiki hu ndram para hu koro memeraniy.

28

Yesu itine paiwe

1 Iyamulan para lang Sapat, pe lang iro mbungahiy, para lang iho mu para sandre sih, pwen Mariya

para Maktala pe Mariya hamou i, ara hilya para kaya nime ngat.

² Pe indrou pwi ko, nunuw namandran iya irayah, paratesah, angelou hamou ta Yapan iyau kol paingan yang isa pwan, pe iya ngat pe itiriyani pat iya mawen, pe impwan ndritan. ³ Pe kaipisan tehe kamit, pe koiwen ara pallen iya tehe koh. ⁴ Pe hu ndramat para memere, ara hunoh turuwehu iyatan, pe hulelen pe mwensehu, ara hurayah tehe hu ndramat kanmat.

⁵ Pe angelou ipwai iya kili hilu pihin malmou ara, ipa, “Walu mbuna alkanoh, paratesah, tono tehe walu tora ten Yesu mepo hu kantapaingi yiy kinna kei tondrih.

⁶ Yiy kinto iye pwi, yiy kintine, imwonen tehe kinpwai. Walu kasa nime nokun mepo iyen aliy.

⁷ Kiya, walu kaleheleh pe kaya pwai kaya kili ndramiran hu toro: ‘Yiy kintali kimat pe kintine paiwe, pe andre kiro mu kili wawu kiya Kaliliy. Pe wawu andre kaya nime yiy kaya aliy.’ Kiya, yo kunese ndrainga walu ara.”

⁸ Pwen pe hilu pihin malmou ara, ara hilu himbuh o, hilyau hilya mawen ngat. Pe hilu noh, hapeko pwesai namandran iwiri hilu, pe hilu ngap para hilkaya tiyaniy kiya kili ndramira Yesu hu. ⁹ Pe indrou pwi ko, Yesu ipohonani hilu, pe ipa, “Mandroulang!” Pwen hilya kili yiy pe hilu mbultuwe ngondrokan, pe hilhiri ngalan. ¹⁰ Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu mbuna alkanoh. Walu kaya pwai kaya kili nali hu para hu kaya Kaliliy, pe andre hu kaya nime yo kaya aliy.”

Tiyeya hu ndram para memerani ngat

¹¹ Hilu pihin malmou, ara hilro tokai manau hilya, pe hu ndram hayah para memere, ara huya nondriya kol namandran, pe huya

tiyaniy iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, iya hu melit masih mepo hu kantayah. ¹² Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, ara huya rawure huyapolo hu yapanane kol, pe humburi lohongai, pe huiki singayai namandran iya, iyata hu ndram. ¹³ Pe hupwai iya kili hu, hupa, “Wawu katiyaniy, akapa toro: ‘Ndramiran hu, ara husa pinge ping pe hupahanowe yiy kinnau, iro mwonen yowu ro matin.’ ¹⁴ Pe kapa titiye iye kiyarayah kiya ndrainga pohon para kapman, pwen andre yowu karamwanye lohongan, pe wawu andre kanwiri nopwaran pwi.” ¹⁵ Pwen pe hu ndram huwiri singayai ara, pe humbusi tesah mepo hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu Parisiy, hu kanpomwanye kinnata hu kinna aliy. Pe titiye aro, kinsilihi hu Yutah masih, ita ipoo isa matnen lang mahapo yi.

Yesu iwong iya mbulen naman-dran masih para kambusiy

¹⁶ Pwen hu ndramiran songui pe hamou, ara huya Kaliliy, pe huya ngondron mepo Yesu kinpwai para hu kaya aliy. ¹⁷ Pe iro mwonen hunime yiy, ara huhuri ngalan, hapeko hu hayah tahu, ara lohongahu ihindrundru. ¹⁸ Pwen Yesu isa kili hu, pe ipa, “Pwoke nopwaran masih ita kol paingan yang pe iripo kol pwan, ara Ngindrai kiniykiy topwei kinsa kili yo. ¹⁹ Pwen ndroiyn aro ko, akaya pe akahanuwani hu ndrayer ndramat masih kene para hu karayah ndramiro. Pe akasumuluwani hu kiya ngala Tomo, pe Norun, pe Mwoiwan Haiyan. ²⁰ Pe akahanuwani hu para hu koho ndruga nongan masih kene, mepo kunpwandrandrahanिय kinsa kili wawu. Pe ndrokonan masih, yo, ara urupo sura wawu lang masih, kipoo kiya matne lang kiyahapwen.”

Mak Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy

English: Mark Tok Pisin: Mak Nongan Imu

Nongan imu para puk iye — **Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy**—ara ipa toro, “Iye ara nongan hiyan ta Yesu Kristus, Noru Ngindrai.” (1:1) Iripo nondriya puk iye, ara Mak iratuluwiy tehe Yesu ara ndramat hamou mepo pwoke tan namandran iya, pe ilahiy para kimbusi mbulen masih handra-handra. Itiyaniy tehe Yesu ihinuwani hu ndramat iya nongnan pwokeyan pe tahakulan, pe irasses hu payit huyau iya pwoke tan, pe ngara kitali hu pakut mwomwan tahu ndramat. Yesu ara ipohowe ngalan mbukenan tehe toro: “Noru Ndramat”. Pe yiy ipwai tehe isa kol pwan, ara para kiyki mwoiwan para kikonuh hu ndramat soyon iya (10:45).

Mak itiyani nongan soyon, iya mbulya Yesu, hapeko kinwong soyon pwi, kinna hu nongan Yesu iwong iya aliy para kihinuwani hu ndramat, ara pwi. Mamu, Mak itiyani titiye para mbulya Yohanes Ndramat para Paptais, pe titiye ta Yohanes isumuluwani Yesu, pe titiye ta Sinai pakipakarawani Yesu. Iyamulan itiyaniy tehe Yesu koyun isikiran iya ndramat mepo huro kuni nopwaran handra-handra, pe isopwat hu, pe itiyani nongnan iya kili hu. Mamu, hu ndramira Yesu, ara hukowu iya ndroiya hu melit Yesu iro mbusiy. Hapeko huro po lohongai kili yiy tahape-tahape.

Pe Mak itiyani titiye tehe hu ndramat hayah ara huhungasi Yesu, pe huiki nopwaran namandran iya, iya kili yiy. Pe iya hapwen para puk **Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy**, ara itiyani titiye ta Yesu imat pe itine paiwe.

Yohanes Ndramat para Paptais,* ara iramwaniyani saya Yesu

¹ Aro ara ndroiya nongan hiyan ta Yesu Kristus, noru Ngindrai.

² Poropet Yisayah kinratuluwiy pwen, ipa toro:

“Animei, yo andre kupwandrisa ndramat para sapiya nongno kiho mu kili wou, pe andre kiramwaniyani meresayam.

³ Ngasa mbulukoyu hamou itayoh iyau kol ndrohoyin, ipa,

‘Karamwaniyani saya Yapan, pe kasani meresayan kiro mwonen.’ ”

⁴ Pwen pe Yohanes Ndramat para Paptais, isa pe iro sumuluwani hu ndramat iyapwen te kol ndrohoyin, pe iro pohowe nongan para hu ndramat karapaiwani ndriyahu, pe kawiri paptais para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu. ⁵ Hu ndramat masih para Yerusalem iyasura hu ndramat para kol hakol-hakol nondriya kol namandran hape Yutiya ara huya kili Yohanes. Pe huya pohopoh iya hu pakut mwomwan tahu iya ngawan, pwen isumuluwani hu iya Ndran Yortan. ⁶ Yohanes, ara koiwen husoruwei iyau yomu kamel, pe kondrei irakayani kundrayin, ara humangsaniny iyau kapilo mbulmwakau. Pe ngara kiyan hu kaspou pe kunan para yangiy.

⁷ Pe iye, ara nongnan: “Ndramat hamou mepo nakisa kamulan, ara pwoke tan pwokeyan pe

* 1:: “paptais” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa “sumuluwani.” Pwen ngala ndramat aro, “Yohanes Ndramat para Paptais”, ara iyinganiy tehe yiy ndramat hamou ngara kisumuluwani hu ndramat kiya ndran.

iho hin kili yo. Yo kunlahiy para kutukuruho, pe kulombuli malkeye hatna pwelekan pwi.⁸ Yo urupo sumuluwani wawu iya ndran, hapeko yiy, ara andre kisumuluwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan.”

Yohanes isumuluwani Yesu pe Sinai pakipakarawani Yesu

⁹ Lang sih aro, Yesu ipwen te Nasaret, kol hakol ita nondriya kol namandran hape Kaliliy, pe isa kili Yohanes. Pwen Yohanes isumuluwani Yesu iya Ndran Yortan.¹⁰ Yesu itine iro ndran iropo isa paingan, pe hape pwi ko, inime yang ite, pe Mwoiwa Ngindrai isa pwan kili yiy tehe nombuwe pai hamou.¹¹ Pwen ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa, pe ipa, “Wou ara Noru, pe ndrियो imbuluhi wou. Yo upwes satam namandran iya.”

¹² Indrou pwi, Mwoiwa Ngindrai ipwandrisa Yesu iya kol ndrohoyin.¹³ Iya iyen aliy iya matne lang mahaangui, pe nondriya lang mahaangui ara, Sinai isa pe pakipakarawani yiy. Yesu iro aliy iyasura hu kan puyap, pe hu angelou husa pe husopwat yiy.

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

¹⁴ Iyamulan para Yohanes iya nondriya kou, Yesu iya nondriya kol namandran hape Kaliliy pe ipohowe nongan hiyan ta Ngindrai.¹⁵ Ipwai, ipa, “Lang kintayah pwen, pe lenge king ta wawu, Ngindrai, ara kinsa pakeh. Wawu karapaiwani kultuwayi wawu, pe lohonga wawu kipwotisingi nongan hiyan.”

¹⁶ Pwen porosih aro, Yesu iropo iya pwaki Ndran Makaiye Kaliliy, pe inime Simon iyapolo nalin Andruw. Hilro piye kahu iya nondriya ndran makaiye Kaliliy, paratesah, hilu, ara ndramat para

poya ni.¹⁷ Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu kasa koho ndruwo, pe andre kuhunuwani walu para alkarayah ndramat para poya ndramat.”¹⁸ Indrou pwi ko, hilu tali kahu ta hilu pe hilu ho ndruwa Yesu.

¹⁹ Yesu iropo iya hangoh hape, pe inime NdraSepetiy malmou, Yamis pe nalin Yohanes. Hiluro nondriya ndroi hakou, pe hiluro soro hu kahu tahu.²⁰ Indrou pwi ko, iyoh hilu pe hilu tali tama hilu, Sepetiy. Tama hilu, iyapolo ndramiran hu para poya mbulyan, ara huro ndron nondriya ndroi, pe hilu ho ndruwa Yesu.

Yesu irasses payit hamou iya mawen

²¹ Pe huya kol hakol ngawan ngalan Kapernawum. Iro mwonen lang Sapat[†] isarayah, Yesu iya nondriya yumwa totohun iro ara, pe iro hinuwani hu ndramat.²² Hu ndramat ariya, ara huro lohonge ndrit iya nongnan mepo iro hinuwani hu iya aliy, paratesah, kinwong tehe hamou ndramat para hinuwani nongan para pwahanou tahu pwi, hapeko iro wong, ara tehe ndramat mepo nongnan nopwaran.²³ Indrou pwi, ndramat hamou iro nondriya yumwa totohun tahu, ara payit iro ndritan, pe iwayeh ipa,²⁴ “Yesu para Nasaret! Wou nasahaye yowu? Wou asa para apwalngani yowu, ndre? Yo ara upahasani wou hiyeh —wou ara Ndramat Haiyan ata Ngindrai!”

²⁵ Pe Yesu ipalngai ana payit, ipa, “Amun opu! Pe atali yiy asa ngawan!”²⁶ Pe payit ileleyani ndramat ara, pe iwayeh pwokeyan iya, pwen itali yiy.

²⁷ Pwen hu ndramat masih huro lohonge ndrit, pe hamou iro pwai iya kili hamou, huro pa, “Aripo tesah? Hironou handra howen

[†] 1:21: Sapat ara lang andrtoyoh para ngohongoh; Eng: Sabbath; TP: Sabat

ara —iyapolo pwoke nopwaran! Ndramat ara ipwandrandrahani hu payit i, pe huhulingi nongnan.”²⁸ Pwen pe nola Yesu, ara ingau, pe hape pwi ko, isilihi kol masih ita nondriya kol namandran hape Kaliliy.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

²⁹ Iro mwonen hutali yumwa totohun husa ngawan, hurukai huya sura Yamis hilu Yohanes huya seu ta Simon hilu Andruw. ³⁰ Huya pe nossu Simon imwa, pe mandran ingandrah pe iye pwan. Yesu iya pe hutuye ndraingan. ³¹ Pwen Yesu iya, pe imbultuwe niman, pe isoli yiy itine. Pwen pe mandran mepo iro ngandrah, ara itali yiy. Pwen itine pe ipo mbulyan.

Yesu isopwayani hu ndramat soyon iya huya hiyan

³² Kol kinpiyah pwen, pe paramwandrai kinna lai, pwen pe huwiri hu ndramat masih humwa, pe hu ndramat masih mepo hu payit huro ndritahu, ara husa kili Yesu. ³³ Hu ndramat masih para kol aro, husa wule huro pohomara karam. ³⁴ Yesu isopwoyani mwamwa handrahandra tahu ndramat soyon iya, pe irasses hu payit soyon iya, huya mawen. Hapeko Yesu isiyi poho hu payit para hu mbuna kawong, paratesah, hupahasani yiy hiyeh.

Yesu iya tohun iya kol hape lohowayin

³⁵ Makohuping para lang sih, pe kol imbungahiy, Yesu itine pe iyau iya kol hape imanun mepo ndramat aliy pwi; pwen iya pe iro tohun. ³⁶ Pwen Simon iyasura yowen hu ara huya ten yiy. ³⁷ Pwen hukahi Yesu pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Hu ndramat masih huropo ten wou.”

³⁸ Yesu ipwai imui iya kili hu, ipa, “Worou tukaya hu kol hayah mendreheh pakeh, para kuya tiyani nongan kiya kili hu yi. Ndroiyin ara ko, usa iya aliy.”³⁹ Pwen iya kol namandran hape Kaliliy masih, pe iro pohowe nongan iya nondriya hu yumwa totohun tahu, pe iro rasses hu payit huyau.

Yesu isopwayani ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

⁴⁰ Pwen ndramat hamou mepo mwamwa kawa† iro mandrakuyun, ara isa pe itukuruhu iya mbulmara Yesu, pe ipa, “Kapa welem kiso, alahiy para ambusi yo kurayah howen kiya mbulmara Ngindrai.”

⁴¹ Yesu ara, koyun isikirani yiy, pe niman iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe ipa, “Wele iso. Arayah howen.”⁴² Indrou pwi ko, mwamwa kawa itali yiy, pe mandran iya howen.

⁴³ Pwen Yesu ipwandrisa yiy iyau, pe ipwatisingiy pwokeyan iya kili yiy ipa, ⁴⁴ “Mbuna arane-nese kiya kili hamou iya tesah kinsarayah kili wou. Hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo Mose kinpwandrandrahaniy para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.”⁴⁵ Hapeko pwi; ndramat ara itiyani titiye aro pe ingau iya ngawan iya marakol masih. Pwen tehen toro ko pe Yesu kinlahiy kinna kol ngawan mbulmara hu ndramat pwi. Yiy iro ndron kol mawen mepo ndramat aliy pwi, hapeko hu ndramat huyau kol masih kene, pe ngara hu kasa kili yiy.

† 1:40: Eng: leprosy; TP: sik lepra

2

Yesu isopwayani ndramat hamou mandran imat

¹ Lang hayah iyamulan, Yesu imui iya Kapernawum, pe nongan ingau tehe Yesu kinmui kinsa wum. ² Pwen ndramat hitun husa wule, pe nondriya seu iyapolo pohokaram kene, ara masih ipep topwei tahu ndramat. Pe Yesu iro tiyani nongnan iya kili hu. ³ Pwen hu ndramat hayah husa kili Yesu, iyapolo hu mahaamou mepo huhuri ndramat hamou mandran imat. ⁴ Pe wum indrap tahu ndramat, pe hu kanlahiy para kahari ndramat ara, kisa pakeh kili Yesu pwi. Pwen pe huhuri yiy iya payandroha wum, pe hurambuskehe payandroha wum hape, pe huyuwani yiy ma nokun iya pwan mbulmara Yesu. ⁵ Pwen Yesu inime lohongahu ndrision, pe ipwai iya kili ndramat mepo mandran imat ara, ipa, “Noru, kuntali hu pakut mwomwan atam.”

⁶ Hu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou hurompwan ara, pe huro lohonge soyon iro ndriyahu, hupa, ⁷ “Tehen tapeh ndramat aro iwong tehen tora? Yiy ipwasisiman ana Ngindrai, ndre? Ngindrai hamou opu ara ilahiy para kitali hu pakut mwomwan.”

⁸ Indrou pwi ko, Yesu ara mwoiwan kinpahasani tesah mepo huro lohongan yiy iya ndriyahu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratapeh pe wawu tora lohongani hu melit aro kene ita ndriya wawu? ⁹ Sehe nongan, ara waison para kupwai kiya kili ndramat sangin imat? Ara waison para kupa, ‘Kuntali hu pakut mwomwan tam,’ ndre kupa, ‘Atine, awiri nokum pe arakai’? ¹⁰ Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan para kitali hu

pakut mwomwan ...” Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara, ipa, ¹¹ “Yo upwai isa kili wou, atine, awiri nokum, pe ayau aya suwem.” ¹² Pwen itine, iwiri nokun, pe iyau iya mawen mbulmarahu masih. Pwen hu ndramat masih mwoiwahu ihin, pe huhuri ngala Ngindrai, hupa, “Yowu ara konoho nime memelit tehen toro pwi.”

Yesu iyoh Lepi

¹³ Porosih aro, Yesu iyau imui iya poholeng para Ndran Makaiye Kaliliy, pe hu ndramat hitun iya husa kili yiy pe iro hinuwani hu. ¹⁴ Pwen iro tokai iya pe inime ndramat hamou ngalan Lepi NdraAlpeyus. Yiy iro mipwan ndrohonoku poya takis, pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Asa, oho ndruwo.” Pwen pe Lepi itine pe iho ndruwan.

¹⁵ Iyamulan hape, Yesu iro namnam iya suwe Lepi. Pe hu ndramat para poya takis soyon, iyapolo hu ndramat soyon pakut tahu mwomwan, ara huro namnam iyasura Yesu pe ndramiran hu. Hu ndramat soyon tehen ara, ngara hu koho ndruwan. ¹⁶ Pwen hu ndramira Parisiy hayah para hinuwani nongan para pwahanou, ara hunime tehe Yesu iro namnam iyapolo hu ndramat pakut tahu mwomwan, pe hu ndramat para poya takis. Pe hupwai iya kili hu ndramira Yesu, ara hupa, “Paratesah pe Yesu ita namnam iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan?”

¹⁷ Yesu ihilingi hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Hu ndramat mwaniyehu hiyan, ara andre hu kanna nime hu ndrokta pwi. Hapeko hu ndramat humwa, kopu andre hu kaya nime ndrokta. Yo kunsu para kuyoh hu ndramat hu mwonen pwi, hapeko usa, ara

para kuyoh hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan.”

Husok Yesu iya lohongai para kayuh anandrinai

¹⁸ Nondriya hu lang ara, hu ndramira Yohanes, pe hu ndramira hu Parisiy, ara huyuh anandrinai. Pe hu ndramat hayah husa, pe hupwai iya kili Yesu, hupa, “Paratapeh hu ndramira Yohanes, pe hu ndramira hu Parisiy, ara hutora yuh anandrinai, hapeko hu ndramiram, ara hu konho yuh anandrinai pwi.”

¹⁹ Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou, tehen tapeh andre yowen hu kayuh anandrinai ma iro ndron kili hu? Pwi yoh! Yihu kanlahiy para kayuh anandrinai pwi, paratesah, iro ndron kili hu.

²⁰ Hapeko lang itapo isa andre hu kawiri mbukena kowase yesou, ara kiya mawen kili hu, pe andre kinto kili yowen hu pwi. Pwen kiro mwonen lang ara, andre yowen hu kayuh anandrinai.

²¹ Ndramat hamou kinho sorowe koyau hasai howen, pe kirapairaniy kiyasura koyau saken, ara pwi. Kapa tehen tora, koyau hasai howen ara, andre kindrohomiwiri koyau saken, pe kiya mwomwan masih.

²² Pe ndramat hamou kinho songorani wain howen kiya nondriya pwisi wain saken, ara pwi. Kapa tehen tora, pwen wain howen andre mbusi hu pwisi wain saken karahis; pe wain howen kiyapolo pwisi wain saken, ara maluwoh kene andre kaya mwaihei opu. Pwen iya lohongai ara ko, hu ndramat ngara kasongorani wain howen kiya nondriya hu pwisi wain howen opu.”

Noru Ndramat ara yiy Yapane lang Sapat

²³ Lang Sapat sih, Yesu iyapolo ndramiran hu huro tokai nondriya piyang hambut. Pe ndramiran hu huro rih mbuwa wit* tiken. ²⁴ Pwen pe hu Parisiy husok yiy, hupa toro: “Akahalingiy! Paratapeh pe yihu tora mbusi tesah mepo nonombun para kambusiy kiho nondriya lang Sapat?”

²⁵ Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime titiye ta Tepit, ndre pwi? Titiye ipa tehe Tepit iyapolo ndramiran hu, ara anandrinahu pwi pe humundru. ²⁶ Aro, ara irayah tandrohonga Apiyatar iro ndron tehe pris ihohin ta hu pris masih kene. Pwen Tepit isong iya nondriya yumwa Ngindrai pe iwiri ndrinnanohun nonombun. Nongan para pwahanou, ara ipa tehe hu pris opu andre kayan ndrinnanohun ara, hapeko Tepit iya pe iya wiri ndrinnanohun ara pe iyan pe ihang ndramiran hu i. Wawu nime titiye ara, ndre pwi?”

²⁷ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Lang Sapat, ara irayah para kisopwat hu ndramat; hapeko hu ndramat hu kantayah para kasopwat lang Sapat, ara pwi. ²⁸ Pwen pe Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat.”

3

¹ Porosih aro, Yesu iya nondriya yumwa totohun, pe ndramat hamou iro aliy, ara niman hakip imat. ² Hu ndramat hayah huro ten sai para hu kaiki Yesu kiya nongan. Pwen pe huro memerani yiy, paratesah, lohongahu hupa ndre kiya pe kirakultuwani nima ndramat ara, kiya hiyan kiho nondriya lang Sapat. ³ Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat ara, ipa, “Asoro tine mbulmara hu ndramat masih iye.”

⁴ Pwen Yesu isike hu, ipa, “Tesah ndrokongan ita nongan para pwahanou para Sapat? Kambusi hiyan

* 2:23: Eng: grain; wheat is one kind of grain; TP: wit

ndre kambusi mwomwan? Kasop-wat ndramat ndre katingundru ndramat kimat?" Hapeko hu ndramat masih, ara huhun o huyen.

⁵ Yesu maran ihiselep iya kili hu, pe ndrinan ilokuh. Inimei tehe ndriyahu kanpwoke, pwen pe ndriyan irang. Pwen ipwai iya kili ndramat aro, ipa, "Amwaniyani nimam." Pwen ndramat ara, ara imwaniyani niman, pe niman irayah hiyan masih tehe mamu. ⁶ Pwen hu Parisiy huya ngawan, pe yihu iyasura hu ndramira King Herot, humburi nongan para katingundru Yesu tapeh.

Hu ndramat soyo-soyon iya huhu ndruiwa Yesu

⁷ Pwen Yesu itali kol ara, iyapolo ndramiran hu, pe huyau huya Ndran Makaiye Kaliliy. Pe hu ndramat soyo-soyon iya para kol malkol namandran hape Kaliliy pe Yutiya, ara huhu ndruiwa Yesu, ⁸ iyapolo hu ndramat soyon mepo huyau te Yerusalem, Yitumeya, haroh para Ndran Yortan, pe pakeh kili kol malkol Tayar pe Siton, ara husa kili yiy, paratesah, huhulong melit masih Yesu iro mbusiy. ⁹ Hu ndramat hurohon huya soyon iya; pwen pe Yesu ipwai iya kili ndramiran hu para hu kamwaniyani ndroi hakou mendreheh kiro mwaimwoi, paratesah, kol ipep pe huro tandrapndrap iya kili yiy, pe matisan hu katinihi yiy. ¹⁰ Paratesah, Yesu isopwoyani hu ndramat soyon iya, hu kanna hiyan, pwen pe hu ndramat humwa iya mwamwa handra-handra, ara huro rasinge hu huropo huya para nimahu kahatek katan. ¹¹ Pe hu ndramat mepo hu payit iro ndritahu, ara hunime Yesu, pe hulah huya pwan

huro mbulmaran, pe huwayeh namandran iya, hupa "Wou ara Noru Ngindrai." ¹² Hapeko Yesu isiyi poho hu payit para hu mbuna katiyani yiy.

Yesu irakinima hu aposel songui pe lumou

¹³ Yesu ingas iya iro ngondron sih, pe iyoh hu ndramat mepo inamili hu ko, para hu kasa kili yiy. ¹⁴ Pwen Yesu irakinima hu ndramat songui pe lumou para hu koro sura yiy, pe karayah ndramat para kipwandrisa hu para pohoweya nongna Ngindrai. Pwen pe iyoh hu, ara hu aposel.* ¹⁵ Pe iyki pwoke nopwaran iya kili hu, para hu karasses hu payit kaya mawen. ¹⁶ Hu ndramat ara, ara ngalahu iye kene: Simon (Yesu ipohowe ngalan handra yi, ara Pita); ¹⁷ Yamis NdraSepetiy iyapolo nalin Yohanes—Yesu, ara iyoh hilu tehe Powanerkes. Ndroiyi lohonga ngala hilu, iya nongna kol tahu, ara ipa 'hilu noru palan'—¹⁸ Andruw, Pilip, Partolomeu, Mattiu, Tomas, Yamis NdraAlpeyus, Tattayus, pe Simon yiy hamou ta hu Selot,† ¹⁹ pe Yutas Yiskariyot, mepo iyamulan iratuni Yesu.

Yesu pe Peelsepul

²⁰ Pwen Yesu iyau iya nondriya wum hawum, pe hu ndramat soyon iya, ara husa mbultere hu paiwe. Pwen pe Yesu iyasura ndramiran hu, hu kanlahiy para hu kangoh hape para hu kanamnam, ara pwi. ²¹ Pwen hu ndraisih imwonen ta Yesu huhulong, pwen pe husa pakasa wiri yiy, paratesah, huro pa, "Lohongan kinna pwi."

²² Hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ara

* **3:14:** "Aposel" iya nongna kol tahu Krik, ara ipa, "ndramira pwandrendres"; Eng: apostle; Greek: apostellos = "sent one" † **3:18:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou ‡ **3:22:** Peelsepul ara ngala Sinai handra; Eng: Beelzebul is another name for Satan; TP: Belsebul em narapela nem bilong Satan

hupwen Yerusalem husa pwan, pe hupa, “Peelsepul[‡] ita ndritan. Pwen pe ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta payit mepo yapane hu payit masih.”

²³ Pwen Yesu iyoh hu husa pakeh kili yiy, pe iwong nongan pwandritiye sahin iya kili hu, ipa, “Tehen tapeh andre sinai kirasses sinai? ²⁴ Kapa hu ndramira king hamou hu kahangas mwalingahu, pe kamasilpat kaya malpat, pwen andre hu kanlahiy para hu koro tine pwokeyan pwi. ²⁵ Pe kapa wum hawum kahangas mwalingahu, pe kamasilpat kaya malpat, pwen andre wum, ara kinlahiy kiro tine pwokeyan pwi. ²⁶ Pe kapa Sinai kipo pahun kiya kili yiy mbukenan, pwen andre yiy kinlahiy kipwokeyani yiy mbukenan pwi. Andre yiy kihipwen masih. ²⁷ Tehen tora ko, kinlahi ndramat kisong kiya nondriya suwe ndramat hamou pwokeyan, pe kiya po hu meltan, ara pwi. Kapa nakimbusiy tehen tora, ara andre kiwasi tiriya ndramat pwokeyan ara kimu na. Pwen andre kilahiy para kiya pe kilokih topwe menmena ndramat ara. ²⁸ Upwai ndrokonan sa kili wawu toro: Ngindrai ilahiy para kitali hu pakut mwomwan handra-handra masih, pe nongan handra-handra ngara hu ndramat kipwasisiman ana hu ndramat kaliy. ²⁹ Hapeko kapa ndramat hamou kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, ara Ngindrai andre kintali mwomwan ariya pwi. Mwomwan aro, ara andre kintokinto. Pakut tan ariya, andre kiro manau ndritan.”

³⁰ Yesu ipa toro, paratesah, huro pa, “Payit iro ndritan.”

Tina Yesu pe nalin hu

³¹ Pwen tina Yesu iyasura nalin hu husarayah husa pe huro tine ngawan, pe hupwandrisa ndramat hamou para kiya pwai kiya

kili Yesu para kisa kili hu. ³² Hu ndramat soyon iya hurompwan pe hurahakowan, pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Tinam pe nalim hu, ara hutora ten wou ngawan.”

³³ Yesu isomwi hu pe isike hu, ipa, “Hiyeh ndrokonan ara tino pe nali hu?”

³⁴ Pwen maran ihiselep iya kili hu hiyeh hurompwan pe hurakayani yiy, pe ipa, “Akanime, hu iye ara tino pe nali hu. ³⁵ Kapa sehe ndramat kimbusi namiliwa Ngindrai, yiy ara nali, pisu, pe tino.”

4

Nongan pwandritiye ta ndramat hamou para piyeya peke wit

¹ Pwen Yesu iro hinuwani hu ndramat paiwe, ngilse ndran makaiye. Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa rawure hu husa kili yiy. Pwen pe ihis iya nondriya ndroi hakou iho pit, pe impwan aliy. Pe hu ndramat masih, ara huro pohleng pwaki ndran makaiye. ² Pe Yesu ihinuwani hu iya nongan pwandritiye soyon. Pwen ipwai iya kili hu iya nondriya nongan para hinonou tan, ipa, ³ “Wawu kahalingiy! Ndramat hamou para mbulya piyang iya piye peke wit. ⁴ Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken para aliy, ara hulon huro sai, pe hu norukan husa pe huiniy. ⁵ Pe hu tiken i hulon huro ndrita pwan sosolou, mepo pwan soyon kinto aliy pwi. Pe indrou pwi ko husahambunet, paratesah, pwan kinna hangoh mbulun pwi. ⁶ Hapeko iro mwonen mwandrai ingas, ara ngandraha mwandrai itimwi hu peke wit, ara pe huwayiu, paratesah, ngondrohu kansin kanna pwan pwi, pe humang. ⁷ Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei maporon; pe hu malkei maporon, ara huraimwani hu

pe hu kanippwai pwi. ⁸ Hapeko tiken tahu mepo hulon huro pwan hiyan, ara hulek pe hu mandra pe huppwai. Hu huppwai pe sangihu hurayah tehe mapeke tingui, ndre mapeke anongui, ndre mapeke sangat.”

⁹ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.”

¹⁰ Iyamulan hape, Yesu opu iro mwoimwoi pe ndramiran hu huya pe hurahakowan, iyapolo hu ndramat hayah i, pe husike yiy iya nongan pwandritiye ara. ¹¹ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Lohongai kokohon para kolo King Ngindrai ara kinsa kili wawu. Hapeko hu ndramat hutora ngawan, melit masih mepo urupo pwai, ara itapo iya kili hu iya nongan pwandritiye ko.

¹² Pwen pe, andre hu koro ten, hapeko andre hu kankahiy pwi;

pe andre hu koro hilingiy, hapeko andre hu kanpahasaniy pwi.

Kapa pwi, matisan hu karapaiwani hu pe Ngindrai kitali mwomwan tahu.”

¹³ Pwen Yesu isike hu, ipa, “Wawu kanpahasani nongan pwandritiye iye pwi, ndre? Pwen andre wawu kapahasani ndroiya nongan masih ita nongan pwandritiye tehen tapeh i?

¹⁴ Akahalingiy; ndramat para piyeya peke wit, ara ihasi nongna Ngindrai. ¹⁵ Hu peke wit mepo hulon huro sai, ara tehe ndramat hayah mepo huhulong nongna Ngindrai, pe indrou pwi Sinai isa pe iwiri nongan mepo Ngindrai kiniykiy kinhan iro ndriyahu, iya mawen. ¹⁶ Pe hu peke wit tiken hulon huro ndrita pwan sosolou, ara tehe ndramat hayah mepo huhulong nongan, pe indrou pwi ko huwiriya pe hupwes. ¹⁷ Hapeko ngondrohu, ara kinsin pwi, pwen kinto ndrangan niwen pwi. Pe

tunan nongna Ngindrai opu, pwen nopwaran andre kipwalngani hu, pwen pe indrou pwi ko, andre hu kayos. ¹⁸ Pwen hu peke wit tiken hulon huya mwalinga hu malkei maporon, ara tehe hu ndramat hayah huhulong nongna Ngindrai, ¹⁹ hapeko hunimanga hu melit handra-handra para kol pwan, pe singayai ipakarawani hu pe lohongahu imeu iya aliy, pe hunamili melit handra-handra. Pwen pe melit masih tehen tora, ara iraimwani nongna Ngindrai pe kinippwai pwi. ²⁰ Hapeko hu peke wit hulon iya pwan hiyan ara tehe hu ndramat mepo huhulingi nongan pe hupwotisingi nongan ara, pwen huppwai. Hayah, ara huppwai pe sangihu hurayah tehe mapeke tingui, pe hayah hurayah tehe mapeke anongui, pe hayah, ara hurayah tehe mapeke sangat.”

Paisui sih iro tine iya kakan

²¹ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Iya hiyan para ndramat hamou kiwiri paisui kisa pe kikulani ngana mwan kiya pahandra pwelekei, ndre kiya pahandra sousou? Ara pwi yoh! Hiyan para kiykiy kiro ndrita kakan. ²² Melit masih ita kohon, ara andre kamulan kirayah ngawan, pe melit hundrutuhiy, ara andre kamulan kisa yelan ngawan. ²³ Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.”

²⁴ Pwen pe ipwai iya kili hu paiwe, ipa, “Mara wawu kiro melit masih wawu topo hilingiy. Sehe ndrohongan mepo wawu nakaikiy kiya kili hamou, ndrohongan tehen tora ko, ara andre kimui kisa kili wawu kihisoule ko yi—pe andre kiho hin hape. ²⁵ Hiyeh mepo mamenmenan, ara andre Ngindrai kipo sura mamenmenan. Hapeko yiy mepo mamenmenan pwi, konan hape sohoayan kimin, ara andre kawiriya topwei kiya mawen kili yiy.”

Nongan pwandritiye para peke wit hulek

²⁶ Pwen ipa, “Kultuwayi King Ngindrai, ara pwen tehe ndramat hamou ipiye hu peke wit, pe hulon huya ndrita pwan. ²⁷ Ping iro matin pe lang itine pe ipo mbulyan, hapeko hu peke wit huro lek pe huro mandra, pe ndramat ara, ikowu tehen tapeh irayah. ²⁸ Pwan mbukenan, ara ihingini hu peke wit pe hulek, pwen iyamulan huppwai. Yowihu husarayah, pe huiki nonowehu, pwen iyamulan huiki sangihu. ²⁹ Pwen iro mwonen hu sangi wit human, indrou pwi ko, ndramat ara, iwiri semen pe isondritiy, paratesah, lang para rihyan kin-sarayah pwen.”

Nongan pwandritiye para peke mastet

³⁰ Pwen Yesu iwong paiwe, ipa, “Yorou andre tukapa tesah kiya kultuwayi kolo King Ngindrai? Sehe nongan pwandritiye andre tukatianiye para kiyinganiye? ³¹ Ara tehe peke mbuwa mastet sih.* Peke mbuwa mastet ara mendreheh masih iya kili hu peke mbuwakei masih mepo ngara kayuk. ³² Hapeko kapa tukahas peke mastet, pwen andre kimandra kiya namandran kili hu kei masih para piyang. Ndrandran, ara namandran, pe ilahi hu norukan hu kaya pe kapuli yumwahu koho aliy.”

³³ Yesu ngara kiwong kiya nongan pwandritiye soyon iya tehen tora ko, mepo ilahi lohongahu. ³⁴ Nongan masih iro wong iya kili hu, ara iya nongan pwandritiye ko; kinho wong ngawan pwi. Kapa yiy pe ndramiran hu ko hu koro, pwen ngara kitiyani melit masih kileu.

Yesu ipomate nohai namandran imaito

³⁵ Piyahon para lang ara, pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Tukayau kaya singondriti ndran makaiye pe tukaya haroh.” ³⁶ Ndramiran hu huhis huya ndroi mepo Yesu iro aliy, pe hutali hu ndramat soyon huro ndron pe huyau. Pe hu ndroi hayah, ara huya surahu yi. ³⁷ Pwen nohai namandran ingas pe nowei iro talon iya nondriya ndroi, pe ndroi, ara pakisomun. ³⁸ Pe Yesu iye kuwi ndroi pe iyki payan iye ndrita wayung pe kinmatin turut. Ndramiran hu huhungini yiy, pe hupa, “Ndramat Para Hinonou, pakeh worou nakayuh ara; alohongani worou ndre pwi?”

³⁹ Pwen itine pe ipomate nohai, pe ipwai iya kili nowei iro talon, ipa, “Mosun! Awayis!” Iwong ihipwen pe nohai imaito pe ndras imat.

⁴⁰ Pe ipwai iya kili ndrampiriran hu, ipa, “Paratapeh pe wawu noh? Wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, ndre?”

⁴¹ Pwen hunoh mimiri hu, pe hamou iro sok hamou, ipa, “Aripo sehe ndramat? Nohai pe nowei kene, ara hilu hilingi nongnan i!”

5

Yesu irasses hu payit mepo huro ndrita ndramat hamou huya mawen

¹ Pwen Yesu iyapolo ndrampiriran hu, hutali haroh para Ndran Makaiye Kaliliy, pe huya haroh iyapwen te kol namandran hape ngalan Kerasa. ² Huyarayah o, pe Yesu iropo isa mawen nondriya ndroi, pe ndramat hamou isa mawen hu ngare hu ndramat kanmat. Ndramat ara, ara payit iro ndritan, pe isa pe ipohonani Yesu. ³ Pe yiy ngara kiro matin

* 4:31: peke mbuwa mastet ara mendreheh masih tehe peke mbuwa walah; Eng: mustard seed

nondriya ngat sou ariya, pe kinlahi hamou para kiwasi yiy kiya wasiu ndre malkei handra-handra pwi. Konan kapa hu kawasi yiy kiya malkei hayen* ndrahandringon, hapeko malkei masih, ara kinlahiy pwi ko. ⁴ Hu kanwasi yiy pwen lang soyon kinna iya wasiu pwokeyan iya. Huwasi niman pe ndrikan iya kondrei hupaltaniy iya hayen, pe malkei hayen i,† hapeko kinlahiy pwi yi. Masih kene ara, ara indrohomiwiri hu topwei, pe hamou kinlahiy para kipwahatini yiy pwi masih. ⁵ Lang pe ping sih tehe sih ngara kihombui ngarasou sih kiya sih pe ngondron sih kiya sih, pe ngara kilomei pe kisondriti yiy mbuke nan kiya pat.

⁶ Yiy inime Yesu iho ndron mwanan hape, pe ingap isa kili yiy pe ihikuwani ngundrun iya ngondro ndrika Yesu. ⁷ Pe iwayeh namandran iya, ipa, “Yesu, Noru Ngindrai Iyera Paingan Iya, wou nasa sahaye yo? Upwai tisingiy isa kili wou iya ngala Ngindrai, mbuna aiki ngandran sato.” ⁸ Iwayeh toro, paratesah, Yesu kinpwai kinna kili yiy, ipa, “Wou payit mwomwan, asa mawen kili ndramat ara.”

⁹ Pwen Yesu isike yiy, ipa, “Ngalam hiyeh?”

Pe ipwai, ipa, “Ngolo, ara Hundram,‡ paratesah, yowu soyon iya.” ¹⁰ Pwen yiy iro rakekeyani Yesu ken iho ken para mbuna kirapiyani yihu payit mwomwan kaya mawen kili kol namandran ariya.

¹¹ Pwen hu puw hayoi soyon iya, ara huro susuwan iya sese parangondron haroh pakeh kili

hu. ¹² Pwen pe hu payit hurakekeyani Yesu, hupa, “Apa hiyan kisata yowu para yowu kaya ndrita hu puw.” ¹³ Pwen Yesu ipa hiyan para hu kaya. Pwen hu payit hutali ndramat ara, pe huya nondriya hu puw. Ndromwoya hu puw ara iho pakeh malpou (2,000). Pe hu puw, ara huwop turut, pe hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya yos huya ndran makaiye. Pwen pe huya mut topwei.

¹⁴ Hu ndramat para hangna puw hunime pe huwop, pe huya tiyaniy iya kol ngawan pe hu kol mendreheh pakeh kili hu. Pwen pe hu ndramat para hu kol ara, ara husa nime sehe melit irayah. ¹⁵ Pwen husarayah husa kili Yesu, pe hunime ndramat mepo mamu hu payit soyon iya iro ndritan, ara kinsuluyani yiy kinna koyau, pe lohongan kinileu pe irompwan. Pwen hunime ndramat ara pe hunoh. ¹⁶ Hu ndramat mepo hunime melit masih kintayah, ara hutiyani melit masih kene irayah iro kili ndramat mepo payit iro ndritan; pe hutiyani titiye tahu puw i. ¹⁷ Pwen pe hurakekeyani Yesu para kitali kolohu pe kiyau kiya mawen.

¹⁸ Pwen Yesu iro his nakiya nondriya ndroi, pe ndramat mepo mamu payit iro ndritan, ara irakekeyani Yesu para kihis kiyasura yiy. ¹⁹ Hapeko Yesu ara kinsomwi yiy pwi, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Amui aya kili ndramiram hu, pe apwai kiya kili hu kiya melit masih Yapan kinmbusiy pwen kinsa kili wou, pe atiyani koisirai tan mepo kinsopwat wou kinna aliy.” ²⁰ Pwen ndramat ara,

* 5:3: Eng: chain (iron rope); TP: sen † 5:4: Eng: fetters/shackles and chains; TP: hankap na sen ‡ 5:9: Iya nongna kol tahu Krik, ngalan “Hundram” (Latin/Greek: “Legion”) iynganiy tehe hu payit soyo-soyon iya hutora ndrita ndramat ara. Eng: Legion; a Roman legion was a large group of soldiers; sometimes there were 5,000 to 6,000 men in one legion. § 5:20: “Tekapolis” iya nongna kol tahu Krik ara ipa ‘kol namandran makolo songui’; Eng: the Decapolis was a league of ten free cities.

ara iyau iya hu kol namandran Tekapolis^S pe iro tiyani melit masih Yesu kinmbusiy kinna kili yiy. Pe hu ndramat, ara huhulingiy pe huro lohonge ndrit.

Mbunah pihin imat pe pihin hamou imwa

²¹ Pwen Yesu imui iya ndran makaiye haroh, pe hu ndramat soyon iya huya rawure hu huro sura yiy. Pe huro pakeh pwaki ndran makaiye, ²² pe ndramat mepo pohon hamou para yumwa totohun isa kili yiy; yiy ara ngalan Yairus. Tandrohonga inime Yesu, ilah iya pwan ngondrokan. ²³ Pe irakekeyani yiy, ipa, “Noru pihindrahin, ara imwa kinna mwomwan masih, pe pakeh nakimat. Asa pe aiki nimam kiya kili yiy pe asopwoyani yiy pe andre kingoh pe kiro mwalen.” ²⁴ Pwen Yesu irikai iyapolo yiy.

Pe hu ndramat soyon iya huho ndruwan, pe hurakayani yiy pe huro tandrapndrap. ²⁵ Pe pihin hamou iro mwalingahu, ara mwamwa ndrai iro kili yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh. ²⁶ Iropo iya nime hu ndrokta soyon, hapeko huroiki ngandran namandran iya imui iya kili yiy. Pe singayai tan masih iro kili yiy, ara iro piye topwei o mwaihei iya kili hu. Hapeko mwamwa tan, ara kinhipwen pwi yoh; iro wiri yiy iya mwomwan masih. ²⁷ Pihin ara, ara ihilong titiye ta Yesu, pwen pe isa iho yau mwalinga hu ndramat soyon iya ara. Yiy isa pakeh ndruwa Yesu pe niman iyahatek iya payango koiwen. ²⁸ Yiy mbukenan, ipa, “Kapa kuiki nimo ko kiyahatek kiya payango koiwen, pwen andre kurayah hiyan.” ²⁹ Pwen iro mwonen niman iyahatek iya koiwe Yesu, indrou pwi ko, mwamwa tan ihipwen; pe ihingorowei tehe mwamwa ndrai iro

mandran, pe iro nondriya ngandran, ara kiningoh.

³⁰ Indrou pwi ko, Yesu ihingorowei tehe pwoke kintali yiy kinna mawen, pe ipaiwani yiy iho mwalinga hu ndramat, pe isok hu, ipa, “Hiyeh ndrokonan niman kin-sahatek kinsa koiwe?”

³¹ Pwen ndramiran hu husike yiy, hupa, “Paratapeh asok tora? Animei, hutopo tandrapndrap sura wou.”

³² Hapeko Yesu maran iro hiselep pe iro ten hiyeh ndrokonan imbusiy. ³³ Pwen pihin ara, ara ipahasani sehe melit kintayah kili yiy, pe inoh pe ilelen. Pwen ilah iya pwan mbulmara Yesu, pe itiyani melit masih ndrokonan kintayah kili yiy iya ngawan kili Yesu. ³⁴ Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, lohongam ndrision, ara imbusi wou antayah hiyan. Ayau ayapolo ndriya wayis. Pe ngandran aro nondriyan ara kintali wou.”

³⁵ Yesu iro wong manau, pe hu ndramat hayah husarayah. Hu ndramat ara, huyau seu kili Yairus, yiy pohon para yumwa totohun. Husa pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Norum pihin kinmat pwen. Konan. Paratapeh pe atarakekeyani ndramat para hinonou ara para kisa manau.”

³⁶ Yesu iro hilingi hu, hapeko kiniyki ndraingan kinna nongnahu pwi. Pe ipwai iya kili Yairus, ipa, “Mbuna anoh; apwotisingi lohongam opu.”

³⁷ Pe ipa mbuna hu ndramat masih kene hu koho ndruwan. Hu ndramiran matimou opu —Pita, Yamis, pe iyasura nalin Yohanes —hu ara ko, ipa hiyan para hu kaya sura yiy. ³⁸ Huyarayah huya seu ta Yairus, pe Yesu inimei tehe hu kanpiye hu kanna ndriyang; pe huro rang turut pe ngaliya hu iropo iya namandran iya. ³⁹ Pwen Yesu iya nondriya seu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah wawu

rang, pe ngaliya wawu, ara iya namandran iya? Mbunah ara, ara kinimat pwi; yiy ara ita matin opu.”⁴⁰ Pe huhaisani yiy.

Pwen irasses hu masih huya ngawan, pe iwiri tama mbunah pe tinan, iyapolo ndramiran hu matimou, huya nondriyan hapeleheh mepo mbunah iyen aliy ara.⁴¹ Pwen imbultuwe nima mbunah ara pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Talita, koum.” Iya nongna kol tahu, ara ipa toro: “Pihindrahin, upwai isa kili wou, atine.”⁴² Pwen indrou pwi ko, pihindrahin, ara itine pe irikai. Pihindrahin aro, ara hayou tan songui pe luwuh. Pe hunimei, mwoiwahu ihin, pe hunun.⁴³ Pwen Yesu ipwatisingi nongnan iya kili hu para hu mbuna karanenese sehe melit irayah. Pe ipwai iya kili hu para hu kahang pihindrahin ara hape anandrinai.

6

Poropet hamou kiro kolon imwonen ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi

¹ Yesu itali kol ara, pe imui iya kolon, pe ndramiran hu huhu ndruwan huyapolo yiy pe huya.
² Lang Sapat isarayah, pe Yesu iro hinuwani nongan iya nondriya yumwa totohun . Hu ndramat soyon iya huhulingi yiy pe huro lohonge ndrit, pe hupa, “Ndramat ara, iwiri hu nongan ara, ipwen aleheh? Lohongai waison hira kili yiy ara sehe lohongai? Pe ita pwaingani hu ndraikiya pwoke iyau niman, ara tehen tapeh?
³ Yiy ara ndramat para puliya seu, ndre? Pe yiy ara noru Mariya, pe nalin hu, ara Yamis, Yosep, Yutas, pe Simon, ndre? Pe pisun hu, hutopo sura tou iye yi, ndre?” Pwen welehu imai tan.

⁴ Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Poropet hamou, kapa kiro kol mawen, ara andre hu

karanuhuyani yiy. Hapeko kapa kiro ndrohokolon imwonen, pe nondriya ndrayer hu pe yowen hu, ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi.”⁵ Pwen pe kinlahiy para kimbusi hu ndraikiya pwoke namandran kiro ariya pwi; hapeko iyki niman iya ndrita hu ndramat hayah humwa, pe isopwoyani hu hungoh.⁶ Pe ilohonge soyon tehe hu ndramat kanpwotisingi lohongahu pwi.

Yesu ipwandrisa ndramiran hu songui pe lumou

Pwen Yesu irakayani hu kol mendreheh hakol iya hakol pe iro hinuwani nongan.⁷ Pwen iyoh hu Songui pe Lumou husa kili yiy, para kipwandrisa hu malmou-malmou. Pe iyki pwoke nopwaran iya kili hu, para hu payit mwomwan hu kahalingi nongnahu.

⁸ Pe ipwatisingiy iya kili hu para hu kasap nes opu, hapeko hu mbuna kasap hu melit handrahandra yi—tehe ndrnanohun, ndrop, singayai kiro ndropwa sombule pat—melit masih tehen ara, ara konan.⁹ Ipa hiyan para hu kaiki hatna pwelekahu, hapeko ipwai para hu mbuna kapo susura suluyahu.¹⁰ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa wawu kayarayah kaya kol hakol ara, pe akasong kaya nondriya seu hawum, pwen akoro seu ara ko, kipoo akatali kol ara.
¹¹ Hapeko kapa akaya kol hakol pe yihu kantawulohani wawu pwi, pe hu kanhilingi nongna wawu pwi, pwen akatali kol ara; pe kiro mwonen wawu pakataliy, akaratolohani pweleka wawu. Pwen andre kipwainganiy tehe andre hu kawiri koran.”

¹² Pwen ndramiran hu, ara huya pe hutiyani nongan iya kili hu ndramat, hupa, “Wawu karapaiwani ndriya wawu.”¹³ Pe hurasses hu payit soyon huya mawen ndrita hu ndramat, pe

hutumwi ndraikey iya kili hu ndramat soyon mepo humwa, pe husopwoyani hu hungoh.

Hu sondriti koyu Yohanes Ndramat para Paptais

¹⁴ Pwen king Herot ihilong, paratesah ngala Yesu kiningau marakol. Ndramat hayah, hupa, “Yohanes Ndramat para Paptais, ara kintine! Pwen ndroiyan ara ko, hu ndraikeya pwoke, ara hutora tayah kili yiy.”

¹⁵ Pe hu hayah hupwai, hupa, “Yiy ara Eliyah, ndre?” Pe hu hayah i, ara hupwai, hupa, “Yiy, ara poropet hamou, tehe yihu poropet para koluw kinna.”

¹⁶ Hapeko Herot ihilong, pe ipwai, ipa, “Yohanes, ndramat mepo kunsondriti koyun, ara mahapo kinsa tine yi!”

¹⁷ Titiye ta Herot isondriti koyu Yohanes, ara ipa toro: Koluw Herot mbukenan kinpwatingiy, pe humbultuwe tihatini Yohanes, pe huwasi yiy pe huiki yiy iya nondriya kou. Imbusiy tora, paratesah, Herot ara kinwiri nambuyu nalin Pilip, ngalan Herotiyas, iya nambuyun. ¹⁸ Pe Yohanes ngara kipwayi Herot, kipa, “Nongan para pwahanou ipa, ara nonombun para awiri nambuyu nalim.” ¹⁹ Pwen Herotiyas lohongan imwa ta Yohanes pe pakitingundrun, hapeko kinlahiy pwi, ²⁰ paratesah, Herot ara inoh ta Yohanes. Herot ipahasaniy tehe Yohanes, ara ndramat imwonen pe haiyan, pe ngara kipenani Herotiyas para mbuna kimbusi hapesah kiya tan. Pe imwonen Herot ngara kihilingi nongna Yohanes, yiy ngara kilohonge soyon pe ndriyan, ara iporu; hapeko yiy ara ngara kinamiliy para kihilingi nongnan i.

²¹ Pwen napwai, iyamulan hape, lang para Herotiyas nakimbusi lohongan, ara isarayah. Pe irahihini lang namandran sih mepo hu nakapwesani lang para hu kalohongani lang mepo tina Herot imwalahiy tan.* Pwen Herot ipoyon sih iya tahu namandran tan para mbulen, iyapolo hu ndramat huhu hin tahu ndram para pahun, pe iyasura hu yapane kol Kaliliy. ²² Pwen huro namnam pe noru Herotiyas pihin isa nondriyan, pe iho ndran iya mbulmara Herot pe yowen hu, pe iluwi lohongahu. Pwen King ipwai iya ta pihindrahin, ara ipa, “Kapa asike yo kiya sehe melit anamiliy, ara andre kuikiy.” ²³ Pe irandrangan iya kili yiy, ipa, “Upwai ndrokongan isa kili wou, kapa asike yo kiya hapesah andre kuikiy kisasam; pe kapa asike yo para kuiki kolo king haroh mwaniye ato kisasam, ara andre kuiki haroh mwaniye kisasam.”

²⁴ Pwen noru Herotiyas, ara iya ngawan kili tinan pe isike yiy, ipa, “Sehe melit ndrokongan andre ku-soyingiy?”

Pwen tinan isomwiy, ipa, “Asoyingi paya Yohanes Ndramat para Paptais.”

²⁵ Indrou pwi ko, pihindrahin aro ihimbuh iya nondriyan kili King, pe ipa, “Yo unamili paya Yohanes Ndramat para Paptais. Aikiy kiya pwelekei sih, pe kisa kili yo mahapo ko.”

²⁶ Pihindrahin ipa toro, pwen pe King, ara ndriyan iporu namandran iya. Hapeko ilohongani nongnan mamu kintandrangan kinna mbulmara yowen hu mepo huro namnam sura yiy, pe mbuwalin para kipa pwi kiya soksoy ta pihindrahin ara. ²⁷ Indrou pwi ko, King ipwandrisa makundrayin hamou mepo ngara kitingundru hu ndramat, pe

* 6:21: Eng: birthday

ipwatingiy para kiya pe kiwiri paya Yohanes kisa. Pe makundrayin, ara iya pe isondriti koyu Yohanes iro nondriya kou. ²⁸ Pwen iyki payan iro ndrita pwelekei sih, pe ihiriy iya kili pihindrahin ara. Pwen pihindrahin ara, isap iya kili tinan. ²⁹ Pe hu ndramira Yohanes huhulong, pwen huhuri nombuwen pe huya roniy iya ngat sou.

Yesu iyki anandrinai iya kili hu ndramat mayipou (5,000)

³⁰ Pwen iyamulan hu aposel humui husa mbultere hu yasura Yesu. Pe hutiyani hu mbulen humbusiy, pe hu melit masih huhinuwani hu ndramat iya aliy. ³¹ Pe Yesu iyasura ndramiran hu, hu pakaya namnam, hapeko hu ndramat soyon iya huropo huya husa, pwen pe hu kanlahiy para kanamnam pwi. Pwen ipa, “Worou opu tukayau kaya hape lohawayin, pe tukaya ngoh hape.”

³² Pwen huya his ndroi hakou pe yihu ko huya kol hape lohawayin. ³³ Hapeko hu ndramat soyon iya hunime hu huyau pe huyirowe hu. Pwen hu ndramat, ara huyau kol namandran masih pe hungap pe huya rayah imu iya hapeleheh mepo Yesu pe ndramiran hu nakasa aliy. ³⁴ Pwen Yesu ituh ndroi iya pwan, pe inime hu ndramat soyon iya hu kansa mbultere hu huro. Pe koyun ara isikirani hu, paratesah, yihu ara tehe hu sipsip mepo ndramat para pwokereyahu pwi. Pwen Yesu ihinuwani hu iya nongan soyon iya.

³⁵ Pwen kol iro piyah masih, pe ndramira Yesu hu husa kili yiy pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Kinpiyah pwen ara, pe worou turupo kol mepo ndramat aliy pwi. ³⁶ Kiya, hiyan para apwai kiya kili hu ndramat para hu kaya hu

kol mendreheh pe hu kalsiu hopo pakeh, pe kaya sou anandrinahu.”

³⁷ Pe Yesu ipa, “Wawu kahang hu hapesah para hu kayan.”

Pwen husok yiy, hupa, “Wou apa ndre hiyan para yowu kaya sowani ndrinanohun, pe yowu kayaikiy kiya anahu pe hu kainiy, ndre? Anandrinai ara, andre kenen kirayah tehe kenne ndramat hamou ngara kiwiryi nondriya walah mandrolwoh!”†

³⁸ Hapeko Yesu isike hu, ipa, “Ndrinanohun, ara masahayeh ita? Wawu kaya nimei.”

Pwen huya nimei ihipwen, pe husa pwai iya kili yiy, hupa, “Ndrinanohun mayimah, pe ni malmou.”

³⁹ Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu para hu karawurani hu ndramat koro ndrokoyirayi sih-sih, pe hu kampwan ndrita ndromwindriu salau. ⁴⁰ Pwen humpwan tasangat sangat pe yimingui-yimingui iro ndrokoyirayi sih-sih. ⁴¹ Pwen Yesu iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara, pe maran iya paingan pe itoholiy. Pwen iramburingi ndrinanohun, pe iykiy iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kata hu ndramat masih. Pwen iramburingi ni malmou pe itainganiy iya tahu masih kene yi. ⁴² Hu ndramat masih hunamnam pe isihi hu. ⁴³ Pwen ndramira Yesu hu huwiri ndrop mandropwa songui pe luhut, pe hunihi ndritike ndrinanohun pe ni iya aliy. ⁴⁴ Hu ndramat kamai mepo huiniy, ndromwoyahu, ara iho tehe mayipou (5,000).

Yesu irikai ndrita ndran

⁴⁵ Indrou pwi ko, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, para hu kahis kaya nondriya ndroi, pe hu koro mu kili yiy kaya kol Petsaita, ita haroh para ndran makaiye. Pe yiy

† 6:37: singayai para sowani ndrinanohun ara namandran iya; Eng: “200 denarii,” or “8 months of a man’s wages”

opu iro ndron para kipwandrisa hu ndramat hu kayau. ⁴⁶Iyamulan para hu kannau topwei, yiy iyau iya ngondron sih pe iya tohun.

⁴⁷Iro piyah pe ndroi iya iho ndrokolo ndran makaiye pe Yesu hamou o, ara iro ndron pwan. ⁴⁸Yesu inimei tehe nohai imum te ngondroi isa, pe ndramiran hu, ara huro lowayani hu iya pahau pwokeyan iya. Lang iro mbungahiy, pe Yesu, ara iya pe ihorokai ndran makaiye iropo iya kili hu. Iro tokai isa, pe pakiramwaitini hu. ⁴⁹Hapeko ndramiran hu hunime yiy iro tokai ndrita ndran makaiye, pe hupa ndre yiy ara mwomwoyou hamou. Pwen huwayeh, ⁵⁰paratesah, yihu masih hunime yiy pe hunoh mimiri hu.

Indrou pwi ko, iwong iya kili hu, ipa, "Wawu mbuna akanoh! Aripo yo kopu; ndriya wawu kipwoke." ⁵¹Pwen Yesu ihis iya nondriya ndroi kili hu pe nohai imaito. Ndramilan hu ara huro lohonge ndrit masih, ⁵²paratesah, hu kannime sehe melit imbusiy iya ndrinanohun, hapeko lohongahu ara kinileu pwi. Ndriyahu iro pwoke manau.

⁵³Pwen yihu singondriti ndran makaiye huya haroh, pe husarayah husa kol hakol mendreheh ngalan Kennesaret, pe huwasi ndroi iro aliy. ⁵⁴Pwen iro mwonen huro ndroi husa pwan, ara hu ndramat huyirowe Yesu. ⁵⁵Pwen hungap huya nondriya hu kol ara kene, pe huya wiri hu ndramat humwa, pe husap hu iya pasup, pe husa hapeleheh mepo huhulingiy tehe Yesu iro aliy. ⁵⁶Pe hu kol namandran, hu kol mendreheh, pe hu kol masih mepo Yesu irikai aliy topwei, ara huwiri hu ndramat masih humwa huya ndroho pehei. Pe hurakamam

iya kili yiy, para kipa hiyan para hu ndramat humwa nima hu ko kiyahatek kiya payango koiwen. Pwen hu masih mepo nima hu iyahatek iya kili yiy, ara hurayah hiyan.

7

Tesah pwalan pe tesah howen

¹Hu Parisiy hayah iyapolo hu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou, ara hupwen te Yerusalem husa rawurehu pe hurahakowa Yesu. ²Pe hunimei tehe hu ndramira Yesu hayah, ara huro namnam, hapeko hu kansungani nimahu pwi,* tehe nongan para pwahanou kinpwai. ³Hu Parisiy pe hu Yutah masih, ara ngara hu karanuhuyani kowase tumbuhu, para sungeya nimahu, tehe kapa hu kansungani nimahu pwi, pwen andre hu kanlahiy para kanamnam pwi. ⁴Pe kapa hu koro pehei pe hu kamui kasa, pe hu kansombungi hu pwi, ara andre hu kannamnam pwi. Pe ngara hu koro ndruwa kultuwayi tumbuhu hayah, para koluw kinna yi, tehe ngara hu kasungani pweniu, koi, pe pwelekei.

⁵Pwen pe hu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara husok Yesu, hupa, "Paratapeh, pe ndramiram hu ara hu konoho ndruwa kultuwayi tumburou hu pwi, pe nimahu kas o pe hunamnam?"

⁶Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Poropet Yisayah ipwai inwonen pe kinpwaingani kultuwayi wawu pwen, tehe wawu, ara ndramat para pwandrandraman. Pwayan kinpwai, kinpa toro:

'Yihu ndramat aro, ara hu haiyani yo iyau poho hu ko,

* 7:2: Iya lohonga hu Parisiy ara, nima hu ndramira Yesu ara hu kas ndre hu pwalan, paratesah, melit mepo kas ndre pwalan ara nonombun mbulmara Ngindrai. Pwen pe hu Parisiy ara ngara hu kasungani nimahu kimu, pwen hu kanamnam.

hapeko ndriyahu, ara ita mawen kili yo.

⁷ Yihu tora hari ngolo, hapeko ara mwaihei opu;

paratesah, hu hinonou tahu pe pwahanou tahu, ara iyau lohonga ndramat opu.’

⁸ Akanime, wawu ara kantali topwe nongan para pwandrendrehe ta Ngindrai, pe wawu tora mbultuwe tisingi kultuwayi hu ndramat para kol pwan opu.”

⁹ Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pahasani pohosai hiyan para kahandrisani nongan para pwahanou ata Ngindrai kiya mawen, pe ngara wawu koho ndruwa kultuwayi wawu mbukena wawu. ¹⁰ Tehe Mose kinpwai, kinpa, ‘Wou ahaiyani tamam hilu tinam’ pe ‘kapa hiyeh kiten ana taman ndre tinan, ara andre katingundrun kimat.’

¹¹ Hapeko wawu, ngara wawu kapwai, kapa, ‘Kapa ndramat hamou masombule pat ndre melit para pakisopwat taman pe tinan kiya aliy, hapeko kipwai kiya kili hilu, kipa, “Yukyuk iye, ara kunhaiyaniy para kiya ta Ngindrai,” ’ ¹² pwen wawu kanpa hiyan para kipwokarani taman ndre tinan pwi. ¹³ Tehen tora ko pe wawu pwalngani nongna Ngindrai, pe wawu tora tokuyani kultuwayi tumbu wawu hu ko, mepo hutaliy isa kili wawu. Pe ngara wawu kambusi hu kultuw soyon iya tehen tora ko.”

Kultuw mepo iro nondriya ndramat iya ngawan, ara ngara kipwalngani hu ndramat iya mbulmara Ngindrai

¹⁴ Pwen Yesu iyoh iya kili hu ndramat soyon iya mepo huro ariya, ipa, “Wawu masih kene, kahalingi nongno pe lohonga wawu kileu. ¹⁵ Melit iro ngawan pe

iya nondriya ndramat, ara kinlahiy para kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi. Hapeko sehe melit mepo iyau pohon isa ngawan, ara andre kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai. ¹⁶ Wawu hiyeh mandrainga wawu, akahalingi nongan iye.”†

¹⁷ Pwen Yesu itali hu ndramat soyon ariya, pe iya nondriya seu. Pe ndramiran hu huya sike yiy iya ndroiya lohongai para nongan pwandritiye ara. ¹⁸ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Lohonga wawu ita nun, ndre? Wawu tana wawu pwi tehe hu memelit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinlahiy para kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi, ndre? ¹⁹ Paratesah, melit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinhopo kinna neren pwi; hapeko iya iro puran opu, pe isa mawen nombuwen.” (Tehen tora ko, ara Yesu iyinganiy tehe anandrinai masih, ara hiyan opu para kaniyai.)

²⁰ Pwen Yesu iro wong manau, ipa, “Melit mepo iro nondriya ndramat isa ngawan, ara ngara kimbusi ndramat kiya pwalan kiya mbulmara Ngindrai. ²¹ Yo upa, melit handra-handra iro lohonga ndramat pe isa ngawan, ara hu melit tehe toro kene: hu lohonge mwomwan, tandroindroi, pahana, taya ndramat imat, ²² kultuw para pilah, pe kultuw para kalimiri, pe hu kultuw mwomwan handra-handra, pe pwasoyou, mbusihisih, ndrangsai, pwaturut, sikiye, pe ngou. ²³ Hu kultuw mwomwan masih kene tora, ara iro nondriya ndramat pe isa ngawan, pe ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai.”

† **7:16:** Nongan sahin iye, “Wawu hiyeh mandrainga wawu, akahalingi nongan iye.”, ara koluw kinto puk ta Mak pwi.

Pihi Ponisiya hamou ipwotisingi lohongan

²⁴ Pwen Yesu itine pe itali kol ara, pe iya pakeh kol hakol ngawan ngalan Tayar.† Yiy iya pe isong iya nondriya seu hawum, pe yiy mbuwalin para ndramat hamou kipahasaniy tehe yiy iya iro aliy; hapeko yiy, ara kinlahiy para kikohon kili hu pwi yoh. ²⁵ Indrou pwi ko, pihin hamou ihilingi nongan tehe Yesu iro aliy. Pihin ara, ma norun hamou pihin mepo payit iro ndritan, pwen pe iro mwonen ihilingiy, ihileh isa, pe itukuruhu iya ngondro ndrika Yesu. ²⁶ Pihin iye, ara hamou pihi Krik, pe tinan imwalahiy tan iro kol namandran hape Ponisiya, ita nondriya kol namandran iya Siriya. Pe yiy irakekeyani Yesu para kirasses payit kiya mawen ndrita norun pihin.

²⁷ Hapeko Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Hu mbunah kanamnam kimu na; kinna hiyan para kawiri anandrinahu mbunah pe kapiyaniy kiya anahu mwi, ara pwi.”

²⁸ Pwen pihin ara isomwi yiy, ipa, “Yapan, Ndrokonan; hapeko hu mwi mepo ngara hu koro pahandra keyau, ara ngara hu kaini konkonu hu mbunah i.”

²⁹ Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou ansomwi hiyan; pwen pe amui ayau. Payit, ara kintali norum.”

³⁰ Pwen imui iya wum, pe inime norun iye matin nokun, pe payit, ara kintali yiy kinnau.

Yesu isopwoyani ndramat hamou ndraingan iyui pe pohon imum

³¹ Pwen Yesu itali kol mepo pakeh kol ngawan Tayar ara, pe iyapwen te kol namandran Siton pe ilai iya Ndran Makaiye Kaliliy.

Pwen irikai iya nondriya kol namandran hape mepo hupohowei Tekapolis.‡ ³² Pwen hu ndramat hayah huwiri ndramat hamou isa kili Yesu; ndramat ara, ndraingan iyui pe kinlahiy para kinwong pwi. Pe hurakekeyani Yesu para kiyki niman kiya ndritan.

³³ Pwen Yesu iwiri ndramat ara iya mawen kili hu ndramat soyon, pe iyki ndrakupweniman iya ndrainga ndramat ara. Pwen isokombunuh iya nimam i, pe iyki niman iyahatek iya kalame ndramat ara. ³⁴ Pwen pe mara Yesu itandras iya kol paingan yang, pe ihiri ngohan tehe pakirang. Pwen ipwai iya kili ndramat ara, ipa, “Eppata!” Nongan aro iya nongna kol tahu, ara ipa, “Kite!” ³⁵ Indrou pwi ko, pe ndrainga ndramat ara ite, pe melit mepo irandrikipiri kalamen, ara itan, pe iwong ileu.

³⁶ Pwen Yesu ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyaniy kiya ta hamou. Yesu iro pa toro, hapeko huro pwoke para hu kaya pe kapwaharai manau. ³⁷ Pwen hu ndramat masih huhulingi nongan ara, pe mwoiwahu ihin turuwehu. Pe hupa, “Hu melit masih kinmbusiy ara hiyan o. Hu ndramat ndraingahu iyui, ara hurahihilong. Pe hu ndramat pohohu pwi, ara hu kanwong topwei yi.”

8

Yesu itaigani anandrinai iya kili hu ndramat mahaapou (4,000)

¹ Pwen iho nondriya hu lang ara, hu ndramat soyon iya yi, husa rawure hu paiwe, pe anandrinahu pwi. Pe Yesu iyoh ndramiran hu husa, pe ipwai iya kili hu, ipa, ² “Koyu isikirani hu ndramat aripo. Hu topo sura yo lang maroyoh pwen, pe hape-sah para hu kayan, ara pwi.

† 7:24: Tayar pe Siton; Tok Krik/Greek & Eng: Tyre and Sidon § 7:31: “Tekapolis” ara ipa “hu kol namandran masongui”; Eng: Ten Cities; TP: 10-pela bikpela taun. Anime 5:20.

³ Pe kapa kupwandrisa hu kamui kaya wum mamundruwahu, pwen andre marahu kawuh pe andre hu kaya yos kaya sai, paratesah, hayah tahu, ara hupwen mwanan husa.”

⁴ Pwen ndramiran hu husomwi yiy, pe hupa, “Worou turopo kol mwanan, pe andre tukawiri ndrinnanohun kiyau aleheh kisa, para kaikiy kiya ana hu ndramat masih kene tora kaliy?”

⁵ Pe Yesu isok hu, ipa, “Ndrinnanohun ita kili wawu, ara masahayeh?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Ndrinnanohun manandrtoyoh iripo.”

⁶ Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat masih para hu kampwan ndritya pwan. Pwen iwiri ndrinnanohun manandrtoyoh ara, pe irawuloh; pwen iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kiya kili hu ndramat masih. Pwen hutainganiy. ⁷ Pe anahu ni hayah mendreheh iro sura hu yi. Pwen Yesu iwiri hu pe irawuloh, pe ipwai iya ta ndramiran hu para hu kaya tainganiy. ⁸ Pe yihu masih, ara hunamnam pe isihi hu. Iyaulan ndramiran hu hurawurani ndritye anandritya tahu iyawule, pe hunihiy iya ndrop manandrtihat. ⁹ Pwen ndromwoya hu ndramat masih kene huro ara, ara iho pakeh tehe mahaapou (4,000). Pwen ipwandrisa hu huyau, ¹⁰ pe indrou pwi ko, Yesu ihis iya nondriya ndroi iyasura ndramiran hu, pe huyau huya pwen te kol namandran hape Talmanuta.

¹¹ Hu Parisiy husa pe humu iya ndroi iy takokowai iyapolo Yesu. Hu pakanohonou yiy, pwen pe husike yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang. ¹² Yesu ihiri kunuwen pwokeyan iya, pe ipa, “Tehen tapeh pe hu ndramat hasap para mahapo husok para hu

pakanime kaipisa pwoke? Upwai ndrokonan isa kili wawu, andre yihu kannime kaipisa hapasah pwi.” ¹³ Pwen Yesu itali hu pe ihis iya nondriya ndroi paiwe, pe humui huya haroh para ndran makaiye.

Yis tahu Parisiy pe ta Herot

¹⁴ Pwen ndramiran hu koyuhu imayit para kapo ndrinnanohun. Ndrinnanohun hapus opu iro nondriya ndroi surahu. ¹⁵ Pe Yesu ipa nongan pwandrendrehe, ipa, “Akoro rapapahan kiya yis tahu Parisiy pe yis ta Herot i.”

¹⁶ Pwen pe huro panguluwaniny mwalinga hu hamou-hamou, huro pa, “Matisan ndrinnanohun pwi pe ita wong tora.”

¹⁷ Hapeko Yesu kinpahasaniy pwen sehe nongan huro wong yaliy. Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah wawu tora panguluwaniny tehe ndrinnanohun pwi? Wawu kannime mapu pe lohonga wawu kinileu mapu, ndre? Pe ndriya wawu pwokeyan iya, ndre? ¹⁸ Mamara wawu, hapeko wawu konoho nimey pwi, ndre? Pe mandrainga wawu, hapeko wawu konoho hilingiy pwi, ndre? Pe koyu wawu kintut, ndre? ¹⁹ Tandrohonga uramburingi ndrinnanohun mayimah iya kili hu ndramat mayipou ara (5,000), pwen wawu nihi ndritye iya ndrop masahayeh?”

Pe hupa, “Songui pe luhat.”

²⁰ “Pe tandrohonga uramburingi ndrinnanohun manandrtoyoh iya kili hu ndramat mahaapou ara, pwen wawu nihi ndritye iya ndrop masahayeh?”

Pe hupa, “Manandrtihat.”

²¹ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Lohonga wawu kinileu mapu ko, ndre?”

Yesu isopwoyani ndramat hamou para kol Petsaita mepo maran iyoh

²² Yesu iyasura ndramiran hu huyarayah huya kol mendreheh Petsaita. Pe hu ndramat hayah huwiri ndramat hamou maran iyoh isa kili yiy. Pe hurakekeyani Yesu para kiyki niman kiyahatek kili ndramat ara. ²³ Pwen Yesu imbultuwe nima ndramat mepo maran iyoh ara, pe iluwi yiy pe hiltali kol mendreheh ara, hilya ngawan. Pwen Yesu isokombunuhi maran, pe iyki niman iya ndritan. Pwen isike yiy, ipa, “Anime hapesah, ndre pwi?”

²⁴ Ndramat ara maran itandras, pe ipa, “Unime hu ndramat, hapeko nimnim tahu ara tehe hu kei hutora tokai huya-husa.”

²⁵ Pwen Yesu iyki niman paiwe iya mara ndramat ara. Pe maran isa leu, pe isarayah hiyan paiwe, pe inime memelit masih ileu. ²⁶ Pwen Yesu ipwandrisa yiy iyau iya wum, pe ipa, “Mbuna amui aya nondriya kol mendreheh ara.”

Pita iwong ngawan tehe Yesu, ara yiy Kristus

²⁷ Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu huyau huya kol hayah mendreheh, pakeh kili kol ngawan Sisariya Pilipai. Huro tokai sai huya, pe Yesu isike hu, ipa, “Akapwai kisa kili yo, hu ndramat masih hutora pa ndre yo hiyeh?”

²⁸ Pwen hupwai, hupa, “Hu hayah hupa wou Yohanes Ndramat para Paptais; pe hu hayah i, hupa wou Elijah; pe hu hayah i, ara hupa wou hamou tahu poropet.”

²⁹ Pwen Yesu isike hu, ipa, “Pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?”

Pwen Pita isomwi yiy ipa, “Wou ara Kristus.”*

³⁰ Pwen Yesu ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyanii kiya kili hamou tehe yiy hiyeh.

Yesu iranonoye tehe andre kimat pe kitine

³¹ Pwen Yesu iro hinuwani hu tehe Noru Ndramat, ara andre kiya nondriya hu ngandran soyon, pe andre hu yapane kol, hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara andre hu kahamwisnani yiy, pe andre hu katingundrun kimat; pe lang maroyoh khipwen, andre kisa tine paiwe. ³² Pe itiyani nongan ara, iya ngawan kili hu. Pwen Pita iwiri yiy iya pwakin pe iro pomate yiy.

³³ Hapeko Yesu ipaiwani maran iya kili ndramiran hu, pwen ipomate Pita, ipa, “Sinai, asaya ndruwo! Wou anto ndruwa lohonga Ngindrai pwi, hapeko ata ndruwa lohonga ndramat opu.”

³⁴ Pwen Yesu iyoh hu ndramat masih husa kili yiy, iyapolo ndramiran hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa sehe ndramat pakihon ndruwo, ara andre kipa pwi katan mbukenan, pe kikap kei ton-drih tan, pe kisa kiho ndruwo. ³⁵ Paratesah, Pe hiyeh kihimbusanani mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe kirikai kiya nongan hiyan ato, pe kitali mwoiwan kisa kili yo, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan. ³⁶ Kapa ndramat hamou kiwiri memelit masih para kol pwan kiya mbukenan yiy, hapeko yiy kitali mwoiwan pe kimat, pwen melit masih kene ara, andre kisopwat yiy tapeh? ³⁷ Sehe melit ndrokonan ndramat hamou ilahiy para kiykiy para kisuliyani taleh tan kimui? ³⁸ Pe kapa ndramat hamou kimasi to, pe kimasi kiya nongno kiya nondriya hu lang mwomwan aripo—hu lang para pilah pe pakut mwomwan tahu hasap

* 8:29: “Kristus,” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa “Ndramat mepo Ngindrai irakiniman.”

mahapo—ara andre Noru Ndramat kimasi ta ndramat ara yi, kiya lang mulan—kirahihini lang para yiy nakisa, kapolo nonowa ngana Taman pe kapolo hu angelou haiyan.”

9

¹ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hu hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu kanime kolo King Ngindrai kisarayah kisa sura pwoke tan.”

Nombuwe Yesu ipiy

² Pe lang manonoh ihipwen, Yesu iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes huya polo yiy, pe iluwani hu huya ngondron sih paingan. Yihu kopu huya pe huro aliy. Pe nombuwe Yesu ipiy iro mbulmarahu. ³ Pe koiwen, ara isarayah pallen pe ngannganan iya. Kinlahi ndramat hamou para kol pwan kisungani koyau kisarayah pallen tehen tora, ara pwi. ⁴ Pe Eliyah iyasura Mose ara hilsarayah hilsa mbulmarahu, pe hilro wong iyasura Yesu.

⁵ Pe Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Ndramat para Hinonou, hiyan para yowu koro iye. Pwen yowu kapuli yopai matiwiwum—hawum atam, pe hawum ata Mose, pe hawum ata Eliyah.” ⁶ Pita ipa toro, paratesah, hunoh mimiri hu, pe ikowu sehe nongan para kiwong kiya aliy.

⁷ Pwen kokom isa pe iramburuhi hu, pe yoholai sahin iya nondriya kokom, ipa, “Iye, ara noru mepo ndriyo imbuluhi yiy. Wawu kahalingi yiy.”

⁸ Indrou pwi ko, pe marahu ihielep, pe hu kannime hamou pwi; Yesu ko iro surahu.

⁹ Pwen hutali ngondron pe huro tuh nakamui kasa pwan, pe Yesu ipwatisingiy iya kili hu tehe hu

mbuna kanese ndrainga hamou kiya sehe melit hu kannime, kipoo Noru Ndramat kimat pe kitine paiwe. ¹⁰ Humbultuwe tisingi nongan ara, pe huro panguluwaniy mwalingahu, hupa, “Ndroiyi nongan ara, ara ipa tesah ndrokonan —kimat pe kitine paiwe?”

¹¹ Pwen husok Yesu, hupa, “Paratapeh pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ngara hu kapwai tehe Eliyah andre kisa kimu?”

¹² Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Nongan ara ndrokonan; Eliyah andre kimu kisa pe kimwanianiyani hu melit masih. Hapeko tehen tapeh, nongan ita nongna Ngindrai koluw, ara kinpwai tehe Noru Ndramat andre kikuni nopwaran pe andre hu ndramat kamwisnani yiy?”

¹³ Hapeko upwai isa kili wawu toro: Eliyah, ara kinsa pwen. Pe hu kanmbusi kultuw handrahandra kinna kili yiy tehe pwayan hu kantatuluwiy kinnatan.

Yesu isopwoyani wihou hamou mepo payit iro ndritan

¹⁴ Pwen Yesu iyasura hu matimou, ara humui husarayah husa kili ndramiran hu hayah i; pe hunime hu ndramat soyon iya hurahakowahu. Pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou hayah, ara huro takekei iyasura hu ndramira Yesu. ¹⁵ Pe iro mwonen hu ndramat ara, huho nime Yesu ko, pe huteleh mwomwan, pe hungap huya, pe hupohonani yiy.

¹⁶ Pe Yesu isike hu, ipa, “Wawu tora takekei iyapolohu, ara ndroiyn tesah ndrokonan?”

¹⁷ Ndramat hamou iro mwalingahu isomwi Yesu, ipa, “Ndramat Para Hinonou, yo uwiri noru kamai isa kili wou, paratesah, payit para pohomou iripo ndritan. ¹⁸ Kiro mwonen lang para memelit mwomwan ngara kikohis

kiya ndritan, ara ngara kimbultuwe yiy pwokeyan pe kipiyan yiy kiya pwan. Pe ngara mbusas kiro wet pohon, pe kiyantani koltan, pe mandran kisiyan. Usok ndramiram hu para hu karasses payit kiya mawen, hapeko hu kanwenei pwi.”

¹⁹ Pwen Yesu iwong imui iya kili hu, ipa, “O wawu hasap para mahapo, ara wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalaiheh pe andre kuro sura wawu ko yeh? Pe maporosahayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kama i ara, kisa kili yo.”

²⁰ Pwen huwiri wihou ara, iya kili Yesu. Pe payit ariya inime Yesu pe indrou pwi ko, ilosani wihou iya mwomwan; ipiyani yiy iya pwan pe iro tiriyan yiy, pe mbusas iro wet pohon.

²¹ Pwen Yesu isike taman, ipa, “Maporosahayeh kintayah kili yiy?”

Pe taman isomwiy, ipa, “Yiy mamentreheh o pe irayah. ²² Lang hitun kinna ngara kipiyan yiy kiya mwan pe ndran kene, pe pakitingundrun kimat. Hapeko kapa alahiy para amwanian yiy, pwen koyum kisikiran youlu pe asopwat youlu.”

²³ Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Paratapeh pe apa, ‘Kapa alahiy?’ Melit masih andre karayah kapa ndramat hamou kipwotisingi lohongan.”

²⁴ Indrou pwi ko, tama wihou ara, ara iwayeh, ipa, “Yo upwotisingi lohongo; hapeko lohongo, ara mulai opu. Asopwat yo.”

²⁵ Pwen Yesu inime hu ndramat soyon huro ngap husa pakeh kili hu, pwen ipomate payit ara, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou payit para pohomum pe ndrainga pwi, upwandrandrahaniya isa kili wou,

atali yiy aya mawen, pe mbuna amui asa ndritan paiwe.”

²⁶ Pwen payit ara, iwayeh iya namandran masih, pe wihou ara, iro lokuwai pwokeyan iya. Pe payit isa mawen kili yiy. Pe wihou ara, imbueyi tehe kinimat pwen. Pe hu ndramat soyon iya hunime yiy pe hupa ndre kinimat. ²⁷ Hapeko Yesu iyki niman iya kili yiy pe isoli yiy pe itine.

²⁸ Iyamulan para aliy, Yesu iya nondriya seu, pe ndramiran hu husok yiy nokule ko, hupa, “Paratapeh pe yowu kanlahiy para karasses payit ara, kiyau pwi?”

²⁹ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Melit iye ara andre kirayah kiyau totohun opu.”

³⁰ Pwen hutali kol ara, pe husayau nondriya kol namandran hape Kaliliy. Pe Yesu, ara mbuwalin para ndramat hamou kipahasani sehe kol ndrokongan huro aliy, ³¹ paratesah, yiy iro hinuwani ndramiran hu. Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Noru Ndramat, ara andre hu karatuni pe kaiki yiy kiya kili hu ndramat pe andre hu katingundrun. Hu katingundrun kihipwen, pwen kiho nondriya lang maroyoh andre kitine paiwe.” ³² Hapeko ndramiran hu ara hu kanpahasani ndroiya nongan ara pwi, pe hunoh para kasok yiy kiya aliy.

Hiyeh ara ihohin masih

³³ Pe husarayah husa Kaper-nawum pe husoro nondriya seu. Pwen Yesu isike hu, ipa, “Wawu ro tokai sai wawu sa, pe wawu ro takekei iya nongna tesah?”

³⁴ Hapeko humun opu, paratesah, huro pwen sai husa pe huro takekei mwalingahu para hiyeh tahu iho hin.

³⁵ Pwen Yesu impwan pe iyoh hu Songui pe Lumou husa kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hamou tawawu nakiho hin, pwen

andre kiyki yiy kisa pwan masih, pe kirayah tehe ndramat para poya mbulya hu ndramat masih.”

³⁶ Pwen iwiri mbunah hamou mendreheh, pe iyki yiy iro tine mwalingahu. Pe ipwokarani yiy iro niman, pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, ³⁷ “Kapa sehe ndramat kimbusi hiyan kiya kili mbunah mendreheh hamou tehen iye kiya ngolo, pwen imbusi hiyan isa kili yo; pe hiyeh kimbusi hiyan sato, ara kinmbusiy sato ko pwi, hapeko imbusiy iya kili hiyeh mepo ipwandrisa yo usa.”

Ndramat mepo kinhingasi worou pwi, ara yiy para sura tou

³⁸ Pwen Yohanes ipwai, ipa, “Ndramat Para Hinonou, yowu nime ndramat hamou iro rasses hu payit huyau iya ngalam. Pe yowu pwayi yiy para kihitohai, paratesah, yiy hamou para sura tou pwi.”

³⁹ Hapeko Yesu ipwai, ipa, “Wawu mbuna akasingori yiy. Kapa ndramat hamou kimbusi ndralkiy melit kiya ngolo, pwen kinlahiy para kipwahaltani yo kileh pwi. ⁴⁰ Hiyeh mepo kintasingat anarou pwi, ara yiy para susura tou. ⁴¹ Pe kapa sehe ndramat kinime wawu ndramira Kristus, pe kihang wawu ndran wawen hape kiya ngolo, pwen upwai ndrokongan isa kili wawu, tehe Ngindrai, ara andre koyun kinmayit kennen pwi.

Mbuna akambusi hamou kiyos kiya pakut mwomwan

⁴² Kapa hiyeh kimbusi hamou tahu mbunah mendreheh iye, mepo hupwotisingi lohongahu isa kili yo, para kiyos kiya pakut mwomwan, pwen sehe ndramat

kimbusiy tehen tora, kora tandroindroi tan ara, ara toro: hiyan para hu kandruyani pat sih namandran kiya koyun, pe kapiyani yiy kiya nondriya ndras. Hapeko koran ndrokongan nakiwiriy, ara mwomwan masih. ⁴³⁻⁴⁴ Kapa nimam hakai kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan, pwen hiyan para asondriti nimam ara, kiyau. Hiyan para aya paingan kapolo nimam hakai o. Matisan aya kapolo nimam malkai pe hu kapiyani wou aya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy.* ⁴⁵⁻⁴⁶ Pe kapa ndrikam hakai kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan, pwen hiyan para asondriti ndrikam ara, kiyau. Hiyan para aya paingan kapolo ndrikam hakai o. Matisan aya kapolo ndrikam malkai, pe kapiyani wou aya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy.† ⁴⁷ Tehen aliy opu, kapa maram sih kimbusi wou pe ayos aya pakut mwomwan, pwen hiyan para atangihi maram ara, kiyau. Hiyan para wou aya kolo King Ngindrai kiyapolo maram sih o, Matisan maram malwoh kiro hiyan, hapeko hu kapiyani wou kiya nondriya ngat mepo mwan ita yat aliy. ⁴⁸ Kol ara,

‘wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi.

Pe mwan ita yat aliy yi, ara andre kinto-kinto.’

⁴⁹ Pe ndramat masih andre mwan kitimwi hu tehe ndras ngara kimbusi melit kirayah haiyan.

⁵⁰ Ndras para kanyai, ara hiyan, hapeko kapa ndras kankanan pwi, pwen andre tukambusi tesah para kana ndras kimui? Pwen wawu karayah tehe ndras, pe ndriya

* **9:43-44:** Hu Puk Paipel hayah para koluw, ara 9:44 ita aliy pe ipwai tehe 9:48 ipa toro: “Kol ara, wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi. Pe mwan ita yat aliy yi, pe andre kinto-kinto.”

† **9:45-46:** Hu Puk Paipel hayah para koluw, ara 9:46 ita aliy pe ipwai tehe 9:48 ipa toro: “Kol ara, wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi. Pe mwan ita yat aliy yi, pe andre kinto-kinto.”

‡ **9:50:** Ndroiyi lohongai para nongan ita 9:49-50 ara kinileu hiyan pwi. (Nongan para “ndras”; Eng: salt; TP: sol)

wayis kiro sura wawu hamou-hamou.”‡

10

Yesowai imut

¹ Pwen Yesu itali kol ara, pe iya kol namandran hape Yutiya ita haroh para ndran Yortan. Pe hu ndramat soyon iya husa mbultere hu porosih i. Pe ihinuwani hu iya nongna Ngindrai, paratesah, kultuwayi kowasen, ara tehen tora ko.

² Hu Parisiy hayah husa kili Yesu pe hu hunohonou Yesu iya nongan sahin. Pe husike yiy, hupa, “Nongan para pwahanou ta Ngindrai ipa hiyan para kamai hamou kitali nambuyun?”

³ Yesu isomwi hu, ipa, “Mose kinpwandrandrahani tapeh ita nongan para pwahanou kinsa kili wawu?”

⁴ Pe hupwai, hupa, “Mose, ara kinpa hiyan para ndramat hamou kiratuluwi nongan para yesou kimut pe kitali yiy kiyau.”

⁵ Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mose kinpahasaniy tehe ndriya wawu, ara ipwoke, pwen pe yiy iratuluwi nongan para pwahanou ara isa kili wawu.

⁶ Hapeko koluw-koluw mamu kinna, Ngindrai imangsani hu ndramat malpat—kamai pe pihin.

⁷ ‘Pwen tehen tora ko, andre kamai kitali taman hilu tinan, pe andre hilu pihin tan karayah hapat, pe nombuwe hilu kirayah hamou o.’ ⁸ Pwen tehen tora ko hilu konto tehe malmou pwi; nombuwe hilu kantayah hamou o. ⁹ Pwen sehe melit Ngindrai kiniykiy kinna wule, ara ndramat mbuna kimbusi mwalinga hilu kimut.”

¹⁰ Pwen humui huya nondriya seu i, pe hu ndramira Yesu husok yiy porosih i iya lohongai ara. ¹¹ Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa kamai hamou kitali nambuyun,

pe kiyesou kiya kili pihin hamou paiwe, ara ipo pilah pe irandroyani nambuyun. ¹² Pe tehen aliy o, kapa pihin hamou kitali nambuyun pe kiyesou kiya kili kamai hamou paiwe, ara ipo pilah.”

Hu mbunah mendreheh huya kili Yesu

¹³ Hu ndramat hayah huwiri hu mbunah mendreheh husa kili Yesu para Yesu kiyki niman kiya ndritahu. Hapeko ndramiran hu hunimei pe hupomate hu ndramat ara. ¹⁴ Pwen Yesu inimei tora pe ndriyan kinipwes pwi, pe ipwai ndramiran hu, ipa, “Wawu katali hu mbunah kasa kili yo, pe mbuna akakaituwe hu, paratesah, kolo King Ngindrai, ara atahu tehen aro kene. ¹⁵ Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, kapa ndramat hamou kinwiri kultuwayi kolo King Ngindrai tehe mbunah hamou tehen iye pwi, ara kinlahiy para kiya nondriyan pwi.” ¹⁶ Pwen ipwokarani hu mbunah husa ndrahasa niman, pe iyki niman iya ndritahu pe itoholi hu.

Ndramat hamou menmenan soyon

¹⁷ Pwen Yesu itine iro tokai iya iho sai, pe ndramat hamou ingap isa pe itukuruhu iya mbulmaran, pe isok yiy, ipa, “Ndramat Hiyan Para Hinonou, yo andre kumbusi tapeh para kuwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

¹⁸ Pwen Yesu ipwai, ipa, “Parat-apeh wou apohowe yo hiyan? Hamou hiyan pwi. Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan. ¹⁹ Wou tanam hu nongan para pwahanou: mbuna atingundru ndramat kimat, mbuna apo pilah, mbuna apahana, mbuna apakarawani ndramat hamou kiya nongan, mbuna apwokoiwe, pe ahaiyani tamam pe tinam.”

²⁰ Pe ndramat aro, ipa, “Ndramat Para Hinonou, mawihou to ko

isa matne mahapo, pe kunmbusi melit masih atapohowei ara.”

²¹ Yesu maran iya kili yiy pe ndriyan imbuluhi yiy pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Melit handra ko ita ndron para ambusiy. Ayau aya, pe ayapo pehei kiya hu melit tam masih, pe awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata hu ndramat mepo hundroisiy, pe andre awiri hu melit lahayan kennen naman-dran ita kol paingan yang. Pwen asa, oho ndruwo.”

²² Ndramat aro ihilingi nongan ariyo pe mbulmaran ilomwa, pe iyau iyapolo ndriya pworu, paratesah, menmenan ara hitun iya.

²³ Pwen Yesu maran ihiselep iya kili ndramiran hu pe ipwai, ipa, “Hu ndramat mepo menmenahu soyon, ara ingandrah pwokeyan iya para hu kaya nondriya kolo King Ngindrai.”

²⁴ Ipa toro, pe ndramiran hu mwoiwahu ihin iya nongnan. Hapeko Yesu ipwai paiwe, ipa, “Wawu noru, ndramat mepo iyki ndriyan iya meltan soyon iya, ara ingandrah para kiya nondriya kolo King Ngindrai.
²⁵ Ingandrah para kamel hamou kisong kiya ngara kannih, hapeko ngandrahan iya para ndramat hamou menmenan soyon iya kisong kiya nondriya kolo King Ngindrai.”

²⁶ Pe ndramiran hu, ara huro lohonge ndrit pe huro wong mwalingahu ko, hupa, “Kapa tehen tora, pwen andre hiyeh ndrokongan kilahiy para kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

²⁷ Pwen Yesu maran iya kili hu pe isomwi hu, ipa, “Hu ndramat, ara kanwenei pwi, hapeko Ngindrai, ara tehe hu ndramat pwi, Ngindrai ara iwenei para kimbusi melit masih kene.”

²⁸ Pwen Pita iwong iya kili Yesu, ipa, “Kiya, animei; yowu kantali melit masih para koho ndruwam.”

²⁹ Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Upwai ndrokongan isa kili wawu; kapa sehe ndramat kilohongani yo pe nongan hiyan, pe kitali suwen, ndre nalin hu, ndre pisun hu, ndre taman, ndre tinan, ndre norun hu, ndre pwenen, ³⁰ pwen andre yiy kipo suluya melit soyon iya, kirayah tehe sangat, andre kirayah kili yiy mahapo iripo kol pwan. Ngindrai andre kiyki melit soyon iya andre kiramwaitini melit para koluw. Andre ndramat ara kiwiri suluya seu, suluya nalin, suluya pisun, suluya tinan, suluya norun, pe suluya pwenen soyon iya. Pe andre kiya nondriya nopwaran i, nopwaran mepo hu ndramat andre hu karandroyani yiy kiya aliy. Pwen lang mulan nakisarayah, andre yiy kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto. ³¹ Hapeko hu ndramat soyon hutora mu, ara andre hu kaya mulan; pe hu ndramat soyon hutora mulan, ara andre hu kaya mu.”

Yesu iranonoye paiwe iya kimat tan

³² Pwen huro tokai sai nakaya Yerusalem pe Yesu ara iye mu tahu. Pe ndramiran hu ara lohongahu indrap, pe hu ndramat huro ndruwahu, ara hunoh. Pwen iwiri hu Songui pe Lumou huya pwakin hape pe itiyaniy iya kili hu iya sehe melit nakirayah kisa kili yiy. ³³ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Akahalingiy! Worou nakaya paingan Yerusalem pe andre hu ndramat karatuni Noru Ndramat kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwanou. Pe andre hu kaiki yiy kiya nongan pe kamburi nongan para katingundrun kimat. Pe andre hu kaiki yiy kiya nima hu Ndramira Lah. ³⁴ Pe andre hu kapwasimiri

iyi, pe kasokombunuhi yiy, pe andre hu kamwiri yiy kiya malkei; pwen andre hu katingundrun kimat. Pe lang maroyoh kihipwen, andre kisatine paiwe.”

Soksok ta Yamis hilu Yohanes

³⁵ Pwen hilu NdraSepetiy mal-mou, Yamis hilu Yohanes, hilu sa kili Yesu pe hilu pwai iya kili yiy, hilu pa, “Ndramat Para Hinonou, sehe melit youlu nakasok wou kaliy, ara youlu namiliy para ambusiy kisa kili youlu.”

³⁶ Pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu namiliy para kumbusi tesah kisa kili walu?”

³⁷ Pe hilu pwai iya kili yiy, hilpa, “Kiro mwonen wou narayah king kiyapolo nonowam, pwen youlu namiliy tehe hamou toulou kimpwan kapwen te nimam mot, pe hamou kiyapwen te nimam kamou.”

³⁸ Hapeko Yesu ipwai iya ta hilu, ipa, “Walu tana walu tesah walu tora sok iya aliy pwi. Walu lahiy para kayin kiya pweniu iye mepo pakeh nakuyin kaliy? Ndre walu lahiy para kaya nondriya paptais mepo nakuya aliy aro yi?”

³⁹ Pe hilu pwai iya kili yiy, hilpa, “Ehe, ara youlu lahiy.” Pe Yesu ipwai iya ta hilu, ipa, “Ndrokonan; pweniu mepo nakuyin kiya aliy, ara andre walu kayin kaliy yi. Pe sehe paptais nakuwiri, ara andre walu kawiri i. ⁴⁰ Hapeko para walu kampwan kapwen te nimo mot ndre kamou, ara yo kunlahiy para kusomwi walu pwi. Ndrohonoku pwanpwan ara, ara Ngindrai kinmwaniyaniy pwen nakiya ta hilu sehe ndramat mepo hilu nakaya aliy.”

⁴¹ Pwen ndramiran hu ma-songui, ara huhulingi nongan aro, ara ndrinhau ilokuh ta Yamis hilu Yohanes. ⁴² Hapeko Yesu iyoh hu

masih husa wule kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pahasaniy tehe hu yapane hu Ndramira Lah,* ara ngara hu kaya mu kata ndramirahu tora pahandrahu. Pe hu pohon tahu, ara ngara hu karakekeyani hu, iyapolo pwoke nopwaran, para hu koho ndruwa nongnahu. ⁴³ Hapeko wawu, ara tehe yihu pwi. Hiyeh tawawu pakirayah namandran, ara andre kirayah ndramat para poya mbulya wawu. ⁴⁴ Pe hiyeh ta wawu pakimu ta wawu masih, ara andre kirayah ndramat para pawandrendres o mwaihei tawawu masih. ⁴⁵ Paratesah, Noru Ndramat kinsa para hu ndramat kasopwat yiy pwi, hapeko isa, ara para kisopwat hu ndramat, pe para kiyki mwoiwan para kikonuhi hu ndramat soyon hu kamui.”

Partimeyus maran iyoh pe Yesu isopwoyani maran ileu paiwe

⁴⁶ Pwen husa kol ngawan Yeriko, pe iyamulan Yesu iyasura ndramiran hu nakatali kol ara, iyapolo hu ndramat soyon iya huro ndruwahu. Pe ndramat hamou maran iyoh, ngalan Partimeyus, yiy noru ndramat hamou ngalan Timeyus,† ara yiy impwan pwaki sai pe iro rakamam iya kili hu ndramat. ⁴⁷ Yiy ihilong tehe Yesu ndramat para kol Nasaret, iropo isa. Pwen iyoh iya namandran iya, ipa, “Yesu, noru Tepit, koyum kisikirani yo!”

⁴⁸ Hu ndramat soyon iya hupomate yiy para kimun opu, hapeko iwayeh namandra-namandran iya, ipa, “Yesu, noru Tepit, koyum kisikirani yo!”

⁴⁹ Pwen Yesu ihilingi yiy pe iro tine pe, ipa, “Akayoh yiy kisa.” Pwen huyoh ndramat maran iyoh

* **10:42:** Eng: Gentiles † **10:46:** Iya nongna kol tahu, ngalan “Partimeyus”, ara ipa, “Noru kamai ta ndramat hamou ngalan ‘Timeyus.’” Pwen worou Nali, ngara tukapohowe ngalan tora: “NdraTimeyus.”

ara isa, pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Apwokeyani wou pe atine; yiy ita yoh wou.” ⁵⁰ Pwen itali tamburuhan iya mawen, ikohis, pe isa kili Yesu.

⁵¹ Yesu isomwi yiy, pe ipa, “Wou anamiliy para kumbusi tesah kisa-tam?”

Pwen ndramat maran iyoh ara, ipwai, ipa, “Ndramat Para Hinonou, yo unamiliy para kunimnim.”

⁵² Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Kiya, ayau; lohongam ndrision, ara kinsopwat wou.” Hape pwi ko, maran inimnim paiwe. Pwen iho ndruwa Yesu, pe huro tokai sai huyau.

11

Yesu iya nondriya Yerusalem the king

¹ Yihu ropo husa pakeh Yerusalem, pwen husa kol malkol hira Pahayi Holip, ngala kol malkol ara, Petpake pe Petaniy. Pwen Yesu ipwandrisa ndramiran hilu malmou, ² pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu kaya mu kaya kol mendreheh yoho mu kili walu, pe kiro mwonen walu nakaya nondriyan, andre walu kanime noru tongkiy hamou hu kanwasi yiy ita; pe tongkiy ara, ara ndramat hamou kinmipwan ndritan mapu. Alkatali yiy pe alkaluwi yiy kisa. ³ Kapa hamou kisike walu, kipa, “Walu tora po tesah?” Pwen walu kapwai kiya kili yiy, alkapa, ‘Yapan inamiliy namu, pwen andre kindrou pwi ko kimui kisa nokun.’”

⁴ Pwen hilya pe hilu nime noru tongkiy hamou, iro tine sai, mepo hu kanwasi yiy pwen iho pohomara seu hawum. Pwen hiluro lombuliy, ⁵ pe ndramat hayah huro tine pakeh, ara husike hilu, hupa, “Walu tora lombuli tongkiy ara —walu nakasahaye

walu kaliy?” ⁶ Hilu pwai imui iya kili hu sehe nongan Yesu kinpwai kinna kili hilu. Pwen hupa hiyan para hilu kawiriy kiya. ⁷ Pwen hilu wiri tongkiy isa kili Yesu, pe hilu tali ndroha hilu pe hilu pwalaniy iya ndrita tongkiy pe Yesu iya mipwan aliy. ⁸ Pe hu ndramat soyon iya hupwalaniy koyau tahu iya ndrita sai. Pe hu hayah tahu huya piyang pe huya sondriti ndrandra nonou hayah pe hupwalaniy iya sai yi. ⁹ Pe hu ndramat huro mu pe hu ndramat huro ndruwan kene ara huro wayeh, hupa tehe toro:

“Hosanna!

Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.

¹⁰ Ngindrai kitoholi king torou mahapo nakisa; yiy ara ndrayer tamarou Tepit.

Hosanna, kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih!”

¹¹ Yesu iya nondriya Yerusalem pe isong iya nondriya yumwa totohun namandran, pe maran ituluwani melit masih. Hapeko kol iro piyah, pwen yiy imui iya Petaniy, iyasura hu Songui pe Lumou.

Yesu irasses hu ndramat huropo pehei nondriya yumwa totohun namandran huya mawen

¹² Mandroulang para lang sih, huro tali Petaniy huyau pe Yesu ihingorowe yiy imundru. ¹³ Pe inime kei pik* hakou ara iho mawen hape, pe yowin iramburuiy. Pwen pe iya pakeh, ipa ndre mbuwan iho pwoyen, hapeko iya pe inime tehe kei aro kinippwai pwi. Hitun yowin opu; paratesah, nowen para kippwai, ara mapu. ¹⁴ Pwen Yesu ipwai iya kili kei ara, ipa, “Kiro matne mahapo kiya, ndramat hamou andre kinyan sangim paiwe pwi.” Pe

* 11:13: Eng: fig

ndramiran hu huhulingi nongan ipwai ara.

¹⁵ Pwen Yesu iyasura ndramiran hu huyarayah huya Yerusalem. Pe Yesu isong iya nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe iro rasses hu ndramat mepo huropo pehei pe huro sousou memelit iya aliy. Pe itipiyani hu keyau tahu ndramat huro sulye sombule pat, pe itipiyani pwapwai tahu ndramat huro sousou pai tahu. ¹⁶ Pe ipwayi hu ipa nonombun para kakun melit para sousou kohorokai kaya kasa nondriya kowa yumwa totohun. ¹⁷ Pwen ipwahanou hu, pe ipa, “Nongna Ngindrai mepo hu kantatuluwiy, ara pwayan ipa toro, ndre?

Ngindrai ipa, ‘Suwe, ara andre kapohowei tehe yumwa totohun tahu ndramat masih para kol pwan masih, para hu katohun kisa kili yo.’

Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para pahana.”

¹⁸ Pe hu pris huhohin ta hu pris masih iyasura hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huhulingi nongan ariyo pe huro ten lohongai para katingundru Yesu kimat. Hunohowani yiy, paratesah, hunimeimei tehe hu ndramat soyon huteleh mwomwan iya nongan iro tiyaniy.

¹⁹ Pwen kol ipiyah pe Yesu iyasura ndramiran hu hutali Yerusalem.

Kei pik hakou imang

²⁰ Pwen iya ndrourang para aliy, huro tokai sai huya, pe hunimeimei tehe kei pik mepo Yesu iten anan ara, ara kinimang pwen te wiyin

iya, ipoo ita ngondron. ²¹ Pe Pita ilohongani sehe melit Yesu kinmbusiy, pwen ipwai iya kili Yesu, ipa, “Ndramat Para Hinonou, animei! Kei pik mepo aten anan ara kinimang masih.”

²² Pwen Yesu isomwi hu, pe ipa, “Lohonge ta wawu kipwotisingi Ngindrai. ²³ Upwai ndrokongan isa kili wawu, kapa hamou kipwai kiya ta pahayi ita para kiret kisa paingan pe kikohis kiya ndras, pe kapa lohongan kinhindrundru pwi, hapeko lohongan kipwotisingiy tehe andre kirayah, pwen sehe melit ipwai, ara andre kirayah mannan kili yiy tehe ipwai. ²⁴ Pwen pe upwai isa kili wawu, melit masih mepo wawu sok iya totohun, ara lohonga wawu kipwotisingiy tehe akanwiriwiy pwen, pe andre kirayah mannan kisa kili wawu. ²⁵⁻²⁶ Pwen kapa wawu koro tine pe akatohun, pe akalohongan sehe melit mwomwan mepo hiyeh kinmbusiy kinsa kili wawu, ara akatali mwomwan tan; pwen pe tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kitali mwomwan ta wawu yiy.”†

Husok Yesu tehe hiyeh iyki pwoke nopwaran iya kili yiy

²⁷ Pwen humui husarayah husa Yerusalem paiwe, pe Yesu iya ihorokai nondriya kowa yumwa totohun namandran. Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, iyasura hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara hu masih huya kili yiy. ²⁸ Pe husok yiy, hupa, “Wou awiri pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa kili wou para ambusi melit aro?”

† **11:25-26:** Pe hu ndramat hayah para ratuluwi nongan para koluw kinna, hu ratuluwi nongan sahin iya sura 11:25 pe irayah tehe 11:26, pe ipa toro: “Hapeko kapa wawu kantali mwomwan ta hamou pwi, pwen tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kitali mwomwan ta wawu pwi.” (Anime Mattiu 6:14-15)

²⁹ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike wawu kiya soksoh sahini. Pe kapa akasomwi yo, pwen andre kupwai kisa kili wawu, hape aleheh uwiri pwoke nopwaran aro iyau aliy, pe urupo mbusi hu melit aro. ³⁰ Akapwai kisa kili yo na: Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat, pe wawu pa ndre kultuw para paptais ta Yohanes ara, ara iyau kol paingan yang, ndre iyau kili ndramat opu?”

³¹ Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko, huro pa, “Kapa tukapa, ‘Iyau kol paingan yang,’ pwen andre kisok, kipa, ‘Pwen tehen tapeh pe lohonga wawu kinpwotisingi nongnan pwi?’

³² Hapeko mbuna tukapa, ‘Iyau kili hu ndramat opu’—ara konan.” (Hupwai tehen toro, paratesah, hunoh tahu ndramat masih, ara hunime tehe Yohanes, ara yiy poropet hamou ndrokonan.)

³³ Pwen pe husomwi Yesu, hupa, “Yowu tana yowu pwi.”

Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi yi, iyau hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit aro.”

12

Nongan pwardritiye tahu ndramat mwomwan para poya mbulen iya pinge wain

¹ Pwen Yesu iwong imu iya nongan pwardritiye iya kili hu, ipa toro: “Ndramat hamou ihisi piyang hambut para wain, pe irahakowan. Pe yiy ipaltani kupwiy sih para haliya mbuwa wain, pe isoye keyeu sih niwen para hu ndramat keyen aliy para kamemerani piyang. Pwen iyki piyang aro iro kili hu ndramat hayah, para hu koro nimnim pe kapo mbulen kiya aliy. Pe yiy ara iyau iya kol hakol mwanan iya. ² Pe irahihini lang para rihiya

mbuwa mwisi wain aro, pwen ipwandrisa ndramiran hamou para poya mbulyan. Ipwai iya kili yiy para kiya pe kipo mbuwa wain hayah iro kili hu ndramat, mepo ipwai iya kili hu para hu koro nimnim kaliy. ³ Hapeko hu ndramat huropo mbulen iya piyang ara humbultuwe tahatini yiy, hurayi yiy iya mwomwan, pe hupwandrisa yiy iyau o mwaihei. ⁴ Pwen ndramira piyang ara ipwandrisa ndramiran hamou iya paiwe, pwen hutaluwe payan, hurandroyani yiy, pe hupwasimiri yiy. ⁵ Pe ipwandrisa ndramiran hamou iya paiwe yi, pe hutingundrun. Iyamulan, ipwandrisa hu soyon iya huya paiwe yi, pe hayah tahu hurayi hu, pe hayah tahu hutingundruhu humat.

⁶ Pwen hamou opu iro ndron para kipwandrisa yiy, ara norun imwonen mepo ndriyan imbuluhi yiy. Pwen iyamulan masih ipwandrisa norun, pe ilohonganiy, ipa, ‘Andre hu karanuhuyani noru.’

⁷ Hapeko hu ndramat para mbulya piyang ara huro wong mwalingahu, hupa, ‘Iye ara norun, soiwi taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih. Kiya, tukatingundrun, pe tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan worou.’ ⁸ Pwen pe huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutingundrun imat.”

⁹ Pwen Pe Yesu isike hu, ipa, “Mbukena piyang andre kisa pe kitingundru hu ndramat huropo mbulen iya piyang ara pe hu kamat. Pe andre kiwiri pinggen pe kiykiy kiyata hu ndramat hayah para hu koro nimnim kaliy. ¹⁰ Wawu kannime nongna Ngindrai sahini ara, ndre pwi? Nongan ara, ipa toro:

‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowanay,

ara kintayah pat para sotuna seu.

11 Yapan kinmbusi melit aro kintayah,
pe ara mwayih iya, iya mara tou.’ ”

12 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih kene, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwanhanou, pe hu yapane kol, ara huro ten sai para hu kambultuwe tahatini yiy, paratesah, huyirowei tehe Yesu iro wong nongan pwandritiye ara, ara iyingani hu imwonen. Hapeko hunohowani hu iya mbulmara hu yau, pwen pe hutali Yesu pe huyau.

Andre kayak takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

13 Porosih aro hu pohon para Yutah hu pwandrisa hu Parisiy hayah pe hu ndramat hayah para kili Herot, para hu kaya kili Yesu pe hu kapakarawani yiy, pe hu karatuni yiy kiya nongnan. 14 Pwen huyarayah huya kili yiy, pe hupa, “Ndramat Para Hinonou, yowu pahasanij tehe wou ndramat para nongan ndrokongan. Pe wou anhojos kinna nima hamou pwi, paratesah, wou anoho hire hu ndramat pwi. Pe wou ngara ahanuwani kultuwayi Ngindrai masih ndrokongan opu. Kiya; alohonganij tapeh? Hiyan para yowu kayak takis kiya kili Sisar, ndre pwi? 15 Tehen tapeh, yowu kayak ndre konan?”

Hapeko Yesu ara kinpahasanij tehe yihu ara ndramat para pwan-drاندraman. Pwen isok hu, ipa, “Paratapeh wawu pakaratuni yo? Akawiri sombule pat hambut kisa pe kunimei na.” 16 Pwen huwiri sombule pat hambut iya kili Yesu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kiya, iye, ara sumwoiwa hiyeh pe ngala hiyeh iripo aliy?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”

17 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kiya, akaiki sehe melit ata Sisar kiya kili Sisar, pe ata Ngindrai kiya kili Ngindrai.”

Pwen pe yihu hilingiy isomwi hu, pe lohongahu indrap iyatan.

Hu Satyusiy pakapwainganiy tehe hu ndramat humat, ara andre kantine paiwe pwi

18 Pwen hu Satyusiy hayah husa kili Yesu. Yihu Satyusiy ara, ngara hu kapa tehe ndramat kanmat ara kanlahiy para hu katine paiwe pwi. 19 Pwen yihu pwai iya kili Yesu, hupa, “Ndramat Para Hinonou, Mose kintatuluwi nongan sahin kinsa kili yorou toro: kapa ndramat hamou kimat pe nambuyun kihou pe norun pwi, pwen nalin andre kiwiri pihinau tan pe kipo mbunah kiya soiwi ngala nalin. 20 Hu ndramat manandrtimou hu nalihu huyen. Yiy ndrohan, ara iwiri pihin hamou iya nambuyun, pe norun pwi, pe imat. 21 Pwen parahara ndrohan iwiri pihinau ta nalin, hapeko imat pe norun pwi yi. Pe parahara hilu iho mulan tehen aliy yi. 22 Pwen tehen tora ko hu manandrtimou kene, ara huwiri pihin hamou opu, hapeko hu masih noruhu pwi pe humat topwei. Pe iyamulan masih pihin ara, ara imat i. 23 Pwen kiro mwonen lang para hu ndramat kasa tine paiwe, pe hu masih kasa tine, pwen pihin ara andre kirayah nambuyu hiyeh ndrokongan? Animei! Yiy nambuyu hu manandrtimou kene!”

24 Pwen Yesu ipwai imui iya kili hu, ipa, “Akanimei, wawu kanpwotisi nongan, paratesah, wawu kanpahasani hu Nongna Ngindrai pe pwoke ta Ngindrai pwi. 25 Pe kamulan hu ndramat masih kanmat andre hu kasa tine paiwe, yihu andre kanyesou pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi yi, hapeko andre hu koro ko tehe hu angelou tora kol paingan yang.

²⁶ Hapeko iya lohonge para kamat pe katine, wawu kannime nongan mepo Mose kinratuluwiy pwi, ndre? Akalohongani titiye para kei hakou mwan iyat aliy, ara Ngindrai ipwai iya kili Mose, ipa, ‘Yo urupo Ngindrai ta Apraham, pe urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo Ngindrai ta Yakop.’* ²⁷ Akanimeil! Yiy ara Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apraham, Yisak pe Yakop. Wawu kanpwotisi nongan.”

Sehe nongan para pwahanou ara ihohin masih

²⁸ Pwen ndramat hamou para hinuwani nongan para pwahanou isa kili hu, pe ihilingi hu Satyusiy huro takekei mwalingahu. Ihilingi Yesu isomwi hu hiyan masih, pwen pe isike Yesu, ipa, “Sehe nongan para pwahanou ihohin masih iya nongna Ngindrai masih?”

²⁹ Pe Yesu isomwiy, ipa, “Andre karanuhuyani nongnan para pwahanou iye, ‘Wawu Yisrayel, akahalingiy! Yapan Ngindrai torou, yiy hamou opu, ara Yapan.

³⁰ Pe ndriyam kimbuluhi Yapan Ngindrai atam kiyau ndriyam masih, mwoiwam masih, lohongam masih pe pwoke tam masih.’ ³¹ Pe nongan para pwahanou luhin para aliy, ara iye, ‘Ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou, tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.’ Nongan para pwahanou sahin namandran, ara kinho ramwaitini nongan para pwahanou malhin iye pwi.”

³² Pwen ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ipwai iya kili Yesu, ipa, “Nongnam ara imwonen masih. Ngindrai ara yiy hamou opu, pe hamou tehe yiy pwi yi. ³³ Pe tukambuluhi

Ngindrai kiyau ndriyarou masih, lohongarou masih, pe pwoke torou masih; pe ndriyarou ngara kimbuluhi hu hiyeh para pakeh kiltou tehe ndriya worou ngara kimbuluhi worou mbukenarou—kapa tukaranuhuyani pwahanou malhin iye, ara iramwaitini yukyuk masih worou ngara katimwi hu, pe worou ngara katohun kiya aliy.”

³⁴ Pwen Yesu inimei tehe lohonga ndramat ara, ara waison masih. Pwen isomwi yiy, ipa, “Wou ara anto mwanan kili kolo King Ngindrai pwi.” Pwen hu ndramat masih yihu hindrundru para kasike yiy kiya hu soksok.

Kristus, ara yiy noru Tepit?

³⁵ Pwen Yesu iro hinuwani hu ndramat nondriya kowa yumwa totohun. Pwen yiy ipwai, ipa, “Tehe tapeh pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou hupa Kristus ara noru Tepit?

³⁶ Mwoiwan Haiyan iyki lohongai iya kili Tepit pe yiy mbukenan ipwai, ipa,

‘Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa, “Asampwan kapwen te nimo mot, kipoo kuiki hu hiyeh huhingasi wou, ara hu kaya pahandra ndrikam.”’

³⁷ Pwen pe kapa Tepit mbukenan kiyoh yiy ‘Yapan,’ pwen tehe tapeh ilahiy kiya norun?” Pe hu ndramat soyon iya huro ara, ara huhulingi yiy pe hupwes.

Hu ndramat soyon iya huhulingi nongna Yesu pe hupwes.

³⁸ Yesu iro hinuwani hu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Mara wawu kiro ta hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Yihu namiliy para hu kohorokai kiyapolo koyau niwen kiro kolidulu pwan, pe hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro

* 12:26: Rakuhuye (Exodus) 3:6

hu ndroho pehei. ³⁹ Tehen aliy opu hu ngara kanamiliy para hu kampan ndrohonoku mipwan hiyan nondriya hu yumwa totohun, pe pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy ita nondriya lang para yon. ⁴⁰ Wawu ngara kapakaiwani hu menmena hu pihinau topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya.”

Pihinau hamou iyaiki yukyuk tan

⁴¹ Pwen Yesu iya pe impwan nondriya yumwa totohun namandran pakeh kokou para sombule pat, pe iro nime hu ndramat huro yuk sombule pat iya nondriyan. Pe hu ndramat soyon menmena hu soyon iya, ara huro yuk singayai soyon iya nondriya kokou. ⁴² Pwen pihinau hamou menmenan pwi masih, ara isa pe iwiri sombule pat malmbut mbuskau, irayah tehe sombule pat hambut, pe iyaikiy iya nondriya kokou.

⁴³ Pwen Yesu iyoh ndramiran hu husa kili yiy pe ipwai iya kili hu, ipa, “Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, tehe pihinau menmenan pwi ara, ara iyki sombule pat iya nondriya kokou ara, ara iho hin iya, iya kili hu ndramat masih. ⁴⁴ Hu ndramat masih, ara huiki tahape-tahape iyau menmena hu soyon pe husaikiy tehe yukyuk. Hapeko pihinau aro, honan menmenan pwi masih, sohoyan hape imin, ara iykiy topwei.”

13

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

¹ Iro mwonen Yesu itali yumwa totohun namandran pe isa mawen, ndramiran hamou ipwai iya kili yiy, ipa, “Ndramat Para

Hinonou! Animei! Hu pat namandra-namandran iya! Pe hu wum nonowan iya!”

² Pwen Yesu isomwi yiy, ipa toro: “Anime hu seu namandran masih, ndre? Andre hu ndramat hayah hu kasa, pe hu kataluwe hu pat namandran ara, pe andre pat sih andre kinye ndron ndrita sih pwi; andre hu katipiyaniy masih kiya pwan, pe kamasumbuwe topwei.”

³ Pwen Yesu iyampwan iya Ngondron para hu Holip, pe maran iya haroh pe inime yumwa totohun namandran. Pwen pe Pita, Yamis, Yohanes, pe Andruw, ara huya kili yiy nokulaniy, pe husok yiy nokule ko, hupa: ⁴ “Apwai kisa kili yowu, sehe lang ndrokongan andre hu memelit masih mepo anpwai ara andre karayah? Pe sehe kaipisa melit ndrokongan andre kisa kimu, pe kipwainganiy tehe hu melit ara, ara pakeh hu nakarayah?”

⁵ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mara wawu kiro, matisan ndramat hamou kipakarawani wawu. ⁶ Hu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe hu kapa ‘Yo ko ara ndramat ara.’ Pe andre hu kapakarawani hu ndramat soyon. ⁷ Pe kapa kamulan wawu kahalong nola hu pahun, pe hu nguluwa pahun koropo kasa, nere wawu mbuna kihilim. Hu melit tehen tora andre hu karayah, hapeko lenge kol pwan nakiyahapwen, ara mapu. ⁸ Hu ndramira kol namandran masih hayah, andre kapo pahun kiya kili hu ndramira kol namandran masih hayah i; pe hu ndramira kolo king para hu kol hayah andre kapo pahun kaya kili hu ndramira kolo king para hu kol hayah i. Pe hu nunuw andre karayah kili hu kol hayah, pe hu mundruwai namandran andre karayah i. Hu melit masih aro, ara andre

karayah kimu, tehe pihin hamou ihingotou para nakimwalahiy.

⁹ Kiro nondriya lang ara, ara akoro hinehes. Andre hu karatuni wawu pe hu kaiki wawu kaya nongan koro mbulmara hu pohon para kol. Pe andre hu kamwiriyani wawu kiro yumwa totohun, pe hu kaiki wawu kiya mbulmara hu pohon para hu kol namandran iya, pe hu king, paratesah, wawu pwotisingi yo. Pe tunan yo ko, pwen andre wawu katiyani tiyeyo kiya kili hu. ¹⁰ Pe nongan hiyan ta Ngindrai, ara andre hu kapohowei pe kisilihi kol pwan masih namu. ¹¹ Kapa hu kambultuwe wawu pe kawiri wawu kiya nongan, lohonga wawu mbuna kimwa kiya sehe nongan para wawu nakapwai. Kirahihini lang ara imwonen, sehe nongan Ngindrai kiykiy kisa kili wawu, ara wawu kapohowei. Paratesah, nongan wawu nakapwai, ara nongna wawu pwi, hapeko Mwoiwan Haiyan andre kiyki nongan kisa kili wawu para akapwai.

¹² Pe hilu ndramat malmou hilu nali hilu, ara andre hamou kiratuni hamou para hu ndramat katingundrun kimat. Pe tama mbunah, ara andre kimbusiy tehen aliy kiya kili norun i. Hu mbunah andre hu karasingat ana tamahu pe tinahu, para hu ndramat katingundru hilu kamat. ¹³ Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu. Hapeko sehe ndramat kiro tine pwokeyan, kipoo lang kiya pwomwiriy, ara andre Ngindrai kisopwat yiy.

Hu memelit hayah mwomwan i andre karayah

¹⁴ Pe kiro lang ara ko, melit pwalan masih mepo andre kipwalngani yumwa totohun naman-

dran, ara andre kisa pe kiro tine hapeleheh mepo nonombun para kiro aliy (hiyeh kinime nongan ara, ara lohongan kileu).^{*} Pwen pe wawu para kol namandran hape Yutiya ara wawu kawop kaya hu ngondron. ¹⁵ Pe sehe ndramat mepo kiro payandroha seu, ara mbuna kilai kiya pwan pe kisong kiya nondriya seu para kiya wiri melit kiya ngawan. ¹⁶ Pe sehe ndramat mepo kiro pinggen lang ara, ara mbuna kimui para kiyapo koiwen. ¹⁷ Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu hiyeh huhusuwe noruhu malam, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriyahu lang ara. ¹⁸ Akatohun tehe melit masih ara mbuna kisarayah kiro mwonen lenge nowou. ¹⁹ Nondriya lang ara, nopwaran namandran iya andre kirayah. Pe nopwaran ara, ara andre kinhisoule tehe hu nopwaran masih mepo kantayah pwen—iro ndroiya lang Ngindrai imangsani melit masih kene isarayah, isa manne mahapo— ara pwi. Pe nopwaran tehen tora andre kintayah paiwe pwi yi. ²⁰ Kapa Yapan kinsondriti hu lang para hu nopwaran ara kinna mulai pwi, ara andre kinlahi hamou ndramat kiyen pwi. Hapeko ilohongani hu mepo kintakinimahu pwen, pwen pe imbusi nowen ara iya mulai. ²¹ Pe kiro mwonen lang ara, kapa ndramat hamou kipwai kisa kili wawu, kipa, ‘Akanime! Iye ara Kristus,’ ndre ‘Akanime! Yoro, ara Kristus,’ pwen lohonga wawu mbuna kipwotisingi nongnan. ²² Paratesah, hu Kristus pwasoyou, pe hu poropet pwasoyou, ara andre hu karayah; pe andre hu kambusi hu kaipisa pwoke pe ndraikiya pwoke tahu, para hu kapakarawani hu

* 13:14: Anime Taniyel 9:27; 11:31; 12:11

mepo Ngindrai kintakinimahu— kapa ilahiy para hu kambusiy tehen aliy. ²³ Pwen pe mara wawu koro hinehes. Yo kunpwai mamu kinsa kili wawu, tehe melit masih ara, andre kasarayah kamulan.

Kamulan Noru Ndramat andre kimui kisa

²⁴ Kiyamulan para nopwaran namandran ara,

‘mwandrai andre kilokuh,

²⁵ pe walah andre kiniyki nganan pwi,

pe hu piriy andre kayos kayau yang kasa pwan,

pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu.’†

²⁶ Pwen kiro mwonen lang ara, hu ndramat andre kanime Noru Ndramat kituh komkom kisa kol pwan, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan namandran.

²⁷ Pwen andre Ngindrai kipwandrisa hu angelou tan hu kaya, pe andre hu karawurani hu mepo kintakinimahu atan, hu kayau hu mbusungo kol pwan mahaasai, kiro haroh para kol pwan kiyandrek kiya haroh para kol paingan.

Wawu kapo lohongai kiyau kei pik

²⁸ Akapo lohongai kiyau nongan pwandritiye para kei pik toro: Kiro mwonen hu ndrاندran kituhuruh pe kiyki kaimbuwehu, ara akapahasaniy, tehe lang para mwandrai nakising, ara kinsa pakeh. ²⁹ Tehen tora ko, kapa akanime hu melit aro koro tayah, ara akapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara kinsa pakeh, pe ita poho karam. ³⁰ Upwai ndrokongan isa kili wawu, hu ndraye hasap para mahapo aro, ara andre hu masih kasnat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei. ³¹ Kol paingan yang pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu

nongno, ara andre kanhipwen pwi.

Ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai melit masih nakarayah, ara pwi

³² Hapeko ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai hu melit aro kene nakarayah, ara pwi. Pe Norun pe hu angelou hutora kol paingan yang, ara hukowu yi. Taman hamou opu, ara ipahasaniy. ³³ Mara wawu kiro, pe akoro hinehes, paratesah, wawu kowu sehe lang hu melit aro andre karayah. ³⁴ Lohongai iye ara pakirayah tehe ndramat hamou pakitali suwen, pe kiyau kiya mwanan. Pe kiyki hu ndramat para poya mbulyan, ara para mara hu koro meltan. Pe kitaingani mbulen kiya kili hu hamou-hamou tahu, pe kipwandrandrahani hiyeh mepo kiro pohokaram para yiy kiro hinehes.

³⁵ Pwen tehen tora ko mara wawu kiro, paratesah, sehe lang ndrokongan mbukena seu nakisa kaliy, ara wawu kowu. Andre kisa kipiayah, ndre ndrokolo ping, ndre tutut kirang, ndre ndrourang—ara tana wawu pwi. ³⁶ Matisan kisa kileh pe kinimei tehe wawu tora matin manau. ³⁷ Sehe nongan kunpwai kinsa kili wawu iye, ara ngara kutiyaniy tehen tora ko kiya kili hu ndramat masih: ‘Wawu koro hinehes!’ ”

14

Pihin hamou itilingi ndrakaikei iya paya Yesu iro Petaniy

¹ Lang malwoh iho ndron para kirahihini mbultere tahu Yisrayel para Pasopa, kiyapolo lang para hu kalohongani Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi. Pe hu pris huhohin ta hu pris

† 13:25: Yisayah (Isaiah) 13:10; 34:4

masih pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huramburi nongan para hu kakorip kokohe para kambultuwe Yesu pe katingundrun kimat. ² Hapeko hupa, “Hapeko worou mbuna kambusiy kiro nondriya Yon, paratesah, kapa tukambusiy, matisan hu ndramat karambumbuwat.”

³ Pwen Yesu iro kol Petaniy, iro nondriya seu ta ndramat hamou mepo ngara hu kapohowe ngalan, Simon ndramat para Mwamwa Kawa. Pwen huroh huye ngilse keyau, pe pihin hamou isa isap pwisi ndraikey sih, ndraikey mangonohon layin iro nondriyan mepo kennen ara namandran iya. Ndraikey ara, ara hupohowei *nart*.^{*} Pwen itumbuwe mara pwisi ndraikey ara, pe itilingi ndraikey iya paya Yesu.

⁴ Pe hu ndramat hayah huro ara, hunimey pe ndrinhahu ilokuh. Pe huro panguluwaney mwalingahu, huro pa, “Paratesah pe itilingi ndraikey mangonohon layin ara mwaihey opu?” ⁵ Kapa yiy kinpwalngani ndraikey mangonohon layin ara pwi, pwen hiyan para tukawiriy kiya pehey, pe andre yihu kasowaney kiya sombule silwa matingat (300).[†] Pwen singayai ara, ara iya hiyan para tukatainganiy kiyata hu ndramat mepo hundoisiy.” Pwen pe hupomate pihin ara iya mwomwan.

⁶ Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Akatali yiy kiro. Paratapeh pe wawu tora wong anan? Yiy ara imbusi kultuw hiyan isa kili yo. ⁷ Yihu ndramat mepo hundoisiy, ara andre hu koro polo wawu lang masih. Pe ita weleso ta wawu ko, sehe lang apakasopwat hu, akasopwat. Hapeko yo, ara andre kunto polo wawu

waiye pwi. ⁸ Pihin ara imbusi sehe melit ilahiy para kimbusiy. Yiy itilingi ndraikey mangonohon ara, isa mondoro para kimwanianiy yo para toniyo. ⁹ Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, hape aleheh nondriya kol pwan masih mepo hu kaya pe hu kapohowe nongan hiyan aro kiya aliy, pwen tesah pihin aro kinmbusiy, ara andre hu katiyani tiyeyan, pe kalohongani yiy.”

Yutas irandrangan para kiyki Yesu kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih

¹⁰ Pwen Yutas Yiskariyot, yiy hamou tahu Songui pe Lumou ara, ara iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iya mburi lohongai para yiy kiratuni Yesu kiya nimahu. ¹¹ Pe huhulingi nongna Yutas pe hupwes namandran iya; pe hurandrangan para hu kasowani yiy kiya singayai. Pwen yiy ara iro ten sehe sai hiyan, para kiratuni Yesu kiya nimahu.

Yesu inamnam iyapolo ndramiran hu iya lang para Pasopa

¹² Pwen lang sih imu iya lenge Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi, ara irayah. Lang ara ngara hu katingundru noru sipsip para Pasopa. Pwen hu ndramira Yesu husike yiy, hupa, “Hape aleheh welem iso para yowu kaya karamwanianiy anandrinai para aya pe ayan Pasopa kaliy?”

¹³ Pwen ipwandrisa hilu ndramiran malmou, pe ipa, “Walu kaya nondriya kol namandran pe ndramat hamou mepo ikuni kohoyonga ndran, ara andre kipohonani walu; pwen walu koho ndruwan. ¹⁴ Pwen sehe seu ndramat ara nakisong kaliy, pwen walu kasok ndramira seu ara, alkapa, ‘Ndramat Para

^{*} 14:3: Eng: nard; TP: sanda i dia tumas [†] 14:5: Sombule silwa matingat (300) ara, irayah tehe kenne ndramat hamou ngara kiwiri nondriya hayou sih mwaniye. Eng: 300 pieces of silver; or about a year's wage for one person.

Hinonou ipwai, ipa, “Ndrohonoku mbultere, ara ita hape aleheh, mepo andre kunamnam kiyapolo ndramiro hu, kiro mwonen Lang para Pasopa?”
 15 Pwen yiy andre kiyingani nondriya seu sahin, hongan namandran, hira nondriya seu paingan. Hu kanmwaniyani melit masih tehe keyau pe pwapwai pwen ita mwoimwoi. Pwen alkamwaniyani menmena Pasopa kiro ariya.”

16 Pwen hilu ndramiran hilya nondriya kol namandran pe hilu nime memelit masih ara kinmwonen tehe Yesu kinpwai. Pwen pe hilu mwaniyani hu melit para Pasopa.

17 Pwen kol ipiyah, Yesu iyapolo hu Songui pe Lumou huya seu ara. 18 Pwen huya pe huyeroh ngilse keyau pe humi namnam, pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokongan isa kili wawu, tehe hamou tawawu, mepo impo namnam sura yo mahapo, ara andre kiratuni yo kiya nima hu ndramat para hingasi yo.”

19 Ndrامiran hu ara huhulingi nongan aro pe ndriyahu ara ipworu. Pe hamou-hamou tahu husok yiy, hupa, “Andre yo, ndre?”

20 Pwen pe ipa, “Yiy ara hamou tawawu Songui pe Lumou mepo iripo taimani ndrinnanohun iya nondriya pwelekei sura yo. 21 Noru Ndrامat, ara andre kiyau ndruru nongan tehe pwayan kinpwai pe kintiyani tiyeyan. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre kiratuni Noru Ndrامat! Iya hiyan masih iyata ndramat ara, kapa tinan kinmwalahiy kinna tan pwi.”

Yesu iyki ndrinnanohun pe wain iya kili ndrامiran hu

22 Iro mwonen huro namnam, pe Yesu iwiri ndrinnanohun, itoholy pe iramburingiy. Pwen

iykiy iya kili hu, pe ipwai, ipa, “Akawiriy; iye ara nombuwe.”

23 Pwen iwiri pweniu wain sih, pe irawuloh iya kili Ngindrai, pe iykiy iya kili hu. Pe hu masih ara huyin yaliy.

24 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Iye ara ndreye para tapaniu, mepo utilingiy para kisopwat hu ndramat soyon. 25 Upwai ndrokongan isa kili wawu, yo andre kunyin ndruru mbuwa wain aro paiwe pwi, kipoo kiya lang para kuyin kiya nimnim howen kiro mwonen yo kuya nondriya kolo King Ngindrai.”

26 Pe hupowaliy sahin ihipwen, pwen huyau huya Ngondron para hu Holip.

Yesu iranonoye tehe Pita andre kitiyaniy tehe ikowu ta Yesu

27 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu masih andre katali yo topwei. Pwayan hu kantatuluwiy, ara ipa toro:

‘Andre kutingundru ndramat para pwokereya hu sipsip, pe andre hu sipsip, ara hu kamasumbuwe topwei.’

28 Hapeko kamulan kutine, ara andre kuro mu kili wawu kuya Kaliliy.”

29 Pwen Pita ipwai iya kili yiy, ipa, “Konan, kapa hu masih kунhindrundru, hapeko yo, ara pwi.”

30 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Upwai ndrokongan isa kili wou, tehe nepo kiping, pe tutut kintang maporolusap mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu to.”

31 Hapeko Pita irakekei pwokeyan, ipa, “Konan kapa kumat kiyasura wou, hapeko andre kunpwai tehe ukowu tam, ara pwi yoh!” Pwen hu ndrამira Yesu masih, ara hupwai iyawule tehen aliy.

Yesu iya tohun iya kol Ketsemani

³² Pwen huya pinge holip hape mepo ngalan Ketsemani. Pe Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Akamin iye, pe yo nakuya tohun.” ³³ Pwen iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes huya sura yiy. Pwen ihingorowe nopwaran mwomwan namandran iya, pe ndriyan, ara iroporu. ³⁴ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Ndriyo ara iporu namandran iya pakeh tehe pakumat. Akoro iye, pe mara wawu kiro.”

³⁵ Pwen iya hangoh hapeko mendreheh, pe ihikuwani ngundrun pe itukuruhu iya ndrita pwan. Iro tohun pe isikei kapa hape meresai kihou para kihindrisani lang para nopwaran ara. ³⁶ Pe iro tohun, ipa, “O, Tomo! Alahiy para ambusi melit masih. Pwen pe awiri pweniu iripo kili yo aro kiya mawen. Hapeko mbuna kirayah kiya namiliwo; pwi yoh. Kirayah namiliwam.”

³⁷ Pwen imui iya kili ndramiran hu matimou pe inime hu huro matin. Pwen ipwai iya kili Pita, ipa, “Simon, wawu tora matin, ndre? Wawu lahiy para koro poyoi kiho nondriya paramwandrai sih o? ³⁸ Mara wawu kiro pe akatohun, pwen pe andre wawu kanyos kanna nondriya nohonou pwi. Weleso ita mwoiwa wawu, hapeko nombuwe wawu ara imbuei.”

³⁹ Pwen iya mawen paiwe, pe iya tohun. Pe iro ndruwa totohun tan para mamu ko. ⁴⁰ Pwen imui isa, pe inime hu kanmatin paiwe yi, paratesah, marahu, ara imwanun. Pe hu kanpahasani sehe nongan para hu kapwai kiya kili yiy pwi.

⁴¹ Pwen imui porotoyoh, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu tora matin manau, pe tora ngoh, ndre? Hiyani; pwen ara. Lengen kinsarayah. Akanime! Noru Ndramat, ara yihu nakaratuni yiy kiya nimahu ndramat pakut tahu

mwomwan. ⁴² Akatine, tukayau! Akanime! Ndramat nakiratuni yo, ara kinsal!”

Hu mbultuwe tahatini Yesu

⁴³ Yesu iro wong manau o, indrou pwi ko Yutas, hamou tahu Songui pe Lumou, ara isarayah. Yiy iyapolo hu ndramat soyon iya husa iyasura hu semela pahun niwen pe hu parakei. Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol ara hupwandrisa hu.

⁴⁴ Pe ndramat mepo nakiratuni yiy, ara kinpomwanye kinna kili hu kinna kaipisa melit handra toro: “Ndramat mepo nakurahunghung kiya kili yiy, ara yiy ara kopu; akambultuwe tahatini yiy; mara wawu kiro tan, pe akaluwani yiy kiya.” ⁴⁵ Indrou pwi ko, Yutas isarayah pe iya mwonen iya kili Yesu, pe ipwai, ipa, “Ndramat Para Hinonou.” Pwen irahunghung iya kili yiy. ⁴⁶ Pwen hupwahatini yiy, pe humbultuwe tahatini yiy. ⁴⁷ Pwen humbultuwe tahatini Yesu, pe hamou iro tine ngilsen ara iwiri semela pahun niwen, pe isondriti ndrainga ndramat hamou para pwandrendres ta pris ihohin ta hu pris masih kene, ara imut.

⁴⁸ Pwen Yesu isomwi hu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Yo ngara kuya mu kili hu ndramat para kangas marapahun, pwen pe wawu sa iyapolo hu semela pahun niwen, pe hu parakei para kasa mbultuwe yo, ndre? ⁴⁹ Lang masih ngara kuro sura wawu pe ngara kuhunuwani wawu kuro nondriya kalsuwa yumwa totohun namandran, hapeko wawu kansa mbultuwe tahatini yo pwi. Hapeko pwayan kinpwai ita nongna Ngindrai, ara andre kirayah mannan.” ⁵⁰ Pwen o, hu

ndramira Yesu masih, ara hutali yiy pe huwop topwei.

Wihou hamou iwop

⁵¹ Iro mwonen lang ara, wihou hamou iye ndruwa Yesu, ara isumwa yiy iya koyau hamou pallen. Hu makundrayin humbul-tuwe yiy, ⁵² hapeko itali koyau tan, pe iwop mwaheh o iyau.

Huiki Yesu iya mbulmara hu ndramira Sanhetrin

⁵³ Pwen huluwani Yesu iya seu kili pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, hu yapane kol, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ara hu masih kansa rawurehu pwen huro aliy. ⁵⁴ Pwen pe Pita iho ndruwa Yesu, hapeko iho ndron mwanan hape. Pe irikai ipoo iya nondriya kou para kalsuwa pris ihohin ta hu pris masih kene. Pwen irompwan sura hu makundrayin pe iro ling mwan.

⁵⁵ Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, iyasura hu Sanhetrin masih tahu Yutah, ara huten hu ndramat hayah para hu katiyani kultuw mwomwan ta Yesu para kipwokeyani lohongai para hu katingundru Yesu kimat. Hapeko hukah ndrit. ⁵⁶ Pe hitun tahu, ara hurasusut nongan; hapeko titiye tahu, ara kinna wule handra ko pwi.

⁵⁷ Pe hayah tahu, ara hurasusut nongan pwasoyou para kapwasimiri yiy kaliy. Pe hupwai, hupa toro: ⁵⁸ “Yowu hilingi yiy ipwai, ipa, ‘Andre kutumbuwe yumwa totohun namandran mepo hu ndramat hu kanpwiliy iya nimahu; pwen, nondriya lang maroyoh o, andre kupuli hawum paiwe, hapeko andre kunpuli kinna nimo pwi.’ ” ⁵⁹ Hapeko nondriya titiye tahu aro imasumbuwe pe kinna wule handra ko pwi.

⁶⁰ Pwen pris ihohin ara itine iro mbulmarahu pe isok Yesu, ipa, “Wou andre asomwiy, ndre pwi? Aripo sehe titiye mepo hu ndramat aro topo ratuni wou iya aliy?”

⁶¹ Hapeko Yesu ihun o iro, pe kinsomwi hu kinna nongan sahin pwi.

Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene isok yiy paiwe, ipa, “Wou ara Kristus, Noru Ngindrai Haiyan, ndre pwi?”

⁶² Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Yo ara; yo kopu. Pwen kamulan andre wawu kanime Noru Ndramat kimpwan kiyapwen te nima Ngindrai mot, mepo yiy Pwokeyan Masih. Pe andre akanime yiy kisa kiyapolo kokom para yang.”

⁶³ Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene ara, indrohombwiri koiwen, pe ipwai, ipa, “Paratesah, andre tukaten hu ndramat para kapwokeyani nongan i? ⁶⁴ Wawu kanhilingiy tehe yiy kinpwasisman ana Ngindrai. Pwen wawu lohonganiy tapeh?”

Pwen hu masih hupwai tisingiy tehe Yesu irakultuw mwomwan, pwen pe andre katingundrun kimat. ⁶⁵ Pwen hu hayah tahu, ara husokombunuhi yiy. Pe husumwa maran iya koyau pe huhukuwani mbutimahu, pe huro rayi yiy, pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Kapa wou poropet hamou, pwen apwai!” Pwen hu makundrayin hayah ara huwiri yiy pe huhusili yiy.

Pita ipa ikowu ta Yesu

⁶⁶ Pita iro ndron nondriya kou, pe pihin hamou para poya mbulen ta pris ihohin ta hu pris masih kene, ara irikai isa ⁶⁷ Pwen maran iya pe inime Pita iro ling mwan. Pe ituluwani yiy pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou ara, aro sura Yesu para Nasaret i.”

⁶⁸ Hapeko Pita ipwasarahani nongnan, ipa, “Yo ukowu pe

kunpahasani sehe nongan ata wong iya aliy, ara pwi.” Pwen iyau iya poho mara karam para kou.

⁶⁹ Pwen pihin para pwandrendres ara, inime yiy paiwe, pe ipwai iya kili hu hiyeh huro tine ngilsen, ipa, “Yiy ita, ara hamou tahu.”

⁷⁰ Hapeko ipa pwi paiwe yi.

Iyamulan hape, yihu hiyeh huro tine ngilsen hupwai iya kili Pita, hupa, “Ndrokonan, wou ara hamou tahu yi, paratesah, wou ara ndramira Kaliliy.”

⁷¹ Pwen Pita iten anan pe iran-drangan iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan, ndramat mepo wawu tora wong anan, ara ukowu tan. Urandrangan tehe kapa kupwasoyou pwen Ngindrai kiten ano.”

⁷² Pwen indrou pwi pe tutut irang paiwe,† pe Pita ilohongani nongna Yesu kinpwai mamu kinna tan, ipa, “Tutut kintang maporolusap mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu to.” Pwen Pita ilohonganiy pe irang turuwe yiy.

15

Huiki Yesu iro tine mbulmara Pailat

¹ Pwen, makohuping sahin opu, hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu yapane kol, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu Sanhetrin masih, huya mbultere hu para hu karawurani lohongahu. Pwen huwasi Yesu, pe huluwi yiy iya mawen pe huyaiki yiy iya nima ndramat para tamwaniye ngalan Pailat.

² Pe Pailat isok Yesu, ipa, “Wou king tahu Yutah, ndre?”

Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.” ³ Pe hu pris huhohin ta hu pris masih hurasusut nongan soyon iya kili Yesu. ⁴ Pwen Pailat isok yiy porosih i, ipa, “Wou andre

asomwi nongan sahin, ndre pwi? Anime hurasusut nongan soyon mwomwan isa ndritam!”

⁵ Hapeko Yesu kinsomwi nongan sahin pwi, pe Pailat ilohonge soyon.

⁶ Pwen irahihini lang para Yon para Pasopa, hayou sih tehe sih, Pailat ngara kitali ndramat hamou kiro kou kisa ngawan. Kapa hu ndramat masih kapohowe ngala sehe ndramat hunamiliy ita nondriya kou, pwen yiy ara ko, ara andre Pailat kitali yiy kisa ngawan.

⁷ Koluw hu kaniyki hu ndramat hayah kanna nondriya kou. Hu ndramat ara hutandroindroi pe hupo pahun iyasura hu yapane kol, pe hutingundru hu ndramat hayah humat. Pe ndramat hamou ngalan Parappas, ara yiy hamou tahu yi. ⁸ Pwen hu ndramat hayah husarayah husa kili Pailat, pe husike yiy para kimbusiy sehe lohongai ngara kimbusiy hayou sih tehe sih kiya kili hu.

⁹ Hapeko Pailat isomwi hu, pe ipa, “Wawu namiliy para kutali King ta wawu Yutah kisa kili wawu?” ¹⁰ Pailat ipahasaniy tehe hu pris huhohin ta hu pris masih, ara huiki Yesu iya niman, paratesah, huhingasi yiy. ¹¹ Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, ara husuhuri hu ndramat huro wule para hu kasok Pailat tehe mbuna kitali Yesu, hapeko kitali Parappas kisa ngawan kili hu.

¹² Pailat isok hu paiwe, ipa, “Pwen pe wawu namili yo para kumbusi tesah kata ndramat ita, mepo wawu pohowe yiy King tahu Yutah?”

¹³ Pe hupalngai anan, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”

¹⁴ Hapeko Pailat iro pwai iya kili hu, ipa, “Paratesah? Yiy imbuisi sehe kultuw mwomwan?”

† 14:72: Hu ndramat hupahas iya lohongai, ara hupa tutut irang porolusap.

Hapeko hupalngai namandran iya, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”

¹⁵ Pwen pe Pailat irambumbuni hu para hu kapwes. Pwen itali Parappas iya ngawan kili hu, pe ipwai para hu ndram kamwiriyani Yesu, pe iyki yiy iya nimahu para hu karapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

¹⁶ Pwen hu ndram para pahun huluwi yiy iya ngawan, pe huwiri Yesu iya nondriya kou para suwe kapman. Pwen huyoh hu ndram para pahun masih husa wule.

¹⁷ Pwen huwiri koyau anandritan hasai, pe husuluye Yesu iya aliy. Pe huwiri hu malkei maporon pe hurakayaniy tehe kasapai, pe huikiy iya payan. ¹⁸ Pwen huro palngai anan pe hupwasimiri yiy, hupa, “O yapane yowu, wou king tahu Yutah!” ¹⁹ Pwen huti payan iya parah ken iho ken, pe husokombunui yiy. Pe hutumbuwe ngundruhu pe hutukuruhu iyatan. ²⁰ Hupwasimiri yiy ihipwen, pwen hutali koyau anandritan ara, isa mawen kili yiy, pe husuluye yiy iya koiwen mbukenan. Pwen husuluye yiy paiwe iya koiwen imwonon, pe huluwani yiy iya ngawan para hu kaya rapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

²¹ Huropo huya pe hupohonani ndramat hamou ngalan Simon, ndramira Sairini. Yiy ara tama Aleksanter hilu Rupus. Yiy ipwen te kol ngawan iropo isa nakiya kol namandran. Pwen hu ndram para pahun ara hurakekeyani yiy para kikuni kei tondrih ta Yesu. ²² Pwen huwiri Yesu iya kol hakol ngalan Kolkota. Pe ndroiya ngala kol ara, ara “Ndroho Ndruiw Paya Ndramat.” ²³ Pe hu pakahang Yesu wain mepo husuluyaniy iyasura marasin para kiyin, hapeko kinimwiy pwi yoh.

²⁴ Pwen hurapaingi yiy iya kei tondrih pe hutaingani koiwen tehe toro: hunonoyou satu para kipwaingani hiyeh tahu andre kiwiri menmenan.

²⁵ Iho mandroulang, paramwandrai iro mandrosih, pwen hurapaingi yiy iya kei tondrih. ²⁶ Pe huratuluwi koran iho ndrita payan, ara ipa toro, “KING TAHU YUTAH.” ²⁷ Pe hurapaingi hilu ndramat malmou para pahana, ara hilya kei tondrih sura yiy. Huiki hamou iyapwen te niman mot pe hamou iyapwen te niman kamou. ²⁸ Pwen nongan mepo Ngindrai kinpwai koluw kinna, kinsarayah ndrokonan, ara ipa toro: “Hundromwa yiy iyapolo hu ndramat para tandroindroi.” ²⁹ Pe hu ndramat huropo husayau, ara hupwasimiri yiy pe hupatumbuye payahu iyatan, pe huro pa “Weh! Wou mepo apa andre aloiwani yumwa totohun namandran, pe kiho nondriya lang maroyoh o, andre apuliy paiwe; ³⁰ kiya, asopwat wou mbukenam, pe asapwan kei tondrih.”

³¹ Pwen tehen aliy i hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huye pwasimiri yiy mwalingahu, hupa, “Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para kisopwat yiy mbukenan pwi! ³² Kiya, ndramat para kisopwat hu ndramat hira, mepo ipa yiy King tahu Yisrayel, ara hiyan para mahapo ko kispwan kei tondrih. Pwen andre yowu kanime yiy pe lohonga yowu kipwotisingi yiy.” Pe hilu malmou mepo hu rapaingi hilu iya kei tondrih hilho polo yiy, ara hiluro ndringani yiy.

Yesu imat

³³ Pwen iho ndrokolo lang pe paramwandrai iro songui pe luwuh, ara kol pwan masih

ilokuh topwei, ipoo iya piyahon pe paramwandrai iya iho tehe maroyoh. ³⁴ Iho nondriya paramwandrai maroyoh, Yesu iwayeh pwokeyan iya, ipa toro: “Eloyi, Eloyi, lama sapaktani?” Ndroiyi nongna kolo hu, ara ipa toro: “Ngindrai to, Ngindrai to, paratapeh antali yo?”

³⁵ Pe hayah tahu mepo huro tine ngilsen, ara huhulingiy pwen, hupa, “Akahalingiy; ita yoh Eliyah, ndre?”

³⁶ Pwen hamou iro mwalingahu ingap iya, pe itaimani nanmam iya wain susuwen pe iwasiy iya kou sih, pe ihiriy iya kili Yesu para kiyin. Pwen pe ipwai, ipa, “Kiro tahandren tora. Tukoro pe kanimei na, matisan Eliyah kisa pe kitali yiy kisa pwan.”

³⁷ Pwen Yesu iwayeh pwokeyan paiwe, pe ngohan ihipwen pe imat.

³⁸ Iro mwonen paramwandrai ara, ndrhihiyap namandran iho ndrungak nondriya yumwa totohun namandran, ara ilen iya maltoh. Ilen iho paingan pe isandrek isa pwan. ³⁹ Pwen ndram mepo ihohin tahu ndram masangat mepo iro tine haroh ngilse Yesu, ara inime kaipisa kimat ta Yesu, pe ipa, “Ndrokonan masih! Ndramat aro, ara Noru Ngindrai.”

⁴⁰ Pe hu pihin hayah ara, huro ndron mwanan hape pe huro nimnim. Mwalinga hu pihin ara, ara Mariya para Maktala, Mariya mepo tina Yamis mbuskau pe Yoses, pe iyasura Salome. ⁴¹ Hu pihin ara, ngara hu koho ndruwa Yesu, pe ngara hu kasopwat yiy ma iro ndron Kaliliy. Pe hu pihin soyon i, huro aliy ara, ara hu kantokai pwen huyapolo Yesu husa Yerusalem.

Yosep yapa Arimateya iyaiki nombuwe Yesu iya nondriya ngat sou

⁴² Pe kol iho piyah, pe ponokule para lang Sapat nakisarayah.

⁴³ Pwen Yosep para kol Arimateya isarayah. Yiy ara poh hamou hiyan tahu Yutah. Pe yiy ara hamou tahu hiyeh iro sohoni lenge King Ngindrai andre kisa. Pwen yiy ara ndriyan ipwokeyani yiy pe iya nime Pailat, pe isok yiy para kiwiri nombuwe Yesu.

⁴⁴ Pailat ara ilohonge soyon, pe ipa, “Yesu, ara kinimat, ndre?” Pwen iyoh iya kili pohon tahu ndram para pahun, pe isike yiy para kipahasaniy tehe Yesu kinimat ndre mapu. ⁴⁵ Pwen ihilingi nongna pohon tahu ndram para pahun, pe isomwiy, pe ipa hiyan para nombuwe Yesu kiya kili Yosep.

⁴⁶ Pwen Yosep isowani koyau hamou pallen, pe itali nombuwe Yesu isa pwan, pe isumwa nombuwen iya koyau ara. Pe iwiri nombuwen pe iyaikiy iya ngat sih mepo hu kansoyei iro pat sou. Pwen itiriyani pat sih isingori poho mara ngat ara. ⁴⁷ Pe Mariya para Maktala pe Mariya tina Yoses, ara huro nime hapeleleh mepo huroni Yesu iya aliy.

16

Yesu itine paiwe

¹ Pwen lang para Sapat kinhipwen pe Mariya para Maktala, Mariya tina Yamis, pe Salome, huya sowani ndraikeyi pe melit hayah mangonohon layin, pe hu pakaya tumwiy kiya nombuwe Yesu. ² Makohuping o, para lang iho mu para sandre sih, hu pihin ara, huya ngat maparamwandrai iro sisiyaniy o. ³ Pwen huro wong mwalingahu, hupa, “Hiyeh ndrokonan andre kitiriyani pat kiltou kiya mawen poho mara ngat?”

⁴ Pwen huyarayah pe marahu pakitandras o, hunime pat ara, ara hu kantiriyaniy kinna mawen.

Pe pat ara namandra-namandran iya. ⁵ Pe husong huya nondriya ngat, pe hunime wihou hamou, koiwen pallen pe niwen, ara impwan iyapwen te mot. Pwen pe hunoh turuwehu.

⁶ Hapeko wihou ara ipwai iya kili hu, ipa, “Mbuna akanoh turuwe wawu. Yo upahasaniy tehe wawu tora ten Yesu, ndramira Nasaret, hiyeh hu kantapaingi yiy kinna kei tondrih. Yiy kinto iye pwi. Yiy kintine. Akanime nokun huiki yiy iyen aliy, ara iye. ⁷ Pwen wawu kaya mahapo ko, pe akayapwai kaya kili ndramiran hu, pe Pita i, tehe Yesu andre kiro mu kili wawu kiya Kaliliy. Pe wawu andre kaya nime yiy kaya aliy, tehe mamu kinpwai kinsa kili wawu.”

⁸ Pwen husong ngat husa ngawan, pe huwop huya mawen. Paratesah, hulelen pe lohongahu indrap. Pe hu kannese ndrainga hamou pwi, paratesah, hunoh. ⁹ *Yesu itine kimat makohuping o, iya lang sih imu para sandre sih. Pe yiy iyarayah imu kinna kili Mariya para Maktala mepo koluw kintapiyani payit manandrtimou iro ndritan iya mawen. ¹⁰ Pwen Mariya para Maktala ara, iya pe inese ndrainga hu mepo hu ngara koro sura Yesu, iro mwonen huro nondriya yumwa merei pe huro rang. ¹¹ Iro mwonen ara, huhulong kili Mariya tehe Yesu kintine, pe kinnime yiy pwen. Hapeko ndriyahu kanpwotisingi nongnan pwi.

¹² Pe iyamulan hape, yiy ipiy pe iyarayah iya kili hilu ndramiran malmou hilu ro tokai nakatali kol namandran kaya ngawan. ¹³ Pwen hilya pe hilnese ndrainga hu ndramira Yesu masih, hapeko ndriyahu kanpwotisingi nongna hilu pwi yi.

¹⁴ Iyamulan para aliy, Yesu iyarayah iya kili ndramiran hu songui pe hamou huompwan hurakayani keyau para namnam. Pwen ipomate hu, paratesah, hu kanpwotisingi lohongahu pwi, pe payahu ara pwokeyan iya. Ipwai tehen toro, paratesah, ndriyahu kanpwotisingi nongnahu pwi, mepo hiyeh hunime yiy imu pe husa nese iya kili hu tehe kintine.

¹⁵ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Akaya kene kol pwan masih, pe akapohowe nongan hiyan kiya kili hu masih kene mepo Ngindrai imangsaniy. ¹⁶ Hiyeh ndriyan kipwotisingi yo pe kiwiri paptais ara andre kiro hiyan. Hapeko hiyeh mepo ndriyan kinpwotisingi yo pwi, ara andre kikuni kora kultuwayin. ¹⁷ Pe hu ndraikiya pwoke to iye, ara andre kiro ndruwa hiyeh hu kapwotisingi yo: kiya ngolo, andre hu karasses hu payit, pe andre hu kawong kiya nongna kol hakol-hakol. ¹⁸ Pe andre hu kasap mwat para taya ndramat, pe kapa hu kayin melit ngahan tunguyan, ara andre kinngahi hu pwi. Pe andre hu kaiki nimahu kaya ndrita hu ndramat humwa, pe andre hu kangoh i.”

¹⁹ Pwen Yapan iwong iya kili hu ihipwen, pe Ngindrai isoli yiy iya kol paingan yang, pe iya impwan iyapwen te nima Ngindrai mot. ²⁰ Pwen ndramiran hu huya kol pwan masih, pe huya pohowe nongnan. Yapan iropo mbulen iyasurahu, pe iyki ndraikiya pwoke ara para kipwokeyani nongnahu.

* **16:9:** Nondriya hu puk Paipel hayah para koluw, Mak 9:9-20 ara kinto pwi.

Luk
Nongan Hiyan Luk
Irataluwiy
English: Luke
Tok Pisin: Luk
Nongan Imu

Iripo nondriya puk iye — **Nongan Hiyan Luk Irataluwiy**—ara itiyani titiye tehe Yesu, ara yiy ndramat para kisopwat hu ndramira Yisrayel, pe hu ndrayer ndramat para kol pwan masih i. Iro mwonen Yesu pakirandroyi mbulyan, yiy ipwai iya kili hu ndramat tehe Mwoiwan Haiyan irakelehani yiy, pe iyki pwoke iya kili yiy, para kipohowe nongan hiyan ata Ngindrai kiya kili hu ndramat hundoisiy. (Anime 4:18.) Pe ndrokongan masih, puk ata Luk aro, ara itiyani hu titiye soyon tehe Yesu koyun ngara kisikirani hu ndramat mepo huro nondriya hu nopwaran handra-handra, pe imbusi hiyan iya kili hu.

Pe hu melit mepo Yesu imbusiy, ara huiki pwesai namandran iya, iya kili yowen hu pe hupwes iyatan. Pe tandrohonga Mariya imwalahiy iyatan, ara hu ndramat masih hupwes. (Anime 1:42-48 pe 2:10.) Pe iya hapwen para puk iye, iro mwonen Yesu iya kol paingan yang, ara hupwes namandran iya. (Anime 24:52.)

Hu titiye soyon ata Yesu pe hu melit mepo imbusiy, ara Luk hamou opu itiyaniy. Titiye hayah, ara kinto puk sih pwi yi—hu topo puk aripo ko. Luk opu, ara itiyani hu melit soyon mepo irayah tandrohonga Yesu isarayah iro kol pwan. Pe Luk opu irataluwiy nongan pwandritiye mepo Yesu ipohoweiy iyata ndramat para Samariya, isopwat ndramat mepo

hu ndramat mwomwan hurayi yiy iho sai. Pe Luk opu irataluwiy titiye ta wihou itali taman pe iho mbui opu, pe iyasura hu nongan pwandritiye ta Yesu hayah i. Luk opu itiyani hu melit irayah kili Sakiyus, ndramat para poya takis.

Pe hu melit soyon, ara Luk itiyani titiye para aliy, tehe kultuw para kapwokeyani totohun, pe mbulya Mwoiwan Haiyan, pe kultuw para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu ndramat. Pe Luk ara itiyani titiye soyon, iya hu melit mepo hu pihin hu kanmbusiy.

Pe nongna Luk, ara mapu kinhipwen puk aripo. Luk irataluwiy puk sih i, mepo worou ngara kapwohowei **Titiye para Mbulya Hu Aposel**. Puk ara, ara itiyani hu melit mepo hu aposel humbusiy iyamulan para Yesu kinnau kinna kol paingan yang.

Luk irataluwiy titiye aro para kiya kili Teyopilus

¹ Wuloh, Teyopilus; wou ndramat hamou namandran pe mangalam.

Yihu ndramat soyon huro ratuluwi hu melit mepo hu kantayah pwen mwalinga yowu. ² Yihu ratuluwi titiye para melit mepo hu hiyeh kannimeiy mamu kinna, kinna marahu. Yihu ara, ara hurayah ndramat para poya mbulen para nongna Ngindrai, pe huratiyaniy isa kili yowu. ³ Pwen pe yo mbukeno ukahi nokulani titiye masih iye iro ndroiyan pe isa, pwen unimeiy tehe hiyan para kurataluwiy, pe kuramwaniyaniy kiro mwonen o, pe kisarayah kisa kili wou, Teyopilus. ⁴ Pwen pe wou alahiy para apahasaniy tehe hu melit mepo hu kanhinuwani wou kinna aliy, ara ndrokongan.

Angelou hamou iranonoye tehe Yohanes Ndramat para Paptais andre kisarayah

⁵ Iro mwonen Herot iro king tahu para kol namandran iya Yutiya, Sekarayah ara yiy pris hamou, pe yiy ara pris iyau ndrokoyirayi Apiyah. Pe nambuyun Elisapet ara iyau ndraye Aaron i. ⁶ Pe kultuwayi hilu malmou kene ara imwonen o iya mbulmara Ngindrai, pe ngara hilu koho ndruwa nongan para pwahanou ta Yapan, pe hilu konoho mbusi kultuw handra mwomwan para kultuwayi tohoun ta Ngindrai, ara pwi. ⁷ Hapeko hilu kanpo noru hilu pwi, paratesah, Elisapet ara ihikamai. Pe hayou ata hilu malmou kene, ara kintamwaitini lenge hilu para hilu kapo mbunah.

⁸ Pwen irahihini lenge hu pris para ndrokoyirayi Apiyah mepo Sekarayah ngara kiropo mbulen kiyasura hu, ara isarayah. Pwen Sekarayah ara nakiya po mbulen kiya mbulmara Ngindrai. ⁹ Pe kultuwayi hu pris, ara ngara hu karakau para kiyngani sehe pris andre kiya nondriya yumwa totohun ta Yapan, para kiya timwi yukyuk mepo ngonohon layin. Pe kau, ara ipwaingani Sekarayah. ¹⁰ Pwen irahihini paramwandrai para nakitimwi yukyuk mepo ngonohon layin, ara yihu ndramat soyon iya husa rawure hu huro ngawan pe huro tohun.

¹¹ Pwen pe angelou hamou ta Yapan isarayah isa kili Sekarayah, pe iro tine iyapwen te mot para kamwan para tuntun para kosumwan ngonohon layin ara. ¹² Iro mwonen Sekarayah inime yiy, mwoiwan ara ihin pe inoh turuwe yiy. ¹³ Hapeko angelou ipwai iya kili yiy, ipa, "Sekarayah, mbuna anoh; Ngindrai ara kin-

hilingi totohun tam pwen. Pe nambuyum Elisapet, ara andre kipo norum kamai hamou, pe andre apohowe ngalan Yohanes. ¹⁴ Pe mbunah ara andre kiyki pwesai kisa kili wou, pe ndriyam andre kimbuluhi yiy. Pe kiro mwonen lang para nakisarayah, ara andre hu ndramat soyon iya hu kapwes, ¹⁵ paratesah, yiy andre kirayah ndramat hamou mangalan kiya mbulmara Yapan. Pe mbuna kiyin wain* ndre ndran tunguyan. Pe mapu tinan kinmwalahiy tan, Mwoiwan Haiyan, ara andre kipep kiro kili yiy. ¹⁶ Pe yiy andre kiwiri hu ndramira Yisrayel soyon iya hu kamui kasa pe koho ndruwa Yapan, Ngindrai tahu. ¹⁷ Pe yiy andre kiho mu kili Yapan kiya pwoke pe mwoiwa Elijah. Pe yiy andre kirapaiwani ndriya tama hu mbunah para kimbuluhi noruhu. Pe andre kirapaiwani hu ndramat para ndraingapwi, para hu kawiri lohongai waison tehe tahu ndramat imwonen. Pe yiy andre kimwaniyani hu ndramat para hu koro hinehes para kalonge Yapan nakisa."

¹⁸ Pwen Sekarayah isok angelou, ipa, "Yo andre kusapahasani melit aro tapeh? Yo kunna parangoloh pwen, pe nambuyu ara yiy kinhi pihi parangoloh i."

¹⁹ Pwen angelou isomwi yiy, ipa, "Yo ngolo Kapriyel. Yo ngara kuro tine mbulmara Ngindrai, pe ipwandrisa yo para kusa nese ndraingam kiya nongan hiyan iye. ²⁰ Pwen pe kiro mahapo kiya, andre amun o pe anlahiy para awong pwi, kipoo lenge melit aro kirayah. Paratesah, lohongam ara kinpwotisingi nongno pwi, mepo nakisa rahihini lengen para kirayah mannan."

²¹ Lang ara, ara hu ndramat

* 1:15: Eng: wine

masih huye ngawan huro longe Sekarayah, pe huro lohonge soyon, hupa paratapeh pe yiy ita manau nondriya yumwa totohun ndrangan niwen iya. ²² Iro mwonen isa ngawan, ara kinlahiy para kiwong kiya kili hu pwi. Pe yihu ara huyirowei tehe yiy ara kinnime taltan handra iro nondriya yumwa totohun. Pe iro mbusi hu kaipisa melit masih iya kili hu, ara iya niman opu. Hapeko imun iro tehen tora ko.

²³ Pe lengen para kiropo mbulen, ara isahapwen, pwen imui iya kolon. ²⁴ Iyamulan para aliy, nambuyun Elisapet ara mapundriyan imin, pe iho nondriya walah mayimah ara iro kohon o. ²⁵ Pe Elisapet ipa, “Yapan imbusi melit aro isa kili yo, nondriya hu lang aro, para kirapiyani masiro kiya mawen mbulmara hu ndramat masih.”

Angelou iranonoye tehe Yesu andre kisarayah

²⁶ Elisapet ara walahen iho manonoh, pe Ngindrai ipwandrisa angelou Kapriyel iya Nasaret, kol hakol ngawan ita nondriya kol namandran hape Kaliliy. ²⁷ Pe angelou ara iyarayah iya kili pihindrahin hamou mepo kinnapolo kamai hamou mapu. Pe hu kansokomburani yiy para kiyesou kiya kili ndramat hamou ngalan Yosep; yiy ara iyau ndraye Tepit. Pe pihindrahin ara, ara ngalan Mariya. ²⁸ Pwen angelou ara iya kili yiy pe irawulohani yiy, ipa, “Yapan ita sura wou, pe koyun iti wou namandran iya.”

²⁹ Pe Mariya ara ndriyan ipworu namandran iya, iya sehe nongan angelou kinpwai kinna kili yiy; pe iro lohonge soyon iya sehe ndroiya nongan isa polohori yiy iya aliy. ³⁰ Hapeko angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Mariya, mbuna anoh. Pahas ta Ngindrai ita kili wou.

³¹ Kamulan mapundriyam, pe andre amwalahiy kiyata mbunah kamai hamou, pe andre apohowe ngalan, ara Yesu. ³² Yiy andre kirayah ndramat hamou namandran pe mangalan, pe andre hu kapohowe yiy Noru Yiy Hiyeh Iyera Paingan Masih. Pe Yapan Ngindrai andre kiyki yiy kirayah King, pe andre kiwiri ndrohonoku tumbun Tepit. ³³ Pe yiy andre kiro King kili hu ndraye Yakop kintokinto, pe ndrohonoku pwanpwan ta King mepo andre kinhipwen pwi.”

³⁴ Pwen Mariya isok angelou, ipa, “Melit aro andre kirayah tapeh? Paratesah, yo kunna polo hamou kamai mapu.”

³⁵ Pe angelou isomwi yiy, ipa, “Pwoke ta Ngindrai Iyera Paingan Masih ara andre kiramburihi wou, pe Mwoiwan Haiyan andre kisa ndritam. Pwen pe yiy haiyan mepo namwalahiy kiyatan ara, ara andre kapohowe yiy Noru Ngindrai. ³⁶ Animei, nayim Elisapet ara kinhi pihi parangoloh pwen, hapeko yiy mapundriyan, pe andre kipo norun kamai hamou. Pe yiy mepo hupa kinhopo norun pwi ara, ara walehen manonoh pwen imira. ³⁷ Sehe melit pwokeyan mepo Ngindrai kinlahiy para kimbusiy pwi yeh?”

³⁸ Pwen Mariya isomwi yiy, ipa, “Yo pihin para poya mbulya Yapan. Nongan mepo anpwai, ara hiyan para kirayah mannan kisa kili yo.” Pwen angelou itali yiy pe iyau.

Mariya iya saisai iya kili Elisapet

³⁹ Iro mwonen ara, Mariya ihikule yiy, pe ileheleh iya kol hakol ngawan ita nondriya hu ngondron para kol namandran hape Yutiya. ⁴⁰ Pe iyarayah iya pe isong iya nondriya suwe

Sekarayah, pe irawulohani Elisapet. ⁴¹ Iro mwonen Elisapet ihilingi yohola Mariya, pwen mbunah iro ndriyan ara ilohori yiy. Pe Elisapet ara ipep iyata Mwoiwan Haiyan. ⁴² Pe iwayeh namandran iya, ipa, “Ngindrai ara kintoholi wou pwen mwalinga hu pihin masih. Pe norum mepo namwalahiy kiyatan, ara kintoholi yiy. ⁴³ Yo po hiyeh, pwen pe tina Yapan to isarayah isa kili yo? ⁴⁴ Pe iro mwonen ndraingo ihilingi yoholam, pwen mbunah iro ndriyo ara ilohori yiy iyapolo pwesai. ⁴⁵ Yapan kitoholi yiy mepo kinpwotisingi lohongan tehe sehe melit mepo Yapan kinpwai kinna kili yiy, ara andre kirayah mannan.”

Waliya Mariya

⁴⁶ Pwen Mariya ipa,
 “Lohongo ihiri ngala Yapan,
⁴⁷ pe mwoiwo ipwesani
 Ngindrai, Yiy Ngara Kisop-
 wat Yo.
⁴⁸ Yo pihin mwaihei para poya
 mbulyan,
 pe lohongan ngara kiti yiy
 mepo iyki yiy iya pwan.
 Pe kiro matne mahapo kiya, hasap
 kiyau hasap, ara andre hu
 kapa tehe Yapan kiniyki
 lomwes kinsa kili yo.
⁴⁹ Yiy Hiyeh Mepo Pwokeyan
 Masih ara, ara kinmbusi
 melit namandran iya kinsa
 kili yo—
 pe ngalan ara haiyan.
⁵⁰ Pe koisirai tan ara andre kisalti
 hu mepo huro pahandra no-
 howai tan,
 hu hasap kiyau hasap.
⁵¹ Pe yiy imbusi hu mbulen
 pwokeyan iya,
 pe irasumbuwani hu mepo
 ngara hu kasikiye hu koro
 nondriya lohongahu.

⁵² Pe irapiyani hu king pwokeyan
 iya husa pwan husa mawen
 ndrohonokuhu,
 pe ihiri hu ndramat mepo
 ngalahu pwi.
⁵³ Pe hu ndramat mepo hu
 mundrui, ara iyki hu melit
 hiyan iya kili hu, pe isihi hu.
 Hapeko irasses hu ndramat
 mameltahu soyon iya, ara
 huyau o mwaihei.
⁵⁴ Pe kinsopwat ndramiran hu
 para Yisrayel,
 pe koyun kintut koisirai tan
 pwi,
 pe andre kinto-kinto kiya kili
⁵⁵ Apraham pe ndrayen hu,
 tehe kinpwai pwen kinna kili
 tamarou hu.”
⁵⁶ Pe Mariya ara iyepolo Elisapet
 iho pakeh tehe walah maroyoh.
 Pwen iyamulan imui iya kolon.

Elisapet imwalahiy iyata Yohanes Ndramat para Paptais

⁵⁷ Pwen irahihini lenge Elisapet
 para nakimwalahiy ta mbunah,
 pwen imwalahiy ta norun kamai.
⁵⁸ Pe yowen hu pe hu mepo huro
 pakeh kili Elisapet, ara huhulingiy
 tehe Yapan kiniyki koisirai tan na-
 mandran kinna kili yiy. Pwen
 yihu masih ara, ara hupwes iya-
 sura yiy.
⁵⁹ Pe iro mwonen lang mandrol-
 woh para yihu nakasondriti kapilo
 mbunah, ara yihu pakayoh ngalan
 kiya pihisali taman Sekarayah.
⁶⁰ Hapeko tinan ipwai iya hu, ipa,
 “Pwi yoh! Andre kayoh ngalan
 Yohanes.”
⁶¹ Pwen hupwai iya kili yiy,
 hupa, “Hamou kinho mwalinga
 yowem hu, ara ngalan tehen tora
 pwi.”
⁶² Pwen huwong kaipisa nongan
 iya nima hu iya kili taman, para
 hu pakayirowei tehe inamili ngala
 mbunah kiya hiyeh. ⁶³ Pe ipwai
 iya kili hu para hu kawiri melit

handra kisa para kiratuluwi non-gan kaliy, pe mwoiwahu masih ara ihin tehe iratuluwiy, ipa toro: “Ngalan ara Yohanes.”⁶⁴ Pwen hape pwi ko, poho Sekarayah ite pe kalamen imemeyeu pe iwong imwonen, pe ihari ngala Ngindrai.⁶⁵ Pe hu ndramat masih mepo huro pakeh kili yiy, ara nohowai iwiri hu. Pe tiyeya hu melit masih ara, ara ingau pe isalti ngondron para kol namandran hape Yutiya, pe hu ndramira kol ara huye pwa-haltaniy.⁶⁶ Hu ndramat masih ara huhulong pe huro lohonge soyon pe huro sok, hupa, “Mbunah aro ara andre kirayah hiyeh ndrokona?” Huro sok tehen tora, paratesah, pwoke ata Yapan ara iro kili yiy.

Waliya Sekarayah

⁶⁷ Pe Sekarayah, tama Yohanes, ara ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe iwong tehe poropet hamou, ipa toro:

⁶⁸ “Kahari ngala Yapan Ngindrai para Yisrayel, paratesah, yiy ara kinsa pwen pe kinsopwat worou ndramiran.

⁶⁹ Yiy ara kiniyki pwoke kinna kili ndramat hamou para kisopwat tou

iripo nondriya kamaye Tepit, ndramat para poya mbulyan,

⁷⁰ tehe kinpwai pwen kinna kili hu poropet haiyan tan para koluw kinna,

⁷¹ tehe andre kisopwat rou kasa mawen kili hu hiyeh humwisnani rou, pe kasa mawen nima hu mepo huhingasi rou.

⁷² Ilohongani koisirai tan kinnykiy pwen kinna kili tumbourou hu,

pe ilohonganiapaniu tan haiyan,

⁷³ pe nongan kintandrangan kinna kili tamarou Apraham,

⁷⁴ para kisa sopwat tou kasa mawen kili hu hiyeh humwisnani rou,

pe kirakelehani rou para tukambusi mbulyan, pe andre tukannoh pwi.

⁷⁵ Pwen pe nondriya hu lenge rou masih, andre tukambusi mbulen kiyapolo kultuw imwonen pe haiyan kiya mbulmaran.

⁷⁶ Pe noru, wou ara andre hu kapohowe wou poropet hamou ta Ngindrai Iyera Paingan Masih;

pe wou andre oho mu kili Yapan, pe aramwaniyani mèresayan.

⁷⁷ Pwen pe ndramiran hu masih andre Yapan kitali hu kultuw mwomwan tahu kayau, pe tehen tora ko andre hu kasa yirowe sopwat ta Yapan.

⁷⁸ Nondriya koisirai para namiliwa Ngindrai, pwen andre mwandrai kiyat kiyau kol paingan yang kisa pwan kiltou,

⁷⁹ para kilengani hu mepo hutora nondriya lokuhan, pe hu tora nondriya nohowai para kimat.

Pe andre kipunokulani tokuya rou kiro meresai para ndriya wayis.”

⁸⁰ Pwen mbunah ara imandra pe ipwoke iya mwoiwan, pe iye kol ndrohoyin ipoo lengen para kisa pwaingani yiy kisa ngawan mbulmara hu Yisrayel.

2

Mariya imwalahiy iyata Yesu

¹ Tandrohongan ara, Sisar Aukustus ipwandrandrahani nongan iya kili hu ndramat masih huro pahandra kol namandran masih kene Rom, para hu kaya yuk ngalahu. ² (Aro ara irandroi)

yukuya ngala hu ndramat tandrohonga Kwiriniyus iro pohon para kol namandran iya Siriya.)³ Pwen pe hu ndramat masih kene, ara humui huya ndroho kolohu hamou-hamou, para hu kaya yuk ngalahu.

⁴ Yosep ara iyau wum ta ndraye King Tepit, pwen pe itali kol ngawan Nasaret ita nondriya kol namandran hape Kaliliy, pe iya paingan iya kol namandran hape Yutiya, pe iya kol ngawan ata Tepit ngalan Petlehem.⁵ Pe Yosep iya kol ara iyapolo Mariya para hilkaya yuk ngala hilu. Mariya ara hu kansokomburani yiy pwen para kiwiri Yosep, pe Mariya ara mapundriyan imin.⁶ Iro mwonon hilto ndron aliy, pwen lenge Mariya para nakimwalahiy ta mbunah isarayah,⁷ pe imwalahiy ta norun ndrighou kamai. Pwen isumwa yiy iya ndrighiap, pe iyki yiy iye matin pwelekeya mbulmwakau, paratesah, hu noku matiliu masih para nondriya seu, ara hu kanpep topwei kinna tahu ndramat.

Angelou isarayah pe iwong iya kili hu ndramat para pwokereya hu sipsip

⁸ Pe iro mwonon ping ara, ara yihu ndramat hayah para pwokereya hu sipsip, ara huro pakeh kol ngawan Petlehem, pe huro memerani hu sipsip tahu.⁹ Pe angelou hamou ta Yapan iyarayah iya kili hu, pe nonowa nganngana Yapan isarahakowahu pe ilengani hu, pe hunoh mimiri hu.¹⁰ Hapeko angelou ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akanoh. Yo usaiki nongan hiyan para pwesai namandran iya, isa kili wawu ndramat masih kene.¹¹ Lang nepo ita nondriya kol ngawan ta Tepit, pihin hamou kinmwalahiy kinna ta Ndramat

Hamou Para Sopwat; yiy ara Yapan Kristus.¹² Pe wawu andre kanime kaipisan tehe toro: Wawu andre kanime mbunah hamou hu kansumwa yiy iya hu ndrighiap, pe iyera matin nondriya pwelekeya mbulmwakau.”

¹³ Indrou pwi ko, yihu angelou para pahun soyon iya para kol paingan yang, ara husarayah husa polo hamou para mamu, pe huhuri ngala Ngindrai huro pa,

¹⁴ “Kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih, pe kiro kol pwan, ndrighia wayis kiro mwalinga hu ndramat mepo namiliwai tan itapolo hu.”

¹⁵ Pwen hu angelou masih hutali hu, pe humui kannau kanna kol paingan yang, pe hu ndramat para pwokereya hu sipsip, ara hamou iro pwai iya kili hamou, huro pa, “Kiya, tukaya Petlehem pe tukaya nime melit mepo kintayah aro, tehe Yapan kinnese ndraingarou pwen kinna aliy.”

¹⁶ Pwen huhumbuh huya pe huya nime Mariya hilu Yosep pe mbunah ara iye matin nondriya pwelekeya mbulmwakau.¹⁷ Iro mwonon huya koyum yiy ihipwen, pwen huya tiyani nongan mepo hu kanhilingiy iyata mbunah ara.¹⁸ Pe hu ndramat masih huhulingiy, ara huro lohonge ndrit iya sehe melit mepo hu ndramat para pwokereya hu sipsip hu kantiyaniy kinna kili hu.¹⁹ Hapeko Mariya iyki hu nongan masih kene ara, ara iro ndrighian pe ngara kiro lohonge kiya aliy.²⁰ Pwen hu ndramat para pwokereya hu sipsip ara humui huyau, pe huro hari ngala Ngindrai pe huro pwesani yiy iya hu melit masih mepo hu kanhilingiy, pe hu kannime; ara hu kantayah imwonon o tehe hu angelou kannese ndraingahu pwen.

Huwiri Yesu iya yumwa totohun namandran

21 Iro mwonen lang mandrolwoh para nakasondriti kapilon, hupohowe ngalan iya Yesu, ngalan mepo angelou kinpohowe pwen ma kintayah ndriya tinan mapu.

22 Iro mwonen lang isahapwen para kambusi kultuw para karayah howen kiya mbulmara Ngindrai, iho ndruwa Nongan para Pwahanou ta Mose, pwen Yosep hilu Mariya hilu wiri mbunah iya Yerusalem para kayaiki yiy kiya kili Japan.

23 Hilu ho ndruwa Nongan para Pwahanou ata Japan, ipa toro: "Hu mbunah ndrihou kamai masih kene, ara kayaiki hu tehe yukyuk haiyan kiya kili Japan."*

24 Pwen hilu wiri pai malmou, para hilu kambusi yukyuk tehe pwayan kinpwai pwen ita Nongan para Pwahanou ata Japan, ipa toro: "pai malmou ndre noru ngai malmou."†

25 Pwen ndramat hamou iye Yerusalem, ngalan, ara Simeyon. Yiy ara ndramat imwonen, pe ngara kiho ndruwa nongan para pwahanou masih ata Japan. Yiy ara iro longe ndramat mepo Japan kintakiniman para kisa pe kisopwat hu Yisrayel. Pe Mwoiwan Haiyan ara iro kili yiy.

26 Mwoiwan Haiyan ara kinpwainganiy pwen kinna kili yiy, tehe yiy andre kinmat kileh pwi, kipoo kinime Japan Kristus.‡

27 Pwen pe Mwoiwan Haiyan iluwani Simeyon iya nondriya yumwa totohun namandran. Pwen iro mwonen ara, Mariya hilu Yosep hilu wiri noru hilu malaman Yesu, para koro ndruwa kowase hu, tehe nongan para pwahanou kinpwai, 28 pwen

Simeyon iwiri mbunah pe isap yiy iho niman. Pe irawuloh iya kili Ngindrai, ipa:

29 "O Yapane, yo ndramat para poya mbulyam;

mahapo nimam kihitan to kiyapolo ndriya wayis, tehe antandrangan pwen kinna.

30 Paratesah, moro ara kinnime sopwat tam pwen.

31 Wou antamwaniyani melit ariya pwen iro mbulmara hu ndramat para kol pwan masih.

32 Pe ngannganan andre kilengani hu Ndramira Lah, pe andre kihari ngala ndraram hu para Yisrayel."

33 Pwen pe tama mbunah pe tinan, ara hilhilingiy pe hilu lohonge soyon iya, iya sehe melit Simeyon kinpwai pwen iyata mbunah ara. 34 Pwen Simeyon iyki lomwes iya kili hu, pe ipwai iya kili tina mbunah, Mariya, ipa, "Ahalingiy; mbunah iye, ara Ngindrai kintakiniman pwen para kimbusi hu soyon iya koro nondriya Yisrayel hu kayos, pe hu soyon iya hu katine. Yiy andre kirayah tehe kaipisa melit handra mepo andre hu karasingat anan.

35 Pwen pe lohongai kokohon tahu ndramat soyon iya ita ndriyahu, ara andre kisa kiro yelan ngawan. Pe andre ahangoruwei tehe semela pahun niwen hapai kissi nerem i."

36 Iro mwonen lang ara, poropet hamou pihin i iro, ngalan ara Ana SuPanuwel. Pe yiy ara iyau wum ta Aser. Pe yiy kinna pihi parangoloh masih, pe mamu iyesou pe iro polo nambuyun ara hayou manandrtoyoh o. 37 Pwen iya pihinau pe iho tehen tora ko, ipoo hayou tan iya androlungui pe haahiu (84). Pe kinho tali

* 2:23: Anime puk Rakuhuye (Exodus) 13:2,12 † 2:24: Mbulya Hu Pris (Leviticus) 12:8

‡ 2:26: Eng: Christ, Messiah; TP: dispela man Bikpela i bin promis long salim i kam bilong kisim bek ol manmeri bilong en

yumwa totohun pwi. Ping pe lang masih ngara kiro po mbulya Ngindrai, pe ngara kiyuh anandrainai pe kiro tohun.³⁸ Pwen iro mwonen paramwandrai ara, ara yiy isa kili hu, pe irawuloh iya kili Ngindrai. Pe inese titiye ta mbunah ara, iya kili hu ndramat mepo huro longe hiyeh andre kisopwat hu para Yerusalem.

³⁹ Pwen Yosep hilu Mariya hilu kanmbusi melit masih iho ndruwa Nongan para Pwahanou ata Yapan kinhipwen, pwen hilmui hilya kolo hilu imwonen—kol ngawan Nasaret, hira nondriya kol namandran hape Kaliliy.⁴⁰ Pe mbunah ara imandra pe mandran ipwoke; pe ipep iya lohongai waison, pe koisirai ta Ngindrai, ara iro ndritan.

Wihou Yesu iro yumwa totohun namandran

⁴¹ Hayou sih iyau sih taman hilu tinan ngara hilu kaya Yerusalem, para kaya Kowase Yon para Pasopa.⁴² Iro mwonen Yesu hayou tan iho songui pe luwoh (12), pwen huya paingan Yerusalem, para hu kaya Kowase Yon para Pasopa, tehe ngara hu koro mbusiy.⁴³ Iyamulan para kowase yon ilon, iro mwonen taman hilu tinan hilro mui nakaya kolohu, hilu kowu tehe wihou Yesu ara kinto ndron Yerusalem.⁴⁴ Pe hilu pa andre yiy ara iro polo hu masih mepo huyau ara. Pe yihu ye rokai ipoo iya lang sih sesek mwaniye. Pwen hiluro seyeh yiy mwalinga yowe hilu pe kowase hilu hu.⁴⁵ Pe iro mwonen hilu seyeh yiy ndrit, pwen hilu mui paiwe, para kaya ten yiy kaya Yerusalem.⁴⁶ Pwen lang maroyoh para hilro seyeh yiy isayau, pwen hilya kahi yiy iro nondriya yumwa totohun namandran. Pe hilu nime yiy imipwan mwalinga hu ndramat para

hinonou, pe iro tahilong hu pe iro sok hu iya hu soksok hayah.⁴⁷ Pe yihu masih mepo huro hilingi yiy, ara huro lohonge ndrit, paratesah, lohongan ileu pe ipahas iya nongan mepo iro somwi hu iya aliy.⁴⁸ Iro mwonen taman hilu tinan hilu nime yiy, ara lohonga hilu indrap. Pe tinan ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, paratesah pe arakultuwani youlu tamam tehen tora? Ambusiy pe youlu ngandrah para teleyam.”

⁴⁹ Pe yiy ipa, “Walu tora ten yo paratesah? Walu kowu tehe usa para kuro suwe Tomo?”⁵⁰ Hapeko hilu kanyirowe sehe nongan mepo iro pwai iya kili hilu iya aliy, ara pwi.

⁵¹ Pwen pe Yesu iyau iyapolu hilu pe huya pwan kol Nasaret, pe iho ndruwa nongna hilu masih. Hapeko tinan, ara iyki nongan masih ara iro manau lohongan.⁵² Pe Yesu iro mandra, pe lohongai waison pe namiliwa Ngindrai pe namiliwa hu ndramat kene, ara huro has kili yiy.

3

Yohanes Ndramat para Paptais, iramwaniyani meresaya Yapan

¹ Iro mwonen hayou songui pe yimah ta Sisar Tiperiyus, iro king tahu kol masih hutora pahandra kol namandran masih kene Rom, ara Pontiyus Pailat iro pohon para kol namandran hape Yutiya, pe Herot iro pohon para kol namandran hape Kaliliy, pe nalin Pilip, ara iro pohon para kol namandran hape Yituraya pe Trakonitis, pe Lisaniyas, ara iro pohon para kol namandran hape Apilene.² Annas hilu Kayapas ara hilu pris hilhohin ta hu pris masih kene. Pe tandrohongan ara, nongna Ngindrai, ara isa kili Yohanes noru Sekarayah

iro kol ndrohoyin. ³ Pe Yohanes irikai irakayani hu kol masih huro pakeh Ndran Yortan, pe iro pohowe nongan para hu ndramat karapaiwani ndriyahu pe kawiri paptais para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu. ⁴ Tehe pwayan kinpwai pwen ita puk ta poropet Yisayah, ipa toro:

“Ngasa mbulukoyu hamou ita yoh iyau kol ndrohoyin, ita pa, ‘Karamwaniyani saya Yapan, pe kasani meresayan kiro mwonen.

⁵ Pe karatungi hu pwenten masih, pe kataluwe hu ngondron pe pahayi masih ara hu kasapwan.

Pe hu sai mepo humakaiye, ara karamwaniyani hu pe hu koro mwonen,

pe hu sai mepo humasusuwat, ara karalohori hu pe hu kameh.

⁶ Pe hu ndramat para kol pwan masih, andre hu kanime mbulya Ngindrai para kisopwat worou.’”

⁷ Pwen Yohanes ipwai iya kili hu ndramat soyon mepo husa kili yiy para kisumuluwani hu ara, ara ipa, “Wawu ndraye hu mwat mapairahu! Hiyeh kinpomwane kinsa kili wawu pe apakawop kaya mawen ndrinalokuh ta Yapan mepo itapo isa? ⁸ Pe kapa wawu kantapaiwani ndriya wawu ndrokonan, pwen kultuwayi wawu kipwaingani kaipisa wawu tehen aliy i. Pe wawu mbuna akahaterena wawu, pe akapa, ‘Apraham ara tumbu yowu.’ Yo upwai isa kili wawu tehe, iyau kili hu pat aripo, Ngindrai ilahiy para kimbusi hu karayah hu tumbu Apraham. ⁹ Pe semen kapereu, ara kinna pwen ita ndroiyei kei yi, pe hu kei masih mepo hu konhoppwai hiyan pwi, ara andre katihiu kaya pwan pe kapiyani hu kaya nondriya mwan.”

¹⁰ Pe hu ndramat soyon huro ara, husok yiy, hupa, “Pwen pe yowu po andre kambus tehen tapeh ara?”

¹¹ Pwen Yohanes isomwi hu, ipa, “Yiy mepo suluyan malmou, ara kiyki hamou kiyata hiyeh mepo suluyan pwi, pe hiyeh mepo anandrinan soyon, ara kimbusiy tehen aliy i.”

¹² Pe yihu ndramat hayah para poya takis, ara husa yi para kawiri paptais. Pe husok yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, yowu andre kambus tehen tapeh?”

¹³ Pwen Yohanes ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kambulte sombule pat kiya weneyan o, pe mbuna kiramwaitiniy tehe wawu ngara koropo.” ¹⁴ Pwen hu ndram hayah husike yiy, hupa, “Pe yowu andre kambus tehen tapeh?” Pe isomwi hu, ipa, “Wawu mbuna akarakekeyani hu ndramat pe kawiri sombule pat tahu. Pe wawu mbuna akaiki hu ndramat kiya nongan o mwaihei, para akawiri sombule pat kiyau kili hu. Akalohonganiny tehe kenne wawu mepo wawu tora wiriy, ara ilahi wawu.”

¹⁵ Pe hu ndramat masih huro longe pe huro sohe, ara huro lohonge soyon iro ndriyahu, pe huro pa, “Matisan Yohanes ara Kristus, ndre?”

¹⁶ Pwen Yohanes isomwi hu masih, ipa, “Yo urupo sumuluwani wawu iya ndran. Hapeko ndramat hamou pwoke tan pwokeyan pe iho hin kili yo, ara andre kisa, pe yo ara kunlahiy para kulombuli malkeye hatna pwelekan pwi. Yiy andre kisumuluwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan pe kiya mwan. ¹⁷ Pe yiy iya ndrohonoku ponokuleya wit pe imbultuwe suweleya pwan tan ita niman para kisuwali pwisi wit kiya mawen, pe andre kimbultani sangi wit, kiya nondriya kaisowan. Hapeko pwisi wit,

ara andre kitimwiw kiya mwan mepo kinoho mat pwi masih.”¹⁸ Pe Yohanes ara ipohowe nongan soyon handra-handra yi, para kirakelehani ndriya hu ndramat. Pe ipohowe nongan hiyan, iya kili hu yi.

¹⁹ Yohanes ara ngara kipomate Herot, pohon para kol namandran hape Kaliliy, kiya hu melit mwomwan ngara kimbusi. Pwen ipomate Herot paiwe, iya mwomwan mepo imbusi iya kili Herotiyas, paratesah, Herot iwiri Herotiyas iya nambuyun, hapeko Herotiyas ara yiy nambuyu nalin. ²⁰ Pwen pe Herot iposura hu mwomwan mepo kinmbusiy pwen kinna, ara iyki Yohanes iya nondriya kou i.

Titiye ta Yohanes isumuluwani Yesu, pe titiye tahu ndraye tumbu Yesu

²¹ Iro mwonen hu ndramat masih huro wiri paptais,* Yohanes isumuluwani Yesu yi. Pe Yesu iro tohun manau, pwen kol paingan yang ara ite, ²² pe Mwoiwan Haiyan isa pwan mwensen tehe nombuwe pai hamou, pe iya ndrita Yesu. Pe ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa, ara ipa, “Wou ara Noru, pe ndriyo imbuluhi wou. Yo upwes satam namandran iya.”

²³ Pwen Yesu hayou tan ara iho tehe matingui, pe irandroiyi mbulyan. Pe yihu pa ndre yiy ara noru Yosep,

pe Yosep ara noru Heli,
²⁴ pe Heli ara noru Mattat,

pe Mattat ara noru Lepi,
pe Lepi ara noru Melki,
pe Melki ara noru Yannai,
pe Yannai ara noru Yosep,

²⁵ pe Yosep ara noru Mattatiyas,
pe Mattatiyas ara noru Amos,

pe Amos ara noru Nahum,
pe Nahum ara noru Esli,
pe Esli ara noru Nangai,
²⁶ pe Nangai ara noru Maat,
pe Maat ara noru Mattatiyas,
pe Mattatiyas ara noru Semeyin,
pe Semeyin ara noru Yosek,
pe Yosek ara noru Yota,

²⁷ pe Yota ara noru Yowanan,
pe Yowanan ara noru Resa,
pe Resa ara noru Seruppapel,
pe Seruppapel ara noru Seyaltiyel,
pe Seyaltiyel ara noru Neri,

²⁸ pe Neri ara noru Melki,
pe Melki ara noru Atti,
pe Atti ara noru Kosam,
pe Kosam ara noru Elmatam,
pe Elmatam ara noru Er,

²⁹ pe Er ara noru Yosuwu,
pe Yosuwu ara noru Eliyeser,
pe Eliyeser ara noru Yorim,
pe Yorim ara noru Mattat,
pe Mattat ara noru Lepi,

³⁰ pe Lepi ara noru Simeyon,
pe Simeyon ara noru Yutah,
pe Yutah ara noru Yosep,
pe Yosep ara noru Yonam,
pe Yonam ara noru Eliyakim,

³¹ pe Eliyakim ara noru Meleya,
pe Meleya ara noru Menna,
pe Menna ara noru Mattata,
pe Mattata ara noru Natan,
pe Natan ara noru Tepit,

³² pe Tepit ara noru Yessi,
pe Yessi ara noru Opet,
pe Opet ara noru Powas,
pe Powas ara noru Salmon,
pe Salmon ara noru Nahson,

³³ pe Nahson ara noru Amminatap,

pe Amminatap ara noru (Atmin)†,
(pe Atmin ara noru Arni.)

pe (Arni) ara noru Hesron,
pe Hesron ara noru Peres,
pe Peres ara noru Yutah,

³⁴ pe Yutah ara noru Yakop,
pe Yakop ara noru Yisak,

* **3:21:** Titiye iye ita v. 21 iya, ara irayah ma Yohanes kinna kou mapu. † **3:33:** Hu nongan mepo hu kantatuluwiy koluw kinna ara nongan kinhisoule pwi. (Eng: Some old manuscripts have different names here, like Ram; TP: Sampela olupela pepa ol i bin raitim longpela taim igo pinis i gat toktok i no wankain olsem ol narapela.)

pe Yisak ara noru Apraham,
 pe Apraham ara noru Terah,
 pe Terah ara noru Nahor,
³⁵ pe Nahor ara noru Seruk,
 pe Seruk ara noru Reu,
 pe Reu ara noru Pelek,
 pe Pelek ara noru Eper,
 pe Eper ara noru Selah,
³⁶ pe Selah ara noru Kayinan,
 pe Kayinan ara noru Arpaksat,
 pe Arpaksat ara noru Sem,
 pe Sem ara noru Nowah,
 pe Nowah ara noru Lamek,
³⁷ pe Lamek ara noru Metuselah,
 pe Metuselah ara noru Enok,
 pe Enok ara noru Yaret,
 pe Yaret ara noru Mahalalel,
 pe Mahalalel ara noru Kenan,
³⁸ pe Kenan ara noru Enos,
 pe Enos ara noru Set,
 pe Set ara noru Atam,
 pe Atam ara noru Ngindrai.

4

Sinai pakipakarawani Yesu

¹ Yesu ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe itali ndran Yortan pe imui iya. Pe Mwoiwan Haiyan ara iluwani yiy iya kol ndrohoyin.
² Pe iya iro kol ndrohoyin lang mahaangui, pe Sinai inohonou yiy. Nondriya hu lang ara, ara kinyan hapesah pwi; pe hu lang ara isahapwen, pwen imundrui.

³ Pwen pe Sinai ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa wou Noru Ngindrai ndrokongan, apwandrandrahani pat ita, pe kipaiwaniy kirayah ndrinnanohonun.”*

⁴ Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen kinna, ara ipa toro: ‘Taleh ta ndramat andre kinyau anandrinai o, ara pwi.’ ”

⁵ Pwen Sinai iluwani Yesu iya paingan, pe indrou pwi ko, iyin-gani hu kol namandran iya, tahu king masih kene para kol pwan

masih, iya kili yiy. ⁶ Pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Andre kuiki pwoke nopwaran tahu kol namandran masih ara, kiyasura nonowahu, kisa kili wou. Pe hu melit masih kene ara, ara kaniykiy pwen kinsa kili yo, pe andre kuikiy kiya kili hiyeh unamiliy para kuikiy kiy-atan. ⁷ Pwen pe kapa atukuruhu pe atohun kisa kili yo, melit masih kene iye, ara andre kuikiy kisa-tam.”

⁸ Pwen pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen toro: ‘Ato-hun kiya kili Yapan Ngindrai atam pe aro pahandra yiy hamou opu.’ ”†

⁹ Pe Sinai iluwani Yesu iya Yerusalem pe iyki yiy iya iro tine payandroha yumwa totohun namandran pe paingan masih. Pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa wou noru Ngindrai ndrokongan, pwen aro iye pe apiyani wou aya pwan. ¹⁰ Paratesah, pwayan kinpwai pwen toro:

‘Yiy andre kipwandrandrahani hu angelou tan, para hu kapenani wou pe kasopwat wou;

¹¹ pe andre hu kasopwari wou kiho nima hu, pwen pe andre antuwani ndrikam kinna pat sih pwi yoh.’ ”‡

¹² Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai toro: ‘Wou mbuna anohonou Yapan, Ngindrai atam.’ ”§

¹³ Pe sinai ara inohonou yiy iya hu melit masih ara kene ihipwen, pwen itali yiy pe iyau, kipoo kiyarahihini lang sih hiyan hira ndron.

Yihu para Nasaret hurasisingat ana Yesu

¹⁴ Pe Yesu imui iya Kaliliy iro nondriya pwoke ta Mwoiwan

* **4:3:** Eng: bread; TP: bret † **4:8:** Nongan Para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:13 ‡ **4:11:** Puk Waliy (Psalm) 91:11,12 § **4:12:** Nongan Para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:16

Haiyan, pe nolan ara ingau pe isilihi kol namandran hape ara kene. ¹⁵ Pe iro hinuwani hu ndramat nondriya hu yumwa totohun tahu, pe hu masih ara huro hari ngalan.

¹⁶ Pe Yesu ara imui iya Nasaret, kol mepo imandra iro aliy. Pe iro mwonen lang Sapat, yiy iya nondriya yumwa totohun, tehe ngara kiro mbusiy. Pwen itine para kipo-howe nongan. ¹⁷ Pe huiki puk maiye ata poropet Yisayah iya kili yiy. Pwen ilombuliy, pe ikahi nongan sahin mepo Yisayah kinratu-luwiy pwen ita, ara ipa toro:

¹⁸ “Mwoiwa Yapan ara iripo ndrito, paratesah, kintakinimo pwen para kupohowe nongan hiyan kiya kili hu mepo hundoisiy.

Yiy ipwandrisa yo usa, para kupwahara nongan kiya kili hu ndramat hu tora nondriya kou, para hu kasa ngawan, pe hu ndramat marahu iyoh ara hu kanimnim paiwe, pe hu hiyeh hutora nondriya nopwaran ara hu koro mwoimwoi.

¹⁹ Pe para kupwahara nongan tehe hayou iye ara lenge Yapan para kipwaingani pahas tan kiya kili ndramiran hu.”

²⁰ Pwen imaiyani puk ara, pe iykiy imui iya kili ndramat para ponokule hu puk, pe yiy impwan. Pe marahu ndramat masih huro nondriya yumwa totohun, ara itis tan. ²¹ Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mahapo nongan haiyan iye ara kintayah mannan kinsa tahi-long tawawu.”

²² Pwen hu masih husikiye yiy, pe huro lohonge soyon iya nongan para koisirai mepo iyau pohon. Pe huro sok, hupa; “Aripo noru Yosep, ndre?”

²³ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Matisan wawu pakatiyani paya nongan sahin iye kisa kili yo: ‘Ndrokta, asopwoyani wou mbukenam!’ Tesah mepo anmbusiy pwen iro Kapernawum, ara ambusiy tehen aliy opu kiro kolom imwonen iye.

²⁴ Upwai ndrokonan isa kili wawu toro: poropet hamou kiro ndrohokolon imwonen, ara ndramiran hu andre kanhilingi nongnan pwi. ²⁵ Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hu pihinau soyon iya huro nondriya Yisrayel, iro mwonen lenge Eliyah. Pe iro tandrohongan ara, karam para kol paingan yang ara Yapan iwariy, pe mbulou ara kindrut hayou royoh pe sahin pwi, pe mundruwai namandran iya, ara isilihi kol masih. ²⁶ Hapeko Ngindrai kinpwandrisa Eliyah kinna kili pihinau hamou para Yisrayel pwi; ipwandrisa yiy iya kili pihinau hamou iro kol ngawan Sarepat ita nondriya kol namandran hape Siton. ²⁷ Pe tandrohonga Elisa ara iro poropet, hu ndramat soyon iya huro Yisrayel, ara mwamwa kawa ilopwa hu. Hapeko iho mwalinga hu masih ara, Naaman ndramira Siriya kopu, ara mwamwa kawa iro kili yiy ihiwin.”

²⁸ Hu ndramat masih huro yumwa totohun ara, ara huhulingi nongnan aro, pe ndriyahu isin. ²⁹ Pwen hutine pe hurasses yiy iya ngawan kol ara. Pe huwiri yiy iya mbusupahayi mepo kol ngawan iro aliy, para hu pakatinihi yiy kiya pwan. ³⁰ Hapeko irasisinge yiy mwalingahu ko, pe iyau.

Yesu irapiyani payit hamou iya mawen

³¹ Pwen Yesu iyau iya kol ngawan Kapernawum ita nondriya kol namandran hape Kaliliy. Pwen lang Sapat isarayah pe yiy iya pe iro hinuwani hu ndramat. ³² Pe yihu ara huro lohonge ndrit

iya nongnan mepo iro hinuwani hu iya aliy, paratesah, nongnan ara nopwaran.

³³ Pe ndramat hamou iro yumwa totohun ariya, ara payit mwomwan iro ndritan, pe iwayeh namandran iya ipa, ³⁴ “Yah! Yesu para Nasaret! Wou nasahaye yowu? Wou asa para apwalngani yowu, ndre? Yo ara upahasani wou hiyeh—wou ara Ndramat Haiyan ata Ngindrai!”

³⁵ Pe Yesu ipalngai ana payit, ipa, “Amun opu! Pe atali yiy asa ngawan!” Pwen payit ara ipiyani ndramat ara iro pwan mbulmara hu masih, pe isa ngawan kili yiy pe kinpotisi ndramat ara pwi.

³⁶ Pwen hu ndramat masih huro lohonge ndrit, pe hamou iro pwai iya kili hamou, huro pa, “Aripo sehe nongan, eh? Ipwandrandrahani hu payit iyapolo nongan nopwaran pe pwokeyan, pwen husa mawen!” ³⁷ Pwen pe nola Yesu ara ingau pe isilihi kol namandran hape ara.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

³⁸ Yesu itali yumwa totohun mepo iro aliy, pe isong iya nondriya seu ta Simon. Pe nossu Simon, ara iro nondriya ngandran pe mandran ingandrah iya. Pwen pe husike Yesu para kisopwat yiy. ³⁹ Pwen Yesu iya pe iro tine ngilsen, pe ipomate mandran ngandrahan ara, pe itali yiy. Pwen pihin ara itine porosih o, pe ipo mbulyan.

⁴⁰ Iro mwonen paramwandrai nakiya lai, pwen hu ndramat huwiri hu mepo mwamwa handra-handra iro kili hu, ara husa kili Yesu. Pe iyki niman iya ndrita hamou-hamou tahu, pe isopwoyani hu pe hungoh. ⁴¹ Pe hu payit husa mawen kili hu ndramat soyon iya, pe hu payit huro wayeh, huro pa, “Wou ara Noru Ngindrai!” Hapeko

ipomate hu, pe isiyi pohoho para hu mbuna kawong, paratesah, tanahu tehe yiy ara Kristus.

⁴² Pe lang imbungahiy o, Yesu yiy opu iyau iya pe iro kol hape imanun. Pe hu ndramat huro ten yiy, pe iro mwonen husa hape aleheh mepo iro aliy, pwen hu pakakaituwe yiy para mbuna kitali hu. ⁴³ Hapeko ipwai iya kili hu, ipa, “Nongan hiyan para kolo King Ngindrai iye, ara andre kuya pohowe kiya hu kol ngawan hayah i, paratesah, Ngindrai ipwandrisa yo usa, ara para kumbulyani mbulen iye.” ⁴⁴ Pe yiy iro pohowe nongan manau, iya nondriya hu yumwa totohun para kol namandran hape Yutiya.

5

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

¹ Lang sih aro, Yesu iya iro tine ngilse Ndran Makaiye Kennesaret. Pe hu ndramat soyo-soyan iya, ara husa huro tandrapndrap pe hurahakowan, para hu kahalingi nongna Ngindrai. ² Pwen inime ndroi malkou iro pwaki leng, hapeko hu ndramat para poya ni para ndroi malkou ara, ara hu kanna mawen ndroye hu, pe huro sungani hu kahu tahu. ³ Pwen iya pe ihis iya nondriya ndroi hakou, pe ndroi mepo ihis iya aliy ara, ara ndroye Simon. Pe Yesu isok Simon para kisuwani ndroi kiya mawen hape pwaki leng. Pwen yiy impwan aliy, pe iro hinuwani hu ndramat.

⁴ Pe iro mwonen Yesu iwong ihipwen, ipwai iya kili Simon, ipa, “Asuwani ndroi kiya ngawan pupura mwekeu, pe akapiyani hu kahu kaya pwan para akapo ni.”

⁵ Pwen Simon isomwi yiy, ipa, “Namandran, yowu po ping sih sesek mwaniye iya pe ingandrah o, pe yowu po ndrit. Hapeko anpwai, pwen pe andre kuho

ndruwa nongnam pe kutali hu kahu kaya pwan.”

⁶ Pe iro mwonen humbusiy tehen aliy, pwen hupo hu ni ara soyon iya, pe hu kahu tahu ara hu pakamat. ⁷ Pwen pe hurakamiri susuyahu huro ndroi hakou i, para hu kasa pe hu kasopwat hu. Pwen husa pe hulokihi hu ni iya nondriya ndroi malkou kene ara, pe ndroi malkou kene ara, ara ipep, pe pakayuh.

⁸ Pe iro mwonen Simon Pita inime sehe melit kintayah, pwen itukuruhu iya ngondro ndrika Yesu, pe ipa, “Yapan, aya mawen kili yo. Yo ara ndramat hamou mepo pakut to mwomwan!” ⁹ Paratesah, Pita iyapolo susuyan hu mepo huro ndroyen, ara lohongahu masih kene indrap, iya hu ni mepo hu kanpo ara. ¹⁰ Pe hilu NdraSepetiy malmou para susura Pita, Yamis hilu Yohanes, ara lohonga hilu indrap i. Pwen Yesu ipwai iya kili Simon, ipa, “Mbuna anoh; kiro mahapo kiya, ara andre apopo hu ndramat.”

¹¹ Pwen huluwi ndroyehu malkou iya paingan pwaki leng, pe hutali memelit masih konto, pe huho ndruwa Yesu.

Ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

¹² Iro mwonen Yesu iya iro kol hakol ngawan, pe ndramat hamou iro aliy, ara mandrakuyun masih mwamwa kawa ilopwai. Iro mwonen inime Yesu, itukuruhu iya pwan mbulmaran pe irakamam iya kili yiy, ipa, “Yapan, kapa welem kiso, alahiy para ambusi yo kurayah howen kiya mbulmara Ngindrai.”

¹³ Pwen Yesu niman iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe ipa, “Wele iso. Arayah howen!” Pwen hape pwi ko, mwamwa kawa mepo iro kili ndramat ara, ara itali yiy.

¹⁴ Pwen Yesu ipwatisingiy iya kili yiy, ipa, “Mbuna aya nese ndrainga hamou, hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo Mose kinpwandrandrahaney para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.”

¹⁵ Hapeko titiye ta ndramat ara, ara iro ngau iropo iya. Pwen pe hu ndramat soyon iya husa mbultere hu para kasa halong Yesu, pe para kisopwoyani hu mwamwa tahu pe hu kaya hiyan. ¹⁶ Hapeko Yesu ngara kimandrite kili hu pe kiyau kiya hape mawen pe kiya kitohun.

Yesu isopwoyani ndramat hamou mandran imat

¹⁷ Lang sih aro Yesu iro hinuwani hu ndramat. Pwen yihu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, mepo huyau hu kol mendreheh masih para Kaliliy pe Yutiya pe Yerusalem, ara husa pe hurompwan ara. Pe pwoke ta Yapan ara iro kili Yesu para kisopwoyani hu ndramat humwa. ¹⁸ Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou iro pasup, ara mandran imat. Pe hu pakanohonou para kawiri yiy kiya nondriya seu, pe kaiki yiy kiya kiye pwan mbulmara Yesu. ¹⁹ Yihu ten sai ndrit para kambusiy tehen tora, paratesah, hu ndramat soyon iya huro tandrapndrap. Pwen pe hungas huya payandroha seu, pe hurambuskehei. Pwen hundruyani ndramat ara, mayokun, isong iyau ndrindroh iya pwan mwalinga hu ndramat masih, pe iya mwonen iya mbulmara Yesu.

²⁰ Yesu inime lohongahu ndrision, pwen pe ipa, “Kowase, hu pakut mwomwan atam, ara kuntali hu kannau.”

²¹ Hu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro lohonge pe huro

panguluwaniy mwalingahu, huro pa, “Aro sehe ndramat mepo ita pwasisiman ana Ngindrai aro? Kinlahi ndramat hamou kitali hu pakut mwomwan ata ndramat hamou ara pwi; Ngindrai opu ilahiy.”

²² Yesu ara tanan tesah ita lohongahu; pe isok hu, ipa, “Paratapeh pe wawu tora lohongani hu melit aro kene ita ndriya wawu?”
²³ Tesah waison eh, para kupa, ‘Kuntali hu pakut mwomwan tam,’ ndre kupa, ‘Atine pe arakai?’
²⁴ Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan, para kitali hu pakut mwomwan ...” Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara, ipa, “Yo upwai isa kili wou: atine, awiri nokum, pe arakai aya suwem.”
²⁵ Hape pwi ko, itine iro mbulmara hu, pe iwiri nokun mepo iro matin aliy ara, pe iro hiri ngala Ngindrai, pe iyau iya suwen.
²⁶ Yihu ndramat masih ara lohongahu indrap, pe huhuri ngala Ngindrai. Pe nohowai iwiri hu, pe hupa, “Lang nepo, lohonga rou ikairut, paratesah, worou kannime hu melit handra masih.”

Yesu iyoh Lepi

²⁷ Iyamulan, Yesu irikai iya pe inime ndramat hamou para poya takis* ngalan ara Lepi,† iro mipwan ndrohonoku poya takis. Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Asa, oho ndruwo.”
²⁸ Pwen Lepi itine, itali melit masih kene konto, pe iho ndruwa Yesu.

²⁹ Pwen Lepi ipo yon naman-dran ana Yesu, iro suwen. Pe hu ndramat para poya takis soyon iya, iyapolo hu ndramat hayah i, husa huro namnam sura hilu.
³⁰ Pwen hu Parisiy para ndrokoyirayi sih tahu, pe hu ndramat

para hinuwani nongan para pwanou mepo hu para susura hu Parisiy ara, ara hu kokou ana hu ndramira Yesu, hupa, “Paratapeh pe wawu tora namnam pe wawu tora yin ndran iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan?”

³¹ Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Yihu ndramat mepo mwamwa kili hu pwi, ara andre hu kannime ndrokta pwi, hapeko hu hiyeh humwa, hu ara kopu andre hu kaya nime ndrokta.”
³² Yo kunsu para kuyoh hu ndramat hu mwonen pwi, hapeko usa, ara para kuyoh hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan, para hu karapaiwani ndriyahu.”

Husok Yesu iya kultuw para kayuh anandrinai

³³ Pe yihu pwai iya kili Yesu, hupa, “Yihu ndramira Yohanes ara lang hayah ngara hu kayuh anandrinai pe katohun, pe hu ndramira hu Parisiy, ara tehen aliy i. Hapeko yihu ndramiram, ara hutora namnam pe hutora yin ndran tehen tora kopu.”

³⁴ Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou atan, ara tehen tapeh? Ilahiy para wawu kapwai kiya kili yowen hu para hu kayuh anandrinai, ma iro ndron kili hu? Pwi yoh!”
³⁵ Hapeko lang itapo isa, andre hu kawiri mbukena kowase yesou ara kiya mawen kili yowen hu. Pwen kiho nondriya hu lang ariya, ara andre hu kayuh anandrinai.”

³⁶ Pwen pe Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin iya kili hu ipa toro: “Ndramat hamou kinohole koyau hasai howen, pe kisorowe ndrhiyap hasai para aliy kiyasura koyau saken, ara pwi. Kapa hamou kimbusiy tehen tora, pwen koyau howen ara, ara

* 5:27: Eng: tax collector † 5:27: Inimnim tehe Lepi, ara ngalan handra Mattiu. Anime Mattiu 9:9

kinilen pwen. Pe ndrihiyap hasai howen mepo isoruwei iyasura koyau saken ara, ara andre ndrihiyap hasai ara, kinhisoule tehe koyau saken pwi. ³⁷ Pe ndramat hamou kinho songorani wain howen kiya nondriya hu pwisi wain saken ara pwi. Kapa hamou kimbusiy tehen tora, andre wain howen kimbusi hu pwisi wain saken ara hu karahis, pe andre wain kimuw pe hu pwisi wain ara, ara andre hu kaya mwaihei opu. ³⁸ Pwi yoh! Wain howen ara para kasongoraniy kiya nondriya hu pwisi wain howen opu. ³⁹ Pe hiyeh mepo kinimwi wain para mamu, ara kinoho namili wain howen pwi. Andre kipa, 'Wain para mamu ara hiyan, pe iramwaini wain howen.' "

6

Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat

¹ Lang sih Sapat aro, Yesu iro tokai mwalinga hu ndraipinge wit. Pe ndramiran hu, ara huro rih hu mbuwa wit, pe huro sisiyani pwisihu iya nimahu, pe huro yan pekehu. ² Pwen yihu Parisiy hayah, hupa, "Paratapeh pe wawu tora mbusi tesah mepo nonombun para kambusiy kiho nondriya lang Sapat?"

³ Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu matisan kannime titiye para sehe melit mepo Tepit kinmbusiy, ndre pwi? Yiy iyapolo susuyan hu humundrui, ⁴ pe yiy isong iya nondriya yumwa Ngindrai. Pwen iya wiri ndrinnanohun nonombun, mepo hu pris opu hulahiya para hu kayan, pe iyniy. Pe iya hang hayah iya kili susuyan hu yi." ⁵ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat."

⁶ Lang Sapat sih i, Yesu iya nondriya yumwa totohun hawum, pe iro hinuwani hu ndramat. Pe ndramat hamou iro aliy, ara niman mot imat. ⁷ Pwen yihu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro ten sai para hu kaiki Yesu kiya nongan. Pe huro memerani yiy tehe lang Sapat ara, ara andre kisopwoyoni hu ndramat kaya hiyan, ndre pwi? ⁸ Hapeko Yesu ara tanan lohongahu pwen, pe ipwai iya kili ndramat mepo niman imat ara, ipa, "Atine, pe asa oro tine iye mbulmara hu ndramat masih." Pwen iya mu pe iro tine.

⁹ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Nakusok wawu na, tesah nonombun iya lang Sapat: kambusi kultuw hiyan, ndre kambusi kultuw mwomwan; kasopwat mwoiwa ndramat, ndre kapwalnganiy?"

¹⁰ Pe Yesu maran isalti topwe hu ihipwen, pe ipwai iya kili ndramat ara, ipa, "Amwaniyani nimam." Ndramat aro imbusiy tehen aliy, pe niman ara irayah hiyan masih. ¹¹ Hapeko yihu ndramira Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara ndriyahu isin, pe huro panguluwaney mwalingahu sehe melit yihu nakambusiy kiya kili Yesu.

Hu aposel songui pe lumou

¹² Lang sih iro mwalinga hu lang ara, Yesu iyau iya ngondron sih para kiya tohun. Pe ping sih sesek mwaniye ara, ara iro tohun iya kili Ngindrai. ¹³ Pe isamasan ndrourang para aliy, iyoh ndrampirani hu husa kili yiy, pe ipirani hu songui pe lumou tahu, pe irakinimahu pe iyoh hu ara, hu aposel. ¹⁴ Pe hamou tahu ngalan Simon, mepo Yesu ipohowe ngala handra

* 6:14: Eng: James; TP: Jems

yi, ara Pita; pe iyapolo nalin Andruw, pe Yamis,* pe Yohanes, pe Pilip, pe Partolomeu, ¹⁵ pe Mattiu, pe Tomas, pe Yamis NdraAlpeyus, pe Simon ndramat hamou para ndrokoyirayi hu Selot,† ¹⁶ pe Yutas NdraYamis, pe Yutas Yiskariyot, ndramat mepo iyamulan irasaya Yesu para kiya nima hu ndram.

Nongna lomwes pe nongna nopwaran

¹⁷ Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu, hulai huya pwan, pe iro tine pwenten hape. Pe ndramiran hu soyon iya huro ara, iyapolo hu ndramat soyo-soyon iya para kol namandran hape Yutiya masih, pe para kol namandran Yerusalem, pe para p هولeng para kol ngawan malkol Tayar pe Siton. ¹⁸ Pe hu ndramat masih ara husa para kahalang yiy, pe para kisopwoyani hu mwamwa tahu handra-handra para hu kangoh. Pe hu mepo hu payit huro ndritahu, ara huya hiyan i. ¹⁹ Pe hu ndramat pakanohonou para nimahu kahatek kiyatan, paratesah, pwoke ara iro yau kili yiy pe iro sopwoyani hu ndramat masih huya hiyan.

²⁰ Pe Yesu maran iya kili ndramiran hu, pe ipa,

“Wawu ndramat mepo menmena wawu pwi, ara lomwes ita kili wawu, paratesah, kolo King Ngindrai ara ata wawu.

²¹ Pe wawu mepo wawu tora mundrui mahapo, ara lomwes ita kili wawu, paratesah, wawu andre kahamosu wawu.

Pe wawu hiyeh mahapo wawu tora rang, ara lomwes ita kili wawu, paratesah, wawu andre kahai.

²² Pe wawu mepo wawu topo kili Noru Ndramat, ara kiho nondriya hu lang para

hu ndramat kamwisnani wawu,

pe karasses wawu, pe kapwasimiri wawu,

pe welehu kaya mai ta wawu tehe ngala wawu kiya pwalngengei, ara lomwes ita kili wawu.

²³ Pe wawu kapwes kiho nondriya lang ara, pe akakohis kiyapolo pwesai. Paratesah, kenne wawu namandran iya, ara ita kol paingan yang. Paratesah, tehen tora ko tumbuhu hu, koluw kinna, ara hurandroyani hu poropet tehen aliy i.

²⁴ Hapeko wawu mepo menmena wawu soyon iya, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu kanwiri pwesai pwen.

²⁵ Pe wawu hiyeh mahapo wawu tora wiri anandrinai hiyan, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, kamulan andre wawu kamundrui.

Pe wawu hiyeh tora hai mahapo, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, andre wawu karang pe ndruiwara wawu kilon.

²⁶ Pe wawu mepo hu ndramat ngara kasikiye wawu, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, tehen tora ko tumbuhu hu, koluw kinna, ara husikiye hu poropet pwasoyou tehen aliy i.

Ndriya wawu kimbuluhi hu mepo humwisnani wawu

²⁷ Hapeko, nakupwai kisa kili wawu mepo wawu tora hilingi yo: ndriya wawu kimbuluhi hu ndramat para mwisnani wawu; pe akambusi hiyan kiya kili hu mepo

† 6:15: Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou

huhungasi wawu; ²⁸ pe akatoholi hu mepo huten ana wawu; pe akatohun kiya kili Ngindrai para kiyki koisirai kiya kili hu mepo hundryani wawu. ²⁹ Pe kapa hamou kihisuli kaipam haroh, arapaiwani haroh i kiya kili yiy; pe kapa hamou kisa pe kilohi ndroham, ara mbuna ahambusani koiwem i. ³⁰ Pe hiyeh kisok wou kiya melit handra, ara aikiy. Pe kapa hamou kiwiri meltam handra, ara mbuna arakekei para kimui. ³¹ Pe sehe kultuw wawu namiliy para hu ndramat kambusiy kisa kili wawu, ara wawu kambusi kultuw ara ko kiya kili hu.

³² Kapa ndriya wawu kimbuluhi hu mepo ndriyahu imbuluhi wawu kopu, tesah hiyan andre wawu kawiriy kiyau aliy, yeh? Yihu ndramat pakut tahu mwomwan, ara ndriyahu ngara kimbuluhi hu mepo ndriyahu imbuluhi hu yi. ³³ Pe kapa wawu koro mbusi hiyan kiya kili hu mepo hu ngara kambusi hiyan kisa kili wawu, tesah hiyan andre akawiriy kiyau aliy, yeh? Yihu ndramat pakut tahu mwomwan, ara ngara hu kambusiy tehen aliy i. ³⁴ Pe kapa hu ndramat kasa nahanah kasa kili wawu, pe wawu namiliy para hu kapo soiwin kimui, ara andre akapo tesah hiyan kiyau aliy, yeh? Hu ndramat pakut tahu mwomwan, ara ngara hu kanahanah kaya kili hu ndramat pakut tahu mwomwan i, paratesah, hupahasaniy tehe andre hu kapo soiwin kimui. ³⁵ Hapeko ndriya wawu kimbuluhi hu mepo hu mwisnani wawu, pe akambusi hiyan o kiya kili hu. Pe wawu kapa hiyan kiya kili hu hiyeh pakanahanah kili wawu, pe wawu mbuna akalohonganiy para wawu kapo soiwin kimui. Pwen kenne wawu, ara andre kihin kiya namandran iya, pe andre wawu karayah hu noru

Ngindrai Iyera Paingan, paratesah, koyun ngara kisikirani hu hiyeh hu konho rawuloh kinna kili yiy pwi, pe hu mepo kultuwayihu pwassin. ³⁶ Pe koyu wawu kisikirani hu ndramat tehe Tama wawu ngara koyun kisikirani hu.

Mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat

³⁷ Wawu mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat, pe Ngindrai andre kintasusut nongan kimui tehen aliy opu kisa kili wawu pwi. Pe wawu mbuna akaiki konoha hu ndramat kiya kili hu, pe Ngindrai andre kiniyki konoha wawu kimui tehen aliy opu kisa kili wawu pwi. Akatali pakut mwomwan tahu ndramat, pwen andre Ngindrai kitali pakut mwomwan ta wawu. ³⁸ Wawu kayuk kiya kili hu ndramat, pwen andre Ngindrai kiyuk kisa kili wawu. Pe yiy andre kiyki ndrohongan hiyan o, pe andre kindrokomatnaniy, kilohoyaniy kiya-kisa, pe andre kisapep pe kosalon, pe andre kirahun kisa kili wawu. Pwen sehe ndrohongan wawu kaikiy kiya, ara andre Ngindrai kiyki ndrohongan kihisoule ko yi, kimui kisa kili wawu.”

³⁹ Pe Yesu iwong nongan pwan-dritiye yi, iya kili hu tehe toro: “Ilahi ndramat hamou maran iyoh kiluwani ndramat hamou maran iyoh i? Pwi yoh! Andre hilu mal-mou kene hilkaya yos kaya nondriya ngat, ndre? ⁴⁰ Pe ndramat mepo iro wiri hinonou, ara kin-hohin kili ndramat mepo ita hinuwani yiy pwi. Hapeko yiy mepo kinwiri hinonou hiyan pwen, ara andre kirayah tehe ndramat mepo iro hinuwani yiy.

⁴¹ Paratesah, pe ngara aro nime konu kei hape ita mara nalim hamou, pe akowu tehe kei hamwat ita maram mbukenam? ⁴² Kapa anlahiy para anime kei

hamwat hira maram mbukenam pwi, pwen tehen tapeh pe alahiy para apwai kiya kili nalim, apa, 'Nakute konu kei ita maram.' Wou ndramat para pwandrandraman! Wou ate kei hamwat ita maram kiyau kimu na, kihipwen, pwen andre alahiy para atuluwani nokulaniy ata nalim pe ate.

Ngara kayirowe kei hakou-hakou kiyau sangihu

⁴³ Kei hiyan ara kinohoppwai pe sangin mwomwan pwi; pe kei mwomwan ara kinohoppwai pe sangin hiyan pwi. ⁴⁴ Hu ndramat ngara kayirowe kei hakou-hakou pe kapahasani hu, ara kiyau sangihu. Yihu ndramat konoho rih mbuwa ndrinali kiho porokulun, ndre konoho rih sakei kiho poropalan, ara pwi.† ⁴⁵ Pe ndramat hiyan, ngara kipwaingani hu melit hiyan mepo ita ndriyan, hu kasa ngawan. Pe ndramat mwomwan, ngara kipwaingani hu melit mwomwan mepo ita ndriyan, hu kasa ngawan. Tesah ipep ita ndriyan, ara andre pohon kipwai.

Kultuw malndra para puliya seu

⁴⁶ Paratapeh pe wawu ngara kayoh yo, 'Yapan, Yapan,' hapeko wawu konho ndruwa nongno pwi? ⁴⁷ Mahapo, yo nakupwaingani kaipisa hiyeh mepo isa kili yo pe ihilingi nongno pe itokuyaniy. ⁴⁸ Yiy ara tehe ndramat hamou ipun seu, pe isoye ngara ndruiw tan iya mbulun iya, pe iye ndrita pat. Pe iro mwonen non irah isa, pe iyahawan iya seu, ara imariu o iro, paratesah, puliyan ara hiyan pe pwokeyan masih. ⁴⁹ Hapeko ndramat ihilingi nongno pe kintokuyaniy pwi, ara tehe ndramat ipun seu iro

ndrita kolkolai o mwaihei. Pe iro mwonen non irah isa, pe iyahawan iya seu, seu ara iyos pe imaloiwe iya mwomwan masih."

7

Namandran tahu ndram masangat ipwotisingi lohongan

¹ Yesu ipohowe nongnan masih aro iya tahlilong tahu ndramat ihipwen, pwen iya nondriya kol ngawan Kapernawum. ² Pe ndram hamou mepo ihohin ta hu ndram masangat,* ara iro aliy, pe ndramiran hamou para poya mbulyan, ara imwa pe pakeh nakimat. ³ Pe ndramat mepo ihohin ta hu ndram masangat ara ihilong nola Yesu. Pwen ipwandrisa hu yapane kol hayah ta hu Yutah huya kili Yesu, para kaya sok yiy para kisa pe kisopwoyoni ndramiran para poya mbulyan. ⁴ Iro mwonen husarayah husa kili Yesu, yihu rakamsi yiy tisingiy para kiya kili yiy, hupa, "Ndramat ihohin iya kili hu ndram ara, ara yiy hiyan iya, pe ilahiy para aya sopwat yiy. ⁵ Paratesah, yiy ara inamili worou Yutah, pe ipuli yumwa totohun towu." ⁶ Pwen pe Yesu iyau iyapolo hu. Pe yiy iya pakeh suwe ndramat mepo ihohin ta hu ndram masangat ara, pwen ndramat ara ipwandrisa kowasen hu huya kili Yesu, pe hupa, "O Yapan, toimwam. Mbuna ambusi wou angandrah. Yo kunna hiyan para alahi asa nondriya suwe pwi.

⁷ Tehen tora ko, kolso kintewihiy para kusa nime wou pwi yi. Hapeko hiyan para apwotisingi nongan opu, pe ndramat para poya mbulyo, andre kirayah hiyan. ⁸ Upwai tehen toro, paratesah, yo, ara ndramat hamou mepo huiki yo uta pahandra

† **6:44:** Eng (NIV): People do not pick figs from thornbushes, or grapes from briars. TP (Buk Baibel): Ol man i no save go long rop i gat nil bilong kisim pikinini bilong diwai fik. Na ol i no save kisim pikinini bilong wain long liklik rabis diwai i gat nil. * **7:2:** Eng: centurion; TP: kepten bilong 100 soldia

namandran hamou ihohin isato, pe hu ndram hayah topo pahan-dro yi. Kapa kupwai kiya kili hamou, kupa, 'Aya,' pwen andre kiya; pe kapa kupwai kiya kili hamou yoro, kupa, "Asa," pwen andre kisa. Pe kapa kupwai kiya kili ndramat para poya mbulyo, kupa, "Ambusiy iye," pwen andre kimbusiy."

⁹ Pwen iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pe ilohonge soyon. Pe ipaiwani yiy iya kili hu ndramat huho ndruwan pe ipwai iya kili hu, ipa, "Upwai isa kili wawu, kunnime ndramat hamou iripo Yisrayel kinpwotisingi lohongan ndrision tehe ndramat aro, ara pwi." ¹⁰ Pwen yihu ndramat mepo ndramat ihohin iyata hu ndram ipwandrisa hu ara, ara humui huya seu pe huya nimei tehe ndramat para poya mbulen ara, ara kintayah hiyan.

Pihinau hamou mepo norun kamai imat, ara Yesu ihingini yiy isa tine

¹¹ Pwen iyamulan hape, Yesu iyau iya kol ngawan hakol ngalan Nain. Pe ndramiran hu iyapolo hu ndramat soyon iya ara huyapolo yiy. ¹² Yesu iropo isa mwonen pohomara karam namandran para kol ngawan ara, pwen huro sap nombuwe ndramat hamou huropo husa ngawan. Pe ndramat imat ara, ara noru pihinau hamou, pe yiy norun kamai hamou opu ara. Pe hu ndramira kol ara, ara soyo-soyon iya huro sura pihinau ara. ¹³ Iro mwonen Yapan inime pihinau ara, koyun iti yiy, pe ipwai iya kili yiy, ipa, "Mbuna arang."

¹⁴ Pwen Yesu irikai iya ngilse pasup, pe niman iyahatek iya aliy, pe hu mepo huro sap, ara hunim o huro. Pe ipa, "Wihou, upwai isa kili wou, atine!" ¹⁵ Pwen ndramat kinmat ara, isa tine pe impwan pe

iwong, pe Yesu iwiri yiy pe iyaiki yiy imui iya kili tinan.

¹⁶ Pe hu masih lohongahu ikairut, pe huro hari ngala Ngindrai, huro pa, "Poropet hamou namandran iya ara kinsarayah iripo mwalingarou. Ngindrai kinsa para kisopwat ndramiran hu." ¹⁷ Pe nola Yesu ara ingau pe isilihi topwe kol namandran hape Yutiya, pe iyasura hu kol masih hu hora pakeh aliy.

Yesu isomwi Yohanes Ndramat para Paptais

¹⁸ Pe hu melit masih kene ara, ara yihu ndramira Yohanes huya nese ndraingan iya aliy. Pwen iyoh hilu ndramiran malmou hilsa kili yiy, ¹⁹ pe ipwandrisa hilu, hilya kili Yapan para kaya sok yiy, kapa, "Wou ndramat mepo Ngindrai kintandrangan para kisa ara, ndre yowu koro sohoni hamou hira ndron i?"

²⁰ Pwen hilu ndramat ara hilsa kili Yesu, pe hilpa, "Yohanes Ndramat para Paptais, ipwandrisa youlu para kasa kili wou para kasok wou tehe toro: 'Wou ara ndramat mepo Ngindrai kinpwatizingiy para andre kisa ara, ndre yowu koro sohoni hamou hira ndron i?'"

²¹ Iro mwonen lang ara, Yesu isopwoyani hu ndramat mepo neken handra-handra ilopwa hu, pe mwamwa handra-handra iro kili hu, pe irapiyani hu payit soyon iya huro ndritahu huya mawen. Pe isopwi hu ndramat soyon marahu iyoh, ara hunimnim. ²² Pwen pe ipwai imui iya kili hilu ndramat para sapiya nongan ta Yohanes malmou ara, ipa, "Walu kamui pe kaya nese ndrainga Yohanes kiya sehe melit walu kannimei pe kanhilingiy. Yihu mepo marahu iyoh, ara hunimnim; pe yihu mepo ndrikahu mwomwan, ara huropo

tokai; pe yihu mepo mwamwa kawa iro kili hu, ara huya howen; pe yihu mepo ndraingahu iyui, ara ndraingahu ileu; pe yihu mepo humat, ara hutine paiwe; pe yihu mepo hundoisiy, ara huhulingi nongan hiyan. ²³ Pe ndramat mepo ipwotisingi lohongan isa kili yo pe kinhindrundru pwi, ara lomwes kiro kili yiy.”

²⁴ Iyamulan para hilu ndramat para sapiya nongan ta Yohanes, ara hilu kanmui, pwen o Yesu iwong iya kili hu ndramat soyon huro ara, iya titiye ta Yohanes toro: “Wawu yau iya kol ndrohoyin para kaya nime tesah? Parah hakou mepo nohai ita mbuiwaniy? ²⁵ Kapa pwi, pwen wawu ya para kaya nime tesah? Ndramat hamou mepo isuluye yiy iya koyau lahayana? Pwi! Yihu mepo ngara hu kasuluye hu kaya hu koyau mepo kennehu namandran, pe ngara hu kapwes kiya melit mwayih tahu, ara ngara hu koro nondriya hu seu nonowan ata hu king. ²⁶ Pwen wawu ya ndra para kaya nime tesah? Para kaya nime poropet hamou, ndre? Ehe! Pe yo upwai isa kili wawu tehe yiy poropet hamou, pe mbulyan ara ihou i. ²⁷ Pwayan hu kantatuluwiy mepo itiyani yiy ara iye:

‘Animei, yo andre kupwandrisa ndramat para sapiya nongan to kiho mu kili wou, pe andre kiho mu kili wou, pe andre kiramwaniyani meresayam.’

²⁸ Yo upwai isa kili wawu, mwalinga hu ndramat mepo hu pihin hu kanmwalahiy kinna tahu, ara hamou kinhohin kili Yohanes pwi. Hapeko sehe ndramat mepo ngalan pwi kiro kolo King Ngindrai, ara yiy ihohin iyata Yohanes.”

²⁹ (Hu ndramat masih, pe hu ndramat para poya takis i, ara iro mwonen huhulingi nongna Yesu, ara husa pahasaniy tehe kultuwayi Ngindrai ara imwonen masih, paratesah, yihu ara, Yohanes kinsumuluwani hu. ³⁰ Hapeko yihu Parisiy pe yihu mepo hupahas iya nongan para pwahanou, ara huiki ndr uwahu iya sai hiyan mepo Ngindrai ipwainganiy iya kili hu, paratesah, Yohanes kinsumuluwani hu pwi.)

³¹ Pwen Yesu iro wong manau, ipa, “Yo andre kuranonoye hu ndramat hasap para mahapo ara kiya tesah? Mwensehu tehe hiyeh? ³² Yihu tehe hu mbunah ngara hu kampwan ndroho pehei pe hutora yoh iya kili hu hamouhamou toro:

‘Yowu, yowu ra ndramiya wawu, hapeko wawu mbuwali wawu ndraniyai;

yowu pwandreundreu, hapeko mbuwali wawu para karang mali wawu.’

³³ Yohanes Ndramat Para Paptais, ara isarayah pe kinho yan ndrinhohun pwi, pe kinho yin wain pwi. Pwen pe wawu pa, ‘Payit ita ndritan.’ ³⁴ Pe Noru Ndramat isa pe iro namnam pe iro yin wain, pe wawu pa, ‘Yiy ara komkom—ndramat para namnam, pe ndramat para kuimwa wain.† Yiy ara kowase hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan.’ ³⁵ Hapeko yihu hiyeh huwiri lohongai waison ta Ngindrai, ara hupwainganiy tehe lohongan, ara ndrokonan masih.”

Pihin hamou pakut tan mwomwan itumwi ndrakei iya ndraka Yesu

³⁶ Pwen Parisiy hamou ipwanos Yesu para kisa namnam kisasura

† 7:34: Eng: a glutton and a drunkard; TP: em i man bilong kaikai planti tumas, na em i man bilong dring planti wain tumas

yyi kipiayah. Pwen pe iya seu ta Parisiy ara, pe iroh iye ngilse keyau para kinamnam. ³⁷ Lang ara, pihin hamou para kol ngawan ara, mepo ngara kimbusi pakut mwomwan handra-handra, ara ihilong tehe Yesu iro namnam nondriya seu ata Parisiy aro. Pe isap ndraikei mangonohon layin isa, mepo iro pwisin mwayih iya, pe kennen ara namandran iya. ³⁸ Pe isa pe iro tine ndruiwa Yesu, pakeh ngondrokan, pe iro rang memesun. Pe ndruiwaran ara itun iya ngondroka Yesu, pe iwiri kompayan pe iro kuwei ndruiwaran iya aliy. Pe iro rahunghung iya ndrika Yesu pe itumwi ndraikei mangonohon layin ara iya aliy.

³⁹ Pwen Parisiy mepo ipwanos Yesu isa kili yyi ara inime. Pwen yyi imipanguluwaniy, ipa, “Kapa ndramat aro ara poropet hamou, pwen andre kipahasani kultuwayi pihin mepo niman itapo iya kili yyi ara, tehe yyi pihin hamou mepo pakut tan ara mwomwan.”

⁴⁰ Pwen pe Yesu isomwi lohongan, ipa, “Simon, nongnam handra iripo kili yo, nakupwai kisa kili wou.”

Pe Simon ipa, “Kiya, ndramat para hinonou, apwai kisa kili yo.”

⁴¹ Pwen pe Yesu ipwai, ipa, “Ndramat malmou hilu nahi sombule pat ta ndramat hamou. Hamou inahi mayipou, pe hamou inahi mayimingat.† ⁴² Hilu malmou kene ariya, ara kanlahiy para kapo soiwi nahanah ta hilu kimui pwi. Pwen ndramat ara itali nahanah ta hilu malmou kene. Kiya, hiyeh tahilu andre ndriyan kimbuluhi yyi pwokeyan?”

⁴³ Pe Simon isomwi yyi, ipa, “Yo upa ndre yyi mepo itali nahanah tan ihohin ara.”

Pwen Yesu ipa, “Wou aharani lohongai ara, ara imwonen.”

⁴⁴ Pwen pe Yesu ipaiwani yyi iya kili pihin ara, pe ipwai iya kili Simon, ipa, “Anime pihin iye? Yo usa nondriya suwem, pe wou anpo ndran para sungeya ndrisko pwi. Hapeko pihin iye, ara isungani ndrisko iya ndruiwaran pe ikuwei iya kompayan. ⁴⁵ Wou antahunghung kinsa kili yo pwi. Hapeko pihin aro, iro mwonen usa suwem, ara iripo waiyani tahunghung isa ngondroko. ⁴⁶ Wou antumwi ndraikei kinsa poyo pwi, hapeko pihin aro, ara itilingi ndraikei mangonohon isa ngondroko. ⁴⁷ Pwen pe upwai sa kili wou tehe, pihin aro, ara ndriyan imbuluhi yo namandran iya, pwen pe hu pakut mwomwan soyon atan, ara Ngindrai kintaliy. Pe hiyeh mepo Ngindrai kintali hu pakut mwomwan tan hape ko, ara andre ndriyan kimbuluhi yyi hape ko yi.”

⁴⁸ Pwen Yesu ipwai iya kili pihin ara, ipa, “Kuntali hu pakut mwomwan tam.”

⁴⁹ Pwen pe yihu ndramat mepo huye roh pe huyewule ngilse keyau ara, ara huro panguluwaniy mwalingahu, hupa, “Yiy hiyeh, mepo ita tali hu pakut mwomwan?”

⁵⁰ Pwen Yesu ipwai iya kili pihin ara, ipa, “Lohongam ndrison kinmbusi wou antayah hiyan kinna mbulmara Ngindrai. Ayau, ayasura ndriya wayis.”

8

Nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya peke wit

¹ Iyamulan hape, Yesu irikai iro hu kol ngawan pe hu kol mendreheh hakol iya hakol, pe iro pohowe nongan hiyan para kolo

† 7:41: Eng(NIV): One owed him five hundred denarii, and the other fifty. (A denarius was a coin worth about a day's wages.); TP(Buk Baibel): Narapela i gat dinau long 100 kina, na narapela i gat dinau long 10 kina tasol.

King Ngindrai. Pe hu Songui pe Lumou ara, ara huro polo yiy. ² Pe yihu pihin hayah, ara huyapolo Yesu yi. Yihu pihin ara, Yesu kintapiyani hu payit iro ndrita hu kanna mawen, pe kinsopwoyani hu mwamwa tahu. Hamou tahu ngalan Mariya (yiy para kol Maktala pe hupohowe ngalan handra ara Mariya Maktalena). Yiy ara hu payit manandrtimou huro ndritan, pe Yesu kintapiyani hu kanna mawen. ³ Pe hamou tahu yi, ara ngalan Yohana nambuyu Susa. Susa ara ndramat hamou mepo ngara kiro nimmim kiya suwe Herot. Pe pihin hamou i ngalan Susana, pe hu pihin hayah i huro polo hu. Yihu pihin aro kene, ara iyau menmenahu mbukenan, ngara hu kasopwat Yesu pe ndramiran hu kaliy.

Yesu itiyani nongan pwandritiye para ndramat hamou ipiye mbuwa wit iya piyang

⁴ Hu ndramat soyon iya huyau kol hakol-hakol husa mbultere husa kili Yesu, pe itiyani nongan pwandritiye iye iya kili hu, ipa toro: ⁵ “Ndramat hamou para mbulya piyang iya para kiya piye hu peke wit tan. Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken para aliy ara hulon huro sai, pe hu ndramat hurahatuwehu pe hu norukan para wohowoh huiniy. ⁶ Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya ndrita pat perembun, pe husahambunet o pe humang, paratesah, pwan ara ndran kinto aliy pwi. ⁷ Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei maporon, pwen hu malkei maporon, ara hulek iyasura hu peke wit ara, pe huraimwani hu. ⁸ Pe hu peke wit tiken i, ara hulon huya ndrita pwan hiyan, pe hulek pe huppwai, pe sangin ihon iya soyon iya, tehe peke wit sih iyki peken masangat.”

Itiyani nongan pwandritiye ara ihipwen, pwen iwayah, ipa, “Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.”

⁹ Pwen ndramiran hu ara husike yiy tehe ndroiya nongan pwandritiye ara, ipa tesah. ¹⁰ Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Lohongai kokohon para kolo King Ngindrai, ara kisa leu kisa kili wawu. Hapeko kiya kili hu hayah, ara kutiyaniy kiya nongan pwandritiye opu; pwen

‘ngara hu koro nimey, hapeko tehe hu kanyirowei pwi;

pe ngara hu koro hilingiy, hapeko tehe lohongahu kanileu pwi.*

¹¹ Pe ndroiya nongan pwandritiye aro, ara iye: Hu peke wit ara tehe nongna Ngindrai. ¹² Hu peke wit hulon huro sai, ara tehe hu mepo huhulingi nongna Ngindrai, hapeko Sinai isa pe iwiri nongna Ngindrai iya mawen ndriyahu. Pwen pe andre hu kanpwotisingi lohongahu pwi, pe Ngindrai andre kinsopwat hu pwi. ¹³ Pe tiken hulon huro ndrita pat perembun, ara tehe hu mepo huhulingi nongna Ngindrai pe huwiry pe hupwesaniy. Hapeko yihu ara tehe hu peke wit mepo ngondrohu kansin pwi. Yihu pwotisingi lohongahu hape ko, pe kapa nohonou kisa, ara andre hu kayos. ¹⁴ Pe hu peke wit tiken mepo hulon huya mwalinga hu malkei maporon, ara tehe yihu mepo huhulingi nongna Ngindrai, hapeko huro tokai o, pe lohongai para mipwan hiyan, pe nonowa kol pwan, pe pwesai para menmena kol pwan, ara iraimwanihu. Pwen pe yihu kanilek hiyan pwi. ¹⁵ Hapeko hu peke wit mepo hulon iya ndrita pwan hiyan, ara tehe hu hiyeh ndriyahu hiyan pe imwonen, pe huhulingi nongna Ngindrai

* 8:10: Yisayah (Isaiah) 6:9

pe hupwotisingiy, ara ngara hu koro tine pwokeyan pe ngara hu koroppwai hiyan.

Paisui sih iro tine iya kakan

¹⁶ Ndramat hamou kinoho tolmwani paisui pe kiramburuhiy kiya pahandra pwelekei, ndre kiykiy kiya pahandra yokyok, ara pwi. Hiyan para kiykiy kiro tine, ndre kiye ndrita keyau, pwen pe yihu hiyeh hu kasa nondriya seu, ara andre hu kanime nganan.

¹⁷ Pe sehe melit mepo ita kohon, ara andre kisa ngawan, pe sehe melit ita kohon pe kanpahasaniy pwi, ara andre kisa yelan ngawan.

¹⁸ Pwen pe akahalang nokulani nongan. Hiyeh mepo tesah iro kili yiy, ara andre kipo suran; pe hiyeh mepo hapesah kili yiy pwi, hape mendreheh ilohongani ipa ndre imira kili yiy, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy.”

Tina Yesu pe nalin hu

¹⁹ Pe tina Yesu pe nalin hu ara husa para kasa nime yiy, hapeko yihu kanlahiy para kaya pakeh kili yiy pwi, paratesah, hu ndramat soyon iya huro rahakowan.

²⁰ Pwen hamou ipwai iya kili Yesu, ipa, “Tinam pe nalim hu hutora tine ngawan para hu nakasa nime wou.”

²¹ Pwen Yesu isomwiy, ipa, “Tino pe nali hu ara hu mepo huhulingi nongna Ngindrai pe hu tokuyaniy.”

Yesu ipomate nohai namandran imaito

²² Lang sih aro, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Tuka his ndroi pe kasingondriti ndran makaiye pe tukaya haroh.” Pwen huhis huya nondriya ndroi hakou pe huyau. ²³ Pe iro mwonen huro ngap huya, ara Yesu iye matin. Pwen nohai namandran imum iya ndrita ndran makaiye, pwen pe isumbuiwani ndroi pe ndroi pakiyuh.

²⁴ Pwen ndramiran hu huya kili yiy pe huhungini yiy, pe hupa, “Namandran, Namandran, worou nakayuh ara!” Pwen Yesu itine pe ipomate nohai iro mum pe nowei iro talon, pe nohai imaito pe ndras imat.

²⁵ Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Lohonga wawu ndrision, ara italeheh?”

Pwen hunoh pe huro lohonge ndrit. Pe hamou isike hamou, huro pa, “Aripo sehe ndramat? Mepo ipwandrandrahani nohai pe ndras, pe hilu hilingi nongnan i.”

Yesu irasses hu payit mepo huro ndrita ndramat hamou huya mawen

²⁶ Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu huyarayah huya kol namandran hape ngalan Kerasa, ita haroh para Ndran Makaiye Kaliliy.

²⁷ Iro mwonen Yesu ihoiki ndrikan iya ndrita leng o, ipohonani ndramat hamou para kol ngawan ara mepo hu payit huro ndritan. Ndramat ara, ara iro mwaheh opu ndrangan niwen iya, pe kinoho ye nondriya seu pwi, hapeko ngara kiye nondriya hu ngare hu ndramat kanmat. ²⁸ Iro mwonen inime Yesu, pwen ipalngai, pe iyos iya ngondro ndrika Yesu, pe iwayeh namandran masih, ipa, “Yesu, Noru Ngindrai Iyera Paingan Iya, wou nasa sahaye yo yeh? Yo urakamam isa kili wou tehe mbuna aiki ngandran kisa kili yo!” ²⁹ Paratesah, Yesu ara kinpwandrandrahani payit ara para kisa ngawan kili ndramat ara. Lang soyon iya ngara hu kawasi nima ndramat ara pe ndrikan kiya kondrei humbusiy iyau hayen, pe ngara hu koro memerani yiy; hapeko yiy ngara kindrohomiwiri hu kondrei ara topwei. Pe payit ara ngara kiluwani yiy kiya hu kol ndrohoyin.

³⁰ Pwen Yesu isike yiy, ipa, “Ngalam hiyeh?” Pwen ipa,

“Ngolo, ara Hundram,” paratesah, hu payit soyon iya ara huro ndritan.

³¹ Pwen yihu payit ara, ara hurakamam iya kili Yesu ken iho ken para mbuna kipwandrandrahani hu para hu kaya ngat mepo mbulun pwi.

³² Pe hu puw hayoi soyon iya, ara huro susuwan iya sese pahayi haroh kili hu. Pwen hu payit ara hurakamam iya kili Yesu para kipa hiyan para hu kaya ndrita hu puw ara; pwen ipa hiyan para hu kaya. ³³ Pe hu payit hutali ndramat ara, pe huya kili hu puw. Pe hu puw ara, ara hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya song huya nondriya ndran makaiye, pe huya mut topwei.

³⁴ Pwen hu ndramat para hangna puw ara hunimei pe huwop huya nondriya kol ngawan ara, iyapolo hu kol mendreheh i, pe huya tiyaniy. ³⁵ Pwen yihu ndramat huyau huya para kaya nime tesah kintayah. Yihu yarayah iya kili Yesu pe hunimei tehe ndramat mepo hu payit huro ndritan mamu ara, ara hu kantali yiy. Pe impwan pakeh ngondroka Yesu, pe kinsuluye yiy kinna koyau, pe lohongan kinileu pe kiningoh. Pwen pe hu ndramat para kol ara hunime pe hunoh. ³⁶ Pe yihu ndramat mepo hu kannime tesah kintayah, ara huro tiyani titiye para payit itali ndramat ara pe ingoh tapeh. ³⁷ Pwen pe yihu ndramat masih para kol namandran hape Kerasa, ara husike Yesu para kitali hu, paratesah, hunoh turut. Pwen pe Yesu ihis iya nondriya ndroi para kiyau.

³⁸ Pwen ndramat mepo hu payit kantali yiy ara, ara irakamam para kiho ndruwa Yesu, hapeko Yesu ipwandrisa yiy iyau, pe ipa, ³⁹ “Amui aya kolom, pe aya tiyani melit masih mepo Ngindrai kinmbusiy

pwen kinsa kili wou.” Pwen ndramat ara iyau iya, pe iya tiyani melit masih mepo Yesu kinmbusiy, pe kinsopwat yiy kinna aliy.

Mbunah pihin imat pe pihin hamou imwa

⁴⁰ Pwen Yesu imui iya haroh, pe hu ndramat soyon iya ara hurawulohani yiy, paratesah, huro aliy pe huro sohoni yiy. ⁴¹ Pwen pe ndramat hamou ngalan Yairus, yiy pohon para yumwa totohun hawum, ara isa pe iyos iya ngondro ndrika Yesu, pe irakamam para Yesu kisa suwen. ⁴² Paratesah, yiy manorun hamou opu, pe hayou ta pihindrahin ara, ara kiho pakeh tehe songui pe luwoh, pe pakeh nakimat. Pwen Yesu, ara iro tokai iropo iya, pe hu ndramat soyon iya ara huro tandrapndrap ngilsen.

⁴³ Pe pihin hamou iro ara, ara mwamwa ndrai iro manau kili yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh, pe hamou kinlahiy para kisopwoyani yiy pwi. ⁴⁴ Pe iyau ndruwa Yesu isa, pe niman iyahatek iya payango koiwen, pe hape pwi ko, mwamwa ndrai ara itali yiy pe ingoh. ⁴⁵ Pwen Yesu isok, ipa, “Hiyeh niman kinsahatek kinsa kili yo ye?”

Pwen hu masih hupa pwi iya aliy. Pe Pita ipa, “Namandran, hu ndramat soyon hutopo rahakowam pe hutopo tandrapndrap husa kili wou.”

⁴⁶ Hapeko Yesu ipa, “Nima hamou kinsahatek kinsa kili yo. Tono tehe pwoke ara kintan kili yo pe kinna mawen.”

⁴⁷ Pwen pihin ara, ara inime tehe yiy ara kinlahiy para kikulaniy pwi, pe inoh turuwe yiy, pe isa pe ihikuwani ngundrun isa mbulmara Yesu. Pe iro mbulmara hu ndramat masih, pe itiyani ndroiyn tesah iyki niman iyahatek iya kili Yesu. Pe itiyaniy tehe indrou pwi ko, pe mwamwa tan

kintali yiy pe kiningoh. ⁴⁸ Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, lohongam ndrision, ara imbusi wou antayah hiyan. Ayau ayapolo ndriya wayis.”

⁴⁹ Pwen Yesu iro wong manau, ndramat hamou iyau seu ta Yairus, pohon para yumwa totohun, ara isa pe ipwai, ipa, “Norum pihin, ara kinimat. Konan. Mbuna arakekeyani ndramat para hinonou ara para kisa manau.”

⁵⁰ Pwen Yesu ihilingiy pe ipwai iya kili Yairus, ipa, “Mbuna anoh; apwotisingi lohongam opu, pwen yiy andre kingoh.”

⁵¹ Pe Yesu iyarayah iya seu ata Yairus, pe ipa pwi para hamou kiya nondriya seu. Pwen iwiri Pita, Yohanes pe Yamis, pe tama mbunah pe tinan opu huyapolo yiy huya nondriyan. ⁵² Iro lang ara, yihu ndramat masih ara huro rang turut pe huro mangalye iya kili mbunah pihin ara. Pe Yesu ipa, “Wawu kahatih; yiy kinimat pwi yoh. Yiy iyera matin o.”

⁵³ Pwen yihu ndramat ara, huhaisani Yesu, paratesah, hupahasaniy tehe mbunah pihin ara, ara kinimat. ⁵⁴ Hapeko Yesu niman iya mbultuwe nima mbunah ara, pe ipa, “Noru, atine!” ⁵⁵ Pwen mwoiwan imui iya kili yiy, pe indrou pwi ko, isa tine. Pwen Yesu ipwai iya kili hu para hu kahang yiy hapesah para kiyani. ⁵⁶ Pe taman hilu tinan, ara lohonga hilu indrap. Hapeko Yesu ipwandrandrahani hilu para hilu mbuna kanese ndrainga hamou iya tesah kintayah.

9

Yesu ipwandrisa hu Songui pe Lumou

¹ Yesu iyoh hu Songui pe Lumou husa wule pe iyki pwoke pwokeyan pe nopwaran iya kili hu para hu karasses hu payit,

pe kasopwoyani hu mwamwa handra-handra ata hu ndramat. ² Pe ipwandrisa hu huyau para hu kaya pohowe nongan para kolo King Ngindrai, pe kasopwoyani hu ndramat humwa. ³ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akasap melit handra kiyasura wawu, tehe nes, ndre ndrop, ndre ndrinnanohun, ndre sombule pat, ndre susura koyau. ⁴ Pe sehe seu wawu nakasong kaya koro aliy, ara wawu koro aliy kipoo akatali kol ngawan ara. ⁵ Pe kapa hu ndramat kantawulohani wawu pwi, pwen lang mepo wawu nakatali kol ngawan ara, ara akaratolohani kohu pweleka wawu kiyau, pe andre kirayah tehe tiyeya wawu para kiyangani mwomwan tahu.” ⁶ Pwen huyau huya hu kol mendreheh hakol iya hakol, pe huro pohowe nongan hiyan pe huro sopwoyani mwamwa tahu ndramat huro kol masih kene.

⁷ Pwen Herot, pohon para kol Kaliliy, ara ihilong hu titiye para hu melit masih huro tayah. Pwen lohongan imapaiwe, paratesah, hu hayah huro pa tehe Yohanes mepo kinmat ara, ara kinsa tine paiwe. ⁸ Pe hu hayah ara huro pa ndre Eliyah kinsarayah, pe yihu hayah i, ara huro pa ndre hamou poropet para koluw kinna kinsa mwalen. ⁹ Hapeko Herot ipa, “Yo kunsondriti koyu Yohanes pwen. Pe aripo sehe ndramat ndrokonan, urupo hilingi hu melit iripo mbusiy aro yeh?” Pe iro hinonou para pakinime Yesu.

Yesu iyki anandrinai iya kili hu ndramat mayipou (5,000)

¹⁰ Pwen hu aposel humui, pe huya tiyaniy iya kili Yesu iya tesah mepo hu kanmbusiy. Pwen iwiri hu ko huya sura yiy, pe huya kol ngawan mepo hupohowe ngalan

Petsaita. ¹¹ Hapeko yihu ndramat soyon iya, ara husa pahasani tokuya hu; pwen huho ndruwan. Pe irawulohani hu, pe iwong iya kili hu iya titiye para kolo King Ngindrai, pe isopwoyoni hu mepo hunamiliy para hu kangoh kiya hu mwamwa tahu.

¹² Paramwandrai kinpiyah, pwen yihu Songui pe Lumou ara, ara husa kili Yesu, pe hupa, “Apwandrisa hu ndramat soyon aro kene hu kayau, pwen pe andre hu kaya hu kol mendreheh pe hu kol para parangondron, para hu kaya ten anandrinahu pe hu kayan. Paratesah, worou ara turopo kol mwanan mepo hu ndramat konto aliy pwi.”

¹³ Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kahang hu hapesah para hu kayan.”

Pwen husomwi yiy, hupa, “Ndri-nanohun mayimah pe ni malmou opu iripo. Wou apa ndre yowu kaya sousou ana hu ndramat soyon masih aripo?”

¹⁴ Pe hu kamai huro ara, ara ndromwoyahu iho tehe mayipou (5,000). Hapeko ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Akaiki hu korompwan tehe mayimingui koro ndrokoyirayi sih-sih.”

¹⁵ Pwen ndramiran hu humbusiy tehen aliy, pe hu ndramat masih ara humpwan. ¹⁶ Pe Yesu iwiri ndrinnanohun mayimah pe ni malmou ara, pe maran itandras iya kol paingan yang, pe itoholiy. Pwen iramburingiy pe iykiy iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kiya ana hu ndramat. ¹⁷ Pwen hu ndramat masih kene ara hunamnam pe isihi hu. Pe hu ndramira Yesu huwiri keyeh mandropwa songui pe luhat pe hunihi ndritike hu iya aliy.

Pita iwong ngawan tehe Yesu, ara yiy Kristus

¹⁸ Lang sih aro, Yesu iya kol lo-howayin pe iro tohun. Pe ndramiran hu ara huro polo yiy, pe isok hu, ipa, “Yihu ndramat masih ara hu tora pa ndre yo hiyeh?”

¹⁹ Pe husomwi yiy, hupa, “Hayah tahu ara hupa ndre wou Yohanes Ndramat para Paptais. Pe hayah tahu ara hupa ndre wou Eliyah. Pe hu hayah i, ara hupa matisan wou ara hamou tahu poropet para koluw kinna, mepo kinsa tine paiwe.”

²⁰ Pe isok hu, ipa, “Kiya, pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?” Pe Pita isomwi, ipa, “Wou ara Kristus ata Ngindrai.”

²¹ Pe Yesu ipwandrandrahan iy pwokeyan iya kili hu para hu mbuna katiyaniy kiya kili hamou tehe yiy ara hiyeh. ²² Pe ipwai, ipa, “Noru Ndramat andre kiya nondriya hu nopwaran soyon iya, pe andre hu yapane kol, pe hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara andre hu kamwisnani yiy. Pe andre katingundrun kimat, pe kiro mwonen lang maroyoh, andre kisasine paiwe.”

²³ Pwen ipwai iya kili hu ndramat masih, ipa, “Kapa hiyeh pakiho ndruwo, ara kipa pwi kiya namiliwan mbukenan, pe kikap kei tondrih tan, pe kiho ndruwo lang sih tehe sih. ²⁴ Pe hiyeh pakihimbusani mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe kitali mwoiwan kisa kili yo, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan. ²⁵ Kapa ndramat hamou kiwiri hu memelit para kol pwan masih kiya mbukenan yiy, pe kiyamulan kimat pe kitali mwoiwan, pwen andre memelit masih kene ara, andre kisopwat yiy tehen tapeh? ²⁶ Pe kapa hiyeh kimasi to pe kimasi kiya nongno,

pwen Noru Ndramat andre kimasi tan, kiro mwonen lang mepo nakisa kiyapolo nonowa nganan, pe nonowa ngana Taman, pe nonowa ngana hu angelou haiyan. ²⁷ Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu kanime kolo King Ngindrai.”

Nombuwe Yesu ipiy

²⁸ Yesu iwong tehen tora ihipwen, pwen tehe lang mandrolwoh iyamulan para aliy, Yesu iwiri Pita, Yohanes pe Yamis, hu matimou ara huyapolo yiy pe huya paingan ngondron sih para hu kaya tohun. ²⁹ Pe Yesu iro tohun, pe kombuyen ipiy iya handra masih, pe koyau tan, ara irayah palpalen pe ngannganan iya. ³⁰⁻³¹ Pwen ndramat malmou, Mose pe Eliyah, ara hilsarayah iyasura nonowa ngana hilu, pe hilro wong iyasura Yesu. Pe hilro wong iya sehe melit mepo andre kimbusiy kirayah mannan kiro Yerusalem, pe hilro wong i, iya lengen para kitali kol pwan pe kiyau. ³² Pe Pita iyapolo susuyan hilu ara marahu inun pe humatin turut. Hapeko iro mwonen husa poyoi, hunime nonowa nganngana Yesu pe hilu ndramat malmou hilro tine sura yiy. ³³ Pwen iro mwonen hilu pakatali Yesu, Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Namandran, hiyan para yowu koro iye. Pwen yowu kapuli yopai matiwum: hawum atam, hawum ata Mose, pe hawum ata Eliyah.” Pita ara iwong, hapeko ikowu iya sehe nongan iro pwai.

³⁴ Pita iro wong manau, pwen o kokom hasai isa pe iramburuhi hu, pe huro nondriya kokom ara, pe hunoh. ³⁵ Pwen ngasa mbulukoyu hamou iyau kokom isa, pe ipa, “Iye ara Noru, yiy mepo kuntakiniman para kipo mbulyo. Akahalingi yiy.” ³⁶ Pe ngasa mbulukoyun ara

ihipwen, pwen husa yirowei tehe Yesu hamou opu iro. Pe ndramiran hu, ara hukaituwe sehe melit hu kannimei, pe hu kantiyaniy pwi.

Yesu isopwoyani wihou hamou mepo payit iro ndritan

³⁷ Pwen iya lang sih i, huro ngondron pe hulai huya pwan, pe hu ndramat soyon iya huya pohnani Yesu. ³⁸ Pe ndramat hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara, ara iwayeh pwokeyan, ipa, “Ndramat Para Hinonou, urakamam para asanime noru kamai. Paratesah, noru ara hamou opu. ³⁹ Pe payit hamou ngara kikohis kiya ndritan, pe indrou pwi ko, ngara kilomei. Pe ngara kipiyan yiy kiya pwan pe kileleyani yiy, pe mbusas ngara kirowet pohon. Pe ngara kipokasiyani yiy, pe mbuwalin para kitali yiy kileh. ⁴⁰ Yo urakamam iya kili ndramiran hu para hu karasses payit ara kiya mawen, hapeko hu kanlahiy pwi.”

⁴¹ Pwen Yesu isomwiy, ipa, “O wawu hasap para mahapo, ara wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalaiheh pe andre kuro sura wawu ko yeh? Pe maporosahayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara, kisa aripo.”

⁴² Pe iro mwonen mbunah ara, iro tokai manau iya kili Yesu, payit ara, ipiyani yiy iya ndrita pwan, pe ileleyani yiy. Hapeko Yesu ipomate payit ara, pe isopwoyani wihou ara, pe iyki yiy imui iya kili taman. ⁴³ Pe yihu ndramat masih hu nime pwoke namandran ta Ngindrai, pwen lohongahu indrap.

Pwen hu ndramat masih ara huro lohonge manau iya hu melit mepo Yesu kinmbusiy, pe ipwai iya kili ndramiran hu ipa,

44 “Akahalingiy nokulani sehe melit nakupwai kisa kili wawu: Noru Ndramat, ara andre hu karatuni yiy pe kaiki yiy kiya nima hu ndramat.” 45 Hapeko lohongahu, ara kinileu kinna ndroiya nongan aro pwi. Ndroiye nongan ara, ara ikohon kili hu, para hu kanlahiy para kapwotisingiy pwi. Pe hunoh para hu kasok yiy kiya nongan ara.

Hiyeh ara ihohin masih

46 Porosih aro, takokowai irayah iro mwalinga ndramiran hu, tehe hiyeh tahu ndrokongan, ara iho hin. 47 Pe Yesu kinyirowe lohongahu pwen, pe iwiri mbunah hamou mendreheh isa pe iyki yiy iro tine ngilsen. 48 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Sehe ndramat kirawulohani mbunah iye kiya ngolo, ara irawulohani yo. Pe hiyeh irawulohani yo, ara irawulohani hiyeh mepo ipwandrisa yo usa. Paratesah, yiy hiyeh ita mamwore mwalinga wawu, ara yiy iho hin.”

49 Pwen Yohanes, ipa, “Naman-dran, yowu nime ndramat hamou iro rasses hu payit huyau, iya ngalam; pe yowu pwayi yiy para kihitohai, paratesah, yiy ara para sura tou pwi.”

50 Pe Yesu ipa, “Wawu mbuna akasingori yiy. Hiyeh mepo kintasingat ana wawu pwi, ara yiy para susura wawu.”

Hu para Samariya hurasingat ana Yesu

51 Pwen lenge Yesu iropo isa pakeh para nakiya kol paingan yang, pwen lohongan itiy pwokeyan para kiya Yerusalem.

52 Pwen ipwandrisa hu ndramat para sapiya nongan huro mu kili yiy, pe huya nondriya kol hakol mendreheh ita nondriya kol Samariya, para hu kaya ramwaniyani hu melit koro mwoimwoi para yiy kiya aliy. 53 Hapeko yihu ndramat huro kol

ara, ara hu kantawulohani yiy pwi, paratesah, yiy ara nakiya mwonen kiya Yerusalem. 54 Iro mwonen ndramiran hilu, Yamis pe Yohanes hilnime kultuwayi hu Samariya, pwen hilsok yiy, hilpa, “Yapan, wou anamiliy para yowu kayoh mwan kiyau kol paingan yang kisa pwan, pe kitimwi hu, ndre?” 55 Hapeko Yesu ipaiwani yiy iya kili hilu, pe ipomate hilu. 56 Pwen huyau huya kol hakol mendreheh i.

Tesah nakirayah kapa ndramat hamou pakiho ndruwa Yesu

57 Iro mwonen huro tokai sai huropo huya, ndramat hamou ipwai iya kili yiy, ipa, “Hape aleheh naya aliy, ara andre kuho ndruwam.”

58 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Yihu mwiw puyap, ara mangarehu, pe hu norukan para wohowoh, ara mayumwahu. Hapeko Noru Ndramat, ndrohonokun para matiliu, ara pwi.”

59 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat hamou i, ipa, “Asa pe oho ndruwo.”

Hapeko ndramat ara isomwi yiy, ipa, “Yapan, atali yo kuya roni tomo na.”

60 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Hu ndramat para kimat, ara hu koro roni ndramirahu mbukenahu mepo humat. Hapeko wou aya, pe aya pohowe nongna kolo King Ngindrai.”

61 Pe hamou i ipwai, ipa, “Yapan, yo andre kuho ndruwam, hapeko kumui pe kuya pomwane kiya kili hu ndraisih ato na.”

62 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Ndramat mepo imbultuwe nes para taluweya pwan, pe inimmim imui iya ndruwan, ara kinlahiy para kipo mbulen kiro nondriya kolo King Ngindrai, ara pwi yoh.”

10

Yesu ipwandrisa hu ndramat manandrtingui pe lumou

¹ Iyamulan Yapan irakinima hu ndramat andrtingui pe lumou i, pe ipwandrisa hu malmou-malmou huhu mu kili yiy huya kene hu kol ngawan pe hu kol hakol-hakol mepo andre kamulan kiya aliy. ² Pe ipwai iya kili hu, ipa, "Anandrinai soyon iya, ara hu kaniman pwen hutora piyang, hapeko hu ndramat para poya mbulen, ara noye ko. Pwen pe akatohun kiya kili Yapan mepo mbukena piyang, para kipwandrisa hu ndramat para poya mbulen para hu kayapo mbulen kaya nondriya pingan. ³ Akaya! Yo nakupwandrisa wawu tehe hu noru sipsip, para akaya mwalanga hu mwiw puyap. ⁴ Pe wawu mbuna akasap ndropwa sombule pat, ndre ndrop, ndre hu hatna pwelekai. Pe wawu mbuna akarawulohani hamou kiho sai.

⁵ Pe kapa wawu kasong kaya nondriya seu hawum, pwen wawu kapwai kimu, akapa, 'Ndriya wayis, ara kiro polo wawu topo seu iye.' ⁶ Pe kapa ndramat para ndriya wayis kiro seu ara, ara andre ndriya wayis kiro polo yiy, pe kapa pwi, andre nongna wawu kimui kisa kili wawu. ⁷ Akoro ndron seu ara ko, pe akayan sehe anandrinai, ndre akayin sehe ndran mepo hu nakahang wawu, paratesah, ndramat ngara kipo mbulen, ara andre kiwiri kennen. Pe wawu mbuna akangas seu hawum kiya hawum.

⁸ Pe kapa wawu kaya nondriya kol hakol ngawan, pe hu karawulohani wawu, pwen sehe anandrinai hu kasaikiy kisa kili wawu, ara akayan opu. ⁹ Pe akasopwoyani mwamwa tahu ndramat humwa hutora ara, pe akapwai kiya kili hu, akapa,

'Kolo King Ngindrai, ara kinsa pakeh kili wawu.' ¹⁰ Hapeko kapa wawu kaya kol hakol ngawan pe hu kantawulohani wawu pwi, ara akaya kene payango sai tahu pe akapa, ¹¹ 'Kohu pwan para kolo wawu mepo ipai iripo polndrika yowu, ara yowu topo tolohaniy pe wawu andre kawiri koran. Hapeko akalohonganiy kiya hiyan: kolo King Ngindrai ara kinsa pakeh kili wawu.' ¹² Yo upwai isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwaniye, kora kol ara, ara andre kiramwaitini koran nopwaran para kol Sotom.

Hu ndramat mepo hu kantapaiwani ndriyahu pwi, ara huiki koisariy

¹³ O wawu para Korasin! O wawu para Petsaita! Toimwa wawu. Nopwaran namandran ita ndrita wawu. Kapa ndramat hamou kinna kol malkol Tayar pe Siton, pe kinmbusi hu ndraikiya pwoke kiro aliy, tehe kintayah kinsa kili wawu pwen, ara andre hu kantapaiwani ndriyahu pwen ndrulukuw kinna, pe andre hu kansuluye hu kannu koyau para koisirai, pe andre hu kantumwi hu kannu palam i. ¹⁴ Hapeko kiro mwonen lang para tamwaniye, koran nopwaran wawu nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran tahu para Tayar pe Siton. ¹⁵ Pe wawu para Kapernawum, wawu pakasikiye wawu kaya paingan yang, ndre? Pwi yoh! Wawu andre kaya pwan masih ndrohonoku hu ndramat kanmat.

¹⁶ Sehe ndramat kihilingi wawu ara ihilingi yo yi, pe sehe ndramat mbuwalin ta wawu, ara mbuwalin to yi; pe hiyeh mbuwalin to, ara mbuwalin ta hiyeh ipwandrisa yo usa iyapolo pwoke nopwaran."

Yihu ndramat andrtingui pe lumou humui husa

17 Yihu ndramat andrtingui pe lumou ara humui huyapolo pwesai, pe hupa, “Yapan, yowu pohowe ngalam, pe hu payit ara huhulingiy pe huhu ndruwa nongna yowu.”

18 Pwen pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo unime Sinai iyos iro kol paingan yang isa pwan tehe kamit. 19 Yo ara kunuiki pwoke nopwaran iya, kinsa kili wawu pwen, para wawu andre kangastoro pe karahatuwe hu mwat pe hu supwalngai, pe andre wawu karamwaitini pwoke masih ata Sinai; pe andre hapesah mwomwan kintayah kili wawu pwi yoh. 20 Pwen wawu mbuna akapwes kata hu payit huhulingi wawu, hapeko wawu kapwes tehe ngala wawu, ara Ngindrai kinratuluwiy pwen ita kol paingan yang.”

21 Iro mwonen lang ara Mwoiwan Haiyan iyki pwesai naman-dran ipep ndriya Yesu, pe Yesu ipa, “Tomo, Yapan kol pwan pe kol paingan yang, yo uhuri ngalam, paratesah, wou ankulani hu melit aro kinna kili hu ndramat mepo lohongahu iman pe hupahas iya lohongai, hapeko aniyki hu melit kansa yelan ngawan kinna kili hu mbunah mendreheh. Ehe, Tomo, anmbusiy tehen tora, ara iho ndruwa namiliwam opu.

22 Melit masih, Tomo kiniyki hu topwei kansa kili yo. Pe hamou tanan ta Norun pwi, Taman opu tanan ta norun. Pe hamou tanan ta Taman pwi, Norun opu tanan ta Taman. Pe hu mepo Norun inamiliy para kiyngani Taman kiya yelan kili hu, ara yihu ara ko, hupahasani yiy.”

23 Pwen Yesu ipaiwani yiy iya kili ndramiran hu, pe iwong nokule ko, ipa, “Yihu mepo hunime tesah wawu topo nimei, ara lomwes ita kili hu. 24 Yo upwai isa kili wawu tehe hu propet soyon pe hu king para

koluw, ara hunamiliy para hu kanime tesah mepo wawu topo nimei, hapeko hu kannimei pwi. Pe yihu pakahalingi tesah mepo wawu topo hilingiy, hapeko yihu kanhilingiy pwi.”

Nongan pwandritiye ta yapa Samariya hamou hiyan

25 Porosih aro, ndramat hamou ipahas iya nongan para pwahanou ara itine para pakinhonou lohonga Yesu, pe isok yiy, ipa, “Ndramat para hinonou, yo andre kumbusi tesah para kuwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

26 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen ita nongan para pwahanou, ara ipa tesah? Pe wou animei tehen tapeh?”

27 Pe ndramat ara isomwi yiy, ipa, “ ‘Ambuluhi Yapan Ngindrai atam kiyau ndriyam masih kene, pe kiya mwoiwam masih kene, pe kiya pwoke tam masih kene, pe kiya lohongam masih kene’; pe ‘ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.’ ”

28 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou ansomwiy imwonen masih. Pwen, ambusiy tehen tora, pe andre awiri taleh.”

29 Hapeko ndramat ara, ara pakisomwani yiy, pwen pe isok Yesu, ipa, “Pe ndramat para pakeh kili yo, ara hiyeh imwonen?”

30 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Lang sih aro, ndramat hamou itali Yerusalem para pakilai kiya kol ngawan Yeriko. Pe yihu ndramat para pahana hu kohon huho sai pe hurayi yiy, pe huwiri topwe meltan masih iyapolo koiwen. Pwen hutali yiy kinto pwan tehe pakeh nakimat, pe hu kantan.

31 Pe pris hamou ara ilai sai ara ko isa pwan, pe inime ndramat ara. Pwen pe iyayau te sai haroh, pe kinnau. 32 Pwen hamou tahu

Lepi yi, ara isa mwonen isa ara, pe inime yiy. Pwen pe indrihisani yiy iyapwen te sai haroh i, pe kinnau. ³³ Hapeko ndramat hamou para Samariya iro tokai sai, pe isarayah isa mwonen isa hape aleheh mepo ndramat ara iro aliy. Pe inime yiy, pe koyun isikirani yiy. ³⁴ Pwen iya ngilsen, pe itilingi ndraikeyi pe wain iya hu neken tan pe iwasi hu. Pwen iyki ndramat ara iya ndrita tongkiy tan mbukenan, pe iwiri yiy iya seu para pwokereya hu ndramat, pe iponokulani yiy. ³⁵ Pe iya lang sih i, iwiri sombule silwa malmbut, pe iykiy iya kili ndramat iro nimmim iya seu para pwokereya hu ndramat ara. Pe ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Apwocarani yiy kipoo kumui kusa, pwen andre kupo sura soiwi sombule pat tam mepo anpiyaniy pwen para asopwat yiy.’”

³⁶ Pwen Yesu isok ndramat ara, ipa, “Kiya, alohonganiy na; hiyeh tahu matimou ara, ara irayah tehe ndramat para pakeh kili ndramat aro, mepo iyos iya nima hu ndramat para pahana pe hurayi yiy?”

³⁷ Pwen ndramat ipahas iya nongan para pwahanou ara isomwi Yesu, ipa, “Ndramat mepo koyun iti yiy pe isopwat yiy ara.”

Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Ayau aya, pe ambusiy tehen aliy yi.”

Yesu iro seu ta Marta hilu Mariya

³⁸ Yesu iyapolo ndramiran hu huro tokai huya, pe husa kol hakol mendreheh mepo pihin hamou ngalan Marta iro aliy. Pe pihin ara iwiri Yesu iya suwen. ³⁹ Pe Marta ma nalin hamou ngalan Mariya, pe Mariya iya pe irompwan pakeh ngondroka Yesu, pe iro hilingi sehe nongan Yesu iro wong iya aliy. ⁴⁰ Hapeko Marta ara lohongan kinikuw pwi, iya sehe

melit mepo iro mwaniye hu ara—tehe pwokeikei pe melit handra-handra yi. Pwen pe isa kili Yesu, pe ipwai, ipa, “Yapan, alohonganiy tapeh? Nali ara itali yo, pe yo kopu urupo pet iya mbulen iye. Apwai kiya kili yiy para kisa sopwat yo!”

⁴¹ Pe Yapan isomwi yiy, ipa, “Marta, Marta; wou ara ata lohonge soyon, pe ndriyam ipworu iya hu melit soyon iya. ⁴² Hapeko melit handra kopu, ara ihohin para aro lohonganiy. Pe Mariya ara inamiliy para kiwiri melit handra hiyan masih aro. Pe kinlahi hamou kiwiri yiy kiya mawen kili yiy, ara pwi.”

11

Yesu ihinuwani ndramiran hu iya totohun

¹ Lang sih aro, Yesu iya kol hape pe iro tohun. Itohun ihipwen, iyamulan ndramiran hamou ipwai iya kili yiy, ipa, “Yapan, ahanuwani yowu kiya totohun tehe Yohanes kinhinuwani ndramiran hu kinna aliy.”

² Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa wawu nakatohun, ara wawu kapa:

‘Tomo, ngalam ara haiyan.

Kultuwayi kolo king tam kisa.

³ Ahang yowu anandrinai para lang sih tehe sih.

⁴ Pe atali hu pakut mwomwan towu,

tehe yowu ngara katali hu pakut mwomwan tahu ndramat masih, mepo hu ngara kambusi pakut mwomwan kisa kili yowu.

Pe mbuna aluwani yowu kiya nondriya nohonou.’”

⁵ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hamou tawawu ara makowasen, pe kiho ndrokolo put kiya kili hamou, pe kipa, ‘Kowase, aiki ndrinnanohun matipai kisa kili yo; ⁶ paratesah, kowase hamou

iyeyau sai o, pe isarayah isa kili yo, pe hapesah para kuhang yiy pwi.’

⁷ Pwen ndramat mepo iro non-driya seu ara isomwi yiy, ipa, ‘Mbuna asa tandroyani yo. Papaye yowu, ara kanwariy, pe yowu noru ara yowu kanmatin pwen topo yokyok towu. Pe kunlahiy para kutine pe kuhang wou hapesah pwi.’ Pwen tehen tapeh? ⁸ Upwai isa kili wawu, welen imai para kitine pe kiyki ndrinanohonun kiyatan, konan yiy ara kowasen, hapeko iya pwoke ata ndramat mepo iro rakekeyaniy manau ara, pwen andre kitine pe kiyki weneyan o tehe inamiliy.

⁹ Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu: Akasok pe andre kaikiy kisata wawu, akaten pe andre akaya kahiy, akarakikiri papai pe andre papai kite kisa kili wawu. ¹⁰ Paratesah, hiyeh mepo kisok, ara andre kiwiri, pe hiyeh mepo kiten ara andre kiya kahiy, pe hiyeh mepo kiralikiri papai, ara andre papai kite kiya kili yiy.

¹¹ Kapa noru wawu hamou kisok taman kiya ni hamou, pwen andre kihang yiy mwat hamou? Pwi yoh! ¹² Pe kapa kisok kiya nairu norukan sih, pwen andre taman kihang supwalngai hamou kiya anan? Pwi yi! ¹³ Pe kapa wawu tana wawu topwei para wawu kaiki hu yukyuk mwayih kiya kili noru wawu hu, konan wawu ndramat ngara kambusi kultuw mwomwan, pwen tehen tora ko, Tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kiyki Mwoiwan Haiyan kiya kili hu mepo hu ngara kasok yiy!”

Yesu pe Peelsepul

¹⁴ Yesu iro rapiyani payit hamou para pohomum iyau iya mawen kili ndramat hamou, pe payit ara itali yiy kinnau. Pwen o, ndramat mepo pohon imum ara, ara iwong,

pe hu ndramat masih, ara huro lohonge soyon. ¹⁵ Hapeko hu hayah tahu hupa, “Ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta Peelsepul, payit mepo yapanu hu payit masih.” ¹⁶ Pe hayah tahu ara hu pakanohonou yiy, pe huro sok yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang.

¹⁷ Yesu kinpahasani lohongahu pwen, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hu ndramira king para kol hakol, hu kamasilpat kaya malpat pe hu kahangas mwalingahu, pwen andre kolo king ara kiya pwalngengei o mwaihei. Pe kapa yihu ndraisih hu kahangas anahu mbukenahu, hu ndraisih ara, ara andre hu kalon. ¹⁸ Pe kapa yihu yowe Sinai hu kamasilpat kaya malpat, pwen andre kolo king tan kiro tine pwokeyan tapeh? Yo upwai tehen toro, paratesah, wawu pa ndre yo urasses hu payit huyau, ara iyau pwoke ta Peelsepul. ¹⁹ Hapeko kapa kurasses hu payit kiyau pwoke ta Peelsepul, pwen yowe wawu hu ngara karasses hu payit kiyau pwoke ta hiyeh? Pwen pe hu yowe wawu mbukena wawu, andre hu kapwainganiy tehe nongna wawu ara, ara kinmwonen pwi. ²⁰ Hapeko kapa Ngindrai kiniyki pwoke nopwaran tan kinsa kili yo, pe ngara kurasses hu payit hu kayau kaliy, pwen pwoke para kolo King Ngindrai, ara kinsa kili wawu pwen.

²¹ Pe kapa ndramat hamou pwokeyan kimbultuwe memelit para pahun kiro kili yiy, pe kiro penani suwen mbukenan, pwen memelit tan masih andre kiro hiyan. ²² Hapeko kapa ndramat hamou pwokeyan iya pe ihohin iyatan kisa, pe kipo pahun kiyasura yiy pe kiramwaitini yiy, pwen ndramat pwokeyan ara, andre kiwiri hu melit para pahun ata ndramira seu ara, mepo

lohongan ipa ndre hu koro penani yiy. Pwen ndramat pwokeyan ara, andre kiya pe kirahihiri melit masih para seu ara.

²³ Pe hiyeh mepo kinto sura yo pwi, ara andre kirasingat ano. Pe hiyeh mepo kinho mbultani hu ndramat pwi, ara ngara kirasumbuwani hu.

²⁴ Kapa payit hamou kisa mawen kili ndramat hamou, ara andre kiya kol ndrohoyin para kiya ten noku ngohongoh. Hapeko kapa kinlahiy kikahi noku ngohongoh pwi, pwen andre kipa, 'Andre kumui kuya seu kuntaliy mamu ara.' ²⁵ Pwen iyarayah iya, pe iya nimei tehe seu ara, ara yihu kanpwasiliy kinna hiyan pe iro mwoimwoi. ²⁶ Pwen imui iya pe iya wiri hu payit manandrtimou i, mepo kultuwayihu pwassin masih pe iramwaitini yiy, pe husong huya nondriyan pe huyen aliy. Pe iyamulan para aliy, ara mipwan ata ndramat ara, ara kintewihiy pwi masih, pe iramwaitini mipwan tan para mamu."

²⁷ Pwen Yesu iro tiyani hu melit aro ndron, pe pihin hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara, iwayeh, ipa, "Pihin mepo imwalahiy tam pe ipwokere wou, ara lomwes ita kili yiy."

²⁸ Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa "Hiyan para tukapwai toro: yihu mepo huhulingi nongna Ngindrai pe huho ndruwan, ara lomwes ita kili hu."

Kaipisa poropet Yonah

²⁹ Pe yihu ndramat ara hurohon huropo huya soyon, pe Yesu ipa, "Yihu ndramat hasap para mahapo, kultuwayihu ara pwassin. Yihu sok kaipisa pwoke handra, hapeko andre hu kannimei pwi; kaipisa poropet Yonah kopu andre hu kanimei. ³⁰ Paratesah, Yonah ara kintayah tehe kaipisa melit iya kili hu ndramira Ninipe;

pwen pe Noru Ndramat andre kirayah tehen aliy opu, kiya kili hu ndramat hasap para mahapo.

³¹ Pe kiro lang para tamwaniye, Kwin para Tolau andre kisa pe andre kitiyani titiye mwomwan ta hu ndramat hasap para mahapo, paratesah, yiy iyau mbusungo kol pwan isa para kisa hilong lohongai waison ta Solomon. Hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Solomon. ³² Pe kirahihini lang para tamwaniye, yihu ndramira kol Ninipe andre hu kasa koro tine, pe kasopwat nongan para tamwaniye, pe katiyani titiye mwomwan tahu hasap para mahapo, pe andre hu karasusut nongan kiya kili hu. Paratesah, yihu kanhilingi nongna Yonah pe hu kantapaiwani ndriyahu, hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Yonah.

Maram ara tehe paisui para nombuwem

³³ Ndramat hamou kinoho tolmwani paisui pe kikulanii kiro hape, ndre kiykiy kiye pahandra pwelekei sih, ara pwi. Andre kiykiy kiro tine ndrita keyau, pwen hu ndramat masih hu kasa nondriyan, andre hu kanime nganan. ³⁴ Mara ndramat ara tehe paisui para nombuwe ndramat. Kapa maram kiro hiyan, ara nombuwem masih andre kipep kiya nganan. Hapeko kapa maram kiro mwomwan, pwen andre nombuwem masih kilokuh topwei. ³⁵ Maram kiro tam kiya hiyan, matisan ngana maram ita nondriyam ara kilokuh. ³⁶ Pwen tehen tora ko, kapa nombuwem masih kipep kiya nganan, pe hape para aliy kinilokuh pwi, pwen nombuwem masih andre ngannganan kiyat topwei, tehe ngana paisui kiho yat ndritam."

Nongan nopwaran mannohin

37 Yesu iwong ihipwen, pwen Parisiy hamou ipwanos yiy para kiya namnam kiyapolo yiy. Pwen Yesu iya nondriya suwen, pe iyeroh ngilse keyau. 38 Hapeko Parisiy ara, ara inimei tehe Yesu kinsungani niman kimu pwi, pe inamnam; pwen ilohonge soyon.

39 Pwen pe Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, "Wawu Parisiy ara ngara wawu kasungani ngawan para pweniu pe para pirou, hapeko nondriya wawu ara ipep iya mwolou pe hu kultuw pwassin masih. 40 Lohonga wawu pwi! Yiy mepo imangsani ngawan para hu melit, ara imangsani nondriya hu melit tehen aliy yi, ndre? 41 Hapeko aiki sehe melit mepo ita nondriya pwelekei kiya kili hu mepo hundroisiy, pwen pe meltam masih andre kiro howen.

42 Wawu Parisiy, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu taingani melit tehe koyo pe parahiy pe hu kaimbuwe kei para piyang handrahandra mendreheh tehen tora* kiya masongui, pe ngara akaiki hape para aliy kiya kili Ngindrai tehe yukyuk tawawu. Hapeko wawu ngara katali kultuw imwonen, pe kultuw para kambuluhi Ngindrai. Hiyan para wawu koro ndruiwa hu kultuw hiyan naman-dran tehen tora, pe koyu wawu mbuna kirut hu melit mendre-mendreheh ara yi.

43 Wawu Parisiy, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu namiliy para korompwan pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy nondriya hu yumwa totohun, pe wawu namiliy para hu ndramat karawulohani wawu koro hu ndroho pehei.

44 Toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu. Wawu ara tehe

hu ndrohonoku tona ndramat mepo yihu ndramat kanyirowe ndraikiya hu pwi, pe ngara hu karakai ndritahu."

45 Pwen ndramat hamou ipahas iya nongan para pwahanou isomwi Yesu, ipa, "Ndramat para Hinonou, nongan masih mepo at-apwai iya kili hu Parisiy, ara ipwasimiri yowu yi."

46 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Wawu ndramat hiyeh wawu pahas iya nongan para pwahanou, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, ngara wawu kaiki nopwaran kiya ndrita hu ndramat pe ipworu hu, pe hu tora ngandrah para kuniyan. Pe wawu mbukena wawu, ara wele wawu kinho so para wawu kaiki ndrakupwenima wawu hakip para kasopwat hu, ara pwi.

47 Toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu sondritiyani ngarehu hu poropet, pe tumbu wawu hu, ara hu kanitingundruhu. 48 Pwen wawu yinganiy tehe kultuwaiy tumbu wawu hu mepo hu kanmbusiy, ara wawu pa ndre hiyan, tehe hutingundru hu poropet, pe wawu tora sondritiyani ngarehu. 49 Pwen tehen tora ko, nondriya lohongai waison ta Ngindrai, yiy kinpwai toro: 'Yo andre kupwandrisa yihu poropet pe yihu aposel para hu kaya kili hu, pe hayah tahu andre hu katingundruhu, pe hayah tahu andre hu karandroyani hu.' 50 Pwen pe yihu ndramira hasap para mahapo, ara andre hu kakuni kora ndreye hu poropet masih kene mepo hu kanitingundruhu, iro tandrohonga kol pwan irayah, ipoo isa matnen mahapo. 51 Pe iro kili ndreye Apel imuw, ipoo isa matne ndreye Sekarayah imuw, mepo hu kanitingundrun iho mwalinga pere tuntun pe

* 11:42: Eng: your mint, rue and all other kinds of garden herbs; TP: olgeta liklik sayor na kumu samting bilong gaden

yumwa totohun ara—yo upwai isa kili wawu tehe hu ndramira hasap para mahapo, andre hu kakuni kora melit masih kene ara.

⁵² Wawu ndramat hiyeh wawu pahas iya nongan para pwahanou, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu kanwiri kiy[†] para papai para kaya nondriya lohongai hiyan, ara kinna mawen. Wawu mbukena wawu, ara mbuwali wawu para akaya nondriyan, hapeko yihu mepo hunamiliy para hu kasong kaya nondriyan, ara wawu tora singori hu yi.”

⁵³ Pwen Yesu itali seu ara, pe yihu Parisiy pe yihu ndramat hupahas iya nongan para pwahanou, ara hurasingat anan pwokeyan iya, pe huro sok yiy iya hu soksok handra-handra iyapolo ndrangsai, ⁵⁴ para hu pakaratuni yiy para kipa hapesah, pwen pe hu kalahiy para hu kaiki yiy kiya nongan.

12

Akoro rapapahan pe kapwokeyani lohonga wawu

¹ Pwen iro lang ara ko, hu ndramat sopou-sopou husa tawurehu pe huro tandrapndrap, pe huro rahatuwe pwelekahu hamouhamou. Pwen Yesu iwong imu iya kili ndramiran hu, ipa, “Akoro rapapahan kiya yis* tahu Parisiy. Yis ara, ara iyingani pwandrandraman tahu. ² Pe sehe melit mepo hu ndramat kantamburuhiy ita, ara andre Ngindrai kirehei. Pe sehe melit ita kohon pe kanpahasaniy pwi, ara andre kisa yelan ngawan. ³ Pwen pe sehe nongan wawu kapwai kiro lokuhan, ara akapohowei kiro ngana lang. Pe sehe nongan wawu kanpahulhun kinna aliy, kinna ndrainga hamou kiro mbulkura

hu seu, ara andre kapwaharai kiho payandroha hu seu.

⁴ Wawu kowase, upwai isa kili wawu, tehe wawu mbuna akanoh tahu mepo hulahiya para katingundru nombuwe wawu, pe kiyamulan, andre yihu kanlahiy para hu kapo suran pwi yi.

⁵ Hapeko nakupwainganiy kisa kili wawu sehe ndramat para akoro nohowani yiy. Kapa hu katingundru nombuwe wawu, ara konan. Hapeko akanohowani Ngindrai, yiy mepo kamulan para kimat ta wawu, ara pwoke nopwaran hira kili yiy para kipiyan iya wawu kaya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy. Ndrokonan, upwai isa kili wawu tehe akoro nohowani yiy ara ko.

⁶ Wawu pahasaniy tehe hu norupep mayimou, ara andre hu ndramat kapo pehei kiya tahu, kiya sombule pat malmbut, ndre? Hapeko Ngindrai ara koyun kinoho mayit kinnata hamou tahu pwi. ⁷ Pe tehen aliy i, hu kumpai hutora paya wawu, ara Ngindrai kindromwahu topwei. Pwen wawu mbuna akanoh, wawu ho hin iya, iyata hu norupep soyon.

Worou mbuna akamasi para kapwohowei tehe worou ara yowe Yesu

⁸ Yo upwai isa kili wawu tehe, sehe ndramat ngara kiwong ngawan kiro mbulmara hu ndramat tehe yiy ndramiro, ara andre Noru Ndramat kiwong ngawan kiro mbulmara hu angelou ta Ngindrai, tehe yiy ara ndramiran. ⁹ Pe kapa hiyeh ngara kipwai tehe ikowu to kiro mbulmara hu ndramat, ara andre kupwai tehe ukowu tan, kiro mbulmara hu angelou ata Ngindrai.

¹⁰ Pe kapa hiyeh kipwasisiman ana Noru Ndramat, ara andre Ngindrai kitali pakut mwomwan

[†] 11:52: Eng: key; TP: ki bilong dua * 12:1: Eng: yeast; TP: yis

atan; hapeko kapa hiyeh kipwasisman ana Mwoiwan Haiyan, ara andre Ngindrai kintali mwomwan tan pwi.

¹¹ Pe kapa hu nakaiki wawu kaya nongan koro nondriya hu yumwa totohun, pe kaya mbulmara hu pohon para kol pe hu yapane kol, ara mbuna akalohonge soyon kiya sehe nongan para wawu nakapenani wawu kaliy, ¹² paratesah, kiro mwonen paramwandrai ara, Mwoiwan Haiyan andre kihinuwani wawu, kiya sehe nongan imwonen para wawu nakapwai.”

Nongan pwandritiye ta ndramat menmenan soyon payan imbui

¹³ Pwen ndramat hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara ipwai iya kili Yesu, ipa, “Ndramat para Hinonou, apwai kiya kili nali para kirahihiri hu memelit ta tama youlu kiho mwalinga youlu.”

¹⁴ Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Tehen tapeh? Sehe ndramat irakinimo para kurayah ndramat para tanonoye ndre ndramat para tamwaniye ndrokolo walu?” ¹⁵ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Mara wawu kiro! Pe akoro hinehes. Matisan wou ahamwolou kiya hu melit soyon handrahandra. Ndramat hamou mepo menmenan soyon, ara kinlahiy para kiwiri taleh kiyau kili hu meltan, ara pwi.”

¹⁶ Pwen itiyani nongan pwan-dritiye iya kili hu, ipa toro: “Pinge ndramat hamou menmenan soyon, ara hu anandrinai para aliy ara hurayah soyon iya. ¹⁷ Pwen yiy mbukenan iro lohonge, ipa, ‘Andre kumbusi tapeh? Hape kaisowa anandrinai to para kuratto hu koro aliy, ara pwi.’

¹⁸ Pwen ipa, ‘Yo andre kumbusiy tehe toro: andre kuloiwani hu kaisowa anandrinai ato, pe

kupulihu kaya namandran, pwen andre kuratto hu mbuwa wit to pe hu memelit to hiyan hu koro aliy. ¹⁹ Pe andre kupwai kisato mbukeno, kupa, “Menmeno ara hu kanna soyon iya hutopo, pe ilahiy para kiwiri yo hayou hitun iya hu tora po husa. Pwen andre kuro mwomwoi o, pe kuro namnam pe kuro yin ndran pe kuro pwes.”’

²⁰ Hapeko Ngindrai ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Payam kinmbui! Kiro mahapo kiping o, andre mwomwoi kitali wou. Pwen hiyeh ndrokongan andre kiwiri memelit masih kene atam, mepo anmwaniyani hu pwen tora.’

²¹ Aro ara iyingani tesah nakirayah kiya kili hiyeh iratto memelit soyon atan mbukenan, hapeko iya mbulmara Ngindrai, ara yiy ndramat menmenan soyon pwi.”

Lohonga wawu mbuna kimwa

²² Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Upwai isa kili wawu, lohonga wawu mbuna kimwa kiya mipwan tawawu, kiya tesah wawu andre kayan, ndre kiya tesah wawu nakasuluye wawu kiya aliy. ²³ Mwoiwa wawu ara iramwaitini anandrinai, pe nombuwe wawu ara iramwaitini koyau. ²⁴ Akayirowe hu pihinan:† yihu konhohas, pe hu konhopo anandrinai pwi. Pe kaisowa anandrinahu ara pwi yi. Hapeko Ngindrai ngara kihang hu anandrinai manau. Pe wawu ndramat, ara wawu ho hin iyata hu norukan. ²⁵ Hiyeh tawawu, kapa lohongan kimwa, ara ilahiy para kiposura lenge mwomwoi kiya niwen hape? ²⁶ Pe kapa wawu kanlahiy para kambusi melit mbuskau aro pwi, pwen tehen tapeh pe lohonga wawu imwa iya hu memelit masih ara.

† 12:24: Eng: raven; TP: kotkot

²⁷ Akayirowe hu nonou hu tora lek tapeh. Yihu konhopo mbulen pwi, pe hu konho mangse koiwehu pwi. Hapeko upwai isa kili wawu tehe nowiya nosa Solomon masih lahayani iya, ara kintamwatini lahaya hu nonou iye pwi yoh. ²⁸ Akanimeji; Ngindrai ngara kinowi hu ndromwindriu para piyang tehen tora, mepo topo lang nepo ko, pe kiya moh, ara andre kapiyani hu kaya nondriya mwan. Pwen wawu pahasaniy ndrokongan tehe Ngindrai andre kinowi wawu kiramwaitini nowiya hu nonou ara, ndre? Wawu tana wawu tehe ara ndrokongan, konan kapa lohonga wawu ndrision, ara mulai opu. ²⁹ Pe lohonga wawu mbuna kimwa kiya sehe anandrinai para wawu nakayan, ndre sehe ndran para wawu nakayin; ara wawu mbuna akanimanga hu melit ara. ³⁰ Yihu ndramat para kol pwan masih, ara yihu ngara hu kanimanga hu melit tora. Hapeko namiliwa wawu iya hu melit tehe ndran pe anandrinai, ara Tama wawu kinpahasaniy pwen. ³¹ Hapeko wawu katele kolo king Ngindrai kimu, pwen hu melit aro, ara andre kihang wawu yi.

³² Wawu ndrokoyirayi sipsip hapat mendreheh, wawu mbuna akanoh. Tama wawu, ara kinlohonganiy pwen tehe andre kipwes para kiyki kolo King Ngindrai kisata wawu. ³³ Akapo pehei kiya hu menmena wawu, pe akaiki sombule pat para aliy, ara kiyata hu ndramat mepo hundoisiy. Pe akapo hu ndropwa sombule pat para kol paingan yang, mepo andre kinimut pwi. Pe akaratto hu melit lahayani para kol paingan yang, mepo andre kinwenei para kihipwen pwi, pe hu ndramat para pahana kanwenei para kaphanowei pwi, pe hu selei kan-

wenei para kaseleyani hu pwi. ³⁴ Paratesah, hape aleheh mepo menmena wawu lahayani ita aliy, ara ndriya wawu andre kiro aliy yi.

Akoro hinehes

³⁵ Akasuluye wawu pe kawasi tisingi kundrayi wawu, pe hu suya wawu ara hu koro yat, pe akoro hinehes para mbulen. ³⁶ Pe akoro tehe hu ndramat hutora longe namandran tahu ita kowase yon para yesou sih, pe andre kimui kisa. Pwen kapa kimui pe kiralikiri papai, kindrou pwi ko, andre hu katipe papai kiya kili yiy. ³⁷ Pe kapa namandran tahu kimui kisa pe kinimeji tehe hu ndramat para poya mbulyan hu koro hinehes, ara andre hu koro hiyan. Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, tehe namandran mbukenan andre kisuluye yiy pe andre kipwai kiya kili hu para hu karoh keye ngilse keyau, pe andre kisa pe kihang hu anandrinai. ³⁸ Pe hu ndramat para poya mbulen mepo namandran tahu isa pe iyirawei tehe huro hinehes, konan kisa kiho ndrokolo put ndre pakeh lang, ara andre hu koro hiyan. ³⁹ Hapeko lohonga wawu kileu kiya nongan aro: Kapa mbukena seu kinpahasaniy pwen kimu iya sehe paramwandrai ndramat para pahana nakisa, pwen suwen ara andre kinlahiy para hamou kitumbuwei pe kiya nondriyan pwi. ⁴⁰ Pwen wawu yi, ara akoro hinehes, paratesah, Noru Ndramat nakisa, ara andre kiho nondriya paramwandrai mepo wawu kowu para nakisa kaliy."

⁴¹ Pwen Pita isok Yesu, ipa, "Yapan, nongan pwandritiye atatiyaniy ara, ara isa kili yowu ko, ndre iya kili yihu ndramat masih i?"

⁴² Pwen Yapan isomwiy, ipa, "Hiyeh ara pohon para mbulen,

mepo maran pahalana pe lohongan waison? Namandran ata ndramat tehen tora, andre kiyki yiy para kiro nimnim kiyata hu ndramat para poya mbulen, pe para kiro hang hu anandrinai kiho mwonen paramwandrai para yukuya anandrinai. ⁴³ Hiyan masih kapa ndramat para poya mbulen ara, ara namandran tan kimui kisa, pe kinime i tehe yiy iropo mbulyan. ⁴⁴ Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe namandran tan andre kiyki yiy kiro nimnim kiya hu menmenan masih kene. ⁴⁵ Hapeko, kapa ndramat para poho mbulen ara kipanguluwaniy kiyatan mbukenan, kipa, 'Namandran to, ara ita mawen ndrangan niwen iya pe kinsa mapu,' pe kapa kirandroyani hu kamai pe hu pihin para poya mbulen, pe kiro namnam pe kiro yin ndran tunguyan pe maran kimbui, ⁴⁶ pwen namandran ta ndramat para poya mbulen ara, ara andre kisa kiho nondriya lang mepo ikowu iya aliy, pe kiho nondriya paramwandrai mepo kinpahas kinna aliy pwi. Pe andre namandran tan kiringi yiy kiya mendre-mendreheh, pe kiyai kiya polo hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu pwi.

⁴⁷ Ndramat para poya mbulen mepo kinpahasani namiliwa namandran tan, hapeko kinto hinehes pe kinmbusi namiliwa namandran tan pwi, ara andre namandran tan kimwahi tisingi yiy. ⁴⁸ Hapeko ndramat mepo kinpahasani namiliwa namandran tan pwi, pe imbusi melit mepo ilahiy kiwiri koran kaliy, pwen namandran tan, ara andre kimwahi yiy kiho mwak o. Pe kapa ndramat kiwiri melit soyon, ara andre kiyuk melit soyon tehen aliy yi. Pe kapa hu ndramat kaiki melit soyon kiya nima hamou, pwen soiwini hu nakasok para kimui, ara

andre kiho hin pe kiramwaitiniy.

Usa para kuiki ndriya wayis pwi, hapeko usa para kumbusi hu ndramat kamasilpat

⁴⁹ Yo usa, ara para kusa piyani mwan kisa kol pwan; pe kapa mwan kinsayat pwen, ara hiyan. ⁵⁰ Pe yo andre kuya nondriya paptais sih, mepo mapu kunna nondriyan, hapeko nopwaran para aliy, ara iripo poruwi yo, kipoo kuya pwosomwiliy. ⁵¹ Upwai isa kili wawu, wawu pa ndre yo usarayah usa kol pwan, ara para kusaiki ndriya wayis, ndre? Pwi! Usa, ara para kumbusi wawu kamasilpat. ⁵² Kiro mahapo kiya, andre hu mayimou para nondriya ndrasihi andre hu kamasilpat kaya malpat. Hu matimou andre kahangas ana hilu malmou, pe hilu malmou andre kahangas ana hu matimou. ⁵³ Andre hu kamasilpat; taman andre kihingas ana norun kamai, pe norun kamai andre kihingas ana taman. Pe tinan andre kihingas ana norun pihin, pe norun pihin andre kihingas ana tinan. Pe mbuyungundran andre kihingas ana mbuyunorun. Pe mbuyunorun andre kihingas ana mbuyungundran."

Hu ndramat hukowu tanonoye para hu lang

⁵⁴ Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon, ipa, "Kapa wawu kanime mburah kingas te rai kisa, hape pwi ko, wawu pa, 'Andre mbulou kindrut.' Pwen o ngara kindrut. ⁵⁵ Pe kapa nohai kimum kiyau te tolau kisa, wawu ngara kapa, 'Andre mwandrai kising.' Pwen o ngara kising. ⁵⁶ Wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ya hiyan para karanonoye kaipisa melit para kol pwan pe para yang. Pe paratapeh pe wawu kanpahasaniy para karanonoye ndroi yi hu melit, hutopo rayah lang mahapo pwi?"

Aramwanye wou kiyapolo hiyeh mepo nakiyki wou kiya nongan

⁵⁷ Paratapeh pe wawu mbukena wawu kanpahasaniy para kaha-rani kultuw hiyan pwi? ⁵⁸ Kapa wou pe ndramat mepo irakokowai isapolo wou, ara walu nakaya kili ndramat para tamwaniye, ara walu koho ndron sai pe ahanonou pwokeyan para aramwanye kiyapolo yiy. Kapa pwi, andre kiluwi tarahani wou kiya mbul-mara ndramat para tamwaniye, pe ndramat para tamwaniye ara andre kiyki wou aya nima makundrayin, pe makundrayin kipiyan wou aya nondriya kou. ⁵⁹ Upwai isa kili wou, tehe wou andre ansa ngawan nondriya kou pwi, kipoo aiki sombule pat masih mepo hu kanpwai kinsa kili wou para aikiy.”

13

Akarapaiwani ndriya wawu; kapa pwi, andre wawu kamat

¹ Yesu ipohowe nongan ihipwen, pwen yihu ndramat hayah huro ara, ara hunese ndraingan iya kili hu ndramat hayah para Kaliliy mepo Pailat kinatingundruhu. Pailat kinpwai kinna kili hu ndram tan para hu katingundru hu ndramat ara, iro mwonen huro mbusi yukyuk iya kili Ngindrai. Pwen ndreyehu, ara imuw iya ndrita ndreye hu kan para yukyuk. ² Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu, wawu pa ndre hu ndramira Kaliliy mepo hukuni nopwaran ara, pakut tahu mwomwan iramwaitiniy tahu para Kaliliy masih, pwen tunan ara ko, pe hukuni koran, ndre? ³ Yo upwai isa kili wawu: pwi yoh! Pe kapa akantapaiwani ndriya wawu pwi, pwen andre wawu masih kamat tehen aliy o. ⁴ Pe yihu ndramat songui pe androlmou ara, mepo huro

seu sohokan niwen iro Silowam, pe iput pe irahatuwe hu pe humat, ara wawu pa ndre kultuw mwomwan tahu ara iramwaitini kultuw mwomwan tahu masih hiyeh hutora Yerusalem? ⁵ Pwi yoh! Upwai isa kili wawu tehe kapa akantapaiwani ndriya wawu pwi, pwen andre wawu masih kamat tehen aliy o.”

⁶ Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin i, ipa, “Ndramat hamou ihisi kei pik hakou iro pingan, pe iyamulan iya aliy para kiyaten mbuwan, hapeko iya pe kinnime mbuwan sih pwi. ⁷ Pwen pe ipwai iya kili ndramat mepo iro pwokere pingan ara, ipa, ‘Yo kunsa hayou maroyoh pwen, pe usa nimei tehe pik iye, ara kinippwai pwi ko. Katihiy kiyau! Paratesah ita pe ita wiri pwoke para pwan?’

⁸ Pwen ndramat ara isomwi yiy, ipa, ‘Namandran, aikiy kihou hayou sih na, pe andre kuro talon pwan kurakayani ndroiyan, pe kurorahun ndre tutut kiya aliy. ⁹ Pwen kapa kippwai hayou mulan, konan, kihou! Pe kapa pwi, pwen atihiy kiya pwan.’ ”

Yesu isopwoyani pihin hamou iya hiyan, iho nondriya lang Sapat

¹⁰ Iho nondriya lang Sapat sih, Yesu iro hinuwani hu ndramat iro nondriya yumwa totohun hawum. ¹¹ Pe pihin hamou iro ara, ara payit iro ndritan hayou songui pe androlwoh, pe payit ara ihikuwani ndruwin pe kinlahiy para kintandras pwi masih. ¹² Pwen Yesu inime yiy, pe iyoh pihin ara isa kili yiy, pe ipa, “Nam, nopwaran tam kinnau, pe aningoh.” ¹³ Pwen Yesu iyki niman iya ndritan, pe hape pwi ko, pihin ara itandras pe itine imwonen pe ihiri ngala Ngindrai.

¹⁴ Pwen pohon para yumwa totohun ara ndrinan ilokuh, paratesah, Yesu isopwoyani pihin ara iro mwonen lang Sapat. Pwen ipwai iya kili hu ndramat, ipa, “Lang

manonoh ara lenge mbulen, pwen wawu kasa pe kisopwoyani wawu kiho nondriya hu lang ara, hapeko kiro mwonen lang Sapat, ara pwi.”

¹⁵ Pe Yapan isomwi yiy, ipa, “Wawu ndramat para pwandran-draman! Wawu ngara katali hu mbulmwakau ndre hu tongkiy tawawu kiho nondriya lang Sapat, pe kasa mawen yumwahu, pe kaluwani hu kaya para kahang hu ndran, ndre pwi?” ¹⁶ Pe tapeh, pihin aro ara yiy noru Apraham hamou. Pe Sinai, ara iro ndritan hayou songui pe androlwoh. Pwen, ilahiy para kutali melit mepo iwasi yiy, kiyau kiya mawen kili yiy kiho nondriya lang Sapat, ndre pwi?”

¹⁷ Yesu iwong tehen tora ihipwen, pwen hu ndramat mepo hurasisingat anan, ara humasi turuwehu. Hapeko hu ndramat masih, ara hupwes iya hu melit hiyan masih iro mbusiy.

Nongan pwandritiye para peke mbuwa mastet, pe para yis

¹⁸ Pwen Yesu isok, ipa “Kultuwayi kolo King Ngindrai ara tehen tapeh? Pe andre kuranonoye kaliy kiya tesah?” ¹⁹ Ara tehe peke mbuwa mastet sih, mepo ndramat hamou iwiriye pe ipiyaniy iya pingan. Pwen ilek pe irayah kei hakou namandran, pe hu norukan para wohowoh hupun yumwahu huho ndrandran.”

²⁰ Pwen Yesu isok paiwe, ipa, “Sehe melit ndrokonan andre kuranonoye kaliy kiya kultuwayi kolo King Ngindrai?” ²¹ Ara tehe yis mepo pihin hamou isuluyaniy iya palawa soyon iya, kipoo yis ara kisilihi palawa masih.”

Karam indrupep

²² Pwen Yesu iro tokai nakiya Yerusalem, pe iho nondriya tokuyan ara, ara iya nondriya hu kol ngawan pe hu kol mendreheh, hakol iya hakol, pe iro hinuwani

hu ndramat. ²³ Pwen ndramat hamou isok yiy, ipa, “Yapan, Ngindrai andre kisopwat hu ndramat hayah opu, ndre?”

Pe Yesu ipwai iya kili hu ipa, ²⁴ “Wawu karapwowoke, para akaya nondriya karam mendreheh. Yo upwai isa kili wawu tehen toro, paratesah, andre hu ndramat soyon pakanohonou para kaya nondriyan, hapeko andre hu kanlahiy pwi. ²⁵ Kapa mbukena seu kitine pe kiwari papai, pwen andre wawu koro tine ngawan pe akaralikiri papai, pe andre arakamam pe andre akapa, ‘Namandran, atipe papai kili yowu.’

Hapeko andre kisonwi wawu, kipa, ‘Yo ukowu tawawu, pe tono hapeleheh wawu yau aliy wawu sa pwi.’

²⁶ Pwen andre wawu kapwai, kapa, ‘Yowu kannamnam pe yowu kanyin ndran kinnasura wou, pe anhinuwani yowu iho mwalinga hu payango sai towu.’

²⁷ Hapeko andre kisonwi wawu, kipa, ‘Yo ukowu tawawu, pe tono hapeleheh wawu yau aliy wawu sa pwi. Wawu ndramat para tandroindroi, akaya mawen kili yo!’

²⁸ Pwen wawu andre kanime Apraham, Yisak, pe Yakop pe yihu poropet masih kene koro nondriya kolo King Ngindrai; hapeko wawu, ara andre hu kapiyani wawu kaya ngawan, pe andre akarang memesun pe andre akayan ndrisingi kolta wawu. ²⁹ Yihu ndramat andre hu kapwen te kup pe rai pe hai pe tolau hu kasa, pe andre hu kampwan ndrohonokuhu, koro nondriya yon namandran, koro nondriya kolo King Ngindrai. ³⁰ Akahalingiy, hu hiyeh hutora mulan, ara andre hu kaya mu, pe hu hiyeh hutora mu, ara andre hu kaya mulan.”

Yesu koyun isikirani kol Yerusalem

³¹ Iro nondriya hu lang ara, hu Parisiy hayah husa kili Yesu pe hupwai iya kili yiy, hupa, "Atali kol iye pe ayau aya hape mawen, paratesah, Herot pakitin-gundrum."

³² Pwen isomwiy ipa, "Akaya pe akapwai kiya kili mwiw puyap ara toro: 'Nepo pe moh andre kurapiyani hu payit pe kusopwoy-ani hu ndramat, pe kiho mwonen lang maroyoh, andre kumbusi mbulyo kisahapwen.' ³³ Yo andre kuro wayani manau, lang nepo pe moh pe liping, paratesah, andre poropet hamou kinho mat kinna ngawan para Yerusalem pwi."

³⁴ O Yerusalem, Yerusalem! Wawu mepo wawu ngara katingundru hu poropet, pe hu ndramat mepo Ngindrai ipwandrisa hu husa kili wawu, ara ngara akasolpwa hu kaya pat. Lang hitun ara ndriyo inamiliy para kurawurani noru wawu hu kasawule, tehe tutut pihin hamou ngara kipwocarani norun hu, koro pahandra kapenen. Hapeko wawu ngara kahambuwali wawu. ³⁵ Akahalingiy, kolo wawu kinna mwomwan pe kinna marakah. Yo upwai isa kili wawu tehe andre akannime yo paiwe pwi, kipoo akapa, 'Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.' ^{*}

14

Yesu iro suwe Parisiy hamou

¹ Lang Sapat sih, Yesu iya namnam iya suwe namandran hamou tahu Parisiy, pe hu ndramat huro ara, ara marahu iro nime sayani yiy. ² Pe ndramat hamou iro pakeh mbulmara Yesu, ara mandran isama. ³ Pwen Yesu isike yihu ndramat lohongahu ipahas iya nongan para pwahanou pe

yihu Parisiy, ara ipa, "Nongan para pwahanou ipa hiyan para tukasopwoyoni hu ndramat kaya hiyan kiho nondriya lang Sapat, ndre pwi?" ⁴ Hapeko huhun o huro. Pwen Yesu imbultuwe ndramat ara, pe isopwoyoni yiy iya hiyan, pe ipwandrisa yiy iyau.

⁵ Pwen isok hu, ipa, "Kapa hamou tawawu, norun kamai ndre mbulmwakau tan hamou kiyos kiya nondriya ndrikou soso hangai kiho mwonen lang Sapat, pwen andre kindrou pwi ko wou aya pe ayaluwi yiy kisa ngawan, ndre pwi?" ⁶ Pe yihu kanlahiy para kapa nongan sahin pwi.

⁷ Pe Yesu iyirowei tehe hu ndramat mepo ndramat ara kinpwanos hu para hu kasa namnam, ara hupire ndrohonokuhu para mipwan ndrahasa keyau, iro mu iyata hu hayah. Pwen Yesu iwong nongan pwandritiye toro: ⁸ "Kapa ndramat hamou kinpwanos wou para aya kowase yesou tan, ara mbuna aya mipwan ndrohonoku mipwan hira mu, matisan kinpwanos pwen kinnata ndramat hamou mepo mangalan pe ihohin isatam. ⁹ Pwen ndramat mepo ipwanos wou iyapolo ndramat mepo mangalan ara, para walu malmou kene kasa, ara andre kisa pe kipwai kisa kili wou, kipa, 'Aiki ndrohonoku pwanpwan mepo amirampwan aliy iripo mu iye, kiya kili yiy.' Pwen andre arakai ayau, ayapolo masirai, pe aya mipwan ndruwan masih. ¹⁰ Hapeko kapa hu kanpwanos wou para asa namnam, ara aya pire ndrohonokum aya ndruwan masih. Pwen kapa mbukena kowase yesou kisa, ara andre kipwai kisa kili wou, kipa, 'Kowase, atali ndrohonoku mipwan tam ara, pe asa pe aya wiri ndrohonoku mipwan tam hiyan hira mu.' Pwen andre kihaiyani wou kiro mbulmara hu ndramat

* 13:35: Puk Waliy (Psalm) 118:26

masih ipwanos hu, pe husa ara. ¹¹ Pe hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan kiya pwi. Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.”

¹² Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat mepo ipwanos yiy, ara ipa, “Kapa namangse yon, ara mbuna apwanos kowasem hu, pe nalim hu, pe yowem hu, pe hu ndramat menmenahu soyon mepo hutora pakeh kili wou. Kapa ambusiy tehen tora, pwen matisan hu kapwanos wou pe hu kapo soiwin kimui kisa kili wou. ¹³ Konan. Kapa namangse yon, ara apwanos hu ndramat menmenahu pwi, pe hu ndramat mandrahu imat, pe hu ndramat ndrikahu mwomwan, pe hu ndramat marahu iyoh, ¹⁴ pwen andre awiri lomwes kiyau aliy. Yihu ndramat tora kene, ara hu kanlahiy para kapo soiwin pwi. Konan. Andre Ngindrai kipo soiwin kiro lang mepo hu ndramat imwonen, hu kasa tine paiwe.”

Nongan pwandritiye para yon namandran

¹⁵ Pwen ndramat hamou imi ndrahasa keyau iyapolo Yesu, ara ihilingiy, pwen ipwai iya kili Yesu, ipa, “Ndramat mepo andre kinamnam kiro yon namandran kiro kolo King Ngindrai, ara andre kipwes.”

¹⁶ Hapeko Yesu itiyani nongan pwandritiye, ipa, “Ndramat hamou nakipo yon namandran. Pwen iro mwaniyaniy, pe ipwanos hu ndramat soyon para hu kasa.

¹⁷ Pwen isa rahihini lang para yon, pwen ipwandrisa ndramat para poya mbulyan, para kiya pwai kiya kili hu ndramat mepo kinpwanos hu pwen para hu kasa ara, ara kipa, ‘Akasa, melit masih kinmwoimwoi pwen iripo.’

¹⁸ Hapeko yihu ndramat masih ara, ara hamou-hamou tahu hupa husoltere. Ndramat hamou ipa,

‘Yo kunsowani piyang hambut, pe andre kuya nimei na. Pwen pe usok wou, kapa apa hiyan sato para andre kunto pwi.’

¹⁹ Pe ndramat hamou i ipa, ‘Yo kunsowani mbulmwakau to ma-songui, ma ndrokomwayit mayimwat; pwen andre kuya pe kunohonou hu kiya mbulen na. Pwen pe usok wou, kapa apa hiyan sato para andre kunto pwi.’

²⁰ Pe hamou i ipa, ‘Yo ara mahapo ko uyesou uwiri pihin hamou, pwen tunan ara ko, pe kunlahiy para kusa pwi.’

²¹ Pwen ndramat para poya mbulyan, ara imui iya pe iya tiyaniy iya kili namandran tan. Pwen mbukena seu ara ndrinnan ilokuh, pe ipwandrandrahani yiy, ipa, ‘Ahaleh aya hu sai masih, pe hu meresai mendreheh para kol ngawan. Pwen awiri hu ndramat menmenahu pwi, pe hu ndramat mandrahu imat, pe hu ndramat ndrikahu mwomwan, pe hu ndramat marahu iyoh, ara hu kasa.’

²² Pwen ndramat para poya mbulyan ipa, ‘Namandran, tesah anpwandrandrahani yo kinna aliy, ara kunbusiy, hapeko hongong nondriya seu, ara iripo ndron.’

²³ Pwen namandran tan ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Amui aya hu sai masih, pe aya hu meresai mendremendreheh para hu kol hakol-hakol, pe arandrokomarahu para hu kasa; pwen andre nondriya suwe kipep. ²⁴ Upwai isa kili wawu, andre hamou tahu ndramat mepo kunpwanos hu mamu para hu kasa ara, ara andre hu kanyan hape ndritike yon to pwi.’”

Kapa narayah ndramira Yesu, ara alohongani kahiyani kimu

²⁵ Hu ndramat soyo-soyon iya huro tokai iyapolo Yesu. Pwen ipaiwani yiy iya kili hu, pe ipa:

26 “Kapa ndramat hamou pak-
isa kili yo, hapeko kinmwisnani
taman hilu tinan pwi, pe kinmwis-
nani nambuyun pe norun pwi,
pe kinmwisnani nalin pe pisun
pwi, pe kinmwisnani mwoiwan
mbukenan pwi, ara andre kin-
lahiy para kirayah ndramiro pwi.
27 Pe kapa ndramat hamou kinkun
kei tondrih tan pe kinho ndrwo
pwi, ara kinlahiy para kirayah
ndramiro pwi.

28 Kapa hamou tawawu pakipun
seu hawum sohun niwen para
memere, ara andre kimpwan
na, pe kindring lohongai para
kinimey tehe sombule pat tan,
ara ilahiy para kipun suwen kiya
hapwen, ndre pwi? 29 Pe kapa
kimwaniyani ndrohonoku seu, pe
kinsoyey hape, hapeko kinlahiy
para kipuliy kiyahapwen pwi,
pwen hu ndramat masih andre hu
kanimey pe hu kapwasimiri yiy.
30 Pwen andre hu kapa, ‘Ndramat
aro, ara isoye suwen hape, hapeko
kinlahiy para kipuliy kiyahapwen
pwi.’

31 Pe kapa king hamou pakiyapo
pahun kiya kili king hamou,
ara andre kimpwan pe kindring
lohongai na, tehe ndramiran
hu mapusongui (10,000) hulahi
para kayapo pahun kaya kili
hu ndram mapulungui (20,000)
ata king hamou ara, ndre pwi?
32 Pe kapa lohongan kipa tehe
hu kanlahiy pwi, pwen andre
kipwanos nongan kiya kili king
hamou ara, para kikaituwe yiy,
ma ndramiran hu huyera ndrwan
mwanan, pe kisok king ara para
hilu karapaniu pe kona pahun.
33 Pwen tehen tora ko, kapa hamou
tawawu kiniyki ndrwan kinna
melit tan masih pwi, ara andre
kinlahiy para kirayah ndramiro
pwi.

34 Ndras para kanyai ara hiyan,
hapeko kapa kankanan kiya pwi,

pwen andre tukambusi kanan
kimui tapeh? 35 Pwen ndras tora,
ara kinlahiy para kasuluyani
kiya polo lohulohu pwan, ara pwi.
Pe kinlahiy para kasuluyani kiya
polo ndre tutut para kaikiy kiya
piyang, ara pwi yi. Ndras tora, ara
andre karahaliy kiyau o mwaihei.
Hiyeh mandraingan, ara kihilingi
nongan iye.”

15

*Nongan pwandritiye para noru
sipsip hamou isongsin*

1 Hu ndramat para poya takis,
pe hu ndramat mepo pakut tahu
mwomwan, ara hu masih husa
mbultere hu, pe hurahakowa
Yesu para hu kahalong nongnan.
2 Hapeko yihu Parisiy pe hu
ndramat para hinuwani nongan
para pwahanou, ara ndriyahu
isin, pe huro panguluwani
mwalingahu, huro pa, “Ndramat
aro irawulohani hu ndramat
pakut tahu mwomwan, pe ngara
kinamnam kiyasura hu.”

3 Pwen Yesu itiyani nongan
pwandritiye iya kili hu toro:
4 “Kapa hamou tawawu, ma
sipsip tan masangat, pe hamou
kiyasongsin, ara tehe tapeh?
Andre kitali hu androsongui pe
androsomou ara hu koro kol hape
mwaihei, pe kiya ten sipsip mepo
kinnasongsin ara, kipoo kiya kahi
yiy, ndre? 5 Pe iro mwonen ikahi
yiy, ara andre kipwes namandran
iya, pe kisap yiy kiye ngundrun.
6 Pwen kimui kiya wum, pe andre
kiyoh kowasen hu kiyapolo hu
ndramat para pakeh kili yiy, ara
hu kasa wule, pe andre kipa,
‘Akapwes kiyasura yo; yo kunkahi
sipsip to mepo isongsin ara!’
7 Yo upwai isa kili wawu, tehen
aliy o, pwesai namandran iya
andre kiro kol paingan yang, kapa
ndramat hamou mepo pakut tan
mwomwan kirapaiwani ndrivan.

Ara ndrokonan —yihu para kol paingan yang ngara hu kapwes kata hu ndramat hu mwonen androsongui pe androsomou, pe kinlahiy para hu karapaiwani ndriyahu pwi. Hapeko kapa ndramat hamou pakut tan mwomwan kirapaiwani ndriyan, ara pwesai para aliy iramwaitini pwesai masih.

Nongan pwandritiye para sombule silwa iyos

⁸ Pe kapa pihin hamou ma sombule silwa tan masongui pe hambut para aliy kiyos, pwen andre tapeh? Ara andre kitolmwani paisui sahin pe kipwasili seu pe kiten nokulaniy, kipoo kiya kahiy, andre? ⁹ Pe kiro mwonen kikahiy, andre kiyoh kowasenu pe hu ndramat para pakeh kili yiy, ara hu kasawule, pe kipa, 'Akapwes kiyasura yo; yo kunkahi sombule pat to mepo iyos ara.' ¹⁰ Pwen pe upwai isa kili wawu, tehen tora ko, kapa ndramat hamou pakut tan mwomwan kirapaiwani ndriyan, andre pwesai namandran iya kirayah kiro mbulmara hu angelou ata Ngindrai."

Nongan pwandritiye ta mbunah kamai hamou isongsin

¹¹ Pe Yesu iposura nongnan ipa, "Ndramat hamou ma norun kamai malmou. ¹² Pwen norun kopwan, ara ipwai iya kili taman, ipa, 'Tomo, atainingani menmenam, pe ato haroh, ara unamiliy para aikiy kisa kili yo.' Pwen pe itaininganiy mwalinga hilu.

¹³ Pwen iyamulan hape, norun kopwan ara ihikule menmenan masih, pe iyau iya kol namandran masih mawen hape. Pwen iya iro ara, pe irakultuw handrahandra, pe irasumbuwani topwe menmenan masih kene, ihisolou o mwaihei. ¹⁴ Pe iro ara, pe menmenan masih iyahasolou

topwei, pe iro mwonen lang ara mundruwai namandran irayah iro kol namandran masih ara, pe iho mamwore ko mwaihei.

¹⁵ Pwen pe iya ten mbulen, pe iyki yiy iya kili ndramat hamou para kol namandran masih ara, para kirayah ndramat para poya mbulyan. Pe ndramat ara, ipwandrisa yiy iya kowa hu puw tan para kiro hang anandrina hu puw. ¹⁶ Pe inime hu puw huro yan hu pwisi mbuwah,* pe ndriyan ingah para kiyanuh puran kiya hu pwisi mbuwah ara. Hapeko, ndramat hamou kinhang yiy hapesah pwi.

¹⁷ Pe iro mwonen lohongan imui isa kili yiy, pwen ipa, 'Yihu ndramat para poya mbulya tomo, ara ma anandrinahu ipep pe ndromwan ita, pe yo urupo aripo pe kunumat ndriyo. ¹⁸ Konan ara! Yo andre kutine pe kuyau kumui kuya kili tomo pe andre kupwai kiya kili yiy, kupa toro: Tomo, yo ara umbusi pakut mwomwan iya kili Ngindrai pe isa kili wou i. ¹⁹ Pwen kinna hiyan para apohowe yo tehe norum pwi. Ambusi yo kurayah tehe ndramat hamou para poya mbulyam o mwaihei.' ²⁰ Pwen pe itine pe imui iya kili taman.

Hapeko iho ndron mwanan iya, pwen taman ara inime yiy iro tokai iropo isa. Pe koyun isikirani yiy, pe ingap iya kili norun pe indrohosi yiy, pe irahunghung iyatan.

²¹ Pe norun kamai ipwai iya kili yiy, ipa, 'Tomo, yo ara umbusi pakut mwomwan iya kili Ngindrai pe isa kili wou i. Pwen kinna hiyan para apohowe yo tehe norum pwi.'

²² Hapeko taman ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan, ipa, 'Akahaleh! Akawiri koyau hamou niwen mepo mwayih

* 15:16: Eng: pods; TP: skin bilong bin

iya, pe iramwaitini hu koyau masih, pe akasuluye yiy kiya aliy. Pe akaiki pwenah sih kiya ndrakopweniman, pe akaiki hatna pwelekai malpai kiya pwelekan.

²³ Akaya wiri noru mbulmwakau mepo imuh kisa, pe katingundrun.

Pe tukanamnam pe tukapwes.

²⁴ Paratesah, noru kamai iye, ara kinnamat pwen, pe mahapo kinimui kinsa mwalen paiwe. Pe isongsin, pe kankahi yiy.' Pwen pe hupiye hu iya pwesai.

²⁵ Iro mwonen lang ara, nalin ndrohan ara iro ndrai piyang. Pwen imui isa pakeh ngilse seu, pe ihilingi ngasa ndramiy pe ndraniyai iropo iya. ²⁶ Pwen pe iyoh ndramat hamou para poya mbulen iya kili yiy, pe isok tehe hu tora po tesah. ²⁷ Pe ndramat para poya mbulen ara, ipa, 'Nalim ara kinsa pe tamam itingundru noru mbulmwakau imuh, paratesah, yiy ara iro hiyan o pe imui.'

²⁸ Pwen nalin ndrohan ihilingi nongan aro, pe ndrinan ilokuh, pe welen imai para kiya nondriyan. Pwen pe taman iya ngawan pe iya rambunmbuni yiy. ²⁹ Hapeko isomwi taman, ipa, 'Animei na! Hayou soyon iya kinna, ara urayah tehe ndramat para pwandrendres tam. Pe kunoho ndrhisani hape nongnam ngara apwatisingiy kisa kili yo, ara pwi. Hapeko anpo hamou noru meme mendreheh para ahang yo para kupwes kiyasura kowase hu, ara pwi.

³⁰ Hapeko norum kamai mepo kinna solpwarani hu memelit tam masih, kinna kultuw para pilah ara isa, pwen mahapo atingundru noru mbulmwakau imuh iya anan!'

³¹ Pe taman ipa, 'Noru, wou ara aripo sura yo lang masih, pe hu melto masih kene, ara atam! ³² Hapeko ndrhiya worou ara kiro hiyan pe tukapwes, paratesah, nalim aro, ara kinnamat, pe

mahapo kinimui kinsa mwalen paiwe; iyasongsin, pe kankahi yiy.' "

16

Nongan pwandritiye ta ndramat iro nimmim iya pohomara mbulen, pe isalpwarani hu melit

¹ Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili ndramiran hu, ipa, "Ndramat hamou namandran mammenenan soyo-soyon iya, ara iyki ndramat hamou iro mu para kiro ponokulani hu menmenan. Pe hu ndramat hayah husa kili namandran ara, pe hurasusut nongan iya kili yiy, tehe ndramat iro mu ara, ara kinsalpwarani hu menmenan. ² Pwen pe namandran ara iyoh yiy iya nondriyan pe isok yiy, ipa, 'Wou apo tesah, mepo uhulong titiye tam? Wou aro mu iya pohombulen, pe atiyaniy kisa kili yo na; aro ngaplaniy tapeh? Paratesah, wou ara anlahiy para aye ndron pohombulen iye pwi.'

³ Pwen ndramat iro mu iya pohombulen ara, ara ipwai iya kili yiy mbukenan, ipa, 'Yo mahapo andre kupo tesah ara? Namandran to nakiwiri mbulyo kiya mawen kili yo. Yo ara pwokeyo pwi para kutalon pwan, pe umasi para kuro rasosoying i. ⁴ Yo ara upahasani sehe lohongai para kumbusiy mahapo, pwen andre hu ndramat karawulohani yo kuya nondriya suwe hu, kiro mwonen lang mepo namandran to kiwiri yo kuya mawen mbulyo.'

⁵ Pwen pe iyoh hu mepo nahanah ata namandran tan iro kili hu, ara husa kili yiy. Pe isok yiy isa mu tahu ara, ipa, 'Wou nahanah tam ita kili namandran to, ara masahayeh?'

⁶ Pe yiy isa mu ara, ipa, 'Nopwaran para nahanah to, ara tehe

ndraikey holip iho kohoyongan masangat.*

Pwen ndramat iro mu iya pohombulen ara, ipa, 'Ahaleh pe ayampwan, pe awiri pepa mepo hu kanratuluwi nongan para nahanah tam ita aliy, pe aratuluwi nahanah tam kiya mayimingui opu.'

⁷ Pwen isok yiy mepo iho ndruwan ara, ipa, 'Wou, nahanah tam masahayeh?' Pe ipa, 'Nopwaran para nahanah to, ara tehe wit mandropwa sangat.'†

Pe ipwai iya kili yiy, ipa, 'Ahaleh pe ayampwan, pe awiri pepa mepo hu kanratuluwi nongan para nahanah tam ita aliy, pe aratuluwi nahanah tam kiya mandrolngui opu.'

⁸ Pe iyamulan, namandran tan iya yirowe sehe melit kintayah ara, pwen isomwani ndramat mwomwan para pohombulen ara, paratesah, yiy imbusi kultuw ara tehe ndramat lohongan ileu. Akanimey, yihu ndramat para kol pwan, ara lohongahu ileu iya kultuw handra-handra, para hu kasusuye kiya kili hu hasap para mahapo. Pe huramwaitini hu mepo ngara hu koro ndruwa kultuwai kolo King Ngindrai. ⁹ Yo upwai isa kili wawu, akataingani hu sombule pat pe hu melit handra-handra pwassin para kol pwan, para akapo kowase wawu hu kayau aliy. Pwen kapa hu melit pwassin ara kene hu kahapwen, andre Ngindrai kirawulohani wawu koro nondriya hu seu mepo andre kinto-kinto.

¹⁰ Kapa hiyeh maran kiwayis para kipunokulani hu melit mendreheh, ara andre maran kiwayis para kipunokulani hu melit namandran i. Pe hiyeh ngara kimbusi kultuw kinmwonen pwi

kiya hu melit mendreheh, ara andre kimbusiy tehen aliy o kiya hu melit namandran i. ¹¹ Pwen pe kapa mara wawu kinwayis para akaponokulani hu melit pwassin para kol pwan pwi, pwen hiyeh andre kipa ndre mara wawu kiwayis para akaponokulani hu memelit ndrokonan. ¹² Pe kapa mara wawu kinwayis para akaponokulani menmena hamou pwi, pwen hiyeh andre kiyki melit kisata wawu para akarayah mbukenan?

¹³ Kinlahi ndramat hamou para poya mbulen kiro pahandra hilu namandran malmou, ara pwi. Yiy andre kihimwisnani hamou pe kinamili hamou, ndre andre welen kiso kiyata hamou pe welen kimai kiyata hamou. Wawu kanlahiy para karayah pwandrendres ta Ngindrai, pe pwandrendres para menmena kol pwan kene, ara pwi."

Yesu iwong iya nongan para pwahanou pe iya nongan para kolo King Ngindrai

¹⁴ Pe yihu Parisiy mepo hu ngara kanamili singayai, ara huhulingi hu nongan masih aro kene, pe hu patumbuye Yesu. ¹⁵ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu ndramat ariya ko mepo wawu pakasomwani wawu koro mbulmara hu ndramat, hapeko Ngindrai ara tanan ndriya wawu pwen. Tesah mepo haiyan iya mbulmara hu ndramat, ara melit mwomwan masih iya mbulmara Ngindrai.

Hu Susura Hinonou ta Yesu

¹⁶ Nongan para pwahanou pe nongan tahu Poropet ara huro pohowei, ipoo isa matne lenge Yohanes. Hapeko iro mwonen lenge Yohanes isa, nongan hiyan para kolo King Ngindrai, ara huro pohowei iya kol masih. Pe hu

* **16:6:** Eng: Eight hundred gallons of olive oil; TP: 100 dram wel; Greek: 100 batous † **16:7:** Eng: a thousand bushels of wheat; TP: 100 bek wit; Greek: 100 korous

ndramat masih hurasisinge hu para hu kaya nondriyan. ¹⁷ Kol pwan pe yang, ara iya waison para kimun o mwaihei, hapeko kinlahiy para nongan para pwahanou sahin ata Ngindrai kitan, ara pwi.

¹⁸ Pe kapa ndramat hamou kitali nambuyun, pe kiyesou kiya kili pihin hamou paiwe, ara ipo pilah. Pe kapa ndramat kiyesou kiya kili pihin mepo kintali nambuyun, ara ipo pilah.

Titiye ata ndramat menmenan soyon pe Lasarus

¹⁹ Ndramat hamou iyen, ma-menmenan soyon, pe ngara kisuluye yiy kiya hu ndrohan anandritan pe koyau lahayen iya, pe lang masih ngara kimpwan ndrta hu melit mwayih pe lahayen handra-handra. ²⁰ Pe ndramat hamou ngalan Lasarus ngara kiyempwan pohomara karam namandran ta ndramat menmenan soyon ara, pe ngara kiro rakamam. Mandrakuyun masih ara neken iniy topwei. ²¹ Pe Lasarus ndrriyan ngara kingah para kiyan hu konkonu anandrinai mepo ngara kilon kiro keyau ata ndramat mepo menmenan soyon ara. Hapeko hu mwi, ngara hu koro ndramani hu neken tan.

²² Pwen irahihini lenge Lasarus, ndramat para rakamam ara, imat. Pe hu angelou husap yiy iya pe imi ndrahasa Apraham. Pe ndramat menmenan soyon iya ara, ara imat i, pe huroni yiy. ²³ Pe iya pe iro kolo hu ndramat kanmat pe iro nondriya ngandran namandran. Pwen maran itandras iya paingan pe inime Apraham iro mwanan iya, iyasura Lasarus iro ndrahasan. ²⁴ Pwen pe iyoh iya kili Apraham, ipa, 'Tomo Apraham, koyum kisikirani yo, pe apwandrisa Lasarus pe kiyki ndrakupweniman kiya ndran, pe kisa kalame pe kimbuisy kiwou.

Paratesah, mwan urupo aliy iye, ara iripo iyki ngandran naman-dran iya, isa kili yo.'

²⁵ Hapeko Apraham ipwai iya kili yiy, ipa, 'Noru, alohongani mipwan tam kinna, ma aro ndron mwalen, ara awiri hu melit tam hiyan opu; hapeko Lasarus, ara iwiri hu melit tan mwomwan opu. Hapeko mahapo, yiy ara iripo mwoimwoi iye, pe wou ata nondriya ngandran namandran.

²⁶ Pe melit handra yi, ara toro: mwalinga yowu pe wawu, ara Ngindrai kiniyki ngat sih mbulun pwi ita pwen. Pwen pe kinlahiy para ndramat hamou kiro iye pe kihis ndrokomatne ngat iye kiya haroh kili wawu, ara pwi; pe kinlahiy para hamou kisingondritiy kiro ara pe kisa kili yowu, ara pwi yi.'

²⁷ Pwen ndramat menmenan soyon ara isomwiy, ipa, 'Tomo Apraham, urakamam satam, apwandrisa Lasarus kiya suwe tomo, ²⁸ paratesah, yo ma nali hu mayimou. Pwen hiyan para kiya pe kipwandrandrahani hu. Matisan yihu yi kasa kol aripo, mepo ngandran namandran iya iripo aliy.'

²⁹ Pwen pe Apraham ipwai paiwe iya kili yiy, ipa, 'Nongan ata Mose iyasura hu Poropet, ara ita sura nalim hu. Hu koroiki ndrainga hu kaliy.'

³⁰ Hapeko ipa, 'Pwi! Tomo Apraham; kapa ndramat hamou kitine kimat pe kiya kili hu, pwen andre hu karapwaiwani ndrriyahu.'

³¹ Hapeko Apraham ipwai iya kili yiy, ipa, 'Kapa yihu kanhilingi nongna Mose pe hu Poropet pwi, pwen andre hu kanlahiy para hu kapwotisingi lohongahu pwi, kongan kapa ndramat hamou kimat pe kisa tine.' "

17

Yesu iwong iya pakut mwomwan, pe kultuw para kapwotisingi

lohongai, pe kultuw para kapo mbulen

¹ Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Hu melit mepo andre kimbusi hu ndramat kayos kaya pakut mwomwan, ara andre karayah. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo imbusiy, pe hu melit tehen tora hu karayah. Nopwaran, ara ita ndritan. ² Hiyan para kandruyani pat kiya koyun pe kapiyani yiy kiya mbulu ndras pe kimat. Pwen andre kinlahiy para kirandroyani hamou tahu mbunah mendreheh aripo, pe kiyos kiya pakut mwomwan pwi. ³ Pwen pe akoro hinehes.

Kapa nalim kimbusi pakut mwomwan, pwen apomate yiy; pe kapa kirapaiwani ndriyan, pwen atali mwomwan tan.

⁴ Pe kapa kimbusi pakut mwomwan kisa kili wou maporoandrtisap kiho nondriya lang sih, pe maporoandrtisap kimui kisa kili wou, pe kipa, ‘Nakusa pohopoh; pe nakurapaiwani ndriyo,’ pwen atali mwomwan tan.”

⁵ Pwen hu aposel hupwai iya kili Yapan, hupa, “Ambusi lohonga yowu ndrision, ara kiya naman-dran!”

⁶ Pe Yapan isomwi hu, ipa, “Kapa lohongam ndrision mendreheh pwen tehe peke mbuwa mastet sih, ara andre alahiy para apwai kiya kili kei namandran, para ngondron kiret pe kiyahasi yiy kiya ndras, pe andre kihilingi wou.

⁷ Kapa hamou tawawu ma ndramiran hamou para poya mbulyan, pe kipwai kiya kili yiy para kiya talon pwan kiya piyang, ndre kiya pwokere hu sipsip, pwen kiro mwonen ndramat para poya mbulyan ara kimui kisa, andre namandran tan kipwai kiya kili yiy, kipa, ‘Asampwan kileh pe anamnam’? Andre kiwong tehen toro, ndre pwi? ⁸ Pwi! Andre kipa, ‘Amwaniyani anandrino na,

pe ahakule wou pe aro longe yo para kuyin ndran pe kunamnam. Pwen kiyamulan andre anamnam pe ayin ndran.’ ⁹ Pwen sehe melit ipwandrandrahani ndramat para poya mbulyan para kimbusiy ara, ara andre namandran tan kirawulohani yiy, ndre pwi? Pwi! ¹⁰ Pwen pe wawu tehen aliy i; kapa wawu kanmbusi hu melit masih mepo Ngindrai kinpwandrandrahani wawu para akambusiy kihipwen, ara wawu kapa, ‘Yowu ara ndramat o mwaihei para poya mbulyam. Mbulen yowu mbusiy, ara mbulya yowu ara ko.’ ”

Yesu isopwoyani hu ndramat masongui mepo mwamwa kawa iro kili hu, ara huya hiyan

¹¹ Pwen Yesu iro tokai nakiya Yerusalem, pe iya yau ngilse ndrokomatnet para mwalinga kol malkol namandran hape, Samariya pe Kaliliy. ¹² Iro mwonen nakiya nondriya kol hakol mendreheh, yihu ndramat masongui mepo mwamwa kawa ilopwa hu, ara husa pohonani yiy, pe huro tine mwanan hape. ¹³ Pe huyoh namandran iya, hupa, “Yesu! Namandran! Koyum kisikirani yowu!”

¹⁴ Pwen iro mwonen Yesu inime hu, ipwai iya kili hu, ipa, “Akaya pwaingani wawu kaya kili hu pris.” Pe iro mwonen hurupo huya, ara mandrakuyuhu masih kene irayah howen.

¹⁵ Pe hamou tahu inimei tehe mandrakuyun kinna howen, pwen imui isa, pe iro wayeh namandran pe iro hari ngala Ngindrai. ¹⁶ Pe isa piyani yiy iya ngondro ndrika Yesu, pe irawuloh iyatan. Pe yiy ara ndramira Samariya hamou.

¹⁷ Pe Yesu isok, ipa, “Upa ndre wawu masongui wawu kanna howen; pe hu manandrosomou hu kontora aleheh? ¹⁸ Tehen tapeh? Ndramat hamou hira

ndron para kimui kisa pe kisahari ngala Ngindrai, ndre pwi? Ndre ndramat para mawen iye kopu?"
 19 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Atine pe ayau; lohongam ndrison kinmbusi wou anna hiyan."

Kolo King Ngindrai andre kisa tapeh?

20 Hu Parisiy hayah husok Yesu tehe sehe lang imwonen andre kolo King Ngindrai kisa. Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Kolo King Ngindrai nakisa, ara wawu andre kanyirowe kaipisan pwi. 21 Pe yihu ndramat kanlahiy para kapa: 'Akanime! Iripo iye,' ndre 'Ita yoro,' ara pwi. Hapeko aka-halingiy! Kolo King Ngindrai, ara ita mwalinga wawu."

22 Pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Lang itapo isa, ara andre wawu karakamsiy para wawu pakanime lang sih, para nondriya lenge Noru Ndramat, hapeko wawu andre kannime! pwi yoh. 23 Pe hu ndramat andre hu kapwai kisa kili wawu, hu kapa, 'Akanime! Yiy ita yoro!' ndre 'Yiy iripo iye!' Wawu mbuna akangap koho ndruwa hu kaya. 24 Lenge Noru Ndramat ara mwensen tehe kamit; kikamiriy, pe kilengani yang kiro mbusungon haroh kiyandrek kiya haroh. 25 Hapeko Noru Ndramat andre kiya nondriya hu nopwaran namandran soyon kimu, pe hu hasap para mahapo, andre hu kamwisnani yiy.

26 Hu kultuw mepo kantayah kinna iro lenge Nowah, ara andre kihisoule ko, kiho nondriya lenge Noru Ndramat. 27 Iro tandrohonga lenge Nowah, ara yihu ndramat huro namnam, pe huro yin ndran,

pe huro yesou, pe huro sokombut yesou, ipoo iya lang mepo Nowah isong iya nondriya ndroi. Pwen pe non namandran irah pe ipwalngani hu masih.

28 Pe andre kihisoule ko tehe lenge Lot i. Hu ndramat huro namnam pe huro yin ndran, pe huropo pehei pe huro sousou, pe huro has anandrinai pe huro pun seu. 29 Hapeko iro mwonen lang mepo Lot itali Sotom, mwan ilon tehe mbulou indrut iyau yang isa pwan, pe ipwalngani hu masih kene.

30 Pwen kiho mwonen lang mepo Noru Ndramat nakisa yelan ngawan, ara andre kihisoule ko. 31 Kiro mwonen lang ara, ndramat hiyeh kiro payandroha suwen, ara mbuna kilai kiya pwan, pe kiya nondriya suwen para kiya wiri hu menmenan. Tehen tora ko, sehe ndramat mepo kiro pingan lang ara, ara mbuna kipaiwani yiy kimui. 32 Wawu kalohongani nambuyu Lot! 33 Hiyeh pakisopwat mwoiwan, ara andre mwoiwan kitali yiy; pe kapa hiyeh kitali mwoiwan, ara andre mwoiwan kiye ndron. 34 Yo upwai isa kili wawu, tehe ndramat malmou andre hilu keye matin yokyok hayok kiro mwonen ping ara. Pwen Ngindrai andre kiwiri hamou, pe hamou andre kiye ndron. 35-36 Pe pihin malmou andre hilkorowule pe hilkoropuluw palawa. Pwen andre Ngindrai kiwiri hamou, pe hamou andre kiye ndron."*

37 Pwen ndramiran hu husok yiy, hupa, "Yapan, hu melit aro kene andre hu karayah koro aleheh?" Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Hape aleheh mepo nombuwe

* **17:35-36:** Hu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan hape yiy ita suran, pe ipa toro: "Ndramat malmou andre hilkoropiyang. Pwen andre Ngindrai kiwiri hamou, pe andre hamou kiye ndron." Animei ita Mattiu 24:40 † **17:37:** Eng: Where there is a dead body, there the vultures will gather.

tesah imat iro aliy, ara andre hu pihinan kahalun kaya aliy.†”

18

Nongan pwandritiye ta pihinau hamou ngara kiwaiyani ndramat para tamwaniye

¹ Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin iya kili ndramilan hu, para kihinuwani hu para hu koro tohun lang masih, pe welehu mbuna kimai. ² Yesu ipa toro: “Ndramat hamou para tamwaniye, ara iye kol hakol ngawan. Pe yiy ara kinho noh ata Ngindrai pwi, pe kinoho lohonge kinnata hu ndramat pwi yi. ³ Pe pihinau hamou iro kol ngawan ara, ngara kisa kili yiy ken iho ken, pe kipa, ‘Asopwat yo, pe aramwaniyani mwalingo pe mwalinga yiy mepo pakiyki yo kuya nongan.’

⁴ Ndramat para tamwaniye ara, ara mamu ipa pwi iya kili yiy. Hapeko iyen pe ilohonge, ipa, ‘Yo ara kunho noh ata Ngindrai pwi, pe kunoho lohonge kinnata hu ndramat pwi yi. ⁵ Hapeko pihinau aro, ngara kiro waiyani yo manau. Pwen hiyan para kuramwane yiy kileh. Matisan kiropo kisa ken iho ken pe kipwonomwili yo topwei!’”

⁶ Pe Yapan ipwai, ipa, “Aka-halingi nongan mepo ndramat kinho tamwaniye hiyan pwi ara, kinpwai. ⁷ Pwen tehen tapeh? Hu ndramat mepo Ngindrai kintakinimahu pwen atan, pe kapa hu koro rang kiya kili yiy para kisopwat hu ping pe lang, ara andre kihilingi hu, ndre pwi? Pe andre kiyindronge hu koro longe para kisopwat hu kiya ndrangan niwen? Pwi yoh! ⁸ Yo upwai isa kili wawu tehe andre kinkose para kiramwane hu kileh pwi. Hapeko, kapa Noru Ndramat kisa, andre kinimei tehe

hu ndramat hutopo kol pwan, ara lohongahu ndrision, ndre pwi?”

Nongan pwandritiye ta Parisiy hamou pe ndramat para poya takis hamou

⁹ Yihu ndramat hayah ara husikiye hu tehe kultuwayihu ara imwonen iya, iyata hu hayah i mepo hunime hu tehe hu mwaihei opu. Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili hu ndramat ara, toro: ¹⁰ “Hilu ndramat malmou, hilya yumwa totohun namandran para hilkaya tohun. Yiy hamou, ara hamou tahu Parisiy, pe yiy hamou i, ara ndramat hamou para poya takis. ¹¹ Parisiy aro, itine pe iro tohun iyatan mbukenan, ipa toro: ‘Ngindrai, yo urawuloh tehe yo ara tehe hu ndramat hayah pwi. Yihu ngara kapahana, pe karandroindroi, pe kapo pilah. Hapeko yo, ara pwi! Pe yo tehe ndramat para poya takis aro pwi yi. ¹² Yo ngara kuyuh anandrinai maporoluwoh kiho nondriya sandre sih. Pe melit masih ngara kuwiri, ara ngara kuwiri hambut para nondriya masongui ara, pe ngara kuikiy kisasam.’

¹³ Hapeko ndramat para poya takis ara iro tine mwanan hape. Yiy mbuwalin para maran kintandras kiya kol paingan yang. Hapeko iti wiyineren, pe ipa, ‘Ngindrai, koyum kisikirani yo. Yo ndramat pakut to mwomwan.’

¹⁴ Yo upwai isa kili wawu tehe ndramat para poya takis aro, ara imui iya suwen, pe yiy opu ara irayah ndramat imwonen iya mbulmara Ngindrai. Hapeko Parisiy aro, ara pwi. Paratesah, hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan kiya pwi. Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.”

Yesu pe hu mbunah mendreheh

¹⁵ Pe yihu ndramat ara huro wiri hu mbunah mendreheh iyapolo hu mbunah malamani, ara huya kili Yesu para niman kiya ndrita hu. Pe iro mwonen ndramiran hu hunime, pwen hupomate hu ndramat ara. ¹⁶ Hapeko Yesu iyoh hu mbunah husa kili yiy, pe ipa, “Akatali hu mbunah kasa kili yo, pe mbuna akakaituwe hu, paratesah, kolo King Ngindrai, ara atahu tehen aro kene. ¹⁷ Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa ndramat hamou kinwiri kultuwayi kolo King Ngindrai tehe mbunah hamou tehen iye pwi, ara kinlahiy para kiya nondriyan pwi.”

Pohon hamou menmenan soyon

¹⁸ Pwen pohon hamou para kol isok Yesu, ipa, “Ndramat Hiyan para Hionou, yo andre kumbusi tapeh, pwen pe andre kuwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

¹⁹ Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Paratapeh wou apohowe yo hiyan? Hamou hiyan pwi. Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan. ²⁰ Wou tanam hu nongan para pwahanou: ‘Mbuna apo pilah, mbuna atingundru ndramat kimat, mbuna apahana, mbuna apakarawani ndramat hamou kiya nongan, pe ahaiyani tamam hilu tinam.’”

²¹ Pwen pohon para kol ara, ara ipa, “Nongan para pwahanou masih kene ara, ara mawihou to ko, pe ngara kuhaiyan.”

²² Iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Melit handra ko hira ndron, ara anmbusiy mapu. Ayapo pehei kiya hu melit tam masih, pe awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata hu ndramat mepo hundoisiy, pe andre awiri hu melit lahayaniy kennen namandran ita kol paingan yang. Pwen asa, oho ndruwo.”

²³ Iro mwonen ihilingi nongan aro, ndriyan ara ipworu masih, paratesah, yiy ndramat hamou menmenan soyon iya. ²⁴ Yesu maran iya kili yiy, pe ipa, “Yihu ndramat mepo menmenahu soyon, ara ingandrah iyatahu para hu kaya nondriya kolo King Ngindrai! ²⁵ Kamel hamou, ingandrah para kisong kiya ngara kannih; hapeko ndramat hamou menmenan soyon iya, ara ngandrahani iya para kisong kiya nondriya kolo King Ngindrai.”

²⁶ Pwen hu hiyeh huro hilingiy, ara husok, hupa, “Kapa tehen tora, pwen andre hiyeh ndrokonan kilahey para kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

²⁷ Pe Yesu ipa, “Sehe melit hu ndramat kanwenei para kambusiy pwi, ara Ngindrai iwenei para kimbusiy.”

²⁸ Pwen Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Yowu ara kantali hu melit towu masih kene para koho ndruwam!”

²⁹ Pe Yesu ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa sehe ndramat kitali kolon ndre nambuyun, ndre kitali taman hilu tinan, ndre kitali nalin hu, ndre kitali norun hu, para nakiya nondriya kolo King Ngindrai, ³⁰ ara andre kiwiri hu melit soyo-soyon iya kiro lang mahapo, pe kiya lang itapo isa kamulan, ara andre kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto.”

Yesu iranonoye paiwe iya kimatan

³¹ Pwen Yesu iwiri hu Songui pe Lumou huya pwakin hape, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Andre worou tukaya paingan Yerusalem, pe melit masih mepo hu poropet kantatuluwiy pwen kinna ta Noru Ndramat, ara andre kirayah mannan. ³² Tehe andre hu kaiki yiy kiya nima hu Ndramira Lah. Pe andre yihu kapwasisiman anan,

pe kapatumbuye yiy, pe kasokom-bunuhi yiy, pe kamwiri yiy, pe andre hu katingundrun kimat. ³³ Pe kiro mwonen lang toyoh, ara andre kisatine paiwe.”

³⁴ Pe ndramiran hu, ara lohongahu kanileu kinna nongan masih aro, ara pwi yoh. Mbulndroiye lohongai ara, ara ikohon kili hu, pe yihu kanpahasani sehe melit mepo iro wong iya aliy pwi.

Yesu isopwoyani ndramat hamou maran iyoh

³⁵ Pwen Yesu iropo nakiya kol ngawan Yeriko, pe ndramat hamou maran iyoh, ara iyempwan ngilse sai, pe iro rakamam. ³⁶ Pe iro mwonen ihilingi hu ndramat soyon iya husoroyau, pwen isok tehe tesah ndrokongan iripo tayah. ³⁷ Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Yesu, ndramira Nasaret, ara nakisayau aripo.”

³⁸ Pwen ndramat ara iyoh, ipa, “Yesu, Noru Tepit, koyum kisikirani yo!”

³⁹ Pe yihu ndramat mepo huro luwani Yesu, ara hupomate yiy pe hupwai iya kili yiy para kihun o, hapeko iyoh, ipa, “Noru Tepit, koyum kisikirani yo!”

⁴⁰ Pwen Yesu iro tine, pe ipwandrandrahaniye para hu kawiri ndramat maran iyoh ara, kisa kili yiy. Pe iro mwonen isa pakeh, pwen Yesu isok yiy ipa, ⁴¹ “Anamiliy para kumbusi tesah kisa kili wou?”

Pe ipa, “Yapan, yo unamiliy para kunimnim paiwe.”

⁴² Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Kiya, animnim! Lohongam ndrison, ara kinsopwat wou.”

⁴³ Hape pwi ko, maran inimnim paiwe, pe iho ndruwa Yesu pe iro hari ngala Ngindrai. Iro mwonen yihu ndramat masih kene hunime, pwen yihu masih huhuri ngala Ngindrai yi.

19

Sakiyus ndramat para poya takis

¹ Yesu iya nondriya kol ngawan Yeriko, para pakiya yau tusuye.

² Pe ndramat hamou iro kol ara, ara ngalan Sakiyus. Yiy ara ndramat hamou ihohin iyata hu ndramat para poya takis, pe mameltan soyon iya. ³ Yiy inamiliy para kinime Yesu ara hiyeh, hapeko yiy, ara mulai sahin opu, pe kinlahiy para kinime Yesu pwi, paratesah, hu ndramat soyon iya, ara huro tandrapndrap. ⁴ Pwen pe ingap iya mu pe ingas kei sikamor* hakou, pe iye parasangan para kinime Yesu, paratesah, Yesu andre kisayau sai ara.

⁵ Iro mwonen Yesu isarayah iro hape ara, maran itandras iya paingan pe inime Sakiyus, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Ahaleh o, asa pwan. Mahapo ko andre kuya kuro suwem.” ⁶ Pwen Sakiyus ihimbuh o, pe ituh isa pwan. Pwen irawulohani Yesu iyapolo pwesai.

⁷ Yihu ndramat masih hunime, pe huro panguluwani Yesu, huro pa, “Yiy kinna kintora suwe ndramat hamou mepo pakut tan mwomwan.”

⁸ Hapeko Sakiyus itine pe ipwai iya kili Yapan, ipa, “Yapan! Animei na! Yo mahapo andre kutaingani hu memelit to haroh mwaniye kiya kili hu ndramat mepo menmenahu pwi, pe kapa kunpwasiike hamou pe kunpahanowe hu meltan, ara andre kupo soiwin kiya maporohaasap.”

⁹ Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Lang nepo, sopwat ta Ngindrai ara kinsarayah kinsa seu iye, paratesah, ndramat aripo, ara yiy noru Apraham hamou i. ¹⁰ Noru Ndramat isa, ara tunan iye: para kiten pe kisopwat hu ndramat mepo husongsin.”

* 19:4: Eng: sycamore-fig tree; TP: wanpela diwai fik

Nongan pwandritiye tahu ndramat masongui para poya mbulen

¹¹ Hu ndramat huroholong Yesu manau, pe itiyani nongan pwandritiye sahin, paratesah, yiy iropo iya pakeh Yerusalem, pe hu ndramat ara, huro pa ndre kindrou pwi ko, kolo King Ngindrai nakisarayah. ¹² Pe Yesu ipa toro: “Ndramat hamou mangalan, ara iyau iya kol hakol namandran masih hira mwanan, para hu karakiniman pe kirayah king. Pwen kiyamulan, andre kimui kisa kolon paiwe. ¹³ Pwen pe iyoh hu ndramat para poya mbulyan masongui husa kili yiy, pe iyki sombule pat tasongui-tasongui† iya kili hamou-hamou tahu. Pe ipa, ‘Akawiri singayai iye pe akapo mbulen kiya aliy, kipoo kumui kusa.’

¹⁴ Hapeko yihu ndramat para kolon imwonen, ara humwisnani yiy. Pwen hupwanos hu ndramat hayah para sapiya nongan huro ndruwan huya, pe huya pa, ‘Yowu mbuwali yowu para ndramat aro kirayah king towu.’

¹⁵ Hapeko yiy ara irayah king manau, pwen pe imui iya kolon i. Pe ipwanos nongan iya kili hu ndramat mepo kiniyki singayai kinna kili hu ara, para nakinimehiyeh tahu ndrokongan kinpo sura singayai kinyau aliy.

¹⁶ Pwen ndramat hamou imu isa, pe ipa, ‘Yapane, yo uwiri sombule pat masongui, pwen kunpo suran pe kintayah tehe masongui yi.’

¹⁷ Pe king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Ndramat para poya mbulyo, anmbusiy hiyan masih! Wou ara anpwokarani melit mendreheh, pwen pe hu kol namandran masongui, ara andre aro nimnim kiya tahu.’

¹⁸ Pe hamou i iro mulan isa, pe ipa, ‘Yapane, yo uwiri sombule pat masongui, pe kunpo suran pe kintayah tehe mayimbut i.’

¹⁹ Pwen king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Wou andre aro nimnim kiya hu kol namandran hape mayimkol.’

²⁰ Pwen pe ndramat hamou i para poya mbulyan isa, pe ipa, ‘Yapane, singayai tam iye; kunkulaniy kinna koyau hasai pe iripo mwonen. ²¹ Paratesah, yo unoh tam; wou ara ndramat hamou ngandrahan. Pe ngara aniyi tesah mepo anhoas pwi, pe ngara arihi tesah mepo anhopiye pwi.’

²² Pe king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Wou ndramiro hamou mepo kultuwayim pwassin! Yo andre kuiki wou kiya nongan ara kiho ndruwa nongnam opu! Wou anpahasaniy pwen tehe yo ara ndramat hamou ngandrahan; pe ngara kuniyi tesah mepo kunho has pwi, pe ngara kurihi tesah mepo kunho piye pwi. ²³ Pwen pe paratapeh pe wou aniyki sombule pat to kinna yumwa singayai pwi? Pwen kapa kumui, andre kusa pe kuwiri suran kiyapolon i.’

²⁴ Pwen pe king ipwai iya kili hu ndramat mepo huro tine ngilsen ara, ipa, ‘Akawiri sombule pat masongui ara kisa mawen kili yiy, pe akaikiy kiya kili yiy mepo atan malungui.’

²⁵ Hapeko yihu pwai, hupa, ‘Yapan, yiy ara, atan malungui pwen!’

²⁶ Pwen king isomwi hu, ipa, ‘Yo upwai ndrokongan isa kili wawu, tehe yihu masih mepo mamenmenahu, ara andre Ngindrai kipo sura menmenahu; hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy. ²⁷ Hapeko yihu hiyeh hu

† 19:13: Eng: ten minas (one mina was about three months wages.) TP: 20 kina 20 kina [Hapeko, 20 kina ndre 200 kina ara mendreheh opu, pe kinlahi walah maroyoh, ara pwi!]

kanmwisnani yo, pe mbuwalihu para yo kurayah tehe king tahu, ara akawiri hu kasa mbulmoro pe akatingundru hu!"²⁸

²⁸ Yesu itiyani nongan pwandri-tiye ara ihipwen, pwen irikai iye mu iya paingan Yerusalem.

Yesu iya nondriya Yerusalem tehe king

²⁹ Iro mwonen Yesu iropo isa pakeh kol malkol Petpake pe Petaniy, isa parangondron sih mepo hupohowei Ngondron para hu Holip. Pwen ipwandrisa ndramiran malmou, pe ipwai iya kili hilu ipa, ³⁰ "Alkaya kol mende-reheh yoho mu kili walu. Pe kiro mwonen walu nakaya nondriyan, ara andre walu kanime noru tongkiy hamou hu kanwasiy pwen ita, mepo ndramat hamou kinihis aliy mapu. Pwen alkatali yiy pe kawiriy kisa iye. ³¹ Pe kapa hamou kisok walu, kipa, 'Paratesah pe walu tora tali tongkiy ara?' Pwen alkapwai kiya kili yiy, alkapa, 'Yapan inamiliy.'"

³² Pe hilu ndramat malmou mepo ipwandrisa hilu hilito mu ara, ara hilya nimey tehe sehe melit kinpwai kinnata kili hilu, ara iro mwonen tehe kinpwai. ³³ Pwen hiluro tali malkeye tongkiy, pe ndramira tongkiy isok hilu, ipa, "Paratesah pe walu tora tali tongkiy ara?"

³⁴ Pe hilsomwi yiy, hilpa, "Yapan inamiliy."

³⁵ Pwen hilu luwi tongkiy isa kili Yesu, pe hupwalani koiwe hu iya ndrita tongkiy ara, pe huiki Yesu impwan ndritan. ³⁶ Pe iropo iya, pe hu ndramat hupwalani hu koyau tahu huya ndrita sai.

³⁷ Pe isa pakeh kol hape mepo sai para Ngondron para hu Holip ilai iya pwan, pe hu ndramiran soyo-soyona iya huhuri ngala Ngindrai iyapolo pwesai naman-dran, paratesah, hulohongani hu

ndraikiya pwoke masih mepo hu kannimey pwen.

³⁸ Pe huwayeh hupa toro: "Lomwes ita kili King mepo isa iya ngala Yapan!"

Ndriya wayis ita kol paingan yang, pe Yapan ma ngannganan, iyera paingan masih!"

³⁹ Pwen yihu Parisiy hayah huro mwalinga hu ndramat soyon iya ara, ara hupwai iya kili Yesu, hupa, "Ndramat para Hinonou, apomate ndramiram hu para hu kahun o!"

⁴⁰ Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Upwai isa kili wawu tehe, kapa hu kahun o, pwen andre hu pat kawayeh."

⁴¹ Pwen Yesu iropo iya pakeh Yerusalem, pe inime kol naman-dran iya ara, pe irangsiy. ⁴² Pe ipa, "Lang nepo, kapa wawu kapahasani tesah ilahiy para kiyki ndriya wayis kisa kili wawu — hapeko mahapo ara kinkohon mbulmara wawu. ⁴³ Lang itapo isa andre hu mepo hu ngara kamwisnani wawu, ara hu ndram tahu andre hu kambultani pwan pe karahakowa kou namandran para kol tawawu, pe andre hu karakayani wawu kiro sese wawu haroh-haroh. ⁴⁴ Pe andre yihu kasoyau kiyata wawu kaya pwan, wawu kiyapolo noru wawu hu koro nondriya kowa kol. Pe yihu andre kantali pat sih kiro ndrita sih pwi, paratesah, wawu kanyirowe lenge Ngindrai kinsa kili wawu pwi."

Yesu irasses hu ndramat huropo pehei nondriya yumwa totohun namandran huya mawen

⁴⁵ Pwen Yesu isong iya nondriya yumwa totohun namandran pe iro rasses hu ndramat mepo huropo pehei iya aliy. ⁴⁶ Pe ipwai iya kili hu, ipa, "Pwayan kinpwai pwen, kinpa, 'Suwe, ara yumwa toto-hun.' Hapeko wawu kanmbusiy

kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para pahana.”

⁴⁷ Pe lang masih ngara kiro hinuwani nongan kiro yumwa totohun namandran. Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe yihu pohon tahu, ara huro hinonou para pakatingundru Yesu. ⁴⁸ Yihu pakambusiy, hapeko hukah sai ndrit, paratesah, yihu ndramat masih ara huro pwahatini tisingi hu nongnan.

20

Husok Yesu tehe hiyeh iyki pwoke nopwaran iya kili yiy

¹ Lang sih, Yesu iro hinuwani hu ndramat iro nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe iro pohowe nongan hiyan ta Yapan. Pwen pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, iyapolo hu yapane kol, ara husa kili yiy. ² Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Wou awiri pwoke nopwaran ara, iya aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa kili wou?”

³ Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike wawu kiya sok sok sahin i; akapwai kisa kili yo, ⁴ Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat, pe wawu pa ndre kultuw para paptais ta Yohanes ara, ara iya kol paingan yang, ndre iya kili ndramat opu?”

⁵ Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko, huro pa, “Kapa tukapa, ‘Iya kol paingan yang,’ pwen andre kisok, kipa, ‘Pwen tehen tapeh pe lohonga wawu kinpwotisingi nongnan pwi?’

⁶ Hapeko kapa tukapa, ‘Iya kili ndramat,’ yihu ndramat masih, ara andre hu kasolpwa rou kiya pat, paratesah, lohongahu ara

kinpwoke tehe Yohanes ara yiy poropet hamou.”

⁷ Pwen pe husomwi yiy, hupa, “Yowu tana yowu pwi, iya tapeh isa.”

⁸ Pe Yesu ipa, “Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi yi, iya hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit aro.”

Nongan pwandritiye tahu ndramat mwomwan para poya mbulen iya pingge wain

⁹ Pwen itiyani nongan pwandritiye aro, iya kili hu ndramat, ipa toro: “Ndramat hamou ihisi pingge wain hambut, pe iykiy iya kili hu ndramat hayah para poya mbulya piyang, pe yiy iya hape mwanan, ndrangan niwen iya. ¹⁰ Pwen iya lang para rihiya mbuwa wain, yiy ipwandrisa ndramat hamou para poya mbulen iya kili hu ndramat huropo mbulen iya piyang ara, para hu kawiri mbuwa wain hayah kiyau pingge wain ara kisa kili yiy. Hapeko yihu ndramat para poya mbulen ara, ara humwiri yiy, pe hupwandrisa yiy imui iya o mwaihei. ¹¹ Pwen ipwandrisa ndramat hamou i para poya mbulen iya, hapeko yihu rayi yiy pe hupwasimiri yiy, pe hupwandrisa yiy ara iya o mwaihei. ¹² Pwen ipwandrisa hamou porosih i, pe hupotisi yiy pe hupiyani yiy iya ngawan.

¹³ Pwen pe mbukena pingge wain ara, ara ipa, ‘Yo andre kumbusiy tehe tapeh? Yo andre kupwandrisa noru mbukenan, mepo ndriyo imbuluhi yiy; matisan kiya pe yihu karanuhuyani yiy.’

¹⁴ Hapeko yihu ndramat mepo huropo mbulen iya piyang ara, ara hunime yiy pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, ‘Iye ara norun, soiwi taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih. Kiya,

tukatingundrun, pe tukawiri menemena taman masih kiya mbukenan worou.’¹⁵ Pwen pe huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutingundrun imat.”

Pe Yesu isike hu, ipa, “Kiya, pwen andre mbukena piyang kimbusiy tapeh kiya tahu?”

¹⁶ Mbukena piyang andre kisa pe kitingundru hu ndramat huropo mbulen iya piyang ara pe hu kamat. Pe andre kiwiri pinggen pe kiykiy kiyata hu ndramat hayah para hu koro nimnim kaliy.” Yihu ndramat huhulingi Yesu iwong tehen toro, pe hupa, “Melit aro, mbuna kirayah!”

¹⁷ Pwen pe Yesu maran iya mwonen iya kili hu, pe isok, ipa, “Pwayan kinpwai, tehe

Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowaniy, ara kintayah pat para sotuna seu.

Pe mbulndroiya nongan mepo hu kantatuluwiy aro, ara tesah?

¹⁸ Kapa sehe ndramat kiyos kiya ndrita pat aro, ara andre kimwalulut. Pe kapa pat ara kiyos kiya ndrita ndramat hamou, ara andre kirapisa yiy.”

¹⁹ Yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu pris huhohin ta hu pris masih, ara huro ten sai para hu kambultuwe yiy kileh. Paratesah, yihu kanyirowei tehe nongan pwandri-tiye kinpwai ara, ara iyingani hu imwonen. Hapeko hunoh iyata hu ndramat.

Andre kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

²⁰ Pwen pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro memerani Yesu. Pe hu pwandrisa hu ndramat para tandrihindrih huya, pe hurapihiye hu tehe kultuwayihu imwonen. Hapeko, huro longe para Yesu kipa nongan sahin, mepo ilahiy

para hu karatuni yiy kaliy. Pwen pe andre hu kambultuwe taha-tini yiy, pe hu kaiki yiy kiya pahandra pwoke nopwaran ata pohon para kol, para kiyki yiy kiya nongan. ²¹ Pwen yihu ndramat para tandrihindrih ara, ara husok Yesu, hupa, “Ndramat para Hinonou, yowu pahasaniy tehe nongan ngara apwai pe tesah ngara ahanuwaniy, ara imwonen opu. Pe tesah ngara ambusiy, ara masih ihisoule ko iya kili hu ndramat masih. Pe ngara ahanuwani hu ndramat kiya nongan para kultuwayi Ngindrai iho ndruga nongan ndrokongan masih.” ²² Pwen husok, hupa, “Hiyan para yowu kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?”

²³ Hapeko Yesu kinyirowe pwakekeriu tahu pwen, pe ipwai iya kili hu ipa, ²⁴ “Akapwaingani sombule pat hambut kisa kili yo na. Sombule pat aro, ara sumwoiwa hiyeh pe ngala hiyeh iripo aliy?”

²⁵ Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”

Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Akaiki tesah ata Sisar kiya kili Sisar, pe tesah ata Ngindrai, ara kiya kili Ngindrai.”

²⁶ Pe yihu ara kanlahiy para yihu karatuni yiy kiya nongan sahin ipwai iro mbulmara hu ndramat, ara pwi. Pe lohongahu indrap iya nongan isomwi hu iya aliy, pe hu kanpalat o huro.

Hu Satyusiy pakapwainganiy tehe hu ndramat humat, ara andre kantine paiwe pwi

²⁷ Yihu Satyusiy hayah husa kili Yesu para hu kasok yiy kiya sok-sok sahin. Yihu Satyusiy masih, ara hupa ndre hu ndramat humat andre hu kansa tine paiwe pwi. ²⁸ Pwen husok yiy, hupa, “Ndramat para Hinonou, Mose kintatuluwi nongan sahin kinsa

kili worou, ipa toro: kapa ndramat hamou nalin kimat pe nambuyun kihou, pe norun pwi, ndramat ara, kiwiri pihinou ata nalin pe kipo mbunah kiya soiwi ngala nalin.”²⁹ Pwen ipwai, ipa, “Hu ndramat manandrtimou hu nalihu huyen. Yiy ndrohan, ara iwiri pihin hamou iya nambuyun, pe norun pwi, pe imat.”³⁰ Pwen parahara ndrohan iwiri nambuyun nalin pe norun pwi yi.³¹ Pwen yiy iho ndruga parahara ndrohan, ara iwiri nambuyun nalin i. Pwen tehen tora ko, yihu manandrtimou kene huwiri pihin ara ko, pe hu masih kene noruhu pwi, pe humat topwei.”³² Pe iyamulan masih pihin ara, ara imat i.³³ Kapa yihu manandrtimou kene yihu wiri yiy tehe nambuyuhu, pwen kiro mwonen lang para hu ndramat kasa tine paiwe, pwen pihin ara, andre kirayah nambuyuhiyeh ndrokongan?”

³⁴ Pwen Yesu ipwai, ipa, “Yihu ndramat hasap hu topo mahapo, ara ngara yihu kasokombut yesowai pe kayesou.”³⁵ Hapeko lang itapo isa, yihu mepo Ngindrai kintakinimahu, para hu kasa tine kimat paiwe, kiya lang mulan, ara yihu andre kanyesou pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi yi.³⁶ Pe yihu kanlahiy para hu kanmat pwi, paratesah, yihu, andre hu koro ko tehe hu angelou. Pe yihu, ara tehe noru Ngindrai, paratesah, yihu kantali kimat pe kansa tine paiwe.”³⁷ Hapeko Mose kinyinganiy tehe yihu ndramat kanmat, ara ngara yihu kasatine paiwe. Pe ipwainganiy iya kei mendreheh ara, mepo mwan iyat aliy, pe iratuluwi nongna Yapan, ipa, ‘Yo urupo Ngindrai ta Apraham, pe urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo Ngindrai ta Yakop.’*³⁸ Akanime! Yiy ara

Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apraham, Yisak pe Yakop. Iya mbulmara Ngindrai, hu ndramat masih ara hu topo mwalen.”

³⁹ Pwen yihu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwanou, ara husomwi yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, nongnam, ara imwonen!”⁴⁰ Pe yihu ndramat masih ara, yihu hindrundru para hu kasok yiy kiya nongan handra paiwe.

Kristus, ara yiy noru Tepit?

⁴¹ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah, pe hu ndramat ngara hu kapa tehe Kristus, ara noru Tepit?”⁴² Pe Tepit mbukenan, ara kinpwai pwen ita Puk Waliy, ipa toro:

‘Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa, “Asampwan kapwen te nimo mot,

⁴³ kipoo, kuiki hu hiyeh huhingasi wou, ara hu kaya pahandra ndrikam.”’

⁴⁴ Pwen pe kapa Tepit iyoh yiy ‘Yapan,’ pwen tehen tapeh ilahiy para kiya norun?”

⁴⁵ Yihu ndramat huro tahlilong manau, pwen Yesu iwong iya kili ndramiran hu ipa,⁴⁶ “Mara wawu kiro tahu ndramat para hinuwani nongan para pwanou. Yihu namiliy para hu koho rokai kiyapolo koyau niwen kiro koliuliu pwan, pe hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro hu ndroho pehei Pe ngara hu kanamiliy para hu kampwan koro hu pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy, para nondriya hu yumwa totohun . Pe yihu ngara kapirani hu ndrohonoku mipwan hiyan tora mu, koro nondriya hu yon.⁴⁷ Wawu ngara kapakaiwani hu

* 20:37: Rakuhye (Exodus) 3:6

menmena hu pihinau topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya.”

21

Pihinau hamou iyaiki yukyuk tan

¹ Yesu maran iya pe inime hu ndramat menmenahu soyon, ara huroiki hu yukyuk tahu iya nondriya kokou para sombule pat, iro nondriya yumwa totohun namandran. ² Pe yiy inime pihinau hamou menmenan pwi, ara iyaiki sombule pat malmbut mbuskau.* ³ Pwen Yesu ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pihinau menmenan pwi aro, yukyuk tan ara, ara iho hin iya, iya kili hu ndramat masih. ⁴ Hu ndramat masih, ara huiki tahape-tahape iya menmena hu soyon pe husaikiy tehe yukyuk iya nondriya kokou para sombule pat. Hapeko pihinau aro, konan menmenan pwi masih, sohoyan hape imin, ara iykiy topwei.”

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

⁵ Yihu ndramira Yesu hayah, ara huro tiyani nonowa yumwa totohun namandran, mepo hunowiy iya hu pat mepo lahayani iya, pe iyapolo hu yukyuk kanhaiyaniy pwen kinnata Ngindrai. Hapeko Yesu ipa, ⁶ “Sehe melit mepo wawu tora nimei mahapo ara, ara lang itapo isa, andre pat sih kinye ndron ndrita sih pwi. Andre hu pat masih kene ara, andre katipiyani hu topwei kaya pwan.”

⁷ Pwen pe husok yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, hu melit aro kene, andre hu karayah kahaleh? Pe sehe kaipisa melit

nakisa kimu, para kipwainganiy tehe pakeh hu nakarayah?”

⁸ Pwen isomwi hu, ipa, “Mara wawu kiro; matisan hu kapakarawani wawu. Yihu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe andre hu koro pa, ‘Ara Yo!’ Pe andre hu koro pa, ‘Lang ara, kinsa pakeh!’ Hapeko wawu mbuna akoro ndruwa hu. ⁹ Kapa wawu kahalingiy tehe hu pahun koro tayah, pe hu koro rapiyani hu pohon para hu kol namandran masih, ara wawu mbuna akanoh. Hu melit aro kene, ara andre hu karayah kimu; hapeko lang para hu melit masih kene kisahapwen, ara andre kinsa kileh pwi.”

¹⁰ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kol hakol namandran masih, andre kipo pahun kiya kili kol hakol namandran masih, pe king para kol hakol andre kipo pahun kiya kili king para kol hakol. ¹¹ Pe hu nunuw namandran iya andre karayah, pe hu mundruwai namandran pe hu mwamwa handra-handra andre karayah kiro nondriya hu kol hayah. Pe andre wawu kanime hu melit namandran handra-handra para kipanohowani wawu, pe andre wawu kanime hu kaipisa melit hayah namandran hu karayah koho yang.

¹² Hapeko hu melit masih aro kantayah mapu, pwen andre hu ndramat hu kapwalngani wawu, pe karandroyani wawu. Andre hu kaiki wawu kaya nongan koro nondriya hu yumwa totohun, pe kaiki wawu kaya nondriya hu kou. Pe andre hu kawiri wawu koro tine mbulmara hu king pe hu pohon para kol. Iya ngolo kopu, andre wawu kawiri hu nopwaran masih aro. ¹³ Melit masih ara andre karasaya wawu, para wawu katiyani tiyeyo kiya

* **21:2:** Eng: two very small copper coins; Greek: two lepta; TP: tupela liklik mani

kili hu. ¹⁴ Hapeko wawu hamou-hamou kasarayah kiya lohongai sahin, para wawu mbuna akalohonge soyon pe akamwanye wawu kimu, kiya sehe nongan para wawu nakapenani wawu kaliy. ¹⁵ Paratesah, andre kuiki hu nongan pe lohongai waison, pwen yihu hiyeh nakaiki wawu kaya nongan, ara andre hu kanlahiy para kakaituwe nongna wawu, pe karapaiwani nongna wawu pwi. ¹⁶ Pe tama wawu hu pe tina wawu hu, iyapolo nali wawu hu, pe yowe wawu hu, pe kowase wawu hu, ara andre hu kaiki wawu kiya nima hu ndramat hiyeh hu hingasi wawu, pe andre hu katingundru hayah tawawu kamat. ¹⁷ Tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu. ¹⁸ Hapeko kompai hamou ita paya wawu, ara andre kinmut pwi. ¹⁹ Pe kapa wawu koro tine pwokeyan, pwen andre wawu kawiri taleh.

²⁰ Kiro mwonen wawu kanime hu ndramira pahun hu karakayani Yerusalem, pwen andre wawu kapahasaniy tehe lengen para hu kapwalngani kol namandran ara, ara kinsa pakeh. ²¹ Pwen wawu hiyeh tora kol Yutiya lang ara, ara wawu kawop kileh kaya hu ngondron, pe hu mepo hutora nondriya kol namandran Yerusalem, ara hu kawop kaya mawen. Pe hu mepo hutora hu kol para parangondron ngawan, ara hu mbuna kaya nondriya kol naman-dran. ²² Kiro mwonen ara, ara lang para Ngindrai kiyki koran; pwen pe nongan masih mepo hu kantatuluwiy mamu kinna, ara andre kirayah mannan. ²³ Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu hiyeh huhusuwe noruhu malamani, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriyahu lang ara. Paratesah, nopwaran namandran

andre kirayah kiro kol pwan, pe ndrina lokuh ta Ngindrai, ara andre kiro ndrita hu ndramat hasap aripo. ²⁴ Pe andre hu karut ngundruhu kiya semela pahun niwen, pe andre hu kambultuwe tahatini hu pe kaluwani hu kaya kene hu kol namandran masih para kol pwan. Yihu Ndramira Lah, andre yihu kangastoro kaya Yerusalem tehen tora ko, kipoo Ngindrai kipwai tehe lenge hu Ndramira Lah hu koro Yerusalem, ara kiyahapwen.

²⁵ Pe kaipisa melit hayah andre karayah koho paramwandrai, walah, pe hu piri. Pe kiro kol pwan, ara hu ndrayer ndramat para hapat-hapat masih, andre hu kahalingi ngasangasa nowei kiro rambumbusau ndrita ndras pe kiro talon; pwen andre lohongahu kamwakaikai kiya nopwaran mepo nakisa raporuhi hu. ²⁶ Andre koyu hu ndramat kimwa, kiya hu melit mepo nakarayah kiro kol pwan. Pe hu ndramat andre kanoh turuwehu, pe andre kimbusi hu pe marahu kawuh. Pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu. ²⁷ Kiro mwonen lang ara, andre hu kanime Noru Ndramat kiyau kokom kisa pwan, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan namandran. ²⁸ Pwen kiro lang mepo hu melit ara hu koro tayah, akatine pe paya wawu kitandras, paratesah, lang para Ngindrai nakiwiri wawu kamui, ara kinsa pakeh.”

²⁹ Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili hu toro: “Mara wawu kiya kei pik pe hu kei masih. ³⁰ Pe kapa kaimbuwehu kasasunet, wawu masih andre kayirowei tehe lang para mwandrai nakising ara kinsa pakeh. ³¹ Tehen tora ko, kapa akanime hu melit aro koro tayah, ara akapahasaniy tehe lenge kolo King Ngindrai, ara kinsa pakeh.

³² Upwai ndrokongan isa kili wawu, hu ndrayer hasap para mahapo aro, ara andre hu masih kanamat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei. ³³ Kol paingan yang pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu nongno ara andre kanhipwen pwi.

³⁴ Wawu koro hinehes; namiliwai para nombuwe wawu, pe kultuw para kuimwa ndran ngahan para kiringi wawu, pe koyu wawu kisosoyo kiya mipwan ta wawu, ara matisan melit masih tehen tora, andre kaporuwi wawu. Pwen kindrou pwi ko, andre mwoiwa wawu kihin para lenge Yapan kisa, pe kikami wawu porosih o. ³⁵ Paratesah, lang ara andre kisarayah kisa kili hu ndramat masih kene hutopo kol pwan masih. ³⁶ Wawu koro hinehes lang masih, pe akoro tohun tehe wawu andre kalahiy para akoro mawen hu nopwaran masih nakarayah. Pwen pe andre wawu kalahiy para akoro tine mbulmara Noru Ndramat.”

³⁷ Lang sih iyau sih Yesu ngara kiro hinuwani hu ndramat koro yumwa totohun namandran, pe ping sih iyau sih ngara kiyau pe kiya matin kiya ngondron mepo hupohowei Ngondron para hu Holip. ³⁸ Pe makohon opu, yihu ndramat masih ngara hu kasa yumwa totohun namandran para kahalong yiy.

22

Yutas irandranan para kiyki Yesu kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih

¹ Pwen lenge Yon Para Ndri-nanohon Mepo Yis Aliy Pwi, mepo ngara hu kapohowei Pasopa,* ara iropo isa pakeh. ² Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan

para pwahanou, ara huro ten sai para katingundru Yesu, hapeko hunoh tahu ndramat. ³ Pwen Sinai isong iya nondriya Yutas, mepo ngalan handra Yiskariyot; yiy hamou tahu Songui pe Lumou. ⁴ Pwen pe Yutas, ara iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu namandran ta hu makundrayin para yumwa totohun namandran; pwen huro ten sai para Yutas kilahiy para kiratuni Yesu kiya nimahu tapeh. ⁵ Pwen hupwes, pe humburi lohongai para hu kahang yiy sombule pat hayah. ⁶ Pwen pe Yutas isomwi nongnahu, pe iya iro ten sehe sai hiyan para kiratuni Yesu kiya nimahu, kiro mwonen hu ndramat soyon konto pwi.

Yesu inamnam iyapolo ndramiran hu iya lang para Pasopa

⁷ Pwen pe Lang Para Ndri-nanohon Mepo Yis Aliy Pwi irayah; lang ara, ara andre hu katingundru noru sipsip para Pasopa. ⁸ Pwen pe Yesu ipwandrisa Pita hilu Yohanes pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Alkaya pe alkamwaniyani anandrinrou para tukayan kiro lenge Pasopa.”

⁹ Pwen hilsok yiy, hilpa, “Wou anamiliy para youlu kaya pe karamwaniyaniy kiro hape aleheh?”

¹⁰ Pwen isomwi hilu, ipa, “Kapa walu kaya nondriya kol namandran ara, andre ndramat hamou kiro sap kohoyonga ndran kipohonani walu. Pwen alkoho ndruwan pe alkaya nondriya sehe seu nakisong kaliy. ¹¹ Pwen alkapwai kiya kili mbukena seu, alkapa, ‘Ndramat para Hinonou isok toro: “Ndrohonoku mbultere ara ita hape aleheh, mepo andre kunamnam kiyapolo ndramiro hu, kiro mwonen Lang para Pasopa?” ’ ¹² Pwen yiy andre kiyin-gani nondriya seu sahin, hongan

* 22:1: Eng: Passover; TP: De Bilong Tingim De God i Larim Ol Israel I Stap Gut

namandran, hira nondriya seu paingan. Hu kanmwaniyani melit masih tehe keyau pe pwapwai pwen ita mwoinwoi. Pwen alkamwaniyani menmena Pasopa kiro ariya.”

¹³ Pwen hiltali Yesu pe hilyau, pe hilya nime melit masih iro mwonen tehe kinpwai pwen kinna kili hilu. Pwen pe hilu mwaniyani hu melit para Pasopa.

¹⁴ Iro mwonen paramwandrai para hu nakanamnam irayah, Yesu iyapolo hu aposel tan huruh huye ngilse keyau. ¹⁵ Pwen pe ipwai iya kili hu, ipa, “Yo ara, hingorowo pwokeyan iya para kunamnam anandrina Pasopa aro kiyasura wawu kimu; khipwen, kuya nondriya nopwaran. ¹⁶ Yo upwai isa kili wawu, tehe yo andre kunyan anandrinai para Pasopa paiwe pwi yi, kipoo kirayah mannan kiro kolo King Ngindrai.”

¹⁷ Iyamulan Yesu iwiri pweniu pe irawuloh, pe ipa, “Akawiriy pe akatainganiy kiho mwalinga wawu. ¹⁸ Yo upwai isa kili wawu tehe andre kunuyin ndruru mbuwa wain paiwe pwi yi, kipoo lenge kolo King Ngindrai kisarahay.”

¹⁹ Pwen iwiri ndrinnanohun hayah pe irawuloh iya aliy, pe iramburingiy, pe iykiy iya kili hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Iye ara nombuwe, uikiy isa kili wawu; akambusiy tehen aliy, para akorolohongani yo.”

²⁰ Tehen aliy opu, hunamnam ihipwen, iyamulan iwiri pweniu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Pweniu iye, ara pweniu paraapani hownen, mepo iyau ndreye, pe utilingiy imuw para kisopwat wawu. ²¹ Hapeko akanime, nima hiyeh mepo nakiratuni yo kiya nima hu hiyeh humwisnani yo, ara iripo ndrhaso kili keyau. ²² Noru Ndramat, ara andre kiho

ndruwa lohongai tehe Ngindrai kinpwai, Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre kiratuni yiy; yiy ara andre kikuni koran.” ²³ Pwen ndramiran hu huro sok mwalinga hu mbukenahu, tehe hiyeh tahu andre kimbusiy tehen tora.

²⁴ Pwen pe hu ndramira Yesu, ara huro pepet mwalingahu tehe hiyeh tahu imwonen, ara yirowan tehe ihohin tahu. ²⁵ Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Hu king ta hu Ndramira Lah, ara huhohin pe hurayah poh tahu; pe yihu mepo hurayah poh tahu, ara hupohowe hu mbukenahu, tehe hu ndramat hiyan para ponokule. ²⁶ Hapeko wawu mbuna akambusiy tehen tora. Yiy mepo ihohin ita mwalinga wawu, ara kirayah tehe kopwan. Pe hiyeh mepo ihohin, ara kirayah tehe ndramat para pwandrendres. ²⁷ Pe hiyeh ndrokongan ara ihohin: yiy mepo impo keyau, ndre yiy hiyeh para pwandrendres mepo itara anandrinai? Tana wawu, tehe ara yiy mepo iripompwan keyau, ndre? Hapeko yo ara urupo mwalinga wawu tehe ndramat para pwandrendres. ²⁸ Wawu, ara wawu ro sura yo, iro lenge hu nohonou mepo uro nondriyan, pe wawu kantali yo pwi. ²⁹ Tomo iyki kolo king isa pahandro, pwen tehen tora ko, uiki kolo king para kiro pahandra wawu yi. ³⁰ Pwen pe andre wawu kanamnam pe kayin ndran koro keyau to kiro kolo king mepo ato. Pe andre akampwan koro hu ndrohonoku pwanpwan tahu king, para wawu karamwanye hu kamai songui pe luwum para Yisrayel.

³¹ Simon, Simon, ahalingiy; Sinai kinsa sok pwen, para kinohonou wawu, tehe hu ndramat ngara hu kalohoyani mbuwa wit, para pekehu koro pe pwisihu kayau. ³² Hapeko

Simon, yo ara kuntohun pwen para Ngindrai kisopwat wou, tehe andre anmakokowu kinna lohongai ndrison tam ara pwi. Pe kiro mwonen lang mepo arapaiwani wou amui asa paiwe, pwen apwokeyani nalim hu yi.”

³³ Hapeko Pita isomwi yiy, ipa, “Yapan, yo urupo hinehes o; kapa naya nondriya kou, ara utapolo wou, pe kapa nayamat, ara andre kumat sura wou i.”

³⁴ Hapeko Yesu ipa, “Pita, yo upwai isa kili wou, kiro lang nepo, pe tutut kintang mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu to.”

³⁵ Pwen Yesu isok hu, ipa, “Mamu upwandrisa wawu ya po mbulyo, ara wawu kankun ndropwa sombule pat, ndre ndrop, ndre hatna pweleka wawu, ara pwi. Pe iro mwonen lang ara, wawu ndroisiy hapesah ndre pwi?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Pwi yoh.”

³⁶ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Hapeko mahapo kapa ndropwa sombule pat ita kili wou, ara awiriy, kiyasura ndrop sahat. Pe kapa hapai semela pahun niwen kinto kili wou pwi, apo pehei kiya ndroham hamou, pe asou hapai. ³⁷ Paratesah, hu kantatuluwiy pwen, ara kinpwai toro: ‘Yihu ndromwa yiy iyasura hu ndramat mwomwan.’† Pe upwai isa kili wawu tehe nongan iye andre kirayah mannan kirahihini yo. Pwen tesah mepo pwayan kinpwai, ara andre kirayah mannan manau.”

³⁸ Pwen ndramiran hu, hupa, “Yapan, animei, semela pahun malpai aripo.”

Pwen isomwi hu, ipa, “Ara ilahiy.”

Yesu iya tohun iya Ngondron para hu Holip

³⁹ Yesu itali kol ngawan ara pe iya Ngondron para hu Holip tehe ngara kiro mbusiy waiye. Pe ndramiran hu huhu ndruwan. ⁴⁰ Huyarayah huya kol ara, pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Akatohun tehe nohonou kinlahiy para kirayah kili wawu pwi.” ⁴¹ Pwen itali hu pe iya mwanan hape, ndrohongan ara tehe hamou ngara kipiyan pat sih. Pe itukuruhu iya pwan, pe itohun toro: ⁴² “O Tomo, kapa anamiliy, pwen awiri pweniu iripo kili yo aro kiya mawen. Hapeko mbuna oho ndruwa namiliwo; konan. Namiliwam opu kirayah.” ⁴³ Pwen angelou hamou iyau kol paingan yang isarayah isa kili yiy, pe ipwokeyani yiy. ⁴⁴ Pe Yesu, ndriyan ara ipworu namandran iya, pe itohun tisingiy. Pe mbusungereyin, ara iro rapan tehe ndrai iro tun iripo iya pwan.

⁴⁵ Pe itohun ihipwen, pwen itine pe imui iya kili ndramiran hu. Pe iya nimei tehe ndramiran hu kanmatin, paratesah, ndriyahu ara ipworu namandran iya. ⁴⁶ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah pe wawu tora matin? Akapoyoi pe akatohun, pwen pe nohonou kinlahiy para kirayah kili wawu pwi.”

Humbultuwe tahatini Yesu

⁴⁷ Yesu iro wong manau, pe hu ndramat soyon husarayah. Pe ndramat mepo hupohowe ngalan Yutas, yiy para sura hu Songui pe Lumou ara, ara iluwani hu pe huya. Pe iya mwonen pakeh kili Yesu, para kirahunghung kiya kili yiy. ⁴⁸ Hapeko Yesu isike yiy, ipa, “Yutas, nasa rahunghung kisa kili Noru Ndramat, ara para naratuni yiy, ndre?”

⁴⁹ Pe hu ndramira Yesu hunime sehe melit pakirayah, pwen hupa, “Yapan, anamiliy para yowu

† 22:37: Yisayah 53:12

kassi hu kiya semela pahun niwen towu?"⁵⁰ Pwen hamou tahu ihilak opu, pe irayi ndramat para poya mbulya pris ihohin ta hu pris masih kene, pe isondriti ndraingan mot imut.

⁵¹ Hapeko Yesu isomwiy, ipa, "Akahatohai kultuw ara!" Pwen niman iyahatek iya ndrainga ndramat ara, pe isopwoyoni yiy iya hiyan.

⁵² Pwen Yesu ipwai iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat huya mu tahu makundrayin mepo ngara hu koro memerani yumwa totohun namandran, pe hu yapane kol, mepo hu masih husa para hu kawiri yiy, ara ipa, "Wawu pa ndre yo ngara kuho mu para kuluwani hu ndramat para tandroindroi? Pwen pe wawu sa iyapolo hu semela pahun niwen pe hu parakei, ndre?"⁵³ Lang masih ngara kuro polo wawu kuro nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe wawu kanmbultuwe yo pwi. Hapeko mahapo iye, ara lenge wawu; pwoke para kol lokuhan, ara kinna namandran pe kinpwoke."

Pita ipa ikowu ta Yesu

⁵⁴ Pwen humbultuwe tahatini yiy pe huluwani yiy iyau. Pe huwiri yiy iya nondriya yumwa pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe Pita ara iho ndruwa hu, hapeko iho ndron mwanan hape.⁵⁵ Pwen hu ndramat hayah, ara husungani mwan iro nondriya kowa seu ara, pe huompwan iyawule humin aliy. Pe Pita, ara iya pe imimpwan mwalingahu.⁵⁶ Pe pihindrahin hamou para poya mbulen, ara inime Pita irompwan ngana mwan ara. Pe inim tuluwani yiy, pwen ipa, "Ndramat iye, ara iro polo Yesu."

⁵⁷ Hapeko Pita ipwasarahaniy, pe ipa, "Nam, yo ukowu tan."

⁵⁸ Pwen iyamulan hape, ndramat hamou i inime yiy, pe ipa, "Wou ara hamou tahu."

Hapeko Pita ipwai iya kili yiy, ipa, "Pom, yo pwi yoh!"

⁵⁹ Pe huro ipoo iya paramwandrai sih i, pwen ndramat hamou i isa pe irangaliyani Pita, pe ipa, "Upwai ndrokonan, ndramat iye ara iro polo Yesu, paratesah, yiy ara hamou ndramira Kaliliy."

⁶⁰ Hapeko Pita ipa, "Pom! Yo ukowu iya tesah atapwai ara!" Iro wong ndron, pe tutut irang.

⁶¹ Pwen Yapan ipaiwani yiy pe maran itis iya mwonen iya kili Pita. Pwen Pita ilohongani sehe nongan mepo Yapan kinpwai pwen kinna kili yiy, kinpa toro: "Kiro lang nepo, pe tutut kinrang mapu, ara wou andre apwai tehe akowu to maporotisap."⁶² Pwen Pita iyau iya ngawan pe iya rang turuwe yiy.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

⁶³ Pe hu ndramat mepo huro memerani Yesu, ara huro pwasimiri yiy pe huro rayi yiy.⁶⁴ Pwen husumwa maran pe huro randrokomat anan, hupa, "Kapa wou propet hamou, pwen apwai. Hiye h iripo rayi wou eh?"⁶⁵ Pe hupwasimiri yiy iya hu nongan mwomwan handra-handra yi.

Yesu iya iro tine mbulmara Pailat pe mbulmara Herot i

⁶⁶ Lang ilenganiy, pwen hu yapane poh tahu ndramat para kol, pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara husa rawure hu. Pwen huluwani Yesu isa nondriya ndrohonoku mbultere tahu, pe iro mbulmara hu.⁶⁷ Pwen hupwai iya kili yiy, hupa, "Kapa wou Kristus, apwai satowu." Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Kapa kupwai kisa kili wawu, andre akanhilingi nongno pwi."⁶⁸ Pe kapa

kusike wawu kiya soksoy hayah, ara wawu andre kansomwi soksoy to pwi. ⁶⁹ Hapeko kiro mahapo kiya, Noru Ndramat andre kim-pwan ndrahasa Ngindrai mepo pwokeyan iya, kiyapwen te niman mot.”

⁷⁰ Pe yihu masih husike yiy, hupa, “Pwen pe wou ara Noru Ngindrai, ndre?”

Pe isomwi hu, ipa, “Wawu pwai imwonen, tehe ara yo.”

⁷¹ Pwen hupa, “Mbuna tukayoh hu ndramat hu kasa, para hu koro tiyani tiyeyahu manau. Konan. Worou kanhilingiy pwen kinyau pohon imwonen.”

23

¹ Pwen yihu ndramat masih ara, ara hutine, pe huluwani Yesu iya kili Pailat. ² Pwen hurasusut nongan iya kili yiy, huro pa, “Yowu nime ndramat iye ara kinpaiwani kultuwayi hu ndramat para kolo yowu. Yiy isingori yowu para kasou takis kiya kili Sisar. Pe ipa yiy ara Kristus, tehe yiy king hamou.”

³ Pwen pe Pailat isok Yesu, ipa, “Wou king tahu Yutah, ndre?”

Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.” ⁴ Pwen Pailat ipwai iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat masih huro mbultere, ara ipa, “Yo ukah ndroiyn ndrit, para kaiki koran kiya kili ndramat iye.”

⁵ Hapeko yihu ndramat ara huro takekei manau, hupa, “Yiy iro hinuwani hu ndramat para Yutiya masih, pe hinonou tan, ara iluwi lohongahu, pe hukuw ndrit. Yiy irandroiyn hinonou tan, iro kol namandran hape Kaliliy, ipoo kinsa toton kinsa kol iye.”

⁶ Pailat ihilingi nongan masih ara, pe isok hu tehe ndramat aro, ara ndramira Kaliliy hamou, ndre pwi? ⁷ Pe Pailat isayirowe tehe yiy ara para kol mepo Herot ngara

kiro nimnim kiya aliy, pwen pe ipwandrisa yiy iya kili Herot. Pe iro lang ara, ara Herot iro Yerusalem i.

⁸ Pe iro mwonen Herot inime Yesu, yiy ara ipwes namandran iya, paratesah, yiy ara iro longe ndrangan niwen iya para kinime yiy. Yiy ara kinhilong hu titiye tan pwen, pe iro namiliy para kinime Yesu kimbusi ndraikiya pwoke handra. ⁹ Pwen Herot ara isok Yesu iya hu soksoy soyon, hapeko Yesu ara kinsomwi nongnan handra pwi. ¹⁰ Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro tine pakeh ara yi, pe huro tасusut nongan pwokeyan iya, iya kili yiy. ¹¹ Pwen Herot iyapolo hu ndram tan, ara huwong nonoyou anan, pe hupwasimiri yiy. Pe husungoiwe yiy iya koyau lahayen hamou, pe hupwandrisa yiy imui iya kili Pailat. ¹² Mamu, Herot hilu Pailat ngara hilu kamwisnani hilu. Hapeko iro mwonen lang ara, ara hamou irayah kowase hamou.

¹³ Pwen Pailat iyoh hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu poh masih, pe hu ndramat i, para hu kasa wule. ¹⁴ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu wiri ndramat iye isa kili yo, ara tehe yiy hamou ndramat mepo ngara kisuhuri hu ndramat pe kipakarawani hu. Yo kunsok yiy pwen kinna hu melit masih ara, iro mbulmara wawu. Pe yo ukah ndroiyn ndrit, para kaiki koran kiya kili ndramat aro. ¹⁵ Pe lohonga Herot ara tehen aliy yi. Pwen pe ipwandrisa yiy imui isa kili worou, tehe wawu kanimiei. Akahalingiy! Yiy kinmbusi kultuw handra mwomwan para kimat kiya aliy, ara pwi. ¹⁶⁻¹⁷ Pwen tehen tora ko andre kupwai para

hu kamwiri yiy, pe kapwandrisa yiy kiyau.”*

¹⁸ Pwen yihu masih hurandrokomat porosih opu, hupa toro: “Ndramat ara, kiya mawen! Pe atali Parappas kisa kili yowu!”

¹⁹ Parappas ara huiki yiy iya nondriya kou, pe tunan ara toro: irahatai iya kili hu para kapman iro kol namandran ara, pe itingundru ndramat.

²⁰ Pailat, ara inamiliy para kitali Yesu kiyau; pwen pe iyoh pe isok lohongahu paiwe. ²¹ Hapeko huro palngai manau toro: “Karapaingi yiy kiya kei tondrih! Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”

²² Pwen iwong porotoyoh i, iya kili hu, ipa, “Paratesah? Yiy imbusi sehe kultuw mwomwan? Yo kunkah ndroiyn ndrit para kuiki koran kiya ndritan, para kimat kaliy. Pwen tehen tora ko, andre kupwai para kamwiri yiy o, pe kutali yiy kiyau.”

²³ Hapeko hurandrokomat namandran iya, pe hurakekei para karapaingi yiy kiya kei tondrih. Pwen waihehu, ara iramburihi nongna Pailat. ²⁴ Pwen pe Pailat isarayah iya lohongai handra, pe isomwi hu pe iho ndruwa nongnahu. ²⁵ Pwen itali ndramat mepo husok para kitali yiy, ndramat mepo huiki yiy iya nondriya kou, para irandroiya tahatai pe itingundru ndramat imat. Pe Pailat iro ndruwa namiliwa hu, pe itali Yesu iya nima hu ndram.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

²⁶ Pwen hu ndram huluwani yiy iyau. Pe humbultuwe Simon ndramira Sairini, mepo iropo isa

nakiya nondriya kol namandran ara. Pwen huiki kei tondrih iya kili yiy, pe hupwai iya kili yiy para kikap, pe kiho ndruwa Yesu. ²⁷ Pe hu ndramat soyo-soyon iya huho ndruwan, pe hu pihin soyon huro sura hu, ara huro pwan-dreundreu, pe huro rang malihu iyatan. ²⁸ Pwen Yesu ipaiwani yiy pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pihin para Yerusalem, wawu mbuna akarangsi yo, wawu karangsi wawu mbukena wawu, pe noru wawu hu. ²⁹ Paratesah, lang itapo isa andre wawu kapa, ‘Pwesai andre kiya kili hu pihin mepo huhikamai pe kanlahiy para kapo mbunah pwi, iyasura hu pihin mepo hu konoho mwalahiy tahu mbunah pwi, pe hu pihin mepo konho hisuwe mbunah pwi!’

³⁰ Pwen

‘andre hu kapwai kiya kili hu pahayi, hu kapa, “Akan kasa ndrita yowu!”

Pe andre hu kapwai kiya kili hu ngondron, hu kapa, “Akaramburihi yowu!” †

³¹ Pe kapa hu ndramat kambusi hu melit toro kiya kili kei mepo yowin salau, pwen tesah andre kirayah, kiya kili kei mepo kinimang?”

³² Pwen huluwani hilu ndramat malmou para tandroindroi hilyapolo Yesu, para hu kaya tingundru hilu yi. ³³ Pwen husa kol mepo hupohowe Ndriho Ndruwi Paya Ndramat. Pe huro ara, pe hurapaingi Yesu iya kei tondrih. Pe hurapaingi hilu ndramat malmou para tandroindroi yi—hamou iya kei tondrih iyapwen te niman mot, pe hamou iya kei tondrih iyapwen

* **23:16-17:** Hu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan hape yi ita suran, pe ipa toro: ¹⁷ Kultuw para kowasehu ara tehe toro: hayou masih, nondriya hu lang para yon para Pasopa, ara Pailat andre kitali ndramat hamou iro nondriya kou kisa ngawan kili hu. Animei Mak 15:6. Eng: Some manuscripts add verse 17, which says: Now he was obliged to release one man to them at the Feast. TP: Sampela saveman i ting narapela hap tok i stap tu long dispela lain. Dispela tok i olsem: Ol i gat dispela pasin. Olgeta yia long dispela bikpela de bilong lotu, Pailat i mas lusim wanpela kalabusman i go long ol. Lukim Mak 15.6. † **23:30:** Animei ita Hoseya (Hosea) 10:8

te niman kamou. ³⁴ Pwen Yesu ipa, “Tomo, atali pakut mwomwan tahu aro, paratesah, yihu kowu tesah yihu tora mbusiy.” Pwen hndram ara hunonoyou satu para karahihiri koiwen.

³⁵ Pe yihu ndramat ara huro tine pe huro nimei. Pe yihu yapane kol hupwasimiri yiy, hupa, “Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para kinsopwat yiy mbukenan pwi, kapa ndrokongan tehe yiy Kristus ata Ngindrai, mepo Ngindrai kintakiniman pwen.”

³⁶ Pe hu ndram i, ara husa pe hupwasimiri yiy. Pe huhang yiy wain susuwen, pe hupa, ³⁷ “Kapa wou king tahu Yutah, asopwat wou mbukenam.”

³⁸ Pe yihu ratuluwi nongan sahin iho ndrita payan, ara ipa toro: ARO ARA KING TA HU YUTAH.

³⁹ Pwen hamou ta hilu ndramat malmou para tandroindroi mepo hurapaingi hilu iyasura yiy ara, ara ipwasimiri Yesu, ipa, “Wou Kristus, ndre? Pwen asopwat wou mbukenam, pe asopwat youlu yi!”

⁴⁰ Hapeko yiy hamou i ipomate yiy, ipa, “Wou annohowani Ngindrai pwi, ndre? Kora talu ara ihisoule ko tehe atan i. ⁴¹ Pe talu ropo kuni nopwaran, ara ilahiy kora sehe melit talu kanmbusiy. Hapeko ndramat aro, ara kinmbusi handra kultuw mwomwan pwi.”

⁴² Pwen ipa, “Yesu, kiro mwonen arayah king kiro kolom, ara alohongani yo.”

⁴³ Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Yo upwai ndrokongan isa kili wou, lang nepo ko, andre aro polo yo kiro kol nonowan pe lahayan iya.”

Yesu imat

⁴⁴ Pwen paramwandrai ara irahaihai ndrokololang, pe kol pwan masih ara ilokuh topwei, ipoo

iya piyahon pe paramwandrai iya iho tehe maroyoh. ⁴⁵ Paratesah, paramwandrai ara kiniyki ngannganan pwi. Pe koyau para yumwa totohun namandran, ara ilen iya maltoh. ⁴⁶ Pwen Yesu iwayeh pwokeyan, ipa, “Tomo, uiki mwoiwo isa nimam ara.” Pe iwong ihipwen, pe kunuwen isapwen pe imat.

⁴⁷ Pe ndram mepo ihohin tahu ndram masangat ara, ara inime sehe melit kintayah, pe ihiri ngala Ngindrai, pe ipa, “Ara ndrokongan! Ndramat aro, ara yiy ndramat imwonen.” ⁴⁸ Pwen pe hu ndramat masih mepo husa wule pe huro koyum ara, ara hunime sehe melit kintayah, ara huti wiyinerehu pe huyau. ⁴⁹ Pe hu masih mepo hupahasani yiy, iyapolo hu pihin mepo huho ndruwan huro Kaliliy pe husa, ara huro tine mwanan hape pe huro nime hu melit masih ara.

Yosep yapa Arimateya iyaiki nombuwe Yesu iya nondriya ngat sou

⁵⁰ Pe ndramat hamou iro ara, ara ngalan Yosep. Yiy ara hamou ta hu Sanhetrin.† Pe kultuwayin ara imwonen pe hiyan. ⁵¹ Pe yiy ara kinsomwi handra lohongai mepo hu pohon masih para kol hu kanmburiy, pe hu kultuw mepo hu kanmbusiy, ara pwi. Yiy para kol Arimateya nondriya kol namanandran hape Yutiya. Pe yiy ara iro sohoni kultuwayi kolo King Ngindrai para kisarayah. ⁵² Pwen iya kili Pailat, pe isok yiy para kiwiri nombuwe Yesu. ⁵³ Pwen itali nombuwe Yesu isa pwan, pe isumwa nombuwen iya koyau hamou, pe iyaikiy iya nondriya ngat sih, hu kansoyei pwen ita pat sou. Pe ngat ara, ara hu kanton hamou kinna aliy mapu. ⁵⁴ Pe lang ara, ara Lang

† 23:50: Yihu Sanhetrin ara yihu poh huhohin iyata hu Yutah masih. Pe yihu ara humu iya tamwaniye pe nongan para pwahanou.

Para Ponokule para lang Sapat, pe lang Sapat pakeh nakisarayah.

⁵⁵ Pe yihu pihin mepo huro polo Yesu huro Kaliliy pe husa, ara huho ndruwa Yosep. Pe huya nime ngat sou ara, pe hunimeitehe Yosep kiniyki nombuwe Yesu kinyera pwan tapeh. ⁵⁶ Pwen pe huyau huya wum, pe huya ponokule ndraikei pe melit hayah mangonohon layin. Hapeko yihu ngoh iro nondriya lang Sapat, tehe nongan para pwahanou kinpwai.

24

Yesu itine paiwe

¹ Pwen iro makohuping o, para lang iho mu para sandre sih, hu pihin ara, ara huwiri ndraikei iyasura hu melit hayah mangonohon layin, mepo hu kanponokulaniy pwen, pe hukuniy huya ngat. ² Pe yihu yarayah, pe hunimeitehe pat mepo iro pohomara ngat, ara kantiriyaniy kinna mawen ngat. ³ Hapeko iro mwonen huya nondriyan, ara yihu kannime nombuwe Yapan Yesu pwi. ⁴ Yihu, ara huro lohonge soyon iya aliy manau, pwen indrou pwi ko, hilu ndramat malmou, koibe hilu ara pirpiryan iya tehe kamit, hilro tine ngilse hu. ⁵ Pwen hu pihin ara hunoh mimiri hu, pe hutukuruhu iya pwan. Hapeko hilu ndramat malmou ara, ara hilpwai iya kili hu toro: “Paratesah pe wawu tora ten ndramat mwalen mwalinga hu ndramat kanmat?” ⁶ Yiy kinto iye pwi, yiy kintine! Wawu kalohonganiy tehe kinpwai pwen kinsa kili wawu, iro mwonen mamu wawu ro sura yiy iro Kaliliy. ⁷ Kinpwai tehe, “Noru Ndramat ara andre hu kaiki yiy kiya nima hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan, pe andre hu karapaingi yiy kiya kei tondrih, pe kiro mwonen lang maroyoh,

andre kisatine paiwe.’ ” ⁸ Pwen hulohongani hu nongnan ara.

⁹ Pwen hutali ngat husa mawen, pe humui huya tiyani hu melit masih ara kene iya kili hu songui pe hamou iyapolo hu ndramat masih i. ¹⁰ Pe yihu hiyeh huya nese iya kili hu aposel ara, ara Mariya para Maktala, pe Yohanna, pe Mariya tina Yamis, pe hu hayah i huro surahu. ¹¹ Hapeko yihu kanpwotisingi lohongahu kinna nongna hu pihin ara pwi, paratesah, huhulingi hu nongnahu ara tehe huro pwasosohou o mwaihei. ¹² Hapeko Pita ara isahapwatan o pe ingap iya ngat. Pwen iroh pe ikondrim iya nondriya ngat, pe inime hu koyau para waswas opu ara huye ndron tora. Pwen irikai iya pe lohongan iro lohonge soyon, iya tesah mepo kintayah.

Hilu ndramat malmou hilpohonani Yesu iho sai nakiya Emmayus

¹³ Pwen iro mwonen lang ara ko, hilu malmou tahu, ara hilro tokai nakaya kol hakol mendrehehe ngalan Emmayus; ndrohongan iro Yerusalem pe iya, ara iho pakeh tehe kilomita songui pe sih.* ¹⁴ Pe hilro wong mwalinga hilu, iya hu melit masih mepo kantayah ara. ¹⁵ Pwen hilro wong pe hilro pepet ndron mwalinga hilu, iya hu melit masih aro, pe Yesu imwonen, ara isarayah isa pakeh kili hilu, pe ihorokai iya, iyapolo hilu. ¹⁶ Hapeko melit handra iyohi mara hilu, para hilu kanlahiy para kayirowe yiy pwi.

¹⁷ Pe isok hilu, ipa, “Walu topo rokai pe topo panguluwani tesah mwalinga walu?” Pwen o, hilu nim o hילו tine, pe mbulmara hilu ara ilomwa.

¹⁸ Pwen hamou ta hilu, ngalan Kleyopas isok yiy, ipa, “Hu

* 24:13: Eng: seven miles; TP: 11 kilomita; Greek: sixty stadia

ndramat soyo-soyon iya ara husa koyum pe hu topo Yerusalem. Matisan wou hamou opu akowu sehe melit kantayah pwen nondriya hu lang mahapo, ndre?"

¹⁹ Pwen Yesu isok hilu, ipa, "Ara sehe melit?"

Pe hilpwai, hilpa, "Titiye ata Yesu ndramira Nasaret. Yiy poropet hamou, pe nongnan pe mbulyan ara pwokeyan iya, iya mbulmara Ngindrai pe iya mbulmara hu ndramat masih.²⁰ Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iyasura hu pohon towu para kol, ara huiki yiy iya nongan para kimat; pwen hurapaingi yiy iya kei tondrih.²¹ Hapeko lohonga yowu ara ipwotisingiy tehe yiy ara ndramat mepo Ngindrai kintakiniman, para kirakonihi hu ndramira Yisrayel kamui. Pe sahin para aliy i, ara kinna lang maroyoh pwen para hu melit masih kene aro kantayah.²² Pe para suran i, hu pihin hayah towu ara humbusi lohonga yowu indrap. Huya ngat nepo makohun opu,²³ hapeko nombuwen, ara hu kannime pwi. Yihu sa pe husa nese ndrainga yowu, tehe yihu nime taltan handra, pe hu angelou hupwai tehe yiy, ara kinsa tine pe yiy mwalen.²⁴ Pwen hu towu hayah huya ngat pe huya nime sehe melit mepo hu pihin hu kantianiy, ara imwonen tehe hu kanpwai. Hapeko yihu kannime Yesu pwi."

²⁵ Pe ipwai iya kili hilu, ipa, "Lohonga walu kinmwakaikai, pe ndriya walu ara kintine kileh para kapotisingi nongan masih tahu poropet, mepo hu kanpwai kinna, ara pwi!²⁶ Tehen tapeh? Matisan walu kowu tehe Kristus, ara isa para kiya nondriya hu nopwaran aro, pwen kihipwen andre kiya nondriya kolon nonowan pe ngannganan, ndre?"²⁷ Pwen, yiy iratiyani ndroiya nongan iya kili

hilu, iro ndroiya kili Mose pe hu Poropet masih, pe isa matne hu nongan masih hu kantatuluwiw pwen, ita Nongan Haiyan ta Ngindrai, mepo ipandrohonge iyatan mbukenan.

²⁸ Huyarayah huya pakeh kol mendreheh mepo hilu nakaya aliy ara, pwen Yesu imbusiy tehe yiy pakiropo kiya manau.²⁹ Hapeko hilu kaituwe yiy pwokeyan, hilu pa, "Pakeh nakilokuh ara; aro sura youlu, paratesah, lang nepo pakeh nakhipwen." Pwen iya nondriya seu kili hilu para kiro sura hilu.

³⁰ Pwen iya, pe iyeroh ngilse keyau iyasura hilu. Pe iwiri ndrinnanohun pe irawuloh, pe iramburingiy, pe iro hang hilu.³¹ Pwen mara hilu isa leu, pe hilu yirowe yiy. Pwen o, Yesu imun o mwaihei mwalinga hilu, pe hilu kannime yiy pwi yi.³² Pwen hamou ipwai iya kili hamou, hilpa, "Ndrokonan! Imwonen talu ho rokai sai, ara iwong isa kili talu, pe irehe Nongan Hiyan isa kili talu, pe itimwi ndrinya talu, ndre?"

³³ Pwen hape pwi ko, hilu tine pe hilu mui hilya Yerusalem. Pe hilya nime hu Songui pe Hamou, pe hu mepo huro mbultere hu, huro harong,³⁴ pe hupwai iya kili hilu, hupa, "Ara ndrokonan! Yapan ara kinsatine paiwe, pe kinnarayah kinna kili Simon."³⁵ Pwen hilu tiyani tesah kintayah kinna kili hilu iho sai, pe hiltianiy tehe hilu yirowe Yesu iro mwonen iramburingi ndrinnanohun.

Yesu iyarayah iya kili ndrami-ran hu

³⁶ Pe huro wong manau iya aliy, Yesu mbukenan isarayah pe iro tine mwalingahu, pe ipa, "Ndriya wayis kiro kili wawu."

³⁷ Pe mwoiwahu ihin pe hunoh, pe hupa ndre hunime mwomwoyow hamou.³⁸ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Paratesah pe nere

wawu ihilim? Pe paratesah lohonga wawu ikairut? ³⁹ Akanime nimo pe ndriko. Aripo yo kopu! Nima wawu kisahatek kisa kili yo, pe akanime. Mwomwoyou, ara nombuwen pe ndruwin pwi, hapeko yo, ara manombuwe pe mandruwi, tehe wawu topo nime aro.”

⁴⁰ Pe ipa toro iya kili hu hipwen, pwen ipwaingani niman pe ndrikan iya kili hu. ⁴¹ Hapeko yihu kanpwotisingi lohongahu pwi manau, paratesah, pwesai iwiri hu pe huro lohonge ndrit. Pwen Yesu isok hu, ipa, “Hape anandrinai ita, ndre pwi?” ⁴² Pe huhang yiy ni hamou mepo hu kantimwiw pwen. ⁴³ Pe iwiri ni ara, pe iyniy iro mbulmara hu.

⁴⁴ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kunpwai pwen kinsa kili wawu, ma uro ndron sura wawu: melit masih andre kirayah mannan kisa kili yo, tehe pwayan kinpwai pwen ita Nongan para Pwahanou ata Mose, pe hu Poropet, pe hu Waliy.”

⁴⁵ Pwen imbusi lohongahu ileu, para hu kapahas kiya ndroiya Nongan Haiyan ata Ngindrai. ⁴⁶ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Pwayan kinpwai pwen pe hu kantatuluwiy toro: Kristus andre kikuni nopwaran, pwen andre kimat, pe kitine kiro mwonen lang toyoh. ⁴⁷ Pe iya ngalan o, andre kapohowe nongnan kiya kili hu ndraye ndramat masih, para hu karapawani ndriyahu, pe Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu. Pe andre karandroiya, ara kiro Yerusalem. ⁴⁸ Pe wawu imwonen kannime, pe andre wawu katiyaniy tehe hu melit aro kantayah. ⁴⁹ Akahalingiy! Yo andre kupwandrisa Mwoiwan Haiyan, mepo Tomo kintandrangan pwen kinna aliy, kisa ndrita wawu; hapeko wawu koro ndron kol namandran iye, kipoo kiramburihi

wawu kiya pwoke para paingan.”

Ngindrai iwiri Yesu iya kol paingan yang

⁵⁰ Pwen Yesu iluwani hu huya pakeh Petaniy, pe ihiri niman iya paingan, pe itoholi hu. ⁵¹ Pe iro toholi hu ndron, pwen itali hu, pe Ngindrai iwiri yiy iya kol paingan yang. ⁵² Pwen hutukuruhu pe hutohun pe huhuri ngalan, pe humui huya Yerusalem iyasura pwesai namandran iya. ⁵³ Pe lang sih tehe sih, ara ngara hu koro yumwa totohun namandran, pe huro hari ngala Ngindrai.

Aposel Titiye para Mbulya Hu Aposel English: Acts Tok Pisin: Aposel Nongan Imu

Puk iye, *Titiye para Mbulya hu Aposel*, ara ipo sura nongan ita *Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy*. Luk aro ko ara iratuluwiy puk iye yi. Puk iye ara itiyaniy tehe Mwoiwan Haiyan iyingani sai iya kili hu Aposel, pe hupohowe nongan hiyan ta Yesu iya kol Yerusalem, pe iya nondriya kol malkol namandran iya Yutiya pe Samariya masih, pe iyandrek iya hu mbusungo kol pwan. (Anime Luk 1:8).

Puk Aposel ara itiyani titiye iya sios ata Yesu itine iro mwalinga hu Yutah, pe iyamulan iya namandran pe isalti kol pwan masih kene. Pe Luk ara pakipwainganiy i, tehe mbulya Kristus pe kultuwayi hu ndramat hiyeh huho ndruwan, ara iyinganiy tehe hu melit mepo Ngindrai kintandran-gan koluw kinna, pe kinmbusiy kinna kili hu ndramat para Yisrayel, ara kintayah mannan.

Melit sih namandran mepo puk *Aposel* iwong iya aliy, ara mbulya Mwoiwan Haiyan, yiy ara Mwoiwa Ngindrai. Mamu, Mwoiwan Haiyan isa pwan kili hu ndramira Yesu iro mwonen lang para Pentekos. Pe iyamulan Mwoiwan Haiyan imwaniyani lohongahu pe iyki pwoke iya kili hu.

Pe puk iye itiyani titiye soyon pe niwen mepo hu Aposel hupohowei iro mwonen huro wong nongan hiyan ata Yesu iya kili hu ndramat.

Pe itiyani titiye ta hu ndramat huho ndruwa nongan hiyan ara, pe sios ara ipwoke.

Titiye tahu aposel soyon ara iripo puk *Aposel*, hapeko titiye soyon ara iwong iya tesah hilu aposel malmou Pita pe Pol hilu mbusiy. Pita, ara yiy hamou ta hu ndramira Yesu, mepo mamu iro tokai iyapolo Yesu. Hapeko Pol ara kinto ndruwa Yesu pwi. Yiy ara iro pwalngani hu ndramat para sios ta Yesu. Hapeko Yesu iyoh Pol para kirayah aposel hamou hiyan, namandran, pe mangalan para poya mbulyan.

Pe nongan hayah iripo nondriya puk iye, iro mwonen Luk pakitiyani hu melit irayah iya kili Pol, ara Luk ipwai ipa, "yowu". Yihu ndramat soyon lohongahu waison, ara hupa ndre Luk ara ihorokai iyapolo Pol lang hayah, pe kapa kipa "yowu", pwen inimmim tehe lang ara, Luk iro sura Pol.

Yesu iro mwalinga ndramiran hu pe irip iya kol paingan yang

¹ Teyopilus, puk mepo kuntatuluwiy mamu kinna,* ara iwong iya melit masih mepo Yesu ngara kimbusiy, pe ngara kihinuwaniiy.
² Iro mbusiy tehen tora ipoo iya matne lang Ngindrai iwiri yiy iya kol paingan yang. Pe iya pwoke ta Mwoiwan Haiyan ipwandrandrahani hu aposel tan, mepo kintakinimahu, iya sehe mbulen handra-handra para hu kambusiy. ³ Iyamulan para Yesu iya nondriya ngandran pe imat, pwen itine paiwe pe iya pwaingani yiy iya kili hu aposel tan. Pe imbusi hu melit soyon para kipwaingani kaipisan tehe yiy ara kintine ndrokonan. Yiy iyarayah iya kili hu iho nondriya lang ma-haangui, pe ipohowe titiye para

* 1:1: Puk mepo kintatuluwiy mamu kinna, ara "*Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy*."

kolo King Ngindrai iya kili hu. ⁴ Pwen hurawurani hu iho nondriya lang sih aro, pe ipwatisingiy iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akatali Yerusalem na. Tomo kintandranga wawu pwen tehe andre kiyki yukyuk handra kisata wawu, tehe kunnese kinna. ⁵ Pe Yohanes, ara kinsumuluwani hu ndramat kinna ndran, hapeko kiho nondriya lang masahayeh opu, wawu andre kawiri paptais kiya Mwoiwan Haiyan.”

⁶ Pwen yihu aposel masih ara husa rawure hu husa harong pe husok Yesu, hupa, “Yapan, andre mahapo iye arawurani hu Yisrayel kasa wule paiwe, pe tukoro pahandra king hamou tehe para mamu kinna, ndre?”[†]

⁷ Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kinlahiy para wawu kapahasaniy pwi yoh, Tomo kopu ipahasaniy lengen pe nowen mepo kinsaniy. Yiy opu ara yapane melit masih kene. ⁸ Hapeko wawu ara andre kawiri pwoke kiro mwonen Mwoiwan Haiyan kisa ndrita wawu; pe andre wawu katiyani titiye to mepo wawu kannimei pe kanhilingiy, kiya kili hu koro kol Yerusalem, pe kiya nondriya kol malkol namandran iya Yutiya pe Samariya masih, pe kiyandrek kiya hu mbusungo kol pwan.”

⁹ Yiy iro wong mbulmarahu manau pe irip iro mwalingahu iya paingan pe kokom hasai iramburihi yiy pe ikulani yiy.

¹⁰ Yesu ara kiniyau pwen, hapeko marahu ara iro tis ndron iya yang iro mwonen iropo iya. Pe indrou pwi ko, ndramat malmou, koiwe hilu pallen, hilsarayah

hilro tine ngilsehu. ¹¹ Pe hilpa toro: “Wawu ndramira Kaliliy, paratapeh pe mara wawu ita ndrongo iya paingan yang? Yesu ara kopu mepo Ngindrai kinwiri yiy kinna kol paingan yang, ara andre kimui kiro kol paingan yang tehen aliy opu kisa pwan.”

Yihu aposel hurakinima Matiyas para kiwiri soiwi mbulya Yutas

¹² Pwen hutali pahayi mepo hupohoweï Ngondron para hu Holip, pe humui huya Yerusalem. Pahayi ara, ara ita pakeh Yerusalem; ndrangan ara tehe kilomita sih o.[‡] ¹³ Pe huya rayah huya kol ara pe huya nondriya seu, pe hungas huya seu sahin ita paingan mepo ngara hu koro aliy. Ngalahu ara iye kene: Pita, Yohanes, Yamis, Andruw, Pilip, Tomas, Partolomeu, Mattiu, Yamis NdraAlpeyus, Simon hamou ta hu Selot,[§] pe Yutas noru Yamis. ¹⁴ Pe hu masih ara ngara hu kawaiyani totohun iya lohongai handra ko, iyasura hu pihin, pe Mariya tina Yesu iyapolo nali Yesu hu.

¹⁵ Iro mwonen lang ara, Pita itine iro mwalinga hu mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, ndromwoyahu masih iyawule ara sangat pe lungui. ¹⁶ Pe Pita ipwai, ipa, “Wawu nali, nongan haiyan ta Ngindrai, ara pwayan kintayah mannan. Koluw kinna Mwoiwan Haiyan imbusi Tepit pe ipohowe nongan handra. Nongan ara ipwaingani Yutas, ndramat mepo iluwani hu hiyeh humbultuwe tahatini Yesu. ¹⁷ Yiy ara hamou torou ngara kiro mwalinga

[†] 1:6: Koluw kinna, yihu Yisrayel ara huro pahandra hu king tahu imwonen, tehe Tepit pe Solomon. Hapeko iro tandrohonga Yesu isa iro kol pwan, ara hu Yisrayel huro pahandra hu Sisar—hu king ta hu Rom. Pwen pe hu ndramat soyon hupa ndre Yesu andre kirasse hu Rom kayau kaya mawen kolohu, pe kiwiri hu Yisrayel kasa pahandra king hamou tehe tahu para mamu. Lohonge aro ara ndroiya lohongai para soksok ta hu aposel. [‡] 1:12: Eng & Greek: A sabbath day’s journey [§] 1:13: Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou

rou, pe ngara kiskusuye sura tou kiya mbulya Yapan.”

¹⁸ Yutas iwiri singayai, mepo kenne kultuw mwomwan imbusiy ara, pe irapaya pwan hambut iya aliy. Iyamulan iyos te payan iya pwan iro pwan tan ara, pe ndriyan ipet, pe ndriyan irahis, pe ndrinan masih ara isa iho mal-ore pwan. ¹⁹ Pwen hu ndramat masih para Yerusalem ara huhulong tesah kintayah kinna kili Yutas, pe hupohowe ngala pwan ara iya nongna kol tahu ipa Akeltama. Ndroiyi nongan Akeltama, ara ipa, “Pwene ndrai.”**

²⁰ Pwen pe Pita ipwai, ipa, “Tehe tora ko, Tepit kintatuluwiy ita Puk Waliy, ara ipa toro; ‘Pe kolon ara andre kiro mwaihei o, pe andre hamou kinyen aliy pwi.†† Pe andre hamou kiwiri soiwi mbulyan.’‡‡ ²¹ Tehe tora ko, andre mahapo tukarakinima hamou torou, mwalinga hu ndramat hiyeh ngara hu koro sura tou, pe ngara hu karakai nondriya hu lang masih mepo Yapan Yesu iropo iya isa, hape iya hape, mwalinga rou. ²² Mwalinga yihu mepo huro, iro matne Yohanes isumuluwani hu ndramat, ipoo isa matne lang mepo Ngindrai iwiri Yesu iro kiltou pe kinna paingan, ara andre tukarakinima hamou tahu ara ko, andre kirayah hamou towu aposel para kitiyani titiye mepo kinnimei pe kinhilingiy ta Yesu isatine paiwe.”

²³ Pita iwong ihipwen, pwen huyoh hilu ndramat malmou iya ngawan para hamou tahilu kiwiri noku Yutas. Hamou ara ngalan Yosep mepo hupohowe ngalan Parsappas, pe ngalan handra yi ara Yustus. Pe hamou ara ngalan Matiyas. ²⁴ Pwen pe

hutohun, hupa, “O Yapan, wou opu apahasani ndriya hu ndramat masih kene. Wou apwaingani hiyeh ndrokonan ata hilu malmou aripo, wou antakiniman, ²⁵ para kiwiri soiwi mbulya Yutas pe kiskusuye sura yowu, kiya mbulen towu aposel. Paratesah, Yutas kintali mbulyan pe kinna kol mepo para kiya aliy.” ²⁶ Pwen pe hurakowe hilu, pe kau ara ipwaingani Matiyas. Pwen pe yiy ara iwiri noku Yutas, pe irayah hamou ta hu aposel. Pwen hundromwa yiy iyasura hu songui pe hamou.

2

Mwoiwan Haiyan isa pwan iro mwonen lang para Pentekos

¹ Pwen lang namandran para Pentekos* irayah, pe yihu masih ara humbultere hu huro wule seu hawum o. ² Pe indrou pwi ko, ngasa melit tehe nguluwa nohai namandran, ara iro kol paingan yang pe isa pwan, pe isong isa pe isilahi nondriya seu masih mepo hurompwan aliy. ³ Pwen hunime mwan iyat, mwensen tehe hu kalame ndramat, ara huyos husa pe humasumbuwe huya ndrita paya hamou-hamou tahu masih. ⁴ Hu masih kene, ara Mwoiwan Haiyan iya nondriyahu, pe hupep topwei. Pe Mwoiwan Haiyan iyki nongan iya kili hu, pe huwong iya hu nongna kol handra-handra.

⁵ Pe iro mwonen lang ara, yihu Yutah hayah, mepo ngara hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai, ara huyau hape-hape husa Yerusalem i. Yihu ara hu ndramira hu kol namandran masih para kol pwan masih kene pahandra yang. ⁶ Pe iro mwonen huhulingi ngasa nohai ara, yihu

** **1:19:** Iya nongna kol torou Nali, ngara tukapa, “ndrohondrondroi.” †† **1:20:** Puk Waliy (Psalm) 69:25 ‡‡ **1:20:** Puk Waliy (Psalm) 109:8 * **2:1:** Pentekos ara lang namandran para pwesai para poya anandrinai iyaui piyang. Pe ngara kisarahay lang mayimingui iyamulan para lang namandran Pasopa. Anime puk Mbulya Hu Pris (Leviticus) 23:15-22

ndramat soyon iya lohongahu indrap pe huhumbuh husa wule, paratesah, huhulingi hu ndramira Yesu, ara huro wong iya nongna kol ata hamou-hamou tahu. ⁷ Pe mwoiwahu ihin pe huro lohonge soyon, hupa, “Akahalingiy! Hu masih hutora wong, ara hu ndramira Kaliliy opu, ndre? ⁸ Pwen tehen tapeh pe worou hamou-hamou turopo hilingi hutora wong iya ndringsongna kolorou imwonen? ⁹ Worou tuyau kol Partiya, Mitiya, pe Elam. Pe hayah torou ara tuyau te kol namandran hape Mesopotamiya, Yutiya, pe hu kol namandran iya Kapatosiya, Pontus, pe Esiya, ¹⁰ pe kol namandran hape Prikiya pe Pampiliya, pe kol namandran masih Yisip pe hu kol namandran hape nondriya kol Lipiya mepo hutora pakeh kol ngawan Sairini. Pe worou hayah, ara tuyau te kol Rom tusa turopo iye hapeko. ¹¹ Worou Yutah, iyasura hu Ndramira Lah mepo hutopo tohun husa sura tou, pe worou para mbuson Krit pe kol namandran iya Arapiya, ara worou masih tuhulingi hu, hurupo pohowe kinima pwoke ta Ngindrai iya nongna kolorou imwonen.” ¹² Yihu masih mwoiwahu ihin, pe huro lohonge soyon iya. Pwen huro wong mwalingahu, hupa, “Melit mahapo irayah, ara ndroiyn tesah ndrokonan?” ¹³ Hapeko yihu hayah tahu ara huro pwasimiri hu, hupa, “Huyin ndruru wain howen soyon iya pe iringi hu, ndre?”

Pita iwong iya kili hu ndramat

¹⁴ Pwen Pita itine iyasura hu songui pe hamou, pe iwong namandran iya, iya kili hu ndramat, ipa, “Wawu Yutah pe wawu mepo wawu sa ropo Yerusalem, ara akahalingi nokulani sehe melit nakupwai. ¹⁵ Wawu mbuna akapa

ndre yihu ndramat aripo ara huyin ndran pe hu topo mbui, pwi yoh. Mahapoko mandroulang, pe paramwandrai ara hira mandrosih o. ¹⁶ Melit mahapo irayah, ara tehe Poropet Yowel kiniwong pwen mamu kinna aliy:

¹⁷ Ngindrai ipwai, ipa, ‘Lang itapo isa kamulan masih, andre kutilingi Mwoiwo kiya kili hu ndramat masih.

Pe noru wawu hu kamai pe pihin, ara andre hu kapohowe nongno tehe hu poropet, pe hu wihou tawawu, ara andre hu kanime taltan, pe hu parangoloha wawu, ara andre hu kanihiyani hu nihinih.

¹⁸ Pe andre kutilingi Mwoiwo kiya kili hu ndramiro para poya mbulyo, kamai pe pihin, pe andre hu kapohowe nongno tehe hu poropet.

¹⁹ Pe yo andre kumbusi hu kinima pwoke handra-handra karayah yang, pe andre kumbusi hu kaipisa melit handra-handra yi karayah koro mbulu pwan, tehe ndrai pe mwan pe kosumwan mabuniyan andre kirayah.

²⁰ Pe paramwandrai ara andre kipaiwaniy pe kilokuh, pe walah ara andre kipaiwaniy pe kilam tehe ndrai. Melit masih aro kene, ara andre kirayah kimu kihipwen, kamulan lenge Yapan namandran iya pe nonowan iya, ara andre kisarahay.

²¹ Pe hu ndramat masih mepo hu andre kayoh

kiya ngala Yapan, ara Yapan andre kisopwat hu.’

²² Wawu ndramira Yisrayel, akahalingi nongan aro; Yesu, ndramira Nasaret, ara Ngindrai ipwandrisa yiy isa pwan mwalinga wawu. Pe Ngindrai

imbusi hu ndraikiya pwoke, hu kinima pwoke, pe hu kaipisa pwoke, ara iro ndruiwa Yesu. Wawu mbukena wawu kanpahasaniy pwen. ²³ Ndramat ara, ara Ngindrai kiniyki yiy kinsa kili wawu tehe kinlohonganiy pe kinpahasaniy pwen mamu kinna. Tunan wawu ko, pe wawuiki yiy iya nima hu ndramat pwassin, pe hurayi yiy pe hurapaingi yiy iya kei tondrih pe imat. ²⁴ Hapeko Ngindrai ihingini yiy pe itine paiwe, pe itali yiy isa mawen ngandran nopwaran para kimat. Paratesah, kimat ara kinwenei para kikaituwe yiy pwi. ²⁵ Tepit iwong hape iyatan mamu, ipa, ‘Yo ngara kunime Yapan kiro pakeh kili yo lang masih.

Kinlahiy para hapesah kipanohowani yo pe kulelen ara pwi.

Paratesah, yiy ara iripo ndrahaso iyapwen te nimo mot.

²⁶ Tehen tora ko, ndruiyo ara ipwes, pe kalame ara irawuloh; nombuwe ara iripo mwoimwoi pe iripo hinehes iya sehe melit itapo isa.

²⁷ Wou anlahi atali mwoiwo kiro ndrohonoku hu suw pe koyum kimayit to ara pwi yoh.

Pe andre antali ndramat haiyan tam mepo antakiniman, para kipwala ara pwi yi.

²⁸ Wou anpwaingani saya taleh pwen kinsa kili yo.

Andre aiki pwesai kipep kisa kili yo; ndruiyin ara ko urupo mbulmaram.’†

²⁹ Wawu nali, nakuwong imwonen kisa kili wawu kiyata tumburou Tepit. Yiy ara kinimat pe hu kantoni yiy, pe ndrohonokun mepo huroni yiy iya aliy ara iripo mwalingarou, ipoo isa matne lang

mahapo. ³⁰ Hapeko Tepit ara yiy poropet hamou, pe yiy ipahasaniy tehe Ngindrai kintandrangan tehe ndruyen hamou kamulan andre kiwiri nokun tehe king. ³¹ Tepit ara kinnimei pwen, koluw mamu kinna, sehe melit nakirayah kamulan; pe iwong iya kimat pe titine ta Kristus—tehe yiy kinto ndrohonoku hu suw pwi, pe nombuwen, ara kinpwala pwi. ³² Yowu ndramat masih aripo, yowu kinnimei pwen, pe yowu ropo tiyaniy isa kili wawu, tehe Ngindrai ara kinhingini ndramat Yesu aro, pe kintine paiwe. ³³ Pe Ngindrai kiniwiri yiy kinna paingan pe imirampwan niman mot. Pe yiy iwiri Mwoiwan Haiyan iro kili Taman mepo kintandrangan kinna aliy, pe itilingi sehe melit mepo wawu topo hilingiy, pe topo nimei kene. ³⁴ Pe Tepit ara kinna kol paingan yang mapu, hapeko ipwai, ipa,

‘Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa, “Asampwan kapwen te nimo mot,

³⁵ kipoo, kuiki hu hiyeh huhingasi wou, ara hu kaya pahandra ndrrikam.” †

³⁶ Tehen tora ko, wawu payumwa wum masih kene para Yisrayel, akapahasaniy hiyan tehe Yesu mepo wawu rayi yiy imat iho kei tondrih, ara Ngindrai kintakiniman pe kintayah Yapan pe Kristus kene.”

³⁷ Pwen yihu ndramat masih ara huhulingi Pita iwong pe nongnan ara iwiri lohongahu imwonon, pe husok yiy iyapolo hu aposel, hupa, “Wawu nali, yowu andre kambusiy tehen tapeh?”

³⁸ Pe Pita isomwi hu, ipa, “Akara-paiwani ndruiya wawu masih, pe akawiri paptais, kiya ngala Yesu Kristus; para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tawawu kayau.

† 2:28: Puk Waliy (Psalm) 16:8-11 † 2:35: Puk Waliy (Psalm) 110:1

Pe wawu andre kawiri Mwoiwan Haiyan tehe yukyuk.

³⁹ Koluw Ngindrai kinpwatisingiy tehe andre kiyki Mwoiwan Haiyan kisata wawu pe noru wawu hu, pe hu ndramat hutora mawen kili wawu, pe kisata hu mepo Yapan Ngindrai andre kiyoh hu.”

⁴⁰ Pwen Pita iyki susura nongan para hu koro rapapahan, pe ipwandrandrahani hu, ipa, “Akoro papahan, matisan wawu kawiri nopwaran mwalinga hu ndramira tandroindroi para mahapo.” ⁴¹ Pe hu mepo welehu iso iya nongna Pita, ara huwiri paptais. Pwen imwonen lang ara ndromwoya hu ndramat ara ihon iya matipou (3,000), iyapolo hu para mamu.

Kultuw para susuye iyawule tahu hiyeh, mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu

⁴² Pwen yihu ndramat masih ara, huiki lohongahu masih iya hinonou mepo hu aposel hurokiy, pe iya kultuw para mbultere iyawule, pe iya kultuw para namnam iyawule, pe iya totohun.

⁴³ Pe hu ndramat masih ara huteleh, pe hu aposel ara huro mbusi hu kinima pwoke handrahandra, pe hu kaipisa ndraikiya pwoke soyon iya. ⁴⁴ Yihu ndramat mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, ara huro susuye iyawule, pe melit ta hu hamou-hamou, ara iyarayah tehe menmenahu masih. ⁴⁵ Pwen hupo pehei iya pwenehu pe menmenahu masih, pe huwiri kenne melit ara, pe hurahihiriy mwalinga hu mepo hundoisiy. ⁴⁶ Lang masih ngara hu kayawule nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe hu ngara kanamnam kiro suwe hu hamou-hamou kiyasura pwesai pe ndriya wayis. ⁴⁷ Yihu ngara kahari ngala Ngindrai kiya paingan, pe ndriya hu ndramat masih

ara iwayis iyatahu. Pe lang sih tehe sih, Yapan ngara kiposura ndromwoyahu, mepo Ngindrai ngara kisopwat hu.

3

Pita isopwoyani ndramat hamou ndrikan imat

¹ Lang sih piyahon, Pita hilu Yohanes hilu ro tokai nakaya yumwa totohun namandran para kaya tohun. Pe paramwandrai ara iho maroyoh mepo irahihini lenge totohun imwonen. ² Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou, ndrikan mwomwan masehe ndriya tinan, isa yumwa totohun namandran. Pe lang masih ngara hu kasaiki yiy kiro pohokaram para yumwa totohun namandran mepo hupohowei Pohokaram Mwayih iya. Pe ngara kiro sosoying singayai kili hu ndramat mepo ngara hu kasong kaya kowa yumwa totohun namandran. ³ Iro mwonen inime Pita hilu Yohanes hilu ropo nakasong kaya nondriya kowa yumwa totohun namandran, isok singayai kili hilu. ⁴ Pe Pita hilu Yohanes mara hilu ara indrong tan, pe Pita ipwai, ipa, “Maram kisa kili youlu!” ⁵ Pe ndramat ara maran itis tahilu, ipa ndre kipo hapesah kili hilu.

⁶ Hapeko Pita ipwai, ipa, “Siliwa pe kolt ara kinto kili yo pwi yoh, hapeko sehe melit iripo kili yo, ara nakuikiy kisatam. Iya ngala Yesu Kristus para Nasaret, atine pe arakai!” ⁷ Pwen Pita imbultuwe niman mot pe isoli yiy itine, pe hape pwi ko, ndrikan pe kombura ndrikan ara ipwoke. ⁸ Pe yiy ikohis isa iro tine. Iro mwonen ara, irikai pe isong iya nondriya yumwa totohun namandran iyapolo hilu. Yiy iro tokai pe iro kohis, pe iro hiri ngala Ngindrai iya polon. ⁹ Pe yihu ndramat masih hunime yiy iro tokai pe iro hiri ngala Ngindrai,

¹⁰ ara huyirowei tehe ndramat ara, ngara kirompwan pohomara Karam Mwayih para yumwa to-tohun namandran, pe ngara kiro sosoying. Pe hunime yia kinna hiyan, pe huteleh mwomwan, pe lohongahu ara indrap iya sehe melit kintayah kili yiy.

Pita iwong iya kili hu ndramat

¹¹ Pwen ndramat ara iro mbul-tuwe Pita hilu Yohanes. Pe yihu ndramat masih mwoiwahu ihin, pe hungap husa kili hu huro ndrohonoku ngohongoh haroh, ngara hu kapohowei ndrohonoku ngohongoh ta Solomon. ¹² Pita inime tehen tora pe ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu ndramira Yisrayel, mwoiwa wawu ihin iya tesah? Pe paratapeh mara wawu itis tolu tehen tora? Wawu pa ndre youlu ara haiyan, pe youlu mbusi ndramat iye irikai iya pwoke tolu? Pwi yoh!" ¹³ Ngindrai ta Apraham, Yisak, pe Yakop, pe Ngindrai ta tumburou hu, ara ihari ngala ndramiran para poya mbulyan, Yesu, iya paingan. Wawuiki ndramat ara para hu katingundrun. Pe iya iro mbulmara Pailat, pe Pailat pakitali yiy kiyau, hapeko wawuiki ndruwa wawu iyatan. ¹⁴ Yesu ara, yiy Haiyan pe Ndramat Imwonen masih, hapeko wawuiki ndruwa wawu iyatan. Pe wawu sike Pailat para kitali ndramat hamou para taya ndramat kisa ngawan kili wawu. ¹⁵ Pe wawu tingundru ndramat mepo yiy ndroi taleh. Hapeko Ngindrai ihingini yiy itine paiwe pe youlu nime pe topo tiyani titiye tan. ¹⁶ Lohonga youlu ipwotisingi Yesu, pe iya ngala Yesu opu, ndramat aro mepo wawu topo nime yiy pe wawu pahasani yiy, ara kinpwoke. Yesu mbukenan ipwokeyani lohonga youlu para kapwotisingi yiy, pe iya sai ariya ko ndramat aro

irayah hiyan masih, tehe ita mbul-mara wawu mahapo.

¹⁷ Kiya, wawu nali, upahasani tehe wawu pe hu pohon tawawu, ara wawu kowu pe wawu mbusi kultuw tora. ¹⁸ Hapeko iye ara sehe lohongai Ngindrai kinpwai koluw kinna iyau poho hu poropet tan masih, tehe Kristus andre kiya nondriya nopwaran namandran. Pe iya kultuw tawawu ko mahapo lohonga Ngindrai kintayah mannan. ¹⁹ Pwen pe akarapaiwani ndriya wawu pe akarapaiwani wawu kasa kili Ngindrai. Pwen pe Ngindrai kirapiyani hu pakut mwomwan tawawu kayau, ²⁰ pe pwoke howen kiyau kili Yapan pe kisluyani wawu lang ara. Pe yiy kinpwandrisa Kristus, mepo kintakiniman, kinsa kili wawu; pe ndramat ara, yiy Yesu kopu. ²¹ Yiy andre kiye ndron kol paingan yang, kipoo lang kisarayah mepo Ngindrai andre kimbultani melit masih kamui karayah howen, tehe Ngindrai kinwong pwen kinyau poho hu poropet haiyan para koluw. ²² Tehe Mose kinpwai, kinpa, 'Yapan Ngindrai andre kirakinima hamou ita mwalinga yowe wawu hu imwonen, para kirayah poropet tehe yo. Pe wawu kahalingi nongan masih nakipwai kisa kili wawu. ²³ Kapa sehe ndramat kinhilingi poropet ara pwi, Ngindrai andre kiramate yiy kimat, pe ngalan andre kiya pwi masih kiro mwalinga hu Yisrayel.'

²⁴ Hu poropet masih iro matnen kili Samuwel pe isa, yihu masih mepo hu kanwong kinna, ara hu kanpohowei pwen kinna, iya sehe melit kintayah nondriya hu lang mahapo. ²⁵ Wawu ara ndrayer hu poropet, pe wawu tora nondriya tapaniu mepo Ngindrai kin-tapaniu kinnasura tumbu wawu hu kinna. Tehe kinpwai kinna kili Apraham, kinpa, 'Andre ku-

toholi hu ndraisih masih kene para kol pwan, ara kiyau kili wou.’²⁶ Ngindrai ihingini ndramiran Yesu, pe ipwandrisa yiy isa kili wawu mamu para kitoholi wawu. Pe nakitoholi wawu kiya sai tehe toro: andre kirapaiwani wawu hamou-hamou kasa mawen hu kultuw pwassin tawawu.”

4

Pita hilu Yohanes hilro tine mbulmara hu Sanhetrin

¹ Pita hilu Yohanes ara hiluro wong iya kili hu ndramat manau, pe hu pris, pe ndramat mepo yiy namandran tahu makundrayin para yumwa totohun namandran, pe iyasura hu Satyusiy ara husa kili hilu. ² Yihu ara yihu ro lohonge soyon, paratesah, hilu ara hilro hinuwani hu ndramat iya titiye ta Yesu imat pe itine paiwe. Pe hinonou ara, ara ipwainganiy tehe hu ndramat masih andre kamat pe katine paiwe. ³ Pwen pe yihu mbultuwe tahatini hilu, pe huiki hilu iya nondriya kou, ipoo iya masan lang sih i, paratesah, kol ara kinpiyah pwen. ⁴ Hapeko hu ndramat soyon mepo huhulingi nongna hilu, ara hupwotisingi lohongahu. Pe ndromwoyahu ara ihon pe irayah tehe mayipou (5,000).

⁵ Iya lang sih i, hu poho kol, pe hu yapane kol pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara husa wule nondriya kol namandran Yerusalem, ⁶ iyapolo Annas, pris ihohin ta hu pris masih kene, pe iyasura Kaiyapas, Yohanes, Aleksanter, pe iyapolo hu ndramat hayah mepo hu ndraye pris ihohin ta hu pris masih kene. ⁷ Pe huiki Pita hilu Yohanes ara hilro tine mbulmara hu masih. Pe husike hilu, hupa, “Walu wiri sehe pwoke ndrokonan, pe iya ngala hiyeh ndrokonan walu mbusiy tehen tora?”

⁸ Pwen Mwoiwan Haiyan ipep iro kili Pita pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pohon pe yapane kolorou para Yisrayel, ⁹ kapa wawu yoh youlu sa mahapo iya kultuw hiyan mepo youlu mbusiy iya kili ndramat mepo ndrikan mwomwan, pe wawu nakasok youlu kiya tunan tesah pe irayah hiyan paiwe, ¹⁰ pwen akahalingiy pe akapahasaniy: wawu topo aripo pe ndraye hu Yisrayel masih, tehe iya ngala Yesu Kristus para Nasaret, ndramat aripo mepo iripo tine mbulmara wawu kintayah hiyan. Wawu tingundru Yesu imat iho kei tondrih hapeko Ngindrai ara kinhingini yiy kintine paiwe. ¹¹ Yesu ara ko, ara yiy ‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu humwisnaniy, ara kintayah pat para sotuna seu.’

¹² Kinwene ndramat hamou i kisopwat worou pwi, Yesu opu iwenei. Paratesah, mwalinga worou ndramat masih, Ngindrai ara kiniyki ngala ndramat hamou i, iripo kol pwan pahandra yang, mepo iwenei para kisopwat worou ndramat, ara pwi yoh—ngala Yesu opu.”

¹³ Iro mwonen yihu ndramat namandran husa yirowei tehe Pita hilu Yohanes ara hilu kanna nondriya hinonou pwi, pwen hupa ndre hilu ara ndramat o mwaihei opu. Hapeko yihu nimeiy tehe hilu rahatini hilu pwokeiy, pe mwoiwahu ihin. Pe huyirowei tehe hilu ara ngara koro sura Yesu. ¹⁴ Pe yihu nime ndramat mepo kinna hiyan, ara iro tine polo hilu yi. Pwen pe hu kanlahiy para kasomwi hilu, ara pwi. ¹⁵ Pwen yihu pwandrandrahaniy iya kili hilu para kaya ngawan ndrohonoku mbultere tahu Sanhetrin na. Pe huyen pe huro mburi nongan mwalingahu. ¹⁶ Pe husok, hupa, “Kiya, worou an-

dre kasahaye hilu? Hilu kanmbusi ndraikiya pwoke handra namandran, pe yihu masih topo Yerusalem ara kanpahasaniy topwei; pe worou andre kanlahiy para kakulaniy pwi. ¹⁷ Hapeko matisan nongan ara kingau kiropo kiya kili hu ndramat masih. Pwen pe tukapanohowani hilu para hilu mbuna katiyani ngala Yesu kiya kili ndramat hamou paiwe.”

¹⁸ Pwen yihu yoh hilu hilmui hilsa paiwe, pe hupwandrandrahani hilu para hilu mbuna kapohowe ngala Yesu, pe mbuna kahanuwani hu ndramat kiya ngala Yesu paiwe yi. ¹⁹ Hapeko Pita hilu Yohanes ara hilu somwi hu, hilpa, “Wawu mbukena wawu kalohonganiy sehe melit ndrokonan imwonen iya mbulmara Ngindrai—Yowu kahalingi wawu, ndre yowu kahalingi Ngindrai? Wawu mbukena wawu kapiraniy. ²⁰ Sehe melit mepo yowu kanimey, pe yowu kanhilingiy, ara yowu kanlahiy para kahatohai nongan para aliy pwi yoh.”

²¹ Pwen yihu ndramat naman-dran para poho kol ara, ara huiki nongan hayah pwokeyan pe tahakulan, para pakapanohowani hilu kiya aliy ihipwen, pwen yihu pwandrisa hilu hilyau. Yihu ro lohonge ndrit iya sehe sai para hu kasingori hilu, paratesah, yihu ndramat masih, ara huro hari ngala Ngindrai iya paingan, iya tesah kintayah. ²² Paratesah, ndramat mepo Pita hilu Yohanes hilu mbusi kinima pwoke iyatan pe iya hiyan, ara hayou tan iro mahaangui pe ndromwan.

Totohun tahu mepo hupwo-tisingi lohongahu

²³ Iyamulan para yihu tali hilu hilyau ihipwen, Pita hilu Yohanes ara hilu mui hilyarayah hilya kili hu ndramira hilu imwonen. Pe

hiltiyani nongan masih mepo hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu yapane kol, ara hu kanpwai kinna kili hilu iya aliy. ²⁴ Pe iro mwonen huhulingi nongan aro, pwen yihu masih ara huhuri mbulukoyu totohun tahu iyawule iya kili Ngindrai, hupa, “O Yapan, Wou opu. Wou anmangsani kol pwan pe hu kol yang, iyapolo ndras pe melit masih hu tora aliy. ²⁵ Mwoiwam Haiyan iyki nongan iya poho ndramat para poya mbulyam Tepit, ara yiy tumburou, pe ipa,

‘Paratapeh pe hu ndraye ndramat masih hundrangis?

Pe paratapeh pe hu ndramat hapat-hapat humburi nongan o mwaihei para kam-busi kultuw mwomwan?

²⁶ Hu king para kol pwan ara husa mbultani hu,

iyapolo hu yapane kol, para kapo pahun kiya kili Yapan pe kiya kili ndramiran, Kristus.*

²⁷ Ara ndrokonan tehe Herot iyapolo Pontiyus Pailat iyapolo hu Ndramira Lah,† pe iyapolo hu ndraye Yisrayel, ara hu masih hurawure hu topo kol naman-dran iye, pe humburi nongnahu para kamwisnani ndramiram haiyan para poya mbulyam, Yesu, mepo antakiniman. ²⁸ Yihu kanmbusi melit masih kene ara, iyau ndruwa nongnam opu mepo anpwandrandrahaniy mamu kinna tehe andre kirayah.

²⁹ Mahapo, Yapan, wou annimey sehe nongan hu pakapanohowani yowu kaliy. Pwen aiki pwoke para yowu, ndramiram para poya mbulyam, koro tine pwokeyan para kapohowe nongnam. ³⁰ Aiki nimam kiya ndrita hu ndramat humwa para hu karayah hiyan, pe ambusi hu kaipisa pwoke pe

* 4:26: Puk Waliy (Psalm) 2:1-2 † 4:27: Eng: Gentiles

ndraikiya pwoke handra-handra kiya ngala ndramiram haiyan para poya mbulyam, Yesu.”

³¹ Yihu tohun ihipwen opu, pe kol hape mepo hurakomwe hu huro aliy, ara inunuw. Pe Mwoiwan Haiyan isa pe isongorani hu masih pe hupep, pe irahatini hu para hu kapohowe nongna Ngindrai.

Hu mepo hupwotisingi lohongahu, ara hutainge menmenahu

³² Yihu mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, ara ndriyahu pe lohongahu iro handra kopu. Ndramat hamouhamou neren kinhopo kinna melit tan mbukenan pwi, hapeko melit tahu hamouhamou ara irayah tehe menmenahu masih.

³³ Yihu aposel hu ngara kapohowe titiye mepo hunimei, tehe Yapan Yesu ara imat pe kintine paiwe; pe nongnahu ara pwokeyan pe tahakulan iya. Pe pahas ta Yapan ara iro ndrita hu masih. ³⁴ Pe mwalinga hu masih, ara hamou tahu kinho ndroisiy pwi; paratesah, yihu mepo mapwenehu ndre masuwehu, ara hupo pehei iya menmenahu ara, pe huwiri singayai iyau aliy isa, ³⁵ pe husaikiy isa mbulmara hu aposel. Pwen hutainganiny iya kili hu ndramat mepo hundoisiy.

³⁶ Yosep ara ndramira Lepi hamou; yiy ara para mbuson Saiprus. Pe hu aposel hupohowe ngalan handra yi, ara Parnapas. (Ndroiya ngalan iya nongna kolohu, ara ipa, “Ndramat para kisotini ndramat.”) ³⁷ Yiy ara ipo pehei iya pwenen hambut, pe isaiki singayai para aliy isa mbulmara hu aposel.

5

Ananias hilu Sappira

¹ Porosih aro ndramat hamou ngalan Ananias iyapolo nambuyun Sappira, ara hilu yi hilyapo pehei iya pwene hilu hambut.

² Pwen Ananias iwiri kenne pwene hilu pe ikulani hape para aliy, pe nambuyun Sappira ara ipahasaniy i. Pe ndromwan, ara isaikiy masih iya mbulmara hu aposel, pe iyunguraniy tehe kenne pwene hilu masih kene ara kiniykiy topwei.

³ Hapeko Pita ipwai, ipa, “Ananias, paratesah pe Sinai isa nondriyam pe apapwasike Mwoiwan Haiyan, pe akaituwe kenne pwan hape ita ndron kili wou?

⁴ Wou anpopehei kinna pwenem mapu, pwan ara, ara pwenem imwonen, ndre? Pe anpopehei kinna aliy pwen, pe kenne masih kene ara menmenam, ndre? Paratesah ndrokonan pe alohonganikultuw ara iro ndriyam? Wou ara anpwasike ndramat pwi yoh; hapeko apapwasike Ngindrai.”

⁵ Pwen Ananias ihilingi nongan aro ihipwen opu, iyos iya pwan o, meren. Pe hu ndramat masih mepo huhulingi tesah irayah, ara nohowai namandran iya, iwiri hu.

⁶ Pe yihu wihou hayah hutine husa, pe husumwa nombuwen pe huhuriy iya ngawan, pe huyaroniy.

⁷ Iya ndruwa paramwandrai maroyoh ihipwen, nambuyun isa nondriyan i. Hapeko yiy ara ikowu sehe melit mepo kintayah pwen. ⁸ Pwen Pita isike yiy, ipa, “Apwai kisa kili yo na, ara ndrokonan tehe kenne pwene walu Ananias ara ndromwoyan tehen iye ko?” Pe isomwi yiy ipa, “Ehe; kenne ara ariya ko.”

⁹ Pwen Pita ipwai iya kili yiy, ipa, “Paratesah walu nambuyum almburi lohonga walu iyawule handra ko, para walu pakanohonou Mwoiwa Yapan? Animei! Yihu mepo huyaroni nambuyum, ara

husa hutora pohomara karam mahapo, pe andre hu kahari wou aya ngawan tehen aliy yi.”

¹⁰ Hape pwi ko, iyos iya pwan iro ngondro ndrika Pita, pwen o, meren. Pwen hu wihou ara, husa nondriyan pe hunimei tehe Sappira ara kinimat pwen. Pwen huhuri yiy pe huya roni yiy iya iye ngilse nambuyun. ¹¹ Pwen nohowai namandran iya, ara iwiri hu ndramira sios masih, pe iyasura hu ndramat hiyeh huhulingi melit ara irayah.

Hu aposel husopwoyani hu ndramat soyon

¹² Yihu aposel ara humbusi hu ndraikiya kaipisa pwoke, pe hu kinima pwoke handrahandra soyon iya iro mwalinga hu ndramat. Pe yihu ndramat mepo hupwotisingi lohongahu, ara ngara hu kasa mbultani hu kawule koro ndrohonoku ngohongoh ta Solomon. ¹³ Pe hu ndramat hayah i, ara ngara hu kasikiye hu aposel, hapeko ngara hu kanoh pe kahandrundru para kayasura hu. ¹⁴ Hapeko hu ndramat hayah i mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan, hu kamai pe hu pihin kene, ndromwoyahu ara iro hon iropo iya soyo-soyon iya. ¹⁵ Pe ariya ko pwi, huro sap hu ndramat humwa husa ngawan pe humwaniyani hu huro ndrita hu yokyok pe hu sou huye sai. Pe hupa ndre sumwoiwa Pita andre kihis kiya ndrita hu hayah tahu kiro mwonen kisayau, pe andre hu karayah hiyan. ¹⁶ Tehen tora ko, hu ndramat soyon iya para hu kol mepo hurakayani kol namandran Yerusalem, ara husap hu ndramat humwa, pe hu ndramat mepo hu payit huro ndritahu pe hupwalngani hu, ara husa yi. Pe hu masih ara huya hiyan topwei.

Hu tandroyani hu aposel

¹⁷ Pwen pe pris ihohin ta hu pris masih kene, iyapolo susuran hu, hu mepo para kili hu Satyusiy, ara humaimai pe hundrangis anahu. ¹⁸ Pwen huya pe humbultuwe hu aposel pe huwasi tahatini hu, pe huyaiki hu huya nondriya kou mepo hu ndramat para tandroidroi ngara hu koro aliy. ¹⁹ Hapeko iro mwonen ping ara, angelou hamou ata Yapan isa pe itipe hu papai para kou, pe iwiri hu aposel huya ngawan, pe ipwai iya kili hu ipa, ²⁰ “Akaya pe akoro tine nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe akapohowe nongan para kultuw masih para taleh howen iye, ara kiya kili hu ndramat.”

²¹ Pwen huro ndruwa nongna angelou. Pwen makohuping o, hu aposel ara husong huya kowa yumwa totohun namandran tehe angelou kinpwai kinna kili hu pwen, pe huro hinuwani hu ndramat.

Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene pe iyapolo susuran hu ara husarayah, pe huyoh hu Sanhetrin—mbultere ta hu yapan Yisrayel masih—ara husa harong. Pwen hupwanos iya kou para hu kawiri hu aposel kasa. ²² Pwen hu makundrayin ara huyarayah huya kou, hapeko yihu nimei tehe hu aposel, ara hu konto nondriyan pwi. Pwen humui huya, pe hutiyani melit masih ara, iya kili hu namandran, ²³ hupa, “Yowu ya pe yowu nimei tehe papai masih para kou ara kanwariy tisingiy. Pe hu ndramat para memere ara huro tine pohomara papai masih. Hapeko iro mwonen yowu tipe hu papai ara, yowu kannime hamou kinto nondriyan pwi.” ²⁴ Pwen ndramat iya mu tahu makundrayin mepo ngara hu koro memerani yumwa totohun namandran, iyasura hu namandran tahu pris ara huhulingi non-

gan ara, pe huro lohonge soyon, hupa, “Aripo sehe melit ndrokonan?”

²⁵ Pwen ndramat hamou ara isarayah pe ipwai iya kili hu, ipa, “Akahalingiy! Hu ndramat mepo wawuiki hu huro nondriya kou, ara mahapo hutora tine nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe hu tora hinuwani hu ndramat.” ²⁶ Pwen ndramat mepo namandran ta hu makundrayin iyasura ndramiran hu, ara huya wiri hu aposel husa. Hapeko yihu kanluwi tarahani hu pwi, paratesah, yihu nohowani hu ndramat, matisan hu kasolpwa hu kaya pat.

²⁷ Pwen yihu wiri hu aposel husa pe husaiki hu huro tine mbulmara hu Sanhetrin, pe pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ipiye paya nongan ipa, ²⁸ “Yowu kanpwatisingiy pwokeyan kinsa kili wawu, tehe wawu mbuna akahanuwani hu ndramat kiya ngala ndramat ara. Hapeko pwi! Hiononou tawawu ara kinsilihi topwe nondriya kol Yerusalem masih, pe wawuiki konan isa ndrita yowu tehe yowu tingundru ndramat ara, pe yowu andre kawiri koran.”

²⁹ Pwen Pita iyasura hu aposel husomwiy, hupa, “Yowu andre koho ndruwa nongna Ngindrai hamou opu, pe nongna hu ndramat, ara pwi. ³⁰ Ngindrai ata tumburou hu ara ihingini Yesu itine paiwe. Yiy mepo wawuiki yiy para hu karapaingi yiy kiho kei tondrih para kimat. ³¹ Ndramat ara, Ngindrai kinwiri yiy kinna paingan pe itampwan niman mot. Yiy ara tehe Noru King, pe Ndramat Para Kisopwat hu ndramat. Pwen pe ita rasaya worou Yisrayel para karapaiwani ndriyarou, pe andre kitali hu pakut mwomwan torou. ³² Yowu nime hu melit masih ara pe yowu topo tiyaniy, pe Mwoiwan Haiyan ata Ngindrai iripo tiyaniy tehen aliy yi —yiy

mepo Ngindrai ngara kiykiy kiyata hu hiyeh ngara hu kahalingi yiy.”

³³ Pwen iro mwonen hu namandran ara huhulingi nongan aro, ndriyahu isin tahu, pwen tehe hu pakatingundru hu aposel. ³⁴ Hapeko hamou tahu namandran ara, ngalan Kamaliyel, yiy itine mwalingahu. Pe yiy ara Parisiy hamou, pe ndramat hamou para kihinuwani nongan para pwahanou, pe ngara hu ndramat masih kahaiyani yiy. Pe itine iro mbulmarahu para Sanhetrin, pe ipwatisingiy para hu kawiri hu aposel kaya koro ngawan hape namu. ³⁵ Pwen Kamaliyel, ara ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu ndramira Yisrayel, kapa wawu pakambusi sehe melit kiya kili hu ndramat aro, ara akatuluwaniy kiya hiyan namu. ³⁶ Mamu hape kinna, Teutas ara isarayah pe isikiye yiy, tehe yiy ara ndramat hamou mangalan, pe ndramiran hu ara hurayah pakeh tehe mahaangat. Hapeko hu ndramat hayah hutingundrun, pe hu masih mepo huhulingi yiy pe huyehelun ndruwan, ara humasumbuwe topwei. Pe ngalan ara iya mwaihei o. ³⁷ Pwen iyamulan hape yi, Yutas ndramira Kaliliy ara isarayah iho mwonen nondriya lenge yukuya ngala ndramat. Yiy ara isuhuri hu ndramat hayah pe iluwi hu huhu ndruwan. Hapeko hu hayah hutingundrun i, pe hu mepo huhulingi yiy pe huyehelun ndruwan ara humasumbuwe topwei. ³⁸ Tehen tora ko, nakupwai kisa kili wawu ye, akatali hu koro! Kapa melit mepo hutora lohonganiy pe hutora mbusiy ara iyau kili ndramat, ara andre kissau. ³⁹ Hapeko kapa kiyau kili Ngindrai, wawu kanwenei para kapwalngani hu pwi yoh. Matisan kamulan wawu kayirowei tehe wawu tora po pahun iyapolo

Ngindrai.”

⁴⁰ Pe hupwes iya nongna Kamaliyel, pe huyoh hu aposel husa, pe humwiriyani hu. Pe hurandrokomara hu tehe hu mbuna katiyani ngala Yesu. Pwen pe hutali hu huyau.

⁴¹ Pwen hu aposel huya mawen mbulmara hu Sanhetrin iyapolo pwesai. Paratesah, hupwes tehe Ngindrai inimei tehe yihu lahiy para hu kakuni masirai kiya ngala Yesu. ⁴² Lang sih iyau sih, ngara hu koro nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe ngara hu kaya payumwa wum. Pe yihu aposel ara konhotohai mbulen para hinonou pwi, iyapolo pohoweya nongan hiyan tehe Yesu, yiy ara Kristus.

6

Hurakinima hu ndramat mandrtimou

¹ Iro mwonen lang ara, ndromwoya hu yau ta Yesu, ara iro hon iropo iya soyon iya. Pe yihu mepo ngara hu kawong kiya nongna kol Krik, ara humaimai anahu mepo ngara hu kawong kiya nongna kol Aram.* Pe hupa, “Wawu ara ngara akapomene hu pihinau tawawu kahiyani kiho nondriya mbulen para lang sihsih. Hapeko hu pihinau towu, ara koyu wawu ngara kirut tahu.” ² Pwen yihu Songui pe Lumou, ara huyoh hu masih para ndrokoyirayi yowe Yesu husa harong, pe hupa, “Kinmwonen pwi para yowu katali mbulen para pohoweya nongna Ngindrai kiro, pe koro waiyani tainge anandrinai; ara pwi yoh. ³ Pwen pe wawu nali, wawu kapirani hu ndramat manandrtimou hutora mwalinga wawu, yihu mepo

wawu pahasaniy tehe hupep iya Mwoiwan Haiyan, pe iyasura lohongai hiyan. Pe yowu andre karakinimahu pe kaiki mbulen iye kiya nimahu para hu koro ponokulaniy. ⁴ Hapeko andre yowu kaiki yowu lang masih kiya totohun, pe kiyapolo mbulen para pohoweya nongan.”

⁵ Pe yihu masih ara hunamiliy, pe hupwes iya lohonga hu aposel. Pwen pe hupirani Stipen, yiy ara ndramat hamou ipwotisingi lohongan pwokeyan, pe ipep iya Mwoiwan Haiyan; pe iyapolo Pilip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas pe Nikolas. Nikolas ara ndramira Antiyok hamou, pe yiy ara hamou Yutah pwi, hapeko isa pe isusuye iyapolo hu iya totohun tahu pe irayah tehe hamou Yutah imwonen. ⁶ Pwen huwiri hu manandrtimou ara, huya mbulmara hu aposel, pe hu aposel ara huiki nimahu iya ndritahu pe hutoholi hu.

⁷ Pwen nongna Ngindrai ara iro mandra. Pwen pe ndromwoya hu yau ta Yesu ara iro hon iropo iya soyo-soyon iya, iro kol namandran Yerusalem. Pe hu pris soyon, ara huro ndruwa lohongai ndrison iya kili Yesu.

Humbultuwe tahatini Stipen

⁸ Stipen ara yiy ndramat hamou ipep iya pahas, pe pwoke ta Ngindrai pwokeyan iya ara iro kili yiy. Pe ipwaingani hu kinima pwoke namandran pe hu kaipisa ndraikiya pwoke iro mwalinga hu ndramat. ⁹ Hapeko hu ndramat hayah ara husa pe hurakokowai iyapolo Stipen. Yihu, ara huyau te yumwa totohun hawum hupohowei Yumwa Totohun Ta Hu Ndramat Mepo Hu Kaningoh

* **6:1:** Nongna kol Aram, ara nongna hu ndramat para kol namandran hape Yutiya pe Kaliliy. Pe ihisoule hape tehe nongna kol Hipuruw; Eng: Aramaic was the language of the districts of Judea and Galilee. It is similar to the Hebrew language. TP: Tok Aram em tok ples bilong ol manmeri bilong distrik Juda na Galili. Em i wankain liklik olsem tok Hibru.

Pwandrendres.† Yihu ara hu ndramira Yutah mepo huyau kol namandran malkol Sairini pe Aleksandriya iyapolo hu Yutah para kol namandran iya Silisiya pe Esiya. ¹⁰ Hapeko Mwoiwan Haiyan ara iyki lohongai hiyan iya, iya kili Stipen, pe hu kanwenei para hu kapepet pe karamwaitini nongnan ara pwi.

¹¹ Pwen pe hurambumbuni hu ndramat hayah i, para hu kapwai, kapa, “Yowu ara ngara kahalingi Stipen kipwasisiman ana Mose pe Ngindrai!”

¹² Pwen tunan nongan ara ko, pe isuhuri hu ndramat masih iyapolo hu yapane kol, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwanou. Pwen husa mbultuwe tahatini Stipen, pe huyaiki yiy iya mbulmara hu para Sanhetrin. ¹³ Pe huiki hu ndramat hayah para pwanou. ¹⁴ Yowu kahalingi Stipen kinpwai tehe Yesu ndramira Nasaret ara, ara andre kipwalingani wum iye pe kisu-luyani hu kowase Mose mepo kiniykiy pwen kinsa kili tou.”

¹⁵ Pwen yihu masih mepo hurompwan nondriya mbultere tahu para Sanhetrin, ara marahu indrong ta Stipen pe hunime mbulmaran ara mwensen pwen tehe mbulmara angelou hamou.

7

Stipen ipohowe nongan iya kili hu Sanhetrin

¹ Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene isok Stipen, ipa, “Nongan mepo hutora pomate wou iya aliy, ara ndrokongan?”

² Pwen Stipen ipwai, ipa, “Wawu nali pe wawu tomo, wawu kahalingi yo na! Tumburu Apraham, mapu kinna Haran, ara Ngindrai mangannganan iya, iyarayah iya kili yiy, tandrohongan iro ndron kol Mesopotamiya. ³ Pe Ngindrai ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Atali kolom pe yowem hu pe ayau aya kol mepo andre kupwainganiy kisa kili wou.’

⁴ Pwen itali kolo hu Kaltiia pe iya iyempwan Haran. Pe taman imat ihipwen, Ngindrai irakuhuyani yiy, pe isa kol mepo mahapo wawu topo kuw aliy. ⁵ Hapeko Ngindrai ara kinhang Apraham handra melit, ndre hape pwan ndrohongan tehe popowe hamou para kiya mbukenan yiy, ara pwi masih. Hapeko Ngindrai ara kintapaniu pwen kinna kili yiy, tehe yiy pe ndrayen hu nakasarayah kamulan, andre kawiri pwan ara kiya mbukenan hu. Iro tandrohongan ara, Apraham kinpo hamou norun mapu. ⁶ Pwen Ngindrai ipwai iya kili Apraham, ipa, ‘Andre ndrayem hu kaya korompwan kol hakol mawen mepo kolohu pwi. Pe andre hu kaya pwanou tahu, pe hu ndramat para kol ara andre hu karandroyani ndrayem hu kipoo hayou mahaangat. ⁷ Hapeko kiyamulan andre kurakultuwani hu ndramat para kol namandran masih ara kiya mwomwan masih. Pe kamulan para aliy, andre ndrayem hu kasa mawen kol namandran ara, pe andre hu katohun kisa kili yo kiro kol aripo.’ ⁸ Pe Ngindrai iyki sosondrih iyatan ara tehe kinima tapaniu. Pwen Apraham iyki Yisak, pe isondriti kapilon iya lang androlwoh, pe iyamulan Yisak iyki Yakop, pe Yakop ara irayah

† 6:9: TP: Yihu ndramat mepo yihu kanningoh pwanou ara, ara koluw huropo mbulya hu ndramat hayah para mawen, ara yihu kanningoh pwanou.

tama tumburou hu songui pe lumou, mepo hurayah hu yapane rou koluw.

⁹ Pe hu yapane rou ara humaimai ana Yosep, pwen pe hupo pehei iyatan para kirayah ndramat para pwandrendres o mwaihei tahu Yisip. Hapeko Ngindrai ara iro sura yiy, ¹⁰ pe isopwat yiy isa mawen nondriya hu nopwaran tan masih. Pe iyki lohongai hiyan iya kili Yosep iro mbulmara Paroh, king tahu Yisip, pe iluwi lohonga Paroah para kinamili yiy. Pwen pe king iyki Yosep irayah ndramat hamou mangalan iho hin tahu Yisip masih kene, pe iro nimnim iya melit masih nondriya kalsuwa king.

¹¹ Pwen pe song, ara ingas kol malkol namandran masih Yisip pe Kenaan kene, pe ngandran namandran iya, ara irayah kili hu. Pe tumburou hu masih kene ara huseyeh anandrinahu ndrit. ¹² Pwen pe Yakop ihilong tehe mbuwa wit* ara iro Yisip; pwen pe ipwandrisa tumburou hu huya Yisip lang sih imu. ¹³ Pwen pe humui porosih i, pe Yosep ipwaingani yiy iya ngawan kili nalin hu. Pe Paroh i, ara isayirouwe hu ndraisih ta Yosep ara hu hiyeh. ¹⁴ Iyamulan para aliy, Yosep ipwanos taman Yakop iyapolo hu ndraisih tan mwaniye, para hu kasa. Ndromwoya hu masih, ara andrtingui pe yimou. ¹⁵ Pe Yakop ara iya pwan Yisip, pe imat iro aliy, pe norun hu masih mepo tumburou hu, ara humat huro aliy i. ¹⁶ Pe Yakop hilu Yosep ara huhuri nombuwe hilu pe humui huyaroniy iya ngat sou ita Sekem. Ngat sou ara, ara ngat mepo Abraham kinsowaney pwen, kili noru Hamor hu iro kol Sekem iya singayai hayah.

¹⁷ Pwen lang, ara iropo isa pakeh

para tapaniu, mepo Ngindrai kinmbusiy kinna kili Apraham, ara nakirayah mannan. Pe ndromwoya ndramirarou hu Yisrayel, mepo huro Yisip, ara hurohon huropo huya soyo-soyon iya. ¹⁸ Pe iyamulan, king hamou tahu Yisip isarayah i, pe yiy ara ikowu ta Yosep. ¹⁹ Pwen king, ara imburi lohongai sahin para kipakarawani ndramirarou hu; pe irahatuwe tumburou hu, pe irakekeyani hu para hu kapiyani noruhu malaman para hu kamat.

²⁰ Iro tandrohonga lang ara, Mose isarayah, pe yiy ara mbunah hamou hiyan iya, iya mbulmara Ngindrai. Pe huro pwokerani yiy iro suwe taman, ipoo walah maroyoh. ²¹ Pwen tandrohonga huwiri yiy iya ngawan, noru king pihin iwiri yiy pe ihingini yiy tehe norun imwonen. ²² Pwen Mose ara iwiri hinonou pe lohongai hiyan masih para Yisip. Pe irayah ndramat hamou pwokeyan, iya nongnan pe mbulyan.

²³ Tandrohonga hayou ata Mose iho mahaangui, pwen ilohonge para kiya saisai kiya kili yowen hu para Yisrayel. ²⁴ Pe inime hamou tahu para Yisip ara iro tandroyani hamou para Yisrayel. Pwen ihimbusani ndramira Yisrayel ara, pe ipenani yiy, pe itingundru ndramira Yisip iya soiwin. ²⁵ Pwen Mose ilohonganiy tehe ndramiran hu, ara andre kanime sayani yiy tehe Ngindrai andre kisopwat hu Yisrayel kiyau niman. Hapeko yihu kanyirouwei pwi. ²⁶ Pwen iya lang sih i, yiy isarayah pe inime hilu Yisrayel malmou hiluro tamate hilu. Pwen ihinonou para kiramwanye hilu. Pwen ipa, 'Malmou, walu, ara walu nali walu aro, paratapeh pe walu tora tamate walu?'

²⁷ Hapeko yiy mepo iro tahatai ara itinihi Mose iya mawen pe ip-

* 7:12: Eng: grain; corn

wai iya kili yiy, ipa, 'Hiyeh ndrokonan ipwai pe wou aparayah namandran hamou tou pe ndramat para tamwaniye?'²⁸ Wou apatingundru, iyawule tehe antingundru ndramira Yisip pihe ara, ndre?'²⁹ Iro mwonen Mose ihilingi nongan aro ko, iwop iya kolo hu Mitiya, pe imin aliy namu. Iyamulan iyessou, pe iyki norun malmou kamai.

³⁰ Iyamulan para hayou ma haangui isayau ihipwen, pwen angelou hamou ara iyarayah iya kili Mose, iya kol ndrohoyin pakeh Pahayi Sainai. Pe angelou ara isarayah iho nondriya mwan iro yat pweye kei hakou mendreheh.³¹ Pwen iro mwonen Mose inimei, ilohonge ndrit iya sehe melit mepo iro nimei. Pwen pakiya pakeh para kituluwaniiy kiya hiyan. Hapeko ihilingi mbulukoyu Yapan iwong, ipa toro: ³² 'Yo urupo Ngindrai ata tumbum hu, Ngindrai ata Apraham, Yisak, pe Yakop.' Pwen pe Mose ara ilelen pe ihindrundru para kinimei.

³³ Pwen Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, 'Atali hatna pwelekam kiya mawen, paratesah, hape mepo ata tine aliy, ara pwan haiyan.

³⁴ Yo ara kuntuluwaniiy pe kunnimei pwen, sehe nopwaran mepo hu ndramiro hutora kuniiy nondriya kol Yisip. Yo ara kunhilingi ndringsheh, pwen pe usa pwan para kusopwat hu. Pwen pe asa; andre kupwandrisa wou amui aya Yisip.'

³⁵ Mose aro ko, ara yiy ndramat mepo mamu hu kandrihisani nongnan, hupa toro: 'Hiyeh ndrokonan ipwai pe wou aparayah namandran hamou, pe ndramat para tamwaniye?' Ngindrai mbukenan ipwandrisa yiy iya, para kirayah ndramat namandran pe ndramira konuh. Pe lohongai aro iyau kili angelou mepo iyarayah iya kili yiy iro

pweye kei mendreheh. ³⁶ Pe Mose iluwani hu hutali Yisip. Pe imbusi hu kinima pwoke, pe hu kaipisa ndraikiya pwoke hayah iro Yisip, pe iro Ndras Laman, pe iro kol ndrohoyin, ipoo hayou mahaangui.

³⁷ Mose aro, ara yiy ipwai iya kili hu Yisrayel ipa, 'Ngindrai andre kipwandrisa poropet hamou tehe yo, kisarayah mwalinga ndraye wawu imwonen.'³⁸ Yiy ara ndramat mepo iro nondriya mbultere sih iro kol ndrohoyin, iyapolo angelou iro wong iyasura yiy iro Pahayi Sainai. Pe iro polo tumburu hu yi. Pe iwiri hu nongan para taleh para kiykiy kisa kiltou.

³⁹ Hapeko tumburu hu, ara humwisnaniy para hu kahalingi yiy. Pe hurapiyani yiy, pe ndriyahu ara hurapaiwaniiy, pakamui kaya Yisip. ⁴⁰ Pwen hupwai iya kili Aaron, hupa, 'Amangsani hu ngindrai hayah para hu keye mu torou. Ndramat Mose ara, mepo iluwani worou tusa mawen Yisip, tanarou pwi sehe melit ndrokonan kinsahaye yiy!'

⁴¹ Pwen humangsani kerewek hamou aro, mwensen tehe noru mbulmwakau. Pe husaiki yukyuk hayah isa kili yiy, pe hupo kowas para hu kapwesani kerewek tahu ara, mepo humangsaniy iya nimahu imwonen. ⁴² Hapeko Ngindrai iyki ndruiwan iya kili hu, para hu katohun kiya melit huhora yang tehe paramwandrai, walah, pe hu piriyy. Aro, ara kintayah mannan tehe pwayan kinpwai ita puk tahu poropet.

'Wawu Yisrayel masih, wawu wiri hu yukyuk pe hu hanghang nondriya hayou mahaangui iro kol ndrohoyin, ara wawu pa ndre wawuikiy isa kili yo, ndre? Pwi yoh.

⁴³ Yopai mepo wawu kuniiy, ara ato pwi; yopai ara, ara

ata ngindrai pwasoyou ngalan Molek, pe ata piriyy sih ngalan Repan mepo wawu kanmangsaniy para katohun kaliy.

Ndroiyin ariya ko, pwen andre kurasse wawu kayau kaya kol hape mawen ndruwa Papiilon, pe akayamin aliy na.'

⁴⁴ Tumburou hu ara huro kol ndrohoyin, pe yopai para Ngindrai kipwaingani nongnan ndrokonan kiya kili hu, ara iro surahu. Mose imangsani yopai ara, ara imwonen tehe Ngindrai kinpwai kinna kili yiy, pe humangsaniy, ara ihisoule ko tehe sumwoiwa yopai mepo Mose kinnimey.

⁴⁵ Pwen tumburou hu, ara huwiri yopai ara iro kili tamahu, pe huhuriy isapolo hu, tandrohonga huya sura Yosua. Pe hupo pwan kili hu ndramat hapat-hapat, mepo Ngindrai imbultahahu huyau huya mawen mbulmara tumburou hu. Pe yopai ara iro ndron sura hu, ipoo irahihini lenge King Tepit, ndramat mepo Ngindrai inamili yiy, ara isarayah. ⁴⁶ Pe Tepit isok Ngindrai para kipa hiyan katan para kipuli wum hawum, para kirayah yumwa Ngindrai ta Yakop, para kiye aliy. ⁴⁷ Hapeko Solomon isa pe ipuli wum ta Ngindrai ara.

⁴⁸ Hapeko Ngindrai Iyera Paingan Masih, ara ngara kinye nondriya hu wum mepo hu ndramat ngara hu kapuliy kiya nimahu, ara pwi. Tehe poropet kinpwai,

⁴⁹ 'Yapan ipa, "Kol paingan yang, ara ndrohonoku pwan-pwan ta king pe ato kopu, pe kol pwan, ara ndrohonoku ndriko.

Wawu andre kapuli wum tehen tapeh, para kusa pe kuyen aliy?

Pe ndrohonoku para kusa pe kuro goh aliy, ara aleheh?

⁵⁰ Melit masih kene ara, ara umbusi hu topwei iya nimo, ndre?"'

⁵¹ Lohonga wawu pe ndriya wawu kinndrap, tehe hu ndramat hukowu ta Yapan, pe ndrainga wawu ara wassan! Wawu ngara kasingori Mwoiwan Haiyan lang masih kene, tehe tumbu wawu hu ngara kambusiy koluw kinna. ⁵² Sehe poropet koluw iro, pe tumbu wawu hu konho tandroyani yiy pwi? Ara pwi masih. Yihu tingundru hu mepo hu kanpohowei mamu tehe Ndramat Imwonen Masih nakisarayah. Mahapo ndramat ara kinsa pe wawu kantatuni yiy kinna nima hu ndram, pe wawu kanitingundrun kinimat. ⁵³ Ndrokonan tehe wawu kanwiri nongan para pwahanou pwen iyau nimahu angelou, hapeko wawu, ara konto ndruwan pwi yoh!"

Yihu solpwa Stipen iya pat

⁵⁴ Yihu Sanhetrin tahu Yutah, ara huhulingi nongna Stipen pe hundrangis pe huyan ndrisingi koltahu iyatan. ⁵⁵ Hapeko Stipen ara ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe maran itandras iya kol paingan yang pe inime nonowa ngana Ngindrai, pe inime Yesu ara iro tine iyapwen te nima Ngindrai mot. ⁵⁶ Pwen pe ipwai, ipa, "Akanime! Yo unime kol paingan yang ite, pe Noru Ndramat, ara ita tine iyapwen te nima Ngindrai mot!"

⁵⁷ Pwen pe huhulingiy, pe husiyi ndrainga hu. Pe huro palngai anan namandran iya, pe hu masih ara huhulun porosih ko huya kili yiy. ⁵⁸ Pe huluwi tarahani yiy iya ngawan para kol namandran, pe huwiri hu pat para kasolpwa yiy kiya aliy para katingundrun kimat. Pe yihu ndramat mepo

huro nimei, ara huyaiki koiwe hu iya pakeh ngondro ndrika wihou hamou ngalan Sol.

⁵⁹ Pe mahuro solpwa yiy iya pat manau, irakamam, pe ipa, “Yapan Yesu, awiri mwoiwo!” ⁶⁰ Pwen iyos te ngundrun iya pwan, pe iwayeh namandran iya, ipa, “Yapan! Mbuna apo soiwi mwomwan tahu!” Stipen ipa tehen toro ko, pwen imat.†

8

¹ Pe Sol, ara ipa hiyan para hu katingundru Stipen.

Sol irandroyani sios pe humasumbuwe

Iro mwonen lang ara ko, yihu tandroyani hu para sios iro Yerusalem, pe huiki ngandran namandran iya, iya kili hu. Pwen pe yihu masih, ara humasumbuwe huya nondriya kol malkol namandran iya, Yutiya pe Samariya. Hapeko yihu aposel opu, ara hu konto ndron Yerusalem. ² Pe hu ndramat hayah kultuwayihu imwonen iya mbulmara Ngindrai, ara huya wiri nombuwe Stipen, pe huroniy, pe huro rang malihu iyatan. ³ Hapeko Sol ara iro pwalngani sios, pe iro ngas seu hawum iya hawum, pe iro luwi tarahani hu kamai pe pihin kene, pe iyaiki hu huya nondriya kou.

Pilip iro kol namandran hape Samariya

⁴ Yihu yau ata Yapan mepo humasumbuwe, ara huya huro pohowe nongna Yapan iya hu kol masih mepo huya huyen aliy. ⁵ Pwen Pilip iya kol hakol namandran ita nondriya kol namandran hape Samariya pe iya tiyani pohoweya Kristus iya kili hu. ⁶ Yihu ndramat soyon iya huhulingi Pilip, pe hunime hu kaipisa ndraikiya pwoke mepo iro mbusiy, pwen pe

huhulingi nokulani sehe melit iro pwai. ⁷ Pe hu ndramat soyon mepo hu payit huro ndrita hu, ara hu payit huwayeh namandran iya, pe hutali hu ndramat ara, pe husa mawen. Pe yihu ndramat soyon i, mepo yihu konoho rokai pwi, ndre ndrikahu kowen, ara hungoh pe hurayah hiyan. ⁸ Pwen pe pwesai namandran iya, ara iwiri hu ndramat para kol namandran ara.

Simon mepo mapairan

⁹ Pwen ndramat hamou ngalan Simon, iro kol namandran ara, ara taporosihsih ngara kiro rakultuw kiya pairan handra-handra. Pe hu ndramat masih para Samariya, ara huteleh mwomwan iya hu sehe melit mepo ngara kiro mbusiy. Pe yiy isikiye yiy tehe yiy ndramat hamou namandran. ¹⁰ Yihu ndramat mangalahu pe hu ndramat o mwaihei, ngara hu masih kene ngara hu kahalingi yiy, pe hupa, “Pwoke ta Ngindrai mepo ngara hu kapohowei Pwoke Namandran, ara ita kili ndramat ara.” ¹¹ Yihu ara huho ndruwan, paratesah, ndrangan niwen iya, ngara kiro mbusi lohongahu kandrap kiya pairan handra-handra. ¹² Hapeko Pilip iro pohowe nongan hiyan para kultuwayi kolo King Ngindrai pe iyasura ngala Yesu Kristus, pe hu ndramat mepo hupwotisingi lohongahu iya aliy, ara huwiri paptais, hu kamai pe hu pihin kene. ¹³ Pe Simon ara ipwotisingi lohongan i, pe iwiri paptais. Pe ippai iro polo Pilip iya hape aleheh mepo Pilip iropo iya aliy. Pe inimei pe ilohonge ndrit iya hu kaipisa pwoke pe hu ndraikiya pwoke namandran iro tayah.

¹⁴ Yihu aposel mepo huro Yerusalem ara, huhulong tehe

† 7:60: Eng & Greek: he fell asleep. Hapeko ndrokongan para aliy, ara ipwainganiy tehe kinimat.

yihu para Samariya ara hu kanwiri nongna Ngindrai pwen. Pwen hupwandrisa Pita hilu Yohanes hilya kili hu. ¹⁵ Iro mwonen hilu yarayah hilya Samariya, hilu tohun para hu kawiri Mwoiwan Haiyan, ¹⁶ paratesah, yihu kanwiri paptais iya ngala Yapan Yesu, hapeko Mwoiwan Haiyan, ara kinna ndrita hamou tahu mapu. ¹⁷ Pwen pe Pita hilu Yohanes ara hiluiki nima hilu iya ndritahu, pe yihu wiri Mwoiwan Haiyan.

¹⁸ Pe iro mwonen Simon ime hu aposel huiki nimahu iya ndrita hu ndramat, pe Ngindrai iyki Mwoiwan iya kili hu, pwen pe pakiyki singayai kiyata hilu aposel, ¹⁹ pe ipa, “Alkaiki pwoke ara kisa kili yo yi, pwen kapa kuiki nimo kiya ndrita hu hiyeh, andre hu kawiri Mwoiwan Haiyan i.”

²⁰ Hapeko Pita isomwi yiy, ipa, “Wou pe singayai tam, ara andre walu kaya mwomwan kene. Paratesah, yukyuk ta Ngindrai, ara apa ndre alahiy para asowaniy kiya singayai! ²¹ Mbulen mepo youlu topo mbusiy, ara hape tam pwi, pe hape ngalam kinto aliy pwi yi. Paratesah, ndriyam ara kinto mwonen mbulmara Ngindrai pwi. ²² Arapaiwani lohongam pe asa mawen kultuw pwassin ara. Pe atohun kiya kili Yapan, matisan andre kitali lohongai hira ndriyam ara kiyau. ²³ Pe yo ara unimei tehe ndriyam ara pwalan masih, pe kultuw mwomwan, ara irahakowam.”

²⁴ Pwen Simon isomwi yiy, ipa, “Alkatohun kiya kili Yapan para koyun kisikirani yo, pe sehe melit walu pwai ara, ara mbuna kirayah mannan kisa kili yo.”

²⁵ Iyamulan para hilu aposel hilu tiyani sehe melit kintayah kili hilu, pe hilu pohowe nongna Yapan, pwen Pita hilu Yohanes ara

hilu mui hilya Yerusalem paiwe. Pe iro mwonen hilro tokai hilya, ara hilro pohowe nongan hiyan iya nondriya hu kol mendreheh soyon tahu Samariya.

Pilip pe ndramira Yitiyopiya

²⁶ Pwen pe angelou hamou ata Yapan ipwai iya kili Pilip, ipa, “Atine, pe atali Yerusalem pe atuh ayayau te sai iyapwen te tolau —sai hasai para kol ndrohoyin iyapwen te kol Kasa.” ²⁷ Pwen iro tokai iropo iya pe ipohonani ndramat hamou para kol namandran masih Yitiyopiya iho ndrokolo sai. Yiy ara namandran pe pohon hamou para pakeh kili Kantake, Kwin tahu Yitiyopiya. Yiy ara ndramat mepo hu kantasangin,* pe ndramat mepo imu pe iro nimnim iya singayai pe melit masih ta kwin. Ndramat ara kinna paingan Yerusalem para kiya tohun, ²⁸ pwen ihis iya karis tan, pe pakimui kiya kolon. Iro ngap iropo iya pe iro pohowe nongan sahin ita puk poropet Yisayah kintatuluwiy. ²⁹ Pwen Mwoiwa Ngindrai ipwai iya kili Pilip, ipa, “Aya pakeh kili karis† yoro, pe ohorokai ngilsen.”

³⁰ Pwen pe Pilip ingap iya pakeh, pe ihilingi ndramat ara iro pohowe nongan sahin ita puk ta Poropet Yisayah. Pe isok yiy, ipa, “Wou ayirowe nongan mepo ata pohowe, ndre pwi?”

³¹ Ndramat ara isomwi yiy, ipa, “Yo andre kuyirowei tapeh ndrokonan, kipoo hamou kipwainganiy kisa kili yo.” Pwen isok Pilip para kihis karis, pe kimpwan sura yiy.

³² Ndramat ara iro pohowe nongan sahin ta Ngindrai, ipa toro: “Huluwani yiy tehe sipsip hamou iya para hu katingundrun.

* 8:27: Eng: eunuch; TP: Ol bin rausim bol bilong en. † 8:29: Eng: chariot; TP: karis

Pe mwensen tehe noru sip-sip mepo huro sani yomun, ngara kimun o kiro, pwen yiy ara tehen aliy yi, kinpa hapesah pwi.

³³ Hapeko yihu pwasimiri yiy iya mwomwan masih, pe yihu ndramat para tamwaniye, ara yihu kantamwaniye hiyan pwi.

Hiyeh ndrokongan ara ilahiy para kipohowe ndrayen hu? Paratesah, hurasses yiy pe hutingundrun, pe mwoiwan ara kinhipwen kol pwan.”[†]

³⁴ Pwen ndramira Yitiyopiya isike Pilip, ipa, “Kiya apwai kisato na, poropet ara ita tiyani tiyeya hiyeh ndrokongan—tiyeyan ndre tiyeya hamou?” ³⁵ Pwen Pilip itiyani ndroiya nongan ata poropet Yisayah, pe tehen tora ko ipohowe nongan hiyan ata Yesu iya kili yiy i.

³⁶ Pe hiluro ngap sai manau hilropo hilya, pe hilu yarayah hilya ndran handrang. Pe ndramat ara ipwai, ipa, “Animei, ndran ita. Hiyan para kuwiri paptais ndre pwi? Pe tesah ndrokongan andre kisingori yo yeh?” ³⁷ Pwen Pilip ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa apwotisingi lohongam pe aiki ndriyam masih, pwen alahiy para awiri paptais.” Pwen ndramat ara isomwi yiy, ipa, “Yo upwotisingi lohongo tehe Yesu Kristus, ara yiy noru Ngindrai.”[§] ³⁸ Pwen ipwandrandrahany para hu kakaituwe karis kikuw. Pwen hilu malmou kene hilu tuh hilya ndran, pe Pilip isumuluwani ndramat ara. ³⁹ Iro mwonen hilsa mawen ndran, indrou pwi ko, Mwoiwa Yapan iwiri Pilip iyau iya mawen, pe ndramat ara kinlahiy para kinime yiy paiwe pwi. Pe

ndramat ara iyau iya, iyapolo pwesai. ⁴⁰ Pe Pilip isayirowei tehe kinnarayah kinna kol Asotus. Pe iro tokai hu kol namandran hakol iya hakol, pe iro pohowe nongan hiyan, ipoo iyarayah iya kol namandran Sisariya.

9

Sol irapaiwani ndriyan

¹ Pe nondriya hu lang ara, Sol ara iro panguluwaniya para kinohowani hu yau ta Yapan, tehe pakitingundru hu. Pwen pe iya nime pris ihohin ta hu pris masih kene, ² pe isok yiy para kiratuluwi nongan sahin para kiwiryi, pe kiya kili hu namandran para hu yumwa totohun hutora Tamaskus. Pe isike pris ihohin para kipa hiyan, kapa kipohonani hu ndramat, kamai ndre pihin, hu mepo ngara hu kayau Saya Yesu, ara andre kiwasi tiriya hu pe kiyaike hu kaya Yerusalem. ³ Iro mwonen Sol iro tokai nakiya pakeh kol namandran Tamaskus, indrou pwi ko, pe ngana kol paingan yang ara iyau yang isa pe ilengani yiy, pe irahakowan. ⁴ Pwen iyos iya pwan, pe ihilingi mbulukoyu hamou iwong iya kili yiy, ipa, “Sol, Sol, paratapeh pe ata tandroyani yo?”

⁵ Pe Sol ipa, “Yapan, wou hiyeh?”

Pe isomwiy, ipa, “Yo ara Yesu mepo ata tandroyani yo. ⁶ Kiya, atine pe aya nondriya kol namanandran ara, pe andre hamou kitiyani tesah para nambusiy.”

⁷ Pe yihu mepo huro tokai huyapolo Sol, ara huro tine pe humun o huro; yihu hilingi ngasa mbulukoyu hamou, hapeko yihu kannime hamou pwi yoh. ⁸ Pwen pe Sol ara itine iro pwan isa paingan, pe pakitipe maran kileu, hapeko kinwenei para kinime

[†] 8:33: Anime Yisayah (Isaiah) 53:7-8   [§] 8:37: Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre v. 37 kinto puk iye pwi.

hamou pwi. Pwen humbultuwe niman pe huluwi yiy iya nondriya kol namandran Tamaskus. ⁹ Pe nondriya lang maroyoh mwaniye ara kinwenei para kinimnim pwi, pe kinnamnam pe kinyin ndran hape pwi masih.

¹⁰ Pe ndramat hamou iro Tamaskus ngalan, ara Ananiyas, pe yiy ara yau hamou ta Yapan. Yapan iyoh yiy iho nondriya taltan, ipa, "Ananiyas!"

Pe isomwiy, ipa, "Yapan, yo urupo."

¹¹ Pwen Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, "Atine aya seu ta Yutas ita ngilse sai mepo hupohowei Sai Imwonen. Pe ayasok ndramira Tarsus hamou, ngalan Sol, ara ita aliy. Yiy ara ita tohun mahapo. ¹² Pe iro nondriya taltan, ara inime ndramat hamou ngalan Ananiyas, isarayah pe iyki niman iya ndritan para kinimnim paiwe."

¹³ Hapeko Ananiyas isomwiy, ipa, "Yapan, kunhilingi hu ndramat soyon iya, ara hunese ndraingo iyata ndramat ara, pe iya hu ngandran nopwaran soyon mepo iro rakultuwaniy iya kili hu ndramiram haiyan hutora Yerusalem. ¹⁴ Mahapo kinsa pe iripo kol aripo, pe hu pris huhohin ta hu pris masih, ara hu kanpa hiyan kinnatan para kiwasi tirihi hu mepo ngara hu kayoh ngalam."

¹⁵ Hapeko Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, "Aya! Ndramat ara kuntakiniman pwen, para kirayah ndramat para poya mbulyo, para kiwiri ngolo kiya kili hu Ndramira Lah, pe hu king tahu, kiyapolo hu noru Yisrayel i. ¹⁶ Yo andre kupwainganiy kiya kili yiy, kiya hu ngandran masahayeh mepo andre kikuniy kiya ngolo."

¹⁷ Pwen Ananiyas iya seu ara pe isong iya nondriyan. Pe iyki niman iya ndrita Sol pe ipwai iya kili yiy, ipa, "Sol, Nali, Yapan Yesu mepo kinsarayah kinsa kili wou

oho sai, iro mwonon aropo asa iye, ara ipwandrisa yo usa, para wou andre animnim paiwe, pe andre asep kiya Mwoiwan Haiyan." ¹⁸ Hape pwi ko, melit handra tehe pwisi ni, ara iho mara Sol pe iyos isa pwan, pe ilahiy para kinimnim paiwe. Pwen Sol itine pe iwiri paptais. ¹⁹ Pe inamnam ihipwen, pwen pwoke tan imui isa kili yiy paiwe.

Sol iro kol Tamaskus pe Yerusalem

Pe Sol iro sura hu yau ta Yapan huro Tamaskus lang hayah i. ²⁰ Hape pwi ko, yiy iya nondriya hu yumwa totohun, pe iro pohowei tehe Yesu ara Noru Ngindrai. ²¹ Yihu ndramat masih mepo huro hilingi yiy, ara huteleh mwomwan pe husok, hupa, "Ariyo ndramat mepo ngara kipwalngani hu hiyeh ngara hu kayoh kiya ngala Yesu iro Yerusalem, ndre? Pe yiy opu kinsa iye para kiwiri hu kaya kou kili hu pris huhohin ta hu pris masih, ndre?" ²² Hapeko pwoke ta Sol ara iropo iya pwokeyan iya, pe ipwahara nongan iya kili hu ndramira Yutah huro Tamaskus, pe hu kanlahiy para hu kapa hapesah pwi. Pe ipwainganiy tehe Yesu, ara Kristus ndrokonan.

²³ Lang soyon isayau ihipwen, pwen hu Yutah ara humburi lohongai para hu katingundru Sol. ²⁴ Hapeko Sol ara isayirowe lohongahu. Lang pe ping masih, ara ngara hu koro memerani hu poho karam namandran para kowa kol Tamaskus, para hu katingundrun. ²⁵ Hapeko hu ndramat ngara hu koho ndruwa Sol, ara hunihi yiy iya nondriya ndrop sahat namandran, pe hundruyani yiy isong marasip iya pwan.

²⁶ Pwen iyarayah iya Yerusalem, pe pakisusuye kiyapolo hu yau ta Yapan. Hapeko yihu masih ara

hunuh tan, paratesah, yihu kanpwotisingi lohongahu tehe yiy, ara kintayah hamou yau ata Yapan pwi. ²⁷ Hapeko Parnapas ara iwiri Sol, pe iyaiki yiy iya kili hu aposel. Pe itiyaniy iya kili hu tehe Sol iro tokai sai pe inime Yapan, pe Yapan ara kinwong kinna kili yiy. Pe itiyaniy tehe Sol ara kintahatini tisingi yiy iya pohoweya ngala Yesu iro kol Tamaskus. ²⁸ Pwen Sol ara iro sura hu pe iro mwoimwoi iya isa nondriya Yerusalem. Pe irahatini tisingi yiy, iya pohoweya ngala Yapan. ²⁹ Yiy iwong pe ipepet nongan iyasura hu Yutah mepo ngara hu kawong nongna kol Krik. Hapeko yihu pakatingundrun. ³⁰ Pe nalin hu mepo hu yowe Yapan, ara huyirowei, pwen pe huwiri yiy iya pwan kol Sisariya, pe hupwandrisa yiy iyau para kiya kol Tarsus.

³¹ Pe hu sios nondriya kol Yutah, Kaliliy, pe Samariya masih, ara huya nondriya lenge ndriya wayis. Pe sios ara iro mandra, pe Mwoiwan Haiyan ara ipomene hu, pe huro tokai nondriya nohowai ta Yapan. Pe ndromwoyahu ara iro hon iropo iya soyon.

Pita isopwoyani Aineyas pe Torkas

³² Pita ara iro tokai kol hakol iya hakol nondriya hu kol masih, pe iyarayah iya kili hu yau haiyan ta Yapan, huye kol Litta yi. ³³ Iya kol ara, pe inime ndramat hamou ngalan Aineyas, mepo sangin imat pe ngara kiyepwan yokyok o, ipoo iya matne hayou mandrolwoh. ³⁴ Pita ipwai iya kili yiy, ipa, "Aineyas, Yesu Kristus imwaniyani wou anna hiyan. Atine pe akuimwani nokum." Pe hape pwi ko, itine. ³⁵ Pwen hu ndramira kol malkol Litta pe Saron, ara hu masih hunime yiy pe hupaiwani hu huya kili Yapan.

³⁶ Pe yau hamou ta Yapan iro kol Yoppa, ngalan ara Tapita. Pe ndroiya ngalan, ara ipa Torkas.* Yiy ngara kimbusi mbulen hiyan soyon iya, pe ngara kisopwat hu ndramat hundoisoy. ³⁷ Iro nondriya hu lang ara, imwa pe imat, pe hunihi yiy pe huiki yiy iya iho nondriya seu sahin ita paingan. ³⁸ Kol Litta ara kol hakol ita pakeh kol Yoppa ko, pe yihu yau ta Yapan ara huhulong tehe Pita ara iro aliy. Pwen hupwandrisa ndramat malmou hilya rakamam iya kili yiy, hilpa, "Mbuna ahandrundru; ahaleh o, asa kili yowu!"

³⁹ Pwen Pita itine pe irikai iyapolo hilu pe huyau. Pwen iyarayah pe huwiri yiy iya nondriya seu sahin mepo ita paingan ara. Pe hu pihinau masih ara huraahakowa Torkas, pe huro rang pe huro pwainganiy iya kili Pita hu ndruruhan pe hu koiwen hamouhamou mepo Torkas isorowehu makinimat mapu.

⁴⁰ Pwen Pita ipwandrisa hu masih ara huya ngawan, pe itukuruhu iya pwan pe itohun. Pwen ipaiwani yiy iya kili nombuwe pihin ara pe ipwai, ipa, "Tapita, atine." Pe maran ileu pe inime Pita. Pwen Tapita isondritiyani yiy pe impwan. ⁴¹ Pwen Pita imbultuwe niman, pe isoli yiy itine. Pwen iyoh hu yau haiyan ta Yapan iyapolo hu pihinau husa, pe ipwaingani Torkas iya kili hu, tehe yiy mwalen. ⁴² Pe titiye para aliy, ara ingau nondriya kol Yoppa masih, pe hu ndramat soyon iya, ara hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan. ⁴³ Pwen tehen tora ko, Pita iro kol Yoppa lang hayah, pe iye sura Simon, ndramat para kipo mbulen kiya kapilo hu kan.

10

Korneliyus ipwanos Pita para

* 9:36: Eng: Gazelle

kisa nime yiy

¹ Ndramat hamou iye kol namandran Sisariya, ngalan ara Korneliyus. Yiy ara ndramat hamou ihohin tahu ndram masangat (100). Pe yiy iya mu tahu ndram ngara hu kapohowei: ndrokoyirayi ndram para kol namandran masih Yitaliy. ² Yiy pe ndraren hu masih, ara ngara hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai, pe hu ngara koho ndruiwa kultuwayin masih. Pe yiy ara ngara kiyuk kiya kili hu ndramat mepo hundoisiy, pe ngara kitohun lang masih kiya kili Ngindrai. ³ Lang sih piyahon pe paramwandrai ara iro tehe maroyoh, inime taltan sahin ara isa leu masih. Yiy inime angelou hamou ta Ngindrai isa kili yiy, pe ipa, "Korneliyus."

⁴ Pe Korneliyus ara maran indrong tan pe inoh turut. Pe isok yiy, ipa, "Tehe tapeh, Yapan?"

Pe angelou ipwai iya kili yiy, ipa, "Hu totohun pe hu yukyuk tam mepo ngara aro yuk kiya kili hu ndramat mepo hundoisiy, ara iya paingan mbulmara Ngindrai, pe ngara kiro lohonganiny. ⁵ Kiya, mahapo ko apwandrisa hu ndramat kaya kol Yoppa, pe kaya wiri ndramat hamou ngalan Simon, pe ngara hu kayoh ngalan handra yi, ara Pita. ⁶ Yiy ara itapolo ndramat hamou ngalan ara Simon i, mepo ngara kipo mbulen kiya kapilo hu kan handra-handra, pe suwen, ara ita pakeh poho leng."

⁷ Iro mwonen angelou iwong ihipwen pe iyau, pwen Korneliyus ipwandrisa ndramat malmou para poya mbulyan pe iyapolo ndram hamou mepo ngara kiro ndruiwa kultuwayi Ngindrai, pe ngara kiro sura Korneliyus. ⁸ Pe Korneliyus ara itiyani melit masih irayah ara, iya kili hu ihipwen, pe ipwandrisa hu huya Yoppa.

Pita inime taltan

⁹ Iya lang sih i, pe pakeh ndrokolo lang, yihu matimou huro tokai manau nakayarayah kaya kol namandran ara. Pwen Pita ara ingas iya payandroha seu para kiya tohun. ¹⁰ Pwen yiy ara imundrui pe inamiliy para nakiyang hapesah. Pe iro mwonen huro mwaniyani anandrainai manau, yiy inime taltan handra. ¹¹ Pe inime kol paingan yang ite pe melit handra tehe koyau namandran mbusungon mahaasai, ara iro paingan pe isa pwan kol pwan. ¹² Pe iro nondriya koyau namandran ara, ara hu kan mandrikahu mahaakai huro aliy, pe hu norukan para seselek ndrita pwan, pe hu norukan para wohowoh. ¹³ Pwen pe yoholai iya kili yiy, ipa, "Pita, atine! Atingundru yohou pe ayan."

¹⁴ Hapeko Pita ipa, "Yapan, pwi yoh! Yo ara kunho yan hu memelit nonombun pe pwalan iya mbulmaram tehe tora pwi."

¹⁵ Pwen yoholai ara iya kili yiy porosih i, ipa, "Mbuna apa ndre sehe melit mepo Ngindrai kinmangsaniy kinna howen, ara mwomwan."

¹⁶ Melit aro, ara irayah maporot-isap, pe hape pwi ko, koyau ara imui iya kol paingan yang.

¹⁷ Iro mwonen Pita iro lohonge iya ndruiyi taltan ara, yihu ndramat mepo Korneliyus ipwandrisa hu, ara hukahi suwe Simon. Pe husa pe huro tine pohomara karam. ¹⁸ Pwen huyoh pe husok kapa Simon, ngalan handra Pita, ara ita ariya, ndre pwi.

¹⁹ Iro mwonen Pita iro lohonge iya taltan ara manau, Mwoiwan Haiyan ipwai iya kili yiy, ipa; "Simon, animei, hu ndramat matimou ara hu tora ten wou. ²⁰ Atine pe atuh aya pwan kili hu. Wou mbuna ahandrundru para aya

surahu, paratesah, yo upwandrisa hu.”

²¹ Pe Pita ituh iya pwan pe ipwai iya kili hu ndramat ara, ipa, “Yo ara ndramat mepo wawu toraten. Wawu sa paratesah?”

²² Pwen yihu ndramat ara, hupa, “Yowu ara yowu yau kili Korneliyus yowu sa, pe yiy ara ndramat hamou ihohin tahu ndram masangat. Yiy ara ndramat hamou imwonen, pe ngara kinohowani Ngindrai. Pe yihu para Yutah ngara hu kahaiyani yiy. Angelou haiyan hamou ata Ngindrai ipwai iya kili yiy tehe, andre aya seu kili yiy pe andre kihilingi sehe nongan wou napwai.” ²³ Pwen pe Pita iwiri hu huya nondriya seu para hu koro polo yiy ping ara.

Pita iya seu ta Korneliyus

Pwen iyamasan lang sih, Pita iyau iyapolo hu. Pe hu ndramira Yesu hayah huro Yoppa, ara huyapolo hu yi. ²⁴ Lang sih i, huyarayah huya Sisariya. Pe Korneliyus ara kinpwanos ndrayen hu masih pe susuyan hu pwen, para koro sohoni hu. ²⁵ Pwen iro mwonen Pita isong iya nondriya seu, Korneliyus ara iya pohonani yiy, pe itukuruhu pe itohun iya kili yiy. ²⁶ Hapeko Pita isoli yiy, pe ipa, “Atine. Yo ara ndramat opu, tehe wou.”

²⁷ Pita iro wong iyasura yiy pe hiluya nondriyan, pe inimei tehe ndramat soyon iya, ara hu kansa mbultere hu pwen huro. ²⁸ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kanpahas pwen tehe nongan para pwahanou, ara ipa nonombun para hu Yutah kasusuye kayapolo hu Ndramira Lah. Hapeko Ngindrai, ara kinpwainganiy pwen kinsa kili yo, tehe mbuna kupohowe ndramat hamou nonombun ndre pwalan iya mbulmaran. ²⁹ Pwen wawu

pwanos yo, ara kunndrihisaniy pwi. Yo nakusok wawu ko, wawu pwanos yo usa, ara iya tesah ndrokonan?”

³⁰ Pwen pe Korneliyus ipa, “Lang mahaahiu kinna yo uro tohun nondriya seu to, pe paramwandrai, ara iro maroyoh tehe mahapo. Pwen indrou pwi ko, ndramat hamou mepo koiwen ngannganan iya, ara isa pe iro tine mbulmoro. ³¹ Pe ipwai isa kili yo, ipa, ‘Korneliyus, Ngindrai ara kinhilingi totohun tam, pe ita lohongani hu yukyuk tam kinna kili hu ndramat mepo hundroisiy. ³² Apwandrisa hamou kiya kol Yoppa para kiya wiri Simon, ngalan handra Pita, ara kisa. Yiy ara iyera seu ta Simon ndramat ngara kipo mbulen kiya kapilo hu kan, mepo suwen ita pakeh poho leng.’ ³³ Pwen hape pwi ko, upwanos wou para asa. Pe hiyan para ansa. Mahapo yowu masih topo mbulmara Ngindrai, para kahalingi sehe melit Yapan kinpwandrandrahaniny kinsa kili wou para napwai kisa kili yowu.”

³⁴ Pwen Pita ihipohon, pe ipa, “Mahapo kunsu yirowei tehe Ngindrai, ara kultuwayin iya kili hu ndramat masih, ara ihisoule ko. Konan kapa hu kayau ndrayer hiyeh-hiyeh. ³⁵ Hapeko yiy ara inamili ndrayer hu ndramat masih mepo hunohowani yiy, pe hu ngara kambusi melit imwonen. ³⁶ Nongan mepo Ngindrai kiniykiy kinsa kili hu ndramat para Yisrayel, ara iye: Kinpohowe nongan hiyan para ndrayer wayis iyau kili Yesu Kristus, mepo yiy Yapan torou masih. ³⁷ Wawu kanpahasani sehe melit kintayah iro Yutiya masih. Irayah imu iro Kaliliy, iyamulan para Yohanes ipohowe nongan para paptais. ³⁸ Ngindrai irakinima Yesu para Nasaret iya pwoke ta Mwoiwan

Haiyan, pe iropo iya kol hakol hakol, pe iro mbusi hiyan pe iro mwaniyani hu masih mepo huro pahandra pwoke ta Sinai. Paratesah, Ngindrai, ara iro sura yiy.

³⁹ Pe yowu rayah ndramat para pohoweya nongnan masih mepo imbusiy iro nondriya kol naman-dran masih tahu Yutah, pe nondriya kol Yerusalem i. Pe hurapaingi yiy iho kei tondrih pe hutingundrun imat. ⁴⁰ Hapeko lang maroyoh ihipwen, Ngindrai, ara ihingini yiy itine paiwe. Pe imbusi yiy isarayah isa mbulmara hu ndramat. ⁴¹ Pe hu ndramat masih ara hu kannime yiy pwi, hapeko yihu ndramat mepo kintakinimahu para pohoweya nongnan, ara yowu kopu yowu nime yiy. Pe tandrohongan itine kimat, yowu namnam pe yowu yin ndran iyapolo yiy. ⁴² Pe Ngindrai, ara kinpwandrandrahanिय pwen kinsa kili yowu para yowu kapohowe titiye ta Yesu kiya kili hu ndramat, pe kapwai kiya ngawan tehe yiy opu, ara ndramat mepo Ngindrai kintakiniman, para kirayah ndramat para tamwaniye hu ndramat topo mwalen, pe hu ndramat kanmat kene. ⁴³ Yihu poropet masih ara hu kantiyani yiy kinna ngawan, tehe hu hiyeh hupwotisingi lohongahu iya kili yiy, ara andre Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu kayau, kiya ngalan.”

⁴⁴ Iro mwonen Pita iro wong manau iya nongan aro, Mwoiwan Haiyan, ara isa pe iya ndrita hu ndramat masih kene mepo huro hilingi nongnan. ⁴⁵ Pwen yihu para Yutah mepo hu kanpwotisingi lohongahu pe husa polo Pita, ara huro lohonge ndrit tehe Ngindrai itilingi Mwoiwan Haiyan tehe yukyuk iya ndrita hu Ndramira Lah i. ⁴⁶ Paratesah, huhulingi hu ndramat ara, ara

huro wong pe huro hiri ngala Ngindrai iya paingan, iya hu nongna kol handra-handra.

Pwen Pita ipa, ⁴⁷ “Sehe ndramat andre kipa pwi para hu ndramat aripo kawiri paptais kiya ndran? Yihu kanwiri Mwoiwan Haiyan iyawule tehe worou kanwiri y pwen.” ⁴⁸ Tehen tora ko, Pita ipwandrandrahanिय tehe yihu andre kawiri paptais, kiya ngala Yesu Kristus. Pwen pe husok Pita para kiro sura hu lang hayah yi.

11

Pita itiyani tesah kintayah

¹ Pe yihu aposel iyapolo hu nali hu mepo huro Yutiya masih, ara huhulingiy tehe hu Ndramira Lah, ara hu kanwiri nongna Ngindrai yi. ² Pwen Pita iya paingan Yerusalem, pe hu mepo hu kansondriti kapilohu pwen, pe hu kanpwotisingi lohongahu, ara hurakokowani yiy, ³ pe hupa, “Wou aya nondriya seu tahu ndramat para mawen mepo hu kansondriti kapilohu pwi, pe annamnam kin-nasura hu pwen.”

⁴ Pwen Pita ihipohon pe itiyani nokulani melit masih mepo kantayah, pe ipa, ⁵ “Yo ara uro nondriya kol namandran Yoppa pe uro tohun. Pe unun o uro, pe unime taltan sahin. Pe unime koyau mbusungon mahaasai iro paingan yang pe isa pwan, isa hape aleheh mepo uro mwonen aliy. ⁶ Pwen unimnim iya nondriyan pe unime hu kan mandrikahu mahaakai, pe hu kan puyap, pe hu kan para seselek, pe hu norukan para wohowoh. ⁷ Pwen uhulingi yoholai sahin isa kili yo, ipa, ‘Pita atine! Atingundru yohou pe ayan.’

⁸ Pe usomwiy, upa, ‘Yapan, pwi yoh! Handra melit nonombun ndre pwalan iya mbulmaram, ara kinhopo kinna poho pwi masih.’

⁹ Pwen yoholai iyau kol paingan yang isa paiwe, ipa, ‘Mbuna apa ndre sehe melit mepo Ngindrai kinmangsaniy kinna hiyan, ara mwomwan.’ ¹⁰ Melit ara, ara irayah maporotisap, pwen imui iya kol paingan yang.

¹¹ Tandrohongan ara imwonen, hu ndramat matimou husarayah husa seu mepo uro aliy. Yihu pwandrisa hu huyau te kol Sis-ariya para hu kasa kili yo. ¹² Pe Mwoiwan Haiyan, ara ipwai isato tehe mbuna kuhundrundru para kuya surahu. Yihu nali man-nomou aripo ara huya sura yo, pe yowu ya nondriya suwe ndramat ara. ¹³ Pe ipwai isa kili yowu tehe inime angelou hamou isarayah pe iro tine nondriya suwen, pe ipa, ‘Apwanos Simon, ngalan handra Pita, ita kol Yoppa kisa. ¹⁴ Pe yiy andre kisa tiyani nongan kisa kili wou, pe kiyau nongan ara, Yapan andre kisopwat wou pe norum hu masih.’

¹⁵ Yo ma urowong o, pwen o Mwoiwan Haiyan ara iyos isa ndrita hu, iyawule tehe kinsa ndrita yowu mamu kinna. ¹⁶ Pwen yo ara ulohongani sehe nongan mepo Yapan kinpwai pwen ipa: ‘Ara ndrokonan tehe Yohanes, ara kinsumuluwani hu ndramat kanna ndran, hapeko wawu andre kawiri paptais kiya Mwoiwan Haiyan.’ ¹⁷ Pwen kapa Ngindrai kiniyki yukyuk kinna tahu iyawule tehe kiniykiy kinsa kili tou —worou hiyeh tupwotisingi lohongarou iya kili Yapan Yesu Kristus —pwen upa ndre yo hiyeh pe uwenei para kulowani mbulya Ngindrai?”

¹⁸ Iro mwonen hu ndramat huhulingi nongna Pita, pwen lohongai para huro mwisnani Pita aro ihipwen. Pwen huhuri ngala Ngindrai, hupa, “Akanime! Mahapo tukanyirowei tehe Ngindrai ipa hiyan para hu Ndramira Lah,

ara andre karapaiwani lohongahu pe kawiri taleh i.”

Sios para Antiyok

¹⁹ Iro mwonen hutingundru Stipen imat, pwen hurandroyani hu ndramira Yesu, pe huwop pe humasumbuwe huya matne kol namandran hape Ponisiya, pe mbuson Saiprus pe kol namandran Antiyok. Pe huro pohowe nongan hiyan iya kol hakol-hakol, hapeko ngara hu kapohowei kiya kili hu Yutah opu, pe kinna kili hu masih pwi. ²⁰ Hapeko hayah tahu ndramat ara, ara hu ndramira mbuson Saiprus pe kol namandran hape Sairini, yihu huya Antiyok pe huro wong iya nongan hiyan ata Yapan Yesu iya kili hu Krik i. ²¹ Pe pwoke ta Yapan, ara iro polo hu, pwen pe hu ndramat soyo-soyon iya ara hupwotisingi lohongahu, pe hurapaiwani ndriyahu iya kili Yapan.

²² Pwen pe titiye tahu ara ingau, pe iyarayah iya ndrainga hu para sios iro Yerusalem. Pwen yihu pwandrisa Parnapas iya Antiyok. ²³ Iyarayah iya Antiyok pe iro nime hu melit mepo iyingani koisirai ta Ngindrai. Pwen pe ipwes pe ipwahanou hu para hu kaiki ndriyahu masih kiya kili Yapan, pe koro tine pwokeyan. ²⁴ Pe Parnapas ara ndramat hamou hiyan iya, mepo ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe ipwotisingi lohongan pwokeyan. Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa kili Yapan.

²⁵ Pwen pe Parnapas ara itali Antiyok, pe iyau iya Tarsus para kiyaten Sol. ²⁶ Pe iya pe ikahi yiy pe iwiri yiy iya Antiyok. Pe hayou sih mwaniye ara, hiluro polo hu para sios, pe hilro hinuwani hu ndramat soyo-soyon iya. Yihu para Antiyok ara huya mu iya

pohoweya hu ndramira Yesu tehe toro: “Hu Kristen.”

²⁷ Iro tandrohongan ara hu poropet hayah ara hutali Yerusalem husa pwan, pe huya Antiyok. ²⁸ Iyau pwoke ta Mwoiwan Haiyan, hamou tahu ngalan Akapus ara itine pe ipwandrendrehe iya kili hu tehe andre song kisalti kol pwan masih. Irayah, ara iro mwonen Klautiyus Sisar iro king tahu. ²⁹ Iyau lohonge tahu ndramira Yesu hamou-hamou, hurawule menmenahu para hu kasopwat nali hu mepo hu Kristen hutora Yutiya. ³⁰ Humbusiy tehen tora, pe hurapayani yukyuk tahu iya kili Parnapas pe Sol, pe hilyaikiy iya kili hu yapane sios.

12

Kinima pwoke irayah kili Pita pe itali kou isa ngawan

¹ Iro tandrohongan ara, King Herot imbultuwe tahatini hu ndramira sios hayah, para kirandroyani hu. ² Yiy ipwai pe hutingundru Yamis, nali Yohanes, iya semela pahun niwen. ³ Pwen inimei tehe melit iro mbusiy, ara hu Yutah hupwes iya aliy; pwen ipwai pe huya wiri Pita yi. Imbusiy ara iro mwonen nondriya sandre sih para Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi. ⁴ Pwen Herot imbultuwe tahatini yiy ihipwen, pe iyki yiy iya nondriya kou. Pe iyaiki yiy iro kili hu makundrayin huro ndrokoyirayi haahiu, pe huro suluye hu para mahaamou-mahaamou hu koro memerani yiy. Pe Herot ilohongan y tehe Yon ara kinhipwen, pwen pakiwiri Pita kisa ngawan pe kiyki yiy kiya nongan kiro mbulmara hu ndramat.

⁵ Pe Pita ara iro nondriya kou, hapeko hu ndramira sios ara huro

waiyani totohun ihou pe ihou, iya kili Ngindrai para kisopwat yiy.

⁶ Pe ping nakisamasan lang mepo Herot nakiyki yiy kiya nongan, Pita ara iro matin mwalinga hilu makundrayin malmou. Pe hu kanwasi yiy kinna malkei hayen malmou. Pe hu makundrayin hayah i, ara huro tine pe huro memerani pohomara karam. ⁷ Indrou pwi ko, angelou ta Yapan hamou ara isarayah pe ngannganan ara ilengani nondriya kou. Pwen isa pe niman iya koso Pita pe ihingini yiy, pe ipa toro; “Kileh! Atine!” Pwen o malkei hayen malmou kene ara itan ngondro nima Pita pe iyos iya pwan.

⁸ Pwen pe angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Asohongani koiwem pe aiki hatna pwelekam.” Pe Pita imbusiy tehen aliy. Pe angelou ipwai, ipa, “Awiri tamburuham pe asumwa wou kiya aliy pe oho ndruiwo.” ⁹ Pe Pita iho ndruiwan pe hilyau hilya ngawan. Hapeko yiy ara ikowu sehe melit ndrokongan angelou iro mbusiy iya kili yiy. Yiy ipa ndre iro nime taltan. ¹⁰ Pe hilu ramwaitini hu makundrayin huho mu, pwen hilu ramwaitini huho mulan i, pe hilu sarayah hilsa papai hayen namandran para kou mepo nakiya nondriya kol naman-dran. Pe papai ara ite ko mwaihei iya kili hilu, pe hilsong aliy hilya ngawan. Hiluro tokai sai hasai hilya hangoh hape, pe indrou pwi ko, angelou itali yiy.

¹¹ Pwen Pita lohongan isa leu, pe ipa, “Mahapo upahasaniy ndrokongan tehe Yapan, ara ipwandrisa angelou tan isa, pe iwiri yo kunsu mawen kili Herot, pe hu melit masih mepo hu ndramira Yutah hutora longaniy para pakirayah.”

¹² Pita isayirowei, pwen irikai iya suwe Mariya tina Yohanes. Yohanes, ngalan handra yi ara

Mak. Hu ndramat soyon humbul-tere hu huro seu ariya, pe huro tohun. ¹³ Pita irikai iya seu ara, pe iralikiri papai para pohomara karam ngawan, pe pihin hamou para poya mbulen ngalan Rota, ara isa para pakitipe papai. ¹⁴ Pe Rota ara isapahas iya mbulukoyu Pita, pe yiy ara ipwes namandran iya. Pwen yiy ara kintipe papai pwi, hapeko ingap imui iya nondriya seu, pe iya nese ndrainga hu ndramat tehe toro: “Pita ita pohomara karam!”

¹⁵ Pe hu ndramat ara hupwai iya kili yiy, hupa, “Eh! Wou tehe ngou eh!” Hapeko Rota ikekei tehe Pita ita pohomara karam. Pwen pe hupwai, hupa, “Ariya angelou tan o.”

¹⁶ Hapeko Pita ara iro waiyani ralikiri papai manau. Pwen hutipe papai pe hunime yiy, pe hulo-honge ndrit. ¹⁷ Pwen Pita ihiri niman para kimbusi hu kahun o, pe itiyaniy topwei iya kili hu iya sehe melit Yapan kinmbusiy kinna kili yiy, para kinwiri yiy kinsa ngawan nondriya kou. Pe ipa, “Akapwai kiya kili Yamis pe hu nalihu masih mepo hu yau ta Yapan, kiya melit masih aro.” Ipwai tehen tora ihipwen, pwen itali hu pe iyau iya kol hakol i.

¹⁸ Pwen mandroulang o, hu ndram masih huro nondriya kou, ara huro takokowai mwalingahu iya sehe melit ndrokonan kintayah kili Pita. ¹⁹ Herot irakalahani hu para hu katen Pita, hapeko huden yiy ndrit.

Pwen Herot iyki hu makundrayin ara, iya nongan. Pwen ipwatingiy para katingundruhu kamat.

Herot imat

Pe iyamulan para aliy Herot itali Yutiya, pwen iya iye kol naman-dran Sisariya namu. ²⁰ Herot ara ndrinaran ilokuh namandran iya, iyata hu ndramat para kol Tayar pe

Siton. Pwen o, hu ndramat ara hura-wurani lohongahu iyawule handra ko, pe huya kili king para hu kawong kiya kili yiy. Pwen huya wong imu iya kili Plastus, ndramat hamou ngara kiro nimmim kiya ndrohonoku king. Pe hupwai iya kili yiy para kisok Herot para ndriyan kiwayis katahu; paratesah, ngara hu kapo anandrinahu kiyau kol namandran iya mepo Herot ngara kiro mu kiya aliy.

²¹ Pe iranonoyani lang mepo Herot irakiniman, pwen Herot iya sohongani koyau ta king lahayana iya, pe impwan ndrohonoku pwanpwan ta king, pe ipohowe nongan sahin namandran iya kili hu ndramat masih. ²² Pwen hu ndramat masih huwayeh, hupa, “Ariya mbulukoyu ndramat pwi; aro, ara mbulukoyu ngindrai hamou!” ²³ Hape pwi ko, angelou hamou ta Yapan isa pe irayi Herot, paratesah, kinhiri ngala Ngindrai pwi. Pwen hu wiy, ara huini yiy pe imat.

²⁴ Hapeko nongna Ngindrai, ara iro mandra pe isilihi topwe kol masih.

²⁵ Pwen iyamulan para Parnapas hilu Sol hilu hipwen tokuya mbulya hilu, pwen hiltali Yerusalem pe hilmui hilya Antiyok. Pe hilwiri Yohanes i iyapolo hilu, yiy mepo ngalan handra yi hupohowei Mak.

13

Hupwandrisa Parnapas hilu Sol hilyapo mbulen

¹ Hu ndramat hu tora Sios para Antiyok, ara hayah tahu ara hu poropet, pe hayah tahu yi ara hu ndramat para hinuwani hu ndramat. Ngala hu ara iye kene: Parnapas, Simeyon, mepo ngalan handra, ara Niker, Lusiyus ndramira Sairini, Manayen (ndramat mepo iro sura Herot pe hilu mandra

hilya harong), pe Sol. ² Iro mwonen huro tohun pe huro yuh anandrinai, pwen Mwoiwan Haiyan ipwai iya kili hu, ipa, “Akarakinima Parnapas hilu Sol para kambulyani mbulen mepo kunuyoh hilu pwen para hilu kambusiy.” ³ Iyamulan para huyuh anandrinai pe hutohun ihipwen, pwen huiki nimahu iya ndrita hilu pe hupwandrisa hilu hilyau.

Parnapas hilu Sol hilro Saiprus

⁴ Pwen Mwoiwan Haiyan ipwandrisa hilu pe hilu tuh hilya pwan hilya kol ngawan Seleusiya. Pe hilu his ndroi iro aliy pe hilya mbuson Saiprus. ⁵ Pwen hilyarayah hilya kol Salamis, pe hilu pohowe nongna Ngindrai nondriya hu yumwa totohun tahu Yutah. Pe Yohanes ara iro sura hilu para kisopwat hilu kiya mbulen.

⁶ Pwen pe huya kene mbuson Saiprus masih iya manne kol namandran Papos. Yihu ara huro Papos pe hupohonani ndramat hamou para Yutah ngalan Par-Yesu. Yiy ara ndramat hamou mapairan, pe poropet hamou para pwasoyou. ⁷ Yiy ara ndramat para pwandrendres ta Serkiyus Paulus, yiy mepo pohon para kol namandran iya Saiprus.* Pe Serkiyus Paulus, ara ndramat mepo lohongai namandran hiyan iro kili yiy. Pe iyoh Parnapas pe Sol hilusa, paratesah, inamiliy para kihilong nongna Ngindrai. ⁸ Hapeko ndramat mapairan ara, mepo hu ngara kapohowe ngalan handra yi “Elimas” (ndroiya ngala Elimas iya nongna kol tahu Krik ara ipa, ndramat mapairan), ndramat ara, ara pakikaituwe mbulya hilu, paratesah, mbuwalin para Serkiyus Paulus kipwotisingi nongna Ngindrai. ⁹ Hapeko Mwoiwan Haiyan ipep iro kili Sol, mepo hupohowe ngalan handra yi

Pol, pe maran indrong ta Elimas pe ipwai iya kili yiy, ipa, ¹⁰ “Wou ara noru Sinai, pe yoyou para hu melit masih imwonen! Wou ara apep iya kultuw masih para pwasoyou pe pwakekeriu. Mbuwalim para atali kultuw mwomwan para ndrihisani nongan imwonen ta Yapan. ¹¹ Mahapo pwoke para nima Yapan andre kiyki nopwaran kisa kili wou, pe andre kimbusi maram kiyoh. Pwen andre maram kiyoh ndrangan niwen hape. Pe andre annime ngana mwandrai pwi.”

Pol iwong ihipwen, pe hape pwi ko, melit handra tehe mburah lokuran isa pe iyohi mara Elimas. Pwen niman ihoyah pe iro seyeh hu ndramat para hu kaluwani yiy. ¹² Pwen pohon para kol ara, inime sehe melit irayah pe ndriyan ipwotisingi nongna Yapan, paratesah lohongan indrap iya hinonou ta Yapan.

Parnapas hilu Pol hilya kol ngawan Antiyok ita nondriya kol namandran hape Pisitiya

¹³ Pol iyasura susuyan hu, huwiri ndroi iro Papos pe huyarayah iya kol ngawan Perka, ita nondriya kol namandran hape Pampiliya. Huya huro aliy pe Yohanes itali hu pe imui iya Yerusalem. ¹⁴ Pwen Pol hilu Parnapas ara hilu tali kol Perka pe hilu yarayah hilya kol ngawan Antiyok ita nondriya kol namandran hape Pisitiya. Iro lang Sapat, hilu song iya nondriya yumwa totohun pe hilu mipwan aliy. ¹⁵ Iyamulan para hu ndramat hu tora mu iya yumwa totohun ara, hupohowe nongan sahin para kipwokeyani lohongahu pe nongan sahin tahu poropet ihipwen, pwen hu ndramat ara, hupwandrisa ndramat hamou para kiya kili hilu, pe ipa, “Walu

* 13:7: Eng: Proconsul; governor of the province

nali, kapa sahin nongan para pwokeyani lohongai ita kili walu, pwen alkasapwai.”

¹⁶ Pwen Pol itine pe ihari niman iya paingan pe ipwai, ipa: “Wawu yapane Yisrayel pe wawu Ndrāmira Lah mepo wawu ngara kasa katohun kiya kili Ngindrai, ara wawu kahalingi yo namu.

¹⁷ Ngindrai torou Yisrayel, ara ipirani tumburou hu; pe imbusi hu ara huya pwokeyan iya, iro tandrohonga huro Yisip, pe iwiri hu husa mawen iyasura pwoke namandran atan. ¹⁸ Yiy ikuni nopwaran para kultuwayihu iro tandrohonga huro kol ndrohoyin, nondriya hayou mahaangui (40).

¹⁹ Yiy ipwalngani hu ndramira hu kol manandrtikol nondriya kol namandran masih Kenaan, pe iwiri pwene hu pe ihingini yowen hu iya aliy, tehe mbukenan hu.

²⁰ Melit masih ariyo, ara irayah iro nondriya hayou haangat pe yimin-gui (450).

Iyamulan para aliy Ngindrai iyki hu ndramat huya mu iya pohon para tamwaniye, ipoo isa matne lang ata Poropet Samuwel.

²¹ Pwen hu ndramat husok tehe hunamili king hamou; pwen Ngindrai iyki Sol, noru Kis, ara irayah king tahu nondriya hayou mahaangui (40). Kis ara iyau nondriya hu ndraye Penyamin.

²² Hapeko Ngindrai irasses Sol pe iyki Tepit iwiri nokun tehe king. Ngindrai ara itiyani tiyeya Tepit toro, ipa, ‘Yo unimei tehe Tepit noru Yessi ara tehe nere imwonen. Yiy ara andre kimbusi melit masih mepo unamiliy para kimbusiy.’

²³ Ngindrai iyki Yesu ara para kisopwat hu para Yisrayel; pe Yesu ara irayah iyau ndraye Tepit tehe Ngindrai kinpwatizingiy pwen.

²⁴ Yesu ara mapu kinsarayah, pe Yohanes kinpwai pwen kinna tahu ndramat masih para Yisrayel para hu karapaiwani ndriyahu pe

kawiri paptais. ²⁵ Pakeh mbulya Yohanes nakhipwen, pwen ipwai iya kili hu, ipa, ‘Wawu pa ndre yo hiyeh ndrokonan? Yo ara ndramat ara pwi. Yiy andre kiho ndruwo, pe yo ndramat o mwaihei pe kunlahiy para kutali hatna pwelekan pwi.’

²⁶ Wawu nali, wawu noru ndraye Apraham pe wawu Ndrāmira Lah mepo wawu sa pahandra nohowai ta Ngindrai, nongan iye—nongan para Ngindrai pakisopwat hu ndramat masih—ara mahapo kintapayaniy kinsa kiltou. ²⁷ Yihu ndramat mepo ngara hu koro Yerusalem iyasura hu hiyeh huya mu tahu, ara hu kanpahasani Yesu hiyan pwi. Pe nongna hu poropet mepo ngara hu kapohowei kiro nondriya yumwa totohon lang Sapat masih, ara yihu kanlohonganiy hiyan pwi yi.

Pwen huiki nopwaran iya ndrita Yesu para kimat, pe iya tunan ara ko, humbusiy pe irayah mannan tehe hu poropet hu kanpwai mamu kinna. ²⁸ Konan yihu ten mwomwan ta Yesu ndrit para karayi yiy kimat, hapeko hurakekeyani Pailat ndron para katingundrun. ²⁹ Yihu mbusi melit masih iya kili yiy ihipwen, tehe pwayan kinpwai, pwen huwiri yiy isa pwan kei tondrih, pe huyaiki yiy iya ngat sou. ³⁰ Hapeko Ngindrai ihingini yiy pe itine paiwe. ³¹ Pwen yihu mepo hurikai iyapolo yiy iro Kaliliy ipoo iya Yerusalem, ara hunime yiy lang soyon. Pe mahapo hurayah ndramat para pohoweya nongnan isa kili ndramira yowu Yutah.

³² Pe yowu topo pohowe nongan hiyan isa kili wawu ipa toro: Sehe melit mepo Ngindrai kinpwatizingiy kinna kili tumburou hu, ³³ ara kintayah mannan kinsa kili worou mepo ndrayehu, tandrohonga ihingini Yesu itine

paiwe. Nongan ara hu kanrat-uluwi pwen ita waliy luwoh ita nondriya Puk Waliy, ipa toro:

‘Wou ara noru,
lang nepo ara kuntayah
tamam.’

³⁴ Ngindrai ihingini Yesu itine pe kinlahiy para nombuwen kimui pe kipwala pwi. Pe ndrokongan para aliy, tehe pwayan kinpwai, ipa toro: ‘Yo andre kuiki lomwes haiyan tehe kuntandrangan kinna kili Tepit pe andre kirayah ndrokongan tehe kunpwai.’

³⁵ Pe nongan sahin i, ara pwayan ipwai, ipa:

‘Wou anlahiy para apiyani Ndramiram Haiyan para kipwala, ara pwi!’

³⁶ Tanarou tehe tandrohonga Tepit iro kol pwan, lang ara, ara ngara kipo mbulen ndruwa namiliwa Ngindrai. Pe Tepit imat pe huroni yiy iyasura tumbun hu, pe nombuwen ara kinpwala.

³⁷ Hapeko yiy mepo Ngindrai ihingini yiy iyau kimat isa mawen, ara sangin kinpwala pwi.

³⁸ Pwen pe wawu nali, yowu topo pohowe nongan aro isa kili wawu, para wawu kapahasaniy, tehe Yesu ko andre kitali hu pakut mwomwan masih ta wawu.

³⁹ Nongan para pwahanou ta Mose ara kinlahiy para kisopwat wawu pe kimwaniyani wawu pwi. Hapeko wawu mepo wawu pwotisingi lohonga wawu iya kili Yesu, ara yiy opu ilahiy para kisopwat wawu pe kimwaniyani wawu koro mwonen. ⁴⁰ Mara wawu kiro; matisan sehe melit mepo hu poropet hu kanpwai mamu kinna, ara kirayah kili wawu.

⁴¹ ‘Akanime! Wawu ndramat para haisani nongan,
ara andre wawu kateleh
mwomwan pe wawu kamat;

paratesah, yo andre kumbusi melit handra kisarahaihai kiro mwonen lenge wawu,
pe konan kapa hamou kiwong kisata wawu,
hapeko andre wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi.’

⁴² Pol hilu Parnapas ara hilu pakatali yumwa totohun, pe hu ndramat husok hilu para hilu kasa pohowe nongan paiwe, kiya lang Sapat mulan. ⁴³ Pwen mbultere tahu iya hapwen, pe yihu Yutah soyon, iyapolo hu ndramat soyon mepo huro ndruwa kultuwayi totohun tahu Yutah, ara hu masih huro ndruwa Pol hilu Parnapas. Pe hilu wong iya kili hu, pe hilu pwokeyani lohongahu para hu kalohongani tisingi pahas ta Ngindrai.

⁴⁴ Iro mwonen lang Sapat mulan ara, pakeh hu ndramat masih para kol namandran ara, ara husa mbultere hu para hu kahalong nongna Ngindrai. ⁴⁵ Yihu Yutah, ara hunime hu ndramat soyosoyon iya pe humaimai, pe hurakokowai iya nongan Pol iro pohowe pe hupwasimiri yiy.

⁴⁶ Pwen Pol hilu Parnapas hilwong tahakulan iya, iya kili hu toro: ‘Hiyan para yowu kapohowe nongna Ngindrai kisa kili wawu kimu. Hapeko wawu mbuwali wawu para kawiri nongan ara, pe wawu pa ndre wawu ndramat o mwaihei pe wawu kanlahiy para kawiri taleh mepo andre kintokinto ara pwi. Akahalingiy, youlu andre kanpohowe nongan iye paiwe kisa kili wawu pwi. Mahapo yowu andre katiyaniy kiya kili hu Ndramira Lah. ⁴⁷ Paratesah, Yapan kinpwandrandrahaniy kinsa kili yowu toro:

‘Yo umbusi wou, ara tehe ngana mwan para kilengani hu Ndramira Lah para kol pwan masih,

pwen pe andre wawu kasopwat hu ndramat para mbusungo kol pwan masih, para kuwiri hu kamui kasa kili yo.’ ”

⁴⁸ Iro mwonen yihu Ndramira Lah huhulingi nongan aro, hupwes pe huhuri nongna Yapan; pe hu ndramat mepo Ngindrai kintakinimahu para kawiri taleh andre kinto-kinto, ara hupwotisingi lohongahu.

⁴⁹ Pe huwiri nongna Yapan iya, pe isilihi topwe kol namandran hape ara. ⁵⁰ Hapeko yihu Yutah, ara yihu suhuri ndriya hu pihin mepo mangalahu pe huro pahandra nohowai ta Ngindrai, pe hu kamai hiyeh huro pohon para kol namandran ara. Pwen yihu ndramat aro kene, ara husuhuri hu ndramat para karandroyani Pol hilu Parnapas, pe hurasses hilu para hilu kaya mawen kolohu. ⁵¹ Pwen Pol hilu Parnapas, ara hilu tolohani kohu pwan iro ndrika hilu, para kipwaingani kultuwayihu mwomwan kiro ndron kili hu. Pwen hilu yau hilya Yikoniyum. ⁵² Hapeko pwesai pe Mwoiwan Haiyan, ara ipep iro kili hu ndramira Yapan huro Antiyok.

14

Parnapas hilu Pol hilya kol Yikoniyum

¹ Pol hilu Parnapas ara hilu ya Yikoniyum, pe hilya nondriya yumwa totohun tahu Yutah namu, tehe ngara hilu koro mbusiy. Pe hiluro pohowe nongan iyasura pwoke, pwen pe hu Yutah pe hu Ndramira Lah soyo-soyon iya, ara hupwotisingi lohongahu. ² Hapeko hu Yutah mepo mbuwalihuh para kahalingi nongna hilu, ara husuhuri ndriya hu Ndramira Lah ara, para ndriyahu kakiskis kiya kili hu Kristen. ³ Pwen pe Pol hilu Parnapas ara hילו

kol ariya ndrangan niwen iya. Pe hilu kannoh para kapohowe nongna Yapan pwi. Pe nongna hilu iyapolo koisirai ta Yapan, ara Yapan isotiniy iyasura hu kaipisa ndraikiya pwoke, pe hu kinima pwoke handra-handra, mepo iyki pwoke iya nima hilu para hilu kambusiy. ⁴ Pe yihu ndramat para kol namandran iya ara, ara humaloiwe huya malpat. Hayah tahu, ara huro polo hu Yutah, pe hu hayah tahu yi, ara huro polo hu aposel. ⁵ Pwen pe hu Ndramira Lah pe hu Yutah, ara hutine iya wule iyapolo hu pohon tahu, para karandroyani hilu pe kasolpwa hilu kiya pat. ⁶ Hapeko hilusa pahas iya aliy, pe hilwop hilya kol malkol namandran Listra, pe Terpe mepo ita nondriya kol namandran hape Likawoniya. Pe hilu rakayani hu kol ara, ⁷ pe hilro pohowe nongan hiyan ara manau.

Hilya kol ngawan Listra pe kol ngawan Terpe

⁸ Pe ndramat hamou iro kol ngawan Listra, ara ndrikan imat masehe ndriya tinan, pe kinho rokai pwi masih, pe ngara kirompwan opu. ⁹ Pe yiy ara iro hilingi Pol iro wong. Pe Pol maran itis iya mwonen iya kili yiy, pe iyirrowei tehe yiy iro pwotisingi lohongan para kirayah hiyan. ¹⁰ Pe Pol iyoh pwokeyan iya, ipa, “Atine kimwonen kiya ndrikam!” Pwen o, ndramat ara ikohis, itine pe irikai.

¹¹ Pwen hu ndramat soyo-soyon ara, hunime sehe melit Pol imbusiy pe husomwe iya nongna kolo hu Likawoniya, hupa, “Hu ngindrai ara hurayah tehe ndramat pe husa pwan kiltou.” ¹² Pwen huyoh ngala Parnapas ara iya pohoweya ngindrai tahu hamou ngalan Seyus, pe Pol ara hu huyoh ngalan iya pohoweya ngindrai tahu hamou i, ngalan Hermes, paratesah, yiy ara ngara

kiya mu kiya poho hilu. ¹³ Pe pris ata ngindrai Seyus, mepo yumwa totohun namandran tan ita ngawan pakeh kol ara, ara iwiri hu mbulmwakau kamai hayah iyapolo hu nonou hayah, pe isa pohomara karam para kol namandran ara. Paratesah, yiy pe hu ndramat masih kene ara, ara yihu pakatimwiy tehe yukyuk kiya kili hilu.

¹⁴ Hapeko hilu aposel malmou, Parnapas hilu Pol, ara hilu hilog, pe hilu ndrohombwiri koiwe hilu pe hilu himbuh iya ngawan mwalinga hu ndramat soyon iya ara, pe hilu palngai, ¹⁵ hilu pa, “Wawu torou! Paratapeh pe wawu tora mbusiy tehen tora? Youlu ara ndramat opu tehe wawu ko. Youlu topo pohowe nongan hiyan isa kili wawu, pe youlu sa pwai para wawu kaiki ndruwa wawu kiya mawen kili hu melit o mwaihei ariya kene, pe akarapaiwani wawu pe akasa kili Ngindrai ndrokongan mepo imangsani kol pwan pe hu kol yang, pe ndras iyapolo hu melit masih kene hu tora aliy. ¹⁶ Iya lenge hu hasap iya hasap para mamu kinna, ara Ngindrai itali hu pe huye mwoimwoi tahu ko: ¹⁷ Hapeko yiy kinho kohon kili hu pwi, para hu ndramat kanlahiy para kapahasani yiy pwi. Yiy ngara kiyingani kultuw hiyan kisa kili wawu. Tehe iyki mbulou indrut iya kol paingan yang isa pwan kili wawu, pe iyki hu mbuwakei handra-handra para hu kappwai kiya walehehu imwonen; pe imbusi ndriya wawu ipep iya anandrinai soyon iya, pe pwesai namandran iya yi.” ¹⁸ Hilu wong iya kili hu tora, para kikituwe lohongahu para katimwi yukyuk kiya kili hilu, hapeko pakeh o hilu kanlahiy pwi.

¹⁹ Pwen yihu Yutah hayah huyau te kol Antiyok pe

Yikoniyum husa pe husuhuri lohonga hu ndramat para kol ara. Pe husolpwa Pol iya pat pe huluwi tarahani yiy iya ngawan kol ara, pe hupa ndre kinmat. ²⁰ Hapeko hu yau mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan, ara husa wule pe hurahakowan. Pwen pe Pol itine pe imui iya nondriya kol namandran ara paiwe. Iya lang sih i, Pol hilu Parnapas ara hilyau hilya kol ngawan Terpe.

Hilu mui hilya kol Antiyok ita nondriya kol Siriya

²¹ Pwen Pol hilu Parnapas ara hilpohowe nongan hiyan iro kol namandran ara, pe huwiri hu ndramat soyon iya hurayah hu ndramira Yapan. Pwen hilu mui hilya hu kol matikol Litra, Yikoniyum, pe Antiyok, ²² pe hilya pwokeyani lohonga hu ndramira Yapan, pe hupwokeyani hu para hu koro pwotisingi lohongahu. Pe hilu pa, “Worou ara andre tukaya nondriya hu nopwaran soyon para tukaya nondriya kolo King Ngindrai.” ²³ Pe hilu rakinima hu yapane sios nondriya kol hakol-hakol ara ihipwen, pe hutohun pe huyuh anandrinai pe huiki hu iya pahandra pwokere ta Yapan, yiy hiyeh mepo hu kanpwotisingi lohongahu kinna kili yiy. ²⁴ Iyamulan para hilya nondriya kol Pisitiya ihipwen, pwen hilu mui hilsa nondriya kol Pampiliya. ²⁵ Pe hilu pohowe nongan iro Perka ihipwen, pwen hilu tuh hilya pwan hilya kol Attaliya.

²⁶ Pe hילו Attaliya ihipwen, pwen hilu his ndroi pe hilu mui hilya Antiyok, kol mamu mepo hu kantakinima hilu, para koro pahandra pahas ta Ngindrai, para kaya mbusi mbulen mepo hilu kanna mbusiy pwen. ²⁷ Hilyarayah hilya ariya, pe hilu pwanos hu ndramira

sios husa wule. Pe hilu tiyani melit masih kene mepo Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili hilu, pe hilu tiyaniy tehe Ngindrai itipe papai iya kili hu Ndramira Lah, para hu kasa pwotisingi lohongahu. ²⁸ Pe hilito sura hu ndramira Yapan ara ndrangan niwen hape.

15

Hu yapane sios husa mbultere hu, huro Yerusalem

¹ Yihu ndramat hayah huyau Yutiya pe husa Antiyok, pe huro hinuwani hu nali hu, mepo hupwotisingi lohongahu, pe hupa toro: “Kapa wawu kansondriti kapilo wawu pwi, tehe pwahanou ta Mose kinpwai, pwen andre Ngindrai kinsopwat wawu pwi.” ² Lohongai aro imbusi Pol hilu Parnapas, pwen pe hilu rakokowai pe hiluro takekei iyasura hu iya nongan, ara hape waison pwi. Pwen pe hurakinima Pol hilu Parnapas iyapolo hu ndramirahu hayah i, para hu kaya paingan Yerusalem para kaya nime hu aposel, pe hu yapane sios kiya lohongai sahin ara. ³ Pwen hu ndramira sios hupwandrisa hu huyau, pe huro tokai nondriya kol malkol namandran hape Ponisiya pe Samariya, pe huro tiyani topwe titiye tahu Ndramira Lah, mepo hurapaiwani ndriyahu. Titiye aro ara iyki pwesai namandran iya, iya kili hu nali hu para sios. ⁴ Pwen yihu yarayah huya Yerusalem, pe hu ndramira sios iyapolo hu aposel pe hu yapane sios, ara hupwesani hu pe hurawuloh para husa. Pwen pe hutiyaniy iya kili hu sehe melit Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili hu.

⁵ Pwen hu ndramat hayah para susura hu Parisiy mepo hupwotisingi lohongahu, ara hutine pe hupa; “Yihu Ndramira Lah ara

hiyan para kapwai kiya kili hu para kasondriti kapilohu, pe kapwatingiy para hu koho ndruwa nongan para pwahanou ta Mose.”

⁶ Pwen hu aposel pe hu yapane sios, ara humbultere hu iyawule para hu karamwaniyani lohongai ara. ⁷ Pe huro panguluwani ndrangan niwen hape ihipwen, pwen Pita itine pe ipwai iya kili hu, ipa toro: “Wawu nali, wawu pahasaniy tehe koluw hape ihou aliy, Ngindrai kinpirani yo iro mwalinga wawu, para hu Ndramira Lah kahalingi nongan hiyan kiyau kili yo para hu kapwotisingi lohongahu. ⁸ Ngindrai mepo ipahasani ndriyarou masih, ara ipwainganiy tehe kiniwiri hu ndramat para mawen i, paratesah, kiniyki Mwoiwan Haiyan kinna kili hu iyawule tehe kinmbusiy pwen kinsa kiltou. ⁹ Pe kulturewayin isa kili tou pe iya kili hu, ara ihisoule ko, paratesah, yihu kanpwotisingi lohongahu, pe iya tunan ara ko, Ngindrai isungani ndriyahu iya howen mbulmaran. ¹⁰ Pwen pe paratapeh pe wawu pakanohonou Ngindrai toro: wawu pakaiki ndrokomwayit nopwaran masih kiya pwese hu ndramira Yesu, mepo worou pe tumburou kanlahiy para kakuniy pwi. ¹¹ Hapeko worou tupwotisingi lohongarou iya koisirai ta Yapan Yesu, para Ngindrai andre kisopwat worou iyawule tehe yihu yi.”

¹² Yihu ndramat huro mbultere hu ara, huhun o huro pe huro hilingi Parnapas hilu Pol hilro tiyani hu kaipisa ndraikiya pwoke, pe hu kinima pwoke mepo Ngindrai imbusiy iyau nima hilu iro mwalinga hu Ndramira Lah. ¹³ Hilu wong ihipwen, pe Yamis iwong, ipa, “Wawu nali, wawu kahalingi yo namu! ¹⁴ Simon kintiyaniy pwen tehe Ngindrai kin-

pwaingani pwokere tan imu iya kili hu Ndramira Lah, pe iwiri hayah tahu para karayah ndramiran. ¹⁵ Pe nongna hu poropet ara iwong iyawule tehen aliy, tehe Yapan ipwai pe hu kantatuluwiy, ara ipa toro:

¹⁶ ‘Kiyamulan para aliy, andre kumui kusa paiwe pe andre kupuli yopai ata Tepit mepo kiniput ita pwan.

Pe andre kumbultani hu melit hutora pwan ara, pe andre kupuliy paiwe, pe kusoyei pe kirayah howen i.

¹⁷ Pwen pe yihu ndrayer ndramat masih para kol pwan mepo hutora ndron kene ara hu katen Yapan,
pe hu Ndramira Lah mepo ngolo ita kili hu pwen.

Aro ara nongna Yapan, yiy mepo kinmbusi hu melit iye kantayah.’

¹⁸ Ngindrai kinpahasani melit ara koluw mamu kinna.”

¹⁹ Pwen Yamis ipa; “Tehen tora ko, lohongo nakisahapwen tehen iye: worou mbuna tukaiki nopwaran kiya kili hu Ndramira Lah, mepo hutora rapaiwani ndriyahu para kasa kili Ngindrai. ²⁰ Hapeko hiyan para tukaratuluwi nongan sahin kiya kili hu, pe kapwai kiya kili hu para hu kahaiyani hu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek, pe kahaiyani hu koro mawen kultuw para pilah, pe kahaiyani hu para hu mbuna kayan sangi kan mepo hu kandrusuwan, pe kahaiyani hu para hu mbuna kayan, ndre kayin ndr-eye kan. ²¹ Paratesah, nongna Mose, ara ngara hu kapohowei kiya kili hu kol masih kene, pe hu ndrayerou hasap kiyau hasap. Pe ngara hu kapohowei kiro nondriya hu yumwa totohun nondriya lang Sapat masih.”

Hu yapane sios hurapayani nongan iya kili hu ndramira lah mepo hupwotisingi lohongahu

²² Pwen hu aposel pe hu yapane sios iyapolo yihu ndramat masih para sios, ara hupa hiyan para hu karakinima ndramirahu hayah, para kapwandrisa hu kaya Antiyok kayapolo Pol hilu Parnapas. Pe hurakinima Yutas, ngalan handra Parsappas, pe iyapolo Silas. Hilu ndramat malmou aro, ara hiluro pohon mwalinga hu nali hu para sios. ²³ Pe hurapayani nongan mepo hu kantatuluwiy, ara ipa toro:

Yowu aposel pe yowu yapane sios mepo yowu nali wawu, yowu ratuluwi nongan iye para kisa kili wawu Ndramira Lah, mepo wawu pwotisingi lohonga wawu, pe wawu tora nondriya hu kol Antiyok, Siriya, pe Silisiya. Yowu rawuloh isata wawu.

²⁴ Yowu kanhilingiy tehe hu ndramat hayah towu, mepo yowu kanpa hiyan kinna kili hu para hu kaya poho yowu pwi, ara hu kanpakarawani wawu kinna nongan pe kanmbusi lohonga wawu kinimwa. ²⁵ Pwen tehen tora ko, yowu masih yowu sa lohongai handra ko, para yowu karakinima hu ndramat hayah, pe yowu kapwandrisa hu para kasa kili wawu kiyapolo kowase yowu malmou, Parnapas hilu Pol, ²⁶ ndramat malmou mepo hiluiki mwoiwa hilu masih iya ngala Yapan torou, Yesu Kristus. ²⁷ Pwen tehen tora ko, yowu pwandrisa Yutas hilu Silas para hilu kasa wong, para kapwokeyani nongan iyawule tehe yowu kantatuluwiy iye. ²⁸ Pe Mwoiwan Haiyan ara iripo polo yowu, pwen yowu mburi lohongai para yowu mbuna karaporuwi wawu kiya

nopwaran soyon. Hapeko hiyan para wawu koro ndruwa hu pwahanou ariyo ko. ²⁹ Wawu kahaiyani wawu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek. Pe wawu kahaiyani wawu para mbuna akayan, ndre akayin ndreye kan. Pe kahaiyani wawu para mbuna akayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan. Pe kahaiyani wawu koro mawen kultuw para pilah i. Kapa wawu kahaiyani wawu kiya hu melit aro kene, pwen andre wawu koro hiyan. Pwen ara.

³⁰ Pwen yihu pwandrisa hu ndramat ara pe hulai huyapwan pe huyarayah huya kol naman-dran Antiyok, pe humbultani hu ndramira sios huya harong, pe huiki nongan mepo hu kantatuluwiy iya kili hu. ³¹ Yihu ndramat ara hupohowe nongan huratuluwiy ara ihipwen, pwen hu mepo huhulingi pwahanou ara, ara hupwes. ³² Yutas hilu Silas, hilu malmou kene ara poropet, pe hilu wong nongan soyon iya para kipwokeyani lohonga hu nali hu, para hu koro pwoke. ³³⁻³⁴ Hiluro ara ndrangan niwen hape ihipwen, pe hu nali hu ara, ara hutoholi hilu iya ndriya wayis, pe hupwandrisa hilu hilyau, pe hilu mui hilya kili hu mepo hu kanpwandrisa hilu mamu.* ³⁵ Hapeko Pol hilu Parnapas, ara hiluro ndron Antiyok, pe hilu iyapolo hu ndramat soyon hape i, ara huro hinuwani hu ndramat pe huro pohowe nongna Yapan.

Pol hilu Parnapas hiluiki ndranga hilu

³⁶ Lang hayah iyamulan hape, Pol ipwai iya kili Parnapas ipa;

“Worou kamui kaya saisai kaya kili nalirou hu, hutora nondriya hu kol masih mepo tukanpohowe nongna Yapan kinna aliy pwen. Pe tukaya nime hu—hutora tehen tapeh.” ³⁷ Parnapas ara inamiliy para pakiwiri Yohanes mepo ngalan handra yi Mak, para kiya polo hilu. ³⁸ Hapeko Pol, ara ilohonganiy tehe kinna hiyan para kawiri yiy pwi, paratesah, yiy itali hilu masehe kol Pampiliya pe kinsusuye kinnasura hilu kinna mbulen pwi. ³⁹ Pol hilu Parnapas ara hilu takokowai pe hiluiki ndranga hilu, pe Parnapas iwiri Mak pe hilu his ndroi pe hilyau hilya mbuson Saiprus. ⁴⁰ Hapeko Pol ipirani Silas pe hilyau. Pe hu Kristen ara hutoholi hilu, pe huiki hilu iya pahandra pahas ta Yapan. ⁴¹ Pol iro tokai hakol iya hakol nondriya kol Siriya pe Silisiya, pe ipwokeyani hu sios.

16

Timoti irikai iya sura Pol hilu Silas

¹ Pe Pol iya kol ngawan Terpe, pwen iyamulan iyarayah iya kol ngawan Listra, mepo ndramira Yapan hamou ngalan Timoti iro aliy. Pe tina Timoti ara ipwotisingi lohongan pe yiy ara pihi Yutah. Hapeko tama Timoti, ara yiy hamou tahu Krik. ² Yihu nali hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu huro Listra pe Yikoniyum, ara ngara hu katiyani kultuw hiyan ata Timoti. ³ Pol ara inamiliy para kiwiri Timoti kiya polo yiy. Pe tunan hu Yutah hutora nondriya hu kol ara kopu, pwen iwiri Timoti pe isondriti kapilon. Imbusiy tora, paratesah, yihu Yutah masih ara hu kanpahasaniy pwen tehe taman ara hamou tahu Krik. ⁴ Pwen iro mwonen huro

* **15:33-34:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa tehe nongan sahin para susura nongan iye ara ipa toro: ³⁴ “Hapeko Silas ara ilohonge para kiro ndron kol ara manau.”

tokai nondriya hu kol ngawan hakol iya hakol, ara huroiki nongan ara, mepo yihu aposel pe hu yapane sios para Yerusalem hu kanmburiy pwen, para hu ndramat koho ndruiwan. ⁵ Pwen nongan ara, ara ipwokeyani lohon-gahu para nondriya hu sios, pe ndromwoyahu, ara iro hon iropo iya soyon nondriya lang masih.

Pol inime taltan ta ndramat hamou para Masetoniya

⁶ Pwen Pol iyapolo susuyan hu, ara hurikai pe hurakayani kol namandran hape Prikiya pe Kalatiya. Paratesah, Mwoiwan Haiyan ara ikaituwe hu para hu mbuna kaya pohowe nongan kaya nondriya kol namandran iya Esiya. ⁷ Pwen iro mwonen husarayah husa ndrokomatnet para kol namandran hape Misiya, hunohonou para kaya kol namandran iya Pitiniya. Hapeko Mwoiwa Yesu ara kinpa hiyan kinnatahu pwi yoh. ⁸ Pwen pe huraawaitini kol namandran iya Misiya pe hulai huya pwan kol ngawan Trowas. ⁹ Pe iho ndrokolo ping ara, Pol inime taltan handra ata ndramat hamou para kol Masetoniya, pe ndramat ara iro tine pe irakamam iya kili yiy, ipa, “Asa haroh kili yowu Masetoniya pe asa sopwat yowu.” ¹⁰ Pol inime taltan ara ihipwen, pwen hape pwi ko, yowu hikule yowu para kaya kol namandran iya Masetoniya. Yowu* sarayah iya lohongai handra ko tehe Ngindrai, ara iyoh yowu para kapohowe nongan hayah kiya kili hu.

Litiya irapaiwani ndriyan iro kol namandran Pilipai

¹¹ Yowu ro Trowas pe yowu his ndroi pe yowu ngap yowu

ya mwonen yowu ya mbuson Samoteres, pe iya lang sih iho ndruiwan, yowu his ndroi pe yowu ya kol Neyapolis. ¹² Pwen yowu ro kol ara ihipwen pe yowu ngap yowu ya kol namandran Pilipai. Kol ara koluw hu para Rom husa pe huyen aliy. Pilipai ara kol hakol namandran mepo iho hin ita nondriya kol namandran hape Masetoniya. Pe yowu ro ndron kol ara, lang hayah i.

¹³ Pe iro lang Sapat, yowu song yowu ya ngawan pohomara karam para kol namandran ara, pe yowu ya pwaki ndran, paratesah yowu pa ndre hape ara, ara ndrohonoku totohun. Pwen yowumpwan hape ara pe yowu wong iya kili hu pihin hayah mepo hu kanbultere hu pwen huyen aliy. ¹⁴ Pihin hamou iro mwalingahu pe iroholong, ara ngalan Litiya. Yiy ara pihin hamou ngara kipo pehei kiya hu koyau anandritan,† pe yiy ara iya kol namandran Tayatira. Pe ngara kitohun kiya kili Ngindrai. Pe Yapan itipe lohongan pe irapaiwani ndriyan iya nongan mepo Pol iro pohowei. ¹⁵ Pe iro mwonen yiy iwiri paptais iyasura hu tan para seu hawum mwaniye, pwen isok yowu, ipa, “Kapa wawu yirowe yo tehe upwotisingi lohongo iya kili Yapan, pwen akasa pe akoro suwe.” Pe yiy ara irakekeyani yowu pe yowu somwi yiy.

Pol hilu Silas hilya nondriya kou

¹⁶ Porosih aro, yowu ro tokai nakaya ndrohonoku totohun, pe pihindrahin hamou para pwandrendres o mwaihei ara isa pohonani yowu. Yiy ara payit

* **16:10:** Yowu Nondriya puk iye (**Titiye para Mbulya Hu Aposel**) ara nongan sahin “yowu” ngara kisarayah. Inimnim tehe Luk mepo iratuluwi puk iye ara iro sura Pol hu lang hayah, pwen pe iratuluwi “yowu” iyinganiy tehe yiy ara iro sura hu. Inimnim tehe Luk ara iro sura Pol iya matne kol Pilipai opu, pwen pe nongan sahin “yowu” ara ihipwen iro ariya. (Aposel 16:40) † **16:14:** Hu koyau anandritan ara kennehu namandran

iro ndritan, pe ngara kiranonoye kiya melit mapu kintayah. Pe hu mbukena pihindrahin ara, ara ngara hu kapo singayai soyon kiyau kili yiy kiya nongan para tanonoye mepo ngara kipwai.¹⁷ Pihindrahin aro, ara ngara kiro ndruwa Pol iyapolo yowu masih pe ngara kiro wayeh, kipa, “Yihu ndramat aripo ara hu pwandrendres ata Ngindrai Iyera Paingan Masih. Pe hutopo pwandrandrahani wawu iya sai para Ngindrai kisopwat wawu.”¹⁸ Yiy ngara kiro mbusi kultuw tehen tora lang soyon iya. Pe Pol ara ndriyan inwa tan pe irapaiwani yiy pe ipwai iya kili payit ara, ipa, “Iya ngala Yesu Kristus, yo upwandrandrahaniy isa kili wou para atali yiy pe asaya mawen!” Iro mwonen ara kopu, payit itali yiy isa mawen.

¹⁹ Pe iro mwonen hu mbukena pihindrahin ara huyirowei tehe meresayahu para poya singayai ara kintan, pwen humbultuwe tahatini Pol hilu Silas pe huluwi tarahani hilu iya ndrohonoku mbultere mbulmara hu pohon tahu, pe huiki hilu iya nongan.²⁰ Pe yihu yaiki hilu iya mbulmara hu ndramat para tamwaniye, pe hupa, “Hilu ndramat malmou aripo, ara hilu ndramira Yutah. Pe hilu topoiki nopwaran isa kolorou namandran iye. ²¹ Pe hilu topo hinuwani worou iya kultuwayi kowase hu hayah, mepo nonombun para worou Rom para kasomwiy pe katokuyaniy.”

²² Pwen hu ndramat masih husa wule pe hutasusut nongan iya kili Pol hilu Silas. Pe hu ndramat para tamwaniye ara hupwatisingiy para kalle koiwe hilu, pe kamwiri hilu. ²³ Pe humwiriyani hilu iya mwomwan ihipwen, pwen huya piyani hilu hilya nondriya kou, pe hupwatisingiy iya kili ndramat mepo ngara kiro nimnim kiya

kou, ara para kiro memerani hilu kahiyen. ²⁴ Ndramat para memerani hilu, ara iwiri nongan ara ihipwen, pwen iyki hilu iya nondriya seu sahin mbulkuran ita nondriya kou. Pe hurandrikipiri ngondroka hilu ara iya mwalinga parakei.

²⁵ Iro pakeh ndrokolo ping imwonen, Pol hilu Silas ara hilro tohun pe hiluro pa waliy iya kili Ngindrai. Pe hu ndramat mepo huro kou sura hilu ara huro hilingi hilu. ²⁶ Pe indrou pwi ko, nunuw namandran irayah pe ileleyani mbulndroiya kou. Pe porosih o, hu papai masih para kou ara hute topwei. Pe hu malkei hayen mepo huwasi ngondro nimahu iya aliy, ara hutan topwei. ²⁷ Makundrayin mepo ngara kiro memerani kou, ara iro matin pe isapoyoi pe inimei tehe hu papai para kou, ara kanite topwei. Pwen pe iwiri semela pahun niwen tan pe pakitingundrun mbukenan kiya aliy, paratesah, ipa ndre hu ndramat masih huro nondriya kou ara hu kanwop topwei. ²⁸ Hapeko Pol irandrokomat pwokeyan iya, iya kili yiy, ipa, “Mbuna atingundrum! Yowu masih, ara yowu topo!”

²⁹ Pwen ndramat para memerani kou, ara iyoh para ngana mwan kiya kili yiy. Pe ihimbuh iya nondriyan pe iyah iya pwan pe ilelen iro ngondro ndrika Pol hilu Silas. ³⁰ Pwen iwiri hilu iya ngawan pe isok hilu, ipa, “Walu namandran ato, andre kumbusi sehe melit para Ngindrai kisopwat yo?”

³¹ Pwen hilu pwai iya kili yiy, hilpa, “Apwotisingi lohongam kiya kili Yapan Yesu, wou pe hu ndrasisih para wum tam, pwen andre kisopwat wawu.”³² Pwen pe hupohowe nongna Yapan iya kili yiy pe iya kili hu masih mepo huro nondriya seu

kili yiy. ³³ Pe iho ndron ping ara, ndramat mepo ngara kiro memerani kou ara iwiri Pol hilu Silas pe isungani neken tahlilu. Pwen hape pwi ko, yiy iyapolo hu ndraisih mwaniye atan ara, ara huwiri paptais. ³⁴ Pwen iwiri Pol hilu Silas hilya nondriya seu tan, pe ihang hilu anandrinai. Pe yiy iyapolo hu ndraisih mwaniye atan, ara hupwes namandran iya. Paratesah, husa pwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai.

³⁵ Pwen lang ileu, pe hu ndramat para tamwaniye ara hupwandrisa hu makundrayin para kaya pwai kiya kili ndramat mepo iro memerani kou toro: “Akatali hilu ndramat ara kayau.” ³⁶ Pwen ndramat mepo iro memerani kou, ara itiyaniy iya kili Pol ipa, “Hu ndramat para tamwaniye ara hupwatisingiy tehe kutali walu Silas kayau. Pwen pe kiya, mahapo walu kayau kiyapolo ndriya wayis.”

³⁷ Hapeko Pol ipwai iya kili hu makundrayin, ipa, “Yihu kanmwiri youlu iro mbulmara hu ndramat o mwaihei. Youlu ara ndramira Rom, hapeko yihu piyani youlu ko mwaihei iya nondriya kou. Pe mahapo yihu pakarasse youlu kokohon o pe youlu kayau, ndre? Pwi yoh! Yihu mbukena hu kasa pe kasa luwani youlu kaya ngawan.”

³⁸ Pwen hu makundrayin huwiri nongan ara imui iya kili hu ndramat para tamwaniye. Pwen iro mwonen huhulingiy tehe Pol hilu Silas ara hilu ndramira Rom, pwen pe hunoh. ³⁹ Pwen hu ndramat para tamwaniye ara husa pe huya rapasa hilu. Pe huluwi hilu hilsa mawen pe husike hilu para katali kol namandran ara. ⁴⁰ Iyamulan para Pol hilu Silas hitali kou pe hilsa ngawan, hilya suwe Litiya. Pe hilu nime hu nali hu para

sios, pe hilu pwokeyani lohongahu. Ihipwen, hilyau.

17

Pol hilu Silas hilya kol ngawan Tesalonaika

¹ Pwen Pol hilu Silas hilya yau kol malkol ngawan Ampipolis pe Apolloniya, pe hilu yarayah hilya kol ngawan Tesalonaika. Pe hape ara, yumwa totohun hawum tahu Yutah iro aliy. ² Pe Pol iya nondriya yumwa totohun tehe ngara kiro mbusiy. Pe iho nondriya lang Sapat maroyoh, Pol ipwatiriye iyapolohu iya nongan mepo ita nondriya puk ta Ngindrai. ³ Pe iratiyaniy ileu, pe ipwaingani nongan ndrokongan, tehe nongna hu poropet iyingingiy tehe Kristus andre kikuni nopwaran pe kimat, pwen andre kitine paiwe. Pe ipa, “Yesu aro, mepo urupo pohowe yiy isa kili wawu, ara yiy Kristus.” ⁴ Pe nongna Pol ara, ara iluwi lohonga hu Yutah hayah pe huyapolo hilu Silas. Pe hu Krik soyon iya mepo ngara hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai, iyapolo hu pihin mangalahu soyon hape yi, ara huyapolo hilu yi.

⁵ Hapeko yihu Yutah ara humaimai, pwen pe humbultani hu ndramat hayah para tandroindroi huro ndrohovah. Pe husuhuri hu ndramat soyon iya yi, husa wule, pe hurambumbuwat iro nondriya kol namandran ara. Pe humubuh huya suwe Yason, para kaya ten Pol hilu Silas pe hu pakawiri hilu kaya nima hu yau masih. ⁶ Hapeko yihu kankahi hilu pwi. Pwen pe huluwi taharahani Yason iyapolo hu nali hu iya saya Yapan hayah, pe huyaiki hu iya kili hu yapane kol namandran ara, pe huwayeh hupa: “Hu ndramat mepo hu kantapaiwani pahandriya kol pwan kinsa paingan ara, mahapo hu kansa topo iye,

7 pe Yason irawuloh iya kili hilu pe iwiri hilu hilya pe hilro seu kili yiy. Pe yihu ndramat masih kene aro, ara yihu ngara konho ndruwa nongan pwahanou ta Sisar pwi. Pe ngara hu kapa king hamou ita ndron i; ngalan ara Yesu.”⁸ Pwen iro mwonen huhulingi nongan aro ihipwen o, hu ndramat soyon iya iyapolo hu yapane kol namandran masih ara, huro rambumbusan.⁹ Pwen hu yapane kol ara humbusiy pe Yason iyapolo susuyan hu ara hurandropweya hu. Ihipwen, hutali Yason hu para hu kayau.

Pol hilu Silas hilya kol ngawan Pereya

¹⁰ Pwen kol iping pe hape pwi ko, yihu Kristen hupwandrisa Pol hilu Silas pe hilyau hilya kol ngawan Pereya. Pe hilyarayah hilya hape ariya, pe hilsong hilya nondriya yumwa totohun tahu Yutah.¹¹ Pe hu Yutah para Pereya kultuwayihu ara hiyan iya, pe iramwaitini kultuwayi hu Yutah para Tesalonaika. Pe yihu hilingi nongna Pol pe hunamiliy tisingiy. Pe lang sih tehe sih, ngara hu kanime nokulaniy nondriya hu Nongna Ngindrai, para hu kanimey tehe nongan mepo Pol iro pwai ara ndrokonan, ndre pwi.¹² Pwen pe yihu para Yutah soyon, ara hupwotisingi lohongahu. Pe ndromwoya hu pihi Krik hu mangalahu, iyasura hu yapa Krik i, ndromwoya hu ara irayah soyon hape tehen aliy yi.

¹³ Pwen iro mwonen yihu Yutah para Tesalonaika ara huhulong tehe Pol ara iro pohowe nongna Ngindrai iro kol Pereya, pwen pe yihu ya kol ariya yi, pe yihu suhuri hu ndramat para karambubuwat.

¹⁴ Pwen hape pwi ko, hu Kristen hupwandrisa Pol iya leng. Hapeko Silas hilu Timoti ara hiluyat ndron Pereya.¹⁵ Pwen hu ndramat hu luwani Pol pe huwiri yiy iya kol namandran Atens. Pwen Pol iyki nongan iya kili hu ndramat ara, para hu kaya pwai kiya kili Silas hilu Timoti, para hilu kahaleh o pe kasa kili yiy; pwen huyau.

Pol ipohowe nongan iro kol namandran Atens

¹⁶ Iro mwonen Pol ara iro longe hilu iro kol namandran Atens, inime hu kerewek soyon iya huro kol ara, pe imbusi ndriyan ara iporu.¹⁷ Pwen pe iro nondriya yumwa totohun pe iro pwatiriye iyasura hu Yutah pe hu ndramira Krik mepo ngara hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai. Pe lang sih tehe sih ngara kiratitiye kiyasura hu ndramat mepo husa koyum husa ndrohopath.¹⁸ Pwen hu ndramat hayah para yihu Epikuriyan* pe yihu Stowik† mepo lohonga hu namandran, ara hupepet iyasura yiy. Pe hayah tahu ara huro sok, hupa, “Ndramat para pwasosohou ita, pakipa tesah?” Pwen yihu hayah ara hupa, “Ininim tehe pakitiyani hu paira hu kol hakol-hakol mawen.” Hupa tehen tora, paratesah Pol ara iro pohowe nongan hiyan ta Yesu pe nongan para Yesu kintine kimat.¹⁹ Pwen huwiri Pol iya pe huyaiki yiy iya kili hu yapane kol mepo ngara hu kambultere hu kaya ndrohonokuhu mepo hupohowe Areyopakus. Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Iya hiyan para yowu kasa pahasani hinonou howen mepo atapohowe iya, ndre pwi?”²⁰ Melit hayah mepo atawong iya aliy ara, ara

* **17:18:** Epikuriyan—ara yihu ndramat hiyeh ngara hu koho ndruwa hinonou ta ndramat hamou lohongan namandran ngalan Epikurus, ngara kihinuwani hu ndramat, tehe pwesai ara lohongai handra namandran masih iripo kol pwan. † **17:18:** Stowik—ara yihu ndramat hiyeh ngara hu koho ndruwa hinonou ta ndramat hamou lohongan namandran ngalan Seno, ngara kihinuwani hu ndramat, tehe hu karahatini lohongahu, pe hingorowa mwoiwahu ara kiluwi hu kaya kultuw hiyan.

handra pe howen isa tahlolong towu. Yowu nakapahasaniy opu, ndroiyyi nongan ara ita pa tesah ndrokongan.”²¹ (Akanimeiy, yihu ndramira kol Atens pe hu ndramat para kol mawen mepo husa huyen aliy, ara huiki lenge hu topwei iya para tahlolong nongan howen pe karatiyani nongan.)

²² Pwen Pol itine iro ndrohonoku mbultere tahu Areyopakus, pe ipa, “Wawu ndramira Atens! Yo unimeiy tehe melit masih wawu tora mbusiy, ara wawu tora ndruwa kultuwayi kowase totohun tawawu.”²³ Yo urukai urakayani nondriya kol iye, pe kunnimeiy nokulaniy pwen sehe melit mepo ngara wawu katohun kiya aliy. Pe yo kunsu yirowe pere tuntun sih, pe nongan handra huratuluwiy ita aliy, ara ipa toro: IYA KILI NGINDRAI MEPO WOROU TUKOWU TAN. Kiya, mahapo sehe melit mepo wawu kowu pe wawu tora tohun iya aliy, ara mahapo nakupohowei kisa ngawan kili wawu.

²⁴ Ngindrai mepo imangsani kol pwan pe melit masih iripo aliy, ara yiy Yapané kol pwan pe kol paingan yang. Pe yiy ngara kinho ye nondriya hu yumwa totohun namandran mepo nima hu ndramat hupuliy, ara pwi.²⁵ Pe kinlahiy para nimarou ndramat kasopwat yiy pwi, pe yiy kinamili handra melit kiltou pwi yi, paratesah, yiy opu iyki kunuwen pe taleh iyapolo melit masih isa kili worou masih kene.²⁶ Pe iyau kili ndramat hamou opu, imbusi hu ndramira kol hakol-hakol husarayah, para hu kaya pe kampwan kene ndrita kol pwan masih. Pe iyki nowe hu pe ndringa hu kol hapeleheh para hu kaya keyen aliy.²⁷ Ngindrai imbusi tehen tora, ara para matisan hu ndramat katen yiy pe kaseyeh yiy pe kakahi yiy. Hapeko yiy ara kinto mwanan kiltou pwi.²⁸ Iyau kili

yiy opu turopo mwalen, turopo tokai pe turopo. Tehe hu ndramat para tiyeya waliiy tawawu mbukena wawu ngara hu kapwai, kapa, ‘Worou ara ndrayen.’

²⁹ Pwen worou, ara ndraye Ngindrai, pe mbuna tukalohonganiy tehe Ngindrai ara tehe kolt, ndre silwa, ndre pat, ndre sumwoiwa nombangong mepo ndramat imangsaniy iyau niman pe lohongan, ara pwi yoh.³⁰ Mamu kinna, lohonga hu ndramat kinileu pwi, pe Ngindrai kiniyki lohongan kinna tahu pwi. Hapeko mahapo ipwandrandrahaniy iya kili hu ndramat masih para kol pwan masih kene, para hu karapaiwani ndriyahu.

³¹ Pe yiy ara kintanonoyani lang para kiramwaniyani kol pwan, kiyapolo tamwaniye hiyan kiyau kili ndramat mepo kintakiniman. Yiy kinpwainganiy kintayah mannan kinna mbulmara hu ndramat masih, paratesah, iya kultuw para katine kimat.”

³² Iro mwonen huhulingi Pol iwong iya lohongai para titine kimat, pwen hu hayah tahu ara hupwasimiri yiy. Hapeko hayah tahu ara, hupa, “Yowu namiliy para kahalingiy porosih i, sehe nongan mepo ata wong iya aliy ara.”

³³ Pwen Pol iwong ihipwen, pe itali hu pe iyau.³⁴ Hapeko hayah tahu ara huho ndruwa Pol pe hupwotisingi lohongahu. Pe hamou ita mwalingahu ara ngalan Tiyonisiyus, yiy ara hamou tahu para Areyopakus, iyapolo pihin hamou ngalan Tamaris, pe hu hayah tahu ara huyapolo hilu i.

18

Pol ipohowe nongan iro kol ngawan Korin

¹ Pwen iyamulan para aliy, Pol itali kol namandran Atens pe iyau iya kol ngawan Korin. ² Pe iya

pe ipohonani Yutah hamou ngalan Akwila, yiy ara ndramira kol Pontus. Yiy iro kol namandran masih Yitaliy pe yiy iyapolo nambuyun Prisilla ara hilsarayah mahapo hapeko hiltopo, paratesah, Klautiyus ara ipwandrandrahani hu Yutah masih para hu katali Rom. Pwen Pol ara iya para kinime hilu, ³ paratesah, yiy ara ndramat para mangseya yopai tehe hilu ko. Pwen iro, pe iropo mbulen sura hilu. ⁴ Iho nondriya lang Sapat masih, ngara kiya nondriya yumwa totohun para kipwatiriye nongan kiyasurahu, pe kinohonou para kiluwi lohonga hu Yutah pe hu Krik.

⁵ Iro mwonen Silas hilu Timoti hilyau Masetoniya pe hilsarayah, Pol ara iyki yiy masih iya mbulen para pohoweya nongan, pe para kitiyani kiya kili hu Yutah tehe Yesu, ara Kristus.* ⁶ Hapeko iro mwonen yihu Yutah huhingasi yiy pe hupwasimiri yiy, pwen itolohani koiven para kipwainganiy tehe kinpwes pwi, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Ndreye wawu ara andre kiro ndron ndrita paya wawu! Pe hapesah mwomwan andre kinto kili yo pwi. Pwen pe kiro mahapo kiya, andre kuya kili hu Ndramira Lah.”

⁷ Pwen Pol itali yumwa totohun ara, pe iyau iya kili ndramat hamou ngalan ara Titiyus Yustus. Yiy ara ngara kitohun kiya kili Ngindrai pe suwen ara ita ngilse yumwa totohun. ⁸ Pe Krispus ara ndramat mepo iya mu iya yumwa totohun ara. Yiy iyapolo hu ndraisih tan mwaniye, ara hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan. Pwen pe hu para Korin huhulingiy pe hu soyon tahu hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan i, pe huwiri paptais.

⁹ Pwen yoping sih Yapan iwong

iya kili Pol iya taltan, pe ipa, “Mbuna anoh pe mbuna amun. Aro wong o kiropo kiya. ¹⁰ Yo utasura wou pe kinlahi ndramat hamou kipokasiyani wou ara pwi yoh. Paratesah, hu yau to ara hu soyon iya hutopo nondriya kol namandran iye.” ¹¹ Pwen Pol iro manau ara ipoo hayou sih pe sahin, pe iro hinuwani hu iya nongna Ngindrai.

¹² Tandrohonga Kalliyo iro pohon para kol ngawan Akaya, hu Yutah masih ara humbultere hu pe huwiri Pol pe huyaiki yiy iya nongan. ¹³ Pwen hupa, “Ndramat iye ara ngara kiluwi lohongahu ndramat para yihu khandrisani nongan para pwahanou, kiro mwonen hu ngara katohun kiya kili Ngindrai.”

¹⁴ Pe iro imwonen Pol pakisomwi nongnahu, pwen Kalliyo iwong iya kili hu Yutah, ipa, “Wawu ndramira Yutah, kapa ndramat ara kinmbusi handra kultuw mendreheh ndre namandran mwomwan, pwen andre kimbusi yo kuhulingi nongna wawu. ¹⁵ Hapeko lohongai para soksok iya nongan pe ngalahu melit pe nongan para pwahanou tawawu —ara wawu mbukena wawu karamwanyi. Kinlahiy para kuramwaniyani nongan tehen ara pwi.” ¹⁶ Pwen irasses hu masih huya mawen suwe nongan. ¹⁷ Pwen yihu masih, ara hupaiwani hu pe hupwahatini Sostenes, ndramat mepo iya mu iya yumwa totohun, pe huramari yiy iro pohomara yumwa tamwaniye. Hapeko Kalliyo kiniyki lohongan kinna kili hu pwi.

Prisilla hilu Akwila, pe Apollos

¹⁸ Pe Pol ara iro ndron Korin lang hayah i. Pwen itali hu Kristen, pe ihis iya ndroi pe ingap iya pelei iya Siriya, iyapolo

* 18:5: TP: Man God i makim bilong kisim bek ol manmeri bilong en.

Prisilla hilu Akwila. Pe Pol iro ndron Senkriya pe isani kompanyan iyau, paratesah, irandran-gan iya kili Ngindrai.[†] 19 Pe yihu husarayah husa Epesus pe Pol itali Prisilla hilu Akwila, pe yiy opu iya nondriya yumwa totohun pe ipwatiriye iyapolo hu Yutah. 20 Pwen husok yiy para kiro polohu hape na, hapeko kinsomwi hu pwi. 21 Hapeko nakitali hu nakiyau, pwen irandran-gan, ipa, “Kapa Ngindrai kipa hiyan, andre kumui kusa.” Pwen itali kol Epesus, ihis ndroi pe ndroi ingap iya pelei pe iyau. 22 Pwen iyarayah iya kol Sisariya pe iya paingan pe irawuloh iya kili hu para sios ita Yerusalem. Pwen itali hu pe ilai iya pwan kol ngawan Antiyok.

23 Pe iro surahu para Antiyok ndrangan niwen hape. Pwen itali hu pe irakayani kol hakol iya hakol nondriya kol malkol naman-dran hape Kalatiya pe Prikiya, pe iro pwokeyani hu yau ata Yapan masih.

24 Pwen ndramira Yutah hamou ngalan Apollos, mepo yiy ndramira kol namandran Aleksandriya, ara isarayah isa Epesus. Yiy ara ndramat hamou maran walwalan, pe ipahas hiyan iya, iya Nongan Haiyan ta Ngindrai. 25 Apollos ara yiy ndramat mepo hu kanhinuwani yiy pwen kinna sai ta Yapan. Pe kultuwayin para pohoweya nongan ara tahakulan iya. Pe yiy ara iwong imwonen pe ihinuwani hu ndramat iya hu melit masih tehe Yesu imbusiy. Hapeko yiy ara tanan paptais ta Yohanes opu. 26 Pe yiy ara irakelehani nongan pwokeyan iro nondriya yumwa totohun. Pwen Prisilla hilu Akwila ara hilu hilingi yiy, pwen hilwiri yiy iya suwe hilu, pe hilu pwahanou yiy iya

meresaya nongna Ngindrai para lohongan kileu kiya aliy.

27 Pwen Apollos ilohonge para kiya Akaya, pe hu Kristen hupwokeyani lohongan, pe huratuluwi nongan sahin para kiya kili hu yau ta Yapan huro ariya, para hu kapwesani yiy pe karawulohani yiy. Iyarayah iya Akaya pe hu ndramat mepo pahas ata Ngindrai imbusiy pe hupwotisingi lohongahu, ara yiy isopwat hu namandran iya. 28 Paratesah, yiy ipwokeyani nongan iro mbulmara hu ndramat para kiramwaniyani nongan pwasosohou mepo hu Yutah hu kantasumbuwani. Pe ipwainganiy iya ngawan kili hu, iya Nongan Haiyan ta Ngindrai, tehe Yesu ara yiy Kristus.

19

Pol ipohowe nongan iro Epesus

1 Pwen Apollos ara iro ndron Korin pe Pol ara irikai pupura kol pe iyarayah iya kol ngawan Epesus. Pe iya pohonani hu yau ata Yesu hayah. 2 Pe isok hu, ipa, “Iro mwonen wawu pwotisingi lohonga wawu, ara wawu wiri Mwoiwan Haiyan, ndre pwi?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Pwi yoh. Nongan sahin mepo Mwoiwan Haiyan ara, ara yowu kowu, pe yowu konho hilingiy pwi yi.”

3 Pwen Pol isok hu, ipa, “Kiya, sehe paptais ndrokonan wawu wiriy yeh?”

Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Yowu wiri paptais iro kili Yohanes.”

4 Pwen Pol ipwai iya kili hu, ipa, “Yohanes isumuluwani wawu iya ndran, para wawu karapaiwani lohonga wawu ko. Pe Yohanes ipwai iya kili hu ndramat para hu kapwotisingi lohongahu kiya kili

[†] 18:18: Pol ara irandran-gan iya kili Ngindrai iho nondriya lang masahayeh. Pe nondriya hu lang ara, ara andre mbuna kisani kompanyan pe mbuna kiyin wain. Pwen, hu lang ara kasayau, pwen andre kisani kompanyan pe kiyki yukyuk kiya kili Ngindrai.

ndramat mepo nakiho ndruwan pe nakisa kamulan. Yiy mepo Yohanes ipa nakisa, ara Yesu.”⁵ Iro mwonen huhulingi nongna Pol ara ihipwen o, pwen hu masih ara huwiri paptais iya nondriya ngala Yapan Yesu. ⁶ Pe Pol iyki niman iya ndritahu ko, pwen o Mwoiwan Haiyan isa ndritahu. Pe huwong iya hu nongna kol handra-handra pe hutiyani nongan tehe hu poropet. ⁷ Pe ndromwoyahu, ara iho pakeh tehe songui pe lumou.

⁸ Pwen Pol isong iya nondriya yumwa totohun, pe iwong tisingi nongan nondriya walah maroyoh. Pe iwong pwokeyan para kiluwi lohongahu kiya lohongai para kolo King Ngindrai. ⁹ Hapeko hayah tahu ara hukaituwe ndriyahu pe mbuwalihu para hu kapwotisingi lohongahu. Pe hupwasimiri saya Yapan iya mbulmara hu ndramat. Pwen pe Pol itali hu, pe iluwani hu yau ta Yesu huyapolo yiy, pe huya pwatiriye lang masih iya yumwa hinonou namandran ata Tirannus. ¹⁰ Pol iro mbusiy tehen tora, nondriya hayou maluwoh mwaniye. Pwen pe hu para Yutah masih kene, pe hu para Krik masih kene, huro kol namandran iya Esiya, ara hu masih huhulingi nongna Yapan.

¹¹ Pwen Ngindrai ara ipwokeyani Pol, para kimbusi hu ndraikiya pwoke handra-handra kiyau niman. ¹² Pwen koyau hasai mendreheh pe hu koyau para mbulen mepo iro kili yiy, ara huwiri yiy kili hu ndramat humwa, pe mwamwa itali hu pe irapiyani hu payit huro ndritahu huyau.

¹³ Pwen hu Yutah hayah mepo ngara hu kohorokai pe ngara hu karasses hu payit huyau, ara hunohonou para karasses hu payit

kayau ndrita hu ndramat kiya ngala Yapan Yesu. Pe ngara hu kapwai, hu kapa, “Iya ngala Yesu mepo Pol ngara kipohowei, yo upwandrandrahani wou, ara asa mawen!” ¹⁴ Pe Skewa ara yiy pris hamou ihohin ta hu pris masih tahu Yutah. Pe norun kamai manandrtimou, ara huro mbusiy tehen tora. ¹⁵ Pwen lang sih iho aliy, payit hamou isomwi hu, pe ipa, “Yo tono ta Yesu, pe upahasani Pol i. Hapeko wawu, ara hiyeh ndrokonan?” ¹⁶ Pwen o ndramat mepo sinai iro ndritan ara ikohis iya ndritahu pe iramamari hu pe pwoke tan iramwaitini hu. Pe ipwalngani hu iya mwomwan, pe huwop husa ngawan seu ariya mandreyehu, pe mwayehu pwi.

¹⁷ Pwen yihu para Yutah pe Krik mepo huro kol Epesus, ara yihu masih nohowai namandran iya iwiri hu. Pe huhuri ngala Yapan Yesu iya paingan. ¹⁸ Pe hu soyon iya, hupwotisingi lohongahu, pe husa pe hupohopoh ngawan iya hu kultuw mwomwan tahu. ¹⁹ Pe hu ndramat hayah mepo ngam iro kili hu, ara huwiri hu puk maiye tahu isa harong pe hutimwiy iro mbulmara hu ndramat. Pe huwiri ndromwoya hu puk masih kene ara, pe kennehu ara irayah tehe sombule silwa mapuyimingat (50,000).^{*} ²⁰ Pwen tehen tora ko, nongna Yapan ara ingau pe imandra iya namandran iya, pe pwokeyan iya.

²¹ Melit masih ara irayah ihipwen, pe Pol ilohonge para kitali Epesus pe kiya pwen te Masetoniya pe Akaya, pe kamulan kiya Yerusalem. Pe ipa, “Kuro ara khipwen, pwen kuya saisai kuya Rom i.” ²² Pe ipwandrisa hilu ndramat malmou para sopwat yiy, Timoti hilu Erastus, para hilkaya Masetoniya. Hapeko yiy, ara iye

* 19:19: TP: sombule silwa hambut ara tehe kenne ndramat hamou para lang sih

ndron kol namandran iya Esiya ndrangan niwen hape na.

Hurambumbuwat iro kol ngawan Epesus

²³ Lang ara, hu ndramat hayah hurakokowai namandran iya para karatuni Saya Yapan. ²⁴ Ndramat hamou iro ariya ara ngalan Temetriyus ngara kipo mbulen kiya silwa. Yiy ngara kimangsani sumwoiwa pihin hamou ngalan Artemis kiyau silwa. Iyki mbulyan ara iya kili hu ndramat para hu kambulyaniy, pe iwiri singayai soyon iya iyau aliy. ²⁵ Pwen iyoh hu ndramat para sahaya hu melit handra-handra husa wule, iyasura hu mepo mbulyahu iya harong tehe yihu kopu. Husa, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu susuyo, wawu pahasani tehe mbulya worou iye, ara ngara tukawiri kennerou hiyan iya kiyau aliy. ²⁶ Pe wawu kanhilingiy pe kannimey tehe ndramat ariya ngalan Pol, ara kinpakarawani hu ndramat soyon iya pe kinluwi lohonga hu ndramat hutopo nondriya Epesus pe pakeh kol namandran iya Esiya masih. Pe ngara kipwai tehe hu kerewek mepo ngara tukapaltaniy kiya nimarou ara hu ngindra ndrokongan pwi. ²⁷ Lohongai sahin mwomwan para aliy, ara tehe nongna Pol ara, ara ilahiy para kipwalngani mbulya rou pe ngala mbulen aro andre kiya mwomwan. Ariya ko pwi yi, lohongai luhin para aliy ara andre kipwalngani yumwa totohun namandran ata ngindrayerou Artemis, pe kiya mwaihei o mbulmara hu ndramat. Mahapo hu ndramira kol namandran iya Esiya, pe hu ndramat masih para kol pwan, ngara tukatohun kiya kili Artemis. Hapeko nongna Pol ara andre kimbusi ngalan kiya pwalngengei o mwaihei.”

²⁸ Pwen yihu ara huhulingi nongan ara, pe ndrinhahu ilokuh pe huwayeh namandran iya, hupa, “Artemis para Epesus ara yiy namandran iya!” ²⁹ Pwen huwayeh tehen tora, pe kol namandran ara hu masih hupalngai topwei. Pe humbultuwe tahatini Kayus pe Aristarkus pe huhulun huya ndrohonoku mbultere. Hilu ndramat malmou ara, ara hilu para Masetoniya, pe ngara hilu kasusuye sura Pol. ³⁰ Pe Pol i pakisong kiya mwalinga hu ndramat ara, hapeko hu ndramira Yapan hupenani yiy. ³¹ Pe yihu ndramat hayah namandran para kol Esiya, hu kowase Pol, ara hupwanos nongan pe hukaituwe Pol para mbuna kiya nondriya ndrohonoku mbultere.

³² Yihu ndramat soyon huro aliy ara lohongahu imwakaikai. Hayah tahu ara huwayeh iya nongan sahin, pe yihu hayah ara huwayeh iya nongan sahin. Pe hu ndramat soyon hukowu, tunan tesah ndrokongan pe husa rawure. ³³ Pwen hu Yutah husoyani Aleksanter iya ngawan mbulmara hu ndramat. Pe Aleksanter ihiri niman iya paingan para hu kahun o, para kipenani hu Yutah tehe yihu mbukenahu kanmbusi melit handra mwomwan pwi. ³⁴ Hapeko huyirowe yiy, tehe yiy ara Yutah hamou. Pwen yihu Ndramira Lah masih ara huwaiyani wayeh iyawule ko ipoo ndranga paramwandrai maluwoh, pe hupa, “Artemis para Epesus ara yiy namandran iya!”

³⁵ Pe ndramat para tatuluwiya nongan para kol namandran ara,† irandrokomat ana hu ndramat masih pe humun. Pwen ipa, “Wawu ndramira Epesus, hu ndramat masih para kol pwan ara hupahasaniy tehe kol Epesus ara ngara kapwokarani yumwa to-

† 19:35: Eng: clerk; TP: kuskus

tohun namandran ata ngindrai Artemis, pe sumwoiwan iyos yang isa pwan. ³⁶ Melit masih mepo upwai andre hamou kinlahiy para kipa pwi kaliy, ara pwi yoh. Pwen pe tehen tora ko wawu masih kakuw o, pe mbuna akambusi melit handra o mwaihei. ³⁷ Wawu luwani hilu ndramat malmou aro hilsa hiltopo iye, hapeko hilu kantandroyani hu yumwa totohun namandran torou pwi, pe hilu kanpwasisiman ana ngindrai pihin torou pwi yi. ³⁸ Kapa Temetriyus pe hu ndramat para susuyan ara nongnahu nakaya kili ndramat hamou, pwen andre kirayah lenge tamwaniye. Hu ndramat para tamwaniye hu topo. Pwen andre hu karamwane hu kiya mbulmara nongan. ³⁹ Pe kapa lohongai handra hira ndron kili wawu para wawu nakaikiy kisa, pwen wawu karamwane wawu koro ndrohonoku mbultere imwonen. ⁴⁰ Akahalingiy! Kapa hu poho kol hu kahalingi melit mepo isarayah mahapo, ara ilahiy para hu kaiki worou kiya nongan. Worou ara topo nondriya nopwaran isarayah lang mepo, pe tukanlahiy para tukaiki lohongai handra hiyan kiya mbultere torou pwi. Paratesah, melit masih kintayah iye ara ndroiyn pwi.” ⁴¹ Ndramat ara iwong ihipwen, pwen ipwandrisa hu ndramat masih huyau.

20

Pol irikai iya kol malkol Masetoniya pe Kris

¹ Pe tambumbuwat ara iyahapwen, pwen Pol iyoh hu yau ta Yapan husa kili yiy pe ipwokeyani lohongahu, pe itoholi hu para nakitali hu. Ihipwen, pwen iyau iya kol namandran hape Masetoniya. ² Pe iro tokai nondriya hu kol ara kene, pe ipwokeyani lohongahu iya nongan soyon iya. Pwen iyarayah iya kol namandran masih Kris, ³ pe

iro ara nondriya walah maroyoh. Iro mwonen pakihis ndroi pakiya Siriya, ara iyirouwei tehe hu Yutah ara huro mburi nongan para katingundrun. Pwen irapaiwani lohongan pe irikai imui iya yau te kol namandran hape Masetoniya. ⁴ Iyayau ara pe ndramat hamou ngalan Sopater NdraPirrhhus yapa kol Pereya, ara isa pe irikai iyapolo yiy. Pe Aristarkus pe Sekuntus para kol Tesalonaika, iyapolo Kayus para kol Terpe pe Timoti yi, iyapolo Tikikus pe Tropimus para kol namandran iya Esiya ara hu masih huyapolon i. ⁵ Yihu ndramat aro kene ara huro mu huya pe huro longe yowu huro kol ngawan Trowas. ⁶ Hapeko yowu ro manau Pilipai ipoo yon para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi, ara isahapwen. Pwen yowu his ndroi pe yowu ngap iya pelei pe iro lang yimah yowu sarayah sa kol ngawan Trowas, pe yowu sapolo hu mepo hu kansa kol pwen huro. Pe yowu ro kol ara lang manandrtoyoh mwaniye.

Pol ihingini Yutikus itine kimat iro kol ngawan Trowas

⁷ Iro mwonen lang imu para sandre sih, yowu sa mbultere iyawule para karamburingi ndrinanohun. Pwen Pol ara ipohowe nongan iya kili hu ndramat, pe iluwiy iya ndrangan niwen ipoo ihindrokolo ping. Paratesah, lang hira mulan andre kitali hu pe kiyau ⁸ Pe nganngana hu sui ara soyon iya iro seu sahin paingan mepo yowu ro mbultere aliy. ⁹ Pe wihou hamou ngalan Yutikus ara irompwan ndrita marasip. Pe Pol ara iluwi nongan iya ndrangan niwen iya, pwen wihou ara maran inun pe imatin. Yiy ara iro marasip para seu tiwum paingan pe imatin turut pe iyos iya pwan, pe yihu pakaya soli yiy, ara meren. ¹⁰ Pwen Pol ilai iya pwan pe iyah

iya ndritan pe ipwokarani wihou ara. Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Nere wawu mbuna kihilim, yiy mwalen.” ¹¹ Pwen Pol ingas imui iya paingan pe iramburingi ndrinnanohun pe huiniy iyawule. Pe huye wong ipoo lang ileu tahu. Pwen itali hu pe iyau. ¹² Pe hu ndramat huwiri wihou ara mwalen, pe huyau iyapolo ndriya wayis namandran iya.

Pol itali hu pohon para Epesus pe iyau

¹³ Pwen yowu masih yowu tali Pol pe yowu his ndroi pe yowu ngap iya pelei yowu ro mu yowu ya kol ngawan Assos para kayasuni Pol, paratesah, yiy ilohonge pe ihikule yiy para kirikai sai paingan.

¹⁴ Iro mwonen para Pol isa pe ipohonani yowu ro kol Assos, yowu wiri yiy isa ndroi pe yowu ngap yowu ya mbuson Mitilene. ¹⁵ Pwen lang mulan i, yowu ngap iya pelei pe yowu tali kol ara pe yowu yarayah iya pakeh mbuson Kiyos. Pe iya lang sih i, yowu ngap yowu singondriti ndras yowu ya mbuson Samos. Pwen iya lang sih mulan i, yowu ngap yowu yarayah iya kol ngawan Miletus. ¹⁶ Pol ara kinpwokeyani lohongan pwen para kingap kiya pelei ndroi kiya ramwaitini kol Epesus, paratesah, welen imai para kiro kol namandran iya Esiya ndrangan niwen. Yiy ara iramwalahani yiy para lenge Pentekos kintayah mapu, pwen kiya pe kinoro Yerusalem, kapa kilahiy.

¹⁷ Pwen Pol ara iro kol ngawan Miletus pe ipwanos hu yapane sios para kol namandran Epesus para hu kasa nime yiy. ¹⁸ Pe husarayah husa kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kanpahas kinna kultuw to iro mwonen usa pe uro sura wawu. Iro mwonen lang mamu usa rahatuwe

kol namandran iya Esiya, pe iro nondriya lang masih kinna yi mepo kunsu pwen uro sura wawu, ¹⁹ ara wawu kanpahasaniy tehe lang soyon iya yihu Yutah ngara kamburi nongan para karatuni yo. Tunan ara ko, ngara kimbusi hingorowo pe ndriyo kiporu. Hapeko uiki yo usa pwan pe ngara kumbusi mbulya Yapan kiyapolo ndriyang. ²⁰ Wawu pahasaniy tehe yo ara kunuhundrudru para kupohowe sehe melit mepo ilahiy para kisopwat wawu, ara pwi. Hapeko yo uhunuwani wawu iro mara ngawan pe iro nondriya seu hawum iya hawum i. ²¹ Yo kuntiyaniy pwen kinna kili hu Yutah pe hu Krik kene, para hu karapaiwani ndriyahu kaya kili Ngindrai, pe hu kapwotisingi lohongahu kaya kili Yapan Yesu torou.

²² Pwen mahapo Mwoiwan Haiyan ara irakalahani yo para kuya Yerusalem, pe sehe melit nakirayah kisa kili yo kiro ariya, ara ukowu. ²³ Melit handra ko upahasaniy, ara tehe kol namandran masih ngara kuya aliy, Mwoiwan Haiyan ngara kipwahanou yo para kuropahas tehe andre kuya nondriya kou pe hu nopwaran nakupohonaniy ara hutora longe yo. ²⁴ Hapeko yo kunlohongani mwoiwo tehe handra melit namandran iya mbulmoro, ara pwi, melit handra ko ulohonganiy ara para kungaplani ngapilai kipoo kuyahapwen. Pe andre kumbusi mbulyo mepo kunwiri yiy kili Yapan Yesu. Mbulyo ara para kupohowe nongan hiyan para pahas ta Ngindrai.

²⁵ Akahalingiy, yo upahasaniy tehe wawu mepo urupo mwalinga wawu pe urupo pohowe nongan hiyan ata King Ngindrai, ara hamou tawawu andre kinnime mbulmoro paiwe pwi. ²⁶ Pwen pe lang nepo, yo nakupwai ngawan

kisa kili wawu tehe, ndreyehu ndramat masih, ara andre kinto ndrito pwi, ²⁷ paratesah, yo kunoho hindrundru para kupohowe nongan para pwahanou ta Ngindrai masih kene kisa kili wawu ara pwi. ²⁸ Mara wawu kiro ta wawu pe kiro ta hu ndramat masih para sios mepo Mwoiwan Haiyan kiniykiy ita pahandra pwokere ta wawu. Wawu kapwokarani sios ta Ngindrai tehe hu ndramat para pwokereya sipsip ngara kambusiy. Akapwokarani sios mepo kintakonihy pwen kinna ndreye norun mbukenan. ²⁹ Yo ara upahasaniy tehe kamulan para kutali wawu, pwen andre hu mwiypuyap ndrinhawu mwomwan, ara andre hu kasa mwalinga wawu pe andre kapwalngani hu sipsip. ³⁰ Pe hu ndramat hayah hutora mwalinga wawu mbukena wawu, ara andre hu katine pe hu kandrihisani nongan ndrokongan para kaluwani hu ndramat koho ndruruwa hu. ³¹ Pwen pe wawu koro hinehes! Akalohonganiy tehe nondriya hayou maroyoh, ping pe lang masih yo kunoho mayum pwi para kupwahanou hamou-hamou tawawu kiyapolo ndriyang.

³² Pwen pe mahapo yo uiki wawu iya kili Ngindrai pe iya kili nongan para pahas atan, mepo andre kihingini wawu kamandra pe andre kiyki melit soyan kisata wawu kiro mwalinga hu norun mepo kintakinima hu pwen para karayah haiyan. ³³ Pe yo kunamiliwaniy para kuwiri silwa, ndre kolt, ndre koyau ta hamou tawawu, ara pwi yoh. ³⁴ Wawu mbukena wawu kanpahasaniy tehe yo upo mbulen iyau nimo imwonen para kupwokarani yo mbukeno pe hu susuyo yi. ³⁵ Iro nondriya mbulen masih kunmbusiy, ara kunpwainganiy pwen kinsa kili wawu tehe worou koro ndruruwa kultuw para kapo mbulen

kiya pwokeyan. Pwen worou andre kalahiy para kasopwat hu ndramat mepo hu kanlahiy para kasopwat hu mbukenahu pwi. Wawu kalohongani nongan mepo Yapan Yesu mbukenan kinpwai, kinpa, 'Lomwes para nayuk ara iramwaitini lomwes para napo.' "

³⁶ Pwen Pol itiyani melit masih ara ihipwen, pe itukuruhu iya pwan iyapolo hu masih pe itohun. ³⁷ Yihu masih ara hurang turut, pe hundrohosi yiy, pe hurahungung iyatan. ³⁸ Pe ndriya pworu tahu namandran masih, ara irayah ihondruwa nongan mepo kinpwai, tehe andre hu kanlahiy para hu kanime mbulmaran paiwe pwi. Pwen pe hu masih ara hurikai iyapolo yiy pe huyaiki yiy iya ndroi.

21

Pol ihis ndroi para kiya Yerusalem

¹ Pwen iyamulan yowu tali hu yapane sios pe yowu his ndroi pe yowu ngap yowu ya mwonen iya mbuson Kos. Iya lang mulan yowu ya mbuson Rotes, ihipwen, yowu taliy pe yowu yarayah iya kol ngawan Patara. ² Pe yowu kahi ndroi hakou para nakiya kol namandran hape Ponisiya, pe yowu his yaliy pe yowu ngap pe yowu yau. ³ Yowu ro ngap yowu ya pe yowu nime mbuson Saiprus, ara iyapwen te nima yowu kamou, pe yowu ramwaitiniy pe yowu ngap iya kol namandran iya Siriya. Pe yowu yarayah iya kol ngawan Tayar, kol mepo hu nakatali hu memelit iro nondriya ndroi para kiyapwan aliy. ⁴ Pe yowu kahi hu ndramira Yapan huro ara, pe yowu ro polo hu lang manandrtoyoh. Pe Mwoiwan Haiyan iwong iya kili hu pe hupwai iya kili Pol para mbuna kiya Yerusalem. ⁵ Hapeko hu lang manandrtoyoh ara ihipwen, para ndroi nakitali

Tayar, yowu tali kol ngawan ara pe yowu ropo yowu ya manau. Pe hu ndramira Yapan masih iyapolo nambuyu hu pe noru hu, ara huya yuk yowu iya ngawan para kol ara, pe yowu tukuruhu iro poholeng pe yowu tohun. ⁶Iyamulan hamou itoholi hamou ihipwen, pwen yowu his ndroi, pe yihu mui iya suwehu.

⁷ Pwen yowu tali kol Tayar pe yowu ngap yowu ya Tolemays, pe yowu rawulohani nali yowu hu para sios. Pe yowu ye polo hu lang sih. ⁸ Iya masan lang sih i, yowu yarayah iya kol ngawan Sisariya, pe yowu ro suwe ndramat hamou para pohoweya nongan hiyan ngalan Pilip. Yiy ara hamou tahu manandrtimou ara.* ⁹ Pe noru Pilip hu pihin mahaamou mepo hu kanyesou pwi, ara hu ngara kawong tehe hu poropet.

¹⁰ Pwen yowu ro ara lang hayah i, pe poropet hamou ngalan Akapus ara iyau kol namandran hape Yutiya pe isa pwan. ¹¹ Yiy isa kili yowu pe iwiri kundrayi Pol pe iwasi niman pe ndrikan mbukenan iya aliy. Pwen ipa, "Mwoiwan Haiyan ipa toro: 'Tehe toro ko, hu Yutah para Yerusalem andre hu kawasi mbukena kondrei iye, pe andre hu kaiki yiy kiya kili hu Ndramira Lah.' "

¹² Iro mwonon yowu hilingi nongan aro, yowu iyasura hu ndramat para kol ara, ara yowu rakekeyani Pol para mbuna kiya paingan Yerusalem ¹³ Pwen Pol isomwi yowu, ipa, "Paratapeh wawu tora tang pe wawu tora mbusi ndriyo irang? Yo urupo mwoimwoi para hu kawasi yo. Pe ariyo ko pwi, urupo mwoimwoi yi para kumat kuro nondriya Yerusalem kiya ngala Yapan Yesu." ¹⁴ Yowu wong iya kili yiy pe kinhilingi yowu pwi, pwen yowu mun o yowu ro, pe

yowu pa, "Hiyan, namiliwa Yapan kirayah."

¹⁵ Iyamulan para lang hayah isayau, yowu mwaniyani yowu pe yowu ya paingan Yerusalem. ¹⁶ Pe yihu ndramira Yapan hayah para Sisariya, ara hurikai sura yowu pe huyaiki yowu iya suwe Nason, para yowu koro aliy. Yiy ara ndramira mbuson Saiprus, pe hamou ndramira Yapan para koluw.

Pol iyarayah iya Yerusalem

¹⁷ Iro mwonon yowu yarayah iya Yerusalem, hu nali hu para sios ara huwiri yowu iyasura pwesai. ¹⁸ Iya lang mulan Pol iyasura yowu masih yowu ya nime Yamis, pe hu yapane sios masih, ara husa huro yi. ¹⁹ Pwen Pol ara irawuloh iya kili hu, pe itiyani mbulen masih handra-handra mepo Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili yiy, iro mwalinga hu Ndramira Lah.

²⁰ Iro mwonon huhulingiy, pwen huhuri ngala Ngindrai. Pwen hupwai iya kili Pol, hupa, "Nali, animei, yihu Yutah tasopou-tasopou ara hu kanpwotisingi lohongahu. Pe hu masih ara kantahatini lohongahu kinna nongan para pwahanou ta Mose.

²¹ Yihu ndramat hayah hu kannese pwen kinna kili hu masih ara, tehe wou ngara ahanuwani hu Yutah, mepo hu tora mwalinga hu Ndramira Lah, tehe hu mbuna koho ndruwa Mose. Pe hu kannese tehe wou ngara ahanuwani yihu tehe hu mbuna kasondriti kapilo noruhu, pe hu mbuna koho ndruwa kultuwayi kowase rou. ²² Tanarou tehe andre hu kahalingi titiye tehe wou ansa. Pwen andre tukambusi tehe tapeh ndrokonan? ²³ Kiya! Hiyan para ambusi sehe melit yowu nakapwai kisa kili wou. Yihu ndramat mahaamou iye mepo hu topo sura yowu, ara

* 21:8: Aposel 6:5

hu kantandrangan kinna kili Ngindrai pwen. ²⁴ Pwen awiri hu ndramat mahaamou aro, pe wawu masih koro ndruwa kultuw para karayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe yukyuk mepo hu nakaikiy para hu nakanahi paya hu, ara andre wou aiki kennen. Ambusiy tehen tora pe andre hu ndramat masih kapahasaniy tehe titiye masih hu kannese kinna, ara hu nongan pwasoyou opu. Pe andre hu kapahasaniy tehe wou mbukenam ara ata ndruwa nongan para pwahanou i. ²⁵ Yihu Ndramira Lah mepo hu kanpwotisingi lohongahu, ara yowu kanratuluwi nongan sahin kinna kili hu tehe yowu kamburi lohonga yowu tehe toro: Para yihu kahaiyani hu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek; pe hu koro mawen ndrai; pe hu mbuna kayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan; pe hu koro mawen kultuw para pilah.”

²⁶ Pwen lang sih iyamulan Pol iwiri hu ndramat mahaamou ara husa kili yiy. Pe imbusi lohongai masih para yiy kirayah howen kiya mbulmara Ngindrai iyapolo hu mahaamou ara yi. Pe iya nondriya kowa yumwa totohun namandran pe iya pwai iya kili hu pris, tehe andre kirahaihai sehe lang ndrokonan pe andre hu kahapwen mbulen para karayah howen kiya mbulmara Ngindrai, pe sehe lang andre hamou-hamou tahu kasaiki yukyuk tan.

Hu Yutah humbultuwe tahatini Pol

²⁷ Pe iro mwonen lang manandrtoyoh ara pakeh nakisahapwen, pwen hu Yutah huyau te kol namandran iya Esiya ara hunime Pol iro yumwa totohun namandran. Pwen husuhuri ndriya hu ndramat masih pe imbusi ndrinahu ilokuh pe humbultuwe tahatini

Pol, ²⁸ pe hurandrokomat, hupa, “Wawu ndramat para Yisrayel, akasopwat yowu! Ndramat aripo ko ara ndramat mepo ngara kihinuwani hu ndramat masih kiya nongan para pwasimiri hu ndramira tou, pe nongan para pwahanou ta Mose, pe yumwa totohun namandran iye yi. Pe ariya ko pwi, yiy kinluwani hu para Krik hayah pe husa nondriya kowa yumwa totohun namandran pe hupwalngani kol haiyan iye.” ²⁹ (Yihu pwai tehen tora, paratesah, hunime Tropimus ndramira Epesus hamou, iro nondriya kol namandran ara iro sura Pol. Pwen yihu ara hulohonge tehe Pol ara kinwiri yiy pwen kinna nondriya kowa yumwa totohun namandran.)

³⁰ Pe hu ndramat masih para kol namandran ara ndriyahu ikiskis pe huhulun huyau hapehape husa. Pwen humbultuwe tahatini Pol, pe huluwi yiy iya ngawan kowa yumwa totohun namandran, pe hape pwi ko, huwari papai masih para kowa yumwa totohun namandran ara. ³¹ Iro mwonen yihu pakatingundrun, pwen nongan ara iyarayah iya kili kenol tahu ndram para Rom, tehe hu masih para kol namandran Yerusalem ara hutopo tambumbuwat. ³² Pwen kenol ihileh pe iwiri hu ndram iyapolo hu hiyeh huro mu tahu pe hungap huya pwan kili hu ndramat mepo hurawure huro. Pwen iro mwonen hu ndramat ara hunime hu ndram atan husa, pwen huhutohai taya Pol.

³³ Pwen kenol tahu ndram ara isarayah pe imbultuwe tahatini Pol, pe ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawasi yiy kiya malkei hayen malmou. Pwen isok hu ndramat tehe ndramat ara yiy hiyeh pe imbusi tesah ndrokonan. ³⁴ Pe hu ndramat soyon

iya hurawure huro, pe hayah tahu ara huro wayeh handra, pe hayah tahu ara huro wayeh handra yi. Pe ngangaliya hu ara soyon iya, pe kenol tahu ndram ara kinlahiy para kisehe ndroiya nongan ndrokonan pwi. Pwen ipwatingiy iya kili hu ndram para hu kawiri Pol kiya nondriya suwe hu. ³⁵ Iro mwonen Pol iyarayah iya kanen para seu ara, yihu ndram hunimei tehe hu ndramat ara ndriyahu ikiskis iya, para hu katingundru Pol, pwen pe hu ndram husap yiy iya paingan. ³⁶ Pe hu ndramat soyon iya ara huho ndruwa hu pe huro wayeh mulan, hupa, “Katingundrun!”

Pol iwong iya kili hu ndramat soyon iya

³⁷ Iro mwonen hu ndram nakawiri Pol kiya nondriya seu, isok kenol, ipa, “Ilahiy para kuwong hape kisatam?”

Pe kenol isomwi yiy, ipa, “Wou apahasani nongna kol Krik, ndre? ³⁸ Upa ndre wou ndramira Yisip ara, mepo mamu hape kinna anpo pahun iya kili hu para kapman, pe anwiri hu ndramat mahaapou (4,000) para taya ndramat mepo ngara hu kapo pahun kinna semen niwen para pahun, pe aluwani hu wawu ro kol ndrohoyin, ndre?”

³⁹ Hapeko Pol isomwi yiy, ipa, “Yo ara hamou ndramira Yutah, para kol Tarsus ita nondriya kol namandran hape Silisiya. Kolo, ara kol hape mendreheh pwi. Hiyan para kuwong hape kiya kili hu ndramat?”

⁴⁰ Pwen kenol tahu ndram ara isomwi yiy, ipa hiyan. Pe Pol ara iro tine kanen pe isoli niman iya kili hu ndramat para hu kamun. Iro mwonen hu masih humun, pwen iwong iya kili hu iya nongna kol tahu Hipuruw.

22

¹ Pe Pol ipa tehen toro: “Wawu nali pe tomo, akahalingi yo na, yo nakuhutereno kisa kili wawu.”

² Pe iro mwonen huhulingi yiy iwong iya kili hu iya nongna kol Hipuruw, yihu masih ara hunun o huro.

Pwen pe ipa; ³ “Yo ara hamou Yutah. Tino imwalahiy to iro kol ngawan Tarsus, nondriya kol namandran hape Silisiya. Hapeko umandra ara uro kol namandran iye. Yo ara uro pahandra Kamaliyel pe yiy ihinuwani yo hiyan masih iya ndroiya nongan para pwahanou ta tumburou hu. Pe yo ara urahatini kultuwayi Ngindrai, imwonen tehe mahapo wawu tora mbusiy. ⁴ Yo ngara kuro tandroyani hu ndramat hupwotisingi lohongahu, pe huro ndruwa Sai iye, para hu kamat. Pe umbultuwe tahatini hu kamai pe pihin kene, pe uluwi hu huya nondriya kou. ⁵ Pe pris ihohin ta hu pris masih kene iyasura hu Sanhetrin torou Yutah, ara hupahasaniy pe hulahiya para katiyani kultuw tehe urupo pwai iye. Yihu ara ko huratulowi nongan para kuwiriya kiya kili nalirou hu hutora kol Tamaskus. Pe uwiri nongan ara pe uro tokai nakuya kol ara, para kumbultuwe tahatini hu ndramat mepo huho ndruwa Sai ara, para kuluwi hu kasa Yerusalem. Pwen hu namandran kapomate hu.

⁶ Lang ara mwandrai pakeh nakirahaihai, pwen yo uropo uya pakeh kol Tamaskus. Pe indrou pwi ko, nganngana yang namanandran ilenganiy iro kol paingan yang isa pwan kili yo pe irahakowo. ⁷ Pwen yo uyos uya pwan pe uhulingi yoholai sahin ipwai isa kili yo, ipa, ‘Sol! Sol! Paratapeh pe ata tandroyani yo?’

⁸ Pe usomwi yiy, upa, ‘Yapan, wou hiyeh?’

Pe ipa, 'Yo ara Yesu para Nasaret mepo ata tandroyani yo.' ⁹ Pe hu susuyo ara hunime nganngana yang, hapeko yihu kanhilingi mbulukoyu hiyeh iro wong isa kili yo pwi.

¹⁰ Yo usok, upa, 'Yapan, yo nakumbusi tesah?'

Pe Yapan ipwai isa kili yo, ipa, 'Atine, pe aya nondriya kol Tamaskus. Aya aro, pe hamou andre kipwai kisa kili wou kiya sehe melit yo kuntakinimam pwen para nambusiy.' ¹¹ Nganngana yang ara irapwasingi moro pe kunlahiy para kunnimnim pwi, pwen pe hu susuyo ara humbul-tuwe nimo pe huluwi yo uya kol Tamaskus.

¹² Pwen ndramat hamou ngalan Ananiyas isa nime yo. Yiy ara ngara kihaiyani nongan para pwahanou, pe ngara hu ndramat masih para Yutah, ara ngara hu kahaiyani yiy. ¹³ Yiy isa pe iro tine ngilse pe ipwai isa kili yo, ipa, 'Sol, nali, maram kitandras!' Pwen o, iro mwonen ariya ko, moro itandras o unime yiy.

¹⁴ Pe ipwai, ipa, 'Ngindrai ta tumburou hu, ara kintakinimam pwen, para apahasani namiliwan, pe para anime Ndramat Imwonen masih, pe para ahalingi ngasa mbulukoyun; ¹⁵ paratesah, wou andre arayah ndramat para pohoweya nongnan kiya kili hu ndramat masih, kiya sehe melit annime pe anhilingiy. ¹⁶ Kiya, wou ata longani tesah? Atine pe ayoh kiya ngala Yapan, pe awiri paptais para asungani hu pakut mwomwan tam kayau.'

¹⁷ Iro mwonen umui uya Yerusalem pe uro tohun nondriya yumwa totohun namandran, yo uya nondriya taltan, ¹⁸ pe unime Yapan iwong isa kili yo, ipa, 'Ahaleh! Atali Yerusalem, mahapo ko, paratesah, kapa atiyani titiye

to kiro kol iye, andre hu kanhilingi titiye tam pwi.'

¹⁹ Pwen usomwi yiy, upa, 'Yapan, yihu ndramat aripo ara hupahasaniy tehe yo ara ngara kuya payumwa totohun hawum kiya payumwa, para kumbultuwe hu ndramat hupwotisingi lohongahu isa kili wou, pe ngara kuiki hu kaya kou pe kamwiri hu. ²⁰ Pe tandrohongan huro tingundru Stipen, ndramat para pohoweya titiye tam, ara uro tine ariya, pe upa hiyan, pe uro memerani koiwehu mepo huro tingundrun.'

²¹ Pwen Yapan ipwai isa kili yo, ipa, 'Aya, andre kupwandrisa wou aya mwanan-mwanan iya, kili hu Ndramira Lah.' "

Pol ipwai tehe yiy hamou tahu ndramira Rom

²² Pe hu ndramat huro ara, ara huhulingi Pol iro wong ipoo isa matne nongan ara, pe hu ndramat masih ara hulomei anan, pe huwayeh namandran iya, hupa, "Akatingundrun! Ndramat tehen tora, ara kinlahiy para kiro mwalen ndre kiye ndron kol pwan pwi!"

²³ Pe huro tambumbuwat pe huro piyani hu koyau tahu, pe huro lokuh kohu pwan pe huro piyaniy iya paingan. ²⁴ Pwen kenol ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawiri Pol kiya nondriya suwe hu ndram. Pe ipwai para hu kamwiri yiy pe kaso kiy; paratesah, kenol pakipahasaniy tunan tesah ndrokonan, pe hu ndramat huro tandrokomat anan. ²⁵ Pe iro mwonen huro ramahayani niman iya malto kene para hu kamwiri yiy, Pol inime ndram iho hin iyata hu ndram masangat mepo iro tine pakeh kili yiy. Pwen isike yiy, ipa, "Iya mwonen iya mbulmara nongan para kamwiri hamou ndramira Rom, mepo hu ndramat

para tamwaniye hu kankahi handra mwomwan tan pwi?”

²⁶ Pwen ndram iho hin ara ihilingi nongna Pol, pe iya kili kenol pe iya nese ndraingan. Pe ipwai, ipa, “Wou nambusi tapeh? Ndramat aro, ara yiy ndramira Rom.”

²⁷ Pwen kenol tahu ndram ara iya kili Pol pe isok yiy, ipa, “Apwai kisa kili yo, wou hamou ndramira Rom, ndre?”

Pwen Pol isomwi yiy, ipa, “Ehe!”

²⁸ Pe kenol tahu ndram ara, ipa, “Yo ara upiyani singayai soyon iya, para kurayah ndramira Rom hamou.”

Pe Pol ipa, “Hapeko yo tehe wou pwi; urayah ndramira Rom hamou, iro mwonen tino imwalahiy to.”

²⁹ Pwen hu mepo hu pakamwiri Pol, ara hape pwi ko, huhundrudru. Pe kenol isapahasaniy tehe Pol ara ndramira Rom hamou, pwen yiy inoh, paratesah, yiy kinpwai pwen, pe hu kanwasi yiy.

Pol iro mbulmarahu para Sanhetrin

³⁰ Pwen kenol tahu ndram ara pakikahiy ndroiyn tesah ndrokonan, pe hu Yutah hutasut nongan iya kili Pol. Pwen iya lang mulan, itali yiy pe ipwandrandrahani hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iyapolo hu Sanhetrin tahu Yutah, ara husa mbultere hu husa wule. Pwen iwiri Pol isa pwan pe iyaiki yiy iya iro tine mbulmarahu.

23

¹ Pol inimnim imwonen iya kili hu para Sanhetrin, pe ipa, “Wawu nali, yo kunmbusi mbulyo kinnahapwen kinna mbulmara Ngindrai, pe hingorowa mwoiwo, ara ipwai isa kili yo tehe mbulyo masih mepo kunmbusiy kinna ipoo isa matnen mahapo, ara ita

mwonen opu.” ² Pol ipa tehen toro ihipwen, pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ngalan Ananiyas, ara ipwandrandrahaniy iya kili hu ndramat huro tine ngilse Pol para hu kahasuli pohon. ³ Pwen Pol ipwai iya kili yiy, ipa, “Ngindrai nakihisuli wou, wou ndramat para tayungat!* Wou apa ndre ata ndruwa nongan para pwahanou, pe naiki yo kuya nongan; pwen, ndroiyn aro ko, pwen asa pe atampwan ara. Hapeko animei; wou apwatisingiy iya kili hu para hu kahasuli yo, pwen pe tehen tora ko, wou mbukenam ara alowani nongan para pwahanou!”

⁴ Pe hu mepo huro tine ngilse Pol ara hupwai iya kili yiy, hupa, “Ara tapeh? Apa pwati pris ta Ngindrai mepo ihohin ta hu pris masih kene, ndre?”

⁵ Pwen Pol ipwai, ipa, “Wawu nali, yo ukowu tehe ndramat mahapo iwong, ara pris ihohin ta hu pris masih kene. Paratesah, pwayan ipwai ipa toro: ‘Wawu mbuna akapwati ndramat mepo ita pohon tawawu.’ ”

⁶ Pwen Pol iyirowe hu, tehe hu hayah tahu ara hu Satyusiy, pe hu hayah tahu yi ara hu Parisiy. Pwen pe iyoh iho nondriya mbultere tahu Sanhetrin, ipa, “Wawu nali, yo ara hamou Parisiy, pe noru hamou Parisiy yi. Yo upwotisingi lohongo tehe hu ndramat kanmat ara andre hu kasatine paiwe, pe tunan ara ko urupo tine nongan.” ⁷ Pwen ipa nongan ara irohopen o, pwen takokowai irayah mwalinga hu Parisiy pe hu Satyusiy. Pwen yihu mepo huro mbultere hu, ara humasumbuwe huya malpat. ⁸ (Hu Satyusiy ngara hu kapa ndramat hu kanmat ara andre hu kantine paiwe pwi. Pe hu angelou pe hu mwom-

* 23:3: Eng: you whitewashed wall!; TP: yu olsem banis nogut ol i bin penim long waitpela pen, bai ol man i no ken lukim samting nogut i stap aninit.

woyou handra-handra, ara pwi yi. Hapeko hu Parisiy ngara hu kapa melit malndra kene ariya, ara hiltora.)

⁹ Pe huro lomei iropo iya namandran iya manau, pe hu Parisiy hayah mepo ngara hu kahanuwani nongan para pwanou ara hutine pe hurakokowai pwokeyan. Pe hupa, “Yowu kankahi melit handra mwomwan kinto kili ndramat aro pwi. Matisan hamou mwomwoyou ndre hamou angelou kinwong kinna kili yiy?” ¹⁰ Pwen takokowai ara iropo iya namandran iya, pe kenol tahu ndram, ara inoh, matisan hu karaluluwi Pol pe nombuwen kimut. Pwen ipwandrandrahani hu ndram para hu kaya pwan, pe kawiri yiy kisa mawen nima hu Yutah, pe kaluwi yiy kiya suwe hu ndram.

¹¹ Pwen ping ara, Yapan iro tine ngilse Pol, pe ipa, “Apwoke, pe mbuna anoh! Wou antiyani titiye to kinna kili hu para Yerusalem; tehen tora ko, andre aya tiyani titiye to kiya nondriya kol Rom i.”

Hu Yutah humburi nongan para katingundru Pol

¹² Pwen iya ndroulang para lang sih i, yihu Yutah hayah ara husa harong pe humburi nongan para hu katingundru Pol. Pe hurandran para kayindrongehu kiya namnam pe kuimwa ndran, kipoo hu katingundru Pol. ¹³ Pe hu ndramat mepo humburi nongan ara, ara ndromwoya hu haangui pe ndromwan. ¹⁴ Pwen huya kili hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu yapane kol, pe hupa, “Yowu ara kantandranga yowu pwen, tehe yowu andre kanyan melit handra pwi, kipoo yowu katingundru Pol. ¹⁵ Mahapo wawu pe hu Sanhetrin, akapwanos nongan kiya paingan kili kenol tahu ndram para Rom para kawiri Pol kisa pwan kili

wawu. Wawu kapwasike yiy tehe wawu, ara nakasok Pol pe katen hayah ndroiya nongan ndrokonan imwonen. Yowu ara topo hinehes para kiho ndron sai andre yowu katingundrun.”

¹⁶ Pwen noru pisu Pol kamai ara ihilingi nongan hu kanmburiy ara, pe iya nondriya suwe hu ndram pe iya nese ndrainga Pol.

¹⁷ Pwen pe Pol iyoh hamou tahu ndram mepo imu iya kili hu ndram masangat ara isa, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Akawiri wihou iye kiya kili kenol tahu ndram masih. Wihou ara, ara nongan sahin ita kili yiy para nakiya nese ndrainga kenol.” ¹⁸ Pwen ndram ara iwiri wihou ara iya kili kenol. Pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Ndramat mepo ita kou ngalan Pol, ara iyoh yo uya kili yiy, pe ipwandrisa yo para kuwiri wihou iye kisa kili wou. Nongan sahin iripo kili yiy andre kinese ndraingam.”

¹⁹ Pwen kenol ara, imbultuwe nima wihou ara, pe iluwi yiy iya pwakin hape pe isok yiy, ipa, “Kiya, apwai, wou nasapa tesah kisa kili yo?”

²⁰ Pe wihou ara ipa, “Yihu Yutah kanmburi nongan pwen para hu andre kasok wou, para moh andre awiri Pol kiyapwan kili hu Sanhetrin. Yihu nakapwaske wou tehe hu nakaten hayah ndroiya nongan ndrokonan ata Pol paiwe yi. ²¹ Hapeko wou mbuna oro ndruwa nongnahu, paratesah, ndromwoya hu ara haangui pe ndromwan, andre hu kakohon koho sai para katingundru Pol. Yihu tandrangan pe hundronge hu para hu andre kannamnam pe kanyin ndran pwi, kipoo hu katingundrun kimat. Yihu ara huyera sohoni wou opu para apa hiyan.”

²² Pwen kenol ara ipwandrisa wihou ara para kiyau, pe ipwan-

drandrahaniny iya kili yiy, ipa, “Mbuna anese ndrainga hamou tehe ansa nese melit ara kinsa kili yo.”

Huwiri Pol pe huyaiki yiy iya kol Sisariya

²³ Pwen kenol iyoh ndram malmou, hilu malmou kene ara hilya mu iya kili hu ndram masangat, pe ipwatisingiy iya kili hilu, ipa, “Alkawiri hu ndram malungat, kiyapolo hu ndram manandringui mepo ngara hu kangaplani hu hos, pe kiyasura hu ndram malungat mepo ngara hu kapo pahun kiya nah. Pe akaramwanianyani wawu para mahapo ping o, paramwandrai kiho mandrosih, pwen akaya Sisariya. ²⁴ Pe wawu karamwanianyani hu hos ata Pol i, para kihis aliy pe kiyarayah hiyan opu kiya kili Peliks, ndramat mepo yiy poho kol, para kol namandran iya ara.”

²⁵ Pe kenol tahu ndram iratuluwi nongan sahin iya kili Peliks, ipa toro:

²⁶ “Yo ara Klautiyus Lisiyas, pe yo uratuluwi nongan iye iya kili yapan Peliks, pohon para kol namandran iya.

Yo urawuloh satam.

²⁷ Ndramat aripo ara hu Yutah humbultuwe yiy para hu pakatingundrun. Hapeko yo uhulingiy tehe yiy ara hamou ndramira Rom. Pwen pe yo, usa polo hu ndram ato, pe yowu wiri yiy isa mawen nimahu, pe yowu sopwat yiy para kiro hiyan.

²⁸ Yo ara pakupahasaniy tunan tesah ndrokongan pe hu tasusut nongan iya kili ndramat ara. Pwen pe uwiri yiy iya kili yihu para Sanhetrin. ²⁹ Yo ara usa yirowei tehe nongan hu tasusut iya kili yiy, ara iro ndruiwa nongan para pwahanou tahu kopu. Huiki yiy iya nongan, hapeko yo kunkahi melit handra

pwi, mepo ilahiy para tukatingundrun ndre tukaiki yiy kiya nondriya kou. ³⁰ Iro mwonen uhulingi nongan tehe hu ndramat hayah hu kanmburi nongan kokohe para hu katingundru ndramat ara kimat, pwen pe hape pwi ko, upwandrisa yiy para kisa kili wou. Pe yo kumpwatisingiy kinna kili hu ndramat mepo hu pakaiki yiy kiya nongan, para hu kasa mbulmaram pe hu kasaiki lohongahu.”

³¹ Pwen hu ndram huho ndruiwa nongna kenol, pe ping ara ko huwiri Pol iya sura hu, pe huyaiki yiy iya kol ngawan Antipatris.

³² Pe iya lang mulan, yihu ndram mepo ngara hu kangaplani hu hos, ara huwiri Pol iya sura hu pe huyaiki yiy iya kol ngawan Sisariya. Pe hu ndram masih mepo huro ndron, ara humui huya suwe hu ndram ita Yerusalem. ³³ Iro mwonen hu ndram para kangaplani hos ara husarayah husa kol Sisariya, pwen huyaiki nongan mepo kenol iratuluwi, ara iya kili Peliks, ndramat mepo iya pohon para kol namandran iya ara. Pe huya tali Pol iya kili yiy. ³⁴ Pwen poho kol ara inime nongan ara ihipwen, pe isikei tehe Pol ara para sehe kol namandran iya. Pe isapahasaniy tehe yiy ara para Silisiya. ³⁵ Pwen ipa, “Kiro mwonen hu ndramat mepo hurasusut nongan isa kili wou hu kasarayah, pwen andre yo kuhulingi nongnam.” Pwen ipwandrandrahani hu tehe Pol andre kiro nondriya suwe Herot namandran ara, pe hu koro memerani yiy.

24

Huiki Pol iya nongan iro mbulmara Peliks

¹ Pwen lang mayimah iyamulan, pris ihohin ta hu pris masih kene ngalan Ananiyas, ara ilai iya

pwan kol ngawan Sisariya iyapolo hu yapane kol hayah, pe iyapolo ndramat hamou mepo ipahas iya nongan para tamwaniye tahu Rom ngalan Tertullus. Pwen huya kili Peliks, ndramat mepo iya pohon para kol namandran iya ara, pe huyaiki nongan para kiratuni Pol iya kili pohon para kapman.² Iro mwonen huluwi Pol iya nondriyan ihipwen, pwen Tertullus iratiyani lohongan imu iya kili Peliks ipa toro: “Yapan Peliks, yowu ara yowu pwes imwonen tehe wou asopwat yowu para mipwan hiyan, pe pahun kintayah pwi. Pe maram ara ngara kituluwani melit itapo isa, pe ngara aramwaniyani pe kisarayah hiyan masih iripo nondriya kol namandran iya iye.³ Yapan Peliks, wou ara hiyan-hiyan masih, yowu nime melit masih anmbusiy ita nondriya kol masih kene, pe yowu pwes pe yowu rawuloh namandran iya satam.⁴ Hapeko yo andre kunluwi nongan ndrangan niwen pwi, matisan welem kimai. Yo usok wou para koyum kisikirani yowu kiya nongan sahin mulai nakupwai iye na.

⁵ Yowu yirowei tehe ndramat iye ara ndramat hamou para tandroindroi. Yiy ara ngara kimu para kirandroiye tambumbuwat mwalinga hu Yutah masih, hutora kol pwan masih. Pe yiy ara kenol para tandroindroi ngara kimbultani hu ndramat karayah yau hapat, mepo hupohowei ndrokoyirayi ndramira Nasaret.⁶⁻⁷ Pe yiy pakipwalngani yumwa totohun namandran, pwen yowu mbultuwe tahatini yiy.*⁸ Wou mbukenam asike yiy, pwen

andre alahiy para apahasaniy pe ayirowe ndroiyn tesah mepo yowu kaniyki yiy pwen kinna mbulmara nongan.”

⁹ Pe yihu para Yutah ara huposura nongan, pe hutasusut nongan iya kili Pol hupa tehe hu nongan masih ara, ara ndrokongan.

¹⁰ Pwen ndramat mepo pohon para kapman ara,† ara isuwe niman iya kili Pol para kiwong. Pwen Pol isomwi yiy, ipa, “Ndriyo ipwes para kuwong kimui kisa kili wou, paratesah, yo ara upahasaniy tehe wou ara arayah ndramat para tamwaniye nongan nondriya hayou soyon iya kinna.

¹¹ Kapa wou asok, ara alahiy para ayirowei topwei, tehe lang songui pe luwoh kinna, ara yo uya paingan Yerusalem para kuya tohun.¹² Yihu ndramat mepo hu tasusut nongan isa kili yo para kuro tine nongan, ara hu kanime yo kuro takokowai kiyapolo hamou iro nondriya yumwa totohun namandran, ara pwi. Pe yo kunho pwokoromwe hu ndramat kiro nondriya hu yumwa totohun, ndre hapeleheh nondriya kol namandran, ara pwi.¹³ Pe yihu ara kanlahiy para kapwaingani hu kultuw mepo mahapo hutora tasusut nongan isa kili yo, ara pwi.¹⁴ Hapeko yo nakupwai ngawan tehe ngara kuho ndruwa Sai, mepo hupohowei yau hapat, pe tehen ara ko, ngara kutohun kiya kili Ngindrai ata tumbu yowu hu. Pe yo ara kunpwotisingi lohongo kinna melit masih hu kantatuluwiy ita nongan para pwanou, pe hu Poropet.¹⁵ Yo ara upwotisingi lohongo pe urupo sohony o, ihisoule tehe yihu ndra-

* **24:6-7:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hulohonge tehe nongan sahin i iripo puk iye pe ipa toro: v. 6 Yowu pakaiki yiy kiro ndruwa nongan para pwahanou towu. 7 Hapeko kenol tahu ndram ngalan Lisiyas isa iyapolo hu ndram pe hurambumbusan husa pe huwiri yiy iya mawen kili yowu. 8 Pe Lisiyas ipwatisingi yihu ndramat hiyeh hunamiliy para kaiki ndramat iye kiya nongan, ara yihu andre kasarayah kasa mbulmaram. † **24:10:** Eng: governor; TP: namba wan gavman

mat aripo, tehe Ngindrai andre kihingini hu ndramat masih kene kanmat, hu hapat pwassin pe hu ndramat hapat imwonen. ¹⁶ Pwen pe lang masih ngara kupwokeyani hingorowa mwoiwo kiro mwonen mbulmara Ngindrai pe mbulmara hu ndramat kene.

¹⁷ Iyamulan para uho mawen hayou hayah hape, yo usa kol Yerusalem para kusa hang melit tehe singayai kiyata yowehu mepo hundoisiiy, pe usa para kuiki hu yukyuk kiya kili Ngindrai. ¹⁸ Yo pakuya yumwa totohun namandran, pwen pe umbusi kultuw para kuro mwonen mbulmara Ngindrai namu, pwen iro mwonen husa nime yo uro yumwa totohun namandran, ara kunsarayah howen pwen. Pe hu ndramat konto polo yo pwi yoh, pe yo ara kunmbusi handra melit para ngaliyo kiya ara pwi. ¹⁹ Hapeko hu Yutah hayah para kol namandran iya Esiya, kapa hu nakaiki yo kuya nongan, ara hiyan masih para hu mbukenahu kasa koro iye, pe hu kaiki yo kuya nongan kuro mbulmaram. ²⁰ Hapeko kapa pwi, pwen hu ndramat hutopo aripo, mepo huro, iro mwonen upohowe nongan uro tine mbulmara hu Sanhetrin, ara iya hiyan para hu kapohowe sehe kultuw mwomwan hu kankahiy iripo kili yo. ²¹ Melit handra kopu ulohonganiy mepo hu kanpwes kinna aliy pwi, ara uro tine mwalingahu pe uwayeh toro: 'Yo ara upwotisingi lohongo tehe hu ndramat kanmat ara andre kasatine paiwe, pwen pe tunan ara ko, urupo tine nongan.' "

²² Pe Peliks ara kintuluwaniy pe kinpahas kinna tahu mepo huho ndruwa Sai, pwen pe isoli nongan para kihou hape, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Andre tualongke kenol Lisiyas kisa, pwen andre yo kuramwaniyani nongna wawu."

²³ Pwen ipwatingiy iyata ndram mepo iho mu iya kili hu ndram masangat para kiro memerani Pol, kiro nondriya kou. Hapeko ipa hiyan para kiya kiro mwoimwoi, pe mbuna kasingori kowasen hu para hu koro pwokere yiy.

²⁴ Lang hayah isayau ihipwen, pwen Peliks isa iyapolo nambuyun Ndrusilla, yiy ara pihi Yutah hamou. Pe ipwanos Pol para kihilong hayah nongan kili yiy. Pe Pol itiyani nongan para kapwotisingi lohongai kiya kili Yesu Kristus. ²⁵ Pwen Pol iwong iya kultuw para koro mwonen, pe iwong iya lohongahu para ndramat kipunokulani tokuyan, pe iwong tehe andre tukoro tine nongan, mbulmara Ngindrai, kiya lang mulan. Pwen pe Peliks ihilingi hu nongnan ara pe inoh pe ipa; "Hiyan, mosun; ayau na! Kamulan, kapa kunsoltere pwi, pwen andre kupwanos wou asa." ²⁶ Pe Peliks ara koyun isosoyo ta Pol para kihang yiy singayai, para kirambumbuni yiy. Pwen pe tunan ara ko, lang soyon ngara kiyoh Pol kisa para hilu koro wong kawule.

²⁷ Pwen hayou maluwoh isayau ihipwen, pwen Porsiyus Pestus ara iwiri ndrohonoku Peliks pe irayah pohon para kol ara. Peliks ara ilohonganiy para kimbusi hu Yutah kapwesani yiy, pwen pe itali Pol iro manau nondriya kou.

25

Huiki Pol iya nongan iro mbulmara Pestus

¹ Lang maroyoh iyamulan para Pestus isarayah isa kol namandran hape ara, pe iwiri ndrohonoku Peliks pe irayah pohon para kapman, pwen itali kol Sisariya pe iya paingan kol Yerusalem. ² Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu pohon tahu Yutah, ara huya kili

Pestus pe hutasusut nongan iya kili Pol. ³ Pe husok Pestus pe hurakalahani yiy para kiho ndruwa namiliwa hu para kipwandrisa Pol kiya paingan Yerusalem. Yihu ara hu kanmburi nongan para katingundru Pol kiho sai. ⁴ Pe Pestus isomwi hu, ipa, “Pol ara ita ndron nondriya kou ita Sisariya, pe yo mbukeno ara andre pakeh kuya Sisariya. ⁵ Pwen pe hu poho kol hayah tawawu kasa sura yo, pe tukaya pwan, pe kapa ndramat ara kinmbusi kultuw mwomwan hayah, pwen hu kaiki yiy kiya nongan.”

⁶ Pe Pestus iro polo hu lang mandrolwoh ndre masongui ihipwen, pwen iyamulan, pe iya pwan iya kol Sisariya. Pwen iya lang mulan i, iya mipwan iya ndrohonoku pwanpwan para tamwaniye nongan, pe ipwatisingiy para hu kawiri Pol kisa kili yiy. ⁷ Iro mwonen Pol isarayah iro, hu Yutah mepo hutali Yerusalem pe husa pwan ara, huro tine ngilsen pe hutasusut nongan soyon iya, pe nopwaran iya, iya ndritan. Hapeko sotuna nongnahu, ara pwi.

⁸ Pwen pe Pol ara ipenani yiy mbukenan, ipa, “Yo ara kunmbusi hapesah mwomwan kinna nongan para pwahanou tahu Yutah, ndre yumwa totohun namandran tahu, ndre iya kili Sisar, ara pwi masih.”

⁹ Hapeko Pestus ara pakimbusi hu Yutah hu kapwesani yiy, pwen pe isomwi Pol, ipa, “Wou apwes para aya paingan Yerusalem pe aro tine nongan kiya mbulmoro, kiya hu nongan ara?”

¹⁰ Hapeko Pol ipa, “Yo mahapo urupo tine nongan nondriya suwe tamwaniye ta Sisar. Seu iye kopu ara suwe tamwaniye imwonen para kuro tine aliy. Yo kunmbusi melit handra mwomwan iya kili

hu Yutah pwi. Tehe wou ara anpahasaniy hiyan iya. ¹¹ Pe kapa yo kuntakultuw mwomwan mepo ilahiy para kumat kiya aliy, ara hiyan, andre kunpa pwi para kumat kiya aliy pwi. Hapeko, kapa hu melit mepo hu Yutah pakaiki yo kiya nongan kiya aliy ara ndrokonan pwi, pwen kinlahiy para ndramat hamou kiyki yo kuya nima hu pwi. Yo usok para Sisar mbukenan kihilingi nongno.”

¹² Pwen Pestus ara iwong iya kili hu ndramat mepo huya mu iya kol namandran iya ara, pwen isomwi Pol, ipa, “Wou anpwai tehe anamiliy para Sisar kihilingi nongnam. Pwen hiyan, andre aya kili Sisar.”

Pestus isok lohonga King Akrippa iyata Pol

¹³ Pwen lang hayah isayau ihipwen, King Akrippa iyapolo pisun Pernise, ara hilsarayah hilsa kol Sisariya pe hilya rawuloh hilya kili Pestus. ¹⁴ Pe huya huro ara lang soyon hape pe Pestus ara itiyani titiye ta Pol iya kili King, ipa, “Mamu Peliks iro ndron, ara iyki ndramat hamou iya nondriya kou, pe mahapo iripo ndron aliy i. ¹⁵ Iro mwonen uya Yerusalem, hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu yapane Yutah ara hutasusut nongan iya kili ndramat ara, para kiwiri kora mwomwan atan.

¹⁶ Pe yo ara kunpwai pwen kinna kili hu tehe kowaserou para Rom ara kinpa hiyan pwi, para ndramat hamou kiwiri koran o mwaihei, kipoo kilahiy para kipenani yiy mbukenan kiro mbulmara hu mepo hutasusut nongan iya kili yiy. ¹⁷ Pe iro mwonen husa sura yo pe yowu mui yowu sa iye, ara kunlonge pwi. Pwen pe iya lang mulan, uya pe umpwan ndrohonoku tamwaniye pe upwatisingiy para hu kawiri ndramat ara kisa. ¹⁸ Pwen yihu ndramat mepo

hutasusut nongan ara hutine para hu kawong, hapeko hu kantiyani kultuw handra mwomwan mepo urupo lohonganiy, upa ndre andre hu katiyaniy, ara pwi. ¹⁹ Hapeko yihu rakokowai iyapolo yiy ara iya lohongai para totohun tahu ko, pe iyata ndramat hamou ngalan Yesu, mepo kinimat, hapeko Pol ipwatisingiy tehe yiy, ara mwalen. ²⁰ Yo ara pakukahi ndroiya lohongai ara, hapeko ulohonge iya pe ulohonge ndrit hape. Pwen usok yiy kapa kipwes para kiya Yerusalem para karamwaniyani takokowai ara. ²¹ Pwen Pol ara isok para kiro ndron, kipoo Sisar mbukenan kiramwaniyani yiy. Pwen yo ara upwatisingiy tehe andre kiro nondriya kou, kipoo kukah hape sai para kutali yiy kiya kili Sisar.”

²² Pwen Akrippa ipwai iya kili Pestus, ipa, “Yo mbukeno unamiliy para kuhulingi nongna ndramat ara.” Pwen Pestus isomwi yiy, ipa, “Moh andre ahalingi yiy.”

Pol iro tine nongan mbulmara King Akrippa

²³ Pwen iya lang mulan, King Akrippa hilu Pernise ara hilsa iyapolo nounou pe pwesai namandran, pe hilya nondriya yumwa mbultere namandran, iyapolo hu pohon para kapman pe hu yapane kol namandran ara. Pwen Pestus ipwandrandrahaniy, pe huya wiri Pol isa nondriyan. ²⁴ Pwen Pestus ipwai, ipa, “King Akrippa, pe wawu masih mepo wawu sa topo sura yowu, ara wawu kanime ndramat iye! Yihu Yutah masih hutopo iye pe Yerusalem kene, ara husok pe huwayeh namandran tehe ndramat aro, ara kinlahiy para kiro mwalen pwi. ²⁵ Hapeko yo ara kunkahi handra melit mwomwan imbusiy para kimat kaliy, ara pwi. Yiy mbukenan ara isok tehe Sisar mbukenan ara kihilong nongnan.

Pwen kuntamwaniyani lohongai pwen, para kutali yiy kiya Rom. ²⁶ Hapeko yo ara kunlahiy para kulohongani sehe nongan ndrokongan para kuratuluwiy kiya kili yapane rou, ara pwi. Pwen, King Akrippa, tehen tora ko uwiri yiy isa mbulmaram, iyapolo wawu masih topo. Pwen worou masih kahalingi yiy kihipwen, pwen andre yo kupahasani sehe nongan ndrokongan para kuratuluwiy kiya. ²⁷ Yo ara ulohonganiy tehe kinmwonen pwi para kutali yiy kiya kili Sisar, kapa kunlahiy para kuratuluwi sehe melit imbusi hu ndramat, para hu kaiki yiy kiya nongan.”

26

¹ Pwen Akrippa ipwai iya kili Pol, ipa, “Kiya, upa hiyan para wou mbukenam awong ara.” Pwen Pol ihiri niman iya paingan para kihiterenan, pe ipwai, ipa toro: ² “King Akrippa, yo nakuhuterenno mbukeno kiya nongan masih mepo hu Yutah, hu kantasusut pwen kinsa kili yo. Pwen ulohonganiy tehe hiyan masih para kuro tine mbulmaram mahapo. ³ Paratesah, wou ara apahas masih iya kultuwayi kowase yowu Yutah, pe nongan masih mepo yowu ngara kapet kaliy. Pwen tehen tora ko, yo usike wou para ahalingi nokulani nongan masih nakupwai.

⁴ Yihu masih para Yutah ara hupahasani kultuwayi, ma uro ndron mbunah uro kolo imwonen, pe iyamulan uya Yerusalem. ⁵ Pwen ndrangan niwen iya yihu mbukenahu kanpahasani yo, pe kapa hu kapwes, hulahiya para katiyaniy tehe yo ngara kuro ndruga kultuwayi totohun towu masih kene. Pe yo, ara ndramira Parisiy hamou i. ⁶ Pe huiki yo mahapo iya nongan, paratesah, upwotisingi lohongo pe urupo

sohoni tesah mepo Ngindrai kintandrangan pwen, kinna kili tumbu yowu hu. ⁷ Hu wum songui pe luwum ata tumbu yowu hu, ara huro waiyani totohun ping pe lang. Pe yowu topo pwotisingi lohonga yowu, pe topo sohoni sehe melit Yapan kintandrangan pwen, kinna kili tumbu yowu hu para kimbusi kirayah. King Akrippa, tunan ara ko, pe yihu Yutah ara hutasusut nongan isa kili yo. ⁸ Paratesah pe hayah tawawu topo iye, ara ingandrah para kapwotisingi lohonga wawu, tehe ndramat kanmat ara andre Ngindrai kihingini hu katine paiwe?

⁹ Koluw kinna, yo mbukeno ngara kulohongan yotehe, hiyan para kumbusi hu melit handrahandra, para kuiki ngala Yesu para Nasaret kiya pwan. ¹⁰ Pe umbusi hu kultuw ara ko iro Yerusalem. Pe uwiri pwoke nopwaran kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pwen uiki hu ndramira Yapan haiyan soyon iya, huya nondriya kou. Pe yo ara hamou tahu usomwi para katingundruhu yi. ¹¹ Pe lang soyon iya ngara kusong kuya hu payumwa totohun hawum-hawum para kuramari hu. Pe ngara kurakekeyani hu para hu kapwasisman ana Ngindrai. Ndriyo ara isin naman-dran iya, pe ngara kuya ten hu kuya kol namandran para mawen, para kurandroyani hu yi.

¹² Iho nondriya lohongai uro mbusi ara, pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, ara huratuluwi nongan pe huiki pwoke nopwaran isa kili yo para kuya kol Tamaskus. ¹³ Pwen, King, mwandrai ara iro tahaihai, pe yo ara uro tokai sai, pe ngana kol paingan yang ilengani yo pe irahakowo iyapolo susuyo hu. Pe nganngana kol paingan yang ara, ara iramwaitini ngana mwandrai. ¹⁴ Pwen yowu masih

kene ara yowu yos ya pwan, pe yo uhulingi ngasa mbulukoyu hamou ara iwong isa kili yo iya nongna kol Hipuruw, ipa, 'Sol! Sol! Paratapeh pe ata tandroyani yo? Melit kakau mepo ata mbutikai iya aliy ara, andre wou mbukenam akuni nopwaran para aliy.'

¹⁵ Pwen usok, upa, 'Yapan, wou hiyeh?' Pe ipwai isa kili yo, ipa, 'Yo ara Yesu mepo ata tandroyani yo. ¹⁶ Kiya atine, pe oro tine kiya ndrikam. Yo usarayah usa kili wou, ara para kurakinimam para arayah pwandrendres to, pe para pohoweya nongno kiya melit masih annime, pe kiya sehe melit kamulan andre kupwain-ganiy kisa kili wou. ¹⁷ Yo andre kusopwat wou pe asa mawen nima ndramiram hu imwonen, pe hu Ndramira Lah i. Pe nakupwandrisa wou para aya kili hu, ¹⁸ para ambusi mara hu kaleu, pe arapaiwani hu mepo hutora kol lokuhan kasa ngana lang, pe hutora pahan-dra pwoke ta Sinai, ara hu kasa kili Ngindrai. Pwen pe hu pakut mwomwan humbusiy, ara andre kutaliy. Pe andre hu kawiri ndrohonoku hu kiyasura hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu isa kili yo, para hu karayah howen kiya mbulmoro.'

¹⁹ King Akrippa, Tehen tora ko, yo kundrihisani nongan mepo isarayah iho nondriya taltan iyau kol paingan yang pe isa kili yo, ara pwi. ²⁰ Pe upohowe nongan ara iro Tamaskus imu, pe iyamulan uya pohowei iya kili hu para Yerusalem, pe iya kili hu para Yutiya masih, pe iya kili hu Ndramira Lah i. Yo utiyani nongan iya ngawan para hu karapaiwani ndriyahu pe kasa kili Ngindrai, pe kultuwayihu ara kiyangan yotehe hu kantapaiwani ndriyahu pwen. ²¹ Pwen tunan ara ko, pe hu Yutah ara husa mbultuwe tahatini yo uro yumwa totohun namandran

pe hu pakatingundru. ²² Hapeko Ngindrai ara ngara kisopwat yo, ipoo isa matne lang mahapo iye. Pwen mahapo urupo tine iye, para kutiyani titiye to kihisoule ko kiya kili hu ndramat mangalahu, pe hu ndramat ngalahu pwi kene. Pe kunpa handra nongan howen pwi. Nongan masih iye ara iyawule ko tehe hu poropet pe Mose hu kantiyaniy pwen kinna, tehe andre kirayah. ²³ Yihu kanpwai tehe Kristus, ara andre kikuni nopwaran ngandrahan, pe kiyamulan andre kirayah ndramat imu para kimat pe kitine paiwe. Pe yiy andre kipohowe nganngana Ngindrai kiya kili ndramiran hu imwonen para Yisrayel, pe kiya kili hu Ndramira Lah i.”

²⁴ Pol iro wong manau pe Pestus ara ilomei anan, ipa, “Pol, wou atawong tehe ndramat lohongan pwi! Wou anwiri hinonou soyon, pe iyki pwasonhou isa kili wou!”

²⁵ Pwen Pol isomwi yiy, ipa, “Yapane Pestus, yo kunho pwasonhou pwi. Sehe melit urupo pwai ara ndrokongan pe iyau lohongai hiyan. ²⁶ Pe King Akrippa ara kinsapahas kinna titiye masih kene ara, pwen pe ulahiy para kupwai ngawan kiya kili yiy. Yo ara upahasaniy tehe hu melit masih kene urupo pwai iye, ara kinkohon maran pe ndraingan pwi. Paratesah, titiye masih iye ara kinkohon pwi yoh. ²⁷ King Akrippa, wou apwotisingi lohongan iya nongna hu poropet, ndre pwi? Yo upahasani tehe wou ara anpwotisingi lohongan.”

²⁸ Pwen King ipwai iya kili Pol, ipa, “Wou apa ndre nongnam mepo anpwai ara, andre kiramwalahani lohongo kindrou pwi ko, pe kurayah hamou Kristen, ndre?”

²⁹ Pe Pol ipwai, ipa, “Konan lang kiya mulai ndre kiya niwen, hapeko yo utohun iya kili Ngindrai

tehe wou pe wawu masih wawu topo hilingi yo lang nepo, ara andre karayah tehe yo; hapeko mbuna akaya mwalinga malkei hayen tehen aro, ara pwi.”

³⁰ Pwen King Akrippa itine iyapolo Pestus pe Pernise iyapolo hu mepo hurompwan iyasura hu. ³¹ Pwen hu masih ara hutali nondriya seu sahin ara, pe huro pwangulngun mwalingahu, hupa, “Ndramat iye, ara kinmbusi melit handra mwomwan mepo ilahiy para kimat kaliy, ndre kaiki yiy kiya nondriya kou, ara pwi yoh.”

³² Pwen King Akrippa ipwai iya kili Pestus, ipa, “Kapa ndramat ara kinsikei para Sisar kihilingi nongnan, pwen ilahiy para katali yiy kiyau.”

27

Pol ihis iya ndroi para kiya Rom

¹ Pwen yihu kanmburi nongnahu pwen tehe yowu andre kahis ndroi mapelei pe kangap kaya kol namandran masih Yitaliy. Pe huiki Pol iyapolo hu ndramat hayah mepo huro nondriya kou i, ara huya pahandra pwokere ta ndram inimnim iyata hu ndram masangat ngalan Yuliyus. Pe Yuliyus ara hamou tahu ndram mepo ita ndrokoyirayi hu ndram ta Sisar imwonen. ² Pwen yowu his iya ndroi hakou para kol ngawan Andramittiyum, pe ndroi ara, ara pakingap kiya yau te hu kol huhora poholeng para kol namandran iya Esiya. Pwen ndroi ara itali kol ara, pe yowu ngap yowu yau. Pe Aristarkus ndramira kol ngawan Tesalonaika, ita nondriya kol namandran iya Masetoniya, ara iya sura yowu i.

³ Lang sih mulan yowu yarayah iya kol ngawan Siton. Pwen Yuliyus ara koyun isikiran Pol pe itali yiy iyasura kowasen hu para hu kapwokarani yiy.

⁴ Pwen yowu tali Siton, pe nohai imum isa pe imbuiwani ngondroi. Pwen pe ndroi ara ingap iyayau ndruwa mbuson para Saiprus. ⁵ Yowu ngap yowu ya pupura mwekeu, pe yowu ramwaitini kol malkol namandran iya, Silisiya pe Pampiliya. Pwen yowu sarayah yowu sa kol mendreheh Mira ita nondriya kol namandran iya Lisiya. ⁶ Yowu ro ara, pe namandran tahu ndram masangat ara, ara ikahi ndroi hakou i, para kol Aleksandriya, mepo nakingap nakiya kol namandran masih Yitaliy. Pwen iwiri yowu pe yowu ya his ndroi ara. ⁷ Yowu tali kol ara pe yowu ngap nokule-nokule lang soyon hape, paratesah, nohai ara iro mbuiwani ngondroi. Pwen hu ndramira ndroi ara huro mbungas mambusungereyihu, pe yowu yarayah yowu ya pakeh kol ngawan Kinitus, paratesah, nohai ara ipenani yowu para kaya. Pwen yowu paiwani yowu pe yowu ya pahandra mbuson Krit, pakeh kili mbusungo Salmone. ⁸ Pwen hu ndramira ndroi ara huro mbungas mambusungereyihu, pe yowu ro ngap pakeh poholeng, pe yowu sarayah yowu sa kol hape mepo yihu ngara kapohowei, Ndrohonoku Nghongoh Para Ndroi.* Kol ara, ara ita pakeh kili kol ngawan Laseya.

⁹ Pe lang soyon iya ara kinsayau o mwaihei, pe Lang Namandran tahu Yutah para Kayuh Anandrinai† ara kinsayau i. Pe ndras ara iro rapohowanij pwokeyan iya, pwen Pol ipwandrandrahani hu ipa, ¹⁰ “Wawu yapane, kapa tukangap kaya, yo urupo nimei

tehe andre tukaya pohonani nopwaran namandran iya, pe andre tukatali hu melit hitun. Pe ndroi iyapolo hu memelit masih andre kayuh, pe ariya ko pwi, matisan worou tukamat i.” ¹¹ Hapeko ndram mepo iya mu iya kili hu ndram masangat, ara kinhilingi nongna Pol pwi yoh. Pe yiy ara iho ndruwa nongna ndramat iro ngaplani ndroi pe iyasura mbukena ndroi. ¹² Pe ndrohonoku ndroi ara, ara kinlahiy para ndroi kihou aliy nondriya walehe nohai imum, ara pwi. Pwen pe hu soyon tahu ara humburi nongan para yowu kangap manau. Pe hupwokeyani lohongahu para yowu kayarayah kaya kol Pweniks, pe koro ndron aliy, kipoo walehe nohai ara kisayau. Ndrohonoku ndroi ita Pweniks, ara ita mbuson Krit, inimnim iyayau te tolau pe rai kene.‡

Nohai namandran masih imum, iyapolo nowei

¹³ Pwen nohai para tolau ara imum, hapeko kinimum pwokeyan pwi. Pwen pe yihu pa ndre lohongahu ara kintayah mannan para hu kangap, pwen pe huluwi pere ndroi isa paingan pe yowu ngap yowu ya pakeh poholeng para mbuson Krit. ¹⁴ Hapeko kinna ndrangan niwen pwi ko nohai namandran masih imum i, nohai ara, ara nohai namandran, iyau te hai. ¹⁵ Pe nohai pe nowei ara ilokopiyani ndroi, pe ndroi ara kinlahiy para kingap kiya mara nohai pwi yoh. Yowu palte iya pe wele yowu imai, pe ndroi, ara iho raipit ndruwa huluwa nohai opu. ¹⁶ Yowu ro pit

* **27:8:** “Ndrohonoku Nghongoh Para Ndroi,” ara kol hakol mepo yihu ndroi ngara kasa pe kakohon kohou aliy; Eng: Fair Havens/Safe Harbours; TP: Gutpela Pasis. † **27:9:** “Lang para Kayuh Anandrinai,” Eng: The Fast/The Day of Atonement; TP: Bikpela De Bilong God i Rausim Sin Bilong Ol Manmeri; Iho nondriya hayou sih-sih, pakeh lang para kayuh anandrinai, ara ngara kirahihini walehe nohai namandran ngara kisarayah kiho Ndras Metitereniyen. Pe walehe nohai ngara kimum, ara hu ndroi ngara hu konoho ngap pwi. ‡ **27:12:** Eng: Facing both southwest and northwest

yowu ya ramwaitini ndruwa mbuson mendreheh ngalan Kauta. Pe mbuson ara, ara ilohowi nohai hape, pe yowu ro mbungas para kaluwi mon kisa pakeh kili ndroi. ¹⁷ Pwen hu ndramira ndroi ara huluwi mon isa paingan ndrita ndroi. Iyamulan hupiyani hu malkeye ndroi huya pahandra ndroi para kirandrikipiri ndroi kiya pwokeyan. Pe hunoh hupa ndre matisan ndroi kingap kiya pe kiya ndrap kiya kalayeng, ita ndrokolo mwekeu pakeh Aprika. Pwen pe hutali pelei isa pwan pe ndroi ara iro pit iya huluwa nohai opu. ¹⁸ Pe nohai namandran masih, ara iro sumbuiwani ndroi tehen tora kopu. Pwen iya lang sih mulan i, hu ndramira ndroi ara huro piye hu melit nopwaran iya ndras. ¹⁹ Pe irahaihai lang toyoh imwonen, hu ndramira ndroi ara huwiri menmena ndroi, tehe pelei, pe keye ndroi, ara iya nimahu imwonen, pe hupiyaniy iya ndras i. ²⁰ Lang soyon iya isa pwen pe yowu hape kannime mwandrai pe hu piriw pwi, pe nohai namandran ara, ara iro mum manau. Pwen lohonga yowu para koro hiyan ara kinhipwen topwei.

²¹ Pe hu ndramat masih ara hu kannamnam pwi ndrangan niwen iya. Pwen Pol itine mwalingahu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu yapane, kapa wawu konho ndruwa nongno kunpwai kinna, para mbuna tukatali mbuson Krit, ara andre tukanna nondriya nopwaran aro kene, pe andre tukanpiyani menmenarou pwi. ²² Hapeko nakupwai kisa kili wawu, tehe wawu mbuna akahandrundru. Paratesah, hamou torou andre kinpiyani mwoiwan pwi; ndroi opu andre kiyuh. ²³ Pinge ping, ara angelou ata Ngindrai mepo

urupo tohun iya kili yiy pe urupo mbusi mbulyan ara isarayah isa pe iro tine ngilse. ²⁴ Pe ipwai, ipa, ‘Pol, mbuna anoh! Wou andre aro tine nongan mbulmara Sisar. Pe animei, Ngindrai kiniyki mwoiwahu masih mepo topo sura wou nondriya ndroi iye, ara andre hu koro hiyan.’ ²⁵ Wawu yapane, wawu mbuna akahandrundru, yo ara upwotisingi lohongo tehe sehe melit Ngindrai kinpwai kinsa kili yo pwen, ara andre kirayah mannan imwonen tehe kinpwai kinsa kili yo. ²⁶ Hapeko ndroi ara andre kiya ndrap kiro mbuson sih.”

Ndroi iya talon

²⁷ Pe iho ping songui pe haahiu, nowei ara iro piyani yowu manau iya yau te Ndras Namandran Metitereniyen. Pwen iropo iya ndrokolo put, hu ndramira ndroi ara huhungorowei tehe ndroi ara kinsa pakeh leng. ²⁸ Pwen hurandrohonganani muruwan para ndras, pe ndrohongan ara kiho tehe lungui pe hangah, § pe kinna ndrangan niwen pwi ko, hurandrohonganani muruwan para ndras paiwe, pe ndrohongan ara kiho tehe songui pe yimingah. ²⁹ Pe hu ndramira ndroi ara huro noh hupa ndre matisan ndroi towu, ara kiya ndrap kiya ndrita pat pe kitalon. Pwen pe hundruiyani pere ndroi mahaahiu ilai iyapwen te kuwi ndroi pe iya ndras. Pe yihu huro tohun para lang kileu kileh. ³⁰ Pe hu ndramira ndroi ara huro lohonge para hu kawop kaya mawen ndroi, pwen pe hundruiyani mon iya pwan ndrita ndras, pe yihu ara huro rapihiye tehe huro ndruiyani pere ndroi iya pwan te ngondroi. ³¹ Hapeko Pol ara ipwai iya kili ndram mepo iro nimnim iyata hu ndram masangat iyapolo hu ndram tan, ipa, “Kapa

§ 27:28: Ara pakeh tehe 40 mita. ** 27:28: Ara pakeh tehe 30 mita.

yihu ndramat ara konto nondriya ndroi pwi, pwen andre wawu konto hiyan pwi.”³² Pwen o hu ndramira pahun ara husondriti malkeye mon imut, pe hutali mon ipit iyau.

³³ Pwen pakeh lang nakimbun-gahiy, Pol irakelehani hu masih para kanamnam. Pe ipa, “Nondriya lang songui pe haahiu, ara wawu ro longani tesah pakirayah, pe wawu kaniyan hapesah pwi.”³⁴ Pwen pe urakelehani wawu para akapo hape anandrinai pe akayan, pwen andre kisopwat wawu pe akoro mwalen. Pe andre hamou tawawu kinwiri hape nopwaran pwi.”³⁵ Pol iwong irohopen o, pwen iwiri ndrinarohun hayah pe irawuloh iya kili Ngindrai iro mbulmarahu masih. Pwen iramburingiy pe iyan.³⁶ Pwen ndriyahu ipwes, pe hu masih hupo anandrinai pe huyan.³⁷ Ndromwoya yowu masih iro ndroi ara, ara lungat andrtingui pe annomou (276).³⁸ Pwen yihu masih hunamnam pe huhumosu hu, pwen pe hupiyani mbuwa wit iya ndras, para ndroi kimwak hape.

³⁹ Pwen lang ileu pe hu ndramira ndroi ara hu kanyirowe hape aleheh huro aliy pwi, hapeko hunime pohomara ndras pe kalayeng iro aliy. Pwen pe huhunonou para kangaplani ndroi kiya kalayeng ara, kapa yihu kalahiy.⁴⁰ Pwen huwiri semen pe husondriti hu malkeye pere ndroi humut pe hutali hu huya ndras. Pe hutali malkei mepo hu kanwasi pos malwoh namandran mepo ngara kiro paiwani ndroi iya aliy, pe husoli pelei iya paingan para kiwiri nohai. Pe hu pakangap kaya poholeng.⁴¹ Hapeko ndroi iya pe iya ndrap iro mbuniya kalayeng sih iho ndrokolo ndras. Pwen nowei ara iro piyaniy iya

kuwi ndroi pe italon.

⁴² Pwen hu ndramira pahun ara humburi nongnahu para pakatindingundru hu ndramat para nondriya kou, matisan hu karangangai pe hu kawop.⁴³ Hapeko ndram mepo iro nimnim iyata hu ndram masangat, ara ilohonge para kipenani Pol para mbuna kimat. Pwen pe ikaituwe lohonga hu ndram para mbuna kirayah. Pwen ipwatisingiy iya kili hu masih mepo hulahiya para hu karangangai, ara hu kakohis kimu pe hu kaya leng.⁴⁴ Pe hu masih mepo huro ndron, ara huhis iya menmena ndroi pe hu sombule kei para ndroi, pe hupit iya aliy. Pwen tehen tora ko, yowu masih yowu yarayah hiyan o yowu ya leng.

28

Hu ndramat masih huro nondriya ndroi, ara huyarayah huya mbuson Malta

¹ Pwen yowu yarayah iya poholeng hiyan opu, pe yowu sa yirowei tehe yowu sarayah kansa mbuson sih, mepo hupohowe ngalan Malta.² Yihu ndramira mbuson ara, hupwokeani yowu, ara mwayih iya. Pe hutolmwani mwan pe hurawulohani yowu masih para kasa ling mwan, paratesah, mbulou indrut pe kol ara iwou.³ Pwen Pol iya mbulte ndrakihiy hapus ihipwen, pe iro mwonen iykiy iya mwan, pwen mwat hamou para taya ndramat ara ihingorowe ngandraha mwan pe iselek isa ngawan, pe yahan indrek pe ipai iho niman.⁴ Hu ndramat para mbuson ara hunime mwat iro ndrungak nima Pol, pe huro wong mwalingahu, hupa, “Akanime! Ndramat aripo ara andre ndramat para taya ndramat, ndre? Pakimat kiho ndras, ara kintaliy, hapeko mahapo itawiri koran tehe andre kinto mwalen pwi.”⁵ Hapeko Pol, ara ilohoyani

mwat pe iyos iya mwan, pe yiy ara kinwiri hape ngandran pwi.⁶ Pwen yihu ndramat ara huro sohoniy tehe niman andre kisama, ndre kindrou pwi ko, kiyos pe kimat. Hapeko huro sohoniy pe huro tuluwaniy iya ndrangan niwen pe hapesah mwomwan kintayah kili yiy pwi. Pwen pe yihu paiwani lohongahu, pe hupa ndre yiy hamou ngindrai.

⁷ Pe kalsiu namandran mepo ita pakeh kol ara, ara kalsuwa ndramat hamou namandran ngalan Pupliyus, yiy ara pohon para mbuson ara. Pe yiy irawulohani yowu pe iwiri yowu iya suwen, pe ipwokarani yowu hiyan iya, iho nondriya lang maroyoh.⁸ Pe tama Pupliyus, ara imwa pe iro matin yokyok, pe iro nondriya ngandran pe mandran ara ingandrah pe irope ndran i. Pwen Pol iya nime yiy iya nondriya seu pe itohun, pe iyki niman iya ndritan, pe isopwoyani yiy iya hiyan paiwe.⁹ Pe melit ara irayah, pwen pe hu ndramat masih para mbuson mepo humwa, ara husa kili yiy pe isopwoyani hu, huya hiyan.¹⁰ Pe hupwesani yowu iya melit handra-handra, pe iro mwonen yowu nakatali hu nakaya ndroi, pe huhang yowu melit masih para kisopwat yowu.

Pol iyarayah iya Rom

¹¹ Yowu ro mbuson Malta walah maroyoh; ihipwen yowu his iya ndroi hakou mepo ikohon iro mbuson ara nondriya walehe nohai. Pe ndroi ara, ara ndroi para kol ngawan Aleksandriya, pe ndroi ara, ara sumwoiwa hilu ngindrai mwan malmou iho ngondroi. Ngala hilu ara Kastor pe Polluks.¹² Pwen yowu yarayah iya kol ngawan Sirakiyus, pe yowu yen aliy lang maroyoh.¹³ Pwen yowu tali kol Sirakiyus pe yowu ngap yowu yarayah iya

kol ngawan Rekiyum. Iya lang mulan, pwen nohai para kup imum, pe iho ndruman, yowu sarayah yowu sa kol ngawan Puteyoli.¹⁴ Pwen yowu sa kili nali yowu hu hayah para sios huro ara, pe huwiri yowu pe yowu ya ro surahu sandre sih mwaniye. Pwen tehen tora ko, yowu tali hu pe yowu ye rokai yowu nakaya kol namandran Rom.¹⁵ Pe hu nali yowu hu para sios hutora ara, ara huhulong tehe yowu ropo nakasarayah, pwen husa pohonani yowu husa mwanan iya tehe ndrohophah para Appiyus, pe kol hakol ngara hu kapwohowei, Seu Matiwum Para Ngohongoh. Pol inime hu, pe ndriyan ipwes pe irawuloh iya kili Ngindrai.¹⁶ Pwen yowu yarayah yowu ya Rom, pe kapman ipa hiyan para Pol kiya pe kiro nondriya suwen hawum mawen, pe ndram hamou iro memerani yiy.

Pol ipohowe nongan hiyan iro Rom

¹⁷ Lang maroyoh iyamulan, Pol iyoh hu pohon tahu Yutah husa harong. Husa mbultere hu huro, pe Pol ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu nali, yo ara kunmbusi melit handra mwomwan kinna kili ndramirarou hu, pe kundrihisani kultuwayi kowase tumbourou hu pwi. Hapeko yihu mbultuwe tahatini yo uro Yerusalem pe husaiki yo urupo nima hu Rom.¹⁸ Iyamulan para husok yo ihipwen, hu para Rom ara hu pakatali yo kusa mawen. Paratesah, yo ara kunmbusi handra kultuw mwomwan para kumat kaliy, ara pwi yoh.¹⁹ Hapeko yihu Yutah ara hundrihisani lohonga hu Rom. Pwen useyeh sai ndrit, pe usikei para nongno ara andre kiya mwonen kiya mbulmara Sisar. Handra lohongai kinto kili yo para kuiki hu ndramiro

kaya mbulmara nongan, ara pwi.
 20 Ndroiyin ara ko, pe usok para kusa nime wawu imwonen para kuwong kapolo wawu. Melit mepo worou Yisrayel tupwotisingi lohongarou iya aliy, pe turopo sohoniy, ara tunan ara ko, pe huwasi yo iya aliy.”

21 Pwen husomwi yiy, hupa, “Yowu ara kanwiri nongan sahin huratuluwiy iyau te kol Yutiya mepo iwong hape satam, ara pwi yoh. Pe nali rou hamou para Yutah kiro ara kinsarayah, pe kinpohowei ndre kintiyani kultuw handra mwomwan atam kinsa kili yowu, ara pwi masih. 22 Hapeko yowu pa tehe hiyan para kahalong nongnam, paratesah, yowu pahasaniy tehe hu ndramat hutora kol masih, ara hutora pwahaltani hu yau hapat howen kansarayah mwalingarou Yutah.”

23 Pwen husan nou para hu kasa mbultere hu lang sih i, pe hu ndramat husa ara ndromwoya hu ingas iya paingan hape, ara husa para kahalong Pol kiwong kiro seu mepo iro aliy. Pe iro mandroulang ipoo kol iping, Pol ara ipohowe nongan para kolo King Ngindrai isa ngawan, pe iratiyani nongan para pwahanou ta Mose pe nongna hu poropet, para kiluwi lohongahu kiya kili Yesu. 24 Pe nongnan mepo ipwai, ara iluwi lohonga hu hayah tahu, hapeko hu hayah tahu, ara hu kanpwotisingi lohongahu pwi yoh. 25 Pe huro pet mwalingahu, pe hu nakamasumbuwe, pe Pol iyki nongan sahin ipa toro: “Mwoiwan Haiyan iwong ndrokonan iya kili tumburou hu, tandrohonga poropet Yisayah, ipa: 26 ‘Aya kili hu ndramat ara pe ap-

wai, apa,

“Lang masih wawu andre koro hilingiy, hapeko lohonga wawu, ara andre kinileu pwi. Pe lang masih andre wawu koro nime, hapeko tehe wawu kanyirowei pwi.”

27 Paratesah, ndriya hu ndramat aripo, ara kinpwoke, pe ndraingahu, ara pakeh kiyui, pe marahu, ara kinpwasi. Matisan marahu kanime, pe ndraingahu kahalingiy, pe lohongahu kaleu, pe hu karapaiwani ndriyahu pe hu kasa kili yo, pe andre kusopwoyani hu.’

28 Tehen tora ko, yo unamiliy para wawu kasa pahasaniy tehe nongna Ngindrai para kisopwat hu ndramat, ara kinna kili hu Ndramira Lah pwen. Pe yihu ara andre hu kahalingiy!” 29 Pol iwong tehen tora ihipwen, pe hu Yutah humasumbuwe pe huyau iyasura takokowai iro mwalingahu.*

30 Pe nondriya hayou malwoh imwonen, Pol ara iro seu hawum pe iro sowaniy, pe hu ndramat masih mepo husa nime yiy, ara ipwesani hu para hu kasa. 31 Pe iro pohowe nongan para kolo King Ngindrai, pe iro hinuwani hu iyata Yapan Yesu Kristus, pe kinhindrundru para kipohowe nongan pe hamou kinsingori yiy, ara pwi yoh.†

* 28:29: Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre nongan para v. 29 ara kinto puk Paipel pwi. † 28:31: Luk ara kintiyaniy kinsa kili tou, sehe melit irayah iya kili Pol iyamulan para hayou malwoh ara, ara pwi. Yihu ndramat hayah ara hupa ndre yihu Rom ara hutali Pol iro nondriya kou isa ngawan, pe iya ipohowe nongna Ngindrai iya hu kol hakol-hakol i. Pe hu ndramat hayah ara hupa ndre hu Rom ara hu kanitingundru Pol kinimat.

Titus
Nongan Pol
Iratuluwiy Iya Kili
Titus
English: Titus
Tok Pisin: Taitus
Nongan Imu

Titus ara yiy hamou ndramira Yutah pwi. Hapeko iro mwonen irapaiwani ndriyan pe irayah Kristen hamou, pwen isopwat Pol iya mbulyan. Inimnim tehe Pol ara itali Titus iro ndron mbuson Krit, para maran kiro mbulya sios kiro ariya.

Nongnan mamu ara ipa toro: kultuwayi hu ndramat para mbuson Krit, ara hiyan pwi. Pwen pe kapa ndramat hamou pakirayah yapane sios, ara kiho ndruwa hu kultuw hiyan opu. Pwen Pol iratuluwi nongan iye iya kili Titus iya kultuw para kahanuwani hu ndramat hamou-hamou: tehe hu parangoloh pe hu pihi parangoloh, pe hu wihou, pe hu ndramat para pwandrendres.

Nongan nakiyahapwen ara ipa toro, Titus kihinuwani hu ndramat para hu koro ndriya sih pe kambusi kultuw hiyan kiya kili hu hayah i, pe hu mbuna kahangas pe karasingat.

¹ Yo Pol, ndramat hamou para poya mbulya Ngindrai. Pe urayah aposel hamou ata Yesu Kristus. Yiy ipwandrisa yo para kuya kili hu ndramat mepo Ngindrai kinpirani hu, para kupwokeyani lohongahu ndrision, pe hu kapahasani nongan ndrokongan mepo andre kiluwani worou kiya kultuw haiyan. ² Yo nakusopwat hu para hu kapwotisingi lohongahu, pe hu kawiri lohongai ndrokongan kiya sehe melit itapo isa, pe kalonge

Ngindrai kiyki taleh andre kinto-kinto kiya kili hu. Ndrukoluw kinna, tandrohonga Ngindrai kinmangsani melit handra-handra kintayah mapu, ara yiy kintandangan para kiyki taleh ara, kisa kili worou. Pe yiy kinho pwasoyou pwi. ³ Pwen isarahihini lengen imwonen, yiy ipwaingani nongnan isa leu iyau pohoweya nongan. Ngindrai ara ndramat para sopwat tou, pe welen iso isa kili yo pe iyki nongnan isa kili yo para kupohowe nongnan.

⁴ Titus, yo uratuluwi nongan iye isa kili wou. Wou noru ndrokongan, pe lohongarou ndrision ara ihisoule ko. Pahas pe ndriya wayis ta tamarou Ngindrai pe Yesu Kristus, ndramat para sopwat tou, ara kiro polo wou.

Mbulya Titus iro mbuson Krit

⁵ Ndroiyi lohongai para utali wou aro ndron mbuson Krit, ara para wou amwaniyani hu payapaya mbulen hutora masuwat ndron ara, pe para arakinima hu pohon para sios kiro hu kol ngawan masih, tehe mepo kunpwai kinsa kili wou mamu kinnaliy. ⁶ Pe pohon hamou para sios, ara kultuwayin kiro mwonen kiya mbulmara hu ndramat, pe nambuyun ara pihin hamou opu. Pe norun hu, ara hu koro pwotisingi lohongahu, pe hu mbuna karandroidroi pe kandrihisani nongan. ⁷ Ndramat ihohin para kiro nimnim kiya sios, ara yiy ngara kiro pwokere mbulya Ngindrai kiro mwonen, kiya mbulmara hu ndramat. Pwen mbuna kisikiye yiy, pe ndrinnan mbuna kilokuh kileh, pe mbuna kiro wayani kuimwa ndran ngahan, pe mbuna kirahatai, pe mbuna kihimolou pe kiyingurani hu ndramat para kiwiri memelit tahu. ⁸ Hapeko yiy tehe ndramat para pwokereya hu

ndramat ngara hu kasa suwen, pe ndramat para kinamili hu kultuw hiyan, pe yiy ngara kirahatini yiy mbukenan, pe kultuwayin imwonen pe haiyan, pe ngara kihaiye yiy mbukenan.⁹ Pe yiy ngara kipwotisingi nongan ndrokonan mepo hu kanhinuwani yiy kinnaliy. Pwen pe yiy ilahiy para kipwokeyani lohonga hu ndramat kiya hinonou imwonen ta Ngindrai, pe ilahiy para kirakokowai kiya kili hu ndramat mepo ngara hu karasingat kiya hinonou imwonen ara.

¹⁰ Upwai tehen toro, paratesah, hu ndramat soyon tora sios para Krit, ngara hu kandrihisani nongan, pe ngara hu kapwasohowani nongan pe kapakarawani lohonga hu ndramat. Hu ndramira Yutah hayah, ara tehen aliy-hu mepo ngara hu kapwokeyani lohongai para sosondrih.¹¹ Yihu ndramat tehen tora, ara ngara hu kayungurani hu ndramat para kawiri hu memelit tahu tehe singayai, pwen pe ngara hu kahanuwani hu ndramat kiya kultuw kinmwonen pwi. Pe iya kultuw tehen tora ko, ngara hu kapakarawani lohonga hu ndraisih mwaniye. Pwen pe akasiyi pohohu para hu mbuna kambusiy tehen tora.¹² Ara tehe poropet hamou tahu mbukenahu para mbuson Krit kinpwai, kinpa, "Hu ndramat masih para Krit, ara lang masih ngara hu kapwasoyou, pe hu ara tehe hu puyap pwassin, pe tehe hu komkom ndrnamerehu soyon."¹³ Pe nongnan ara, ara ndrokonan. Pwen pe apomate hu tisingiy, para lohongahu koro ndrision.¹⁴ Pe hu mbuna kahalingi hu pweheriya hu Yutah, pe nongan pwandrendrehe tahu ndramat opu, mepo ngara hu kandrihisani nongan ndrokonan.¹⁵ Pe melit masih kene, ara howen iya kili hu hiyeh mepo hu howen iya

mbulmara Ngindrai. Hapeko iya kili hu hiyeh kultuwayihu pwassin iya mbulmara Ngindrai, pe hu kanpwotisingi lohongahu kinna kili yiy pwi, ara handra melit howen kili hu pwi. Paratesah, lohongahu pe hingorowa mwoiwahu kene ara pwassin.¹⁶ Pohohu ngara hu kapwai tehe hupahasani Ngindrai, hapeko kultuwayihu, ara kinpwainganiy pwi. Yihu ara kahamondrokari, pe hu ngara kandrihisani nongan pe hu kanlahiy para hu kambusi kultuw handra hiyan pwi masih.

2

Hinonou para hu ndrokoyirayi sih-sih kawiriy

¹ Titus, wou ara ahanuwani hu ndramat kiya hu hinonou koho ndruwa lohongai imwonen ta Ngindrai.² Pe ahanuwani hu parangoloh para hu mbuna kayin wain kiya soyon, pe para hu karayah hu ndramat mepo kultuwayihu ngara kimbusi hu ndramat kahaiyani hu, pe para hu karahatini hu mbukenahu, pe para hu koro tine imwonen kiya lohongai ndrision, pe kiya namiliwai, pe kiya ndrिया pwoke nondriya hu nopwaran.

³ Pe tehen aliy opu, ahanuwani hu pihi parangoloh para tokuyahu koho ndruwa kultuwayi Ngindrai. Pe hu mbuna kapwasoyou para kapwasimiri ngala hu ndramat, pe mbuna hu kanimhinganiy para kayin wain soyon. Hapeko hu kahanuwani hu ndramat kiya lohongai hiyan.⁴ Pe hu kahanuwani hu pihindrahin para ndrियाhu kambuluhi kama tahu pe noruhu,⁵ pe hu karahatini lohongahu pe hu koro howen kiya mbulmara Ngindrai, pe hu koro ponokulani nondriya seu, pe hu koro pwaingani kultuw hiyan kiya kili hu ndramat, pe hu koro pahandra

nambuyuhu. Pwen kapa hu kambusiy tehen tora, andre hu ndramat kanlahiy para kapwasimiri nongna Ngindrai pwi.

⁶ Tehen aliy opu, apwahanou hu wihou para hu karahatini lohongarou. ⁷ Pe melit masih nambusiy, ara aro pwaingani kultuw hiyan opu kiya mbulmarahu. Nondriya hinonou tam, kaipisam kipwain-gani kultuw howen pe hiyan, pe tokuyam kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai. ⁸ Pe nongnam ara kiro mwonen o, pwen andre hu ndramat kankahi mwomwan kiro aliy pwi. Pwen pe hu ndramat hiyeh pakalowani nongnam, ara andre hu kamasi, paratesah, hape-sah mwomwan para hu karatuni worou kiya aliy, ara pwi.

⁹ Pe ahanuwani hu ndramat para pwandrendres o mwaihei, para hu koro pahandra hu namandran tahu kiya melit masih, pe para kapwesani hu, pe mbuna hu karapaiwani nongnahu. ¹⁰ Pe yihu mbuna kapokoiwani hu melit ata hu namandran tahu, hapeko hu kapwainganiy tehe hu namandran tahu, kalahiy para marahu kapahan katahu. Pwen pe kiya meresai masih, hu ndramat para pwandrendres o mwaihei ara, ara andre hu kanowi nongna Ngindrai, yiy hiyeh ngara kisopwat worou kaya lahayen, pe kiluwi lohonga hu ndramat.

¹¹ Paratesah, pahas ta Ngindrai mepo ngara kiyki sopwat kisa kili worou, ara kinsa leu kinsa ngawan kinna kili hu ndramat masih. ¹² Pe pahas ta Ngindrai, ara ihinuwani rou para tukapa pwi kiya kultuw mepo ata Ngindrai pwi, pe para tukapa pwi kiya namiliwai pwokeyan para mararou kilimiri hu melit para kol pwan. Pe ihinuwani rou para tokuyarou kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai, pe kiro mwonen, pe

kimbusiy para tukarahatini lohongarou, kiho nondriya lang hasap para mahapo, ¹³ kiro mwonen tukoro longe sehe lomwes hiyan ndrokonan itapo isa-lang mepo Yesu Kristus nakisarayah. Yesu ara Ngindrai namandran pe Ndramat Para Sopwat Tou, pe andre kisa yelan ngawan kiyapolo nonowan ngannganan iya. ¹⁴ Yesu iyki yiy mbukenan isa torou para kirakonihi rou kasa mawen hu kultuw pwassin, para kisungani hu ndramat hasap mepo yiy ihaiye hu para hu karayah howen, pe karayah ndramiran mbukenan, mepo andre hu kasumwakmwak para kambusi kultuw hiyan. ¹⁵ Pwen hu melit aro kene, ara ahanuwani hu ndramat kaliy. Pe apwokeyani lohongahu pe apomate hu kiyapolo hu pwoke nopwaran masih. Ambusi tesah alahiy para ambusiy, para hu ndramat mbuna kanime wou tehe wou ndramat o mwaihei.

3

Akambusi tesah hiyan

¹ Arakalahani lohonga hu ndramat masih para hu koro pahandra hu yapane kol pe hu poho kol, pe para koro hilingi nongnahu, pe koro hinehes para kambusi tesah hiyan, ² pe para hu mbuna kapwasoyou para kapwasimiri ngala ndramat hamou, pe para hu mbuna karakokowai, hapeko para hu koro mbusi kultuw pahalana, pe para hu kapwaingani kultuw waison o kiya kili hu ndramat masih.

³ Apahasaniy tehe mamu kinna, lohongarou, ara waison pwi, pe tukonho hilingi nongan pwi. Pe Sinai ngara kipakarawani worou, pe ngara tukarayah pwandrendres o mwaihei para kultuw handra-handra para nombuwe ndramat pe pwesai mwomwan handra-handra para

kol pwan. Pe ngara tukatokuyani kultuw pwassin, pe ngara tukamaimai kiyata hamou, pe ngara tukamwisnani hu ndramat, pe hu ndramat ngara kamwisnani rou i. ⁴ Hapeko iro mwonen Ngindrai, ndramat para sopwat worou, ipwaingani kultuw hiyan tan isa ngawan kiltou pe ndriyan imbuluhi worou, ⁵ pwen isopwat worou; pe ndroiya sopwat tan, ara iyau koisirai tan opu, pe kinyau hu kultuw imwonen mepo tumbusiy, ara pwi. Pe isungani worou pe tukantayah tehe hu mbunah malamau, pe worou kantayah howen kinna Mwoiwan Haiyan. Pe tehen tora ko isopwat worou. ⁶ Ngindrai itilingi Mwoiwan Haiyan isa ndrita worou ara ipopo ko, iyau mbulya Yesu Kristus, ndramat para sopwat worou. ⁷ Pahas tan imbusi worou tukantayah imwonen iya mbulmara Ngindrai, pwen pe worou topo longe para kawiri taleh andre kinto-kinto, mepo Ngindrai kintandrangan kinsa kiltou kinna aliy. ⁸ Nongan masih ara, ara tulahiya para kapwotisingi lohongarou kaliya.

Pe yo unamiliya para wou apohowe waiyana tisingi hu nongan aro, pwen pe yihu hiyeh mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai, ara hu kaiki hu masih para hu koro mbusi tesah hiyan. Hu melit aro, ara mwayih iya pe andre kipo hiyan kiya kili hu ndramat masih.

⁹ Hapeko wawu koro mawen pepet nongan o mwaihei, pe takokowai pe takekei iya nongan para pwahanou ta Mose, pe iya nongan para titiye ta ndrayer hu tumbu hu ndramat. Paratesah, hu melit masih kene aro, ara andre kinpo hiyan kinnata ndramat pwi; hu melit tehen tora, ara mwaihei opu. ¹⁰ Apwandrandrahani ndramat para tasumbuwani hu

ndramat. Apwandrandrahani yiy porosih, ndre poroluwoh, para kihitohai. Pe kiyamulan kapa kinhilingi wou pwi, ara andrihisani wou aro mawen kili yiy. ¹¹ Wou apahasaniya ndramat tehen tora, ara lohongan kinmeu pe ita mbusi pakut pwassin, pe kultuwayin mbukenan, ara kinyingani yiy.

Nongna Pol isahapwen

¹² Yo nakupwandrisa hamou tahilu ndramat malmou aro, Artemas ndre Tikikus, para kisa kili wou. Pwen apwokeyani tisingi wou para asa kili yo koro kol ngawan Nikapolis, paratesah, kunmwaniyana lohongo pwen para kuro ariya kiho nondriya lang para nohai pe nowou. ¹³ Wou ambusi melit masih alahiya para ambusiy para asopwat Senas, ndramat para kimwaniyana nongan para tamwaniye, pe kiyapolo Apolos, para andre hilu kandroisi hapasah pwi, kiro mwonen hilkoro tokai sai. ¹⁴ Pe hu ndramira tou ara hu kawiri hinonou para hu kaiki hu mbukenahu, para kambusi mbulen kileh para kasopwat hu ndramat hundoisiya hu melit nondriya lang sih-sih. Matisan hu koro ko mwaihei, pe hu kanmbusi hapasah hiyan pwi.

¹⁵ Yihu masih hiyeh hu topo sura yo, ara hurawulohani wou. Pe arawulohani hu hiyeh hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, pe ndriyahu imbuluhi yowu. Pahas ta Ngindrai kiro kili wawu masih.

**Pilemon
Nongan Pol
Iratuluwiy Iya Kili
Pilemon
English: Philemon
Tok Pisin: Filemon
Nongan Imu**

Pilemon ara yiy ndramat hamou namandran. Yiy ara Kristen hamou para kol ngawan Kolossi. Ndramat para pwandrendres tan hamou, ngalan Onesimus, ara itali namandran tan pe iwop iya kol hakol. Pe Onesimus iro kol ara, pe ipohonani Pol pe irapaiwani ndriyan, pe ipwotisingi lohongan iya kili Yesu Kristus.

Pe lang ara, ara Pol iro nondriya kou, pe yiy kinlahiy para kiya nime Pilemon pwi. Pwen pe yiy iratuluwi nongan sahin iye, para kiya kili Pilemon, pe iykiy iya kili Onesimus, pe ipwandrisa Onesimus iya kili namandran tan, Pilemon. Pe iripo nondriya nongan aro, ara Pol iwong iya kili Pilemon tehe mbuna kihingas ana Onesimus, ndramiran para pwandrendres. Ndramat para pwandrendres ara, ara kintayah Kristen hamou pwen, pe Pol ipwai para Pilemon kiwiri yiy kimui tehe nalin imwonen.

¹ Yo Pol, yo ndramat mepo Kristus Yesu kinmbultuwe tahatini yo pe urupo kowan, pe urupo polo nalirou Timoti. Youlu ratuluwi nongan iye isa kili wou, Pilemon, kowase youlu ndrokongan, pe mbulyarou iyawule ko. ² Pe youlu ratuluwi nongan iye iya kili pisurou Appiya yi, pe iya kili Arkippus mepo ndram hamou ngara kipo pahun surarou kiya mbulya Ngindrai ara, pe iya kili

hu ndramira sios mepo ngara hu karawurehu koro suwem. ³ Pahas pe ndriya wayis ta Tamarou Ngindrai pe Yapan Yesu Kristus, ara kiro sura wawu.

Pol irawuloh pe itohun

⁴ Pe lang masih ngara kutohun kiya kili Ngindrai to, ngara kulohongani wou pe kurawuloh kiya kili Ngindrai, ⁵ paratesah, uhlung tehe wou, apwotisingi lohongan iya kili Yapan Yesu, pe ndriyam ngara kimbuluhi hu ndramat haiyan ata Ngindrai masih. ⁶ Pe utohun tehe susuye torou ndramat mepo ngara tukapwotisingi lohongarou kiya kili Kristus, ara andre kimbusi worou kayirowe nokulani hu lomwes masih hiyan, mepo ngara tukawiriy kiyau kili Kristus. ⁷ Nali, namiliwam, ara iyki pwesai namandran isa kili yo, pe ipwokeyani yo, paratesah, wou ara ngara aiki pwesai kiya ndriya hu ndramira Ngindrai masih.

Koyu Pol iti Onesimus pe iratuluwi nongan iya kili Pilemon

⁸ Pwen tehen tora ko, yo ulahiy para kupwandrandrahani wou kiya ngala Kristus, para ambusi sehe lohongai mepo kinna konam para andre ambusiy. ⁹ Hapeko nakusok wou nokule kiyau lohongai para namiliwai mwalinga talu, pe mbuwali para kuiki nongan pwokeyan kisa kili wou. Yo Pol, urupo nondriya kowa Kristus Yesu, pe ndroiyan ara ko, urupo kou. ¹⁰ Pe usok wulaniy isa kili wou para ambusi kultuw hiyan kiyata noru, Onesimus. Iro mwonen uro nondriya kou, yo usopwat yiy para kipwotisingi lohongan kiya kili Kristus, pwen pe ndroyin ara ko upohowe yiy tehe noru. ¹¹ Mamu kinna, ara imakokowu iya mbulen para kisopwat wou. Hapeko

* **1:11:** Ndroiyan ngalan, "Onesimus," ara ipa, "ngara kimbusi mbulen hiyan"; ENG: "Onesimus" means "useful."

mahapo, kintapapahan hiyan kinna mbulen* para kisopwat talu malmou kene.

¹² Pwen urupo pwandrisa yiy mahapo nakimui kisa kili wou —yiy ara tehe nere imwonen.

¹³ Yo upwes kapa kukaituwe yiy kiro ndron sura yo, pwen pe kiwiri nokum para kiro sopwat yo, ma urupo ndron nondriya kou para pohoweya nongan hiyan.

¹⁴ Hapeko mbuwali para kumbusi handra lohongai, kapa mamu anpa hiyan kinna aliy pwi; pwen pe kunkaituwe yiy pwi. Parate-sah, unamiliy para sehe lohongai nakirayah, ara andre kiyau ndriyam imwonen, pwen pe andre kuntamwalahani wou pwi.

¹⁵ Onesimus ara itali wou hape mendreheh. Matisan tunan ara ko, pwen andre awiri yiy kimui paiwe, pe kiro polo wou masih.

¹⁶ Pe mbuna alohonganiy tehe yiy ndramat hamou para pwandrendres o mwaihei, ara pwi. Hapeko yiy andre kiramwaitini ndramat para pwandrendres, pe kirayah tehe nalim mepo ndriyam imbuluhi yiy. Ndriyo ara imbuluhi yiy namandran iya, hapeko ndriyam andre kimbuluhi yiy kihohin kili yo, tehe ndramat hamou para pwandrendres, pe tehe nalim hamou nondriya Yapan kene.

¹⁷ Pwen kapa anime yo tehe susuyam imwonen iya mbulya Kristus, pwen arawulohani yiy tehe ngara arawulohani yo. ¹⁸ Pe

kapa kinmbusi kultuw handra mwomwan, ndre hape nahanah tan imira ndron kili wou, ara aikiy kiya pahandra ngolo. ¹⁹ Yo Pol, uratuluwi nongan aro iya nimo mbukeno, pe andre kupo soiwi nahanah ara. Pe nahanah tam iripo kili yo yi, ara nahanah para mwoiwam mbukenam. Hapeko mbuwali para kuwong kaliy. ²⁰ Ehe, nali. Iya ngala Yapan, unamiliy para ambusi kultuw hiyan iye kisa kili yo. Talu ro tehe ndramira Kristus, pe kapa ambusi kultuw aro ko, pwen andre kiyki pwesai kisa ndriyo. ²¹ Pe upahasaniy ndrokongan tehe andre aro ndruwa nongno masih, pwen pe uratuluwi nongan aro isa kili wou. Pe upahasaniy tehe kultuw hiyan nambusiy kiya kili Onesimus, ara andre kiramwaitini kultuw hiyan mahapo urupo sok wou para ambusiy.

²² Pe nongan sahin i, ara upwotisingi lohongo tehe Ngindrai andre kihilingi totohun tawawu, para andre kitali yo kumui kusa kili wawu. Pwen aramwanianiy seu sahin atam kiro mwoimwoi, para andre kusa kuye matin aliy.

²³ Epapras iripo nondriya kou ata Kristus Yesu sura yo, ara ipwanos nongan para kirawulohani wou. ²⁴ Pe hu susuro para poya mbulen, Mak, Aristarkus, Temas, pe Luk, ara hupwai tehen aliy yi.

²⁵ Pwen pahas ata Yapan Yesu Kristus, ara kiro sura mwoiwawu.